

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

**AYYUKİ İLE YUSUF-I MEDDAH'IN VARKA VE
GÜLŞAH MESNEVİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

I. CİLT

Elham NİKOOSOKHAN SEDGHİ

BURSA – 2015

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

**AYYUKİ İLE YUSUF-I MEDDAH'IN VARKA VE
GÜLŞAH MESNEVİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

Elham NİKOOSOKHAN SEDGHİ

Danışman:

Yard. Doç. Dr. Sadettin EĞRİ

BURSA - 2015

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda 701341002 numaralı Elham Nikoosokhan Sedghi'nin hazırladığı "Ayyuki ile Yusuf-ı Meddah'ın Varka ve Gülşah Mesnevilerinin Karşılaştırılması" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 24/07/ 2015 günü 09.30-11.00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ...**BASARILI**..... (başarılı/başarısız) olduğuna ...**OYBİRLİĞİ**..... (oybirliği/oy çekişmesi) ile karar verilmiştir.

Üye
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

Yrd. Doç. Dr. Sadettin Eğri
Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Yusuf Oğuzoğlu
Düzce Üniversitesi

Üye
Yrd. Doç. Dr. Özlem Ercan
Uludağ Üniversitesi

24/07/2015

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Elham Nikoosokhan Sedghi
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim Dalı : Eski Türk Edebiyatı
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : XIII + 547
Mezuniyet Tarihi : / / 2015
Tez Danışmanı : Yard. Doç. Dr. Sadettin Eğri

AYYUKÎ İLE YÛSUF-I MEDDÂH'IN VARKA VE GÛLŞÂH MESNEVİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Kaynağını Arap edebiyatından alan Varka ve Gülşâh hikâyesi ilk kez, İran edebiyatında Ayyukî tarafından yazılmıştır. Bu hikâye Türk edebiyatında ise ilk olarak Yûsuf-ı Meddâh tarafından, Ayyukî'nin Varka ve Gülşâh mesnevîsini ele alarak ortaya konmuştur. Yûsuf-ı Meddâh'ın eseri Ayyukî'nin eserine kıyasla yeni olaylar ve motifler barındırdığı için telif eser özelliğini taşımaktadır.

Çalışmamızda bu iki mesnevî ayrıntılı bir şekilde beş bölüm hâlinde incelenip karşılaştırılmaktadır. Birinci bölümde iki şairin hayatı ve mesnevîlerinin özetleri yer almaktadır. İkinci bölümde ise Ayyukî'nin Varka ve Gülşâh ile Nizâmî'nin Leylâ ve Mecnun mesnevîlerinin benzerliklerine yer verilmektedir. Bu iki mesnevînin hikâyeleri birçok açıdan birbirine benzemektedir. Üçüncü bölümde ise Varka ve Gülşâh hikâyesinin kaynağı olan Urvat ve Afrâ hikâyesi, Ayyukî ve Yûsuf-ı Meddâh'ın mesnevîlerinin hikâyeleri ile karşılaştırılmaktadır. Bu bölümde Ayyukî ve Yûsuf-ı Meddâh'ın mesnevîleri genel hatlarda birbirlerine benzedikleri ve aynı noktalarda Urvat ve Afrâ hikâyesinden ayrıldıkları tespit edilmektedir. Tezimizin dördüncü bölümünde Varka ve Gülşâh hikâye kurgusunun incelenmesi yer almaktadır. Bu bölümde hikâye kurgusunun kaynağı, hikâyede aşk ile kahramanlığın birleştirilmesi ve hikâyenin olay bütünlüğünde kullanılan yöntemler açıklanmaktadır. Son bölümde ise iki mesnevînin başlıklarının ve bölümlendirmelerinin değerlendirilmesi, konu açısından karşılaştırılması, kahraman kadrosu ve eserin içinde kullanılan vezin, nazım şekli ve nazım türlerinin incelenmesi yer almaktadır. Beşinci bölümden sonra çalışmada elde edilen sonuçlar yazılmaktadır.

Anahtar Sözcükler:

İran edebiyatı, Türk edebiyatı, Ayyukî, Yûsuf-ı Meddâh, Varka ve Gülşâh, Karşılaştırma, Mesnevî.

ABSTRACT

Name and Surname : Elham Nikoosokhan Sedghi
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Turkish Language and Literature
Branch : Old Turkish Literature
Degree Awarded : Master
Page Number : XIII + 547
Degree Date : / / 2015
Supervisor (s) : Yard. Doç. Dr. Sadettin Eğri

COMPARISON OF AYYUKİ WITH YUSUF-I MEDDAH'S VARKA AND GULSHAH MASNAVI

The story of Varka and Gulshah, taken from Arabic literature, was written for the first time in Iranian literature by Ayyuki. This story, in Turkish literature, was first demonstrated by Yusuf-i Meddah considering the Ayyuki's Varka and Gulshah Masnavi. Compared with Ayyuki's literary work, Yusuf-i Meddah's work is featured as a copyrighted one since it has new events and motives within it.

Our research draws upon studying and comparing the two Masnavies through five chapters in detail. The first chapter concerns the two poets' lives and summaries of their masnavies. The second chapter looks at the similarities between the Varka & Gulshah masnavi of Ayyuki and the Leyla & Mecnun masnavi of Nizami. The stories stated in two masnavies are similar to each other in many aspects. The third chapter involves the comparison between Orwah & Afraa: the source story for Varka & Gülşah, and the other stories stated in Ayyuki and Yusuf-i Meddah's masnavies. In this part we shed light on how the two masnavies of Ayyuki and Yusuf-i Meddah are generally similar to each other, at the same point; the way they derived from the source text: Orwah & Afraa was put into consideration, as well. The fourth chapter of our thesis highlights the Varka & Gülşah story fiction. In this part we demonstrate the origin of the story fiction, the combination between love and bravery and the techniques used for achieving unity of events in the story. Our last chapter focuses on: evaluating the two masnavies titles and chaptering system, comparison concerning the thesis reviewed in both works, characters and the rhyme scheme used in it, besides; reviewing the peotic system and its genres. Then, beyond the fifth chapter we get the consequences of our study written afterwards.

Keywords:

Iranian literature, Turkish literature, Ayyuki, Yusuf-i Meddah, Varka & Gulshah, Comparison, Masnavi.

ÖNSÖZ

Tezin konusunu belirlememizdeki en büyük etken, edebiyat bölümünde okuyan bir arkadaşımın *Varka ve Gülşâh* mesnevîsini ödev olarak araştırırken kaynağının İran edebiyatından geldiğini öğrenmesi ve bu bilginin doğru olup olmadığını benimle paylaşması üzerine ilk defa o zaman bu mesnevîyi araştırmamdır. İncelemelerim sırasında *Varka ve Gülşâh*'ın hem İran hem de Türk edebiyatında yeterince araştırılmadığını ve bu konuya gerekli önemin verilmediğini fark ettik. Bu mesnevîyi okuduğumuzda konusunun incelenmesi ve gün ışığına çıkarılmasının gerekli olduğu kanısına vardık. Mesnevînin konusunun ilgi çekici olduğu kadar ön plana çıkmaması bizi bu alana yönelterek bu mesnevînin daha fazla tanınmasında aracı olmamı sağladı. İran ve Türk edebiyatında *Varka ve Gülşâh*'ı ilk kez yazan Ayyukî ve Yûsuf-ı Meddâh'ın eserlerinin İran'da da Türkiye'de de hiç karşılaştırılmadığı dikkatimizi çekti. Bu sebeptir ki tezimin konusunu “Ayyukî ile Yûsuf-ı Meddâh'ın *Varka ve Gülşâh* Mesnevîlerinin Karşılaştırılması” olarak seçtik. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde okuyan bir İranlı olarak Farsçaya hâkim oluşum adı geçen eserleri incelememi kolaylaştıracağından bu konuyu seçme cesareti aldık.

Belirtmek isterim ki tezimi yazma aşamasında Ayşe Yıldız'ın “Türk Edebiyatında *Varka ve Gülşâh* Mesnevîleri ve Mustafa Çelebi'nin *Varka ve Gülşâh* Mesnevîsi” adlı doktora tezinden büyük ölçüde esinlendim. Ayrıca mesnevîlerin metinlerini ele alırken Ayyukî'nin mesnevî metnini hazırlayan Zebihullah Safâ'nın ve Yûsuf-ı Meddâh'ın mesnevî metnini hazırlayan Kâzım Köktekin'in eserinden yararlandım.

Ayyukî'nin eserinin kaynaklarını bulmakta güçlük çektik, İran Milli Kütüphanesi'nde tezleri değil vermek fotokopisinin çekilmesine bile izin verilmemesi bizi güç durumda bıraktı. Tezimizi oluştururken sürekli Türkiye'de bulunduğum için İran'dan bu kaynaklara ulaşmam zorlaştı. Ancak bana yardımcı olan hocalarım ve arkadaşlarım sayesinde büyük sorunlar yaşamadan tezimi bitirebildim. Kaynakların bol, zamanın kısıtlı olması münasebetiyle ne kadar dikkatli olmaya gayret etsem de ister istemez ortaya çıkan

eksik ve hatalarımı hoşgöreceğinize inanıyorum.

En başta, beni her zaman destekleyen, hoşgörüsü ve iyimserliğiyle odaklanmamı arttıran, cesaret verici tutumu ile yanımda olan ve bütün sorularımı sabırla cevaplayan, hatalarımı bana göstererek düzelten, tezimin başından sonuna kadar beni doğru yola yönlendiren saygı değer danışman hocam Yard. Doç. Dr. Sadettin Eğri'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Çalışmalarım esnasında her daim yanımda olan, beni destekleyen, hatalarımı sabırla düzelten ve dostluğunu hiçbir zaman esirgemeyen sevgili arkadaşım Emine Çelik'e en içten teşekkürü borç bilirim. Tezimin teknik aşamalarında bana büyük yardımları dokunan ve çalışmama kolaylık sağlayan Çisem Yavaş'a da ayrıca teşekkür etmem gerekir.

Elham NİKOOSOKHAN SEDGHİ

Bursa 2015

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR	x
TABLolar LİSTESİ	xi
ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ	xii
GİRİŞ.....	1
I. MESNEVÎ.....	3
II. İRAN VE TÜRK EDEBİYATINDA YER ALAN VARKA VE GÜLŞÂH MESNEVÎLERİ	4
A. İRAN EDEBİYATINDA YER ALAN VARKA VE GÜLŞÂH MESNEVÎLERİ 4	
B. TÜRK EDEBİYATINDA YER ALAN VARKA VE GÜLŞÂH MESNEVÎLERİ5	

BİRİNCİ BÖLÜM

AYYUKÎ'NİN VE YÛSUF-I MEDDÂH'IN HAYATLARI, ESERLERİ VE VARKA VE GÜLŞÂH MESNEVİLERİNİN ÖZETLERİ

I. AYYUKÎ'NİN HAYATI	7
II. AYYUKÎ'NİN VARKA VE GÜLŞÂH MESNEVÎSİNİN ÖZETİ.....	8
III. YÛSUF-I MEDDÂH'IN HAYATI.....	24
A. ESERLERİ.....	27
IV. YÛSUF-I MEDDÂH'IN VARKA VE GÜLŞÂH MESNEVÎSİNİN ÖZETİ	31

İKİNCİ BÖLÜM

AYYUKÎ'NİN VARKA VE GÜLŞÂH İLE NİZAMÎ'NİN LEYLÂ VE MECNUN MESNEVÎLERİNİN BENZERLİKLERİ

I. NİZAMÎ'NİN HAYATI.....	55
II. NİZAMÎ'NİN LEYLÂ VE MECNUN MESNEVÎSİ'NİN ÖZETİ.....	57
III. İKİ HİKÂYEDE ÂŞIKLARIN KİŞİLİKLERİNİN İNCELENMESİ.....	60
IV. İKİ HİKÂYENİN BENZERLİKLERİ.....	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAP, İRAN VE TÜRK EDEBİYATINDA VARKA VE GÜLŞÂH HİKÂYELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

I. URVAT B. HİZÂM'IN HAYATI.....	64
II. URVAT VE AFRÂ HİKÂYESİNİN ÖZETİ.....	64
III. ÜÇ HİKÂYENİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	69

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VARKA VE GÜLŞÂH HİKÂYE KURGUSUNUN İNCELENMESİ

I. HİKÂYE KURGUSUNUN KAYNAĞI.....	78
II. HİKÂYEDE AŞK VE KAHRAMANLIĞIN BİRLEŞMESİ.....	79
III. HİKÂYENİN ELEŞTİRİSİ.....	80
IV. HİKÂYENİN OLAY BÜTÜNLÜĞÜNDE KULLANILAN YÖNTEMLER.....	86
A. ARAYIŞ YOLCULUĞU KALIBI.....	86
B. HÂL DEĞİŞİMİ KALIBI.....	87

BEŞİNCİ BÖLÜM

İKİ MESNEVÎNİN KARŞILAŞTIRILMASI

I. İKİ MESNEVÎDEKİ BAŞLIKLAR VE BÖLÜMLENDİRMELER.....	93
A. BAŞLIKLAR VE BÖLÜMLENDİRMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	97
II. KONU AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMA.....	105
III. MESNEVÎLERİN KAHRAMAN KADROSU AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI.....	293

IV. MESNEVÎLERDE KULLANILAN VEZİN, NAZİM ŞEKİLLERİ VE NAZİM TÜRLEİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI	295
SONUÇ.....	305
KAYNAKÇA	309
METİN	312
I. YÛSUF-I MEDDÂH'IN VARKA VE GÛLŞÂH MESNEVÎSİ'NİN METNİ.....	313
II. AYYUKÎ'NİN VARKA VE GÛLŞÂH MESNEVÎSİ'NİN METNİ.....	439
EKLER	531
ÖZGEÇMİŞ.....	547

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.tz.	Adı Geçen Tez
A	Ayyukî'nin <i>Varka ve Gülşâh</i> 'ı
AÜ	Ankara Üniversitesi
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
dy.	Dergisi yok
h.	Hicrî
İÜ	İstanbul Üniversitesi
M.E.B.	Millî Eğitim Basımevi
S.	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
TDK	Türk Dil Kurumu Yayınları
ts.	Tarihsiz
U	Urvat'ın hikâyesi
v.dğr.	Ve diğerleri
V	Varka ve Gülşâh hikâyesi
Yay.	Yayımları
YM	Yûsuf-ı Meddâh'ın <i>Varka ve Gülşâh</i> 'ı

TABLÖLAR LİSTESİ

Urvat ve Afrâ ile Ayyukî ve Yûsuf-ı Meddâh'ın Varka ve Gülşâh Mesnevîlerinin Karşılaştırılması.....	70
İki Mesnevîdeki Başlıklar ve Bölümlendirmeler.....	93
Mesnevîlerin Kahraman Kadrosu Açısından Karşılaştırılması.....	293

ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ

ء ' , A, a, E, e, Ê, ê

آ Ā, ā

ا A, a, E, e, Ê, ê

ب B, b

پ P, p

ت T, t

ث S, s

ج C, c

چ Ç, ç

ح Ĥ, ĥ

خ Ĥ, ĥ

د D, d

ذ Z, z

ر R, r

ز Z, z

ژ J, j

س S, s

ش Ş, ş

ص Ş, ş

ض Ž, ž, Đ, đ

ط	T, t
ظ	Z, z
ع	'
غ	G, g
ف	F, f
ق	Q, q
ك	K, k, G, g, Ñ, ñ
گ	G, g
ل	L, l
م	M, m
ن	N, n
و	o, O, ü, Ü, U, u, Ū, ū, v, V
ه	e, a, H, h
ی	ā, I, ı, İ, i, Ī, ī, Y, y

GİRİŞ

İranlılar İslamiyeti Türklerden önce kabul ederler, daha sonra ise Türklerin İslam'ı kabul etmeleri ile İranlılardan kültür ve edebiyat bakımından büyük ölçüde etkilenirler. Bu etkilenmenin nedenleri olarak şunlar söylenebilir: Kabul ettikleri yeni din ile ilgili kelimelerin çoğunu Farsça'dan alırlar. Ayrıca İslam dininin Türkler tarafından tasavvuf yorumuyla alınması onların eline geçen Farsça eserler ile olmuştur. Selçuklular döneminde Farsça'nın resmi dil olarak belirlenmesine ve Osmanlı devletinde ise I. Murat dönemine kadar divan ve yazışmalarda Farsçanın resmi dil olarak kullanılmasına bu etkilenişin nedenleri olarak değinilebilir. Aruz vezninin İranlılardan alındığı ve bu veznin Türkçeye uygulandığı için bu dile birçok Farsça kelime girer. İranlılar Türklerden evvel İslam'ı kabul edip Arap edebiyatı ve İslam dininin etkisinde edebiyatını geliştirirler. Bundan dolayı İran edebiyatı örnek alınarak Eski Türk Edebiyatının oluşması az evvel de belirttiğimiz etkenlerden ötürü olağan bir durumdur. Aynı zamanda Türklerin ve İranlıların ortak bir coğrafya üzerinde yaşamaları ve zaman zaman İran'ın Türkler tarafından yönetilmesinin sonucunda İran kültürü ve edebiyatı da Türklerinkinden etkilenmiştir ve Farsçaya birçok Türkçe kelime girmiştir. Tarih boyunca İran edebiyatının ve Farsçanın gelişmesinde de Türklerin rolü büyüktür. Türkçenin yapısının Farsça ile benzerlikleri iki edebiyat arasındaki etkileyişimin bir nedeni olarak gösterilebilir.

Türk şair ve yazarları İran edebiyatından etkilenirken birebir taklit etmeyip ele aldıkları eserlerde kendi sanatlarını da ortaya koyarak yeni eserler sunmuşlardır. Örnek olarak tezimizde incelediğimiz Yûsuf-ı Meddâh, *Varka ve Gülşâh* eserini yazarken Ayyukî'nin aynı adlı eserini ele alır. Ancak tezde de belirlendiği gibi Yûsuf-ı Meddâh eserinin orijinaline başka olay ve motifler de eklemiş ve körü körüne bir taklit ortaya koymamıştır. Eski Türk Edebiyatında İran edebiyatından yapılan başka çevirilerin çoğunda da aynı izlenim görülür ve eserlerin geneli telif eser özelliğini taşır.

“Ayyukî ile Yûsuf-ı Meddâh'ın *Varka ve Gülşâh* Mesnevîlerinin Karşılaştırılması” adlı tezimizin Türkiye'de aynı alanda yapılan çalışmalardan farkı, bu iki mesnevînin bu güne kadar bu derecede detaylı bir şekilde karşılaştırılmamasıdır. Bizim araştırdığımız kadarıyla *Varka ve Gülşâh*'ın *Leylâ ve Mecnun* ile kaynağı olan *Urvat ve Afrâ* ile

karşılaştırılması Türk edebiyatında daha önce bizim yaptığımız şekilde incelenmemiştir. Biz İran edebiyatında bu konuda yazılan makalelerden yola çıkarak bu iki konunun yer aldığı bölümleri hazırladık.

Çalışmanın amacı ise Ayyukî ve Yûsuf-ı Meddâh'ın eserlerinin ne denli birbirlerine benzedikleri, bunun sonucunda ise Yûsuf-ı Meddâh'ın mesnevîsi tercüme ya da telif niteliği taşıdığını belirtmektir. Amaçlarımız arasında Varka ve Gülşâh mesnevîsinin kaynağını belirtmek ve bu iki şairin yazdığı mesnevîlerin hikâyesini kaynağıyla karşılaştırmak, bunların ne derece kaynağa sadık kaldıklarını belirtmektir. Aynı zamanda bu mesnevîlerin üzerinde yapılan araştırmaları bir araya getirmek ve İran'da yapılan çalışmaları da Türk edebiyatına aktarmaktır.

Tezimiz beş bölümden oluşur. Birinci bölümde iki şairin hayatı ve mesnevîlerinin özetleri yer alır. Mesnevîlerinin özetlerini yazarken iki mesnevînin bütün beyitleri tek tek incelenip özette önemli ayrıntıların yer almasına özen gösterilmektedir. Ayyukî'nin mesnevîsinin özeti Türk edebiyatında yazılan en doğru ve geniş olanı olması gaye edinmiştir. İkinci bölüm ise dört alt başlıktan oluşur; başta Nizamî'nin hayatına yer verilir. Ardından Nizamî'nin *Leylâ ve Mecnun* adlı mesnevîsinin özeti yer alır. Üçüncü alt başlıkta, iki hikâyede âşıkların kişilikleri incelenir. Son alt başlıkta ise iki hikâyenin benzerliklerine yer verilmektedir. Üçüncü bölümde Arap, İran ve Türk edebiyatında Varka ve Gülşâh hikâyesinin karşılaştırılması üç alt başlıkta yer almaktadır. Birinci kısımda Varka ve Gülşâh hikâyesinin kaynağının yazarı olan Urvat'ın hayatı yer almaktadır. İkinci kısımda ise Urvat ve Afrâ hikâyesinin özeti verilmektedir. Son kısımda ise üç hikâye karşılaştırılır ve aralarındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konur. Dördüncü bölüm, Varka ve Gülşâh hikâye kurgusunun incelenmesinin yeridir. Bu bölüm ise dört alt başlıktan oluşur. Hikâye kurgusunun kaynağı, hikâyede aşk ve kahramanlığın birleşmesi, hikâyenin eleştirisi, olay bütünlüğünde kullanılan yöntemler bu bölümüm alt başlıklarını oluşturmaktadır. Beşinci ve son bölüm tezimizin en önemli bölümüdür. Araştırmamızın asıl amacı yani iki mesnevînin karşılaştırılması bu bölümde yer almaktadır. Dört alt başlığı olan bu bölüm, aynı zamanda tezimin en geniş bölümü özelliğini taşır. Burada iki mesnevînin başlıklar ve bölümlendirmelerinin değerlendirilmesi, konu açısından karşılaştırılması, kahraman kadrosu ve içinde kullanılan vezin, nazım şekli ve nazım

türlerinin incelenmesi yer almaktadır. Konu açısından karşılaştırılma kısmında, iki mesnevî arasındaki farklılıklar eserlerden örnek beyitler verilerek belirlenmiştir.

Tezimizde yer alan Ayyukî'nin mesnevîsinden alınan Farsça beyitlerin okunuşu yazılırken Farsça telaffuzlerine sadık kalınmaktadır. Ünlülerde “a”lar “e” sesini işaret ettiği için “e” şeklinde okunur; “e”ler ise Türkçe’de “e-i” arası bir ses olan “kapalı e”nin yerine “ë” harfi gösterilmektedir; “o”lar da “o” şeklinde okunmaktadır. Mesnevîlerin incelenmesi için Ayyukî'nin mesnevî metnini hazırlayan Zebihullah Safâ'nın ve Yûsuf-ı Meddâh'ın mesnevî metnini hazırlayan Kâzım Köktekin'in eseri ele alınmıştır.

I. MESNEVÎ

Mesnevî, her beyti ayrı kafiyeli olan nazım şekline denir. İlk önce Arap edebiyatında “müzdevice, recez veya urcuze” adları ile ortaya çıkmıştır. Ancak mesnevî adıyla ilk olarak İran edebiyatında kullanılmıştır.

Pehlevî edebiyatında dinî, hamasî, tarihî ve aşk hikâyeleri bolca yer alır. İran halkı, özellikle çiftçilik yapan asil İranlılar gelenek ve göreneğin sürdürülmesinin taraftarındırlar. Bundan ötürü bu hikâyelere bağlı kalınır, dilden dile dolaşır ve herkes onları ezberlerdi. Bu hikâyelerin unutulmaması ve değiştirilmemesi için kayıt edilmesi gerekirdi. Aynı zamanda hikâyeler nazım şeklinde daha rahat ezberlendiği için şairler tarafından nazme geçirilmesi gerekirdi. Samaniler devleti, asil İranlı ailelerindedir ve onların soyu Behrâm-i Çûbîn, Sasanî devletinin ünlü devlet adamlarından gelir. Onlar gelenek ve göreneğe saygı duyup Farsçanın gelişmesi için çalışırlar. Bu yüzden şairlerin kaside yazmak yerine eski hikâyelerin ve ataların sözlerini nazme çevirmelerini isterler. İran edebiyatı ise İslam'ın kabulünden sonra Arap edebiyatının etkisinde kalır. İran şairleri, hem Samani devlet adamlarının isteği üzerine hem de kendilerini Arap edebiyatının etkisinden kurtarmak, Farsça şiirinin İran edebiyatının ruhu ve halkının ülkülerini barındırması için bu hikâyeleri mesnevî şeklinde yazmaya başlarlar. Mesnevî, İran edebiyatının Arap edebiyatının etkisinden kurtulmasının bir göstergesi sayılır¹.

IX. yüzyılda Mesud Marvazî'nin yazdığı *Şehnâme* İran edebiyatında yazılan ilk mesnevî olarak bilinir. Ayyukî'nin yazdığı *Varka ve Gülşâh* ise yazılan ilk aşk mesnevîsi

¹ Mohammad Jafar Mahcub, “Mesnevî-serâyî der-Zebân-i Farsî tâ-Pâyân-i Karn-ı Penjom-ı Hicrî”, *Tebriz Edebiyat ve Sosyal Bölümler Fakültesinin Dergisi*, No: 65, Tebriz, 1963, ss. 184-187.

olarak kabul edilir. Ancak XI. yüzyılın ortalarında Eşkanîler dönemine ait olan *Veys ü Râmin* hikâyesi Fahreddin As'ad-i Gürgânî tarafından mesnevî şeklinde yazılır, şairin hikâyeyi nazme çevirirken gösterdiği sanat ve üstatlık bu mesnevînin İran edebiyatının aşk mesnevîlerinin başlangıcı olarak bilinmesi ve birçok şair tarafından yazılmasını sağlar. XII. yüzyılın sonlarında ise Nizamî, hamsesi ile mesnevîyi olgunluğun son derecesine ulaştırır, mesnevîleri XIII. yüzyıldan itibaren şairler tarafından taklit edilir ve bu taklit, İran edebiyatının bütün dönemlerinde devam eder².

Türk edebiyatına ise mesnevî İran edebiyatından geçer. En eski mesnevî XI. yüzyılda Yûsuf Has Hacib'in yazdığı *Kutadgu Bilig* adlı eserdir. Bu eser devrine oranla oldukça gelişmiş olduğu için daha önce de Türk edebiyatında oldukça ileri derecede mesnevîlerin yazılmış olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Türk edebiyatının oluşum tarihi olarak bilinen XIII-XIV. yüzyılda mesnevî nazım şeklinin hâkim olduğu görülür. Anadolu sahasındaki mesnevî tarzının ilk büyük ürününü Mevlânâ'nın büyük *Mesnevî'si* ile verir. Farsça nazmedilmesine rağmen Mevlânâ'nın 25 bin beyti aşan 6 ciltlik büyük eseri *Mesnevî*, Türk edebiyatını derinden etkilemesi ve yüzyıllar boyunca Türkler tarafından okunup yorumlanması bakımından mesnevî nazım şeklinin Anadolu'daki en büyük yapıtı olarak kabul edilir.

II. İRAN VE TÜRK EDEBİYATINDA YER ALAN VARKA VE GÜLŞÂH MESNEVÎLERİ

A. İRAN EDEBİYATINDA YER ALAN VARKA VE GÜLŞÂH MESNEVÎLERİ

Bu mesnevînin İran edebiyatında kaç kere yazıldığı hakkında kesin bir bilgi verilemez. Sadece ilk Varka ve Gülşâh mesnevîsi Ayyukî tarafından yazıldığı bilinir. Tahran Meclis Kütüphanesinde, 2617/2'de kayıtlı XVIII. yüzyıla ait yazarı bilinmeyen 1500 beyitten oluşan bir Varka ve Gülşâh mesnevîsi bulunur. Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde 4775 numarada kayıtlı yazarı bilinmeyen, Ayyukî'nin eserine benzeyen bir Varka ve Gülşâh mesnevîsi bulunur. Hezec bahrinde yazılan bu mesnevînin XIX.

² Hâşem Mohammedî, "Dâstânhâ-yi Manzum-ı Ganâyî der-Edeb-i Farsî", **Keyhân-i Ferhengî Dergisi**, No: 175, Tahran, 2001, ss. 28-31.

yüzyıla ait olduğu tahmin edilir. Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde 2279 numarada kayıtlı olan ve XIV. yüzyıla ait bir Varka ve Gülşâh hikâyesi bulunur³.

Bir Varka ve Gülşâh mesnevîsi ise Kürtçe olarak, 81 varak ve 1600 beyit civarında aslı Almanya, Marburg Üniversite Kütüphanesinde bulunur. Kopyası ise Tahran Üniversitesi 4109 numarada kayıtlıdır. Eserin dil özelliklerinden XII. yüzyılın sonu ya da XIII. yüzyılın başlarında kaleme alındığı tahmin edilir⁴.

B. TÜRK EDEBİYATINDA YER ALAN VARKA VE GÜLŞÂH MESNEVÎLERİ

Türk edebiyatında ilk *Varka ve Gülşâh*, Yûsuf-ı Meddâh tarafından yazılır. İsmail Hikmet Ertaylan biri Azerbaycan edebiyatı diğeri Türk edebiyatına ait olan iki Varka ve Gülşâh mesnevîsinden bizi haberdar eder; Bakü Üniversitesinde Türk edebiyatı profesörlüğünde bulunduğu sırada Azerbaycan edebiyatı tarihini yazarken Mesihî, adlı bir Âzerî şairinin hicri 1038 tarihinde Varka ve Gülşâh mesnevîsini Âzerî Türkçesi ile yazdığını belirtir. Londra British Museumda yaptığı incelemede ise bu eseri tetkik ve istinsah eder. Konusu ve bitişi de Yûsuf-ı Meddâh'inkine benzediğini dile getirir. Diğer Varka ve Gülşâh'a ise Rieu Kataloğunda rastladığını belirtir. O katalogda Mostarlı Ziyâ'î'den bahsederken hicrî 991 tarihinde “Kise-i Şeyh Abdurrazzak” adlı bir mesnevîsine değinir, şairin Varka ve Gülşâh adlı bir mesnevîsi de olduğunu bu eserde belirtir. İsmail Hikmet Ertaylan, Türkiye'deki kütüphanelerde tam ve ilmi kataloglar bulunmadığı için Ziyâ'î'nin böyle bir eseri olup olmadığını öğrenemeyeceğimizi dile getirir⁵.

Ayşe Yıldız ise yazdığı doktora tezinde bir Varka ve Gülşâh mesnevîsi XVI. yüzyılda Mustafa Çelebi tarafından yazıldığını belirtir⁶. Âmil Çelebioğlu, Kanunî Sultan Süleyman Devri şairlerinden Ziya Yûsuf Çelebi'nin *Yûsuf u Zeliha* ile *Varka ve Gülşâh* mesnevîsini nazm ettiği King's No: 123, 408/7/11'ye dayandırarak ifade eder. Böylece

³ Ayşe Yıldız, Türk Edebiyatında Varka ve Gülşâh Mesnevîleri ve Mustafa Çelebi'nin Varka ve Gülşâh Mesnevîsi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2008, s. 77.

⁴ Yıldız, a.g.tz., ss. 77-78.

⁵ İsmail Hikmet Ertaylan, **Türk Edebiyatı Örnekleri 1: Varka ve Gülşâh**, Bürhaneddin Erenler Matbaası, İstanbul, 1945, s. 5.

⁶ Yıldız, a.g.tz., s. 27.

Âmil Çelebioğlu'nun verdiği bilgi doğru ise XVI. yuzyılda yaşayan Ziya Yûsuf Çelebi'nin kaynaklarda adı geçmeyen ve elimizde bulunmayan bir Varka ve Gülşâh mesnevîsi vardır⁷.

⁷ Yıldız, a.g.tz., s. 31.

BİRİNCİ BÖLÜM

AYYUKÎ'NİN VE YÛSUF-I MEDDÂH'IN HAYATLARI, ESERLERİ VE VARKA VE GÛLŞÂH MESNEVİLERİNİN ÖZETLERİ

I. AYYUKÎ'NİN HAYATI

Ayyukî X. ve XI. yüzyılın şairidir. Gazneliler döneminde Sultan Mahmud'un zamanında yaşamıştır. Sadık Kiyâ, Ayyukî'nin Firdevsi'den sonra yaşadığı görüşünü ileri sürer⁸. Onun hakkında fazla bilgi yoktur ve elimizde olan tek eseri *Varka ve Gülşâh*'tir. Ayyukî bu eserini Sultan Mahmud adına yazmıştır. Sanatçının Müslüman olduğu ve aşkına yakınlarının hile yapması yüzünden kavuşamadığı, eserinde geçen bazı beyitlerden tespit edilebilir⁹.

Ali Muhammedî, Ayyukî Gülşâh'ın saray hayatını anlatırken onun sarayda sade bir hayat sürmesinden ve yalın anlatımından yola çıkarak onun orta kesimden olduğu kanısına varır¹⁰.

Varka ve Gülşâh mesnevîsinin Ayyukî'ye ait olduğu eserde yer alan iki beyitten anlaşılır;

To Ayyukîyâ geret hûş est ü rāy

Be-ḥêdmet be-peyvend be-medhet gērāy [41]

(Sen Ayyukî! Eğer zeki ve düşünce sahibi isen hizmet et ve öv.)

Zê- 'Ayyūkî vü ommetân-ê ḥāş u 'ām

Ṣenā ber-Muḥammed 'aleyhês-selām [2237]

(Ayyukî ve bütün kabilelerden ona selam olsun Hz. Muhammed'e övgü olsun.)

Bu mesnevî İran edebiyatının en eski ve değerli metinlerindedir ve birkaç kez Farsça, Türkçe ve Kürtçe ile yazılmıştır. "Varka ve Gülşâh" İran edebiyatında Ayyukî ile

⁸ Sâdık Kiyâ, "Âyâ Mesnevî-yi Varka ve Golşâh Hemzemân-ı Şâhnâme-ye Firdevsi Est", **T.Ü. Edebiyât Fakültesi Dergisi**, No: 4, Tahran, 1954, ss. 49-50.

⁹ Zebihullah Safâ, **Varka ve Golşâh-ı Ayyukî**, Tahran Üniversitesi Yay., Tahran, 1964, mukaddime kısmı, s. 5.

¹⁰ Ali Mohammedî, "Dâstân-i Varka ve Golşâh", **Edebiyat-ı Dâstânî Dergisi**, No: 53, ts., s. 109.

hatırlanır ve en başarılı örneği onunla verilmiştir¹¹. İnan edebiyatında X. ve XI. yüzyılda yazılan eserlerden sadece *Şehnâme* ile *Varka ve Gülşâh* elimize geçmiştir ve diğer eserlerin ise yalnız birkaç beyti kalmış, bu durum ise *Şehnâme* ile *Varka ve Gülşâh*'ı daha değerli kılar¹².

Varka ve Gülşâh'ın tek nüshası XIII. yüzyıla ait olup İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi 841'de kayıtlıdır¹³. Mesnevî nüshasını bularak bilim dünyasına ilk olarak Abbâs İkbâl Âştîyânî ve Ahmed Ateş tanıtır¹⁴. Bu nüsha, *Varka ve Gülşâh*'ın bilinen tek nüshası aynı zamanda Gazneliler devrinden bugüne kadar tüm metin şeklinde ulaşmış tek mesnevîdir¹⁵.

Şair eserinin konusunu Arap edebiyatından alır. Ancak mesnevî şeklinde onun tarafından kalme alınmıştır. Ayyukî'den sonra yazılan bütün *Varka ve Gülşâh* mesnevîleri de konu açısından onun eserine bağlı kalırlar¹⁶.

II. AYYUKÎ'NİN VARKA VE GÜLŞÂH MESNEVÎSİNİN ÖZETİ

Hız Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göç etmesinden sonra İslam yavaş yavaş Arap kabilelerinin arasında yayılır. Kabileler arasında Benî Şeybe adında zengin bir kabile vardır. Bu kabilenin reisleri Hilâl ve Hümâm adında iki kardeştir. Hilâl'in Gülşâh adında güzel bir kızı, Hümâm'ın da *Varka* adında yakışıklı bir oğlu vardır. *Varka ve Gülşâh* birlikte yaşayıp çocukluktan beri birbirlerine âşıklardır. 10 yaşına gelince birlikte mektepe giderler; orada hem ders çalışıp hem birbirlerine olan aşklarını yaşarlar. 15 yaşına gelince tam olgunluğa erişirler. *Varka* savaşta yiğit bir süvaridir, kılıcıyla çeliği ikiye böler ve gücü dağ taşımaya bile yeter. Bütün bunlarla gönlü Gülşâh'ın aşkıyla yanar. Kabilede güzeller güzeli Gülşâh'ın *Varka*'ya olan aşkını herkes bildiği halde ona âşık olmayan kimse yoktur.

Aşkları masum olduğu için onları birbirlerinden ayırmazlar. On altı yaşları bittikten sonra aşk acısı ikisini etkileyip hasta olurlar. Aileleri bu durumu görünce ikisini evlendirmeye karar verip düğün hazırlıklarını yaparlar. Düğün gecesinde nikâh kıyılmadan

¹¹ Yıldız, a.g.tz., s. 22.

¹² Safâ, a.g.e., mukaddime kısmı, s. 3.

¹³ Yıldız, a.g.tz., s. 79.

¹⁴ Safâ, a.g.e., mukaddime kısmı, s. 3.

¹⁵ Yıldız, a.g.tz., s. 79.

¹⁶ Yıldız, a.g.tz., s. 60.

önce kabileye saldırılır. Kabile böyle bir durumu beklemediği için savunmasız kalıp kaçarlar ve böylece bütün kabile yağmalanır.

Saldıran kabilenin reisinin adı Rebi İbni Adnan'dır. Rebi, Gülşâh'ın güzelliğini duyup ona âşık olur. Hatta beş altı kere Hilâl'e Gülşâh'ı istediğine dair mektup gönderir ama asla cevap almaz. Bu yüzden Gülşâh'ı kaçırmak için nikâh zamanını bekler. Varka ve Gülşâh'ın nikâh gecelerinde onlara saldırıp Gülşâh'ı kaçıır; Varka'yı da kaçırmak ister ama onu bulamaz.

Rebi kabilesine döndüğü zaman Gülşâh'ı yanına çağırır; ona duyduğu aşkı açıklayıp bir şiir söyler;

Eyâ mâh-ê gol-çehr-ê del-hâh-ê men

Dêrâz ez-to şoz 'ömr-ê kûtâh-ê men [122]

(Ey benim gönlümün dilediği gül yüzlü ayım! Kısa ömrüm senin yüzünden uzadı.)

Eger vaşl-ê men derhor âyez to-râ

Nehez baht ber-moşteri¹⁷ gâh-ê men [123]

[Eğer benimle evlenmeyi kabul edersen baht benim yatağımı Jüpiter gezegeninde koyduğu anlamına gelecektir. (Benim çok talihli olduğumu gösterecektir.)]

Menem şâh-ê garden-kêşân-ê cehân

To şâh-ê zarîfânî vü mâh-ê men [124]

(Ben dünyanın gururlu şahıyım, sen de güzellerin şahı ve benim ayımsın.)

Gerem der çeh-ê gam neḥ-âhî fegend

Çerâ kendî ender zenaḥ çâh men [125]

[Eğer beni gam kuyuna atmayacaktın neden beni çene çukuruna kazdın? (Eğer beni üzmem istemiyordun neden beni âşık ettin?)]

Ona mücevherler getirilmesine emir verir. Gülşâh\ Rebi'nin duygulandığını görünce onu kandırmaya karar verir. Kadın meselelerinden dolayı kendisine bir hafta zaman tanınmasını ister.

¹⁷ Jüpiter gezegeni mutluluk ve saadetin simgesidir.

Öte yandan Benî Şeybe kabilesinde ölenlerin sayısı fazla olup herkes bu beklenmeyen saldırıdan dolayı şaşkındır. Her yerde Gülşâh'ı ararlar. Perişan hâlde olan Varka, Gülşâh'tan ayrı kaldığı için acı çekip şiir söyler;

Kocā refī ey dēl-gosel yār-è men

Meger sīr geştī zè-dīzār-è men [262]

(Ey gönül çalan sevgilim! nereye gittin? Beni görmekten bıktın mı acaba?)

Ne-costem botā hergez āzār-è to

Çerā costī ey dost āzār-è men [263]

(Hiçbir zaman seni üzmemek istemedim. Ey dost! Neden beni üzdün?)

Çegūnest bī-men botā kār-è to

Ke bā-cān resīz ez- 'anā kār-è men [264]

(Ey güzelim! Bensez nasılsın? Acı ve keder benim canımı alır.)

Zè-men zārter gerdī ender fērāk

Eger beşnevī nāle-yè zār-è men [265]

(Eğer benim inleyiş ve ağlayışımı duyarsan ayrılığın benden daha fena olursun.)

Ber-è tost zenhār cān u dēlem

Nēgeh dār zenhār zenhār-è men [266]

(Benim can ve gönlüm sende âmândadır, onu sakın, âmânda tut.)

Varka çektiği acıları babasına anlatır, babası da ona inlemek yerine intikam peşinde olması gerektiğini söyler. Böylece bir ordu hazırlayıp Benî Zabbe kabilesine doğru giderler. Varka yolda da bir şiir söyler;

Be-goft ey çerāğ-è dēl ü cān-è men

Bot-è gol-roḡ [u] cān u cānān-è men [294]

(Dedi: “Ey gönlümün mumu ve canım, gül yüzlü putum ve sevgilim...”)

Be-hēcr-è enderūn kerd netvān dēreng

Şeved nerm ez- 'aşḡ pūlāz u seng [295]

(Canının ayrılığın sabretmemek lazım, aşktan çelik ve taş bile yumuşar.)

Negārem şoz ü şoz zè-hèceş merā

Hem ez-dél nēşāt u hem ez-rūy reng [296]

(Sevgilim gitti ve ayrılığından gönlümden neşe gitti ve yüzüm soldu.)

Konūn kem kaçā sūy-è ū reh nemūz

Negīrem déger der-şabūrī dèreng [297]

(Şu an kaza ve kader ona uğradığı için artık (buna) sabredemem.)

Zè-cān u zè-ḥūn-è mo ‘ādī konem

Havā tīre-fām u zemīn lāle-reng [298]

(Düşmanın canı ve kanından havayı karartıp toprağı lale renginde (kızartırım) yaparım.)

Neyārem şebīhūn, nesāzem kemīn

Kezīn her do ber-merd ‘ārest ü neng [299]

(Gece baskını yapmam ve pusu kurmam ki bu ikisi, erkek için utanma ve ayıptır.)

Botem ger be-kām-è neheng enderest

Borūn ārem ū-rā zè-kām-è neheng [300]

(Putum (sevgilim) köpek balığının ağzındayken onu köpek balığının ağzından çıkartırım.)

Be-ḥūn-è Rebi ‘Ēbn-è ‘Adnān konūn

Beşūyem dél ü cān be-şemşīr-è ceng [301]

(Rebi İbni Adnan’ın kanı ve savaş kılıcı ile gönül ve canımı yıkarım.)

Benî Şeybe ordusu yolun yarısını geçtikten sonra Rebi onların gelişinden haberdar olup ordusunu hazırlar. Yola koyulmadan Gülşâh’ın aşkından emin olmak için onun yanına gider, Gülşâh yalandan onu sevdiğini söyler. Rebi savaş meydanına çıkıp şiir söyler;

Hemī goft şāh-è sovārān menem

Server-è dél-è nāmdārān menem [342]

(“Binicilerin sultanı benim, yiğitlerin gönlünün tacı benim.” dedi.)

Geh-è ceng-è şo ‘bān por-dél menem

Geh-è şolḥ ḥorşīz-è raḥşān menem [343]

(Ejderha ile savaş zamanında cesur benim, barış zamanında da parlayan güneş benim.)

Geh-è bezm mehtāb-è meclès menem

Geh-è rezm sālār-è meydān menem [344]

(Meclis zamanında meclisin ay ışığı benim, savaş zamanında meydanın kumandanı benim.)

Geh-è dūstī ebr-è rahmet menem

Geh-è doşmenī şīr-è gorrān menem [345]

(Arkadaşlık zamanında rahmet bulutu benim, düşmanlık zamanında gürleyen arslan benim.)

Be-cāy-è cefā zehr-è kâtel menem

Be-gāh-è vefā tāze reyḥān menem [346]

(Vefasızlık zamanında öldüren zehirim, vefa zamanında taze fesleğenim.)

İki kabilenin arasındaki savaş şiddetlenir. Rebi kırk kişiyi öldürüp Varka'ya meydan okur. Varka onunla savaşmak istese de babası ona izin vermeyip kendisi savaş meydanına gider. Aralarındaki savaş uzar ama sonunda Rebi bir darbeyle Hümâm'ı ikiye böler. Benî Şeybe ordusundan inleme sesleri yükselir. Varka acısının ağır olmasından dört kere bayılıp ayılır. Çektiği acıdan dolayı bir şiir söylemeye başlar;

Derīg ey pezer dīze-yè şīr-merd

Key refī zè-donyā pore ez-dāg u derd [477]

(Ey baba, ey gözüm, ey arslan! Yazık ki yaralı ve dert dolu dünyadan gittin.)

Çonīn est kār-è serāy-è sēpenc

Çonīn būz ḥāhez cehān gerd gerd [478]

(Misafir dünyanın işi böyledir. Bütün dünya böyle olacak.)

Şodī košte nāgeh be-dest-è segī

Ke ū-rā ne zen ḥānd şāyez ne merd [479]

(Birden bire bir köpek elinden öldürüldün ki belki ona ne kadın ne de erkek diyebiliriz.)

Ez'û kîn-ê to bāz-h'āhem çonānk

Key geryed berû gonbez-ê lājeverd [480]

[Senin hıncını ondan öyle alacağım ki gökyüzü ona ağlasın. (Ondan çok ağır bir hınç alacağım.)]

Çonān k'û ber-āverd gerd ez-seret

Ber-ārem zê-ferkeş be-şemşîr gerd [481]

(Onun senin başını kestiği gibi ben de onun başını keserim.)

Durumu kötü olduğu hâlde intikam almak için Rebi'ye saldırır. İki yiğit kılıç ve mızrakla birbirine girer, savaş sırasında Rebi mızrak ucuyla Varka'nın kalçasını yaralar aynı zamanda atını öldürür. Varka atsız savaşa devam edip mızrak darbesiyle Rebi'nin elini yaralar. Bu esnasında Varka'nın kölesi onun için at getirir; Varka da hızlıca ata binip savaşa devam eder.

Gülşâh Rebi'nin savaşa gitmesinden sonra gizlice savaş elbisesi giyip beline kılıç bağlar, eline mızrak alır. Köleler gibi giyinir ve savaş meydanına gider. Savaş sahasına vardığında iki yiğidi yaralı bulur. Varka atına bağırır böylece atı yere düşüp başı ve boynu kırılır. Rebi hızlıca Varka'nın göğsü üzerine oturur; başını kesip Gülşâh'a götürmek ister. Varka, Allah aşkı için Gülşâh'ı son kez görebilmesi ve yanında öldürülmesi için Rebi'den onu Gülşâh'ın yanına sağ götürmesini rica eder. Rebi bunu kabul eder. Varka'nın boynu ve ellerini arkadan bağlayıp savaş sahasına çeker. Gülşâh bu duruma katlanamayıp bağırır; yüzündeki örtüyü de kaldırır. Herkes Gülşâh'ın güzelliğine şaşırır. Rebi durumu öğrenmek için Gülşâh'ın yanına gelir. Gülşâh atıyla harekete geçer, Rebi'ye yaklaşır ve mızrağını karaciğerine saplar. Benî Şeybe ordusu mutluluktan çılgık atıp Benî Zabbe ordusuna saldırır. Rebi'nin büyük oğlu babasının intikamını almak için sahaya gelip rakip ister. Varka yarasını bağlayıp onunla savaşmaya gitmek istese de Gülşâh ona izin vermez. Gülşâh kendisi savaşa gider; mızrağını Rebi'nin oğlunun göğsünden geçirir ve böylece o da babası gibi ölür. Ondan sonra Rebi'nin küçük oğlu savaş sahasına gelir. Savaş esnasında Gülşâh'ın şapkasını başından alır; iki ordu Gülşâh'ın güzelliği karşısında hayran kalır. Rebi'nin oğlu Gülşâh'a âşık olup intikam almaktan bile vazgeçer. Gülşâh bu duruma utanır; şapkasını yerden alıp başına koyar. Rebi'nin oğluna saldırdığında mızrağı kırılır. Gülşâh'tan aralarındaki hıncı bırakıp ona varmasını ister ama Gülşâh kabul etmez. Rebi'nin oğlu kılıcını Gülşâh'ın başına vurmak ister, Gülşâh eğilip kurtulur ama kılıç

atının baş ve boynuna isabet edip onu öldürür. Gülşâh hızlı bir şekilde atından inip onun yanına gider; kılıçla atının ön ayağını keser. Böylece Rebi'nin oğlu da attan inip Gülşâh'ı kemerden alır. Gülşâh da onun kemerini alıp birlikte güreşirler. Sonunda Rebi'nin oğlu Gülşâh'ı kaldırıp esir alır. Bu duruma sevinen Benî Zabbe ordusu ikisini yanlarına alırlar. Tedirgin olan Varka yiğitlerden yardım ister, Gülşâh'ın babası da ona katılır. Orduyla düşmanın yolunu keserler. İki ordu akşama kadar savaşır, akşam olunca ayrılırlar. Geceleyin Varka düşmanın ordusuna girer. Bütün çadırları Gülşâh'ı bulmak için arar. Umudu kesildiği zaman uzakta muhteşem bir çadır görür. Çadıra doğru yola koyulur. Çadırdaki Gülşâh ve Rebi'nin oğlu vardır. Varka onun Gülşâh'a yaklaştığını görünce kendinden geçip ona saldırır, bir darbeye başını keser. Gülşâh'la gizlice çadırdan çıkıp kendi ordularına giderler. Benî Şeybe ordusu çok sevinir, bu duruma şaşırarak karşı taraf reisinin fikrini almak için çadırına girerler. Bu esnada Benî Şeybe ordusu onlara saldırır. Herkes dağılır; kimse Benî Zabbe'nin ordusunda kalmaz. Benî Şeybe ordusu da kabilesine döner.

Yenmenin sevinci, Varka'nın babasının ölüm acısı ve kalçasının yarasını ona unutturmaz. Öte yandan Gülşâh'ın aşkıyla yanar ama savaşta bütün malını kaybettiği için onu istemek için cesareti yoktur. Varka'nın kölesi Sad, onun durumuna acır, para kazanmak için ondan izin alıp yolculuğa çıkar.

Gülşâh'ın güzelliğinin ünü bütün Arap kabilelerinde yayılır ve onu her taraftan istemeye gelirler. Bunu öğrenen Varka sevgilisini kaybetmekten korkar; Gülşâh'ın annesinden yardım ister. Gülşâh'ın annesi de Varka'nın durumuna üzülür, kocasıyla bu konu hakkında konuşur. Hilâl, Gülşâh için en iyi kişi Varka olduğunu bildiği hâlde yine onun parasızlığını kabul etmez ve ona Yemen şahı olan dayısından yardım almasını söyler. Başka çaresi kalmayan Varka Yemen'e gitmeye karar verir. Gülşâh'la vedalaşırken ona hatıra olarak yüzük ve zırhını bırakır. İki sevgili ağlayarak birbirinden ayrılır.

Varka yolda kimseyle konuşmaz, öyle ki herkes onu sağır zanneder. Yemen'e yaklaştığında bir kervanla karşılaşır. Yemen ve padişahının durumunu onlara sorar. Kervanda olanlar Bahreyn ve Aden şahları Yemen'e saldırdıklarını, Eba Munzer ve yüz altmış beyini esir aldıklarını, devlet adamı olarak sadece vezir şehirde kaldığını söylerler. Varka gecenin karanlığından faydalanarak Yemen'e girer ve vezirle buluşur. Vezir Varka'nın gelmesine çok sevinir, dayısı da hep ondan bahsettiğini ve onunla görüşmek

istediğini söyler. Vezir, Varka'nın gelişinin Yemen'in kötü durumuna denk gelmesine üzülür. Varka umutsuz olmaması gerektiğini söyleyerek dayısını kurtarmak için bin askere ihtiyacı olduğunu söyler. Vezir de bin yiğit asker seçip Varka'ya verir. Bahreyn ve Aden beyleri, Yemen ordusunu görünce şaşırırlar, aralarında “Bunların beyleri bizimle nasıl savaşmaya cesaret ederler, belki yiğit bir savaşçı getirmişler ya da bir yerden onlara yardım gelmiştir.” diye birbirleriyle konuşurlar.

Varka meydan okumaya başlar, önüne gelen her savaşçıyı öldürür. Ölenlerin sayısı altmış üç olunca artık kimse onunla savaşmaya cesaret edemez. Varka ordusunun saldırmasına emir verir. Düşmanın ordusu elli bin kişiden daha fazla olduğu hâlde Varka'nın ordusu onları yenebilir¹⁸. Varka zenci kuluyla Bahreyn ve Aden şahlarının kesilmiş başlarını dayısına getirir. Yemen'de bir hafta tören yapılır, yiyilip içilir. Varka'nın Dayısı ona teşekkür etmek için bir sürü mal verir, bin deve, bin at, inek, eşek, koyun ve altın verir. Varka bu duruma çok sevinir. Ama yine de Gülşâh'tan uzak olduğu için hep acı çekip onu düşünür. Gülşâh da sevgilisinden ayrı kaldığı için acı çeker.

Gülşâh güzelliğiyle her yerde ünlü olur. Şam'ın şahı da onun nâmını duyar; görmeden ona âşık olur ve tacir kılığına girerek onu bulmak için yola çıkar. Yolda konakladığı her yerde orada bulunanlara hediyeler verir. Benî Şeybe'ye vardığında tören yapıp herkesi çağırır, onlara hediyeler verir. Şam'ın şahı kendisinin de haberi olmadan Gülşâh'ın komşusudur. Bir gün çadırından çıkarken onu görür ve ona olan aşkı daha da artar, babasından onu ister. Hilâl, kızının Varka'yla sözlendiğini ve böyle bir işin olamayacağını söyler. Şam şahı yine ısrar eder ve Varka'ya başka bir eş bulabileceklerini söyler. Hilâl, onlarda sözden dönmenin çok ayıp olduğunu söyleyip evine gider.

Şam şahı, yaşlı bir kadını para ve altınlarla Gülşâh'ın annesine gönderir. Anne o kadar parayı görünce Varka'yı unuttur ve kızını Şam Şahına vermeye razı olur, aynı zamanda Hilâl'in gönlü olmadığı hâlde onu da kızını vermesine ikna eder. Öte yandan da yaşlı kadın, annenin kabul ettiğini Şam şahına söyler, o da bir tören yapıp herkesi çağırır. Herkesin önünde Hilâl'den kızını ister ama Hilâl susar. Herkes gidince Hilâl bu işin gizli kalması şartıyla ona kızını vereceğini söyler. Böylece şah ve onunla olanlar ağır bir yemin ederler. Gülşâh bu haberi duyunca inleyip ağlar ve bir şiir söyler;

¹⁸ Mesnevînin bu kısmından sonra iki sayfa eksiktir, ama sonraki beyitlerden eksik olan kısımlarda geçen olayların tam olarak Türk versiyonu gibi olduğu kanaatindeyiz.

Eyā nozhet ü rāhat-è cān-è men

Dēl ü dīze vü cān u cānān-è men [1360]

(Ey canımın mutluluğu ve rahatlığı, gönlüm, gözüm, canım ve sevgilim...)

To dermān-è cānī vü derd-è deli

Kocā refī ey derd ü dermān-è men [1361]

(Sen canımın ilacı ve gönlümün derdisin. Ey dert ve ilacım! Nereye gittin?)

Gosestendem ez-to, ne-kerdend raḥm

Berīn ḥaste do çeşm-è gēryān-è men [1362]

(Beni senden ayırdılar, yorgun ve ağlayan iki gözüme acımadılar.)

Zè-derd-è dēlem gešt roḥsāre zerd

Zè-ḡam gūj şoz serv-è bostān-è men [1363]

(Gönlümün acısından yüzüm sarardı, gamdan gül bahçesi selvim iki büklüm oldu.)

Zè-behr-è dērem be-ḡarībī merā

Be-dāzend bī-emr ü fermān-è men [1364]

(Benim iznim olmadan para için beni ellere verdiler.)

To ber-cān-è ḥoz ber, me-ḥor zīnhār

Ke ḥordend zēnhār ber-cān-è men [1365]

(Sen, kendi canını düşün, asla acı çekme ki benim canıma artık kıydılar.)

Annesi onu bu hâlde görünce onu azarlar ve Varka'nın ölüm haberini duyduğunu söyler. Gülşâh'ın canı annesinin sözlerinden daha da yanar ve çadırdan çıkar. Gülşâh kimsesi olmadığını ve Varka'nın gitmesinden sonra başına böyle bir bela geleceğini bilmediğini kendi kendine söyleyerek ağlar. Sonra bir kölesini çağırır. Ondan Yemen'e gitmesini, Varka'ya yüzüğü ve zırhını vermesini ister. Varka'ya bu hatıralar Gülşâh'ın canını yakıp öldürmek üzere olduğunu söylemesini ama evlenmesinden hiç bahsetmemesini emreder. Köle akşam vaktinde Yemen'e doğru yola çıkar.

Gece yarısında Şam şahı Gülşâh'la ülkesine gitmek üzere yola çıkar. Gülşâh yolda kimseyle konuşup muhabbet etmez ve sadece ağlar. Şam şahı bu duruma canı çok yanar. Onunla halvete girmek ister. Gülşâh'a yaklaşmak istediğinde, kızcağız hançerini çıkarıp kendini öldürmeye kalkar. Şam şahı fırlayıp hançeri Gülşâh'ın elinden alır. Kız dünyada

Varka'dan başka kimseyle olamayacağını açıklayınca, Şam şahı da onunla konuşmak ve görüşmekle yetineceğini söyler.

Gülşâh Şam'a doğru yola çıkınca babası bir koyun kesip kumaşa sarar. Sonra eşiyle Gülşâh öldü diye bağırıp sızlamaya başlarlar. Böylece bütün kabile onlara inanır. Bir mezar kazıp koyunu gömerler.

Olup bitenden haberi olmayan Varka, yüzük ve zırhı Gülşâh'ın kölesinden alınca sevgilisine üzülp kabilesine doğru yola çıkar. Üç konağa kadar dayısı, veziri ve Yemen ordusu ona eşlik eder. Varka kabilesine varınca kimseden haber almaya cesaret edemez. Amcasının çadırına varınca, Hilâl onu kucaklayıp Gülşâh'ın öldüğünü söyler. Varka bu haberi alır almaz bayılır, onu her defa ayılttıklarında daha da kötü olur, son bayılışı da bir gün sürer. Yüzüne su serpip onu ayıltırlar. Ayıldığında ağlayarak aşk acısından bir şiir söyler;

Derîgâ ke ân zâz serv-ê bolend

Nehân geşt der-zîr-ê hâk-ê nejend [1481]

(Yazık ki o uzun selvi (uzun boylu) üzgün toprağın altında gizlendi.)

Nedânem hemi zîn beter rûzgâr

Key ber-cânem âmez ber-nohost kîne-âr [1482]

(Bundan daha kötü bir devir görmedim ki bana baştan kin tuttu.)

To ey ten der-ê derd ü gam ber-goşây

Ebâ hîçkes hoş me-bâş u me-ğand [1483]

(Ey vücudum! Dert ve kederin kapısını aç (acı çek), hiç kimseyle iyi olma ve gülme.)

To ey Varğa ez-behr-ê cānān-ê h'îş

Be-dêl ber der-ê şâdkāmî bebend [1484]

(Ey Varka! Sen sevgilin için gönlüne mutluluğun kapısını kapat.)

Konūn k'ân dēlārām reft ez-beret

To dēl nīz ber mēhr-ê hūbān me-bend [1485]

(Şu an ki o güzel yanından gitti, sen de güzellere gönül verme.)

Eyā no ŧekofte gol-ē būstān

Zē-bāret key çīz u zē-bīḥat key kend? [1486]

(Ey gül bahçesinin yeni açılan gülü! Seni ne zaman kopardı ve kökünden kesti?)

Be-gīrīz ey merdomān dest-ē men

berīzem sūy-ē gūr-ē ān mostmend [1487]

(Ey halk! Benim elimi alın, beni o zavallının mezarına götürün.)

Onu Gülşâh'ın mezarına götürmelerini söyler. Varka gece gündüz mezarın başında ağlayıp durur, bu esnada onun mal ve hizmetçileri Yemen'e varır. Hizmetçiler olanlardan habersiz yüklerini açıp sererler, çadır ve taht kurarlar. Varka'yı ararlar, onu mezarın başında bulurlar. Onu bu durumda görünce üzülüp ona öğüt verirler ama aşkın esiri olan Varka öğütlerini dinlemez. Ona "Dileğin neyse biz onu yaparız." derler. Varka, sevgilisi için malları istediğini, sevgilisi olmayınca onlara ihtiyacı kalmadığını söyler, onlardan Yemen'e dönmelerini, ona sadece bir köle, at, elle tutulan silah, iki Hint kılıcı ve bir mızrak bırakmalarını ister. Gülşâh'ın anne ve babası o kadar malı görünce canları yanar ve yaptıklarından pişman olurlar.

Kabilede yaşayan güzel bir kız her şeyden haberdardır ve Varka'nın durumuna üzülüp ona her şeyi açıklar. Varka emin olmak için Gülşâh'ın zannettiği mezarı açar. Koyunu görünce amcasının yaptığı hileyi anlayıp onun yanına gider ve onu yaptıkları için azarlar sonra da Gülşâh'ın annesine gidip onu da azarlar.

Varka Şam'a doğru yola çıkar. On günlük yolu üç günde gider, Şam'a yaklaştığında kırk haramiler ona saldırır. Varka onların otuzunu öldürür, kalan on kişi de kaçar. Varka Ondan fazla yerden yaralanıp çok kan kaybeder. Kötü hâliyle Şam şehrinin kapısına kadar gider. Bir ağaç ve iki ırmak görür. Atını oraya sürer. Ağacın gölgesinde atından düşüp bayılır. Allah'ın kazası, avlanmaktan dönen Şam Şahı Varka'yı orada görür. Hizmetçilerine onu saraya götürmelerini emreder. Varka tedavi görmek için hemşireye bırakılır. Ayıldığında Şam Şahı kim olduğunu sorar. Varka da Gülşâh'ı görmeye ihtiyacı olduğu için gerçek kimliğini saklar. Şam Şahı Gülşâh'tan Varka'ya kimsesiz olduğu için bakmasını ister. Gülşâh da zaten kimsesizlere, belki yolda Varka'nın gözüne bakmışlardır diye bakacağını Allah'a söz vermiştir. İki hemşire Varka'yı tedavi etmek için görevlendirilir. Birkaç gün geçtikten sonra Varka, Gülşâh'ın hemşiresini çağırır. Ona Gülşâh'ı sorar. Hizmetçi de Gülşâh'ın Şam Şahının eşi olduğunu ve Varka adlı birine âşık

olduğunu söyler. Varka, hizmetçiden yüzüğünü Gülşâh'a vermesini ister ama hizmetçi kabul etmez. Aradan üç gün geçtikten sonra Varka hizmetçiyi yine çağırır ve yüzüğünü Gülşâh'ın hurmalı süt bardağına koymasına ikna eder. Hizmetçi, Gülşâh'ın bu yüzük kimin yüzüğü diye sorduğunda ne diyeceğini sorar. Varka ona yaralı çok zayıf olduğu için yüzük elinden düştüğünü söylemesini ister. Gülşâh sütü içip yüzüğü gördüğü zaman bayılır. Ayıldığında yüzüğün sahibini sorar. Hizmetçiden ona sarayın önüne gelmesini söylemesini ister. İki sevgili birbirlerini gördükleri zaman bayılırlar. Gülşâh ayıldığında aşağıya Varka'nın yanına gelir ama yine ikisi bayılır ve hizmetçi bazen Varka'ya bazen de Gülşâh'a bakar. Gülşâh ayıldığında Şam Şahını çağırır. Şam Şahı Gülşâh'ı o durumda gördüğünde nedenini sorar. Gülşâh da olanları ona anlatır. Birlikte saraya giderler. Şam Şahı, Varka'nın neden kendisini doğru tanıtmadığını sorar. Varka, ondan utandığı için böyle yaptığını açıklar. Şam Şahı o ikisini birbiriyle konuşup hasret giderebilmek için yalnız bırakır ve kendisi hile yapıp gizli bir yerden onları gözetler. Şam Şahı birkaç gün boyunca akşamları onları gözetler, onların masum olduklarının kanaatine vardığında artık gözetlemeyi bırakır. Varka orada fazla kalmaktan endişelenir ve memleketine dönmek ister. Gülşâh ona karşı çıkar ve kocasını çağırır ama Şam Şahı da Varka'ya kalmak için ikna edemez. Varka babasının mezarını ziyaret edip eğer onarmaya ihtiyacı olursa onarmak istediğini ve hızlıca döneceğini söyler. Gülşâh bu duruma çok üzülür ve ağlayarak Varka'ya yol azığı hazırlar. Kocasını ondan Varka'ya bir gün daha kalmasını söylemesini ister. Gülşâh sevinip Varka'nın bir gün daha kalmasını ister. Varka da kabul eder ve böylece hiç uyumadan sabaha kadar dertleşirler. Gülşâh Varka'ya elle tutulan iyi bir silah, hint kılıcı, mızrak, iyi bir at ve bir hizmetçi verir. Varka vedalaşırken Gülşâh'a "Bana doyusuya bak ki gözünden uzaklaştığım zaman ölüm haberimi hızlıca duyarsın, senin aşkını yaradanına götüreceğim. Arkadaşlık hakkı için mezarıma gel ve utanma! Ben senin uğruna öldüğüm için şehit sayılırım. Ben senden daha aşığım ve kendimi daha iyi bilirim. Eğer gitmem gerekiyorsa ölümün kölesiyim. Seni görmekle yaşıyorum." der. Bunları söyledikten sonra ikisi bağırır. Şam Şahı ikisinin zavallılığını görünce çok üzülür, elinde olmadan ağlar ve yüzü sararır. Şam Şahı, "Aslında sitemi ben yapıp iki aşığı ayırdım, keşke Gülşâh'la evlenmeseydim ki bela içinde yaşamak sevgilinle yabancı gibi yaşamaktan daha iyidir." der. Şam Şahı bunları söyledikten sonra Varka'nın elini tutup ona eğer isterse Gülşâh'ı boşayıp onunla nikâhlayacağını, eğer istemiyorsa da orada kalıp birbirlerinden ayrılmamalarını söyler. Ancak Varka kalmayı kabul etmez, gömleğini hatıra olarak

Gülşâh'a bırakıp yola çıkar. Bir gün geçtikten sonra Varka tıp ve astronomide uzman olan genç bir hekimle karşılaşır. Varka'yla konuşmak istediğinde Varka Gülşâh'ı hatırlayıp bayılır. Hekim üstüne soğuk su serpip onu ayıltır. Varka ayıldığında ona perişanlığının nedenini sorar. Varka dert ve gamdan üzgün olduğunu söyler. Hekim de ona dert ve hasatalığı olmadığını sadece kendi kendine sitem ettiğini ve tek kurtuluş yolu sevdiğinin yanına gitmek olduğunu söyler. Varka bunları duyduktan sonra ah çekip hekime “Benim durumumu bildin, eğer beni iyileştirebilirsen senin gibi bir hekim dünyada yok demektir.” der. Hekim de aşkın dermanı olmadığını söyler. Varka ah çekip bir şiir söyler;

Eyā por hūner rāz u dānā ṭabīb

Yekī care kon ber-fērāk-ē ḥabīb [1981]

(Ey marifetli, cömert ve bilgili hekim! Sevgilinin ayrılışına bir çare bul.)

Ke ez-hēcr-ē ān serv-ē sīmīn ṣanem

gozāzendeem hem-ço zerrīn Kazīb [1982]

(O gümüş tenli güzel selvinin ayrılığından altın Kazib¹⁹ gibi yaşamışım.)

Naşīb botem ḥūbī vü çābokīst

Çerā mer merā mēḥnet āmez naşīb [1983]

(Putumun (Güzelimin) elde ettiği güzellik ve iyiliktir, neden benim elde ettiğim hep sıkıntıdır?)

K'rā 'aşk u hēcrān be-hem yār geşt

Şevez canş bā-merg bī-şek karīb [1984]

(Her kimin aşkı ayrılıkla arkadaş olsa (aşkı ayrılıktan ibaretse) şüphesiz canı ölüm ile yakın olur.)

Menem beste-yē aşk, raḥmet konīz

Ber'in ḥaste-yē mostmend-ē garīb [1985]

(Ben aşka bağlandım, bana, bu garip zavallı aşığa acıyım.)

Bunu söyleyip hekime “Bak beni iyileştiremez misin?” der. Hekim de ilacı sadece sevgilisinin yanına gitmek olduğunu söyler. Varka onun sözleri yüzünden kan ağlayıp

¹⁹ Benî Zabbe kabilesinde yaşayan ve hiçbir zaman sabırsız olmayan bir kişidir. O hep sabrın örneği gösterilir.

toprağa düşer. Ayıldığında hızlıca yoluna devam eder. Yaklaşık yirmi konaklama yeri geçtikten sonra bayılır ve nefesi kesilir. Huri gibi Gülşâh'ı hayal ettiği zaman gönlü titrer. Böylece iki konaklama yerinden daha geçer. Gülşâh'ı yine hatırlar ve yüzü sararır. Atından iner ve sarhoşlar gibi toprağa düşer. Bazen ayılır ve bazen bayılır, bazen de bağırır. Bilinmeyen bir yerden o yola geldi ki o güzelin doğduğu yerdir. İnleyip “Ey gönül alanım! Senin aşkımdan benim hayatım karardı ve âşık gönlümü sana olan aşkımdan dolayı toprağa veririm. Ey dost! Sevgi beni bu dünyadan götürdü, göğün belasını senden uzak olsun.” der ve bir şiir söyler;

Konem āh ez'în çarḥ-ê gerdende āh

Ke 'êyşem tebeh kerd ü rûzem siyāh [A/2008]

(Bu dönen felek yüzünden ah çekiyorum ki hayatımı mahvetti ve gündüzümü kararttı.)

To bedrûz bâş ey gērānmāye dor

Ke men ten sêpordem be-ḥāk-ê siyāh [A/2009]

(Ey değerli inci! Sen iyi ol, ben kara toprağa can verdim.)

Mebāzā be-to ber tebeh 'êyş ü 'ömr

Ke hem 'êyş ü hem 'omr-ê men şoz tebāh [A/2010]

(Senin hayatın ve ömrün heba olmasın sakın ki benim hayatım ve ömrüm heba oldu.)

Dêl-ê sūḥte der-ḡam-ê mēhr-ê to

Hemî bord ḥ-āhem be-nezd-ê elāh [A/2011]

(Senin aşkının acısından dolayı yanan gönlümü olduğu gibi Allah'ın yanına götüreceğim.)

Derīgā ke ez-vaşl-ê to mer merā

Goseste şoz ümîz u kütāh rāh [A/2012]

(Yazık ki sana kavuşmaktan benim umudum kesildi ve yolum kısaldı.)

Varka bunu söyler ve son nefesini verir. Hizmetçisi bunu görünce kan ağlar ve Varka'yı gömmek için çare arar. Sabah olduğu zaman iki binici oradan geçer. Hizmetçi onların yardımıyla Varka'yı gömer, hizmetçi onların nerede yaşadıklarını sorar. Onlar da

Gülşâh'ın sarayında yaşadıklarını söylerler. Hizmetçi onların saraya vardıkları zaman Varka'nın ölüm haberini Gülşâh'a vermelerini ister. Onlar da hızlıca gidip Şam'a varırlar. Gülşâh'ın sarayına yaklaştıklarında "Gülşâh, Varka'nın ölümünden Allah sana sabır versin." derler. Gülşâh deliler gibi çatı katına çıkıp haberi verenlerle konuşur. Onlara "Benim ölümü istemişseniz, dileğiniz gerçekleşti, Varka'yı nerede buldunuz ve nerede onu bıraktınız? Benden hınç almak istemişseniz, alınmıştır ve eğer yanmamı istemişseniz, yandım." Haberi getirenler olup biteni Gülşâh'a anlatırlar. Gülşâh ağlar ve başörtüsünü çıkartıp saçlarını yolar. Allah'la konuşur ve ağlayarak şiir söyler;

K'zîn pes eyâ del be-donyâ menâz

Ke 'ezzeş 'azâbest ü nâzeş niyâz [2050]

(Ey gönül! Bundan sonra dünyaya bağlanma ki değeri işkencedir ve ona yalvarmak gerekir.)

Do serv-ê sehî-râ be-yek bûstân

Be-perved der-şâzkâmî vü nâz [2051]

(İki düz selviyi bir gül bahçesinde mutluluk içinde ve şımartarak yetiştirdi.)

Ebî ân ke zê-ân her do âmez gonâh

Zê-yek dîgerâneşân cozâ kerd bâz [2052]

(O ikiliyi günah işlemedikleri hâlde yine birbirlerinden ayırdı.)

Eyâ Varka dūrî to ez-yâr-ê h'îş

Şozem bî-to kûtâh 'ömrî dērâz [2053]

(Ey Varka! Sen sevgilinden uzaksın, sensiz uzun ömrüm kısaldı.)

Merâ gofte bûzî ke âyem beret

Şozî ez-berem bâz nâyî to bâz [2054]

(Yanıma geleceğini söylemiştin, gittin, yine gelmeyecek misin?)

Qazâ tâ der-ê merg-ê to bâz kerd

Be-hoz ber der-ê gam nekerdem ferâz [2055]

(Kader senin ölüm kapını açana kadar ben gam kapısını kendime açmadım (üzgün değildim).)

Be-nezd-è to h·āhem hemī āmezen

Merā hem ber-e cāy-è hoḡ cāy sāz [2056]

(Senin yanına geleceğim, benim için yanında yer ayır.)

Gülşâh üç gün boyunca acı çekip hiçbir şey yemez ve uyumaz. Bu durumu Şam Şahı anladığı zaman yanına gelir. Gülşâh, Varka'nın ölüm haberini Şam Şahına verdiği zaman şahın canı yanar ve ağlamaya başlar. Gülşâh, Varka'nın mezarına gitmek ister ve böylece şah ordusunun hazırlanmasına emir verir ve yola çıkarlar. Bütün halk onlara bu yolculukta eşlik eder. Varka'nın mezarına yaklaştıkları zaman Gülşâh can vermek ister, ağlayarak elbisesini yırtar ve attan iner. Varka'nın mezarını kucaklar ve Varka'ya "benim yanına geleceğine dair sözleşmiştik, neden yarı yolda toprağa yerleştin? Eğer kaderin şöyleyse şu an sevgilin yanına gelir. Ey sevgilim! Senin yanına gelmeden rahat edemem." der. Bunları dedikten sonra başını Varka'nın mezarına koyup "Sana geliyorum, benim umudumu kırma." der ve böylece ölür.

Şam Şahı, o ikisinin ölüm acısından çok ağlar ve Gülşâh'a "Ey gönül çalan güzel! Birden bire dünyadan bıktın. Beni gam ve ayrılıkta bıraktın. Birden bire bana karşı duyduğun sevgiden vazgeçtin. Ey şefkatli ay! Seni nerede arayayım? Ne diyeyim? Ey gönül alan! Nereye gittin? Ey canım! Ecel birden bire geldi, beni üzerek seni evimden kaçırdı. Ey ay! Sen âşık Varka'yla bir gün sırlarını söylemiştin. Şu an onun yanına mutlu gittin. Ey şefkatli! Gönlünün istediğine vardın." der. Onun acısıyla çok inler ve iki sarı yanağını öper. Gülşâh için bir mezar kazılır ve Şam Şahı kendi elleriyle Gülşâh'ı gömer, Varka'yı da Gülşâh'ın mezarına koyar ve mezarlarının başında yüksek bir kubbe yaptırır.

Varka ve Gülşâh'ın mezarını Şam büyükleri şehitlerin mezarı olarak adlandırırılar. Müslüman ve Yahudiler o iki aşığın mezarlarını ziyaret ederler. Onların çevresinde bir sürü ev ve bahçe yaparlar.

Onların ölümünden bir yıl geçtikten sonra benzersiz aşkı her yere yayılır. Hz. Muhammed de o iki vefalı âşıktan haberdar olur. O esnada Hz. Peygamber yendiği bir savaştan dönmüştür. Varka ve Gülşâh'ın aşkını duyduğu zaman "Kimse bundan daha şaşırtıcı görmedi! Şam'a gideceğim. Mucize ve Allah'ın takdirini görmek isteyenler bana eşlik etsin." buyurdu. Hz. Muhammed sahabeleriyle yola çıkar. Şam'ın yakınında çölün halkla dolu olduğunu ve herkesin o iki âşık için ağladığını görür. Şam Şahı Hz Muhammed'in gelişinden haberdar olduğu zaman hızlıca onu karşılamaya gider.

Peygamberi gördüğü zaman ondan yardım ister. Hz. Muhammed de durumun ne olduğunu ve bütün kabilenin kimin için inlediğini sorar. Şam Şahı da Varka ve Gülşâh'ın hikâyesini anlatır. Hz. Peygamber hikâyeyi duyduktan sonra Şam Şahına “Sevgi ve saflık budur, acıdan kurtulmak istemez misin? Eğer Şam’daki bütün Yahudiler Allah’ı bildiklerini söylerlerse ve benim Peygamberliğime tanıklık ederlerse ben de Allah’a bu iki aşığı diriltmesi için dua edeceğim.” buyurur.

Padişah Yahudilerin yanına gider, Hz. Muhammed’in ileri sürdüğü şartı Yahudiler’e açıkladığı zaman o iki aşığın acısından ağlayıp sızlayan Yahudiler Müslüman olacaklarını söylerler. Hz. Muhammed buna sevinerek Varka ve Gülşâh’ın mezarına gider, iki aşığın mezarındaki toprağın kaldırılmasına emir verir. Varka ve Gülşâh’ın dirilmesi için namaz kılıp dua eder. Ancak Allah, Cebrail aracılığıyla bunların ömrü bittiği için öldüklerini ve eğer Şam Şahı kalan altmış yılından yarısını bunlara bağışlarsa iki aşığın hayat bulacaklarını buyurur. Şam Şahı altmış yılından kırk yılını bağışlayacağını söyler. Cebrail Allah’ın yanına gider. Hz. Muhammed secdeye kapandığında Varka ve Gülşâh iki yakut gibi mezardan çıkarlar. Bütün halk Allah’ın gücü karşısında secdeye kapanır. Hz. Muhammed, Varka ve Gülşâh’ı yanına çağırır ve Şam Şahının dilediği gibi onların nikâhını kıyar. Hz. Muhammed, Varka ve Gülşâh’ın nikâhını kıydıktan sonra oradan ayrılır.

Şam Şahı, Varka ve Gülşâh ile şehre döner. Şam Şahı şahlığını Varka’ya, bir sürü malını da dilenciye verir. Ondandır birlikte mutlulukla yaşarlar²⁰.

III. YÛSUF-I MEDDÂH’IN HAYATI

Yûsuf-ı Meddâh’ın hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. XIV. yüzyılda yaşadığı bilinir. Ancak doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. Sadece Şeyhoğlu’nun *Kenzü’l-Küberâ ve Mehekkü’l-Ulemâ* adlı eserinde Yûsuf-ı Meddâh’ın adı geçmekte *Varka ve Gülşâh* mesnevîsinin şu beytine yer vermektedir²¹:

Senligüñ gider hicâb olmuş saña

Sen anuñ yüzine ansuz baksaña [1727]

²⁰ Ayyukî’nin *Varka ve Gülşâh* mesnevîsinin özeti, eserin beyitleri tek tek çevrilerek ve bu çevirilerden yola çıkılarak yazılmıştır.

²¹ Kâzım Köktekin, *Yûsuf-ı Meddâh-Varka ve Gülşâh*, TDK Yay., Ankara, 2007, s. 5.

(Sana perde olan benliğin gider, sen onun yüzüne onsuz baksana.)

Araştırmacılar, şairin adını farklı şekillerde verirler. Varka ve Gülşâh'ın şairinden “Sekizinci asır şairlerinden bu zat hakkında hiçbir malûmat yoktur. Şiirlerinden nâ-kâfi birkaç nümune Şeyhoğlu'nun *Kenzü'l-Küberâ*'sındadır.” diye ilk önce Fuat Köprülü bahseder ve şairin adını Yûsuf-ı Meddâh diye verir. Türkiye’de, Varka ve Gülşâh ile ilgili ilk ciddi araştırmayı İsmail Hikmet Ertaylan yapar ve ilk yayımında şairin adını Yûsufi olarak, daha sonraki yayımlarında ise Yûsufi-i Meddâh şeklinde verir. Şairin adını, Ahmed Ateş ilk kez Meddâh Yûsuf, daha sonra ise Yûsuf-ı Meddâh, Agâh Sırrı Levend Yûsufi-i Meddâh, Nihat Sami Banarlı Meddâh Yûsuf, Metin Akar Yûsuf-ı Meddâh, şairden ilk bahsedenlerden biri olan İsmail Hakkı Uzunçarşılı ise Mevlevî Yûsuf olarak verirler²².

Şairin çoğu eserlerinde adının geçtiği şeklinden yola çıkarak biz de onun adını Yûsuf-ı Meddâh olarak kabul ederiz. Adı *Varka ve Gülşâh*'ta şu şekilde geçmektedir:

Yûsuf-ı Meddâh bî-çâre anuñ

‘İşkî yolında fidâ eyle cânuñ [1731]

(Zavallı Yûsuf-ı Meddâh, aşk yolunda canını feda et.)

Dâstân-ı İblis Aleyhillâne adlı eserinin son yaprağında ise adı şöyle geçer²³:

Yûsuf-ı Meddâh eger yolda kâla

Ol şehüñ ‘ışkı irürür menzile

(Yûsuf-ı Meddâh eğer yolda kalsa o şahın aşkına varır.)

Âmil Çelebioğlu'nun, Yûsuf-ı Meddâh'ın eseri olarak tanıttığı *Hikâyet-i Kız ve Cehûd* adlı eserde ise şairin adı Yûsuf-ı Meddâh şeklinde verilir:

Mevlânânuñ yüzi şuyı hürmetine

Yûsuf-ı Meddâhı sen tutma katı

(Mevlana'nın yüzü suyu hürmetine Yûsuf-ı Meddâh, sen katı olma.)

Şairin kendisini meddâh olarak isimlendirmesi onun meddâhlık geleneği içerisinde bir sanatçı olduğunu akla getirir. Yani Yûsuf-ı Meddâh topluluk önünde kendi yazdığı veya başkalarına ait hikâyeler okuyan bir meddâhtır. Gerçekten de şair, *Varka ve Gülşâh*'ta

²² Köktekin, a.g.e., s. 3.

²³ Köktekin, a.g.e., s. 4.

her meclisin sonunda dinleyicilere bir sonraki mecliste hikâyenin devamından haber verileceğini bildiren davet ifadeleri ile veda eder. Bu ifadeler aynı zamanda XIV. yüzyıl Anadolu coğrafyasında meddahlık geleneğinin varlığının bir göstergesidir²⁴.

Şairin eserlerinin bazı beyitlerinde Mevlana'yı övmesinden yola çıkılarak Mevlevî olduğu anlaşılır. Eserlerinden hareketle Yûsuf-ı Meddâh'ın Arapça ve Farsça bildiği ve çok iyi Türkçe kullanabildiği söylenebilir²⁵

Bazı araştırmacılara göre, Yûsuf-ı Meddâh, meddahlığından yola çıkılarak, farklı yerlere seyahat edip topluluklar karşısında şiirlerini okuyarak hayatını sürdürmüş biri olarak kabul edilir²⁶. Bunun sonucunda, şairin hayatıyla ilgili, "Eserlerinden anlaşıldığı kadarıyla gençliğini Azerbaycan'da geçirdi, daha sonra Konya'ya geldi ve Mevlevîliğe intisab etti."²⁷; "bir eline keşkül bir eline teber alarak daha çok Azerbaycan arazisinde halk arasında dolaşsın"²⁸; "Hâmuşnâme isimli, Farsça mesnevîsinde, Azerbaycan'da bulunduğu sırada başından geçen bir vak'ayı anlattığına göre, gençliğini o taraflarda geçirdiği hesaplanıyor... yine Hâmuşnâmesi'nde Konya'daki Cimri vaka'sından bahsetmesi, onun Konya'da veyâ Konya çevresinde yaşamış bulunduğunu düşündürüyor."²⁹; "Mevlana'yı öğüp bağlanışına bakılırsa kendisinin de Konya veya yöresinde yaşadığı anlaşılıyor."³⁰; "Konya veya Ankara'dan da bir Yûsufî çıkması kadar tabii bir hâl olamaz."³¹; "1368'de Sivas'ta yazdığı manzum Varka ve Gülşâh efsanesi..."³² şeklindeki ifadelerde, Azerbaycan, Konya, Ankara ve Sivas onun yaşadığı yerler olarak gösterilmiştir Ancak bu bilgilerin hiçbiri kesin yargı değildir.

²⁴ Yıldız, a.g.tz., ss. 26-27.

²⁵ Köktekin, a.g.e., s. 5.

²⁶ Kenan Özçelik, Yûsuf-ı Meddâh ve Maktel-i Hüseyin (İnceleme-Metin-Sözlük), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2008, s. 11.

²⁷ Mehmet Kaplan v.dğr., "Yûsuf-ı Meddâh", **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, C. VIII, Dergah Yay., İstanbul, 1998, ss. 617-618.

²⁸ Özçelik, a.g.tz., s. 11.

²⁹ Nihad Sâmî Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. I, M.E.B. Yay., İstanbul, 1971, s. 385.

³⁰ Hikmet Ertaylan, a.g.e., s. 1.

³¹ Hikmet Ertaylan, a.g.e., s. 2.

³² Özçelik, a.g.tz., s. 11.

A. ESERLERİ

1. Hamuŝnâme

Yûsuf-ı Meddâh'ın didaktik mahiyette olan *Hamuŝnâme* adlı bir eserinin olduğunu ilk kez İsmail Hikmet Ertaylan bildirir. Mesnevî tarzında yazılan eserin dili Farsçadır ve 10 hikâyeden oluşur. Şair, Erzincan'da bulunduğu bir sırada istemeden söylediği bir sözün birisi tarafından onun dostlarının kulağına gitmesi ve bu yüzden dostlarıyla arasının açılması üzerine *Hamuŝnâme*'yi yazdığı eserinden anlaşılmaktadır. Mesnevîyi kişinin diline hâkim olmasının fazileti üzerine kurar³³.

Bazı araştırmacılar *Hamuŝnâme*'nin Yûsuf-ı Meddâh'a ait olmadığını ileri sürerler. Metin Akar, *Hamuŝnâme*'nin yazılış tarihi (669) ile Varka ve Gülşâh'ın yazılış tarihi (770) arasında uzun bir zaman farkının olmasından dolayı bu eserin Yûsuf adlı başka bir şaire ait olduğu kanısındadır³⁴. Adnan Sadık Erzi ise İsmail Hikmet Ertaylan'ın "Yûsuf-ı Meddâh" adlı yazısını tenkit amacıyla yayımladığı bir yazısında, Yûsuf-ı Meddâh'ın bütün eserlerinde kullandığı "meddâh" unvanının *Hamuŝnâme*'de kullanılmamasını ve *Hamuŝnâme* ile *Varka ve Gülşâh*'ın yazılış tarihleri arasındaki zaman farkını sebep göstererek Yûsuf-ı Meddâh'ın *Hamuŝnâme*'yi yazmış olamayacağını belirtir³⁵. Kenan Özçelik de Erzi'nin görüşünü savunur, aynı zamanda bu eserin şairimize ait olamayacağının nedenlerini kendince vardığı şu görüşünde açıklar: "topluluklar karşısında şiirlerini okuyan, en azından bu işe matuf eserler yazan birinin (meddâh) Farsça bir eser yazmasının, Anadolu coğrafyası göz önünde bulundurulduğunda, pratik açıdan pek de faydalı olamayacağını düşünüyoruz. İlave olarak, çok da önemli olmamakla beraber, *Hamuŝnâme*'nin, Yûsuf-ı Meddâh'ın diğer eserlerinkinden farklı bir kalıpta (mefâîlün mefâîlün feûlün kalıbında) yazıldığını da belirtelim."³⁶ Kâzım Köktekin'in şairin *Varka ve Gülşâh* mesnevîsi üzerinde yaptığı çalışmasında ele aldığı bir nüshada bu eserin yazılış tarihi 734/1342 olduğu ortaya çıkar. Bu tarihten yola çıkarak iki eserin arasındaki zaman farkı 100 yıldan 74 yıla inecektir. 734/1342 tarihi istinsah tarihi olarak kabul edilirse, eserin yazılış tarihi daha da ileride olur³⁷. Nihat Sami Banarlı de bu eserin şairimize ait

³³ Köktekin, a.g.e., ss. 6-7.

³⁴ Köktekin, a.g.e., s. 7.

³⁵ Köktekin, a.g.e., s. 7.

³⁶ Özçelik, a.g.tz., ss. 26-27.

³⁷ Köktekin, a.g.e., ss. 7-8.

olduğunu söyler³⁸. Biz, Kâzım Köktekin ve Nihat Sami Banarlı'nın görüşüne katılıyoruz. Tezimizde de belirttiğimiz gibi Yûsuf-ı Meddâh, *Varka ve Gülşâh*'i Ayyukî'nin eserinden esinlenerek yazmıştır, bundan ise Yûsuf-ı Meddâh'ın Farsçayı iyi bildiği ortaya çıkar ve Farsça bir eser yazmasında da hiçbir engel olmadığını düşünmemizi sağlar.

2. Dâstân-ı İblis Aleyillâne

Dinî ve didaktik özellik taşıyan Dâstân-ı İblis Aleyillâne, Yûsuf-ı Meddâh'ın başka bir eseridir. Bu eseri de İsmail Hikmet Ertaylan edebiyat dünyasına tanıtır. Vezni ise fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün'dür. Âmil Çelebioğlu, eserin İbn-i Abbas'ın rivayet ettiği bir hadise dayandığını belirtir, aynı zamanda Ertaylan'ın mesnevî için on dokuz sayfa demesinden ve yayımlanan son yaprağın on iki beyit olmasından hareketle eserin iki yüz beyte sahip olduğunu tahmin eder³⁹. Metin Akar ise bu eserin iki yüz kırk beyit olabileceğini ileri sürer⁴⁰. Âmil Çelebioğlu, şeytanın Allah'ın emriyle Hz. Peygamber'in yanına gelmesi ve sorulara verdiği cevaplar eserin konusu olduğunu ve meclisler hâlinde halk kitlelerine okunan dinî, didaktik mesnevîlerden olduğu kanısındadır. Şair mesnevînin sonunda tövbeyi, kibri terki ibâdete ve mala güvenmemeyi öğütler. Allah'tan dua ile doğru yola gidenler ve sözünü dinleyenleri, Mevlânâ ve Peygamberin hürmetine isteklerine erişirmesini diler⁴¹.

3. Kadı ve Uğru Destanı

Âmil Çelebioğlu, Yûsuf-ı Meddâh'ın bu eserinden bizi haberdar eder. Çelebioğlu, eserin 200-250 beyit olabileceğini, fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla yazıldığını ve kaynağının Arapça bir mesnevî olabileceğini belirtir ve eser, Harunurreşid zamanında Muhammed b. Mukatil adlı bir kadı ile bir hırsız arasında geçen olayların etrafında kurulduğunu söyler. Hırsız daha bilgili olduğu için yapılan karşılıklı konuşmalar ve yaşanan olaylar neticesinde kadıya galip çıkar. Hikâye, ilmin ve hikmetin medhi, şairin adının zikri, Hz. Mevlânâ'ya sığınma ve Hz. Peygamber'e salavat dileği ile biter. Bu eser

³⁸ Banarlı, a.g.e., s. 385.

³⁹ Âmil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatında Mesnevî (XV. yüzyıla kadar)*, Kitabevi Yay., İstanbul, 1999, s. 83.

⁴⁰ Köktekin, a.g.e., s. 8.

⁴¹ Çelebioğlu, a.g.e., ss. 83-84

münazara türünden sayılabilir. Kadı ve hırsızın karşılıklı konuşmalarında eğitilmiş olan bir hırsız, asıl ilmi temsil edecek olan birisini mağlup etmesi ilmin sayesinde olmuştur⁴².

4. Hikâyet-i Kız ve Cehûd

Bu eserden de ilk kez Âmil Çelebioğlu bahseder. Eserin *Kız Mevlidi* olarak basıldığını ve beyit sayısı da iki yüzden fazla olduğunu bildirir. Aruz kalıbı ise fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün'dür⁴³.

Çelebioğlu, eserin konusunu şöyle açıklamaktadır: Şam şehrinde çok zengin ve İslam düşmanı bir Yahudi ile onun fakir ve Müslüman bir komşusu yaşar. Fakir ailenin herkes ona âşık olan güzel bir kızı vardır. Bu aile üç gün boyunca aç susuz kalır. Durumu öğrenen Yahudi, kendi dinine girmeleri şartıyla malının yarısını onlara vermeyi ve kızları ile evlenmeyi fakir aileye teklif eder. Kızın annesi bunu kabul etmez; kız bu durumdan kurtulmaları için de ailesinden kendisinin köle olarak satmalarını ister. Kızı köle olarak satın alan kişi Hz. Muhammed'i rüyasında görür. Hz. Peygamber adamdan kızın serbest bırakmasını ister ve mucizesi ile adamın kör olan bir gözü açılır. Uyandığında kızı hayatını sorar ve böylece gerçekten köle olmadığını öğrenir. Adam, kızı yüz altın vererek onu ailesinin yanına gönderir. Kızın anne babası bu duruma çok sevinirler ve Allah'a şükrederler⁴⁴. Hikâyeden anlaşıldığı üzere Yûsuf-ı Meddâh, *Varka* ve *Gülşâh* gibi bu eserinde de hikâyeyi Hz. Muhammed'in mucizesi üzerine temellendirir⁴⁵.

5. Maktel-i Hüseyin

İsmail Hikmet Ertaylan ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Yûsuf-ı Meddâh'ın *Maktel-i Hüseyin* adlı eserinin olduğunu söyler⁴⁶. Kenan Özçelik de yazdığı adı geçen yüksek lisans tezinde bu görüşü savunur ve bu eserin şairimize ait olduğunu söyler. Ancak Metin Akar, *Maktel-i Hüseyin*'in sonlarına doğru yer alan İbn-i Yûsuf adından hareketle Yûsuf-ı

⁴² Bu kısmın yazılması için şu iki kaynaktan faydalanmıştır: Çelebioğlu, a.g.e., ss. 85-86; Köktekin, a.g.e., s. 9; Özçelik, a.g.tz., s. 20.

⁴³ Çelebioğlu, a.g.e., s. 84.

⁴⁴ Çelebioğlu, a.g.e., s. 85.

⁴⁵ Bu kısmın yazılması için şu iki kaynaktan faydalanmıştır: Köktekin, a.g.e., ss. 9-10; Özçelik, a.g.tz., ss. 15-16.

⁴⁶ Köktekin, a.g.e., s. 10.

Meddâh ile aynı yüzyılda yaşamış *Salsal-nâme* şairi olan İbn-i Yûsuf'a ait olduğunu belirtir. Adnan Sadık Erzi de Metin Akar ile aynı görüşü paylaşır⁴⁷.

6. Varka ve Gülşâh

Varka ve Gülşâh, aşk ve kahramanlık hikâyesi olan bir mesnevîdir. Aynı zamanda Yûsuf-ı Meddâh'ın en ünlü ve en önemli eseridir. Bu mesnevîden ilk kez Fuat Köprülü bahseder. Bu eser 768 h. tarihinde Erzurumlu Darir'in yazdığı, *Yûsuf ve Züleyhâ* ile 789 h. tarihinde Şeyhoğlu'nun yazdığı *Hurşidnâme* arasındaki boşluğu kapatan değerli bir Türk dili ve edebiyatı belgesidir⁴⁸. Türk edebiyatında Varka ve Gülşâh adıyla Yûsuf-ı Meddâh ilk kez mesnevî yazar. Tezimizin devamında bu eser hakkında daha kapsamlı bilgiler yer alacaktır.

7. Yûsuf-ı Meddâh'a Ait Olduğu Düşünülen Eserler

G. Martin Smith, Yûsuf-ı Meddâh'ın *Pend-nâme* ve *Gazâvat-nâme* adlı iki mesnevîsinin daha bulunduğunu bildirir. *Pend-nâme*'nin mesnevî şeklinde *Varka ve Gülşâh* ile aynı vezinde yazıldığını, on üç mısradan oluştuğunu, eserde iyiliğin teşvik edildiğini ve ayrıca eserin sûfî ve dinî duygular ile dolu olduğunu söyler. *Gazâvat-nâme* ise Koyunoğlu Kütüphanesi, 11930 numarada bulunduğunu⁴⁹, eser *Pend-nâme* gibi mesnevî şeklinde ve *Varka ve Gülşâh* ile aynı vezinde yazıldığını, sayfalarında yirmi bir mısra bulunan dokuz buçuk varaktan oluştuğunu (eser 400 beyit olmalı); eserde, Hz. Ali'nin cömertliği, ünlü kılıcı ve atı ile ilgili bilgilerle beraber onun savaşlarını anlattığı hikâyelerin yer aldığını dile getirir. Aynı zamanda *Gazâvat-nâme* ve *Varka ve Gülşâh*'tan birer mısra karşılaştırarak iki eserin birbirine benzediğini ileri sürer⁵⁰.

Türk Dili Kurumu Kütüphanesi'nde yer alan ve katalogta Yz. B 28/4 numarasıyla kayıtlı olan *Dâsitân-ı Fânûs der-Hikâyet-i Takyanûs* adlı eserin yazarı olarak Yûsuf-ı Meddâh gösterilir⁵¹.

⁴⁷ Köktekin, a.g.e., s. 10.

⁴⁸ Hikmet Ertaylan, a.g.e., s. 1.

⁴⁹ *Pend-nâme* ile beraber olabilir.

⁵⁰ Özçelik, a.g.e., s. 27.

⁵¹ Özçelik, a.g.e., ss. 27-28.

IV. YÛSUF-I MEDDÂH'IN VARKA VE GÛLŞÂH MESNEVÎSİNİN ÖZETİ

Hız. Muhammed zamanında Mekke'de Zahir İbni Hayy Benî Şeybe adında bir kabile vardır. Bu kabilenin Hümâm ve Hilâl adında iki reisi vardır. İki kardeşlerdir. Hilâl'in Gülşâh adını verdiği bir kızı, Hümâm'ın da Varka adını verdiği bir oğlu olur. Bunları beşik kertmesi yaparlar. Birlikte mektebe gidip orada birbirlerine âşık olurlar. Hümâm, Varka'yı silahşör olmayı öğrenmeye gönderir; bu durumda birbirinden ayrı kalmaya dayanamayan Varka ve Gülşâh'ın ikisi de hastalanır. Bu durumu öğrenen Hilâl, Gülşâh'ı Varka'nın yanına silahşör olmayı öğrenmeye gönderir. Böylece 12 yaşına geldiklerinde ikisi de silahşör olur. Varka ve Gülşâh'ın arasındaki aşkı öğrenen halk bir yere toplanıp ikisinin evlenmelerini isterler. Varka ve Gülşâh'ın aileleri iki sevgilinin evlenmelerine razı olur. Yedi gün yedi gece düğün yapılır. Gülşâh'ın gelin olarak Varka'ya geleceği gece, Hayyu Benî Hayf kabilesinin beyi Benî Amr, daha önce Gülşâh'ın güzelliğini duyduğu için, altmış bin asker ile Gülşâh'ı babasından istemeye gider. Oraya giderken, Gülşâh'ın düğünü olduğunu öğrenir ve onu kaçırmaya karar verir. Benî Şeybe kabilesi saldırmayı beklemediği için kendini savunamaz, böylece Benî Amr hem mallarını yağmalar hem de Gülşâh'ı kaçıır. Gülşâh hüngür hüngür ağlayarak şiir söyler;

Eydüridi kim bu çarh-ı dūn vefa

Cevr kıldı gerdiş-i gerdūn baña [102]

(“Alçak felek bana sitem etti.” derdi.)

Yārimūn vaşlından ayırdı beni

Ne katı zecr eyledi bu dūn baña [103]

(Sevgilimin kavuşmasından beni ayırdı. Bu aşağılık bana ne çok acı verdi.)

Kendü gözüm yaşına ğark olmuşam

Ħod ne ħācet Dicle vü Ceyhūn baña [104]

(Kendi gözyaşımda boğuldum, benim Dicle ve Ceyhun'a ihtiyacım yoktur.)

Ben eger Mecnūnsam Leylā kıanı

Leylāyısam gelgil iy Mecnūn baña [105]

(Ben eğer Mecnunu isem, Leylâ nerede? Leylâ isem, ey Mecnun! Bana gel.)

Tiz iriş vaktidür iy cānlar cānı

Ḳoma kim ḳaşd ide ol mel'ün baña [106]

(Ey canların canı! Hızlı yetiş, vaktidir. O lanetlenmişin bana saldırmasına izin verme.)

İy yiğitler şāhı hergiz olmasun

Senden artuḳ kimsene maḳrūn bana [107]

(Ey yiğitlerin şahı! Senden başka hiç kimse bana yakınlaşmasın.)

Bir ḳiluñi virmeyem ger virseler

Māl-ı Kisrā⁵² dār-ı Ḳārūni⁵³ baña [108]

(Eğer bana Kisra'nın malı ve Karūn'un evini verseler de senin bir kılını vermeyeceğim.)

Varka, bunları basmak ister ama annesi onu engeller; ona gönderdikleri casusların dönmelerini beklemesinin gerektiğini söyler. Sabah olunca casusların gelmeleriyle düşmanı tanıyıp ona saldırmaya hazırlanırlar. On iki bin askerle Gülşâh'ı kurtarmaya giderler.

Gülşâh, Varka için ağlamaktadır. Benî Amr, Gülşâh'a onu çok sevdiğini ve Varka gibi birçok kölesi olduğunu söyler, ama Gülşâh ona cevap vermez. Öfkeden Benî Amr'ın gözleri dolar ve adeta dili tutulur. Gülşâh'ın yanından ayrılıp kendi odasına çekilir. İşret meclisini kurdurur, yemeye içmeye başlar.

Öteki yanda Hilâl ve Hümâm, Benî Amr'ın olduğu yere varırlar, hepsi atından inip çadır kurarlar; o gün çadırlara girilip beklenir. Bu durumu öğrenen Benî Amr yine Gülşâh'ın yanına giderek ona olan aşkını söyler; ne kadar dil dökse de Gülşâh razı olmaz. Bu yüzden çok öfkelenir, akşam olunca Gülşâh'ı çadır direğine bağlar, kırbacını yanına koyar. Şarap içerken arada kızın yüzüne şarap atar. Sarhoş olunca çadırı boşaltıp Gülşâh'ın

⁵² İran hükümdarlarına verilen lakap. İlk defa Nüşirevan için kullanılmıştır. Bu kelimenin “büyük padişâh, padişâhlar padişâhi” anlamlarına gelen “hüsrev” kelimesinin Arapçalaşmış şekli olduğu hakkında rivayetler vardır. (İskender Pala, **Ansiklopedik Divân Şiir Sözlüğü**, Kapı Yay., İstanbul, 2009, s. 277.)

⁵³ Bir rivayete göre Fir'avn'ın nâzırı, bir rivayete göre ise Hz. Musâ'nın kavminden ve hatta akrabalarından olup çok zengin ama cimri ve zâlim bir kişi imiş... Edebiyatta zenginlik ve cimrilik sembolü olarak kullanılır. (İskender Pala, a.g.e., s.258.)

yanına gider ama aşırı alkol almaktan yere yığılıp sızar. Gülşâh bu durumdan kurtulmak ve Varka'ya kavuşmak için sürekli Allah'a dua eder ve bir şiir söyler;

Bend içinde bunda kaldum ben esîr

Sen meded irgür bana yâ dest-gîr [189]

(Bentler içinde burada esir kaldım. Ey elleri tutan Allah! Sen bana yardım et.)

'Âşıkam zâlim eline düşmüşem

Kim yüzi çirkîn sözi hor u hakîr [190]

(Aşığım, zalimin eline düşmüşüm. Kim ki yüzü çirkin ve sözü âdî ve bayağıdır.)

Bir yana Varğa hayâlin çekerem

Bir yaña düşmen saçum alup sürür [191]

(Bir yandan Varka'nın hayalini kurarım, bir yandan da düşman saçımdan tutup sürükler.)

Ïy 'aceb kim hier yolundan çıkup

Göstere mi yüzün ol mâh-ı münîr [192]

(O parlak ay ayrılık yolundan çıkıp acaba yüzünü gösterir mi?)

Viribigil Varğa 'ı bu dün baña

Luftuñıla cānuma feryād edür [193]

(Varka'yı bu gece bana ver, lütfun ile canıma feryad erişsin.)

Hasretile düni gün bağrum bişer

'Işk odına tutuşup cānum erir [194]

(Gece gündüz hasretiyle yüreğim yanar, aşk ateşinde canım tutuşup erir.)

Gelse görse kim döşekler yirine

Uş kemend oldı bana zîbâ harîr [195]

(Gelse görse ki döşekler yerine bu kementler bana güzel ipek oldu.)

Varka, Gülşâh'ı kurtarmak için kimseye bir şey demeden yalnız başına Benî Amr'ın çadırına doğru yola çıkar. Gece yarısı bekçilerin uyuduğu bir sırada Gülşâh'ın bulunduğu çadıra girer. Gülşâh çadıra birinin girdiğini görür, onun Varka olduğunu anlar. Varka, Gülşâh'ın bağlarını çözdükten sonra birlikte çadırdan çıkıp kendi askerlerine doğru

yürürler. Ordu, Gülşâh'ın kurtulmasına sevinip sabaha kadar davul çalar. Benî Amr Sabah olduğunda Gülşâh'ı yerinde göremeyince öfkesinden kudurur, gözlerine hırs bürür. Altmış bin asker ata biner, sancaklar açılır. Öte yanda Hilâl, Hümâm, Varka, Gülşâh ve on iki bin kişi savaş durumuna geçer. Kösler çalınır, iki ordu karşı karşıya saf dizer. Benî Amr, Varka'ya meydan okur. Varka meydana çıkıp ona yiğitliğin ne olduğunu göstermek ister ama Gülşâh ona izin vermez ve kendisi atını meydana sürer. Birden bire saldırır ama Amr onun hamlesini savuşturur. Gülşâh üç kere daha saldırır. Bu kez sıra Benî Amr'dadır. İlk çarpışmada Gülşâh'ı esir alır, adamlarına teslim edip kızı gönderir. Bu durumu gören Varka'nın canı yanar. Tam saldıracaktı ki babası atın yularını tutup ona engel olur ve kendisi atını meydana sürer. Hümâm ve Benî Amr birbirlerine üç kere saldırıp savuştururlar. Sıra gürz ve kargı ile dövüşe gelir. Benî Amr, Hümâm'ın üstüne atını sürüp kılıcıyla onu şehit eder. Varka babasının öldüğünü görünce feryat, figan etmeye başlar. Babasının yanına gelir. O sırada canına kıymak istese de askerler buna engel olur. Benî Amr ona “ağlama! Seni de babana kavuşturacağım.” der. Varka bunu duyunca atına binip Benî Amr'a doğru atını sürer. Birbirlerine saldırıp akşama kadar savaşırlar. Akşam olunca ateşkes davulu çalınır. Benî Amr, Varka'nın korkusundan yüzü sararmış bir hâlde askerlerinin yanına döner. Varka da kendi ordusunun yanına geçer. Atından indiğinde herkes onu karşılar. Varka'nın babası törenle toprağa verilir.

Öte yanda Benî Amr Gülşâh'ı yanına getirmelerini ister; Gülşâh'a kendisini kabul etmesine karşı ona herşeyini vereceğini söyler. Gülşâh da onu kandırmaya karar verir; bunun için ona Varka'dan korktuğunu, başını getirmesi durumunda onu kabul edebileceğini söyler. Benî Amr çok sevinip Gülşâh'ın başına inciler saçar.

Sabah olunca yine iki ordu karşı karşıya gelir. Varka ve Benî Amr birbirlerine saldırırlar. Varka, Benî Amr'ı yaralar ama bir saldırıda atından düşer; böylece onun boynuna ip bağlarlar. Gülşâh, Varka'nın sürüye sürüye getirilmesini görünce canı yanar. Giysinin altına zırh giyip onlara doğru gider. Gülşâh, Varka'nın cezasını kendisi vermek istediğini söyler; Varka bunun gerçek olduğunu sanıp ölecek gibi olur. İpini Gülşâh'a verirler. Gülşâh Varka'yı sürüklemeye başlar. Benî Amr'dan uzaklaştıklarında Varka'nın bağlarını çözer. Benî Amr bunu görüp nedenini sorar, Gülşâh, “ben bunun haddini bildireceğim, sen sakin ol.” der. Gülşâh'ın sözlerine inanan Benî Amr gönül rahatlığıyla yoluna devam eder. Gülşâh oradaki köleden bir mızrak alır ve onu kölenin göğsüne saplar; atını Varka'ya verir ve birlikte Benî Amr'ın askerlerinin üstüne yürürler. Ölen askerlerden

meydanda yığınlar oluşur. Benî Amr'ın da başını kesip bir mızrağın ucuna asarlar. O kabilenin hayvan, mal ve mülkü ne varsa yağmalarlar sonra malları yerinde bırakıp ne varsa hepsinden vazgeçerler ve kendi kabilelerine dönerler. İki âşık mutluluk içinde yaşamaya başlarlar, eğer birbirlerini bir an bile görmeseler çok üzürlürler. Kabile halkı, Gülşâh'ı tekrar Varka'ya isterler. Hilâl, Gülşâh'ı Varka'ya vermeye razı olursa da, eşi Varka'nın yetim ve fakir olduğunu ileri sürerek kızını vermek istemez. Hilâl ne kadar dil dökse de eşi bir türlü razı olmaz; kızını bedava veremeyeceğini, Varka'nın süt parasını getirdiği takdirde bu iş olacağını söyler.

Varka süt parasını elde etmek için Yemen şahı olan dayısından yardım almaya karar verir; bu yüzden onu canından çok seven zenci kölesinden dayısına durumunu anlatan bir mektup götürmesini ister. Köle mektubu alıp yola çıkar. Varka gece gündüz sevgilisinin aşkıyla yanıp tutuşurken kölesinden haber bekler. Aradan altı ay geçer ama köle geri dönmez. Varka'ya kölen gelmediğini söylediklerinde kırk gün daha fırsat vermelerini ister. Kırk gün de geçip köleden haber gelmez. Böylece Varka kendisi dayısına gitmeye karar verir. Gülşâh bu duruma üzüldü, ama başka çareleri olmadığını anlayınca Varka'nın gitmesine izin verir; birbirlerinden uzak olduklarında kendisini avutmak için ondan bir hatıra bırakmasını ister. Varka da parmağındaki yüzüğü çıkarıp Gülşâh'a verir. İkisi ağlayarak ayrılırlar. Varka, Gülşâh'a bir şiir söyler;

Şiir-i Varka

Varka eydür iy gülistānum benüm

İy gözi maḥmūr u mestānum benüm [402]

(Varka, “ey benim gül bahçem! Ey benim baygın gözlüm...” der.)

İy dili bülbül yüzi gül kendüzi

Şehd ü şîrîn şekkeristānum benüm [403]

(Ey benim dili bülbül ve yüzü gül gibi (sevgilim), bal ve tatlı şeker kamışı tarlam...)

Ben n'iderem bostānı çün senüñ

Görklü yüzüñ bāğ u bostānum benüm [404]

(Senin güzel yüzün benim bağ ve sebze bahçem olduğu zaman ben sebze bahçesini ne yapacağım?)

ılmayam hergiz ulistanana nazār

İy kōkusı gōrklū reyhānum benūm [405]

(Ey benim gūzel kokulu fesleenim! Gūl bahesine asla bakmam.)

İy firāum derdine val-ı devā

Senden artu zār mı dermānum benūm [406]

(Ey ayrılıımın derdine kavuması ila olan! Senden baka benim ilacım alamak mı?)

Gōrklū yūzūñ gā ‘ib olmadın henūz

Eridi kūllī etūm cānum benūm [407]

(Gūzel yūzūn hālā (gōzūmūn ōnūnden) yok olmadan būtūn canım vūcudum eridi.)

Tangrı bilūr ditredūr yiri gōgi

Senden ayru zār u efgānum benūm [408]

(Allah benim senden ayır kaldıımda inleyip alayıımı bilir, (benim alayıım) yeri ve gōū titretir.)

N’ideyin ayru gōrem mi iy ‘aceb

Gōrklū yūzūn em-i giryānum benūm [409]

(Ne yapayım? Acaba bundan sonra benim alayan gōzūm senin gūzel yūzūnū gōrūr mū?)

Varka Yemen’e doru yola ıktıı zaman Gūlāh bayılır. Gūl gibi yūzūne gūlsuyu dōkerler. Ayıldıı zaman Varka’nın iirine cevap verir;

Eydūr ol Gūlāh sulānum benūm

U yine arturduñ efgānum benūm [416]

(O Gūlāh, “ey benim sultanım! İte benim barıımlarımı arttırdın.” der.)

Gōzūme kıldıñ arañu ‘ālemi

em ‘ u cem ‘ ū māh-ı tābānum benūm [417]

(Benim mumum ve parlak ayım, gōzūmde dūnyayı kararttın.)

İy baña zūlmetde İskender gibi

İrmezise āb-ı hayvānum benūm [418]

(Ey hayat suyum! Bana karanlıkta İskender gibi ulaşmazsan...)

Cānum anda gevde bunda ħor u zār

Derdi bunda anda dermānum benüm [419]

(Canım orada, vücudum burada bayağı ve inleyiştir. Derdi burada, benim ilacım oradadır.)

N'ideyin kim cānuma irdi firāk

Bu acı bahtum bu devrānum benüm [420]

(Ne yapayım ki canımdan ayrıldım. Bu benim acı bahtım ve talihimdir.)

Çarĥ elinden çekerem cevr ü ceĥa

Bu 'aceb olmaz daĥı cānum benüm [421]

(Feleğin elinden sitem ve eziyet çekerim, canım benim, bu tuhaf da olmaz.)

Ĥasret odi şöyle yaĥdı cānumı

Kim tamarada kalmadı kanum benüm [422]

(Kederin ateşi şöyle canımı yaktı ki damarda benim kanım kalmadı.)

İy dirīgā ağlamaĥdan diñmedi

Bir sa 'at bu çeşm-i giryānum benüm [423]

(Eyvahlar olsun! Bu ağlayan gözüm bir saat bile ağlamaktan dinmedi.)

Sağ selamet görürisem yārümi

Şāz olam gide perīşānum benüm [424]

(Sevgilimi sağ selamet görürsem sevinirim ve benim perişanlığım biter.)

Varka Yemen'e gitmek üzere yola çıkar. Yemen sınırına yaklaştığında bir kervanın geldiğini görür. Onlardan Yemen'in Melik Anter tarafından kuşatıldığını, Selim Şah ile altmış beyinin esir alındığını öğrenir. Yemen'e vardığında vezir onun gelişine çok sevinir. Varka'ya durumlarını izah ettiği birçok mektup gönderdiğini söyler ama hiçbiri ona ulaşmamıştır. Varka onlarla savaşıp dayısını kurtaracağını söyler. Vezir bu sözlere çok sevinir. Sabaha kadar yenilir, içilir, sazlar çalınır. Sabah olunca Varka şehir kapısını açtırır. Şehirdeki yirmi dört bin asker dışarı çıkar. Kösler vurulur, Melik Anter'in seksen bin askeri karşısında saf kurulur. Melik Anter bu duruma çok şaşırır. Veziri ona Yemenliler aciz kaldıkları için merkeze saldırıp orada yarık açarak kaçmayı planladıklarını söyler.

Melik Anter bütün kaçış yollarının tutulmasını emreder. İki taraf da meydana hangi savaşçının gireceğini beklerken Varka meydana girer. Melik Anter'den savaşçılarını göndermesini ister. Melik Anter'in emrettiği askerler bir bir meydana çıkar. Varka da her geleni öldürür. Elinde gürzüyle o gün kırk savaşçıyı öldürür. Ateşkes davulu çalınınca iki tarafın askerleri atlarından iner. Vezir de Varka'yı alıp şehre girer. Tüm şehir halkı Varka'ya dua eder. Sabah olunca yine iki tarafın askerleri saf saf dizilir. Varka meydana çıkar; o gün altmış savaşçıyı öldürür. Bu durumda düşman tarafı meydana savaşçı sürmez. Melik Anter, Varka'yı yenebilecek bir savaşçının bulunmasını ister.

Ertesi gün yine saflar kurulur ve Varka da meydana girer. Melik Anter'in ordusunun en yiğit savaşçısı izin alıp meydana girer. Varka karşısındaki savaşçıyı ikiye bölmek için kılıcını kaldırır, rakibi de kalkanını kaldırır ama kılıç o kadar keskindir ki kalkanı ikiye böldüğü gibi rakibi de ikiye böler. Bunu gören Melik Anter ordusuna karşı tarafa saldırmasını emreder. İki tarafın askerleri birbirine karışır. Bağışmalar, feryatlar, kılıç şakırtıları arasında gökten yağmur gibi ok yağar, gürzler savaşçıların elinde o yana bu yana savrulur. Birçok savaşçı elindeki okları atıp kaçmak için yol arar. O zaman ateşkes davulu çalınır ve iki tarafın askerleri birbirinden ayrılır.

Melik Anter beylerini toplayıp bu durum için çare bulmalarını ister. Onun her türlü hileyi, fitneyi bilen bir veziri vardır. “Sen üzülme şahım. O yiğit Yemen Şahının kız kardeşinin oğludur. Dayısı için böyle savaşır, seni üzmesinin sebebi onu kurtarmak içindir. Emir ver, bu gece meydana darağaçları kurulsun, sabaha kadar hazırlansın. Şehirdekiler kapıyı açıp dışarı çıktıklarında darağaçlarıyla karşılaşsınlar. Sonra elimizdeki esir şah ile altmış beyi onların gözü önünde darağacına asalım. Böyle olursa, kavga gürültü de bitmiş olur. Baş gidince ayak direten olmaz. İster istemez boyun eğeceklerdir. O yiğidi ve veziri öldürün. Böylece şehri kime isterseniz ona verirsiniz.”

Melik Anter vezirin söylediklerini kabul edip darağaçlarını kurdurur. Sabah olunca atına binip askerleriyle meydana gelir. Ardından Selim Şah ile altmış beyini getirirler; onları bağlamak için de direk dikerler. Varka askerlerle dışarı çıktığında darağaçlarını görür. O anda Selim Şah ile beylerini çeke çeke darağaçlarına getirirler. Varka vezirden en iyi bin askeri seçmesini ister. Beş yüzü benimle gelip beş yüzü de Dârâ⁵⁴ gibi savaşsın, der.

⁵⁴ İran'ın Keyâniyân sülâlesinin dokuzuncu hükümdarı olan Keykûbâd. Ayrıca “hükümdar” anlamı da olan Dârâ, Avrupa'da Pers kralı “Darius” (ölm. M.Ö. 330) olarak bilinir. Dârâ, büyük İskender ile yaptığı savaşta ölmüştür. (İskender Pala, age, s.106.)

Askerler seçildikten sonra Varka beş yüz kişiye darağaçlarına doğru saldırmalarını söyler; kendisi de geride kalan askerlerle Anter'in askerlerinin yolunu kesmeye gider. Melik Anter de ordusuna saldırma emri verir. İki ordu birbirine karışır. Selim Şahı kurtaramazlarsa da 17 beyini kurtarırlar. Bunun üzerine Varka düşman ordusunun ortasına saldırıp Melik Anter'i yakalar. Melik Anter'in esir düştüğü görülünce veziri ateşkes davulu çaldırır. Varka, vezir ve askerlerle şehre döner.

Beyler, Melik Anter'in vezirinin çadırına gelip ne yapmaları gerektiğini sorarlar. Vezir de "Hile yaparız, şahımız karşılığında şahınızı veririz deriz; ama pusu kurup ikisini de alırız." der. Sabah olunca Melik Anter'in veziri Varka'ya elçi gönderir. Elçi "Alın şahınızı, verin şahımızı, bitsin bu husumet. Barış yapılsın, memleketimize dönelim." haberini getirir. Varka vezirle konuştuktan sonra bu işe razı olur; hemen üstünü değiştir, karşı taraf gibi sarı kıyafet giyer. Devecilerle birlikte harekete geçer. Tam orta yere geldiğinde pusuda yatan iki yüz düşman askeri ortaya çıkar, iki şahı da almak için saldırırlar. Varka onları darmadağan eder, dayısını da alıp geri döner. Karşı taraf da şahlarını alırlar. Bu sırada ateşkes davulu çalınır.

Yemen'de işret meclisi kurulur; öbür tarafta Melik Anter'in beyleri ona: "Şimdi bunlarla ne yapacağız? Çekip gitmek bize yakışır mı? Burada kalacaksak, o yiğitle baş edemeyiz. Emrin nedir?" derler. Melik Anter de hilekâr vezirinden bir çare bulmasını ister. Hilekâr Vezir de "Eğer benim dediğimi yaparsanız bu iş kolaydır." der. Vezir planını şöyle anlatır:

"Bu gece kurt kuş uyurken meydanın ortasında bir çukur kazılsın, sonra üstü çalı çırpı ile örtülsün. Sabah olunca askerler at binsin, saf tutulsun; savaş hazırlığı yapılsın, kös vurulsun. Bizim savaşmak istediğimizi gördüklerinde onlar da atlarına binecekler ve gayret edip karşımıza çıkarlar. Sonra o yiğit eline gürzünü alıp meydana çıkacak. Bizden savaşçı istediğinde bizden kimse meydana çıkmasın ve bütün ordu sussun. Bizde kimse meydana çıkmayacağını görünce o bize saldırarak. Çukura düştüğü zaman dört bir yandan kement atılsın, sürüye sürüye getirilsin. Onu elimize geçirebilirsek, Selim Şah'ın işi kolay olur."

Herkes planını beğenir ve gerçekleşmesi için hazırlıkları yaparlar. Melik Anter'in emriyle herkes ata biner, zırhlar giyilir. Selim Şah bu haberi duyunca Varka ile birlikte ordunun başında savaş düzeni alırlar. Varka meydana çıkarak Melik Anter'e sen sözünden döndün, sözünden dönen erkek değildir. Bana birini gönder, der. Varka her ne kadar

meydan okusa da düşman ordusundan ses çıkmaz. Varka silahını atının üstünde sağlamca bağlayıp rüzgâr gibi onlara doğru atını koşturur ve kazılan çukura düşer. Kement atıp Varka'yı yakalarlar. Selim Şah olup biteni görünce canı bu duruma çok sıkılır, geri dönüp askerleriyle şehre girerler.

Öbür tarafta Melik Anter çok mutludur ve içki meclisini kurdurur. Gece yarısı olunca Varka'nın cezasını vermek için yanına getirmelerini emreder. Varka'ya bize neler ettiğini bilir misin diye sorduğunda; Varka, “Ben elimden geleni yaptım sen de ne istersen onu yap.” der. Melik Anter celladına Varka'yı götürüp öldürmesini söyler. Varka kendi hâline ağlar. Varka'nın aşk ateşinde yandığı için ağladığını bilmeyen Zenci, Varka'dan ağlamayı kesmesini ister. Varka sevgilisi için şiir söylemeye başlar;

*Ol kamu hūb-ı Hotan māh-rūy-ı Çīn
Cümle hūsnūñ hırmeninde dāne-çīn [763]*

(Bütün o Hotan güzeli, Çin'in ay gibi olan güzeli senin bütün harman (saç) güzelliğinde kıvırcık tanesidir.)

*Görküñe hayrān olur hūblar kamu
İy bulardan sen laṭīf ü nāzenīn [764]*

(Ey bunlardan sen daha güzel ve cilveli! Bütün güzeller güzelliğine hayran olur.)

*Yā nigārīn işbu çarḥ u işbu dūn
Bağladı ben meskīn 'āşıkına kīn [765]*

(Ey güzel! Bu aşâğılık felek, benim zavallı aşığa hınç tuttu.)

*'Ömrümüñ ekini yâşiken henüz
Uş biçiser olmadın vakti biçin [766]*

(Ömrümün ekini daha tazeyken vakti gelmeden biçtiler.)

*Çarḥ zālimdür kime virdi amān
Devr fānīdür kime oldı emīn [767]*

(Felek zalimdir, kime aman verdi? Devir geçicidir, kimse de güvende değildir.)

*İy dirīgā ḥasret ü derd ü firāk
Ben garībe mi naşīb oldı hemīn [768]*

(Eyvah! Keder, acı ve ayrılık sadece benim zavallıya mı nasip oldu?)

Sin içinde dinmeye āhum beniim

Zārıla hem tolduram siniim için [769]

(Mezar içinde benim ahım dinmeyecek, hem de mezarın içini ağlayışla dolduracağım.)

Gözlerümden yaş yirine kan akup

Eydeyin vā-ḥasretā tā yevm-i dīn [770]

(Gözlerimden gözyaşı yerine kan akar, din gününe (kıyamete) kadar eyvah deyin.)

Ölüler kamu sininden durıcak

Ṭuram eydem yā ilāhe'l-‘ālemīn [771]

(Bütün ölüler mezarından kalkacak, kalkarım “ey dünyanın Allah’ı” derim.)

Olmasun ansuz bana ḥūr u cinān

İllā anı dilerem senden hemīn [772]

(Onsuz huri ve cennetler benim olmasın, senden sadece onu dilerim.)

Zenci Varka'nın sözlerine hayran kalıp derdini anlatmasını ister. Varka ondan hiç âşık olup olmadığını sorar. Zenci de sahibinin oğlunu çok sevdiğini ve ondan ayrı kaldığı için çok acı çektiğini söyler. Varka “Demek ikimiz bir mektebin öğrencisiyiz, ben de geri dönüp sevgilimi göremediğim için ağlarım yoksa öleceğim için üzülmem.” der. Zenci Varka'dan kime âşık olduğunu söylemesini ister. Varka kendini tanıttığında zenci onun kendi beyi olduğunu anlar. O da kendisini Varka'ya tanıtır. Zenci Selim Şah'a mektup getirendir; Yemen'e vardığında Selim Şah ve beyleri esir alınmış. Zenci de eli boş dönmeye yüzü varmadığı için Melik Anter'in yanında cellad olarak çalışmaya başlamıştır. Zenci Varka'nın ayağına kapanır ve ellerini çözer, kılıcını da Varka'ya verir, sonra gidip at ve silah getirir. Yemen'e gitmelerini söyler ama Varka dayısına Melik Anter'in kellesini hediye olarak götürmeyi ister. Bekçilerin uyuduğu bir sırada Melik Anter'in çadırına girerek başını keserler. Melik Anter'in kesik başını alarak Selim Şah'ın huzuruna gelirler. Selim Şah bu duruma çok sevinir, meşaleler yıkılarak eğlenceler düzenlenmesini ister. Düşman askerleri bunların eğlenmelerini görünce herkes bir yerde toplanıp sebebi öğrenmek için Melik Anter'in çadırına giderler; onu ölü bulunca ne kadar eşyaları varsa orada bırakıp kaçarlar. Yemenliler de Selim Şah'ın emriyle onların eşyalarını yağmalarlar.

Yağmalanan eşyalar Varka'ya verilir. Varka memleketine dönmek istese de dayısının ısrarı üzerine birkaç gün daha kalır.

Şam ülkesinde Melik Muhsin adında bir hükümdar vardır. Bir gün meclisinde dünya güzellerinden söz açılır. Herkes bir tarafın dilberinin özelliklerini sayar. Melik Muhsin'in malını işleyen taciri, Gülşâh'ın güzelliklerinden bahseder. Böylece Melik Muhsin daha görmeden Gülşâh'a âşık olur. Tacir şekline girip yanına da mal ve mücevher alarak Gülşâh'ı istemek için Şam'dan çıkar. Yolculuğu boyunca konakladığı yerde ve yolda rastladığı herkese hediyeler dağıtır. Melik Muhsin, Benî Şeybe kabilesine ulaşır. Burada da halka ihsanda bulunur. Sonra Hilâl, Melik Muhsin için bir çadır hazırlayıp onu davet eder. Onu üç gün boyunca ağırlarlar. Kabilede Melik Muhsin'den hediye almayan yoktur. Bu arada Melik Muhsin Gülşâh'ı istemek için bir iki kişi gönderir. Hilâl, Gülşâh'ı kardeşinin oğluna vereceğini söyler. Melik Muhsin bu cevabı alınca yüreğine ateş düşer. Bir tepsi dolusu lal, yakut, zümrüt, inci, bir o kadar altın ile gümüş hazırlatıp Hilâl'e gönderir. Melik Muhsin, Hilâl'e kimsesiz olduğunu, onu damat olarak kabul ettiklerinde ölene kadar burada kalıp onlara hizmet edeceğini söylemelerini ister. Hilâl eve geldiğinde Melik Muhsin'in Gülşâh'ı istediğini karısına söyler. Karısı Gülşâh'ı vermek ister; Hilâl'e "Varka kırk günde gelirim dedi, üstünden iki ay geçti, gelmedi. Ben sana dayısı ona birşey vermez, o buraya gelmez, dedim." der. Hilâl karısının sözlerini kabul etmez, bu arada mücevher dolu tepsiyi getirirler. Gülşâh'ın annesi mücevherleri görünce Varka'dan iyice yüz çevirir. Hilâl onlara kızını iki kişiye vermeyeceğini Melik Muhsin'e bildirmelerini söyler. Adamlar mücevher tepsisini oraya bırakıp dönerler. Melik Muhsin'e kızın annesi razı olduğunu ama babası kızını iki erkeğe vermeyeceğini söylediklerinde Melik Muhsin kararsız kalıp canı yanar. Bu sırada yanına Hilâl'in komşusu olan yaşlı bir kadın gelir. Melik Muhsin ona hediyeler verip bu işi nasıl halledeceğini sorar. Kadın da ondan bir bohça dolu mücevher hazırlamasını ister. Bohçayı Gülşâh'ın annesine götürür. Bunun üzerine Gülşâh'ın annesi Hilâl'i ikna etmeye çalışır. Hilâl, Varka'ya bu durumu nasıl izah edeceklerini sorduğunda, karısı:

"Tacir Gülşâh'ı aldığı zaman memleketine götürecektir. Sonra biz bir koyun kesip mezara gömelim. Kara giysiler giyip bir iki gün yas tutalım. Varka gelince ona sevgilin canını feda etti. Sen Gülşâh için çok yaşa, deriz. O da bir iki gün ağlar, Gülşâh'ın aşkını unuttur. Ölenin ardından ölünmez ya!" der.

Böylece Hilâl'i zulm yapmaya ikna eder. Hilâl, geçimini sağlamak için Melik Muhsin'den yüz deve yüklü kumaş ve at takımı ister. Melik Muhsin de hepsini ona gönderir.

Gülşâh'ın kız arkadaşları ona Melik Muhsin'e verildiğini söylerler. Gülşâh bu habere çok üzülür, ağlayıp sızlar, saçını başını yolar. Annesi öfkeyle gelip ağzına geleni ona söyler. Kız arkadaşları başına toplanıp nasihat ederler. Üç gün düğün yapıldıktan sonra Gülşâh'ı Melik Muhsin'e verirler. Düğün bitince Melik Muhsin Şam'ın hükümdarı olduğunu açıklayıp saltanat tahtında düğün yapacağını söyler. Sonra yol hazırlığının yapılmasını emreder. Gülşâh sırdaşına Varka'nın yüzüğünü verir, ona "Varka geldiğinde gece gündüz ağlayıp sızlarsa, aşkı baskın çıkarsa ona bu yüzüğü ver ve annemin hilesini anlat; hain olma, sana emanetimdir", der. Arkadaşı dediklerini yapacağını söyler; kucaklaşıp ağlaştıktan sonra çektiği ayrılık derdini bir şiirle dile getirir;

Ol nigârîn eydür iy kâdir ilâh

Top firâk derdi ile oldum tebâh [1056]

(O güzel, "Ey kudretli Allah! Ayrılık acısıyla yok oldum." der.)

Yirin geçdi gün-be-günü miskinüñ

Hiç beni güldürmedi baht-ı siyâh [1057]

(O kara baht hiçbir zaman beni güldürmedi, her gün zavallın yerin dibine geçti.)

Vâh bu 'ömrüm perişânula vay

Âh bu baht-ı siyah elinden âh [1058]

(Eyvahlar olsun ki bu ömrüm perişan hâlde ve kara bahtın elinden ah çekerek geçti.)

Geh esîr iltür beni bu kibr-i dîn

Geh yârümden zulmile ayırdı şâh [1059]

(Bazen bu aşağılık kibir beni esir götürür, bazen de şah haksızlıkla (beni) sevgilimden ayırır.)

Ben n'iderem cümle 'âlem mülkini

Ger anuñ olmazısa tâc u külâh [1060]

(Eğer taç ve taht onun olmazsa ben bütün dünyanın padişalığını ne yaparım?)

Olmasun ansuz baña cān u cihān

Olmasun ansuz baña ħurşīd ü māh [1061]

(Onsuz can ve dünya benim olmasın, onsuz güneş ve ay benim olmasın.)

Olmasun kim Varka vuşlatsuz baña

N'ideyim bir laħza 'ömr ü 'izz ü cāh [1062]

(Olmasın ki Varka bana kavuşmadı. Bir anlık ömür, yücelik ve makamı ne yapayım?)

Melik Muhsin ile Gülşâh atlara bindikten sonra Hilâl üç konak mesafeye kadar gidip onları uğurlar.

Şam'a yaklaştıklarında bütün emirler, vezirler karşılamaya çıkarlar. Kösler, nefirler çalınır, şenlikler düzenlenir, şehir donatılır. On gün on gece düğün yapılır. Melik Muhsin Gülşâh'la birlikte olmak istese de Gülşâh hançerle kendini öldürmeye kalkar ve kendisine, dünyada sadece Varka'nın sahip olabileceğini söyler. Melik Muhsin ona kendisine kıymamasını ve artık kız kardeşi olduğunu, güzel yüzünü görmekle ve tatlı sözlerini dinlemekle yetineceğini söyler. Böylece Melik Muhsin ile Gülşâh dostça yaşamaya başlar.

Varka dayısının yanında bir süre kaldıktan sonra gitmek için izin ister. Dayısı Anter'in eşyalarını Varka'ya verir. Bunun yanı sıra dört yüz deve, dört yüz hizmetçi, altın ve gümüş de verir. Bin kişiyi onunla yoldaşlık etmek için yanına gönderir. Varka evlerine iki konak mesafe kaldığında yanındaki bin kişiyi Yemen'e geri gönderip kendisi yola devam eder. Mekke'ye ulaştığında kabilesinin yas tuttuğunu görür. Yas tutma sebeplerini sorduğunda kimse birşey demeyip Hilâl'i çağırırlar. Hilâl ağlayarak gelir ve ona Gülşâh'ın öldüğünü söyler. Varka bunu duyunca canına ateş düşer, atından düşüp yere yığılır. Yüzüne su serperler, kendine gelir ama yine bayılır. Varka o kadar ağlar ki herkes onunla birlikte perişan olur. Sonra Varka, Gülşâh'ın mezarını görmek ister. Varka mezarı görünce hançerini çekip kendini öldürmek ister. Yetişip hançeri elinden alırlar, bütün silahlarını da ondan uzaklaştırırlar. Sonra ona "Bu Allah'ın hükmü; canı o verir, o alır. Allah'ın takdirine ne diyebiliriz? Biz de nasıl olsa bir gün ona varacağız." derler. Ama Varka onları hiç dinlemiyor, Gülşâh'ın mezarını kucaklayıp hüngür hüngür ağlar. O ay gibi güzel için şiir söylemeye başlar;

Vay ol derde ki dermān olmaya

Yāhūd ol cevre ki pāyān olmaya [1140]

(İyileşmez derde, daha doğrusu o bitmez siteme eyvahlar olsun.)

Yā nigārīn bir od urduñ cānuma

Ṭamu odı ile sūzān olmaya [1141]

(Ey güzel! Cehennem ateşi ile yanan bir ateş canıma vurdun.)

N'iderem ben bu teni şimden girü

Çün aña sencileyin cān olmaya [1142]

(Bundan sonra senin gibi bir can (sevgili) olmayınca ben bu teni ne yapayım?)

Ne ümīze diri yürür āşikār

N'içün ölüp sine pinhān olmaya [1143]

(Neye umut ederek hayatta olup yürür? Niçin ölerek mezarda gizlenmesin?)

Saht-cān ola ki kendü yāri-çün

Türbesi üstinde kurbān olmaya [1144]

(Güçlü olacak ki kendi sevgilisinin mezarının üstünde kurban olmasın.)

Ol nice 'āşık ola ma 'şūkımuñ

Girüben gözinde mihmān olmaya [1145]

(Sevgilinin bir sürü aşığı olur, gözüne girerek misafir olmayacak.)

Āb-ı hayvānsuz bekā yār isteyen

Ol ki hayvān ola insān olmaya [1146]

(Hayat suyu içmeden ölümsüz bir sevgili isteyen hayvan olur, insan olmaz.)

'Işk sultāndur ögüt virmeñ aña

Söz işidüp bunda fermān olmaya [1147]

(Ona ögüt vermeyin, o aşkın sultanıdır. Söz işitir burada fermana gerek yoktur.)

Ādemī midür ki ol 'āşıklara

Özi göynüp zār u giryān olmaya [1148]

(Canı yanıp da ağlamayan âşıklar insan mıdırlar?)

Sonra herkesin gitmesini ve onu yalnız bırakmasını ister. Kabiledeki insanlar biraz daha ağlaşıp evlerine dönerler. Varka geceyi mezarın başında geçirir. Sabah olunca develer evin önüne çöktürülür, yükler eve taşınır. Hilâl ve karısı bu kadar malı görünce oynadıkları oyuna pişman olurlar. Varka üç gün boyunca mezar başında ağlar, ne yemek yer ne uyur. Aradan kırk gün daha geçer, Varka'nın hâlinde bir değişiklik olmaz. Bir gece Varka mezarı kucaklayıp ağlarken Gülşâh'ın ona yüzüğünü bıraktığı arkadaşı gelip bütün gerçeği Varka'ya anlatır. Sabah olunca Varka mezarı açıp koyunun cesedine rastlar. Koyun ölüsünü sürüyerek Hilâl'in evine götürür. Varka amcasını yaptıkları için azarlar sonra da silahlarını kuşanır, atına biner, Şam'a doğru yola çıkar. Varka yanına kimseyi almaz, sadece Allah'a sığınır. Şam'a yaklaştığında ikinci vaktinde bir atlı ile karşılaşır. Atlı Varka'yı tehdit ederek ya atını ya başını alacağını söyler. Aralarında çıkan kavgada Varka onu öldürür. O ölünce arkasından biri daha gelir; onu da öldürür. Onun arkasından geleni de yere düşürür. Bunlar şaha isyan eden kırk haramilerdir. Onlardan üç kişi ölünce bu işin kolay olmadığını anlayıp topluca Varka'ya saldırırlar. Varka da kılıcını çıkarıp onları biçmeye başlar. Otuz iki kişinin işini bitirince kalanlar kaçar. Varka da on yedi yeri yaralanır. Çok kan kaybeden Varka duracak gücü kalmayınca atın boynuna sarılır, bir süre sonra da bayılır. Sabaha doğru atı bir ağaç dibine gider; orada bir pınar vardır. Atı ot yemek için eğilince Varka yere düşer. Varka atın dizginini koluna sardığı için at orada kalır.

Melik Muhsin sabahları oralarda gezer. O gün de beyleriyle oradan geçerken Varka'yı görür. Melik Muhsin onu tedavi etmek için cerrah çağırır. Varka kendine geldiğinde ona kim olduğunu sorarlar. Melik Muhsin'in adamları olduklarını anladığında kendisini Bağdatlı bir tacir olarak tanıtır, kırk haramiler ile savaştığını, bütün malını aldıklarını söyler. Melik Muhsin şaşır kalır. Onca askerine rağmen haramileri yakalayamamıştır. Varka'nın bir savaşçı olduğunu anlar ve ona "Benim canım sana feda olsun." der. Cerrahlara ona iyi bakmalarını ve saraya götürmelerini söyler. Sarayda onun için bir oda hazırlanır, Varka kendini döşekte bulduğunda uykuya dalar. Melik Muhsin kuşluk vaktine kadar devlet işleriyle ilgilenir, sonra Gülşâh'ın yanına gider. Ona olup biteni anlatır. Bulduğu yaralının boy pos açısından tamamen Gülşâh'a benzediğini söyler. Gülşâh da, Melik Muhsin'in yaralıyı ona benzettiği ve Varka'ya duyduğu aşktan ötürü yaralıya şurup içireceğini söyler. Dadı şerbeti yaralıya götürür, Varka şerbeti içtikçe ferahlar ve kırk gün süren tedavi sonunda eski sağlığına kavuşur. Varka Gülşâh'ın o

sarayda olduğunu bilir ve yüzüğü ona ulaştırması gerekir. Varka bunları düşündüğü sırada dadı odaya girer. Varka onun yüzüğü Gülşâh'a vermesini ister. Dadı onun dediğine çok kızar ve ona "Melik Muhsin'in iyiliklerine böyle mi karşılık verirsin." der. Varka belindeki kuşağı çözüp dadıya verir ve yolda biri bu yüzüğü Gülşâh'a ulaştırması için ona verdiğini söyler. Gülşâh'ın her gün hurmalı süt içtiğini anlayınca yüzüğü bardağına koyup ona vermesini ister. Dadı Varka'nın dediğini yapar. Gülşâh yüzüğü görünce bayılır, yüzüne gülsuyu serperler. Kendine geldiğinde yüzüğün nereden geldiğini sorar. Dadı da Varka'nın dediği gibi ona, "Yaralı çok zayıf olduğu için onun elinden düşmüş olabilir." der. Gülşâh hemen yaralıyı görmek ister. Varka sarayın önüne çıkar, Gülşâh balkondan Varka'nın yüzünü görünce bayılır, aşağıya düşer. Varka bir çırpıda yetişip kızı tutar; başını dizine alır, yüzünü yüzüne sürer ve Gülşâh'ı koklayınca bayılır. Dadılar toplanır; bir ona bir buna gülsuyu serperler. Durum sultana bildirilir. Melik Muhsin geldiğinde Gülşâh ona yaralının aslında Varka olduğunu söyler, sultan buna çok sevinir. Varka'nın kendini Yahya adında bir tacir tanıttığı için yeterince ona hizmet edemediğini ve bunun için mahcup olduğunu söyler. Gülşâh ona, "Varka utancından adını söyleyememiştir." der. Melik Muhsin, Gülşâh'ın Varka'ya kavuşmasına ve artık ağlamamasına çok sevindiğini söyler. O gün yiyip içerler. Akşam olunca sultan onları yalnız bırakır ve aşklarını sınamak için sarayın gizli yerine geçer. İkisi bu durumdan habersiz olarak kucaklaşırlar, öpüşüp koklaşırlar. Sonra da başlarından geçenleri birbirlerine anlatırlar. Gülşâh burada nasıl güvende kaldığını, Varka da Melik Muhsin'in adamlığını, iffetliğini, hayırseverliğini dile getirir. Sonra yatakları serip yatarlar. Onların arasındaki aşkıta şehvete yer yoktur. O gece Melik Muhsin sabaha kadar onları gözetler; arasındaki aşkın masum olduğunu anlayınca onları kutlayıp dua eder.

Sabah olunca Melik Muhsin saraya dışarıdan girip âşıklara selam verir, onlar da şahın selamını alıp dua ederler. Melik Muhsin, Varka'ya kaftan verilmesi ve hamama götürülmesini emreder. Varka yıkanıp döndüğünde sofraya kurulur, yenilip içilir. Kırk gün kırk gece tören yapılır. Padişah da kırk gün boyunca uyumadan gizlice onları gözetler. Onların aşkının nefis isteklerine bulanmadığına, tertemiz bir aşk olduğuna kanaat getirip izlemeyi bırakır. Aradan altı ay geçtikten sonra bir gün Varka gitmek için Gülşâh'tan izin ister. Gülşâh ağlayıp sızlar; onun gitmemesi için yalvarır. Varka, Gülşâh'ın hatırı için bir ay daha kalır, bu zaman sürecinde her gün ayrılık yankısını anıp kan ağlar. O sırada bir şiir de söyler;

El-fiğān bu 'ışk elinden el-fiğān

El-amān bu 'ışk elinden el-amān [1470]

(Bu aşkın elinden figan, bu aşkın elinden el-aman!)

Yüregüm kanı gözümünden saçılır

Reng alur andan bu reng-i za'ferān [1471]

(Yüreğimin kanı gözümünden saçılır, bu safrân rengi, ondan rengini alır.)

Varlığum şahını yine kıldı māt

Māzīyān u terk u āsūd u ziyān [1472]

(Benim varlığım şahını mat etti. Geçmişte olanlar, rahat ve zararı terk içindedir.)

Eydüridi 'ışkıla ol her zamān

El-amān ez-dāğ u ḥasret el-amān [1473]

(O her zaman aşkıyla keder yanığından kurtarırdı.)

Sonra Gülŝāh'a "Sen Melik Muhsin'in karısının ondan ayrılamazsın. O bize lütfedip aynı yatakta yatırır. Maslahatımız için gitmem lazım, kabilemi görüp yine geri gelirim." der. Gülŝāh ondan kırk gün daha kalmasını ister. Kırk gün sonra Varka tekrar gitme isteğini dile getirince Gülŝāh oturduğu tahttan düşüp bayılır. Melik Muhsin bu durumdan haberdar olunca Varka'ya neden gitmek istediğini sorar, istersen Gülŝāh'ı sana nikâhlayayım derse de Varka gitmekte ısrar eder; Gülŝāh'la kucaklaşıp ağlaştılar ve birbirlerine birer şiir söylerler;

Şiir-i Varka

Varķa eydür imdi iy ḥūrī-cemāl

Uş firāķa degşürildi bu viŝāl [1524]

(Varka, "Ey huri yüzlü! Şimdi bu kavuşma ayrılığa değiştirildi.")

Cümle maḥlūķuñ zevalî var velî

Bir karār oldur ki yok-durur zevāl [1525]

(Bütün yaratıkların sonu vardır fakat bir karar olur ki yok olma söz konusu değildir.)

Ger diriyise benüm atam Hümām

Zulm ide miydi bize atan Hilâl [1526]

(Eğer benim babam Hümâm hayatta olsaydı baban Hilâl bize zulmeder miydi?)

N'ideyim 'ahde vefâ kılmadılar

Ben gelince bunları aldadı māl [1527]

(Ne yapayım? Sözlerini tutmadılar, ben gidince bunları mal kandırdı.)

Şimdi şāh ne aşsı elüm tutduğı

Çünkü ben oldum yetīm ü pāy-māl [1528]

(Şimdi şahın elimi tutması neye yarar? Çünkü ben yetim ve ayakaltında çiğnenmiş oldum.)

Sen cihānda sağ ol iy bedr-i tamam

Ġam degül ben ğuşşadan olam melāl [1529]

(Ey dolunay! Sen dünyada sağol. Benim kederden usanmam önemli değil.)

İlden il zār zār ağladuğum

İy büt az az baña [sen] kılğıl vişāl [1530]

(Ey put (güzel)! İlden ile hüngür hüngür ağladım, bana yavaş yavaş kavuş.)

Şiir-i Gülşâh

Döndi Gülşâh eydür iy şāhib-cemāl

Gerçi bunlar bizden aldılar vebāl [1531]

(Gülşâh döner, "Ey güzel! Bunlar bizden günahı aldılar." der.)

Tangrı bilür bir kılûñı virmeyem

Ger virürlerse baña dünyāca māl [1532]

(Tanrı bilir; bana eğer dünya kadar mal verseler (de) senin bir kılını vermeyeceğim.)

Bu cihanda hāliyā kimse beni

Ādem oğlından koçmak muhāl [1533]

(Şimdiki hâlde bu dünyada Âdemoğlundan kimse beni kucaklayamaz.)

Senden artuğ yār u hem-şoğbet ħarām

Āhiretde dūnyede sensin helāl [1534]

(Senden başka sevgili ve arkadaş haramdır, Ahiret'te ve dünyada sen helalsin.)

Ne ola arturmasaň bize firāk

Yā ne kesmek şabr-ıla bizden vişāl [1535]

(Ne olur bize ayrılık uzamasın, sabır ile kavuşmaya engel nedir?)

İy diriğā hicr elinden n'ideyin

Ben za 'ıfe saht u düşvār oldu hāl [1536]

(Eyvah! Ayrılık elinden ne yapayım? Ben güçsüzüm ve durumum kötü oldu.)

Çāre nedür sen gelince yā emīr

Yad u hicr oldu baňa mūnis hayāl [1537]

(Ey emir! Sen gelince çare nedir? Gariplik ve ayrılık oldu, bana hayâlin arkadaş oldu.)

Melik Muhsin, Varka'ya "Gülşâh'ın ağlayışını bana havale etme, buradan gitme ki Gülşâh seni bir saniye bile görmezse beni aciz eder, Allah aşkına teklifimi kabul et. Gitme yoksa mecnun olur." der. Varka, "Kavuşmak ayrıksız olmaz ki felek mutlaka ayırır." der ve yanına bir köle alıp yola çıkar.

Varka hem ağlar hem atını sürer. O sırada, kendisinin doktor olduğunu söyleyen bir atıyla karşılaşır. Doktor, Varka'nın nabzını tutar ve Varka'ya âşık olduğunu, başka bir hastalığının olmadığını, ilacının da sevgiliye kavuşmak olduğunu söyler. Varka biraz ileri gittiğinde atından iner, kölesine bir süredir uyumadığını ve uyuyacağını söyler; ondan da atını otlamasını ister. Varka, Gülşâh'a kavuşamayacağı ve ayrılık acısını çekemeyeceği için orada secdeye kapanıp bir şiir söyler;

Zārī kılup eydür iy perverdigār

Tapdur imden girü cevr-i rūzigār [1565]

(Ağlayıp "Ey Allah! Artık devrin sitemi yeter." der.)

Günde biñ ölince bir kez öleyim

Bir ne olur biñ ölümdür intizār [1566]

(Günde bin kez ölmek yerine bir kere öleyim, bir kez ne olur? Bin ölüm beklenilir.)

Çünkü yārüm vaşlı bākī olmadı

Olmasun bu ‘ömr-i fānī pāy-dār [1567]

(Geçici ömrüm bitsin çünkü sevgilimin kavuşması kalıcı olmadı.)

Bu firāk içinde bārī cānum al

Ol güne mevķūf olsun vaşl-ı yār [1568]

(Bu ayrılığın içinde bari canımı al, sevgilinin kavuşması o güne kalsın.)

Ne kılayım bu gönül ārām ider

Tā iki gözüm yaşı kıla karār [1569]

(Bu gönlün sakinleşmesi ve iki gözümün yaşının durması için ne yapayım?)

Olmasun ansuz baña cān u cihan

Olmasun ansuz baña leyl ü nehār [1570]

(Onsuz bana can ve dünya olmasın, onsuz bana gece gündüz olmasın.)

Bu diyār içinde bārī hoş olam

Sinüme gele tura hem ol nigār [1571]

(Bu dünya içinde bari mutlu olayım, o güzel benim mezarıma gelsin, benim karşımda dursun.)

Bir gün ol ‘İsā-nefes eyyāmıla

Ger kılurısa sinüme bir kez güzār [1572]

(O İsa nefesli mezarımdan bir kez geçerse...)

Turam eydem yā nigārum kandasın

Tap firākuñ beni yaqdı zinhār [1573]

(Kalkıp “Ey güzel neredesin? Yeter! Ayrılığın beni yaktı.” derim.)

Varka Allah’tan canını almasını ister. Köle atı otlatıp getirince Varka’nın öldüğünü görür. Yoldan geçen iki atlıdan onu gömmesine yardımcı olmalarını ister. Varka’yı oraya gömerler. Köle mezarın başından ayrılmaz. İki atlıdan Varka’nın ölüm haberini Gülşâh’a iletmelerini ister. Atlılar Gülşâh’ın sarayının önüne giderler, orada birbirleriyle konuşuyorlarmış gibi, bu haberi Gülşâh’a duyururlar. Gülşâh haberi duyunca kendinden geçer. Melik Muhsin bu haberin yalan olabileceğini söyler. Gülşâh da onu Varka’nın

mezarına götürmesini ister. Şahın emriyle mahfe hazırlanır. Gülşâh mahfeye oturur. Şah da beyleriyle birlikte ata binip yola çıkarlar. Şeyh, fakih, âlim, herkes atlı veya yayan olarak Varka'nın mezarına gider. Varka'nın öldüğü yere varırlar. Köle ağlayarak onların yanına gelir. Gülşâh, Melik Muhsin'e "Köleyle Varka'nın mezarının başına gitmeme izin ver." der. Melik Muhsin de Gülşâh'ın niyetini sezemediği için ona izin verir. Gülşâh mezara geldiğinde atından inip şiir söylemeye başlar;

Eytdi kim iy 'âşık-ı pāk-i 'tikād

Bu işe olduñ baña sen üstād [1642]

(“Ey pak inancılı âşık! Bu işte sen bana üstad oldun.” dedi.)

'İşk yolında ben mi kıldum cāna pes

Çünkü kılduñ cān fidā iy hoş-nihād [1643]

(Aşk yolunda ben canıma son mu verdim? Çünkü ey güzel canımı feda ettin.)

İy dirīgā ben vücuda gelicek

Nā-murādımış baña devranda ad [1644]

(Ne yazık ki dünyaya gelince benim adım muradını almamış olacaktı (benim talihsizliğim belliydi).)

Devr ü cevriñ elinden zinhar

Hecr ü zecriñ elinden dād dād [1645]

(Devir ve sitemin elinden el-aman! Ayrılık ve acının elinden feryad!)

Virmedi ben 'âşık-ı bī-çāreye

Vaşluña toyınca bu dünyā murād [1646]

(Bu dünya benim zavallı aşığa kavuşmama doymamı istemedi.)

Olmadum ārām bir dem dünyede

Olmadum ben guşşadan bir lahza şād [1647]

(Dünyada bir an bile sakin olmadım, ben kederden bir saniye bile mutlu olmadım.)

Tā kiçiden mūnis oldum ben saña

Kılmadılar mı beşikde nām-zād [1648]

(Ben küçüklüğünden beri sana arkadaş oldum, bizi beşik kurtmesi yapmadılar mı?)

Maşlahat mıdur beni bunda koyup

Sen gidesin kılmayasın beni yad [1649]

(Beni burada koyup senin gitmen ve beni yabancı yapman uygun mudur?)

Yad katında koyuban gitme beni

İy bilişüm benden āhîr olma yād [1650]

(Yabancıların yanında beni koyup gitme, ey dostum en son beni hatırlama.)

Şiirini söyledikten sonra da Varka'yla konuşmaya başlar. Sözlerini bitirdiğinde çok ağlar ve belinden bir hançer çıkarıp kabzasını Varka'nın kabrine yerleştirir, sivri ucunu yukarıda bırakır. "Aşkın için Varkam" diyerek kendini hançerin üstüne atar ve Varka'nın aşkı uğruna canını verir.

Melik Muhsin ah çekip inler, atından yere düşer. Orada bulunanlar da ağlaşarak yas tutarlar. Sultan, Varka'nın mezarını açtırır ve Gülşâh'ı sevgilisiyle kucaklaştığı şekilde mezara koyulmasını söyler. Şahın dedikleri yerine getirilir. Varka ve Gülşâh'ın giysileri de yanlarına koyulur.

Melik Muhsin orada bir saray yaptırır. Bunu diğer beyleri de izler. Zengini yoksulu orada kendine bir ev edinir. Varka ve Gülşâh'ın mezarı türbe şekline dönüşür, zamanla dua kiblesi olarak anılır. Yetmiş iki milletten dualarının kabul olunması için oraya gelirler. Duaları için gelenler de kendine ev yaptırıp yerleşir. İki yılda şehir çok büyür.

Âlemin iftihar kaynağı olan Hz. Muhammed Magrib'de olan bir savaş için o taraflara gelir. Savaştan dönerken yolu o şehre düşer. Müjdeciler hemen Melik Muhsin'e haber verirler. Melik Muhsin bütün beyleriyle karşılamaya çıkar. Tanrı Resulünü üç gün sarayında konuk eder. Hz. Muhammed, Melik Musin'den siyah giymesinin nedenini sorar. O da Varka ve Gülşâh'ın hikâyesini anlatır. Hz. Muhammed onların şehit olduklarını söyler. Melik Muhsin'le iki aşğın mezarını ziyaret ederler. Sahabeler Hz. Muhammed'den iki aşğın dirilmesini rica ederler. Hz. Muhammed:

"Bunların ömrü bu kadardı, siz cömertlik edip ömrünüzden istediğiniz kadarını bağışlayın. Ben de dua edip bunları diriltireyim." buyurur.

Ebubekir Sıddık, Ömer ve Osman ömürlerinin onar yılını vereceklerini söylerler. Tanrı arslanı Ali:

“Hak Resulüne feda olsun canım. Kalan ömrüm onların olsun; bir kerecik olsa bile bunların dirildiğini görmek isterim.” buyurur.

Bu sırada Tanrı Cebail’e buyurur;

“Ali bana cömertlik gösterdi. İzzetim hakkı için onların ömrünü bağışladım. İki aşığa da kırkar ömür verdim. Bu haberi Mustafa’ya ilet. Dua etsin, ben de gerekeni yapacağım...”

Cebrail, Tanrının sözünü Hz. Muhammed’e iletir. Hz. Muhammed de dua eder. Herkes âmin deyince, Allah’ın gücüyle mezar yarılr. Kucaklaşmış vaziyette yatan Varka ve Gülşâh aynı şekilde ayağa kalkarlar. Üstlerindeki toprağı silkeledikten sonra karşılarında Hz. Muhamed’i görürler. Salavat çekip yüzlerini yere sürerler. Sonra başlarını kaldırıp şehadet getirirler. Melik Muhsin bunların yüzünü görünce şükredip Hz. Muhammed’den nikâhlarını kıymasını ister. Hz. Muhammed nikâhlarını kıyar ve iki âşık kırk yıl boyunca mutluluk içinde devran sürer⁵⁵.

⁵⁵ Yûsuf-1 Meddâh’ın *Varka ve Gülşâh* mesnevîsinin özeti, eserin beyitleri tek tek çevrilerek ve bu çevirilerden yola çıkılarak yazılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

AYYUKÎ'NİN VARKA VE GÜLŞÂH İLE NİZAMÎ'NİN LEYLÂ VE MECNUN MESNEVÎLERİNİN BENZERLİKLERİ

I. NİZAMÎ'NİN HAYATI

Nizamî, İran edebiyatının yapısını oluşturan şairlerden biridir ve edebiyatta büyük bir üstaddir. Adının tamamı kaynaklarda şu şekilde geçer: Cemâlüddin Ebu Muhammed Elyâs b. Yûsuf b. Zekî b. Mueyyed Nizamî. Tarih yazarları ve tezkirecilerin çoğu Nizamî'nin doğum yeri olarak Gence şehrinde olan Eran'ı gösterirler⁵⁶. Nizamî ömrünü tamamen Gence'de geçirir ve hayatı boyunca sadece bir kere yolculuğa çıkar. Kazel Erselan'ın isteği üzerine hayatının tek yolculuğuna çıkar. Kazel Erselan, Nasreddin Muhammed Cihan Pehlivan'ın kardeşidir. Nizamî, Hüsrev ve Şirin adlı mesnevîsini Nasreddin Muhammed Cihan Pehlivan'ın adına yazmıştır. Ancak o, eseri görmeden ölür. Kardeşi, Kazel Erselan, Nizamî'yi takdir etmek için yanına çağırır⁵⁷. Nizamî'nin doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir, şairin XII. yüzyılın başlarında doğduğu tahmin edilmektedir. Şairin ölüm tarihi de bilinmemekte ve XIII. yüzyılın ilk yıllarına kadar yaşadığı kaynakların verdiği bilgiler arasındadır. Nizamî kendisi ile çağdaş olan şairlerden sadece Hakani ile dostluğunun olduğu bilinir⁵⁸. Çocukluğunda ilk önce babasını sonra da annesini kaybeder, yıllarca yalnız yaşar ve bu yalnızlık şairlik yeteneğinin geliştirilmesini sağlar. Prof. Ripka, şairin yalnızlığının özel düşünce tarzı ile ince ve girift hayallere sahip olmasına etkisinin olduğunu söyler⁵⁹. Nizamî üç kere evlenir ve her üç eşi de kendisinden önce ölür. Muhammed adında bir oğlu vardır ve ona mesnevîlerinde öğütler verir⁶⁰.

Tezkireciler ve tarih yazarlarının hiçbiri Nizamî'nin padişah ya da şehzadelerin saraylarında görevli olduğunu zikretmemişler. Aynı zamanda Nizamî gençliğinden beri padişahları aşırı öven ve kendi şereflerini satan şairlerden nefret ederdi, bu yüzden de hayatını saraydan uzak tutardı⁶¹. Şairin şiirlerinden, devrinin çoğu bilimini bildiği

⁵⁶ Alireza Ekremî - Hasen Kiyâde, **Leylâ ve Mecnun der-Şiir ve Nigâre**, 1. b., Gilân Üniversitesinin Yay., Gilân, 2013, s. 21.

⁵⁷ Ekremî - Kiyâde, a.g.e., s. 22.

⁵⁸ Zebihullah Safâ, **Tarih-i Edebiyat-ı İran**, 11. b., C. I, Firdevs Yay., Tahran, 2012, s. 483.

⁵⁹ Ekremî - Kiyâde, a.g.e., s. 21.

⁶⁰ Tofik Sebâhî, **Tarih-i Edebiyat-ı İran**, 2. b., Zevvar Yay., Tahran, 2009, s. 218.

⁶¹ Ekremî - Kiyâde, a.g.e., s. 22.

anlaşılır⁶². Örnek olarak felsefe, mantık, matematik, astoronimi, Kuran ve fıkıhta uzman olduğu bilinir⁶³.

Bazıları Nizamî'yi arif bilirler. Onun tasavvuf ve irfan ile ilgilenmesi, toplumdan uzak yaşaması ile özgür, iffetli ve hür bir birey olmasından kaynaklanır. Nizamî'nin dünyaya felsefi bakışından dolayı ona ariften daha çok bilgin dememiz doğru olacaktır⁶⁴.

Nizamî'nin divanı vardır. Devletşah, divanının beyit sayısını yirmi bin olarak belirler. Ondan elimize küçük bir kısım geçmiştir. "Penc Genc" adında beş ünlü mesnevîsi vardır, onlara Nizamî'nin hamsesi denir⁶⁵. Mesnevîlerini yazılış tarihlerine göre şöyle sıralayabiliriz:

- *Mahzenu'l-Esrar*
- *Hüsrev ve Şirin*
- *Leylâ ve Mecnun*
- *Heft-Peyker*
- *İskender-nâme*

Nizamî aynı zamanda musiki bilen bir şairdir. Mesnevî, Nizamî ile gelişir ve en üst seviyeye ulaşır. Nizamî mesnevîlerinde güzel kelimeler, yeni anlam ve mazmunlar üretir. Yeni tamlamalar kullanır. Ayrıntıları tasvir eder, olağanüstü hayallerden yararlanır, yeni teşbih ve istiareler kullanır ve bu konuda eşsizdir. Nizamî'nin eserleri o kadar benimsenir ki XIII. yüzyıldan beri onun eserleri taklit edilmeye başlar. Onu taklit ederek hamse yazan ilk şair ise Emir Husrev Dehlevî'dir⁶⁶.

Nizamî, *Leylâ ve Mecnun* mesnevîsini XII. yüzyılın sonlarında 4 ay içinde yazar. Bu mesnevînin beyit sayısı 4500'dür. Hüsrev ve Şirin'in ünü Şervanşah Ahestan'ın Nizamî'den Leylâ ve Mecnun'u yazmasını istemesini sağlar. Şair başlarda bu mesnevîyi yazmak için kararsız kalır, çünkü çöl yaşamının anlatımında sanatın yer almayacağını

⁶² Pervâne Pâydar Münfered v.dğr., **Reh-averdî ez-Edeb-i Pârsî**, 5. b., İslamî Azad Üniversitesi Yay., Tahran 2014, s. 63.

⁶³ Ekremî - Kiyâde, a.g.e., s. 23.

⁶⁴ Ekremî - Kiyâde, a.g.e., s. 23.

⁶⁵ Safâ, a.g.e., s. 483.

⁶⁶ Sebâhi, a.g.e., s. 221.

düşünür. Ancak sonunda çocuğunun da ısrarı üzerine Leylâ ve Mecnun'u yazmayı kabul eder⁶⁷.

II. NİZAMÎ'NİN LEYLÂ VE MECNUN MESNEVÎSİ'NİN ÖZETİ

Amerîler kabilesinde marifetli ve büyük bir şeyh yaşar. Nâmı ve serveti çok olan bu şeyhin çocuğu yoktur. Gece gündüz çocuğunun olması için dua eder. Sonunda yaşlandığında Allah ona bir erkek çocuğu verir. Çocuğa Kays adını verirler. Kays on yaşına basınca okula gider, orada Leylâ adında bir kıza âşık olur. Kays ve Leylâ'nın aşkı da diğer aşklar gibi âşık, maşuğun yüzünü görmesiyle başlar. Aynı zamanda Leylâ da Kays'a âşık olur.

Kays ve Leylâ'nın aşkı başta gizli iken Kays'ın aşktan aşırı perişanlığı herkesi onların aşkından haberdar eder. Böylece halk Kays'a Mecnun adını verirler. Bu durumu Leylâ'nın babası da öğrenir ve Leylâ'yı artık okula göndermez. Bu yüzden iki âşık birbirinden ayrı kalırlar. Kays'ın Leylâ'ya karşı olan aşkı o kadar büyüktür ki herkes onun için endişelenir ve çözümü Leylâ'yı istemekte bulur. Leylâ'nın babası aşırı tutucudur ve geleneklere bağlı bir adamdır. Bu evliliği adını kötüye çıkarması nedeniyle kabul etmez. Bunun üzerine Mecnun tamamen delirip çöllere düşer. Mecnun, aşkını algılamayan insanlar yerine hayvanlarla muhatap olmaya başlar. Mecnun'un babası, Mecnun'un aşk acısından kurtuluşunun Hacc'a gitmek ve Allah'a tevekkül etmekte olduğunu düşünür ve onu Hacc'a götürür. Baba, çocuğunun Leylâ'yı unutacağını düşündüğü hâlde, Mecnun Kâbe'ye varınca Allah'tan Leylâ'ya olan aşkını artırmasını ve kalan ömrünü da ona vermesini ister.

O ikisinin aşkı o kadar duyulur ki Leylâ'nın kabilesinin şeyhi ve halkı Mecnun'u öldürmek ile tehdit ederler. Bu haberi duyan Mecnun'un babası çocuğunu bulmak için çöle gider ve oğlunu evine getirir. Ancak Mecnun birkaç gün sonra yine dayanamayıp çöle gider. Mecnun, sadaka ve zekâtın toplanmasıyla sorumlu olan Nufel ile görüşünceye kadar çöllerde perişan bir hâlde gezer. Cesur ve gönül ehli olan Nufel, Mecnun'u Leylâ'ya kavuşturacağına söz verir. Bunun için Leylâ'nın kabilesiyle iki kere bile savaşır ve ikinci savaşta onları yener. Ancak Leylâ'nın babası Nufel'e kızının öldürülmesine ya da en

⁶⁷ Kamil Ahmednejâd - Şehrâd Dehkanî; "Mukâyese-yi Varka ve Golşâh-ı Ayyukî bâ Leylâ ve Mecnun-ı Nizâmî", **Edebiyat u Zebânhâ Dergisi**, No: 97, Tahran, 2012, s. 37.

aşğılık kölesine vermeye razı olduğunu ancak onun adını kötüye çıkaran ve deli olan birine vermeye gönlü olmadığını söyler. Nufel Leylâ'nın babasının yalvarmasından etkilenip ve kızını ancak hoş gönülle almak istediğini ve bu durumda almayacağını dile getirir. Böylece sevgilisine yine kavuşamayan Mecnun mutsuz bir şekilde çöllere gider.

Bir gün, bir ahuyu atı karşılığında avcının elinden kurtarır. Başka bir gün ise bütün malları karşılığında bir avcıdan avladığı geyiği satın alıp serbest bırakır. Bir kargaya hitap ederek onunla bütün sırlarını paylaşır.

Mecnun bir gün sevgilisinin kabilesine doğru giderken bir adamın boynuna zincir bağlayıp dilencilik yapan bir yaşlı kadınla karşılaşır. Mecnun ondan zinciri onun boynuna bağlamasını ister. Yaşlı kadın da bunu yapar ve Mecnun'u mahalle mahalle o şekilde gezdirir. Leylâ'nın çadırına vardıklarında Mecnun orada hüzünlü bir gazel söyler, zinciri boynundan delice çözüp kaçar.

Bu arada Leylâ'yı daha önce bir bağda görüp beğenen İbn-i Selâm onu babasından ister. Leylâ'nın İbn-i Selâm ile evlenmesi, âşık ve maşuğun durumunu karıştırır. Leylâ zorla kocasının evine gider ama Mecnun'a duyduğu sadakattan dolayı hiçbir zaman kocasının isteklerini kabul etmez. Mecnun, sevgilisinin evlilik haberini bir deveçiden alır ve daha da perişan olur.

Mecnun'un babası çocuğunu görmeden öleceğinden korkar ve kabilesinden iki gencin yardımıyla Mecnun'u görmeye gider. Her ne kadar Mecnun'a eve dönmesi için nasihat etse de o kabul etmez, yaşlı adam umutsuz bir şekilde evine döner. Aradan fazla zaman geçmeden de çocuğunun hasretinden ölür. Bir avcı Mecnun'a babasının ölüm haberini verir ve onu azarlar. Mecnun bu haberi duyunca babasının mezarına kadar koşar. Babasının mezarını kucaklayıp ağıt yakar. Mecnun, yırtıcı hayvanlar ile bağ kurup sadece onlarla yaşar.

Bir gün bir kişi Mecnun'a Leylâ'dan haber getirir. Mecnun onun elini ayağını öper, Leylâ'ya dert ve acı dolu bir cevap yazıp gönderir. Başka bir gün ise Selim-i Ameri, dayısı, Mecnun'un yanına gider. Onun annesini özleyip görmek istediğini görünce annesini yanına getirir. Mecnun'un annesi ağlayıp sızlar ve ondan eve dönmesini ister. Ancak Mecnun kabul etmez ve anne yalnız eve döner. Mecnun'un annesi de onu görmek arzusunda kalıp ölür. Selim bu haberi Mecnun'a götürür ve o da annesinin mezarına gidip ağlar. Akrabaları onu eve götürmek isteseler de onu ikna edemezler ve Mecnun yine yırtıcı hayvanların

yanına döner. Leylâ bir daha habercisini çağırır ve ona Mecnun’u görmek istediğini söyler. Haberci Mecnun’u buluşma yerine getirir. Leylâ Mecnun’a uzaktan bakar ve adamdan Mecnun’un bir gazel söylemesini, iletmesini ister. Mecnun da duygu dolu bir gazel okur ve ondan sonra yine çöle gider.

Selâm adında âşık bir genç Mecnun’un aşk hikâyesini duyar ve onunla görüşmek için yanına gider. Selâm yakından Mecnun’un perişan hâlini görür. Zeyd adında başka bir âşık güvenli olduğunu Leylâ’ya ispat eder ve iki âşık arasında haberleşme görevini alır. Sonra Leylâ’nın kocası ölür. Arap geleneğinde kadın kocasının ölümünden sonra iki yıl kadar evden çıkmaması ve kimseyle görüşmemesi gerekir. Leylâ’nın kocasının ölümünden iki yıl geçtikten sonra Mecnun’a olan aşkını artık gizleyemez ve gerçek üzüntü sebebini açıklar. Zeyd’i çağırır ve ona Mecnun’a vermesi için bir elbise verir. Aynı zamanda Mecnun’u yanına getirmesini söyler. Mecnun bunu duyunca gazel söyleyerek Leylâ’nın yanına gider. Bu buluşma masum bir şekilde gerçekleşir ve iki aşğın son buluşması da olur.

Leylâ sonbaharda hastalanır. Aşkını annesine de açıklar. Annesinden Mecnun mezarının başına geldiğinde ona iyi davranmasını ister. Leylâ annesiyle konuşması bittiğinde ölür. Zeyd, Leylâ’nın ölüm haberini Mecnun’a götürür. Mecnun bu haberi duyunca Leylâ’nın mezarına gider, sevgilisinin ölümü üzerine ağıt yakar. Bu aralar Bağdatlı Selâm ikinci kez Mecnun ile buluşur ve olanlardan haberdar olur. İki üç ay Mecnun ile kalır ve onun söylediği bütün şiirleri yazar ve sonunda kabilesine döner. Her zamandan daha güçsüz ve zayıf olan Mecnun bir gün Leylâ’nın mezarının başına gider ve Allah’tan canını almasını ister. Leylâ’nın mezarını kucaklar ve ey dost deyip ölür. Bir yıla kadar yırtıcı hayvanlar Mecnunun ölüsünün başında kalırlar ve böylece hiç kimse ona yaklaşmaya cesaret edemez. Bir yıl geçtikten sonra bazı hayvanlar ölür bazıları da oradan giderler. Halk, Mecnun’u Leylâ’nın yanına gömer. İki aşğın mezarı âşıklar için ziyaret ve insanların dualarının kabul olunduğu bir yer olur. Âşık ve maşuk bu dünyada kavuşamazsa bile öbür dünyada kavuşmayı umut ederler. Bu kavuşmayı Nizamî, Zeyd’in rüyasını⁶⁸ anlatmakla gerçekleştirir⁶⁹.

⁶⁸ Zeyd rüyasında cenneti gezer ve orada Leylâ ve Mecnun’un bir arada olduğunu görür.

⁶⁹ Bu kısmın yazılması için şu iki kaynaktan faydalanmıştır: Mehdî Sotudiyân, “Rîşe-yâbî-yi Dâstân-ı Leylâ ve Mecnun”, **Meşhed İslamî Azad Üniversitesinin Edebiyata Özel Fasnamesi**, t.s., ss. 98-100; Ekremî - Kiyâde, a.g.e., ss. 34-37; Mohammed Jafer Yâhakkî - Meryem Dorpor, “Tahlîl-i Revâbit-i

III. İKİ HİKÂYEDE ÂŞIKLARIN KİŞİLİKLERİNİN İNCELENMESİ

Aşağıda iki hikâyede asıl erkek ve kız kahramanlarının kişilik incelenmesi ve birbirleriyle karşılaştırılması yer alır:

- Varka ve Mecnun: Varka hem âşık hem de savaşıdır. Kuzenine olan aşkı ondan efsanevi bir insan yaratmamıştır. Tamamen mantıklı bir kişidir çünkü Gülşâh'ın evlendiğini duyduğunda direkt Şam'a gider. Sevgilisini ve yeni hayatını görünce onu çok sevdiği hâlde bırakır ve gerçeği kabul eder. Mecnun ise aşk denizinde boğulan bir âşıktır. Babası ve yakınlarının öğüdü onda etkili olmaz ve Mecnun çöllere düşer. Mecnun'un yaptıkları aşkın olgunluğunu gösteriyordur, çünkü maddi olan şeylerden elini çekmiştir. Mecnun'un aşkı daha büyük ve derindir. O aşkın delisidir ve Leylâ'yı deli gibi sever⁷⁰.
- Gülşâh ve Leylâ: Gülşâh aşkına ve sevgilisine vefalı bir kızdır. Rebi'yi kandırmak, öldürmek ve oğullarıyla savaşmak; Gülşâh'ın cesur ve güçlü olduğunun göstergesidir. Leylâ'nın aşkı samimidir, hayatı Mecnun'dan ibarettir ama kız olduğu için aşkını içinde saklamak zorunda kalır ve sonunda da içindeki gizli aşk ateşi onu yakıp öldürür. Leylâ, Gülşâh'a göre daha sade ve teslimkardır, o kadar ki onun sadeliği ve mazlum olması insanı acıtır⁷¹.

IV. İKİ HİKÂYENİN BENZERLİKLERİ

Ayyukî, *Varka ve Gülşâh*'ı, Nizamî'nin yazdığı *Leylâ ve Mecnun*'dan 1500 yıl önce yazar. *Varka ve Gülşâh* Gazneliler döneminde, *Leylâ ve Mecnun* ise Selçuklular döneminde yazılır. *Leylâ ve Mecnun*'un beyit sayısı *Varka ve Gülşâh*'ın iki katıdır. Nizamî'nin şairlik yeteneği eşsizdir ve onun yazdığı *Leylâ ve Mecnun* ise en güzel olanıdır. Ayyukî ise *Varka ve Gülşâh*'ı sade bir dille yazar. Bunlarla birlikte bu iki mesnevî farklı

Şahsiyethâ der-Manzume-yi Leylâ ve Mecnun-ı Nezamî", **Bustân-ı Edeb Dergisi**, No: 3, Meşhed, 2010, ss. 65-89.

⁷⁰ Ahmednejâd - Dehkanî, a.g.m., ss. 39-40.

⁷¹ Ahmednejâd - Dehkanî, a.g.m., s. 40.

açılardan birbirlerine benzerler ve bir nevi biri ötekinin tekrarı gibi olduğu söylenebilir⁷². Bu benzerlikler, bentler şeklinde şöyle sıralanabilir:

1. Ayyukî ve Nizamî'nin mesnevîlerinde yeniliklere yer verilmektedir. Ayyukî mesnevîsinin içinde yer verdiği gazeller, Nizamî'nin ise yazdığı kısa hikâyeler İran edebiyatında bir ilk sayılır.

2. İki hikayenin kaynağı Arap edebiyatıdır. *Varka ve Gülşâh*, Urvat ve Afrâ'nın, *Leylâ ve Mecnun* ise Kays ve Leylâ'nın hikayesinden esinlenerek yazılmıştır. El-Fehrest kitabında, Araplar'ın cahillik devrinde ünlü olan kırk aşık ve maşuğun adı zikredilmiştir. Bunlar arasında Urvat ve Afrâ ile Leylâ ve Mecnun'un adı da bulunmaktadır⁷³.

3. İki şair, hikâyelerin Arap kaynağından farklı olarak eserlerinde savaş sahnelerine de yer verirler. Ayyukî'nin eserinde Varka, Gülşâh'ı elde etmek için üç kere savaşır; ilk olarak Gülşâh'ı kurtarmak için Rebi ve oğulları ile savaşır. İkinci kez de dayısından yardım almak üzere gittiği Yemen'de Aden ve Bahreyn orduları ile savaşır. Sonuncusunda ise Gülşâh'ı görmek için Şam'a giderken yolda kırk haramiler ile savaşır. Nizamî ise eserinde Nufel'in Leylâ ve Mecnun'un kavuşmaları için Leylâ'nın kabilesi ile yaptığı iki savaş işler⁷⁴.

4. Bu iki hikâye onları nazme dönüştüren Ayyukî ve Nizamî'nin eline geçmeden önce Farsça konuşanların arasında dilden dile dolaşmış ve hikâyecilerin dillerinde değişikliğe uğramış, sonra onları nazme dönüştürenlerin eline geçmiştir. Yine de ikisi Arap kültürüne ait özelliklerini yitirmemiştir⁷⁵.

5. İki hikâyenin kaynağı çok hüznü biter ve iki aşığın genç yaşta ölmesi hikâyenin sonudur⁷⁶.

6. İkisinin kaynağı hüznü şiirlerin söylenmesinin nedenini açıklamaktadır; Urvat, Afrâ'ya; Kays ise Leylâ'ya olan aşkı ve onun ayrılığında çektiği acıları şiirlerinde dile getirir. Bunlar Arap edebiyatının en önemli şiirlerindendir ve halk arasındaki etkisinden dolayı hâlâ Arapça konuşan ülkelerde bu şiirler dilden dile dolaşır⁷⁷.

⁷² Zebihullah Safâ, "Nazar-ı İcmâlî be-do-Destân-ı Tazî", *Edebiyat u Zebânâ Dergisi*, C. XVII, Tahran, 1993, s. 8.

⁷³ Sotudiyân, a.g.m., s. 97.

⁷⁴ Ekremî - Kiyâde, a.g.e., s. 32.

⁷⁵ Safâ, a.g.m., s. 9.

⁷⁶ Safâ, a.g.m., s. 10.

⁷⁷ Safâ, a.g.m., s. 10.

7. Her ikisinin kaynağında âşık sevgilisi ile akrabadır. Urvat ve Afrâ kuzenlerdir. İbn-i Nedîm'in El-Fehrest, İbn-i Katîbe'nin E'ş-şiiirü's-suarâ ve Ebu Ferec İsfahanî'nin El-aganî eserlerinin verdiği bilgiye göre Kays aslında Emevi gençlerinden biridir ve şiirlerini kuzeni için yazar ve kuzeninini adını kötüye çıkartmamak için şiirlerini Mecnun mahlasıyla yazar⁷⁸.

8. Leylâ ve Gülşâh'ın aileleri kızlarının duygularını anlayamazlar ve onları zorla evlendirirler. Kızların da bu duruma itiraz etme hakları yoktur. Ancak aşklarına sadık kalırlar ve vefalıdırlar. İbn-i Selâm Leylâ'yı istediğinde Leylâ'nın ailesi rızası olmadan onu evlendirirler, Leylâ da hiçbir zaman İbn-i Selâm ile halvete girmez. Ancak onun ölümüne kadar evinde kalır⁷⁹. Gülşâh da rızası olmadan Şam Şahı ile evlendirilir. Şam Şahı, Gülşâh'a yaklaşmak istediğinde, kızcağız hançerini çıkarıp kendini öldürmeye kalkar. Şam şahı fırlayıp hançeri Gülşâh'ın elinden alır. Kız dünyada Varka'dan başka kimseyle olamayacağını açıklayınca, Şam şahı da onunla konuşmak ve görüşmekle yetineceğini söyler.

9. Âşıklar arasında iki hikâyede insanî aşktan öte, masum bir aşk yaşanır. Varka ve Gülşâh hikâyesinde örnek olarak Şam Şahının izniyle iki aşığın görüşmesine değinilebilir. Şam Şahı birkaç gün boyunca akşamları onları gözetler, onların masum olduklarının kanaatine vardığında da artık gözetlemeyi bırakır. Leylâ ve Mecnun'un hikâyesinde ise yaşlı bir adamın aracılığıyla iki âşık buluştuklarında Leylâ, Mecnun'un on adım mesafesinde oturur ve onunla bile direkt konuşmaz, yaşlı adama ona bir gazel okumasını söylemesini ister. Leylâ, Mecnun'un on adım uzağında oturduğunda şunları söyler:

Zîn güne ke şem' mîforûzem

Ger pîşter revem besûzem

(Böylece mum gibi alevlendiğimde eğer biraz daha ilerlesem yanarım.)

Zîn bîş kadem zemân helak est

Der-mezheb-ê 'aşk 'eybnâk est

(Bundan daha fazla adım atsam zaman yok olur, aşk mezhebinde ayıptır.)

⁷⁸ Safâ, a.g.m., s. 10.

⁷⁹ Behruz Servetiyân, "Râz-ı Aşk-ı Leylâ ve Mecnun", dy., ts., ss. 19-20.

Zān ḥarf ke ‘ēybnāk bāşed
Ān beh ke cerīde pāk bāşed

(Amel defterinin temiz olması sözün ayıp olmasından daha iyidir.)

10. İki Hikâyenin sonunda iki âşık sevgililerinin yanına gömülürler ve yeni bir hayat kazanırlar. *Varka ve Gülşâh*'ta ilk olarak Varka ölür. Ancak Gülşâh öldüğünde Şam Şahı kendi elleriyle Gülşâh'ı gömer ve Varka'yı da onun yanına koyar. *Leylâ ve Mecnun*'da ise ilk önce Leylâ ölür ve Mecnun da onun yanında gömülür. Nizamî'nin *Leylâ ve Mecnun*'unda bu kavuşma cennete kadar devam eder, *Varka ve Gülşâh*'ta ise Hz. Peygamberin duasıyla dirilip dünyada birbirlerine kavuşurlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAP, İRAN VE TÜRK EDEBİYATINDA VARKA VE GÜLŞÂH HİKÂYESİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

I. URVAT B. HİZÂM'IN HAYATI

Varka ve Gülşâh hikâyesi, Urvat ve Afrâ hikâyesi ile karşılaştırıldığı zaman hemen hemen aynıdır; Varka ve Gülşâh hikâyesi, Urvat ve Afrâ hikâyesinden alındığını söyleyebiliriz. Urvat ve Afrâ hikâyesi X. yüzyıldan önce Urvat b. Hizâm tarafından yazılmıştır, aşktan ölen ilk Azra şairidir. Bu hikâye ilk kez İran edebiyatında XI. yüzyılda Ayyukî tarafından Farsçaya mesnevî şeklinde çevrilir. Ayyukî yazdığı eserde kahramanların adlarını değiştirerek hikâyeye hamasî ve kahramanlık unsurlar katmaktadır. Urvat ve Afrâ hikâyesi Türk edebiyatında ise ilk kez XIV. yüzyılda Yûsuf-ı Meddâh tarafından yazılır. Ancak Yûsuf-ı Meddâh eserini, Ayyukî'nin eserini örnek alarak yazar.

Halife Osman (644-656) ve ilk Emevî halifesi Muaviye zamanında yaşamış olan talihsiz eski Arap şairi, Urvat b. Hizâm'ın hayatı, en büyük Arap dil ve edebiyatı bilginlerinin anlattıkları maceralardan ibarettir⁸⁰. Şair hakkında Al-agânî kitabında şu bilgiler verilmektedir:

“O ‘Urva b. Hizâm b. Muhâşir’dir. (Bu son şahıs) Hizâm b. Zâbba b. Kubayr b. ‘Uzrâ oğullarındandır. ‘Urva ilk islâm Devri şairlerinden olup, aşkın zelil düşürüp öldürdüklerindedir. Amcası ‘İkâl b. Muhâşir’in kızı ‘Afrâ için yazdığı şiirlerden ve teşbiblerinden başka şiir mâlûm değildir.⁸¹”

II. URVAT VE AFRÂ HİKÂYESİNİN ÖZETİ

İslam devrinde Benî Azra kabilesinde İkâl ve Hüzâm adında iki kardeş vardır. İkâl'in Afrâ adında bir kızı, Hüzâm'ın da Urvat adında bir çocuğu vardır. Urvat dört yaşındayken babasını kaybeder ve amcasının evinde Afrâ'nın yanında yaşamaya başlar. Afrâ ve Urvat aynı yaşadıkları ve birlikte oynarlar. Zamanın geçmesiyle birbirlerine âşık

⁸⁰ Ahmed Ateş, “Farsça Eski Bir Varka ve Güşâh Mesnevîsi”, **İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, İstanbul, 1953, s. 33.

⁸¹ Ahmed Ateş, “Varaka ve Gülşâh Mesnevîsinin Kaynakları”, **İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. II, S. 1-2, İstanbul, 1946, s. 9.

olurlar. İkâl onların aşkından haberdar olduğu zaman Urvat'a, "Afrâ senin müstakbel eşindir." der. Urvat ve Afrâ büyüyünceye kadar böyle kalırlar. Urvat o zaman Hind bint Muhasir adlı halasından Afrâ'yı istemeye gitmesini ister. İkâl kardeşine, "Bundan kurtuluş yoktur. Urvat beğenilmeyecek insanlardan değildir ve bizim de ondan hoşnutsuzluğumuz yoktur. Ancak zengin değildir ve acelesi de yoktur." der.

Urvat bunu duyunca sevinip ruhu biraz sakinleşir. Afrâ'nın annesi, kızı için zengin birini ister ve bu yüzden Urvat hakkında iyi düşünceler beslemez. Urvat kabilesinden zengin ve çok varlıklı bir adamın Afrâ'yı istemekte olduğunu duyar. Amcasının yanına gidip Afrâ'yı başka birine vermemesi için yalvarır. Amcası da ona acır ve Urvat'ın sözünü kabul eder. Ancak Afrâ'nın annesinin ağır bir mal istediğini söyler. Urvat ihtiyacı olan parayı temin etmek için Rey'e gidip zengin kuzeninden yardım almaya karar verir. Amcası ve karısının yanına gelir, kararını onlara bildirir. Onlar bu kararı beğenirler ve Urvat dönünceye kadar Afrâ'yı evlendirmeyeceklerine dâir söz verirler. Gideceği günün gecesinde de Afrâ'nın yanına gider ve kabilenin kızları ile sabaha kadar oturup konuşurlar. Sonra Afrâ ve kabilesine veda eder. Halil b. Amir oğullarından iki genç yolda ona eşlik ederler. Urvat yol boyunca Afrâ'yı düşündüğünden iki yoldaşlarının söylediklerini birkaç kez tekrar edilmeden anlamaz. Kuzenin yanına vardığı zaman hâlini ve oraya gelmesine sebep olan şeyi ona bildirir. Kuzeni ihsanlarda bulunur, ona mal, nimet ve yüz deve verir. Urvat, onalrı alarak kabilesine döner.

Emeviler soyundan Şamlı zengin bir adam Benî Azra kabilesine gelir. İhsanlarda bulunur, deve kestirir ve ziyafet verir. İkâl'in evine yakın bir yere yerleşir. Afrâ'yı gördüğü zaman beğenir ve babasından ister. İkâl özür dileyip "Onu, kendisinin dengi olan, kardeşimin oğluna vereceğime söz verdim, onu başkasına vermeme imkân yoktur." der. Şamlı adam istediği kadar ona mal vereceğini söylese de İkâl yine kabul etmez. Şamlı, Afrâ'nın annesinin yanına gider. Ona hediyeler verdiği ve malına karşı bir arzu uyandırdığı için onu ikna edebilir. Afrâ'nın annesi İkâl'in yanına gidip kızlarını Şamlı adama vermeleri için ikna etmeye çalışır. Sonunda İkâl, "Kızımı istemek için bana gelirse, kabul ederim." der. Kadın bu haberi Şamlı adama iletir. Şamlı adam ertesi gün birkaç deve kestirir ve ziyafet verir. Afrâ'nın babası dâhil kabilede olan herkesi ziyafete davet eder. Yemek yendikten sonra, tekrar Afrâ'yı babasından ister. O da kabul edip onları evlendirir. Şamlı adam malları yollar, Afrâ da kendisine gönderilir. Afrâ bu duruma çok üzülür. Üç gün geçtikten sonra kocası ile Şam'a doğru yola çıkar. İkâl, Urvat'a verdiği sözden döndüğü

için utanır. Ona Afrâ'nın öldüğünü söylemeye karar verir. Bu yüzden eski bir mezarı yenileyip düzeltir. Kabileden de Afrâ'nın evlenmesini gizlemelerini ister. Urvat kabilesine döndüğünde İkal ona Afrâ'nın öldüğünü söyleyip onu yaptığı mezarın başına götürür. Birkaç gün Urvat mezarın başına gidip orada perişan bir hâlde oturur. Nihayet kabileden bir kız gelip ona gerçeği söyler. Bunun üzerine Urvat, Şam'a doğru yola çıkar. Oraya vardığında Afrâ'nın yaşadığı yeri soruşturur. Kendisine bildirilir ve yeri gösterilir. Afrâ'nın kocasının yanına gider. Kendisini Adnanîlerden tanıtır ve onun misafiri olur. Birkaç gün geçtikten sonra cariyelerden birine yüzüğünü Afrâ'ya vermesini ister. Cariye başta kabul etmez. Urvat ona şöyle der:

“O amcamın kızıdır; biz, birbirimiz için herkesten daha kıymetliyiz. Bu yüzüğü bardağına at, eğer sinirlenirse ona, misafirin senden önce sabah süt içti, belki ondan düşmüştür, de.”

Cariye ona acıyıp söylediği şeyi yapar. Afrâ sütü içince yüzüğü görür ve tanır. Cariyeden yüzüğün nereden geldiğini öğrendiğinde kocasına, misafirin kuzeni olduğunu ve ondan utandığı için kendisini tanıtmadığını söyler. Afrâ'nın kocası Urvat'ı kendisini doğru tanıtmadığı için azarlar ve yanlarında kalmasını ister. Sonra Urvat ve Afrâ'yı birbiriyle konuşmaları için yalnız bırakır. Bir hizmetçiye onları uzaktan gözetlemesini ve konuşmalarını ona iletmesini söyler. Urvat ve Afrâ sadece ayrılıktan şikâyet edip çektikleri acıları birbirlerine anlatırlar. Bu konuşma uzun sürer ve Urvat hüngür hüngür ağlamaya başlar. Afrâ ona şarap getirir. Urvat, “Karnıma asla haram girmemiştir ve ben, ben olalıdan beri haram hiçbir şey yapmadım. Haramı helal etseydim, seninle yapardım. Benim dünyadan zevkim sensin ve sen yanımdan gitmiştin; senden sonra ben perişan olup yaşamıyordum. Bu soylu adam bana iyi davrandı, ondan utanıyorum. Burada kalamam.” der. Afrâ ağlayıp oradan gider. Afrâ'nın kocası gelince hizmetçi ona olup biteni anlatır. Urvat'ın gideceğinden haberdar olduğunda Afrâ'nın gitmesine izin vermemesini ister. Afrâ da Urvat'ın kabul etmediğini söyler. Böylece Zevci kendisi Urvat ile konuşur. Ona, “Eğer istersen Afrâ'yı seninle evlenmesi için boşarım.” der. Ancak Urvat kabul etmez, işleri olduğunu ve dönmesi gerektiğini söyler. Eğer gücü kalırsa döneceğini belirtir. Bunun üzerine ona yol azığı hazırlayıp onu uğurlarlar. Urvat ızdırıp çekerek ve perişan bir hâlde

yoluna devam eder. Her bayıldığında kendine gelmesi için Afrâ'nın ona verdiği örtü yüzüne örtülür⁸².

Urvat'ın hayatının son kısmı kaynaklarda farklı anlatılmaktadır; Ahmet Ateş makalesinde bu kısmın üç farklı anlatımını zikretmiştir⁸³. Birincisinde şöyle anlatılır:

Urvat kabilesine varmaya üç gecelik yol kalıncaya kadar yoluna devam eder ve sonunda ölür. Afrâ, Urvat'ın ölüm haberini duyunca çok ağlar ve birkaç gün geçtikten sonra o da ölür⁸⁴.

İkincisi ise şöyledir:

Urvat, Afrâ'nın yanından ayrıldıktan sonra, ona karşı duyduğu aşktan dolayı ölür. Yanından bir takım atlılar geçer ve onu tanırlar. Bunlar Afrâ'nın evinin yanına gelince, içlerinden biri Urvat'ın öldüğünü bağıarak söyler. Afrâ, bu haberin gerçek olup olmadığını sorar. Onlar gerçek olduğunu söylediklerinde de Urvat'ın mezarının nerede olduğunu sorar. Urvat'ın mezarına gider ve üzerine kapanır. Sesi ona eşlik edenleri korkutur. Yanına koşarlar ve öldüğünü görürler. Afrâ'yı Urvat'ın yanına gömerler.

Üçüncüsü ise, Urvat'ın ölümünü gözü ile gördüğünü iddia eden al-Numân b. Başîr adlı bir şahıs olayı şöyle anlatır:

“Osmân b. ‘Affân (23-35/644-656 h.) (Bazı rivayetlere göre: Mu‘avîya (41-60/661-680))⁸⁵, beni zekât toplamak için, ‘Uzrâ kabilesne göndermişti. Dönüşte ayrı bir çadır gördüm; orada yalnız deri ile kemikten ibaret kalmış biri yatıyordu. Hazin bir sesle şiir okudu. (Sen ‘Urva mısın?) dediğim zaman, (Evet) dedi... Nihayet orada öldü. Cenaze namazını kılarak defnettım...”

İbn Kütayba rivayetine devam ederek, ‘Afrâ'nın ölüm haberini duyunca, kocasından izin alıp kabilesinin kadınları ile beraber mezarına geldiğini ve orada öldüğünü

⁸² Bu kısım yazılırken şu kaynaklardan faydalanmıştır: Golâmhosein Golâmhoseinzâde v.dğr., “Berresî-yi Tatbîkî-yi Mezâmîn-i Âşıkane-yi Varka ve Golşâh-ı Ayyukî bâ Asl-i Rivâyet-i Arabî”, **Faslnâme-yi pejuheşhâ-yi zebân ve edebiyât-i Farsî**, No: 2, Tahran 2011, mukaddime kısmı, ss. 66-68; Zebihullah Safâ, **Varka ve Golşâh-ı Ayyukî**, Tahran Üniversitesi Yayınları, Tahran 1964, mukaddime kısmı, ss. 10-12; Ateş, a.g.m., ss. 9-13.

⁸³ Ateş, a.g.m., ss. 13-15.

⁸⁴ Ateş, a.g.m., s. 13.

⁸⁵ Ateş'in adı geçen makalesinde şu dipnot düşmüştür: “Belki hadise, Osman'ın halife ve Muâviye'nin Şam valisi bulunduğu sırada cereyan etmiştir.”

söylemektedir. Hatta bu hadiseyi duyan emevî hükümdarı Mu‘aviye (Bu iki iyi insanın hvlini bilse idim, onları birleştirdim demiştir.⁸⁶

Golâmhosein Golâmhoseinzâde, Yahya Abid Sâleh Abid, Kübra Rüşenfekr ve Abulkasım Râdfer’in birlikte yazdıkları makalede ise bu hikâyenin sonu şöyle biter:

Urvat kabilesine döndükten sonra vehimlenir. O kadar ki aynı zamanda dişi devenin adı olan Afrâ’nın adını duyduğunda hep bayılır. Urvat’ın ailesi onu ünlü bir hekimin (Arâf El-Yemâme) yanına götürürler. Ancak iyileşmez, sonra onu başka ünlü bir hekime (Arâf Hacer) götürürler, yine de iyileşmez ve kabilelerine dönerler. Urvat gün geçtikçe daha kötü olup zayıflar. Halk ona ne kadar öğüt verirse de etkilenmez. Sonunda bir gün sevgilisinin ayrılığında ağlarken ah çekip can verir. Afrâ bu durumu öğrendiğinde kabilesine döner. Urvat’ın mezarının başında acı dolu bir ah çekip ölür. Afrâ’yı Urvat’ın yanına gömerler. Sonra her birinin mezarının başında bir ağaç yeşerir ve bu iki ağaç öyle birbirinin içine girer ki onları gören herkes şaşırır⁸⁷.

Zebihullah Safâ ise bu hikayeyinin sonunu şöyle yazar:

Urvat’ın durumu, İbn-i Makhul (Arrâf Yemâme) ile karşılaşana kadar öyleydi. İbn-i Makhul, Urvat’a hâlini sorar. Urvat ona, dertleri bilir misin diye sorar. O da evet der. Urvat o zaman şu beyitleri söyler:

أَمَا بِي مِنْ خَبَلٍ وَ لَا بِي جُنَّةٌ وَلَكِنَّ عَمَىٰ بِأَخِي كَذُوبٌ

(Bende ne budalalık ne delilik vardır, yalnız benim yalancı bir amcam vardır.)

أَقُولُ لِعِزَّافِ الْيَمَامَةِ دَاوِنِي فَإِنَّكَ إِنْ دَاوَيْتَنِي لَطَبِيبٌ

(Yemâme falcısına “Beni iyileştir.” dedim, “Eğer beni iyileştiren seni hekim bilirim.”)

فَوَاكِبِدَا أَمْسَتْ رُفَاتًا كَأَنَّمَا يُلْذَعُّهَا بِالْمُوقِدَاتِ لَهَيْبٌ

(Ah, ateş ile yanan ve parça parça ezilmiş ciğerime!)

عَشِيَّةً لَا عَفْرَأَ مِنْكَ قَرِيبَةً فَتَسْأَلُو وَلَا السَّوَانَ مِنْكَ قَرِيبٌ

(Ne Afrâ’ya yakın olmakla huzur buldum ne yokluğunda teselli buldum...)

عَشِيَّةً لَا خَلْفِي مَكْرُؤٌ لَا الْهَوَىٰ أَمَامِي وَ لَا يَهْوَىٰ هَوَايَ غَرِيبٌ

⁸⁶ Ateş, a.g.m., ss. 14-15.

⁸⁷ Golâmhoseinzâde v.dğr., a.g.m., s. 68.

(Ne arkamdan entrikalar çevrilmedi ne önümdeki aşkı yaşayabildim. Aşkımı da bir yabancı aldı.)

و ما أَعَقَّبَتْهَا فِي الرِّيحِ جُنُوبُ

فَوَاللَّهِ لَأَنْسَاكِ مَا هَبَّتِ الصَّبَا

(Doğu yellerinin ardından güney yelleri esmeye devam ettiği sürece seni asla unutmam.)

لَهَا بَيْنَ جِلْدِي وَالْعِظَامِ دَبِيبُ

وَإِنِّي لَتَعْشَانِي لِذِكْرَاكَ هَزَّةٌ

(Seni anmak içime öyle bir ürperti getiriyor ki bu ürpertinin et ile kemik arasında akmasını hissediyorum.)

Urvat kabilesine varmaya üç gecelik yol kalıncaya kadar yoluna devam eder ve kabilesine varmadan ölür. Onun ölüm haberini Afrâ duyunca çok ağlar ve şu beyitleri söyler:

بِحَقِّ نَعَيْتُمْ عُرْوَةَ بَنِّ حِزَامِ

أَلَا أَيُّهَا الرُّكْبُ الْمُجْبُونَ وَيْحَكُم

(Ey akrabalar kervanı! Yazıklar olsun size... Urvat bin Huzam'ın ölüm haberi gerçek mi?)

وَلَا رَجَعُوا مِنْ عَيْبَةٍ بِسَلَامِ

فَلَا تَهْنَى الْفَثِيَانُ بَعْدَكَ لَذَّةٌ

(Senden sonra gençlere ne lezzet kalsın ne de sağ bir dönüş!)

وَلَا فَرَحَاتٍ بَعْدَهُ بِغُلَامِ

وَ قُلِّ لِلْحَبَا لِي لَا تُرْجَيْنِ غَائِباً

(Hamilelere de söyleyin ki yok olacaklarını beklemesin... Bir oğlanın doğumu ile de bayram etmesinler.)

O kadar bu beyitleri tekrarlar ki birkaç gün sonra ölür⁸⁸.

III. ÜÇ HİKÂYENİN KARŞILAŞTIRILMASI

Varka ve Gülşâh ile Urvat ve Afrâ hikâyesi, birbirlerine âşık olan ve bir arada yetişen iki aşığın hikâyesidir. Ancak sevgilinin güzelliği zengin ve güçlü rakiplerin ortaya çıkmalarına neden olur. Evlenmeleri bahis konusu olunca da âşık ondan istenen büyük ağırlığı elde etmek için zengin bir akrabası⁸⁹nın yanına gider. Bu sırada Şam'dan zengin bir adamın⁹⁰ kabileye gelmesi ve büyük bir ağırlık karşılığında kızın kendisinin rızası

⁸⁸ Safâ, a.g.e., mukaddime kısmı, ss. 11-12.

⁸⁹ U'da Rey'de yaşayan zengin kuzeninin yanına gider. V'de ise Yemen Şahı olan dayısına gider.

⁹⁰ U'da Emevîler ile akrabadır, V'de ise Şam Şahıdır.

olmadan onunla evlendirilir. Âşık döndüğünde ona sevgilisinin öldüğü söylenir, gerçeği öğrendiğinde sevgilisinin yanına gidip ona kavuşabilme şansı olduğu hâlde masumiyetinden dolayı bunu yapmaz ve oradan ayrılır. Sonunda acısının ağırlığından ölür. Sevgilisi bu durumu öğrendiğinde mezarının başına gelip o da can verir.

Kurgu Planı	Urvat'ın eseri	Ayyukî'nin eseri	Yûsuf-ı Meddâh'ın eseri
Aşkın başlaması	Birbirlerine çocukken âşık olurlar	Birbirlerine çocukken âşık olurlar	Okulda birbirlerine âşık olurlar ⁹¹
Okuma yazmayı öğrendikleri yaş	Okula gitmelerine değinilmemiştir	On yaşında okula gitmeleri ve on beş yaşında herşeyi öğrendikleri belirlenir	Okula gitme yaşları belirlenmez ve sadece yedi yaşında okuma yazmayı öğrendikleri açıklanır
Aşk sırrının ortaya çıkması	Sevgilinin babası aralarındaki aşkı anlar	On altı yaşına basınca aşk acısından hasta olurlar, bunu öğrenen halk onların babalarına iki aşığın durumunu iletir	Varka'nın babası onu silahşör olmayı öğrenmeye gönderir ve böylece ilk kez birbirlerinden ayrı kalan Varka ve Gülşâh hasta olurlar bu durumu kızın babası öğrenir
Kavuşma isteği	İlk başta kabul etmezler	Kabul edip tören yaparlar	Kabul edip tören yaparlar
İlk engel	Âşığın yoksulluğu	Sevgilinin kaçırılması	Sevgilinin kaçırılması
Sevgili için savaşmak	Savaş yoktur	Varka'nın Rebi ile savaşması	Varka'nın Benî Amr ile savaşması
Âşığın babası	Urvat çocukken babasını kaybeder	Savaşta öldürülür	Savaşta öldürülür
Âşığa yardım eden	Urvat'ın halası	Başlarda Gülşâh'ın annesi	Gülâh'ın babası
İkinci engel	Burada sadece bir engel vardır	Varka'nın yoksulluğu	Varka'nın yoksulluğu
Engeli ileri sürüp âşıkların evlenmelerine karşı çıkan	Afrâ'nın annesi	Gülşâh'ın babası	Gülşâh'ın annesi
Âşığın yolculuğa çıkması	Rey'de yaşayan kuzeninin yanına gitmesi	Yemen şahı olan dayısının yanına gitmesi	Yemen şahı olan dayısının yanına gitmesi
Yolculuğun	Urvat'ın sevgilisini	Varka'nın Aden ve	Varka'nın Kîş ve

⁹¹ Aynı zamanda beşik kertmesidirler.

olayları	hep andığından dolayı perişan olması	Bahreyn şahları ile savaşması	Bahreyn şahı olan Melik Anter ile savaşması
Âşığa verdiği sözden dönmek istemeyen	Afrâ'nın babası	Gülşâh'ın babası	Gülşâh'ın babası
Sevgilinin başka biriyle evlenmesi	Zengin bir Şamlı ile	Şam Şahı ile	Şam Şahı ile
Hile yapmayı planlayan	Afrâ'nın babası	Gülşâh'ın babası	Gülşâh'ın annesi
Hile	Eski bir mezarı düzenlemesi ve âşığa sevgilisinin mezarı olarak gösterilmesi	Bir koyunun kesilip gömülmesi ve âşığa sevgilisinin mezarı olarak gösterilmesi	Bir koyunun kesilip gömülmesi ve âşığa sevgilisinin mezarı olarak gösterilmesi
Gerçeğin ortaya çıkması	Kabilede bir kadının âşığa gerçeği söylemesi	Kabilede bir kızın âşığa gerçeği söylemesi	Gülşâh'ın sırdaşının âşığa gerçeği söylemesi
Âşığın gösterdiği tepki	Mezarı açmaz, amcasını çok azarlar	Mezarı açar, sonra amcasının evine gidip onu ve eşini azarlar	Mezarı açıp koyun ölüsünü sürüyerek amcasının evine götürür ve onu yaptıkları için azarlar
Şam yolunda geçen olaylar	Hiçbir olay geçmez ve Urvat sağsalim oraya varır	Varka kırk haramiler ile karşılaşır ve ondan fazla yeri yaralanır	Varka kırk haramiler ile karşılaşır ve on yedi yeri yaralanır
Sevgili ile buluşma	Afrâ'nın kocasının izniyle masum bir şekilde buluşurlar	Şam Şahının izniyle masum bir şekilde buluşurlar	Şam Şahının izniyle masum bir şekilde buluşurlar
Şam'dan gitme ve yolda tedavi isteme	Her bayıldıığında kendine gelmesi için Afrâ'nın ona verdiği örtü yüzüne örtülür, tedavi isteme kısmı da kaynaklarda farklıdır ⁹²	Yolda Bâ Ali adlı bir hekim ile karşılaşır ve kendisini tedavi etmesini ister	Yolda bir hekim ile karşılaşır ve kendisini tedavi etmesini ister

⁹² Ahmet Ateş'in değindiği üç kaynaktan Urvat'ın hekim ile karşılaştığından söz edilmez. Golâmhosein Golâmhoseinzâde, Yahya Abid Sâleh Abid, Kübra Rüşenfekr ve Abulkasım Râdfer'in birlikte yazdıkları makalede Urvat'ın kabilesine gitmesi ve ailesi tarafından iki ünlü hekime götürülmesi yazılır. Zebihullah Safâ ise Urvat'ın yolda bir hekim ile karşılaştığını yazmıştır. Ayrıntı için Bkz. Üçüncü Bölüm/ II. Urvat ve Afrâ Hikâyesinin Özeti.

Âşıkların ölümü	Urvat'ın ölümü kaynaklarda farklı yazılmıştır ⁹³ , Afrâ ise Urvat'ın mezarının başında can verir	Varka Şam'dan dönerken ölür, Gülşâh ise onun mezarının başında ölür	Varka Şam'dan dönerken ölür, Gülşâh ise onun mezarının başında intihar eder
Hikâyenin sonu	Her birinin mezarının başında bir ağaç yeşerir ve bu iki ağaç öyle birbirleriyle iç içe geçer ki onları gören herkes şaşırır ⁹⁴	Hiz. Muhammed'in duasıyla iki âşık dirilir ve her biri yirmi yıl daha yaşar	Hiz. Muhammed'in duasıyla iki âşık dirilir ve her biri kırk yıl daha yaşar

Bu tablo⁹⁵daki kurgu planı aşağıda açıklanmaktadır⁹⁶:

1. Aşkın başlaması: Urvat ve Afrâ çocukluğundan beri bir arada yaşarlar ve birbirlerine âşık olurlar. A'da da Varka ve Gülşâh çocukken birbirlerine âşık olurlar. YM'de ise iki âşık beşik kertmesi oldukları hâlde okulda birbirlerine âşık olduklarına değinilir.

2. Okuma yazmayı öğrendikleri yaş: U'da iki âşığın okul hayatına değinilmemiştir. A'da Varka ve Gülşâh on yaşındayken okula giderler, on beş yaşında da olgunluğa erişip herşeyi öğrenirler. YM'de ise yedi yaşında okuma yazmayı öğrendikleri açıklanır.

3. Aşk sırrının ortaya çıkması: A'da On altı yaşına basınca aşk acısından hasta olurlar, bunu öğrenen halk onların babalarına iki âşığın durumunu iletir ve böylece herkes onların aşkından haberdar olur. YM'de ise Varka'nın babası onu silahşör olmayı öğrenmeye gönderir ve böylece ilk kez birbirlerinden ayrı kalan Varka ve Gülşâh hasta olurlar bu durumu kızın babası öğrenir ve kızını Varka'nın yanına gönderir, böylece burada aşklarını ilk öğrenen Hilâl'dir. U'da ise aşklarını ilk öğrenen Afrâ'nın babasıdır. Araplar arasında aşkın sırrının ortaya çıkması utanma sebebidir hâlbuki A ve YM'de asla utanma sebebi değildir. Urvat aşkın sırrını kimseye söylemediğini ve onun ortaya çıkmasında hiçbir ilgisi olmadığını şöyle dile getirir:

⁹³ Ahmed Ateş'in adı geçen makalesinde değindiği üç kaynakta Urvat yolda ölür. Golâmhoseinzâde, Yahya Abid Sâleh Abid, Kübra Rüşenfekr ve Abulkasım Râdfer'in birlikte yazdıkları makalede Urvat'ın kabilesinde öldüğü yazılır. Zebihullah Safâ ise Urvat'ın yolda öldüğünü yazmıştır. Ayrıntı için Bkz. Üçüncü Bölüm/ II. Urvat ve Afrâ Hikâyesinin Özeti.

⁹⁴ Ahmed Ateş ve Zebihullah Safâ'nın eserlerinde bu olaya değinilmemiştir. Şu kaynakta sadece bu olaya değinilir: Golâmhoseinzâde v.dğr., a.g.m., s. 68. Ayrıntı için Bkz. Üçüncü Bölüm/ II. Urvat ve Afrâ Hikâyesinin Özeti.

⁹⁵ Golâmhoseinzâde, Yahya Abid Sâleh Abid, Kübra Rüşenfekr ve Abulkasım Râdfer'in birlikte yazdıkları makaledeki tablodan esinlenerek bu tablo hazırlanmıştır.

⁹⁶ Bu kısımda A ve YM'nin ayrıntıları için Bkz. Beşinci Bölüm/ Konu Açısından Karşılaştırma kısmı.

فو الله ما حدثت سرکِ صاحباً

اخألى و لا فاهت به الشفتان

(Senin sırrını kimseye veya samimi arkadaşına söylemediğime ve ağzımı açmadığıma dair and içerim.)

4. Kavuşma isteği: U'da İkâl, Urvat ve Afrâ'nın aşkından haberdar olduğunda Urvat'a kızını ona vereceğine dair söz verir. Bu yüzden Urvat halasını Afrâ'yı istemesi için gönderir. Ancak İkâl, Urvat'ın yoksulluğunu ileri sürerek evlenmelerinin acelesi olmadığını söyler. Urvat bu konuda şunu söyler:

و منیتى عفراء حتى رجوتها

و شاع الذى منیت كل مکانى

(Afrâ'ya âşık olduğumda ona kavuşacağıma dair söz verdin. Bana verdiğin umut her yerde ortaya çıktı.)

A ve YM'de ise âşıkların kavuşmak istemelerini öğrenen aileler onların düğün törenlerini düzenlerler.

5. İlk engel: U'da Afrâ'nın babası başta Urvat'ın yoksulluğunu ileri sürerek evlenmelerini erteler. Afrâ için zengin bir görücü gelince Urvat amcasına Afrâ'yı kendisine vermesi için yalvardığında ise İkâl eşinin Afrâ için ağır bir mal istediğini söyler. Urvat'ın bu kadar malı olmadığı için yine Afrâ ile evlenmeleri ertelenir. Görüldüğü gibi bu hikâyede ilk engel Urvat'ın yoksulluğudur. Urvat kendisinden istenilen malı da şu beyitte açıklar:

یکلفنى عمى ثمانین ناقه

و مالى و الرحمن غیر ثمان

(Amcam süt parası için benden seksen deve istedi ve ben şefkatli Allah'a yemin ederim ki sadece sekiz devem vardır.)

A ve YM'de ise Varka ve Gülşâh'ın düğün gecelerinde Gülşâh'ın kaçırılması iki aşığın kavuşmalarını engeller.

6. Sevgili için savaşmak: U'da sevgili için savaşmak yer almaz. A ve YM'de ise önceki bentte de açıklandığı gibi sevgili kaçırılır. Varka sevgilisini kurtarmak için savaşır. A'da Varka, Gülşâh'ı kaçıran Rebi ile YM'de ise Benî Amr ile savaşır.

7. Âşığın babası: U'da Urvat çocukken babasını kaybeder. A ve YM'de ise Varka'nın babası Gülşâh'ı kaçıran tarafından öldürülür.

8. Âşığa yardım eden: U'da Urvat'ın yardımcısı halasıdır, Afrâ'yı onun için abisinden ister. A'da Varka, Gülşâh'ı kurtardıktan sonra Gülşâh'ın güzelliğinin ünü bütün

Arap kabilelerinde yayılır ve onu her taraftan istemeye gelirler, bunu öğrenen Varka sevgilisini kaybetmekten korkar; Gülşâh'ın annesinden yardım ister. Gülşâh'ın annesi de Varka'nın durumuna üzülür, kocasıyla bu konu hakkında konuşur. Bu kısımda Varka'ya yardım eden Gülşâh'ın annesi daha ileride Şam Şahının ona gönderdiği mücevherleri görünce Varka'yı unuttur ve kızını Şam Şahına vermeye razı olur, aynı zamanda Hilâl'in gönlü olmadığı hâlde onu kızını vermesine ikna eder. YM'de ise hikâyenin başından Hilâl iki aşığın yardımcısıdır. Hümâm, Varka'yı silahşör olmayı öğrenmeye gönderdiğinde Varka ve Gülşâh'ın ikisi birbirinden ayrı kalmaya dayanamayıp hastalanır. Bu durumu öğrenen Hilâl, Gülşâh'ı Varka'nın yanına silahşör olmayı öğrenmeye gönderir. Daha sonra da Gülşâh'ın Beni Amr'ın elinden kurtarıldığında kabile halkı, Gülşâh'ı tekrar Varka'ya isterler. Hilâl, Gülşâh'ı Varka'ya vermeye razı olsa da, eşi Varka'nın yetim ve fakir olduğunu ileri sürerek kızını vermek istemez. Hilâl ne kadar dil dökse de eşi bir türlü razı olmaz. Burada da Varka'nın yardımcısı Hilâl'dir. Şam Şahı Gülşâh'ı istediğinde de Hilâl başta razı değildir. Ancak eşi onu ikna etmeyi başarır.

9. İkinci engel: U'da tek engel vardır ve o da Urvat'ın yoksulluğudur. A ve YM'de ise Varka ve Gülşâh'ın kavuşmalarına ikinci engel Varka'nın yoksulluğudur. Varka'nın bütün malları Gülşâh'ı kaçıran tarafından yağmalanmış ve onları savaşta kaybetmiştir. A'da Gülşâh'ın babası, YM'de ise Gülşâh'ın annesi Varka'nın yoksulluğunu ileri sürerek kızını ona vermek istemez.

10. Engeli ileri sürüp âşıkların evlenmelerine karşı çıkan: Önceki bentlerde de açıklandığı gibi U'da Afrâ'nın annesi, A'da Gülşâh'ın babası ve YM'de Gülşâh'ın annesi aşığın yoksulluğunu ileri sürüp kızını ona vermek istemez.

11. Âşığın yolculuğa çıkması: U'da Urvat kuzeninden yardım almak üzere Rey şehrine gider. A ve YM'de ise Varka dayısından yardım almak üzere Yemen'e gider. Arap kültüründe genelde yaşıtından yardım alındığı için Urvat kuzeninden yardım almaya gider. İran ve Türk kültüründe ise genelde büyüklerden yardım alınır.

12. Yolculuğun olayları: U'da Urvat yolda hep Afrâ'yı andığı için perişan olur ve şunları söyler:

و لا للجبال الراسيات يدان

تحملت من عفرأ ما ليس لي به

(Ben Afrâ'dan o kadar çok şey çektim ki ne ben ne de sağlam dağlar onlara dayanamaz.)

تحملت من عفرأ منذ زمان

فيا رب انت المستعان على الذى

(Ey Allah! Sen yardımcısın ki epeyce zamandır Afrâ'dan çektiklerime dayanabildim.)

على كبدى من شذة الخفقان

كأن قناه علقت بجناحها

(kalbim çok hızlı atıyor ki sanki kanatlarını çırpan bir kuş ciğerime düğümlemiş.)

و إني إياها لمختلفان

هوى ناقتى خلفى و قدامى الهوى

(Dişi devemin aşkı arkamda ve aşkım gözümün önündedir, ben ve o devenin zevkleri farklıdır.)

A ve YM'de Varka Yemen'e gittiğinde dayısının savaşta olup esir alındığıyla karşılaşır. A'da Aden ve Bahreyn, YM'de ise Kîş ve Bahreyn orduları ile savaşır dayısını kurtarır.

13. Âşığa verdiği sözden dönmek istemeyen: Üç hikâyede de başta sevgilinin babası sözünden dönüp kızını başka biriyle evlendirmek istemez. Ancak sevgilinin annesi onu kızını evlendirmek için ikna eder.

14. Sevgilinin başka biriyle evlenmesi: U'da Afrâ zengin bir Şamlı ile evlendirilir. A ve YM'de ise Şam Şahı ile evlendirilir.

15. Hile yapmayı planlayan: U'da İkâl, A'da Gülşâh'ın babası ve YM'de ise Gülşâh'ın annesi hileyi planlar.

16. Hile: U'da İkâl eski bir mezarı düzenleyip Urvat'a sevgilisinin mezarı olarak gösterir. A ve YM'de ise Hilâl bir koyun kesip Varka'ya sevgilisinin mezarı olarak gösterir.

17. Gerçeğin ortaya çıkması: U'da kabileden bir kız Urvat'a gerçeği söyler. A'da kabileden yaşayan güzel bir kız her şeyden haberdardır, Varka'nın durumuna üzüldüğü ona her şeyi açıklar. YM'de ise Gülşâh'ın arkadaşı ona verdiği sözü tutup Varka'ya gerçeği söyler.

18. Âşığın gösterdiği tepki: A'da Varka gerçeği öğrendiği anda mezarı açar, sonra amcasının evine gidip ilk önce amcasını sonra da eşini azarlar. YM'de ise ertesi sabah mezarı açar ve koyun ölüsünü sürüyerek amcasının evine götürür ve onu eşiyile birlikte yaptıkları için azarlar. U'da sahte mezar açılmaz, Urvat amcasını şöyle azarlar:

حليفاً لهمّ لازم و هوان

فيا عم يا ذا الغدر لا زلت مبتلى

(Ey amca! Ey vefasız! Her zaman bozulan ve aşağılık anlaşmaların esiri ol.)

فألزمت قلبي دائم الخفقان

غدرت و كان الغدر منك سجية

(İhanet ettin ve vefasızlık senin huyundandır. Kalbimin her zaman çarpmasına neden oldun.)

و اورثت عيني دائم الهملان

و اورثتني غماً و كرباً و حسرة

(Gam, keder, üzüntü, hüznün ve ağlayan gözleri bana bağışladın.)

19. Şam yolunda geçen olaylar: U'da hiçbir olay geçmez ve Urvat sağsalim oraya varır. A ve YM'de aşkın yanında hikâyeye kahramanlık da eklendiği için yolda Varka kırk harami ile karşılaşır, hırsızların A'da otuzunu YM'de ise otuz ikisini öldürür.

20. Sevgili ile buluşma: Her üç hikâyede de sevgililer, kızın kocasının izniyle masum bir şekilde buluşurlar.

21. Şam'dan gitme ve yolda tedavi isteme: Her üç hikâyede de âşık sevgilisinin evli olduğu hâlde onunla buluşmayı doğru bulmayıp Şam'dan ayrılır. U'da, Urvat yolda her bayıldığında kendine gelmesi için Afrâ'nın ona verdiği örtü yüzüne örtülür, tedavi isteme kısmı da kaynaklarda farklıdır. Ahmet Ateş'in değindiği üç kaynakta Urvat'ın hekim ile karşılaştığından söz edilmez. Golâmhosein Golâmhoseinzâde, Yahya Abid Sâleh Abid, Kübra Rüşenfekr ve Abulkasım Râdfer'in birlikte yazdıkları makalede Urvat'ın kabilesine gitmesi ve ailesi tarafından iki ünlü hekime götürülmesi yazılır. Zebihullah Safâ ise Urvat'ın yolda bir hekim ile karşılaştığını yazmıştır⁹⁷. A'da ise Varka yolda Bâ Ali adlı bir hekim ile karşılaşır ve kendisini tedavi etmesini ister, YM'de de Varka yolda bir hekim ile karşılaşır ve kendisini tedavi etmesini ister. Her üç hikâyede de hekim aşığı iyileştiremez.

22. Âşıkların ölümü: Urvat'ın ölümü kaynaklarda farklı yazılmıştır; Ahmed Ateş'in değindiği üç kaynakta Urvat yolda ölür. Golâmhoseinzâde, Yahya Abid Sâleh Abid, Kübra Rüşenfekr ve Abulkasım Râdfer'in birlikte yazdıkları makalede Urvat'ın kabilesinde öldüğü yazılır. Zebihullah Safâ ise Urvat'ın yolda öldüğünü yazmıştır⁹⁸. Afrâ ise Urvat'ın mezarının başında can verir. A ve YM'de ise Varka Şam'dan dönerken ölür. A'da Gülşâh, Varka'nın mezarının başında ölür, YM'de ise onun mezarının başında intihar eder.

⁹⁷ Ayrıntı için Bkz. Üçüncü Bölüm/ II. Urvat ve Afrâ Hikâyesinin Özeti.

⁹⁸ Ayrıntı için Bkz. Üçüncü Bölüm/ II. Urvat ve Afrâ Hikâyesinin Özeti.

23. Hikâyenin sonu: Golâmhoseinzâde, Yahya Abid Sâleh Abid, Kübra Rüşenfekr ve Abulkasım Râdfer'in birlikte yazdıkları makalede U'nun sonu şöyle biter: Urvat ve Afrâ'nın mezarının başında bir ağaç yeşerir ve bu iki ağaç öyle birbirleriyle iç içe geçer ki onları gören herkes şaşırır. A ve YM'de ise Varka ve Gülşâh, Hz. Muhammed'in duası ile dirilir. A'da her biri yirmi, YM'de ise her biri kırk yıl daha yaşar.

Sonuç olarak şunlar söylenebilir: YM, A'dan etkilenerek yazıldığı için iki hikâye genel hatlarda birbirlerine benzerler ve ikisi de genelde aynı noktalarda U'dan ayrılırlar. U'da aşk daha çok ön plandadır. A ve YM'de ise aşkın yanında kahramanlık da işlenir ve hatta çoğu yerde kahramanlığın aşktan da daha belirgin olduğu görülür. Bu hikâyelerde Varka, Gülşâh'ı elde etmek için üç kere savaşır; ilk olarak Gülşâh'ı kurtarmak için A'da Rebi ve oğulları, YM'de ise Benî Amr ile savaşır. İkinci kez de dayısından yardım almak üzere gittiği Yemen'de A'da Aden ve Bahreyn, YM'de ise Kîş ve Bahreyn orduları ile savaşır. Sonuncusunda ise Gülşâh'ı görmek için Şam'a giderken yolda kırk haramiler ile savaşır. Böylece A ve YM'de aşkın kahramanlıkları ön planda olduğu ve hikâyede aşktan da daha çok işlendiği anlaşılır. Hâlbuki U'da Urvat sadece aşkıyla işlenmiştir. Üç hikâyenin arasında başka belirgin fark olarak sevgililer arasındaki engellere değinilebilir. U'da engel olarak sadece aşkın yoksulluğu gösterilirken A ve YM'de yoksulluk da âşıkların arasındaki bir engel olsa da ilk engel değildir. A ve YM'de ilk engel düğün gecesinde sevgilinin kaçırılmasıdır. Sevgilinin kurtarılmasından sonra savaşta bütün mallarını kaybeden aşkın yoksulluğu öne sürülerek sevgilisine kavuşamaz ve böylece aşkın yoksulluğu ikinci engel olarak ortaya çıkar. Son olarak da A ve YM'de U'dan farklı olarak âşıkların birlikte okula gitmeleri ve hatta YM'de okulda birbirlerine âşık olmalarına değinilebilir. Hâlbuki U'da onların okula gitmelerinden bahsedilmez. Bu fark, İran ve Türk edebiyatında kültür ve medeniyete daha çok önem verildiğinin bir göstergesidir⁹⁹.

⁹⁹ Bu bölüm yazılırken şu kaynaklardan faydalanmıştır: Golâmhoseinzâde v.dğr., a.g.m, ss. 43-69; Safâ, a.g.e., mukaddime kısmı, ss. 9-12; Ateş, a.g.m., ss. 1-19; Ahmed Ateş, "Farsça Eski Bir Varka ve Güşâh Mesnevîsi", **İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, İstanbul, 1954, ss. 33-50.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VARKA VE GÜLŞÂH HİKÂYE KURGUSUNUN İNCELENMESİ

I. HİKÂYE KURGUSUNUN KAYNAĞI

Bir hikâyenin metninin unsurları ve öğelerinin incelenmesi onu daha iyi anlayıp algılamamızı sağlayacaktır, güçlü ve zayıf noktalarını da bize gösterecektir¹⁰⁰.

Hikâyenin kurgusu Arap kaynakları¹⁰¹ndan alınmıştır, bunu Ayyukî mesnevîsinde dile getirir:

Be-nazm-âverem ser-gozeştî ‘aceb

Zè-aḥbâr-è tâzî vü kotb-è ‘Arab [A/72]

(Arap sözlü anlatılarından ve onların kitaplarından (hareketle) bu şaşırtıcı hikâyeyi şiir hâline getireceğim.)

Çonîn ḥ-ândem in kēşsa-è dēl-pezîr

Zè-aḥbâr-è tâzî vü kotb-è Carîr [A/73]

(Bu gönül alan hikâyeyi Arap sözlü anlatılarından ve Carîr’in kitaplarından şu şekilde okudum.)

Çonîn bûz in kēşse-yè por ‘aceb

Zè-aḥbâr-è tâzî vü kotb-è ‘Arab [A/2238]

(Bu şaşırtıcı kıssa böyleydi, Arap deyişleri ve kitaplarındandır.)

Hikâyenin konusu, yerleri, şahsiyetleri, gelenek ve görenekleri tamamen Arap kabilelerine aittir. Hikâye Arap edebiyatından kaynaklanır. Ancak Arapların çölde yaşama ve aşırı tutuculuklarından kaynaklanan aşk hikâyelerinin kötü sonu bu hikâyede görülmez¹⁰². Varka ve Gülşâh hikâyesi tamamen İslamî bir mahiyettedir. Hikâyedeki savaşlar kâfir-müslüman mücadelesi olarak gösterilir. Sonunda da Hz. Peygamber’in bir mucizesi getirilir ve o Hazret iki aşığı diriltir.

¹⁰⁰ Mesud Furuzende, “Tahlil-i Sâhtârî-yi Tarh-ı Dâstân-ı Varka ve Golşâh-ı Ayyukî”, **Şehr-i Kürt Üniversitesinin Edebiyat ve Sosyal Bölümler Fakültesinin Dergisi**, No: 60, Şehr-i Kürt, 2008, özet kısmı, s. 65.

¹⁰¹ Ayrıntı için Bkz. Üçüncü Bölüm/ Arap, İran ve Türk Edebiyatında Varka ve Gülşâh Hikâyelerinin Karşılaştırılması.

¹⁰² Safâ, a.g.e., mukaddime kısmı, s. 8.

II. HİKÂYEDE AŞK VE KAHRAMANLIĞIN BİRLEŞMESİ

Bir aşk hikâyesi olarak tanınan Varka ve Gülşâh'ta birçok savaş ve kahramanlık sahnesi görülür. Aslında hikâyenin konusunda aşk ve kahramanlık birleşmiştir. Bu birleşme, hikâyeye sadece lirik ya da epik denmesinin önüne geçer. Varka'nın Gülşâh'ı elde etmek için giriştiği savaşlar ve yaptığı kahramanlıkların hepsi aşkın ve kahramanlığın birbirlerinden ayrılmaz olduğunun göstergesidir. Ayyukî'nin mesnevîsinde aşk ve kahramanlığın birleşmesi döneminden de kaynaklanır, onun yaşadığı dönemde hamasî düşünce hâkimdir ve çoğu eser bu konuda yazılır, bu yüzden o da çevresinden etkilenecek lirik mesnevîsine epik özellikler de katmıştır. Aliasgar Babasafarî'nin görüşüne göre de Ayyukî'nin *Varka ve Gülşâh* mesnevîsinde kahramanlıkların işlendiği bölümler aşkın işlendiği bölüme hâkimdir¹⁰³. Savaş sahnelerinin en güzeli olarak Varka'nın dayısını kurtarmak için yaptığı kahramanlıklar gösterilebilir¹⁰⁴. A'daki aşk ve kahramanlığın birleştiği en güzel sahne Gülşâh'ın Rebi'nin küçük oğluyla savaşması sırasında şapkasının düşürülmesi üzerine Gâlib'in onu görüp ona âşık olmasıdır¹⁰⁵.

Yekî hamle kerd ũ be-Golşâh-ê ber

Gereft ũ kemîn-râ ber-ân mâh-ê ber [A/702]

(O Gülşâh'a saldırdı ve o ay yüzünün yolunu kesti.)

Berũ nîz Golşâh-ê del-bêr be-geşt

Ço do şîr-ê âşofte ber sâze deşt [A/703]

(Gönül alan Gülşâh da ona döndü, bayırda iki sinirli arslan gibiydiler.)

Golâm-ê del-âver der-âmez ço bâz

Be-hamle be-nezdîk-ê Golşâh-ê şâz [A/710]

(Yiğit Golâm rüzgâr gibi Mutlu Gülşâh'a saldırmak için çıktı.)

Be-zed neyzeyî, âmez ender-bereş

Be-yek ta 'ne befgend hoz ez-sereş [A/711]

(Bir mızrak aldı, onun yanına geldi. Nispet yaparak şapkasını kafasından attı.)

¹⁰³ Aliasgar Babâsafarî, "Dâstânâ-yi Âşîkâne ve Hamasî der-Edeb-i Farsî", **Mutaliat-i İrani Dergisi**, No: 16, Kermân, 2009, özet kısmı, s. 113.

¹⁰⁴ Ayrıntı için Bkz. Beşinci Bölüm/ Konu Açısından Karşılaştırma kısmı.

¹⁰⁵ Ahmed Fâzıl, "Amîze-yi Aşk ve Hamase bâ-nigâhi be-Varka ve Golşâh-ı Ayyukî", **İsfahan Üniversitenin Araştırma Dergisi**, No: 1, İsfahan, 2002, s.128.

*Bèrèhne şoz ân moşk-è por tâb-è üy
pedîz âmez ân verd [û] sîmâb-è üy [A/712]*

(Onun kıvrıkcık ve misk gibi kokan saçları açıldı, onun gül ve cıvası göründü.)

*Ço peyzâ şoz ân mâh ez-zîr-è ebr
Ez-ân her do leşker be-pâlûz şabr [A/715]*

(Bulutun arkasındaki ay görüldüğü zaman iki ordunun sabrı kalmadı.)

*Dêl-è dohter ez-derd şoz por-gère
Be-ser ber-fègend âstîn-è zere [A/716]*

(Kızın gönlü deritten düğüm düğüm oldu, zırhının kolunu başına attı.)

*Hècel geşt ü zè-şerm gom kerd rây
Şozeş sost ez-hîregî dest ü pây [A/717]*

(Utandı ve utancından ne yapacağını şaşırды, eli ayağı birbirine dolandı.)

*Golâm-è dêl-âver ço û-râ be-dîz
Be-dêleş enderûn ferş-è gam gosterîz [A/718]*

(Yiğit Golâm onu gördüğü zaman gönlüne gam halısı serdi.)

*Dêleş ez-gam-è 'aşk şoz sühte
Ço şem 'î şoz ez-âteş efrühte [A/719]*

(Gönlü aşk acısından yandı, ateşten yanan bir mum gibi oldu.)

*Be- 'aşk ân poser ez-pèzer der-gozeşt
Be-yekbâregî sost u bîçâre geşt [A/720]*

(Aşk için babasını unuttu, birden bire güçsüz ve zavallı oldu.)

III. HİKÂYENİN ELEŞTİRİSİ

Varka ve Gülşâh hikâyesinin kurgusuna eleştiri yapılmaktadır. Ali Mahmudî, Ayyukî'nin yazdığı mesnevîyi esas alarak Varka ve Gülşâh hikâyesini eleştirmiştir. Bu kısımda onun eleştirisine yer verilmektedir. Hayali bir kıssayı nazme çevirmek ya da ana mitolojiyi düzeltmek için şairlik yeteneği yeterlidir. Ancak bir hikâyeyi bir dilden başka bir dile çevirmek için tarih, coğrafya ve sosyal bilgilere, özellikle asıl hikâyenin zaman ve

mekânını tamamen bilmek de gereklidir. Okuyucunun daha iyi algılayabilmesi için hikâyenin olayları tarih, kahramanların şahsiyetleri, yer ve zamana uygun olması gerekir. Örnek olarak Arabistan'ın çevre özelliklerini bilmeyen bir şair o ülkenin coğrafya özelliklerini kendi ülkesinin coğrafya özellikleri gibi zannedebilir ve kışın İran'ın kuzey batısındaki soğukluğu Arap ülkelerinde de aynı şekilde olduğunu düşünebilir. Ayyukî her iki sanata sahip değildir, yani ne üstün şairlik gücüne, ne de hikâyenin Arap ülkelerinin havasına sahip olabilmesi için hayal gücüne sahiptir.

Şair, mesnevîsinde yer alan ilk gazeli Varka'nın rakibi ve Gülşâh'ın düşmanı olan Rebi'nin ağzından söyler. YM'de ise şair rakibin ağzından gazel söylemez ve mesnevî boyunca sadece Varka ve Gülşâh'ın ağzından şiir söylenir, bu yüzden YM'yi bu açıdan eleştiremeyiz. Rebi'nin hikâyede yer aldığı kısımlar çok uzun değildir; ancak şair en güzel gazeli de onun ağzından söyler;

Eyâ mâh-ê gol-çehr-ê dël-hâh-ê men

Dêrâz ez-to şoz 'ömr-ê kûtâh-ê men [122]

(Ey benim gönlümün dilediği gül yüzlü ayım, kısa ömrüm senin yüzünden uzadı.)

Eger vaşl-ê men derhor âyez to-râ

Nehez baht ber-moşterî gâh-ê men [123]

(Eğer benimle evlenmeyi kabul edersen baht benim yatağımı Jüpiter gezegeninde koyduğu anlamına gelecektir. (Benim çok talihli olduğumu gösterecektir.))

Menem şâh-ê garden-kêşân-ê cehân

To şâh-ê zarîfânî vü mâh-ê men [124]

(Ben dünyanın gururlu şahıyım, sen de güzellerin şahı ve benim ayımsın.)

Gerem der çeh-ê gam nehvâhî fegend

Çerâ kendî ender zenaḥ çâh men [125]

[Eğer beni gam kuyuna atmayacaktın neden beni çene çukuruna kazdın? (Eğer beni üzmem istemiyordun neden beni âşık ettin?)]

Hikâyenin içinde yer alan savaş sahneleri çok zayıftır. Örnek olarak ilk savaş sahnesinde, Rebi savaş meydanına çıktığında Varka tarafından da bir savaşçı meydana çıkar:

Sevārī borun zez sotūr ez-meşāf

Be-dél sedd-ê āhen be-ten kūh-ê kāf [354]

(Safların yanından gönlü demir barajı ve vücudu Kafdağı gibi olan bir binici çıktı.)

Şu binici, bu kadar özelliği ile bir saldırı ile öldürülür:

Rebi' ébn-ê 'Adnān be-ḥamle bereş

Der-āmez yekī tīg zez ber-sereş [358]

(Rebi İbn-i Adnan saldırıda belinden bir kılıç çıkartıp başına savurdu.)

Ser-ê tīg-ê ān şeh-sevārī gozīn

Der-āmez be fark u fūru şoz be-zīn [359]

(O seçkin binicinin kılıcının ucu başına saplandı ve attan düştü.)

YM'de de buna benzer Varka'nın kahramanlıklarını gösteren sahneler vardır¹⁰⁶. Bu kadar güçlü olan Rebi kendini savunmadan bir kadının elinde olan bir mızrağın darbesiyle öldürülür:

Yekī neyze zed ān sotūde-honer

Rebi'-ê forūmāye-rā ber-céger [646]

(Sanatıyla övülen (Gülşâh), aşağılık Rebi'nin ciğerine bir mızrak sapladı.)

Sēnāneş gozārīz ez-sūn-ê poşt

Ber-ān-sān bezārī mer ū-rā be-koşt [647]

(Mızrağını sırtına sapladı, böylece onu öldürdü.)

Daha önce hiçbir kahramanlık göstermeden kaçırılan Gülşâh, bundan sonra yiğit bir savaşçı gibi meydana çıkar ve Rebi'nin oğullarını öldürür. Şaşırtan birçok sahne, hamasenin birliğini bozmuştur. YM'de ise Gülşâh'ın kahramanlıkları A'daki kadar abartılmaz, mesnevî boyunca sadece Benî Amr ile savaşır ve o savaşta da esir düşer.

Varka ve Gülşâh'ın hikâyesi daha çok âşıkane'dir. Yani bir ayrılığın anlatılmasıdır ama maalesef bazı açılardan bu yanı da hikâyenin zayıf noktalarına neden olur. Şair yalandan âşık ve maşuğa kutsallık vermeye çalışır. Kuzen olan âşık ve maşuk okulda birkaç kez birbirlerini öperler. Büyük ihtimal bu öpücükler mana vermek için, hem şair

¹⁰⁶ Ayrıntı için Bkz. Beşinci Bölüm/ Konu Açısından Karşılaştırma kısmı.

hem de hikâye açısından onların gençliği düşünülmüştür. Belki de o zamanda şeriat bakımından onlara öpmek helal olduğuna dayanarak bunlardan söz edilmiştir:

Ço hālī şozī cāy-è āmūzegār

Dəl-è ān do āsīme-yè rūzegār [104]

(Öğretmenin yeri boşaldığı zaman (öğretmen olmadığı zaman) devrin o iki perişanının gönlü...)

Be-şok-è vēsāl ender āmīhtī

Ferāk ez-ber-è her do bogrīhtī [105]

(Kavuşmanın zevkiyle bir oldu, ayrılık ikisinin yanından kaçtı.)

Geh īn ez-leb-è ān şeker çīn şozī

Geh ān ‘özr h‘āhende-yè īn şozī [106]

(Bazen bu onun şeker dudağından öpücük aldı, bazen de o bunu öptü.)

Geh ez-zolf-è īn, ān goşādī gere

Geh ez-ce‘d-è ān, īn robūzī zere [107]

(Bazen o elini bunun saçlarına götürdü, bazen de bu onun saçlarının düğümlerini açtı.)

Ço āmūzegār āmezī bāz cāy

Şozendī serāsīme vū sost rāy [109]

(Öğretmen döndüğü zaman perişan olup ne yapacaklarını şaşırıldılar.)

İki aşığın arasındaki ilişki bu birkaç öpücükle özetlenir. Şair bundan sonra iki aşığın arasındaki ilişkiye kutsallık vermeye çalışmıştır. Sanki iki âşık her ne kadar büyüseler aralarındaki mesafe de daha fazla olması gerekiyormuş gibi anlatır. YM’de Varka ve Gülşâh’ın arasındaki aşk baştan sonuna kadar masumluğunu korur ve onların aşkı tam anlamıyla azra aşkıdır.

Gülşâh’ın Rebi tarafından kaçırıldıktan sonra Varka onu kurtarmak için elinden geleni yapar ama sonrasında kabileden tören yapmak yerine Gülşâh’ın ailesi Varka’dan mal ve mülk isterler. Varka bunları elde etmek için dayısından yardım almak üzere yolculuğa çıkar. YM’deki durum da aynıdır.

Varka, Gülşâh ile evlenebilmek için ihtiyacı olan parayı elde etmek adına başka bir kabileden Gülşâh'ın güzelliğini duyarak ona âşık olan Şam Şahı gelip zenginliği sayesinde onunla evlenir. Varka bu durumu öğrendiği zaman Şam'a gider. Şam Şahının sarayında Varka, Gülşâh'ın misafiri olur ama burada o aşkı olmayan bir melektir. Bu yüzden Şam Şahı onları rahatlıkla yalnız bırakır:

Borūn reft bā-mekr ü telbīs ü bend
Ze-nezd-ê do biçare-yê mostmend [1808]

(İki zavallı aşığın yanından hilesini saklayarak gitti.)

Be-beygūle-yi der-nehān gešt šāh
Hemī kerd dozdīze zê-ān sū negāh [1809]

(Şah sarayın bir köşesinde gizlendi, o tarafa gizlenerek baktı.)

Ke tā der-miyāneşān hatāyī revez
Hadīsī bez ü nāsezāyī revez? [1810]

(Ki onların arasında yanlış bir şey yaşanır mı? Kötü ve ayıp bir söz geçer mi?)

Bedīn hāl mībūz tā-şobh rūz
Ke rahşīz horşīz-ê gītī-forūz [1811]

(Sabaha kadar böyleydi ki dünyayı aydınlatan güneş doğdu.)

Ne z'in ü ne z'ān dīz nā-merdomī
Ço īn bā-vefā dīz ü ān ādemī [1812]

(Ne bundan ne de ondan yanlış bir şey gördü, bunu vefalı ve onu iyi bir insan olduğunu gördüğü zaman...)

Şairin anlattığı gibi şah o ikisinin iyi davranışını gördüğü zaman onları bir arada yatırır ve o iki âşık da yanlış hiçbir şey yapmazlar. Varka ve Gülşâh birbirlerinden ayrılırken bile sadece birbirine hasretle bakarak vedalaşırlar. YM'de de Şam Şahı, Varka ve Gülşâh'ı gözetleyip onlardan yanlış hiçbir şey görmez. Burada tek fark vedalaşma kısmındadır ve iki aşığın kucaklaşmasına da değinilir. Şairin toplumun orta tabakasından olduğu düşünülmektedir. Şair sarayda yaşayan Gülşâh'ın hayatını kendi hayatı gibi zanneder, onun binlerce hizmetçisi olduğu hâlde yokmuşçasına hizmetçi yerine kendisi Varka'ya Şam'dan giderken yol azığını hazırlar:

Ceger-haste Golşâh-ê îzez-perest

Sûy-ê poht-ê tûşe biyârîz dest [A/1885]

(Allah'a tapan âşık Gülşâh azık hazırlamaya başladı.)

Hemî poht ân tûşe-râ bâ-şetâb

Hemî rând ez-dîzegân seyl-ê âb [A/1886]

(Hem hızlıca o azığı hazırlar, hem de gözlerinden sel gibi su akardı.)

Burada şair Gülşâh'ın Şam sarayının hanımı olduğunu unutmuştur. YM'de ise Gülşâh azık hazırlamaz belki Şam Şahı hazırlatır. Mesnevînin başka kusurları da vardır ve bu şairin şairlik gücünün fazla olmadığına göstergesidir. Örnek olarak savaş zamanında Varka ve Gülşâh yaptıkları kahramanlıklar ve okudukları meydanlar küçük yaşlarına uygun değildir ve onlar çok tecrübeli savaşçılar gibi gösterilmişlerdir. YM'de ise bu abartılı kahramanlıklar sadece Varka için vardır. Aşk sahneleri aslında lirik olan bu mesnevîde o kadar azdır ki dil özellikleri dışında mesnevî başka açılardan değerli sayılmaz. Bu eleştiri YM için de geçerlidir. Eserin başka bir kusuru kısa olmasıdır. Birçok yerde daha fazla anlatmaya ihtiyaç olduğu hâlde buna önem verilmemiştir ve asıl konuya geçilmiştir. Örnek olarak Şam Şahı Gülşâh'ı elde etmek için çok çabaladığı hâlde Gülşâh onunla birlikte olmak istemeyişini çok rahat kabul eder ve onu görmeye yetineceğini söyler. Bu kısım okuyucuların şaşkınlıklarına neden olur. Bu kısım YM'de de aynı şekilde işlenmiştir¹⁰⁷.

Ahmed Ateş görüşüne göre ise Ayyukî'nin yazdığı *Varka ve Gülşâh* başarılı ve değerli bir eser sayılmaktadır ve sadece mesnevînin içinde söylediği gazellerde fazla başarılı olmadığını dile getirir; Ayyukî, eserin içine serpiştirmiş olduğu gazellerde fazla başarılı olamamaktadır. Fakat hikâyenin anlatış tarzında, beyitleri dolma sözler ile doldurmadan olayları anlatmakta son derece marifetlidir. Özellikle kahramanlık ve savaşları tasvir ederken veya kahramanlarını savaşa teşvikte, onların maddî ve manevî durumlarını anlatmakta her zaman büyük bir ustalık göstermektedir¹⁰⁸.

İsmail Hikmet Ertaylan da Yûsuf-ı Meddâh'ın eserini değerlendirmektedir; eserde, vezin düşüklükleri, vezin eksiklikleri ve vezin artıkları vardır. Fakat eserin bazı yerlerinde

¹⁰⁷ Bu kısmın Ali Mahmudî'nin Ayyukî'nin mesnevîsine yazdığı eleştirisi ele alınarak yazılmıştır; Mohammedî, a.g.m., ss. 107-110.

¹⁰⁸ Ahmed Ateş, "Farsça Eski Bir Varka ve Güşâh Mesnevîsi", **İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, İstanbul, 1954, s. 47.

adeta “Sehli mümteni” denecek kadar sade ve kıvrak bir vezin kullanışı vardır. Denilebilir ki Yûsuf-ı Meddâh vezin ve kafiyede kendinden önce gelen, hatta kendi çağdaşı olan klasik şairlerden altta kalmaz. Eserinde, bütün eski klasik şairlerin kullandıkları “bedi ü beyan” kurallarını, bütün edebi sanatları kullanmıştır¹⁰⁹.

IV. HİKÂYENİN OLAY BÜTÜNLÜĞÜNDE KULLANILAN YÖNTEMLER

Varka ve Gülşâh hikâyesinin olay bütünlüğünde “arayış yolculuğu” ve “hâl değişim kalıbı” yöntemleri kullanılmıştır.

A. ARAYIŞ YOLCULUĞU KALIBI

Yolculuk kalıbı destanlar devrinden itibaren geleneksel anlatıların hemen hemen tamamında görülür, bu yolculuk elde edilmek istenen bir kişi, nesne ya da duygu uğruna kahramanın evinden ve ailesinden ayrılması ile başlar. Çıktığı yolda aradığı şeyi bulmayı amaçlayarak pek çok engelle mücadele etmek zorunda kalır. Kahraman bu engelleri yenip sınavı başarıyla geçerse evine döndüğünde gaye ettiğine de ulaşır. Kahramanı yolculuğa sevk eden şey bazen sevgili, bazen maddi güç, bazen de mistik ya da ilahî duygular olabilir. Bazen de anlatının sonunda kahramanın çıktığı yolculuğunun aslında bir iç yolculuk olduğu anlaşılır¹¹⁰.

Varka ve Gülşâh hikâyesinde merkezî erkek kahramanı konumunda olan Varka, hikâye boyunca farklı nedenlerle üç kez yolculuğa çıkmak zorunda kalır. Aşağıda Varka'nın çıktığı yolculuklar ve nedenleri açıklanmaktadır:

1. A'da Rebi, YM'de ise Benî Amr tarafından kaçırılan Gülşâh'ı kurtarmak için A'da Benî Zabbe, YM'de ise Benî Hayf kabilesine gider.
2. Gülşâh ile evlenebilmek için dayısından yardım almak üzere Yemen'e gider.
3. Şam Şahı ile evlenen Gülşâh'ı görmek için Şam'a gider.

Her üç yolculuk da Varka'yı yolculuğa sevk eden Gülşâh'tır. Birinci yolculuğu Gülşâh'ı kurtarmak içindir ve yolculuğunda önüne çıkan engel de YM'de Benî Amr, A'da ise Rebi ve iki oğludur. Varka bütün engelleri Gülşâh'ın yardımıyla ortadan kaldırır ve

¹⁰⁹ Hikmet Ertaylan, a.g.e., s. 15.

¹¹⁰ Yıldız, a.g.tz., ss. 293-294.

Gülşâh'ı düşmanın elinden kurtarır. İkinci yolculuğu da Gülşâh ile evlenebilmek için A'da Gülşâh'ın babası, YM'de ise Gülşâh'ın annesinin para istemesi üzerine dayısından yardım almak içindir. Bu yolculukta önüne çıkan engel ise dayısını ve emirlerini esir alan A'da Aden ve Bahreyn şahları, YM'de ise Kîş ve Bahreyn şahı olan Melik Anter ve onun kurnaz veziridir. Varka bunların hepsinin üstesinden gelip dayısını kurtarır, dayısı da ona yardımda bulunup bir sürü mal verir. Varka, Şam Şahıyla zorla evlendirilen Gülşâh'ı görmek için üçüncü yolculuğuna çıkar. Bu yolculuğunda önüne çıkan engel ise Şam'a yaklaştığında yolunu kesen kırk haramilerdir. A'da kırk haramilerden otuzunu, YM'de ise otuz ikisini öldürür ve geri kalanı da kaçar. Yaralanan Varka'yı da Şam Şahı bulup kurtarır ve böylece Varka, Gülşâh'ı görebilir¹¹¹.

B. HÂL DEĞİŞİMİ KALIBI

Kurgunun oluşumu ve sunumu hâl değişimi kalıbında, bir hâlden diğer bir hâle geçişle sağlanır; iyi hâlden kötü hâle sonra tekrar iyi hâle geçilir ve bu böylece devam eder. “Bu hâl değişimi kalıbı, ilk insanın yaratılması, yasağı çiğneyip günah işlemesi, cennetten kovularak yeryüzüne gönderilmesi ve tasavvuftaki devir nazariyesi ile de ilişkilendirilebilir. İlk yaratılıştaki yasaklanan bir meyveden uzak durmak şartıyla cennetin mekân edilmişliği görülür. Ancak, bu yasaktan uzak durma sınavını insanın başaramaması üzerine insan nesli bir yolculukla cezalandırılır. Yolculuk, insana ilahî emre itaati öğrenme ve olgun bir insan/insan-ı kâmil olma noktasında verilen tanrısal bir cezadır. Ancak bu yolculuk sürecini başarıyla tamamlayan insanlar, ilk günahın bedelini ödemiş olarak ödüllendirileceklerdir. Bu noktada hâl değişimi kalıbıyla arayış yolculuğu kalıbının birbiriyle bağlantılı hatta neredeyse iç içe geçmiş olduğu da söylenebilir. Yolculuk için hâl değişiminin olması gerekir. Bu hâl değişiminin sınav dönemi arayış yolculuğu kalıbına tekabül eder. İnsan nesli kendi iradesi dışında çıkmak zorunda kaldığı bu yolculukta belirli bir süre, kıyamete kadar, kendisini doğru yoldan alıkoyacak her türlü engelle mücadele etmek ama sapkınlığa düşmeme sınavını başarmak zorundadır”¹¹².

Varka ve Gülşâh hikâyesinde de hep hâl değişimi yaşanır ve iyi hâlden kötü hâle, kötü hâlden iyi hâle geçilir. Hikâyenin kurgusu Varka'nın hâl değişiminin üzerine kurulu

¹¹¹ Ayrıntı için Bkz. Birinci Bölüm/ A ve YM'nin özetleri.

¹¹² Yıldız, a.g.tz. , ss. 292-293.

olduğu açıklanabilmektedir. Hikâyede bu kalıbın içinde olması gereken arayış yolculuğu kalıbı da daha önce belirttiğimiz gibi vardır ve Varka hikâye boyunca iyi hâlden kötü hâle geçilirken üç kez yolculuğa çıkar.

Hikâyede, asıl erkek kahraman olan Varka, özel bir amaca ulaşmak, yani Gülşâh ile evlenmek, için çalışır. Amacına ulaşmak yolunda karşına çıkan engeller vardır. Hep iyi hâlden kötü hâle geçer. Ancak kahraman ona yardım edenlerin yardımıyla düşmanlarının üstesinden gelmeyi başarır ve iyi hâli, kendi ve kabilesinin hayatına geri getirmeye başarır. Hikâyede bir iyi hâlden diğer iyi hâle geçilirken arada kötü hâller yaşanır. İyi hâller hikâyenin kurgusunda beş aşamanın oluşmasını sağlar.

1. Hikâyenin ilk aşaması aşağıdaki olaylardan oluşur:

- a. İlk iyi hâl: Varka ve Gülşâh evlenmek isterler.
- b. A'da Rebi, YM'de ise Benî Amr ordusu Benî Şeybe kabilesine gece baskını yapıp Gülşâh'ı kaçıtır;
- c. Varka, kabilesinin ordusunun eşliğinde Gülşâh'ı kaçıranlar, yani A'da Benî Zabbe YM'de ise Hayyu Benî Hayf kabilesi ile savaşmaya gider;
- d. Mücadeleler sırasında Varka'nın babası öldürülür;
- e. Benî Zabbe yenilip kaçar.

Hikâye iyi hâl ile başlar; Benî Şeybe kabilesi barış ve huzurda yaşarlar ve kabilenin emirlerinin çocukları için düğün töreni düzenlemek isterler. Ama bu iyi hâlin değişmesi ve kötü hâle geçmesine Gülşâh'ın güzelliği neden olur. Onun güzelliğinin nâmı bütün Arap kabilelerinde yayılmıştır, her taraftan Gülşâh'ı istemeye gelirler ve bu durum kahramanların ve kabilelerinin hâlini kötüye geçmesine neden olur. Hikâyenin olaylarının akışında etkileyici olan ve kötü hâllerin oluşmasına da neden olan ilk durum Gülşâh'ın güzelliği ve Varka ile evlenmesidir. Bu durum iyi bir hâl olan düğün gecesinde Gülşâh'ın görücülerinden olan Rebi'nin onlara gece baskını yapıp Gülşâh'ı kaçırmasına neden olur. Rebi'nin gece baskını yapması ve Gülşâh'ı kaçırılmasının nedeni ise A'da şöyledir: Gülşâh'ın nâmını duyarak ona âşık olan Rebi, Gülşâh'ı istemek üzere babasına birkaç kez mektup gönderir. Ancak Hilâl ona cevap vermez. Bu yüzden Rebi ona kin tutar. Varka ve Gülşâh'ın aşkıdan haberdar olduğunda kabilelerine saldırmak için onların düğün töreni zamanını bekler. YM'de ise: Gülşâh'ın gelin olarak Varka'ya geleceği gece, Hayyu Benî Hayf kabilesinin beyi Benî Amr, daha önce Gülşâh'ın güzelliğini duyduğu için, altmış bin

asker ile Gülşâh'ı babasından istemeye gelir. Oraya giderken Gülşâh'ın düğünü olduğunu öğrenip onu kaçırmaya karar verir. Gece baskınında Benî Şeybe kabilesi saldırmayı beklemediği için savunmasızdır ve düşman onlardan birçok kişiyi öldürür, mallarını da yağmalayıp Gülşâh'ı kaçırlar. A'da Varka'yı da kaçırmak isterler. Ancak onu bulamadıkları için sadece Gülşâh'ı kaçırlar. Sonra da Varka, kabilesinin ordusu ile A'da Benî Zabbe YM'de ise Hayyu Benî Hayf kabilesi ile savaşmaya gider. Bu kısımda aşk ve hamase birbirine karışır ve şairler hamasî bir anlatış ile iki kabilenin meydan okumaları, yiğitlikleri ve kahramanlıklarını anlatırlar. Sonunda Varka'nın babası Hümâm, A'da Rebi ve iki oğlu, YM'de ise Benî Amr'ın öldürülmesinden sonra Benî Şeybe savaşı yener. Savaşta önemli olan nokta Gülşâh'ın etkileyici olmasıdır. A'da Rebi ve büyük oğlunu Gülşâh öldürür, YM'de ise Benî Amr'ın eline esir düşen Varka'yı o kurtarır ve böylece Varka, Benî Amr'ı öldürür. Yenilen düşman kabilesi de kaçar.

2. Hikâyenin ikinci aşaması ise aşağıdaki olaylardan oluşur:

- a. İkinci iyi hâl: Düşmanı yenen Varka ile Gülşâh, ordunun eşliğinde kabilelerine dönerler.
- b. A'da Gülşâh'ın babası, YM'de ise Gülşâh'ın annesi Varka'nın maddi durumunun kötü olmasını ileri sürerek Varka ile Gülşâh'ın evlenmesine engel olur;
- c. Varka dayısından maddi yardım almak üzere Yemen'e gider.
- d. Varka, dayısını esir alan A'da Bahreyn ve Aden, YM'de ise Bahreyn ve Kîş ordusu ile savaşır.
- e. Bu mücadelenin sonunda galip gelen Varka, A'da Bahreyn ve Aden şahlarının başlarını, YM'de ise Melik Anter'in başını keser.

Birinci aşamadan sonra Gülşâh'ın kurtarması ile hikâye iyi hâle geçildiği hâlde A'da Gülşâh'ın babası, YM'de ise Gülşâh'ın annesi Varka'nın yoksulluğunu ileri sürerek kızını ona vermek istemezler ve böylece iyi hâlden kötü hâle geçilir. Bu durumda Varka dayısından maddi yardım almak üzere Yemen'e gider. Orada dayısı ve emirlerinin esir alındığını öğrenir. Düşman ile savaşıp dayısını kurtarır.

3. Hikâyenin üçüncü aşaması ise aşağıdaki olaylardan oluşur:

- a. Üçüncü iyi hâl: dayısını kurtaran Varka, ondan aldığı mallarla kabilesine döner.

- b. Varka Yemen’de olduğu sırada Gülşâh’ın güzelliğini duyarak ona âşık olan Şam Şahı, Gülşâh’ı istemeye gelir;
- c. Şam Şahının maddi gücü Gülşâh’ın annesine cazip gelmesi ile eşini bu evliliğe ikna eder;
- d. Gülşâh’ın rızası olmadığı hâlde Şam Şahı ile evlendirilip Şam’a gönderilir;
- e. Gülşâh Şam’a gittiğinde bir koyun kesilip gömülür; A’da Gülşâh’ın Şam Şahı ile evlenmesi herkesten gizlenir ve böylece herkes gömülen koyunu Gülşâh zanneder;
- f. Varka Yemen’den döndüğünde ona Gülşâh’ın öldüğü yalanının söylenir.

Hikâye üçüncü kez kötü hâlden iyi hâle geçer ve Varka, Gülşâh ile evlenebilmek için ihtiyacı olan malları elde etmiş bir şekilde kabilesine döner. Ancak bu durumda bile Gülşâh’a kavuşamaz. Varka Yemen’de olduğu sırada Gülşâh’ın güzelliğini duyup ona âşık olan Şam Şahı bir sürü mal ile Benî Şeybe’ye gelir. Orada herkese yaptığı bağışlamalar ve Gülşâh’ın anne babasına verdiği mallar ile kızlarını ona vermelerine ikna eder. Böylece Şam Şahı, Gülşâh’ı Şam’a götürür. Bu olay hikâyenin iyi hâlden kötü hâle geçilmesine neden olur. Varka döndüğünde ona Gülşâh’ın ölüm yalanını söyleyebilmek için bir koyun kesilip gömülür. A’da bütün kabileye yalandan Gülşâh’ın ölümü söylenir. Varka kabilesine döndüğünde ona koyunun mezarı gösterilir ve o da Gülşâh’ın ölümüne inanır.

4. Hikâyenin dördüncü aşaması ise aşağıdaki olaylardan oluşur:

- a. Dördüncü iyi hâl: A’da Gülşâh’ın hayatta olduğundan haberdar olan bir kız, YM’de ise Gülşâh’ın kız arkadaşı gerçeği yani Gülşâh’ın hayatta olduğunu Varka’ya söyler. Gülşâh’ın yaşadığını öğrenen Varka Şam’a doğru yola çıkar.
- b. Varka, Şam’a yaklaştığında kırk haramiler ile karşılaşır, onlardan A’da otuzu, YM’de ise otuz ikisini öldürür ve gerisi kaçar. Bu mücadelede Varka kendisi de yaralanır.
- c. Şam Şahı Varka’yı yaralı bir hâlde bulur ve onu sarayına götürür.

A’da Gülşâh’ın hayatta olduğundan haberdar olan bir kız, YM’de ise Gülşâh’ın kız arkadaşı bütün gerçekleri Varka’ya açıklar. Varka, Gülşâh’ın yaşadığını öğrendiğinde yine hikâye kötü hâlden iyi hâle geçilir. Bunun üzerine Varka Şam’a doğru yola çıkar. Şam’a

yaklaştığında kırk haramiler ile karşılaşır. A'da onların otuzunu, YM'de ise onların otuz ikisini öldürür. Bu mücadele sırasında yaralanan Varka bir pınarın kenarında bayılır. Varka'nın kırk haramiler ile karşılaşması ve pınarın kenarında bayılması hikâyenin iyi hâlden kötü hâle geçilmesidir.

5. Hikâyenin beşinci aşaması ise aşağıdaki olaylardan oluşur:

- a. Beşinci iyi hâl: Şam Şahı, Varka'yı pınarın yanında bulur ve tedavi etmek için sarayına götürür.
- b. Sarayda Varka ve Gülşâh birbirlerinden haberdar olup görüşürler.
- c. Varka, Gülşâh'ın evli olduğu hâlde onunla görüşmesini doğru bulmaz ve saraydan ayrılır.
- d. Varka, Gülşâh'ın yanından ayrıldıktan sonra yolda ölür.
- e. Gülşâh, Varka'nın ölümünden haberdar olduktan sonra mezarının başına gider. A'da Varka'nın mezarının başında ölür, YM'de ise kendisini hançerle öldürür.
- f. Hz. Muhammed'in duası ile Varka ve Gülşâh dirilir. Kendilerine A'da yirmi YM'de ise kırk yıl ömür verilir ve Hz. Muhammed nikâhlarını kıyar. Böylece iki âşık birbirlerine kavuşurlar.

Kötü bir hâlde olan Varka'yı Şam Şahı bulması ve tedavi etmek için sarayına götürmesi hikâyenin iyi hâle geçilmesini sağlar. İyi hâl Varka ve Gülşâh'ın buluşmaları ile devam eder. Aradan zaman geçtikten sonra Varka, Gülşâh ile buluşmasını doğru bulmaz, bu yüzden kabilesine geri dönmek üzere yola çıkar ve böylece iki âşığın ayrılması hikâyenin iyi hâlden kötü hâle geçilmesine neden olur. Gülşâh'tan ayrı kalmaya artık tâkatı kalmayan Varka yolda ölür ve hikâyenin kötü hâli devam eder. Varka'nın ölüm haberini duyan Gülşâh, Varka'nın mezarının başına gelir ve orada ölür. YM'de A'dan farklı olarak Gülşâh kendini öldürür. Gülşâh'ın ölümü hikâyede kötü hâli devam ettirir. Gülşâh ve Varka aynı mezarda gömülürler. Aradan zaman geçtikten sonra Hz. Muhammed Şam'a gider ve iki âşık Hz. Peygamber'in duası ile dirilirler. Hz. Muhammed onların nikâhlarını kıyar ve iki âşık ömürlerinin sonuna kadar birlikte yaşarlar. Varka ve Gülşâh'ın dirilip evlenmeleri hikâyeyi kötü hâlden iyi hâle geçilmesini sağlar ve böylece hikâye iyi hâle biter.

Görüleceği gibi hikâye beş aşamadan oluşur. Hikâyenin asıl kahramanı ilk Varka, sonra da Gülşâh'tır ve hikâyede bulunan diğer kişiler yardımcı kahramanlardır. Hikâyenin iskeletini, Varka ve Gülşâh'ın birbirlerine âşık olmaları ve onların kavuşmalarına engel olan kişi ve olaylar ve bu olumsuz şartların ortadan kaldırma çabası oluşturur. Yardımcı kahramanların arasında ilişkilerin az oluşu ve entrik unsurun çok fazla görülmemesi olayların bir zincir halkaları şeklinde düz bir şekilde ilerlemesini sağlar¹¹³.

Sonuç olarak diyebiliriz ki hikâyenin sürekli iyi hâlden kötü hâle, kötü hâlden iyi hâle geçilmesinin ana sebebi Gülşâh'ın güzelliğidir. Gülşâh'ın nâmı Arap kabilelerinde duyulur ve Gülşâh'a birçok kişi âşık olup onu istemeye gelir. Bu görücüler hikâyenin başından sonuna kadar iki âşığın birbirlerine kavuşmalarını engellerler¹¹⁴.

¹¹³ Yıldız, a.g.tz., ss.198-199

¹¹⁴ Bu kısım yazılırken şu kaynaklardan faydalanmıştır: Yıldız, a.g.tz., ss. 195-199; Furuzende, a.g.m., ss. 65-81.

BEŞİNCİ BÖLÜM

İKİ MESNEVİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

I. İKİ MESNEVİDEKİ BAŞLIKLAR VE BÖLÜMLENDİRMELER

Ayyukî / Varka ve Golşâh	Yûsuf-ı Meddâh / Varka ve Gülşâh
Manzumeye Başlangıç (bu bölümde başlık yok) [1- 16]	Dâstân-ı Varka ve Gülşâh-Bismillâhirrahmânirrahîm (manzumeye bu iki başlıkla başlar.) [1- 36]/ [Varka ve Gülşâh Hikâyesi- Besmele (rahmetli ve bağışlayan Allah'ın adıyla)]
Der-Sêtâyêş-ê Soltân Mahmûd Raĥmetullâhi 'Aleyh [17-60]/ (-Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun- Sultan Mahmud'un Övgüsü Hakkında)	
Āgâz-ê Keşşa [61-177]/ (Hikâyeye Başlangıç)	El- Meclisü'l-Ūlâ [37- 297]/ (İlk Meclis)
Borden-ê Golşâh-râ Ez-Ĥayy [178-221]/ (Gülşâh'ı Kabileden Götürmeleri)	
	Şi'r-i Gülşâh [102- 108]/ (Gülşâh'm Şiiri)
Şe'r Goften-ê Rebi' Êbn-ê 'Adnân [222-225]/ (Rebi İbni Adnan'ın Şiir Söylemesi)	
Şe'r Goften-ê Varka Der-Hêcr-ê Gol-şâh [262-266]/ (Gülşâh'm Ayrılığında Varka'nın Şiir Söylemesi)	
	Şi'r-i Gülşâh [189- 195]/ (Gülşâh'm Şiiri)
Şe'r Goften-ê Rebi' Êbn-ê 'Adnân [342-346]/ (Rebi İbni Adnan'ın Şiir Söylemesi)	
(mesnevî) [347-477]	
Şe'r Goften-ê Varka Der-Merg-ê Pezer [478-482]/ (Varka'nın Babasının Ölümü Hakkında Şiir Söylemesi)	

	El- Meclisü's-Şānī [298- 592]/ (İkinci Meclis)
(mesnevî) [483-668]	
Ceng Kerden-ê Poser-ê Rebi' Bâ-Gol-şâh [669-774]/ (Rebi'nin Oğlunun Gülşâh'la Savaşması)	
Gêrêftâr Şoden-ê Gol-şâh [775-840]/ (Gülşâh'ın Tutsak Olması)	
Rehâyî Yâften-ê Gol-şâh [941-888]/ (Gülşâh'ın Özgür Olması)	
Şêfat-ê golâm-ê Varğa ve Destûrî H̄âsten Ez-Vey Bê-çâre Sâhten [889-917] / (Varğa'nın Kölesinin Vasfı ve çare bulmak için ondan izin İstemesi)	
Şêfat-ê H̄ânden-ê Varğa Mâder-ê Gol-şâh(râ) ve Zârî Kerden [918-981]/ (Varğa'nın Gülşâh'ın Annesini Çağırmasının ve Ağlamasının Vasfı)	
Peymân Besten-ê Varğa vü Gol-şâh [982-1007]/ (Varğa ve Gülşâh'ın Birbirine Söz Vermesi)	
	Şî'r-i Varğa [402- 410]/ (Varğa'nın Şiiri)
	Şî'r-i Gülşâh [416- 424]/ (Gülşâh'ın Şiiri)
Reften-ê Varğa Be-Yemen [1008-976]/ (Varğa'nın Yemen'e Gitmesi)	
Bîrûn Reften-ê Varğa Ez-Şehr-ê Yemen Be-Ceng Kerden [1077-1224]/ (Varğa'nın Savaşmak için Yemen Şehrinden Dışarı Çıkması)	
	El- Meclisü's-Şâliş [593- 896]/ (Üçüncü Meclis)
	Şî'r-i Varğa [763- 772]/ (Varğa'nın Şiiri)

	Hikāyet-i Zengī Ğulām u Varķa-i Pehlevān-ı Cihān [776- 851]/ (Zenci Kōle ve Dūnyanın En İyİ Pehlivanı Olan Varķa'nın Hikāyesi)
Reften-ē Şāh-ē Şām Be-Dīden-ē Gol-şāh [1225-1347]/ (Şam Şahının Ğulşāh'ı Görmeĝe Gitmesi)	
	El- Meclisü'r-Rābi' [897-1178]/ (Dördüncü Meclis)
Nevħa Kerden-ē Golşāh [1348-1360]/ (Ğulşāh'ın aĝıt yakması/ Hüzünlü Sözler Söylemesi)	
Şe'r Goften-ē Golşāh der-Hēcr-ē Varķa [1361-1366]/ (Ğulşāh'ın Varķa'nın Ayrılıĝında Şiir Söylemesi)	
(mesnevî) [1367-1400]	
	Şi'r-i Ğulşāh [1140- 1148]/ (Ğulşāh'ın Şiiri)
Borden-ē Golşāh Be-Şām [1401-1433]/ (Ğulşāh'ın Şam'a Götürülmesi)	
	Hikāyet-i Hilāl Şāh Aldayup Varķa'ı Vefāt İtdi Ğulşāh [1149- 1178]/ (Hilāl'in Ğulşāh'ın Ölüm Hikāyesi Varķa'yı aldattı.)
Bāzgeşten-ē Varķa Be-Hāyy-ē Benī Şeybe [1434-1481]/ (Varķa'nın Benī Şeybe Kabilesine Geri Dönmesi)	
Şe'r Goften-ē Varķa Der-Hēcr-ē Golşāh [1482-1488]/ (Varķa'nın Ğulşāh'ın Ayrılıĝında Şiir Söylemesi)	
Zārī Kerden-ē Varķa [1489-1535]/ (Varķa'nın Aĝlaması)	
Āĝāhī-yē Varķa Ez-Mekr-ē 'Amm [1536-1585]/ (Varķa'nın Amcasının Hilesinden Haberdar Olması)	
	El- Meclisü'l-Hāmis' [1179- 1487]/ (Beşinci Meclis)
Reften-ē Varķa Be-Şām [1586-1733]/ (Varķa'nın Şam'a Gitmesi)	

	Hikāyet-i Melik Muhsin Şāh Seyre Çıkup Varka Buluşdı Gāh [1253- 1469]/ (Muhsin Şah'ın Gezmeye çıktığında Varka'yla karşılaşmasının Hikayesi)
Dīden-è Varka ve Golşāh Yek-Dīger-rā [1734-1864]/ (Varka ve Gülşāh'ın Birbirlerini Görmeleri)	
	Şi'r-i Varka [1470- 1473]/ (Varka'nın Şiiri)
	El- Meclisü's-Sādis [1488- 1744]/ (Altıncı Meclis)
	Şi'r-i Varka [1524- 1530]/ (Varka'nın Şiiri)
	Şi'r-i Gülşāh [1531- 1537]/ (Gülşāh'ın Şiiri)
Bāzgeşten-è Varka Ez-Şām [1865-981]/ (Varka'nın Şam'dan Geri Dönmesi)	
Şè'r Goften-è Varka [1982-1986]/ (Varka'nın Şiir Söylemesi)	
(mesnevî) [1987-2008]	
Şè'r Goften-è Varka [2009-2013]/ (Varka'nın Şiir Söylemesi)	Şi'r-i Varka [1565- 1573]/ (Varka'nın Şiiri)
Morden-è Varka ve Haber Yāften-è Golşāh [2014-2050]/ (Varka'nın Ölmesi ve Gülşāh'ın Bundan Haberdar Olması)	
Şè'r Goften-è Gol-şāh [2051-2057]/ (Gülşāh'ın Şiir Söylemesi)	
(mesnevî) [2058-2066]	
Reften-è Şāh-è Şām Bā-Golşāh Ber-Ser-è Gür-è Varka [2067-2116]/ (Şam Şahı'nın Gülşāh ile Varka'nın Mezarının Başına Gitmesi)	
	Şi'r-i Gülşāh [1642- 1650]/ (Gülşāh'ın Şiiri)
Şekve-yè Şā'èr [2117-2128]/ (Şairin Şikâyeti)	

Bākī-yè Kèssa-yè Varka ve Gol-şâh [2228-2338] / (Varka ve Gülşâh Kıssasından Kalanlar)	
	Mu‘cizât-ı Hâzret-i Muḥammed Muştafâ ‘Aleyhi’ş-Şalâtu ve’s-Selâm [1682- 1724]/ (Ona Namaz ve Selam olan Hz. Muhammed’in Mucizeleri)

A. BAŞLIKLAR VE BÖLÜMLENDİRMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Tablo¹¹⁵dan da anlaşılacağı üzere A’da başlıklar daha fazladır ve mesnevî de daha uzundur ama YM’de mesnevî altı mecliste anlatılır ve kahramanların söyledikleri şiirlerin haricinde sadece beş alt başlık daha kullanılmıştır. Tabloda da görüleceği üzere;

Der-Setâyêş-è Soltân Maḥmūd Raḥmetullâhi ‘Aleyh [17-60]

Şahon Goften-è Varka Bâ-Pezer u Cevâb Dâden-è Pezereş [267-293]

Ceng Kerden-è Poser-è Rebi‘ Bâ-Gol-şâh [669-774]

Gêreftâr Şoden-è Gol-şâh [775-840]

Rehâyî Yâften-è Gol-şâh [841-888]

Şefat-è golâm-è Varka ve Destûrî H’âsten Ez-Vey Bè-çâre Sâhten [889-917]

Şefat-è H’ânden-è Varka Mâder-è Gol-şâh (râ) ve Zârî Kerden [918-981]

Şekve-yè Şâ‘er [2117-2128]

Yukarıda yazılan başlıklı kısımlar içerik olarak YM tarafından eserin yeniden yazımı sırasında A’dan farklı işlenmiştir ve bu kısımlar ele alınmamıştır. YM’de;

“Hikâyet-i Zengî Gulâm u Varka-i Pehlevân-ı Cihân” [776- 851]

Kısmı A’dan elimizde olan nushada yoktur.¹¹⁶ YM’de kahramanların ağzından 12 gazel, A’da 10 gazel bulunur; YM’de sadece Varka ve Gülşâh’ın ağzından gazel bulunur hâlbuki A’da Rebi İbni Adnan’ın ağzından da gazel bulunur. Ayrıca A’da herhangi bir başlık

¹¹⁵ Bu bölümdeki tablo Ayşe Yıldız’ın adı geçen doktora tezindeki tablodan esinlenerek düzenlenmiştir.

¹¹⁶ Ayyukî’nin mesnevîsinin elimizde olan nushalarının sayfalarında eksiklik vardır ve A mesnevisinde bu bölümü nasıl işlediğine kanaat getiremeyiz ama elimizde olan beyitlerden bu bölümü YM ile benzer bir şekilde işlediğini tahmin edebiliriz. Yine de belge olarak elimizde bir şey olmadığı için karşılaştırmada ona yer verilir.

taşımamakla birlikte mesnevînin kökeni ve yazılış sebebinin dile getirildiği ve sebeb-i telife denk olduğu düşünülebilecek (66-77. beyitler) 12 beyte YM’de karşılık yoktur. A’nın başlangıç kısmında 1 beyitlik besmele, 4 beyitlik tevhit, 6 beyitlik na’t ve 5 beyitlik münacat içerikli bölüme YM’de karşılıklı olarak başlangıç kısmında 1 mısralık besmele, 7 beyitlik tevhit, 6 beyitlik na’t ve ilk meclisi başlamadan hemen önce (32-36. beyitler) 5 beyitlik dört halife övgüsü yer almaktadır. Görüldüğü gibi A’da dört halife övgüsü ve YM’de münacat yer almamaktadır. Ayrıca A’da 44 beyitlik Gazneli Mahmud’un övgüsüne YM’de karşılık yoktur.

A’da mesnevî bir başlık olmaksızın doğrudan doğruya:

*“Be-nām-è Hozāvend-è bālā vü pest
Kè ez-hestîş hest şod her çè hest” [A/1]*

(Yerin ve göğün tanrısının adıyla. Var olan her şey onun varlığından var oldu.)

Besmele bölümüne ait olan beytiyle başlar. Dört beyitten ibaret Tanrı’nın ululuğunun anlatıldığı bölümden sonra herhangi bir başlığa yer verilmeksizin 6 beyitlik Hz. Peygamber övgüsü yapılır. Bu naatta, Hz. Peygamber’in yücelik ve şefaatchiliği anlatılır. Sonra 5 beyitlik münacat yer almaktadır. Bu bölümde Allah’a yakarış yer alır. 5 beyitlik münacatın sonrasında, “Der-Sétâyêş-è Soltān Mahmūd Rahmetullāhi ‘Aleyh” başlığıyla mesnevînin kendisine sunulduğu Gazneli Sultan Mahmud’un övgüsüne geçilir. Bu padişah övgüsü bölümüne, 44 beyit ayrılmıştır. YM “Dāstān-ı Varķa ve Gülşāh” başlığıyla başlar. Ardından besmele, tevhit, na’t yer alır. İlk meclisin hemen öncesinde de dört halife övgüsü anlatılır. YM’de padişah ya da devlet büyüğüne övgü yoktur. Ancak A’da 44 beyit boyunca Sultan Mahmud’un övgüsü, ideal bir hükümdar modeli çizilerek mesnevî formunda dile getirilmiştir: Sultan Mahmud’un hükümdarların şahı, basiret, ihtişam ve yiğitliğin sembolü olduğu, himmet, cömertlik, fazilet ve bilgelik sahibi olup ilmi ve sanatı koruduğundan bahsedilir ve devletinin daim olması yolunda dua edilir. Ayyukî, bu bölümde kendi adını ve Sultan Mahmud’un ismini açıkça zikreder:

*To ‘Ayyūkīyā gert hūş est u rāy
Be-ħédmet-è peyvend be-médhet gerāy [A/41]*

(Ey Ayyukî, aklın ve fikrin başındaysa (sultanın) hizmetine koyul ve ona övgüler söyle.)

Be-dél méhr-é soltān gāzī be-cūy

Be-cān medḥ-é soltān Maḥmūd gūy [A/42]

(Kalbinde Gazi sultanın sevgisini ara. Candan Sultan Mahmud'a övgüler söyle.)

Ebu'l-Kāsēm ān ṣāh-é dīn ü dovel

Şehenşāh-é 'ālem emīr-é mélel [A/43]

(Din ve devletler padişahı Ebu'l-Kasım, dünyanın padişahı ve milletlerin emiridir)

A'da 61. beyitten itibaren 117 beyit sürecek "Âgâz-é Kessa" başlıklı bölüm gelir. Burada öncelikle sözün övgüsü yapılır. Sözün tüm nimet ve hazinelerden üstün olduğu, insana bir süs olarak bağışlandığı, bilgili insanın sözünü dinle, söz insanın başını göğe yükseltip, dağı sahra yüzeyi hâline getirecek güce sahip olduğu, kötü bir işi iyi yapar ve kişiye cennet yolunu gösterecek güçte olduğundan bahsedilir.

Saḥon beh-ter ez-né'met ü ḥ'āste

Saḥon beh-ter ez-genc-é ārāste [A/61]

(Söz, nimet ve maldan daha iyidir; söz, süslü bir hazineden daha iyidir.)

Saḥon mer saḥon-gūy-rā māye bes

Saḥon ber-ten-é merd pīrāye bes [A/62]

(Söz, o sözü söyleyen kişiye sermaye olarak yeter. İnsanın bedenine süs olarak söz yeter.)

Zè-dānā saḥon beşnev u gūş kon

Key n'āmez dèger zè-āsmān coz saḥon [A/63]

(Gökyüzünden sözden başka bir şey gelmediği için sözü bilenden dinle ve ona kulak ver.)

Saḥon merd-rā ser-be-gerdūn keşez

Saḥon kūh-rā sūy-é hāmūn keşez [A/64]

(Söz, insanın başını göğe yükseltip dağı ovaya çeker.)

Saḥon ber-to nīkū konez kār-é zeşt

Saḥon reh-nomāyez be-sūn-é behēşt [A/65]

(Söz, sana çirkin bir işi güzel yapar, cennete doğru bir yol gösterir.)

A'da sözün övgüsüne yönelik bu kısma YM'de karşılığı yoktur. A'da sözün övgüsü yapıldıktan sonra hikâyeyi ilk defa mesnevî formunda kaleme alan kişinin Ayyukî olduğu anlaşılır. Ayyukî, eserinde hikâyenin daha önce kimse tarafından mesnevî şeklinde söylenmediğini, sadece Arapların sözlü ve yazılı anlatılarında var olduğunu açıklamaktadır. Kendisi bu anlatıları okuyarak mesnevî hâline getirdiğini söyler. Ancak YM'de bu konular ele alınmamıştır.

Be-goftem be-şîrîn sahon in semer

Kê kes nîst gofte ez-în pîşter [A/66]

(Bu hikâyeyi kimse daha önce söylememişti. Ben onu tatlı sözle söyledim.)

Çonîn kêşşai-râ kes ez-hâş u 'âm

Ne-güyed be-zî'n vezn ü ênşa temâm [A/67]

(Bu hikâyeyi halktan ve zümreden hiç kimse bu vezin ve inşa ile tam olarak söylemiş değildir.)

Men ez-behr-ê ân efser-ê serverî

Sahon râned h'âhem be-lafz-ê Derî [A/69]

(Ben o taç sahibi sultan için Derî diliyle söz söyleyeceğim.)

Sahon bî-şek ez-nazm rengîn şevēz

'Arūs ez-mêşāta be-āyîn şevēd [A/70]

(Şüphesiz söz, nazımdan renk alır. Tıpkı gelinin makyaj ile süslenmesidir.)

Sahon râ beyārāst h'âhem hemî

Cemāl ez-hêred h'âst h'âhem hemî [A/71]

(Sözü her zaman süslemek istiyorum, yüz güzelliğini her zaman akıldan isteyeceğim.)

Be-nazm-āverem ser-gozeştî 'aceb

Zê-aḥbār-ê tāzî vü kotb-ê 'Arab [A/72]

(Arap sözlü anlatılarından ve onların kitaplarından (hareketle) bu şaşırtıcı hikâyeyi şiir hâline getireceğim.)

Ayyukî, hikâyeyi Arap kaynaklarından okuduğundan bahseder. Bu ayrıntı YM'de yoktur.

Çonîn h'āndem īn kēṣṣa-ē dēl-pezīr
Zē-aḥbār-ē tāzī vū kotb-ē Carīr [A/73]

(Bu gönül alan hikâyeyi Arap sözlü anlatılarından ve Carîr'in kitaplarından şu şekilde okudum.)

İki mesnevîde bu hikâye Hz. Peygamber zamanında geçtiğine baştan değinilir;

A'da:

Ço ez-Mekke peygamber-ē Abtahī
Be-Yesrēb ṣoz u kār-ē dīn ṣoz gavī [A/74]

(Abtahlı Hz. Peygamber, Mekke'den Yesrib'e gidince dini işler güçlendi.)

Be-gostered ū der- 'Arab dīn-ē pāk
Ser-ē ser-keṣān ender amez be-ḥāk [A/75]

(O temiz dini Araplar arasında yaydı. (Dine) başkaldıranların başı ise toprağa düştü.)

Zē-dūz ez-dēl-ē kāfērān kāfērī
Be-ṣemṣīr ü borhān-ē peygān-berī [A/76]

(Peygamberliğin kılıç ve delili ile kâfirlerin gönlünden kâfirlik temizlendi.)

Heme ḥayyhā-yē 'Arab ser-be-ser
Sūy-ē dāz u dīn āverizend ser [A/77]

(Tüm Arap kabileleri baştanbaşa dine ve adalete yöneldiler.)

Yekī ḥayy būz enderān rūzgār
Ço Erṣeng-ē Manī be-reng u nēgār [A/78]

(O zamanlarda Mani'nin Erjeng kitabı kadar güzel bir kabile vardı.)

YM'de:

Muṣṭafā devrinde bir ḳavmūñ adı
Zāhir İbn-i Ḥayy Benī Ṣeybe-idi [YM/14]

(Hz. Peygamber devrinde bir kabilenin adı Zahir İbn-i Hayy Benî Şeybeydi.)

YM’de bitiş bölümünde 22 beyit işlenmiştir. Ancak A’da sadece iki beyit vardır. YM’nin bitiş bölümü sekiz alt bölümden oluşur; 1. okuyucuya nasihat, 2. Mesnevînin beyit sayısı, 3. Mesnevînin yazılış yeri, 4. Mesnevînin yazılış tarihi, 5. Okuyucuya dua, 6. Okuyucudan hayır dua isteme, 7. Tanrı’ya dua, 8. Mesnevînin vezni. A’nın bitiş bölümünde hikâyenin Arap kaynaklı olduğu, Ayyukî tarafından yazıldığı açıklanmış ve en son Hz. Muhammed’i övmüştür.

‘Işk-ı isānī görürsin böyledür

Bir kıyās it bunlaruñ ‘ışkı nedir [YM/1723]

(İnsani aşk gördüğün gibi böyledir. Karşılaştır, bunların aşkı nedir?)

Bunlar ilkin dirliğinde oldılar

Ölüben anda muradın aldılar [YM/1724]

(Bunlar öncesinde hayatlarından oldular, ölerek orada muratlarına erdiler.)

Sen dahı ger dirliğüñde olasın

Lā-cerem göñlüñ muradın bulasın [YM/1725]

(Sen de eğer hayatından olursan şüphesiz gönlünün muradına erirsin.)

Senlüğüñden geçmeyince sen senüñ

Bulmayasın vaşlını ma ‘şūkınuñ [YM/1726]

(Benliğinden vazgeçmezsen sevgiline kavuşamazsın.)

Senligüñ gider hicāb olmuş saña

Sen anuñ yüzine ansuz baksaña [YM/1727]

(Sana perde olan benliğin gider, sen onun yüzüne onsuz baksana.)

Ger dilersen Muştafānuñ yüzini

Göresin tut evliyānuñ sözünü [YM/1728]

(Eğer Mustafa’nın yüzünü görmeyi dilersen evliyanın sözünü tut.)

Evliyā vire saña āb-ı hayāt

İki cihanda bulasın sen necāt [YM/1729]

(Evliya sana hayat suyu verecek, iki dünyada kurtuluşu bulursun.)

Evliyālar ulusı k̄utb-ı cihan

Mevlānādur mest-i ḥazret bī-gümān [YM/1729]

(Evliyaların yücesi ve cihanın en büyük evliyası Mevlana'dır, şüphesiz o Hz. Peygamber'in aşığıdır.)

Yūsuf-ı Meddāḥ bī-çāre anuñ

'İşkı yolında fidā eyle cānuñ [YM/1731]

(Zavallı Yūsuf-ı Meddāḥ, aşk yolunda canını feda et.)

Tā 'ivazı bir cāna biñ cān ola

Ḳalbinüñ ḳalbinde genc ü kān ola [YM/1732]

(Bir canın karşılığı bin can olacak, kalbinin içinde hazine olacak.)

Belki külli naḳd iderler ḳalbuñı

Görmeyesin bī-nevālıḳdan buñı [YM/1733]

(Belki kalbinin içinde hepsini (hazinelere) toplarlar, sen zavallılıktan bunu görmeyebilirsin.)

Buñ yerinde ideler saña meded

İmdi getir beytine bunuñ 'aded [YM/1734]

(Sıkıntı yerine sana yardım ederler. Şimdi bunun beyit sayısını getir.)

Biñ yedi yüz beyt ola bu dāstān

İçī ṭolu dürr cevāhir la 'l ü kān [YM/1735]

(Bu hikāye 1700 beyittir, içi inci, cevher ve lalden doludur.)

Varḳa vü Gülşāḥ sözini biz hele

Söyledük küllī tamāmet nazmıla [YM/1736]

(Varka ve Gülşāḥ'ın sözünün hepsini nazım şeklinde söyledik.)

Başladuḳ Sivās şehrinde bunı

Kim rebī'ü 'l-evvelüñ evvel günü [YM/1737]

(Buna Sivas şehrinde, Rebiülevvel'in ilk gününde başladık.)

Hem rebī'u 'l-āḥir ilkinde tamām

Eyledük rüz-i düşenbih ve 's-selām [YM/1738]

(Rebiülahir'in ilkinde, pazartesi gününde bitirdik.)

Yidi yüz kırk üç yılındadır bu dem

Kim bunuñ tārīhine urduķ kadem [YM/1739]

(Bunu yazmaya başladığımız tarih 743 yılındadır.)

Hayrı artsun kim işidür bu sözi

Hayrıla añarısıa hem ol bizi [YM/1740]

(Bu sözü dinleyenin hayrı artsın, o da bizi hayırla ansın.)

Kim bu dervīşi du 'āyıla aña

Rahmet itsün Tangrı lutfından aña [YM/1741]

(Bu dervişi dua edene Tanrı ona lütfundan rahmet göstersiz.)

Yā ilāhī cümle imān ehline

Rahmet eyle bakma yavuz fi 'line [YM/1742]

(Ey Allah, bütün iman ehline rahmet eyle. Kötülük yapanlara bakma.)

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilāt

Muştafānuñ rūhına vir şalāvāt [YM/1743]

(Mesnevînin vezni Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilât'tır. Mustafa'nın ruhuna salavat çek.)

Temmetü 'l-kitāb

Bi- 'avnilāhi 'l-meliki 'l-vehhāb [YM/1744]

(Çok cömert olan Allah'ın yardımıyla kitabı tamamladık.)

Çonīn büz īn kēşşe-yē por 'aceb

Zè-aḥbār-è tāzī vü kotb-è 'Arab [A/2238]

(Bu şaşırtıcı kıssa böyleydi, Arap deyişleri ve kitaplarındandır.)

Zè- 'Ayyūkī vü ommetān-è ḥāş u 'ām

Şenā ber-Muḥammed 'aleyhēs-selām [A/2238]

(Ayyukî ve bütün kabilelerden ona selam olsun Hz. Muhammed'e övgü olsun.)

II. KONU AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMA

Konu açısından iki mesnevînin arasında bazı farklılıklar görülür. Bu farklılıklar aşağıda numarandırılmış şekilde yazılır:

1. YM’de Varka ve Gülşâh’ın aynı gecede doğduklarına değinilir. A’da ise iki kahramanın doğumundan bahsedilmez. Dünyaya geldikten sonraki hayatlarından bahsedilir.

Ƙudretile ol Hümâmuñ bir gice

Oğlı toğdı balk urur dür-dânece [YM/19]

(Allah’ın takdiriyle, o Hümâm’ın bir gece oğlu doğdu, inci tanesi gibi parlar.)

Hem Hilâlüñ dağı bir kıızı olur

Ol gice ol dağı bir gevher bulur [YM/20]

(Hilâl’in da bir kıızı olur, o gece o da bir cevher bulur.)

Mer ân-râ kocâ nâm-ê ü boz Hêlâl

Yekî doğterî bûz ħürâ-meşâl [A/85]

(Adı Hilâl olanın huri gibi bir kıızı vardı.)

Ço Golşâh u çon Varħa-yê tîz-mêhr

Nebûz u neperverd gerdan sêpêhr [A/89]

(Gülşâh ve âşık Varka gibi yoktu ve felek de yetiştirmemişti.)

2. YM’de Gülşâh ve Varka’ya ad verilmesi aynı beyitte işlenir. A’da ise Hilâl’in kızına Gülşâh adını verişinden bir beyitle bahsedilirken, Hümâm’ın oğluna ad vermesinden bahsedilmez ve Varka adıyla takdim edilerek hikâyeye devam edilir.

Merû-râ pezer nâm Gol-şeh nehâz

Ke ħorşîz-roħ bûz u ħürâ-nejâd [A/88]

(Güneş yanaklı ve huri soylu (o kıza) babası Golşeh adını koydu.)

Varħa virdiler Hümâm oğluna ad

Ƙız adı Gülşâhıdı iy ħoş-nihâd [YM/21]

(Ey iyi huylu, Hümâm’ın oğluna Varka adını verdiler, kız adı Gülşâh idi.)

3. YM’de Varka ve Gülşâh’ın beşik kertmesinden söz edilir ve okulda birbirlerine âşık oldukları açıklanmaktadır; ancak A’da çocukluğundan beri birbirlerine âşık oldukları denilmektedir.

Beşik kertmesi olmaları:

Ata ana bunlaruñla oldı şād

Ƙıldılar beşikde iken nām-zād [YM/26]

(Anne babaları onların dünyaya gelmelerine sevindiler ve onları beşik kertmesi yaptılar.)

Okulda birbirlerini sevmeleri:

Mektep içinde bular biri birin

Cān içinde sevişüp kıldı yirin [YM/39]

(Okulda birbirlerini sevdiler.)

‘Âşık olup birbirin sevişdiler

Ney gibi ‘ışk odına kavuşdılar [YM/40]

(Birbirlerine âşık oldular, ney gibi aşk oduna kavuştular.)

Çocukluklarından beri birbirlerini sevmeleri:

Zè-reft-è gāzā vez gozešt-è sepehr

Hem ez kūzekīşān bepeyvest mehr [A/93]

(Kaza ve kaderden birbirlerine çocukluklarından beri seviyorlar.)

Şeb ü rūz bā-mehr peyveste būz

Ki ez-kūzekī bāz del-ħaste būz [A/121]

(Gece gündüz sevgiyle bağlıydı çünkü çocukluğundan beri âşıktı.)

Hem ez-kūzekī mèhrēşān beste būz

Vefā der-dél-è her dovān roste būz [A/464]

(Çocukluklarından beri birbirlerini seviyorlar, ikisi birbirine vefalıdır.)

4. YM’de 7 yaşındayken okuma yazmayı öğrendikleri yazılmaktadır; A’da 10 yaşındayken mektebe gittikleri açıklanmaktadır.

Yazı yazmak okımağ öğrendiler

Çünkü yedi yaşına degdi bular [YM/48]

(Yedi yaşındayken okuma yazmayı öğrendiler.)

Ço deh sāl perverdeşān rūzgār

Neşāndendeşān pīş-é āmūzegār [A/98]

(On yaşındayken okula gittiler.)

5. YM’de Varka’nın babası onu silahşör olmayı öğrenmeye gönderir ve böylece ilk kez birbirlerinden ayrı kalan Varka ve Gülşâh hasta olurlar; bunu Hilâl öğrenir, bütün kabile de “İcab eden Gülşâh’ı Varka’nın yanına göndermektir.” der ve böylece iki âşık kavuşurlar. Ayrıca kimse bunları birbirinden ayırsa haksızlık etmiş olur va onların kanına girer, derler. Bu durum A’da işlenmemiştir.

Bir şilāh-şüre virür oğlın Hümām

Tā ki erlik lu ‘bın öğrene tamām [YM/49]

(Hilâl oğlunu erliği tamamen öğrenmesi için silahşöre verir.)

Birbirinden bir sâ‘at ayru düşer

Her birisi bir yaña şayru düşer [YM/50]

(Birbirinden bir saat ayrı kaldıklarında her biri bir tarafta hasta olur.)

Görmedi Gülşāh bir dem Varkayı

Varka ağlar ister ol tolu ayı [YM/51]

(Gülşâh Varkayı bir lahza görmedi; Varka ağlar, o dolun ayı ister.)

Anlaruñ şabr u kararı kalmadı

Mūnisi Gülşāhı çünkim görmedi [YM/52]

(Onların sabrı kalmadı, çünkü can yoldaşı olan Gülşâhı görmedi.)

Döyemediler bular ayrılığa

Yüz çevirdler bular şayrulığa [YM/53]

(Bunlar ayrılığa dayanamadılar ve hasta oldular.)

Birbirin görmeyüb[en] zārī kıılır

Hasretile ayrıldıkdan dan yağıılır [YM/54]

(Birbirlerini görmedikleri için ağlarlar ve hasretle ayrılıktan yakınırılar.)

Çünkü bildi kızınıñ hâlin Hilâl

Varkasuz Gülşâha irişür zevâl [YM/55]

(Hilâl kızının durumunu anladı, anladı ki Gülşâh, Varkasız mahvolur.)

Kamular dir maşlahat oldur hemîn

Varka vü Gülşâh olalar hem-nişîn [YM/56]

(Herkes, “İcab eden Varka ve Gülşâh’ın birlikte olmalıdır.” der.)

İltüñüz Gülşâh’ı anda dahı siz

Ağlamasun yalıñuz bunda bu kız [YM/57]

(Siz Gülşâh’ı da oraya gönderin, bu kız burada yalnız ağlamasın.)

Ger ol üstâda varursa yana

Varķayıla göñli anda avına [YM/58]

(Eğer o üstadın yanına varırsa Varka ile gönlü avunacaktır.)

Kim oları birbirinden ayıra

Mazleme yüklenüben kana gire [YM/59]

(Bunları kim birbirinden ayırsa haksızlık etmiş olur, onların kanına girer.)

6. YM’de 12 yaşına girdiklerinde aşkı tamamen yaşarlar ve birbirlerini isterler, bu durumda kabile bir yere toplanır ve reislerinden bunları evlendirmelerini isterler; A’da ise Varka ve Gülşâh 16 yaşına basınca aşk acısından hasta olurlar, bunu öğrenen halk onların babalarına iki aşğın durumunu iletir ve böylece onları evlendirmeye karar verilir.

Çünkü yitdi ‘ömri on iki yıla

Hoş silâh-şür oldı ikisi bile [YM/64]

(On iki yaşına geldiklerinde ikisi bile iyi silahşör oldular.)

Varduğınca ‘ışķ odı gâlib olur

Birbirine cānları rāğıb olur [YM/65]

(On iki yaşına vardıklarında aşk odu onları sarar ve canları birbirlerini ister.)

Ol halâyıķ cem’ oldı bir yere

ķavmi tā Gülşâhı Varķaya vire [YM/66]

(Kabile Gülşâh'ı Varka'ya vermek için bir yere toplandı.)

Didiler ki iy re 'İsler biz kamu

Cümlemüz aña rāzīyuz iy 'amū [YM/67]

(Ey reisler biz hepimiz ona razıyız dediler.)

Tālibiyüz kamumuz bir hācetüñ

Yok dimeñ kim oldur iki hasretüñ [YM/68]

(Hepimizin bir isteği vardır, hayır deme çünkü iki hasretin kalır.)

Maşlahatdur kim bakasız hāline

Viresiz Gülşāhi Varka eline [YM/69]

(İcab eden, durumuna bakıp Gülşâh'ı Varka'nın eline vermektir.)

Her murādına degeler gör bular

Hem bize rahmet kıla Perverdigār [YM/70]

(Gör, bunlar her muradına ulaşırlar; hem Allah bize rahmet kılar.)

Maşlahatdur diyü kıldılar kabül

Ol re 'İsler evlerine kıldı yol [YM/71]

(İcab edendir diye kabul ettiler, o reisler evlerine doğru gittiler.)

Ço ez şānzdeh sāleşān ber-gozeşt

Heme hāl-è gītī dēger-gūne geşt [A/146]

(16 yaşı geçirdikten sonra durumları tamamen değişti.)

Gam-è 'aşk der her do del kār kerd

Mer ān her do rā zār [u] bīmār kerd [A/147]

(Aşk acısı iki gönülde de işlendi ve ikisini hasta etti.)

Gol-è la 'leşān şoz be-reng-è zerīr

Koh-è sīmeşān şoz ço tār-è harīr [A/148]

(Lal gülleri (yüzleri) altın rengini aldı (sarardı).)

Be-sūy-è pezereşān şoz īn āgehī

Ke hāmmīde geşt ān do serv-è sehī [A/149]

(İki düz olan selvilerinin eğilmeleri babalarına haber verildi.)

Ço ez hāl-ē īṣān ḥaber yāftend

Be-vaşl-ē do-dēl-bend beşetāftend [A/152]

(Onların durumunu öğrendikleri zaman, iki sevgiliyi kavuşturmak için acele ettiler.)

7. YM’de 12 yaşına girdiklerinde iyi silahşör, A’da ise 15 yaşına girince sanattan olgunluk güneşi oldukları açıklanır.

Çünkü yitdi ‘ömri on iki yıla

Hoş silāh-şūr oldı ikisi bile [YM/64]

(On iki yaşına geldiklerinde ikisi bile iyi silahşör oldular.)

Ço şoz ömr-i do deh ü penc sāl

Şozend ez hüner āftāb-i kemāl [YM/112]

(İkisi on beş yaşına girince sanattan olgunluk güneşi olurlar.)

8. YM’de düğünün yedi gün olduğu açıklanır ama A’da düğünün gün sayısı açıklanmaz.

Yedi gün toy u düğün oldı müdām

Kıldılar hep yarağın cümle tamām [YM/73]

(Yedi gün boyunca düğün yapıldı ve bütün hazırlıklar tamamlandı.)

9. Varka ve Gülşâh’ın düğününde Benî Şeybe’ye saldıran YM’de Benî Amr, Benî Hayf’in beyidir. A’da ise Rebi İbn-i Adnān, Benî Zabbe’nin beyidir.

Her birine ad viren ol üstād

Bunlara Ḥayyu Benī Ḥayf urdı ad [YM/76]

(Her birine ad veren o üstad, bunlara Benî Hayf kabilesi adını verdi.)

Beglerinüñ adı hem küfr-i şedīd

Ol begüñ adı Benī ‘Amr-ı pelīd [YM/77]

(Beylerinin adı hem büyük küfr, o beyin adı Benî Amr’dır.)

Be-nēsbet şerīf u be-merdī temām

Rebi ‘ēbn-ē ‘Adnān u Żabbī be-nām [A/189]

(Rebi İbn-i Adnān, ünlü Zabblı bağıllık bakımından soylu ve yiğitliği da tamdır.)

Benī Zabbē boz nām-ē šehr u hayy

Key māl-ē Benī Şeybe kerdend fey [A/190]

(Şehir ve kabilenin adı Benî Zabbeydi ki Benî Şeybe'nin malını yağmaladılar.)

10. YM'de Benî Amr'ın saldırısı Allah'ın emri olduğu açıklanır. Ancak A'da buna değinilmemiştir.

Gerekidi gele Gülşâh ol gice

İşit imdi Tañgrınuñ hükmi nice [YM/74]

(O gece Gülşâh'ın gelmesi gerekirdi, şimdi Allah'ın hükmünü dinle.)

11. YM'de Benî Amr'ın ordusu altmış bin kişi olduğu belirlenir, A'da bundan söz edilmez.

Cem' kıldı leşkerin her ne ki var

Bindürüp altmış biñ er oldı süvâr [YM/82]

(Ordusunu topladı, Her kim varsa bindirdi, altmış bin kişi süvar oldu.)

Hamle kıldı cümle ol altmış biñ er

N'eylesün deryâ katında bir pınar [YM/95]

(Bütün altmış bin asker saldırdı, deniz karşısında pınar ne yapsın.)

12. A'da Rebi önceden 5-6 kere Gülşâh'ın babasına mektup göndermiş, mektuplarında Hilâl'den aralarındaki düşmanlık ve hıncın bitmesini ve kızını ona vermesini ister; ona çocuğun için canını feda etmemesini, onu kabul etmezse ona saldıracağını söyler. YM'de ise Benî Amr önceden mektup göndermemiştir.

Ferestâde boz penc şeş reh peyâm

Süy-ē bāb-ē Golşâh-ē ferhonde-nām [A/194]

(5-6 kere mübarek adlı olan Gülşâh'ın babasına mektup göndermişti.)

Ke bā mehr-ē men mehr peyveste kon

Der-ē kīne vu dāverī beste kon [A/195]

(Benim gösterdiğim sevgiye sevgiyle cevap ver. Hınç ve düşmanlığı bırak.)

Be-men deh to ān del-gosel māh-rā

Perī-çehre Golşāh-ē del-hāh-rā [A/196]

(Ay yüzlü gönül titreteni, periler kadar güzel, benim sevdiğim Gülşâh'ı bana ver.)

Mekon cān fedā behr-ē ferzend-rā

Yekī pend bes mer hèrezmend-rā [A/197]

(Canını çocuğun için feda etme, bir öğüt akıllı insan için yeterlidir.)

To dānī kē ez-Varka men kem niyem

Eger meru-rā hīş u ben 'am niyem [A/198]

(Ben akraba ve kuzeni olmasam bile Varka'dan hiç eksikim olmadığını bilirsin.)

Şenīzem ke bā Varka-yē tīz-çehr

Derāmez be- 'ahd u bepeyvest mehr [A/199]

(Çirkin Varka'yla sözleştiğinizi duydum.)

Zē-Varka çe hīzed, çe āyez ez-ūy?

Zē-cūy-ē tohī āb-ē deryā mecūy [A/200]

[Varka ne yapabilir? Az suyu olan çeşmeden denizin suyunu bekleme (aşâğılık insandan büyük bir iş yapmasını bekleme.)]

Çe der hored Varka est Golşāh-ē to

Be-men gerdez ārāste gāh-ē to [A/201]

(Varka, Gülşâh'ı haketmiyor, o güzel yüzlü benim olacak.)

Zē-ķol-ē men er bogsēlī hūş u rāy

Şebīhūn u ceng merā dārpāy [A/202]

(Eğer benimle sözleşmekten uzak duracaksan seninle savaşmamı bekle ve kendini ona hazırla.)

Çonīn çend geh kes ferestāde boz

Zē-her gūne peygāmhā dāze boz [A/203]

(Şöyle kaç kere birini Gülşâh'ın babasına göndermişti, her türlü mesajı ona göndermişti.)

Nedīde boz ez bāb-ē Golşeh cevāb

Ne ender ḥatā vu ne ender şavāb [A/204]

(Gülşâh'ın babasından ne evet ne de hayır cevabı aldı.)

Ez ān bā-şogūne dēleş teftē şoz

Ço şīrī key ber gūr āşofte şoz [A/205]

(Gülşâh'ın babasının onu aldirmamasından canı yanmıştı, zebraaya saldırmaya hazır olan arslan gibiydi.)

13. YM'de Benî Amr Gülşâh'ı istemeye giderken yolda düğünden haberi olur, Gülşâh'ı kaçırmaya karar verir ama A'da Gülşâh Rebi'nin mektuplarına cevap vermediği için Rebi'nin canı yanar ve Gülşâh'ın düğününü bekler, düğün gününde de onu kaçırmaya gider.

'Azm kıldı leşkerin aldı gelür

İşidür yolda düğün olmuş olur [YM/83]

(Karar verdi, leşkerini alıp gelir; yolda düğün olduğunu duyar.)

Didiler kim gelmeñüz iy beg niye

Bil ki Gülşāhı virürler Varķaya [YM/84]

(Ey bey gelmeyiniz, bil ki Gülşâh'ı Varka'ya verirler; dediler.)

Ḥāzır ol kim bu gice ere varur

Çün işidür yüzine elin vurur [YM/85]

(Hazır ol ki bu gece erkeğine varır, bunu duyunca elini yüzüne vurur.)

Eydür andan geçdi işüm kim varam

Varuban gelince kızın dileyem [YM/85]

(“İş, gidip kızı istememden geçti.” der.)

Şöyle gerekdür ki bu gice baña

Hoş şebihün eyleyem varam aña [YM/86]

(Bu gece şöyle yapmam gerekir: iyi bir gece baskını yapayım ve ona varayım.)

Ol düğün içinde Gülşāh'ı kapam

Hoş murāduma irem öpem koçam [YM/87]

(O düğünde Gülşâh'ı kapayım, tatlı isteğime ereyim; öpeyim, kucaklayayım.)

Nedide boz ez bāb-ê Golşeh cevap

Ne ender haṭā vu ne ender şavāb [A/204]

(Gülşâh tarafından ne evet ne de hayır cevabı almıştı.)

Ez ān bā-şogūne deleş teŧte şoz

Ço şirī key ber-gūr āşofte şoz [A/205]

(O uğurlu (Gülşâh) yüzünden mezarda perişan olan arslan gibi canı yandı.)

Hemī boz ḥāmūş porsān ḥaber

Zê-Golşāh vez Varḳa-ê por-honer [A/206]

(Hep Gülşâh ve marifetli Varka'nın haberini sorardı ve susmuştu.)

Neşeste be-ārām u āhestegī

Ke tā key konend aḳd-ê peyvestegī [A/207]

(Onların nikâh kıyılmasına kadar sakince oturup bekler.)

14. Gülşâh kaçırıldıktan sonra YM'de Varka hemen kaçırana saldırmak ister ama annesi onu durdurur ve düşman hakkında bilgi toplanmaya kadar beklemesini ister, bu durumda Varka ilk kez annesiyle konuşmuş olur; A'da ise Varka inleyip ağlar ve ilk olarak da babasıyla konuşur.

Bir depenūn üstine dirildiler

Varḳa bunları dönüp başmaḳ diler [YM/112]

(Bir tepenin üstünde toplandılar, Varka bunları basmak ister.)

Anası eydür ki oḅlum sākin ol

İrte olsun tā bilevüz kimdir ol [YM/113]

(Annesi oğlum sakın ol, sabah olsun da onların kim olduğunu bilelim, der.)

İn atuñdan intizār olḅıl ṭaña

Bunları cāsūsılayavuz dört yaña [YM/113]

(Atından in ve sabaha kadar bekle, dört taraftan bunlara casus gönderdik.)

Ço Varḳa zê-Golşeh tohī dīz cāy

Ço ser-geşteşteḅān ender āmez zê-pāy [A/257]

(Varka, Gülşâh'ın yerini boş gördüğü zaman perişan bir hâlde yere kapandı.)

Gehî kerd ber-ser hemî tîre-ḥāk

Gehî kerd ber-ten hemî cāme çāk [A/258]

(Bazen kara toprağı başına dökerdi, bazen de üstündeki elbiseyi yırtardı.)

Yekî şe'r goft ān del-āzorde merd

Zè-tîmār u hêcrān vez dāğ u derd [A/259]

(Gönlü incinmiş adam ayrılık, yanık yara ve acısından bir şiir söyledi.)

Hemî goft ey lo 'bet-è del-sêtān

Kocā cūyemet men be-gerd-è cehān [A/260]

(Hep “Ey gönül çalan, seni cihan boyunca nerede arayayım.” dedi.)

Be-nezd-è pezer reft goft ey pezer

Poser reft u 'amr ('am) poser şoz be-ser [A/268]

(Babasının yanına gitti, “Ey baba! Oğul gitti ve kuzen bitti.” dedi)

Men īn derd rā çāre kon, zūz bāş!

Veğerne şozem men, to bedrūz bāş! [A/269]

(Benim acımın çaresini bul, çabuk ol. Yoksa ben biterim ve sana hoşçakal.)

15. Kaçırıldıktan sonra Gülşâh'ın tepkisi, YM'de açıklanır ama A'da açıklanmıyor ve sadece Gülşâh, Rebi'yi oyalamak için onu kandırdığından bahseder.

Diñmedi hiç Gülşāhuñ gözi yaşı

'Işka ğark olmuşdı içi taşı [YM/128]

(Gülşâh'ın gözyaşı hiç dinmedi, içi ve dışı aşka boğulmuştu.)

Olmışdı Varķa 'ışkından cünūn

Gözlerinden akıdur seylāb-ı ḥūn [YM/129]

(Varka'ya olan aşkından deli olmuştu, gözlerinden kan seli akardı.)

Gāh gelir 'aklı vü gāh bî-hūş olur

Gāh kılr zārī vü gāh ḥāmūş olur [YM/130]

(Bazen ayılır, bazen de bayılır; bazen ağlar, bazen de susar.)

16. Gülşâh kaçırıldıktan sonra YM’de Benî Amr ilk kez onunla konuştuğunda Gülşâh ona hiç cevap vermez ve sadece yere bakıp ağlar, A’da Rebi, Gülşâh’ı yanına çağırır ve ona şiir söyler aynı zamanda ona hediyeler verir; Gülşâh Rebi’yi bu kadar âşık görünce onu kandırmaya karar verir.

Katına geldi Benî ‘Amr ol zamân

Eytdi yâ Gülşâh bunca ne figân [YM/131]

(O zaman Benî Amr yanına geldi, “Ey Gülşâh bu kadar inleme nedir?” der.)

Yâ nigârîn ağlamağı ko avın

Ben seniñ şimden girü uş sen sevin [YM/132]

(Ey sevgilim ağlamayı bırak, teselli bul; bundan sonra ben seninim işte sevin.)

Hîç cevâb eytmedi aña ol nigâr

Yire bakıp ağlarıdı zâr zâr [YM/133]

(O güzel ona hiç cevap vermedi, yere bakıp ağlardı.)

Ço bergeşt ü ber-hayy-ê hoz reft bâz

Be-dîzâr-ê Golşâheş âmez niyâz [A/214]

(Döndüğünde ve yine kendi kabilesine gittiğinde, Gülşâh’ı görmek ister.)

Mer ân del-gosêl mâh-râ pîş h’ând

Be-dîzâr-ê ü der-şegeftî bemând [A/215]

(Gönül titreten ayı (Gülşâhı) çağırdı, onu görünce şaşırdı.)

Ço der-çal ‘at u kâmeteş hîre mând

Nevâzîzeş ü pîş-ê hod der-neşând [A/219]

(Onun yüzü ve boyunu görünce, onu okşayıp yanına oturttu.)

Zê-şâdî yekî şê ‘r âgâz kerd

Be-dêl der der-ê horremî bâz kerd [A/220]

(Mutluluktan şiir söylemeye başladı, gönlünde mutluluk kapısını açtı.)

Be-zû goft eyâ lo ‘bet-ê hûb çehr

Dêlem beste kerdî to der-bend-ê mehr [A/221]

(Ona “Ey güzel yüzlü gönlümü sevginin zinciriyle sardın.” der.)

Çonîn goft āngeh be-fermānberān
Beyārīz hīn bedrhā-yē gerān [A/226]

(O anda hizmetçilere şöyle söyledi: “Bu pahalı paketleri getirin.”)

Beyārīz pīšem kunūn tāc-ē zer
Do şaz taht-ē dībā u ‘aḳd-ē goher [A/227]

(Şu an yanıma altın taç, iki yüz top canfes kumaşı ve cevher getirin.)

Ço Golşeh dēl-ē şāh-rā nerm dīz
Revāneş be-‘aşḳ-ē enderūn germ dīz [A/232]

(Gülşâh şahın gönlünü yumuşak görünce, içindeki aşkı sıcak görünce..)

Be-mekr ender āmez bot-ē sīm-ten
Be-çāre rehānd ez belā ḥ-īştēn [A/233]

(Gümüş tenli hile yaptı ve çareyle kendisini beladan kurtardı.)

17. İki mesnevîde Varka, ordusuyla Gülşâh’ı kurtarmaya geldiğinde karşı taraf ordusunu hazırlar ve reisleri Gülşâh’ın yanına gider; YM’de Benî Amr, Gülşâh onu kabul etse ona hediyeler vereceğini söyler; Gülşâh’tan yüz bulamayınca sinirlenir ve Varka’nın başını keseceğini, aynı zamanda onu da direğe asıp kamçılacağını söyler. A’da ise Rebi, Gülşâh’tan gönlü onunla olup olmadığını sorar, Gülşâh da onu bir daha kandırır ve gönlünün onda olduğunu söyler.

Eytdi yā Gülşāh gül yüzlü şanem
Varka’ı terk eylegil yārūn benem [YM/162]

(“Ey gül yüzlü Gülşâh, Varka’yı terk et; yârin benim.” der.)

Gel gönül vir kim saña bu gencümi
Küllî virem zāyi‘ idem rencümi [YM/163]

(Gel gönül ver ki hazinemın tamamını sana vereyim, acım bitsin.)

La’l ü pīrūze cevāhir kıymetī
On yedi şandūḳ virem on biñ atı [YM/164]

(On yedi sandık lal, firuze, kıymetli cevahirler ve on bin atı vereceğim.)

Ƙamusın virdüm saña iy yüzi gül

Rāzī ol ben saña ƙul ağlama gül [YM/165]

(Ey gül yüzlü hepsini sana verdim, benim sana kul olmamı kabul et; gül (yüzlü) ağlama.)

Mālum u cānum fidā olsun saña

Māluma sen hākīm ol öñden şoña [YM/166]

(Malım ve canım sana feda olsun, malımın hepsine sen hākīm ol.)

Öldüreyim Varka'ı gel beniim ol

Ben ten olayın saña sen cānum ol [YM/167]

(Varka'yı öldüreyim, gel benim ol; ben sana ten olayım, sen canım ol.)

Söyledi çok işbu resme ol la'ın

Gelmedi Gülşâh aña hergiz yakın [YM/168]

(O nefret kazanmış bu güzele çok söyledi, Gülşâh ona asla yanaşmadı.)

Çünkü bulmadı rızâ hoşluğıla

Gör bu kez Gülşâha ol it ne ƙıla [YM/170]

(Hoşça rızasını alamadığı için, bak bu kez o köpek Gülşâha ne yapacak.)

Eytdi yâ Gülşâh azdurduñ beni

Varka 'ışkı ƙılmış āşüfte seni [YM/171]

(“Ey Gülşâh beni azdırdın, Varka aşkı seni perişan etmiş.” dedi.)

İRte anı öldürem başın kesem

Top idüben evde ƙarşuña aşam [YM/172]

(Ertesi gün onu öldüreyim, başını keseyim; top edeyim, evde karşına asayım.)

Seni bu hayme direğine şaram

Hep yalnızcağ eyleyüp ƙamçı vuram [YM/173]

(Seni bu çadırın direğine asayım, çıplak edip kamçı vurayım.)

Zè-to be-porseme sohan rāst-gūy

Be-men be-gerāyez dèlet yâ bezūy [A/314]

(Senden bir şey soracağım, doğrusunu söyle; gönlün bende mi onda mı?)

Eger mer to-rā sūy-è Varka'st rāy

Be-men bāz gūy ey bot-è dèl-robāy [A/315]

(Eğer gönlün Varkadaysa bana gönül çalan put (güzel) yine söyle.)

Key tā men sūy-è ceng bīrūn şevem

Bezānem haḳīkat ki mey çūn şevem [A/316]

(Ben savaşa hazırlandığımda neden böyle olduğumun gerçeğini biliyorum.)

Ve ger torā rāy sūy-è men'est

Netersem gerem ālemī doşmen'est [A/317]

(Eğer oyun bana yönelikse (gönlün bendeyse), dünya da bana düşman ise korkmam.)

Çonān be-goselêmeşān zè-rūy-è zemīn

Ke ber-men konend aḳtarān āferīn [A/318]

(Öyle yeryüzünden onları sallayayım ki yıldızlar da bana aferin desinler.)

Bezū goft Golşāh ke-ey nām-cūy

Meyendīş vez doşmenān-è kām-cūy [A/319]

(Gülşâh ona “Ey ünlü eğlence peşinde olan düşmanı düşünme.” dedi.)

Key to tā kıyāmet merā mehterī

Zè-şad Varka ber-men gērāmī-terī [A/320]

(Ki kıyamete kadar sen benim için daha değerlisin, yüz Varka'dan benim için daha saygılısın.)

Şeb ü rūz men der-vefā-yè toam

Perestende-yè ḥāk-è pāy-è toam [A/321]

(Sabah akşam sana vefa duyuyorum, senin ayağının tozunu tapıyorum.)

18. Varka YM'de kimseye demeden gece vakti gizlice Benî Amr'ın çadırına girer ve Gülşâh'ı kurtatır. Ancak A'da düşmanın içine gizlice girmiyor ve savaşa giderken de, söylediği şiirde “Ben pusuya girmem ve gece baskını yapmam çünkü ikisi mertliğe karşıdır.” der.

Varka çıktı haymesinden yaluñuz

Kimseye dimedi bile gelüñüz [YM/202]

(Varka çadırından yalnız çıktı, kimseye gelin bile demedi.)

Varka düşmen haymesi yolın tutar

Bār-gāhına Benî ‘Amruñ yiter [YM/203]

(Varka düşman çadırının yolunu tutar, Benî Amr’ın çadırına varır.)

Dün buçuğı haymeye irmişidi

Pās-bānlar uykuğa varmışıdı [YM/204]

(Gece yarısı çadıra varmıştı, gece bekçisiler uyumuştı.)

Haymenüñ Varka gizendi ardına

İrdi dermān ol nigāruñ derdine [YM/205]

(Varka çadırın arkasında saklandı, o nigarın derdine derman oldu.)

Yol virürse Tañrı ol toluaya

Varka çün girür içeri haymeye [YM/206]

(Allah o dolunaya yol gösterirse Varka çadırın içine girer.)

Varқанuñ Gülşāh işitdi pendini

Varka Gülşāhuñ götürdi bendini [YM/207]

(Gülşâh, Varkanın öğüdünü dinledi, Varka Gülşâh’ı kurtardı.)

Haymeden çıktı bular hoş şād-kām

Urdılar leşkerleri yolına kām [YM/208]

(Bunlar çadırdan mutlu çıktılar ve orduya doğru yola koyuldular.)

19. YM’de Benî Amr, Gülşâh’ın Varka tarafından kurtarıldığını öğrendiğinde onlara saldırır ve Varka’yla savaşmak ister; ama Gülşâh, Varka’nın savaş meydanına çıkmasına izin vermez, kendisi Benî Amr ile savaşmaya gider ve esir düşer. Varka Benî Amr’a saldırmak istese de bu sefer de babası ona izin vermez ve kendisi Benî Amr’a saldırır. A’da ise Rebi, Gülşâh’ın ona verdiği güvenle savaş meydanına girer, kırk kişiyi öldürdükten sonra artık kimse onula savaşmaya çıkmaz. Bu durumda Varka’ya meydan okur ayrıca Varka’nın babasına da şöyle seslenir: “Benimle savaşmaya gelmesini söyle!”

Varka'nın babasıyla da savaşmak istemediğini belirtir. Varka savaş meydanına çıkmak istese de babası onu engeller ve kendisi savaş meydanına çıkar.

Sürdi meydāna Benī 'Amr atını

Na're urdı eytdi ol Varğakanı [YM/224]

(Benî Amr atını meydana sürdü, bağırdı; "O Varka nerede?" dedi.)

Dileridi Varğa meydāna gire

Nicedür erlik aña bir göstere [YM/227]

(Varka ona erliğin nasıl olduğunu göstermek için meydana çıkmak isterdi.)

Ķomadı Gülşāh men' itdi anı

Didi ben öldüreyin ol hāyini [YM/228]

(Gülşāh izin vermedi, onu durdurdu. "Ben o haini öldüreyim." dedi.)

Çün bu kez nevbet Benī 'Amra deger

Ķıldı bir ħarbıla Gülşāhı esir [YM/237]

(Sıra Benî Amr'a geldiğinde bir vuruşla Gülşāh'ı esir aldı.)

Dileridi Varğa ħamle ħıldı

Atı çılburn atası ħomadı [YM/239]

(Varka saldırmak istedi, babası izin vermedi.)

Eytdi yā oğlum kayırma şabr ħıl

Pehlevāndur bu anı sen bellü bil [YM/240]

("Ey oğlum kaygılanma, sabırlı ol. Bu yiğittir, onu sen açık bil." dedi.)

Ben girem meydāna gel sen fāriğ ol

Virmedi hergiz Hümām oğluna yol [YM/241]

(Ben meydana gireyim, sen rahat ol. Hümâm asla oğluna yol vermedi.)

Rebi' ēbn-ē 'Adnān 'aceb şāz şoz

Be-goftār-ē ū ez ħam āzāz şoz [A/322]

(Rebi çok mutlu oldu, onun sözlerinden dolayı acıdan kurtuldu.)

Hemī rānd çon mevc-è deryā be-ħaşm
Sūy-è yār-è dèl, sūy-è bez-ħ-āh-è çeşm [A/323]

(Gönlünü sevdiğinin yanına bıraktı ve düşmanıyla nasıl savaşacağını düşünerek dalgalanan deniz gibi hırsıyla (atını) sürdü.)

Çehel merd ez-ān nāmdārān bekoşt
Ke ez-kes geh-è kīne nenmūd poşt [A/379]

(Hınc zamanında kimseden vazgeçmedi, o alçaklardan kırk kişiyi öldürdü.)

Dèger kes neyāmez sūy-è ceng-è ūy
Ço dīzend der ceng āheng-è ūy [A/380]

(Onun savaşma tarzını görünce artık kimse onunla savaşmaya gelmedi.)

Kocā Varķa ān ‘āşık-è tīre-rāy?
Kocā bābekeş? Gū be-ceng-è men āy! [A/387]

(O kötü düşünen âşık Varka nerede? Babası nerede? Benimle savaşmaya gelmesini söyle!)

Ne-ħāhem pezer-rā key mīrast u pīr
Neyāyez zè-pīrān hüner cāy-gīr [A/388]

(Babayı yaşlı olduğu için istemiyorum, yaşlılar fazla yiğitlik gösteremez.)

Ne-ħāhem be-coz Varķa-rā hem-neberd
Key emrūz peyzā şeved merd-è merd [A/389]

(Bu gün rakib olarak Varka hariç hiçbir yiğit kimseyi istemiyorum.)

Ço beşnīz Varķa ez-ū īn saħon
Beboz ber-dèleş nev gamān-è kohen [A/398]

(Varka ondan bu sözü duyunca gönlündeki eski acılar canlandı.)

Be-āb-è vefā rūy-è hēcrān beşost
Becest ū zè-cā, kīn cānān becost [A/399]

(Vefa suyuyla ayrılık yüzünü yıkadı; yerinden fırladı, sevgilinin hıncını aradı.)

Ço zī ma ‘reke kerd rāy,ey şegeft!
Pezer cest, dest u ‘enāneş gereft [A/403]

(İlginç! Çünkü savaş meydanına çıkmak istedi. Babası fırladı ve elini aldı.)

Begofteş torā nīst hengām-ê ceng

Zamānı to-rā kerd bāyez dereng [A/404]

(Senin savaşma zamanın değil, senin beklemen gerekiyor, dedi.)

Key men hem kunūn zê-ū rehānem to-rā

Be-kām-ê dël-ê hōd resānem to-rā [A/405]

(Ben seni ondan kurtaracağım, seni gönlünün hacetine kavuşturacağım.)

Begoft īn u ber-bāre-yê bāz-pāy

Neşest ān sevār-ê mobārez-robāy [A/406]

(Savaşçılar onunla başa çıkamayan yiğit, bunu söyledi ve rüzgâr kadar hızlı olan atına bindi.)

20. YM’de Gülşâh ikinci kez Benî Amr tarafından esir alındığında artık onu kandırmaya karar verir hâlbuki A’da Gülşâh, ona daha önceki bendlerde de değinildiği gibi, en başından onu esir alanı kandırıyordu.

Ğıldı Gülşâh gönli içinde şağış

Olmasun kim ziyāna vara bu iş [YM/284]

(Gülşâh gönlünde hesap yaptı ki bu iş zarara varmasın.)

Ben bunuñıla müdārā ideyin

Bu işe mekr ile çāre ideyin [YM/285]

(Ben bununla idare edeyim, bu işe hile ile çare bulayım.)

Ol nigārīn eydūr ol dem yā emīr

Olmaya senden ulu beglerde bir [YM/286]

(O güzel, o zaman şöyle dedi: “Ey emir, bin büyük bey arasında senin gibi bir bey olmaz.”)

21. İki mesnevîde de Hümâm öldürüldüğünde Varka ağlayıp sızladıktan sonra babasını öldürene saldırır; YM’de akşama kadar savaşmalarından sonra ateşkes davulu çalınır ve herkes çadırına döner. Benî Amr, Gülşâh’ın yanına getirilmesini söyler, Gülşâh’a eğer onu hoşça kabul etmezse sarhoşlukla işini yapacağını söyler. Gülşâh da bu durumu

görünce onu kandırmaya karar verir ve eğer Varka'nın başını keserse ona varacağını söyler. Sabah, Varka ve Benî Amr yine savaşır ve bu defa savaşmaları kuşluk vaktine kadar sürer. Bir ara Varka atından ayrı kalır ve Benî Amr onu esir alıp kabilesine götürür. Gülşâh Varka'nın esir düştüğünü görünce canı yanar, elbisesinin altına zırh giyip Benî Amr'ın yanına gider. Gülşâh, Varka'nın cezasını kendisinin vermesini ister. Varka, Gülşâh'ın oyun oynadığını anlamadığı için bu duruma çok üzülür ve canı yanar. Varka'yı öldürmek için Gülşâh'a verirler. Oradan biraz uzaklaştıklarında Gülşâh, Varka'nın elini çözer, yanlarında olan köleyi kendisinden aldığı mızrakla öldürür. Varka kölenin atına biner, ikisi düşmana saldırıp çoğu kişiyi öldürürler, aynı zamanda Benî Amr'ın başını da keserler. O kabilenin hayvan, mal ve mülkü ne varsa yağmalarlar. Ancak sonra malları yerine bırakıp ne varsa hepsinden vazgeçerler ve kendi kabilelerine dönerler. A'da ise Varka babasının ölümü üzerine şiir de söyler. Gülşâh da gizlice savaş elbisesi giyip beline kılıç bağlar, eline mızrak alır. Köleler gibi giyinir ve savaş meydanına gider, uzaktan iki yiğidin birbiriyle savaşmalarını Varka esir düşene kadar izler. Rebi Varka'yı öldürmek istediğinde Varka son kez sevgilisini görmek için ona yalvarır; Gülşâh bu duruma sinirlenip örtüsünü kaldırır, Rebi onu görünce kendisini özleyip ziyaret etmeye geldiğini zanneder ve ona: "Hatta benden uzak kalmaya dayanamadıysan da buraya gelmemen gerekirdi, ben Varka'yı sana getirip önünde başını keserdim." der. Varka, Rebi ve Gülşâh'ın birlikte olduklarını zannedip çok üzülür. Gülşâh, Rebi'ye yaklaşır ve mızrağını karaciğerine saplar. Rebi'nin öldürülmesini duyan iki oğlu, babalarının intikamını almaya gelirler. Gülşâh, Rebi'nin büyük oğlunu öldürür. Ancak Rebi'nin küçük oğlu Gülşâh'a âşık olur ve Gülşâh'ı esir alır. Varka, Gülşâh'ı kurtarır, Rebi'nin küçük oğlunu da öldürür; ondan sonra ikisi gizlice kendi ordularına dönerler.

Uş benem Varğa harîfün hamle kıl

İy utanmaz hâyin iy kibr ü hacîl [YM/262]

(İşte benim Varka, senin rakibin; ey kibirli ve utanmaz hain saldır.)

Çünkü ahşam vakt irişdi nâ-gehân

Tabl-ı âsâyiş uruldu ol zamân [YM/271]

(Birden bire akşam olduğu için huzur davulu çalındı.)

Didi ol kâfir ki Gülşâhum kanı

Tiz getirün bunda göreyim anı [YM/279]

(O kâfir, “Gülşâh nerede, hızlı onu buraya getirin.” dedi.)

Ger rıza virmezisen hoşluğıla

Ben idem işümi ser-hoşluğıla [YM/283]

(Hoşluğa razı olmazsan ben işimi sarhoşlukla yaparım.)

Ƙıldı Gülşâh gönli içinde şağış

Olmasun kim ziyâna vara bu iş [YM/284]

(Gülşâh gönlünde hesap yaptı ki bu iş zarara varmasın.)

Ben bunuñıla müdürâ ideyin

Bu işe mekr ile çâre ideyin [YM/285]

(Ben bununla idare edeyim, bu işe hile ile çare bulayım.)

Ƙorküm illâ Varkadandur ger anı

Öldürürseñ ben Ƙabul idem seni [YM/290]

(Sadece Varkadan korkuyorum, onu öldürürsen seni kabul ederim.)

Ger anuñ başın getüresin baña

Ƙalmaya ayruğ dañı ‘özrüm saña [YM/291]

(Onun başını bana getirirsen artık benim sana karşı mazeretim kalmaz.)

Ol Benî ‘Amr-ı la ‘în ü pür-sitem

Sürdi meydâna atını ol Ƙadem [YM/300]

(O nefret kazanmış ve zulüm dolu Benî Amr o anda atını meydana sürdü.)

Didi yâ Varka erişeñ gel berü

Dünkileyin cenk idelüm bir girü [YM/301]

(“Ey Varka ileri gel, dünkü gibi yine savaşalım.” dedi.)

Varka meydâna yine sürdi atın

Görmişidi Varkanuñ dün heybetin [YM/302]

(Varka yine meydana atını sürdü, dün Varka’nın heybetini görmüştü.)

Düşdi başı üstüne ol bād-pây

Oldı atından cüdâ ol Ƙolu ay [YM/309]

(O hızlı koşanın başı önüne düştü, o dolunay (Varka) atından ayrı kaldı.)

Birbirin üstine atdılar kemend

Varķanuñ bağladılar boynına bend [YM/310]

(Her biri onun üstüne zincir attı, Varkanın boynuna zincir bağladılar.)

Gördi Gülşāh ol yigitler şāhını

Getürürler süriyü yandı cānı [YM/311]

(Gülşāh o yiğitler şāhını sürüye sürüye getirdiklerini gördü, buna canı yandı.)

Ŧonı altına demür geydi nigār

Bir katıruñ üstine oldı süvār [YM/312]

(Elbisesinin altına zırh giydi, bir katırın üstüne bindi.)

Çün yakın irdi nigārın ol zamān

Didi kuvvet koluña yā pehlevān [YM/313]

(O güzel yakın geldiğinde “Ey pehlivan koluna kuvvet!” dedi.)

Çünkü bu ğaddārı sen kılduñ esir

Getür imdi ipini elüme vir [YM/314]

(Çünkü bu merhametsizi sen esir aldın; şimdi ipini getir, elime ver.)

Bir ‘azābıla kılam buña cezā

Bu bilir mi kim neler kıldı bize [YM/315]

(Bir işkenceyle buna ceza vereceğim, bu bilir mi ki bize neler yaptı?)

Varka eyle şandı kim gerçek-durur

Dirliği ümmiziniñ terkin urur [YM/316]

(Varka gerçek olduğunu zannetti, yaşama umudunu kaybetti.)

Eytdi yavuz ‘avrata Hağdan belā

İy dirigā bu kez oldum mübtelā [YM/317]

(Allah’tan kötü kadına bela diledi. Ey aman! Bu kez tutuldum.)

Varka’ı Gülşāh eline virdiler

Çün teberrā kıldı andan gördiler [YM/318]

(Varka'yı Gülşâh'ın eline verdiler, uzaklaştığında oradan gördüler.)

Kaķır ol Gülşâh aña tîz yürü dir

Ėula eydür şol süñüyi berü vir [YM/330]

(Gülşâh ona hızlı yürü diye başına kakar, köleye “Şu mızrağı bana ver.” der.)

Ol süñü ĥod ĥarbe-idi gey iti

Urdu Gülşâh bağırından ol iti [YM/333]

(O mızrak köpeğin kendi mızrağıydı, Gülşâh o köpeğin bağırından vurdu.)

Geçdi bağırından u gögsinden yara

Düşdi öldi çün katı oldu yara [YM/334]

(Bağrı ve göğsü yaralı oldu, düştü öldü çünkü pek şiddetli yaralandı.)

Varķaya ol kâfirüñ viridi atın

Didi bin ĥoş sağlu şollu oķ atın [YM/335]

(O kâfirin atını Varka'ya verdi, “Bin tane güzel saçlı sollu ok atın.” dedi.)

Varķanuñ çün göge ağdurdu topın

Eydür imdi bu çeriye bir depin [YM/336]

(Varka kolunu göge kaldırdığında “Şimdi bu orduya saldırın.” dedi.)

Ėamle kılalum gel ikimiz bile

Biz yiterüz bunlara bugün belā [YM/337]

(Gel ikimiz bile bunlara saldıralım, bugün biz bunlara bela olarak yeteriz.)

Çün depindiler şıdılar leşkeri

Küşteden püşte yığıldı ol çeri [YM/338]

(Saldırdıklarında orduyu tepelediler, o savaşıñ ölenlerinden yığınlar oluştu.)

Ol Benî 'Amruñ başını kesdiler

Bir süñünüñ üzerine aşdılar [YM/339]

(O Benî Amr'ın başını kestiler ve bir mızrağın üstüne astılar.)

Ėıldı yağmā bunlaruñ tavarını

Raĥt u büngāĥ ellerinde varını [YM/340]

(Bunların hayvanları, malı ve çadırını, ellerinde ne varsa yağmaladılar.)

Raht u büngāh yirinde qodılar

Ne varisa qamudan el yudılar [YM/341]

(Mal ve çadırları yerinde bıraktılar, ne varsa hepsinden el çektiler.)

Döndi bunlar girü kendü yirine

Kim yavuzluk iderise yirine [YM/342]

(Bunlar kendi yerine geri geldiler, kim yerine kötülük ederse.)

Geldiler Hayyu Benî Şeybe Hilāl

Qıldılar düşmenlerini künd ü lāl [YM/343]

(Benî Şeybe kabilesi ve Hilāl geldiler, düşmanlarını perişan ettiler.)

Be-dēl der der-ē derd u gam bāz kerd

Ez endoh yekī şē 'r āgāz kerd [A/476]

(Çok üzüldü ve acısından bir şiir söyledi.)

Ber-āvīhtend ān do mīr-ē 'arab

Do ferhonde-nām u do ālī-naşab [A/519]

(O iki Arap beyi, mübarek adlı ve soylu, birbirine saldırdılar.)

Rebi ebn-ē 'Adnān ço ez pīş-ē ūy

Sūy-ē kīne-yē Varqa āverd rūy [A/567]

(Rebi İbn-i Adnan onun yanından Varka'ya gittiği zaman...)

Bepūşīz Golşāh dest-ē selīh

Be-ber der hosām u be-kef der remīh [A/568]

(Gülşāh savaş elbisesi giyip beline kılıç bağladı ve eline mızrak aldı.)

Besān-ē gōlāmān ten-ē h'īştēn

Beyārāst ān lo 'bet-ē sīm-ten [A/570]

(Köleler gibi giyindi ve gümüş vücudunu süsledi.)

Nehān ez kenīzān u peyvestegān

Nehān ez gōlāmān u der bestegān [A/571]

(Hizmetçiler ve kölelerden gizlice...)

Zè-ḥayy-è Benī Żabbe āmez beder

Be-tīre ŧeb āmez be-vakt-è saḥar [A/572]

(Gece yarısı Benī Żabbe kabilesinden çıktı.)

Bebeste be-resm-è ‘arab rūy-è ḥīṣ

Be-destār pūṣīze gīsū-yè ḥīṣ [A/573]

(Araplar gibi yüzünü örttü, bezle de saçlarını kapattı.)

Ço ŧoz yār bā bāre-yè gām zen

Berānd esb-è germ ān delārām zen [A/574]

(Hızlı yürüyen ata eşlik ettiği zaman güzel yüzlü kadın atı koşturdu.)

Hemī rānd tā sū-yè leṣker resīz

Zè-gerd-è do leṣker havā tīre dīz [A/575]

(Orduya varana kadar atını sürdü, iki ordunun kaldırdığı tozdan havayı karanlık gördü.)

Nègeh kerd Golṣāh sūy-è neberd

Bedīd ān do gerden-keṣ-è ṣīr-merd [A/578]

(Gülşâh savaşa baktı, o iki ceur yiğidi gördü.)

Yekī boz Rebi ‘ İbn-è ‘Adnān be-nām

Dèger Varḳa boz nām İbnül-Hümām [A/579]

(Birisinin adı Rebi İbn-i Adnan’dı, diğerinin adı Varka Hümâm’ın oğluydu.)

Bèzez bāng ber-merkeb-è bāz-pāy

Becest esp çon morğ-è perrān zè-cāy [A/600]

(Hızlı koşan atına bağırdı, atı uçan kuş gibi yerinden fırladı.)

Zè-bes tīzī ān bāre-yè reh-sèper

Ḥatā kerd nā-geh derāmez beser [A/601]

(O giden at o kadar hızlıydı ki birden bire yanlış yaptı ve bitti.)

Ser ü gerden-è esp ber hem şèkest

Be-dèl Varka goft: ez kazā kes nerest! [A/602]

(Atın başı ve boynu kırıldı, Varka kendi kendine, “Kaza ve kaderden kimse kurtarılmaz.” dedi.)

Beyoftāz meskīn setān ber kafā

Rebi ‘ender āmez ço kūh-è şafā [A/603]

(O zavallı, sırt üstü yere düştü, Rebi sağlam bir dağ gibi yetiştı.)

Belertzīd Varka ço berg-è deraht

Begoft: āh nomīz geştem zè-baht! [A/604]

(Varka ağaç yaprağı gibi titrer, “Ah, bahtımdan umutsuz oldu.” dedi.)

Rebi ‘-è del-āver zè-zīn der-becest

Ço şīrī dojem bīn key ber-ūy neşest [A/605]

(Cesur Rebi atından fırladı, gör ki üzgün arslan gibi onun üstüne oturdu.)

Ço şoz Varka ender kef-è ū zebūn

Keşīzeş yekī hancer-è āb-gūn [A/606]

(Zavallı Varka onun eline düştüğünde, Rebi su renginde olan hançerini çıkardı.)

Be-zān tā be-hancer be-borred sereş

Berez ser be-nezdīk-è ān delbereş [A/607]

(Bil ki başını hançerle kesmesi için başını sevgilisine (hançere) yaklaştı.)

Ser-è dest-è ū Varka begereft saht

Ço dīzeş key yek bāre bergeşt baht [A/608]

(Bahtının birden bire döndüğünü gördüğü zaman onun elinin ucunu sıkı tuttu.)

Begoftā berīn del meyefzāy derd

Be-ħak-è ħodāvend-è cebbār u ferd [A/609]

(Tek ve zorlayıcı olan Allah’ın hakkı için bu gönlün derdini arttırma.)

Ez-ān pīş tā kem derārī zè-pāy

Yekī rūy-è Golşāh-è mā-rā nemāy [A/610]

(Beni öldürmeden önce bana bir kere Gülşâh'ın yüzünü göster.)

Konūnem mekoş, dest ü pāyem bebend

Beber nezd-ê ān zāz serv-ê bolend [A/611]

(Şu an beni öldürme, elim ve ayağımı bağla; o yüksek selvi doğanın yanına götür.)

Be-dīzār-ê ān māh mehmān konem

Be-pīş-ê vey āngāh korbān konem [A/612]

(Beni o ayı görmeye misafir et, o zaman onun yanında beni kurban et.)

Ço yek bār-ê dīger bebīnemş rūy

Toam koş ço bokşez me-rā 'aşk-ê ūy [A/613]

(Onu bir kez daha gördüğümde, beni Gülşâh'ın aşkı öldüreceği gibi sen de öldür.)

Berem men to-rā sūy-ê Golşāh-ê to

Be-pāyān berem 'omr-ê kūtāh-ê to [A/618]

(Ben seni Gülşâh'ına götüreceğim, kısa ömrünü sona erdireceğim.)

Be-goft īn u ez-sīne-yê ū be-jest

Do-desteş pes-poşt moħkem be-best [A/619]

(Bunu söyleyip Varka'nın göğsünden kalktı, iki elini arkadan bağladı.)

Fēgendeş be-gerden derūn-ê palheng

Pīyāze keşīzeş be-meydān-ê ceng [A/620]

(İpi boynuna sardı ve onu tutukladı, yaya olarak onu savaş meydanının ortasına çekti.)

Ço Golşāh vey-rā be-meydān be-dīz

Sūy-ê dīze ħūn-ê dēleş ber-devīz [A/621]

(Gülşâh onu meydanda gördüğünde canı yandı.)

Nemānd iç ber-cāneş ārām u şabr

Be-kīne der-āmez ço yek-pāre ebr [A/622]

(Hiç sabrı kalmadı ve bir bulut gibi hınçla gürlledi.)

Ço cānān merū-rā bezān-sān be-dīz
Der-āmez yekī na 'reyī ber-keşīz [A/623]

(Sevgilisi onu bu durumda gördüğü zaman sinirlendi ve bağırp çağırıldı.)

Bezīşān ço teng ender āmez zè-rāh
Zè-roh perde bogşād u benmūd māh [A/624]

(Oraya vardığı ve ona yaklaştığı zaman yüzünün örtüsünü çıkarttı ve ay gibi yüzü ortaya çıktı.)

Rebi 'ēbn-ē 'Adnān ço ū-rā be-dīz
Be-boz hīre vu sūy-ē ū bengerīz [A/630]

(Rebi İbn-i Adnan onu görünce ona bakakaldı.)

Gomānī çonān bord k'ān māh-rūy
Zè-mehr-ē dèl āmez be-dīzār-ē ūy [A/631]

(Gülşâh (o ay yüzlü) onu sevdiği ve görmek istediği için geldiğini zannetti.)

Bètefsīd ender dèleş méhr-ē ūy
Ço çeşmeş ber-oftāz ber-çehr-ē ūy [A/632]

(Gülşâh'ın yüzünü gördüğü zaman ona karşı hissettiği sevgi daha da arttı.)

Feres pīş-ē ū rānd, goft: ey nēgār
Çerā āmezī? Zūz hoccet beyār [A/633]

(Atını ona doğru sürdü, "Ey güzel! Neden geldin? Nedenini hızlı söyle." dedi.)

Meger bī-men ey dūst gamgīn şozī
Zè-hècrān-ē men zār u meskīn şozī [A/634]

(Ey sevgilim bensiz üzgün mü oldun? Benden ayrı kaldığın için ağladın mı?)

Key men bī-to ey dūst çonān bozem
To goftī key der-bend ü zendān bozem [A/635]

(Ey sevgilim ben sensiz öyleydim; sen benim esir olduğumu söyledin.)

Ne-bāyestet āmez hemī sūy-ē men
Ve ger çend ne-şekībī ez rūy-ē men [A/636]

(Hatta beni görmediğin için sabırsızlansan da bana gelmemen gerekirdi.)

Ke men zī to bā Varka āyem hemī

Zè-kīne dēleṣ-rā be-hāyem hemī [A/637]

(Ki ben Varka'yla sana gelecektim, hınçtan onun gönlünü inciteceğim.)

Be-pīṣ-è to ḥ-āhemṣ gerden zēzen

Key tā men zè-to ber-ḥorem to zè-men [A/638]

(Senin yanında onun başını keseceğim ki birbirimizden faydalanalım.)

Zè-goftār-è ū Varka ṣoṣ sūgvār

Be-goftā ke hem cān ṣoṣ u hem negār [A/639]

(Onun söylediklerinden üzgün oldu; kendi kendine, “Hem canı hem de sevgilisi oldu.” dedi.)

Gomān bord meskīn meger bā Rebi‘

Be-peyvest mehr ān negār-è bedi [A/640]

(Zavallı, o güzel Rebi'yle birlikte olduğunu zannetti.)

Be-goft er konūn koṣte gerdem revā'st

Ke koṣten merā rāḥet ez-her-belā'st [A/641]

(Şu an öldürülmek bana uygundur ki öldürülmek benim için her beladan daha rahattır.)

Hemī rānd Golṣāh bā-mehr ū reng

Semend-è ṣaf-āṣūb-rā nü teng [A/642]

(Gülşâh, şefkat ve nazla hırçın atını yavaşça sürdü.)

Bezān-sān key men zī-to āyem hemī

Zè-dél mēhrebānī nemāyem hemī [A/643]

(Öyle ki ben her zaman sana geleceğim ve sana şefkat göstereceğim.)

Ço ez-reh resīzeṣ ber-her-do teng

Ne-kerd iḥ ber-cāygeh ber-dereng [A/644]

(Ona yaklaştığı zaman, hiç beklemedi..)

Yekī neyze zed ān sotūde-honer

Rebi '-ē forūmāye-rā ber-cēger [A/645]

(Sanatıyla övülen (Gülşâh), aşağılık Rebi'nin ciğerine bir mızrak sapladı.)

Sēnāneş gozārīz ez-sūn-ē pošt

Ber-ān-sān bezārī mer ū-rā be-košt [A/646]

(Mızrağını sırtına sapladı, böylece onu öldürdü.)

Be-zīr āmed ü dest-ē Varķa goşāz

Sūy-ē leşker-ē h'īş reftend şāz [A/647]

(Alta geldi ve Varka'nın elini çözdü, mutlu bir şekilde kendi ordularına gittiler.)

Rebi '-ē cehān-sūz çūn koşte şoz

Heme doleteş comle ber-geşte şoz [A/660]

(Cesur Rebi öldürüldüğü zaman bütün celal, muhteşemliği ve padişah tahtı da sona erdi.)

Do-ferzend boz merū-rā ceng-cūy

Delīr u saf-āşūb u ferheng-cūy [A/661]

(Savaşçı, cesur, saf yaran ve bilgi kovalayan iki çocuğu vardı.)

Ço ber-bābēşān dolet āmez be-ser

Be-kīne berūn rānd mehter-pēser [A/662]

(Babaları öldüğü zaman, büyük oğlan babasının hıncını almaya kalktı.)

Hemī goft: emruz rūz-ē men 'est

Ne-tersem gerem doşmen āhermen 'est [A/669]

(“Bugün benim günündür, düşmanım ehri men olsa bile korkmam.” dedi.)

Ço şoz Varķa ageh zē-goftār-ē ūy

Niyet kerd reften be-peykār-ē ūy [A/673]

(Varka onun dediklerinden haberdar olduğu zaman onunla savaşmaya karar verdi.)

Del ü cān-ē Golşāh şoz nā-şekīb

Zē-reften be-cān ender āmed nehīb [A/675]

(Gülşâh perişan oldu ve Varka'nın gitmesinden korktu.)

Ke bā-ān-heme sostī vu hastegī

Hemī kerd bā kīne peyvestegī [A/676]

(Ki o kadar yorgunlukla bile hıncını almaya karar verdi.)

Serāsīme şoz mānd ez-vey şegeft

Bezed çeng dest ü 'enāneş gereft [A/677]

(Gülşâh buna şaşırdı ve perişan oldu; elini uzatıp onun elini tuttu.)

Geret bā-ğered hest peyvestegī

Çegūne konī ceng bā-ğastegī [A/681]

(Eğer akıllıysan nasıl yorgunlukla savaşacaksın?)

To beşīn key eknūn be-cāy-è to men

Şevem sūy-è meydān berāy-è to men [A/682]

(Senin yerine ben gittiğim zaman, sen otur; benim için ben savaş meydanına gideceğim.)

Resānem ū-rā hem eknūn zī pēzer

Ke nezd-è pēzer bēhter āyez poser [A/683]

(Şu an onu babasına kavuşturacağım ki oğul babanın yanında daha iyidir.)

Be-goft īn u ez-kīne āheng kerd

Cēhān ber-dēl-è doşmenān teng kerd [A/684]

(Bunu söyledi ve hıncını dile getirdi, böylece dünyayı düşmanın gönlünde dar etti.)

Do bebr-è ber-āşofte-yè tīg-zen

Be-geştend bā-yek dēger her do ten [A/692]

(Kılıç savuran kızgın iki kaplan birbirine saldırırlar.

Der-āmez kenīzek ço tond ejdēhā

Ke ez-bend-è ğam geşte bāşeş rehā [A/693]

(Kız acı zincirinden kurtarılmış gibi hızlı bir ejderha gibi çıktı.)

Be-sîne bereş ta 'neyî zez doroşt

Ser-ê nêyze bogzâşt ez-sûn-ê poşt [A/694]

(Onun boyu posunu yerdî ve mızrağının ucunu onun sırtına koydu.)

Be-goft: ey delîrân u gerden-keşân

Serân u şocâ 'ân u merdom-koşân [A/695]

(“Ey cesurlar, inatçılar, büyükler, yiğitler ve öldürenler!” dedi.)

Key âyed dêger pîş-ê pîl-ê dojem

Key tâ bend-ê û bogselânem zê-hem [A/696]

(Sinirli filin yanına (benim yanına) bir daha geldiği zaman onun zincirlerini koparıyorum.)

Ço kêhter berâzer şênîd în sahon

Be-cûşîz ez-kîne-yê ân serv-bon [A/697]

(Küçük kardeş bu sözü duyduğu zaman o serve duyduğu hınçla sinirlendi.)

Yekî hamle kerd û be-Golşâh-ê ber

Gereft û kemîn-râ ber-ân mâh-ê ber [A/701]

(O Gülşâh’a saldırdı ve o ay yüzlünün yolunu kesti.)

Berû nîz Golşâh-ê dêl-bêr be-geşt

Ço do şîr-ê âşofte ber sâze deşt [A/702]

(Gönül alan Gülşâh da ona döndü, bayırda iki sinirli arslan gibiydiler.)

Golâm-ê dêl-âver der-âmez ço bâz

Be-hamle be-nezdîk-ê Golşâh-ê şâz [A/709]

(Yiğit Golâm rüzgâr gibi Mutlu Gülşâh’a saldırmak için çıktı.)

Be-zed neyzeyî, âmez ender-bereş

Be-yek ta 'ne befgend hoz ez-sereş [A/710]

(Bir mızrak aldı, onun yanına geldi. Nispet yaparak şapkasını kafasından attı.)

Bêrêhne şoz ân moşk-ê por tâb-ê ûy

pedîz âmez ân verd [û] sîmâb-ê ûy [A/711]

(Onun kıvrıkcık ve misk gibi kokan saçları açıldı, onun gül ve cıvası görüldü.)

Ço peyzā şoz ān māh ez-zīr-ê ebr

Ez-ān her do leşker be-pālūz şabr [A/714]

(Bulutun arkasındaki ay görüldüğü zaman iki ordunun sabrı kalmadı.)

Dêl-ê dohter ez-derd şoz por-gêre

Be-ser ber-fêgend āstīn-ê zere [A/715]

(Kızın gönlü dertten düğüm düğüm oldu, zırhının kolunu başına attı.)

Hêcel geşt ü zê-şerm gom kerd rāy

Şozêş sost ez-hîregî dest ü pāy [A/716]

(Utandı ve utancından ne yapacağını şaşırды, eli ayağı birbirine dolandı.)

Golām-ê dêl-āver ço ū-rā be-dīz

Be-dêleş enderūn ferş-ê gam gosterīz [A/717]

(Yiğit Golām onu gördüğü zaman gönlüne gam halısı serdi.)

Dêleş ez-gam-ê ‘aşk şoz sūhte

Ço şem ‘ī şoz ez-āteş efrūhte [A/718]

(Gönlü aşk acısından yandı, ateşten yanan bir mum gibi oldu.)

Be- ‘aşk ān poser ez-pêzer der-gozeşt

Be-yekbāregî sost u bīçāre geşt [A/719]

(Aşk için babasını unuttu, birden bire güçsüz ve zavallı oldu.)

Ço dohter çonān ser bêrehne be-mānd

Sebok-nāme-yê şīr-merdī be-h·ānd [A/720]

(Kızın başı açık kalınca yiğitlikten bahsetti.)

Be-zez neyze vü hūd-rā ez-zemīn

Ber-āverd ān doht-ê nesrīn serīn [A/721]

(Mızrakıyla miğferini yere düşürdü, o güzel kızın yüzü ortaya çıktı.)

Poser goft: ey dêl-robā-yê bedi ‘

Menem nām-ver Gālêb êbn-ê Rebi [A/729]

(Oğlan, “Ey benzersiz gönöl çalan, ben ünli Galip, Rebi’nin oğluyum.” dedi.)

To pīšem çonānī be-meydān-ē ceng

Ke nahçīr-ē bīçāre pīş-ē peleng [A/730]

(Sen benim yanımnda kaplanın yanındaki zavallı av gibisin.)

Konūn ey perī-çēhre-yē hūb-rūy

Be-yek sūne īn kīne vū goft [ū] gūy [A/731]

(Ey peri yüzli güzel, Şu an hınç ve tartışmayı bir tarafa koy.)

Merā bā-to emrūz peykār nīst

Merā coft niyo to-rā yār nīst [A/732]

(Bugün ben seninle savaşmayacağım, benim eşim ve senin sevgilin yoktur.)

Berāzerm ber-dest-ē to koşte şoz

Pezerm ez-belā-yē to ser-geşte şoz [A/733]

(Abim senin elinle öldü, babam senin belan yüzünden şaşı ve öldü.)

Konūn kīn-dēl ez mēhr gom-rāh geşt

Zē-cenget merā dest kūtāh geşt [A/734]

(Şu an hınçlı olan, sevgiden yolundan şaşı, seninle savaşmaya elim varmıyor.)

Be-ħandīz doħter zē-goftār-ē ūy

Ez-ān ‘aşķ u ez-nāle-ye zār-ē ūy [A/739]

(Onun sözlerine, aşķına ve inlemesine kız güldü.)

Be-gofteş: henūz ey poser kūzekī

Ebā kūzekī saħt nā-zīrekī [A/740]

(Ona şöyle söyledi; “Ey çocuk hâlâ küçüksün, küçük olmanın yanında çok da aptalsın.”)

‘Arūs-ē to emrūz coz gūr nīst

Ke bā baħt-ē bez mer to-rā zūr nīst [A/744]

(Senin gelinin sadece mezardır, kötü bahtın yüzünden gücün yoktur.)

Pezert enderīn ārezū cān be-dāz

To-rā nīz cān dāz bāyez be-bāz [A/745]

(Baban bu dileği uğruna canını kaybetti, yine sen de canını kaybetmen gerekir.)

Zè-goftār-è Golşāh kūzek be-teft

Ber-āşoft ez-ḥaşm [u] kīne gereft [A/746]

(Çocuk Gülşâh'ın sözlerine kızdı, sinirden kudurdu ve hınçla doldu.)

Be-goftā: kesī kū sézāvār-è bend

Būz, neşnevez ez-ḥèzèzmend pend [A/747]

(Kimse tutuklu olmayı haketmez, herkes akıllı insanın öğüdünü dinlemezse hakeder.)

Poser saht[nīrū] boz u zūrmend

Be-ten būd mānend-è serv-è bolend [A/769]

(Çocuk güçlüydü ve vücut yapısı olarak uzun serv gibiydi.)

Dèl-āver boz u celd [ü] zūr-āzmāy

Be-neyze be-kendī kohī-rā zè-cāy [A/770]

(Yiğitti, hızlı ve güçlüydü; mızrakla bir dağı yerinden kopardı.)

Zè-doḥter ferāz u füzūn boz be-zūr

Bovez şīr-rā zūr efzūn zè-gūr [A/771]

(O kız çırpınıp aşağı yukarı zıplıyordu ama onlar arslan ve zebra gibiydiler ki arslanın gücü daha fazlaydı.)

Zen er bā-meşel şīr-è pīl efgēn'est

Be-āḥèr çonān dān key zen hem zen'est [A/772]

(Kadın eğer fil öldüren arslan gibiyse de sonunda kadın kadındır.)

Be-zez dest kūzek be-kerdār-è dūz

Be-koḡvet ve-rā ez-zemīn der-robūz [A/773]

(Elini hırsız gibi uzattı ve kendisinin yüksek gücüyle onu yerden kaldırdı.)

Ço der bend-è ū şoz dèrefşende māh

Nehāz ez-ṭareb rūy sūy-è sèpāh [A/774]

(Aydın ayı (Gülşâh'ı) tutukladığı zaman mutluluktan ordusuna gitti.)

Sépâh-ê Benî Zâbbe geštend šāz

Heme hamle kerdend çon tond bāz [A/775]

(Benî Zabbe ordusu sevindi, hepsi hızlı rüzgâr gibi saldırdı.)

Gereftend mer her do-rā der-miyān

Şozend ez- țareb šādmān u dennān [A/776]

(İkisini yanlarına aldılar ve çok mutlu oldular.)

Ço Varka çonān dīz gam h-āre šod

Ço sergeštēyī zār u bīçāre šoz [A/777]

(Varka bunu gördüğü zaman üzüldü, şaşkın biri gibi inledi.)

Be-goft: ey serān u mehān-ê 'Arab

Şoca 'ān u nām-āverān-ê 'Arab [A/778]

(Şöyle söyledi: “Ey Arap büyükleri, yiğitleri, cesurları ve ünlüleri...”)

Be-cūyīz rūy u biyābīz rāy

Be-kūšīz bā-men zē-behr-ê Hodāy [A/779]

(Düşünün ve bir yol bulun, Allah aşkına bana yardım edin.)

Merā enderīn kār yārī konīz

Be-ceng-ê enderūn pāy-dārī konīz [A/780]

(Bu yapılan savaşta bana destek verin ve dayanıklı olun.)

Meger yār gom būze bāz āverem

Dēl-ê doşmenān zīr-ê gāz āverem [A/781]

(Kaybolunan sevgilimi geri getireceğim, düşmanın gönlünü ısıracağım.)

Sebok bāb-ê Golşāh-ê ferroh neseb

Horūşīz u bedeīz ber-ten seleb [A/782]

(Mübarek oln Gülşâh'ın çevik babası bağırdı ve elbisesini yırttı.)

Be-goft: ez peye hammiyet ü nām u neng

Be-kūšīz eyā nāmdārān be-ceng [A/783]

(“Onurumuz için savaşmaya çalışın.” dedi.)

Ço goft īn ebā Varkā u bā-sepāh

Zè-kīne ber-e ‘dā gereftend rāh [A/784]

(Bunu söylediği zaman Varka ordusuyla hıncını almak için düşmanın yolunu tuttular.)

Be-ḥamle derūn zūz beštāftend

Mer ān ḵom-rā comle deryāftend [A/785]

(Ona yardım etmeye koşular ve o kabileyi tamamen elde ettiler.)

Yekī ḥaymeyī dīz ‘ālī zè-dūr

Hemī tāft ez-vey ço ez-māh-è nūr [A/801]

(Uzaktan muhteşem bir çadır gördü, ay gibi ışıktan yüzünü çevirdi.)

Sebok Varkā zī ḥayme efgend rāy

Be-ūmīz-è dīzār-è ān dèl-robāy [A/802]

(Çevik Varka o gönül çalanı (Gülşâh’ı) görme umuduyla çadırın yolunu tuttu.)

Ço ez-dūr nezdīk-è ḥayme resīz

Be-dergāh-è ḥayme derūn bengerīz [A/803]

(Çadıra yaklaştığı zaman çadırın içine baktı.)

Be-beygūle-yè ḥayme Golşāh-rā

Be-dīzeş mer ān dèl-gosel māh-rā [A/804]

(Çadırın köşesinde o gönül titreten ayı, Gülşâh’ı gördü.)

Neboz coz Ğolām ender ān ḥayme kes

Hem ū boz tenhā u Golşāh u bes [A/811]

(Golâm dışında kimse çadırda yoktu, sadece o ve Gülşâh vardı.)

Ğolām ez-ber-è taht boz nīm mest

Yekī tīg pīş u piyāle be-dest [A/815]

(Golâm yatağın başında yarı sarhoştı, kılıcı yanında ve kadehi elindeydi.)

Pes āngeh ez-taht ber-hāst zūz

Zè-kār-è felek hīç āgeh nebūz [A/833]

(O zaman yataktan kalktı ve kaderinden haberi yoktu.)

Be-nezdīk-è ū reft bā-ħorremī

Be-sīcīz ez-behr-è nā-merdomī [A/834]

(Mutlu bir şekilde onun yanına gitti, günah işlemek için hazırlandı.)

Be-zān rūy tā mohr bestānzeş

Be-nāpākī ālūde gerdānzeş [A/835]

(Onu kendine bağlamak ve alçak bir şekilde günaha bulaştırmak istedi.)

Be-Golşāh çon dest kerdeş derāz

Dèl-è Varka mer kīne-rā kerd sāz [A/836]

(Gülşāh'a el uzattığı zaman Varka'nın gönlündeki hıncı daha da arttı.)

Nemāndeş şabūrī, nemāndeş qarār

Be-ħayme derūn cest 'ayyār-vār [A/837]

(Sabrı kalmadı, yiğit gibi çadırın içine daldı.)

Be-yek cesten āmez be-nezd-è Ğolām

Ber-āverd ü bogzāred Hendī ħosām [A/838]

(Ani bir hareketle Ğolām'ın yanına vardı, hintli kılıcı çıkardı ve sapladı.)

Be-yek zaħm bogsest ez-ten sereş

K'ez ān zaħm āgeh ne-şoz leşkereş [A/839]

(Bir darbeyle başını kesti ki ordusu o darbeden haberi olmadı.)

Ço Golşāh rohsār-è Varka be-dīz

Zè-cāneş gol-è şāz-kāmī demīz [A/840]

(Gülaşh Varka'yı gördüğü zaman çok sevindi.)

Ne-goftend ez-bīm-è leşker saħon

Berūn şoz bēder Varka u serv-bon [A/841]

(Ordunun korkusundan bir şey demediler, Varka ve Gülşāh kapıdan çıktılar.)

Nehān ez-pes-ē hayme bīrūn şozend

Nedānest kes k'ān do ten çūn şozend [A/842]

(Gizli bir şekilde çadırdan çıktılar ve kimse onlardan haberdar olmadı.)

Sebok rāh bī-reh gereftend zūz

Be-leşker resīzēnd her do ço dūz [A/843]

(Yolu hızlıca geçtiler ve duman gibi orduya vardılar.)

22. YM'de Benî Amr'ın çocuğu olup olmadığından bahsedilmez. Ancak A'da Rebi'nin iki oğlu olduğu açıklanır.

Rebi'-ē cehān-sūz çūn koşte şoz

Heme doleteş comle ber-geşte şoz [A/660]

(Dünyayı yakan Rebi öldüğü zaman bütün ihtişamı sona erdi.)

Do-ferzend boz merū-rā ceng-cūy

Delīr u saf-āşūb u ferheng-cūy [A/661]

(Savaşçı, cesur, saffi yaran ve bilgi peşinde olan iki çocuğu vardı.)

23. Gülşâh'ın kurtuluşundan sonra YM'de bütün kabile bu iki aşığı evlenmelerini ister, Gülşâh'ın babası da evlenmelerine razıdır ama annesi Varka'nın yetim ve fakir olduğunu ileri sürerek kızını vermek istemez ve süt parası ister. A'da ise bütün varını yoğunu Rebi'yle olan savaşında kaybeden Varka, Gülşâh'ı amcasından eli boş istemekten korkar. Gülşâh'ın bir sürü görücüsü olur; bunu duyan Varka, Gülşâh'ın annesiyle konuşur. Gülşâh'ın annesi Varka'ya acıyıp bunların evlenmeleri için kocasını ikna etmeye çalışır ama kocası kabul etmez ve sadece Varka'nın parası olması şartıyla kızını ona vereceğini söyler.

Ol kavim çūn bunları böyle görür

Didiler kim maşlahat eyle-durur [YM/349]

(O kabile bunları böyle gördüğü zaman “Yapılması gereken şudur.” dedi.)

Yā Hilāl şimdi gerek Gülşāhı siz

Düğüün idüp Varqaya tīz viresiz [YM/350]

(Ey Hilâl, şimdi düğün yapıp Gülşâh'ı Varka'ya vermeniz gerekir.)

Müstahakdur ol iki birbirine

Komañuz bugünki işi yarına [YM/351]

(O iki birbirine gerekir, bugünün işini yarına bırakmayın.)

Çün Hilâl itdi kabûl işbu sözi

Şâz olup geldi evine kendüzi [YM/352]

(Hilâl bu sözü kabul ettiği zaman sevindi ve kendi evine geldi.)

Eytdi ‘avrat sen ne dirsın bu söze

Halk şöyle maşlahat gördi bize [YM/353]

(Eşine “Halk, yapılması gereken iş budur, dedi. Sen bu söze ne dersin?” dedi.)

Ben rızâ virdüm ki Gülşâhı virem

Râzî ol sen dahı yâ ehl-i harem [YM/354]

(Ben Gülşâh’ı vermeye razı oldum, sen de bu işe razı ol.)

‘Avrat eydür Varka olmuşdur yetim

Şimdi Varka kim yaña Gülşâh kim [YM/355]

(Eşi “Varka yetim olmuştur, şimdi Varka nerede, Gülşâh nerede?” dedi.)

Yoğ elinde hânumân altun gümüş

Söyleme bu sözi kim olmaz bu iş [YM/356]

(Elinde mülk, altın ve gümüş yoktur, bu sözü söyleme ki olmaz.)

Varkanuñ çün eli irmez altuna

Bir kızımı virmezem varsun tuna [YM/357]

(Varka’nın eli altına ermediği için tek kızımı, yokluğa düşmese diye vermem.)

Şîr-bahâ getirmezise ben kızım

Varkaya virmezem işbudur sözüm [YM/358]

(Süt parası getirmezse ben kızımı Varka’ya vermem, sözüm işte budur.)

Hemî goft bî-mâl u bî-h’âste

Çegüne şevéz kârem ârâste [A/877]

(“Mal ve mülksüz işim nasıl düzelecek.” dedi.)

Be-tersem ke Golşāh-rā ger zè- 'am

Be-ḥāhem, be-kef āyezem derd u ḡam [A/878]

(Gülşāh'ı amcamdan istemekten, elimde acı ve gam kalmasından korkarım.)

Çonān gešt Golşāh-rā rūy u mūy

K'zū gešt gūī por ez-goft u gūy [A/902]

(Yüzü ve saçı öyle güzel oldu ki bütün dünya ondan söz ediyordu.)

Ber-oftād ber-her delī bend-é ūy

Ḥalāyek şozend ārezūmend-é ūy [A/903]

(Her gönül ona bağlandı, bütün insanlar onu diledi.)

Žīyā' u 'akār u ḡolām ü ḥadem

Zè- 'akd u yevākīt u zerr u dèrem [A/910]

(Tarla, ev eşyaları ve hizmetçiden yakut taşlı kolye, altın ve gümüş para kadar...)

Heme 'arza kerdend ber-vey heme

Zè-zer bêdrhā u zè-berg u reme [A/911]

(Altın keselerden, hayat ve savaş teçhizatlarından koyun sürüsüne kadar ellerinde olan herşeyi ona verdiler.)

Bezān tā meger yār-é Golşeh şevend

Sezāvār-é ān del-gosél meh şevend [A/912]

(Meğer Gülşāh'ın yâri olabilsinler diye, o gönül titreten aya yakışınlar diye.)

Ço der gūş-é Varka ḥaber der-resīz

Resūlān u ḥāhendégān-rā be-dīz [A/913]

(Haber Varka'ya geldiği zaman, gönderilen ve söyleyenleri gördüğü zaman..)

Zè-tīmār del der-bereş gešt ḥūn

Hemī āmez ez-rāh dīze borūn [A/914]

(Acıdan gönlü kan dolu oldu, ağlayıp durdu.)

Ço ez-derd-é hēcrān dēleş ḥīre mānd

Sebok mām-é Golşāh-rā pīş ḥānd [A/917]

(Ayrılık acısından gönlü perişan olduğu zaman Gülşâh'ın annesini hızlı çağırdı.)

Be-dû goft: ey māzerem, zīnhār!

Bedīn 'āşık-è haste-dél rahmet ār [A/918]

(Ona, “Ey annem, aman! Bu gönlü hasta aşığa acı.” dedi.)

Dél-è mām-è Golşāh ber-vey be-sūht

Yekī āteş ez-cān-è ū ber-forūht [A/930]

(Gülşâh'ın annesi onun durumuna yandı, canından ateş çıktı.)

Sūy-è şūy-è hīş ender āmed ço bāz

Sahōnhā-yè Varka berū kerz yāz [A/931]

(Kocasının yanına rüzgâr gibi geldi, Varka'nın sözlerini ona söyledi.)

Ez-ān nāle-yè 'aşk u tīmār-è ūy

V'ez-ān zārī u şīven-è zār-è ūy [A/932]

(Onun aşk inlemesi ve acısından ve onun ağlayıp sızlamasından...)

Be-goftēş zè-her do gosest'est hūş

Ke īn bā-fegān'est u ān bā-hurūş [A/933]

(İkisinin akli başından gitti ki ikisi bağırıp çağırıyorlar.)

'Am-è Varka hīre şoz ez-goft-è zen

Çonīn rāy-è bīhūze goftā mezen [A/934]

(Kadının sözleri Varka'nın amcasını perişan etti; “Böyle gereksiz konuşma.” dedi.)

Key men çūn be-Varka hemī bengerem

Temāmī nedārez haqq-è dohterem [A/939]

(Ben Varka'ya baktığım zaman benim kızımı tamamen hak etmediğini görüyorum.)

Eger haqq-è ferzendem ārez be-cāy

Merā der-cehān coz bezū nīst rāy [A/945]

(Eğer çocuğumu hakederse, dünyada onun haricinde kimseye onayım yoktur.)

24. A'da Hilâl'in kızını Varka'yla evlendirmek istemesinin ve bu evliliği uygun görmesinin sebepleri arasında aynı soydan geliyor olmak da vurgulanmıştır. YM'de Hilâl tarafından böyle bir gerekçe dile getirilmemiştir.

Hêlâl ez-ğameş dest ber-zez be dest

Be-gofteş key: Ārī, sezāvār hest [A/956]

(Hilâl, gamdan ellerini birbirine vurdu, “Doğru, münasıptır.” dedi.)

Ke bā-yek-dêger her do ender horend

Ke her do zê-yek aşl u yek govherend [A/957]

(Her ikisi birbirine uygundur ve her ikisi aynı kökten ve tek cevherdendir.)

Be-cây-ê men û mêhr dârez besî

Ne-bînem ezû mêhrbânter kesî [A/958]

(O benim yerine yeterince sever, ondan daha sevgi dolu şefkatli birini görmüyorum.)

25. YM'de Varka'ya dayısından yardım almasını direkt söyleyen belli değildir, o ilk olarak, kölesi aracılığıyla dayısına mektup gönderir. 6 ay geçer ama köleden haber gelmez, yine 40 gün bekledikten sonra Varka kendisi dayısına gider. A'da ise Varka'nın kölesi onun durumunu görünce ona para bulabilmek için yolculuğa çıkar ve ondan sonra köleden bahsedilmez. Gülşâh'ın annesi eşini bu iki aşığın evlenmeleri için ikna etme esnasındayken eşi, Varka'nın dayısından yardım almasını, onun çocuğu olmadığı için bütün mal ve mülkünü Varka'ya vereceğini söyler. Böylece Varka dayısından yardım almak için Yemen'e gider.

Didiler kim Varçaya bilmez misin

Kim saña tayı olur şâh-ı Yemen [YM/372]

(Varka'ya “Dayın Yemen'in şahı olduğunu bilmez misin?” dediler.)

Getürürseñ buña andan şîr-bahâ

Hağkuñi men ' itmeye biñ ejdehâ [YM/373]

(Buna ondan süt parası getirirsen bin ejderha da hakkını esirgeyemez.)

Varçanuñ bir zengî kulu varıdı

Varça 'ı biñ cānıla severidi [YM/374]

(Varka'nın bir zenci kölesi vardı, Varka'yı çok severdi.)

Yazdı nāme dayısına ol tamām

Ol kula viridi eyitdi yā gulām [YM/375]

(Dayısına mektup yazdı, o köleye verdi. Dedi: “Ey gulam...”)

‘Arza kıldum hālümü bu nāmede

Kim nice ‘āşık olup düşdüm oda [YM/376]

(Bu mektupta durumumu, nasıl âşık olup odaya düştüğümü yazdım.)

Var bu mektūbı Yemen şāhına vir

Eyt aña cānuñ-içün kırtar esīr [YM/377]

(Vardığında bu mektubu Yemen şahına ver, ona canın için esiri kurtar, de.)

Aldı ol kul nāme’i oldı revān

Varka Gülşāhıla qaldı şāz-mān [YM/378]

(O köle mektubu alıp yola çıktı, Varka Gülşâh’la mutlu kaldı.)

Altı ay geçdi buña kul gelmedi

Varkanuñ şabr u qararı qalmadı [YM/382]

(Altı ay geçti ve köle gelmedi, Varka'nın sabrı kalmadı.)

Didiler yā Varka gelmedi kuluñ

Didi kim kırk gün dağı va ‘de kuluñ [YM/383]

(“Ey Varka! Kölen gelmedi.” dediler, “Kırk gün daha zaman verin.” dedi.)

Yine kırk gün va ‘de kıldılar tamām

Varka eydür qalmadı ayruq kelām [YM/384]

(Yine kırk gün zaman verdiler; “Varka başka söz kalmadı.” dedi.)

Gelmedi kul ben varayım dayıma

Kim hemīşe şāz oluñ siz dāyima [YM/385]

(Köle gelmedi, ben dayıma gideyim ki siz hep sevinin.)

Yekī bende boz Varqa-rā sa ‘d-nām

Be-dāneş temām u be-merdī temām [A/885]

(Varka'nın sad adında bir kölesi vardı, bilgi ve yiğitlik açısından son derece donanımlıydı.)

Ço ez-ḥāl-è ū yāfteš āgehī

Ke kāreš tebāhest u desteš tohī [A/887]

(Onun durumunu, işi berbat durumda ve eli boş olduğunu öğrendiği için...)

Ber-è Varka āmez hem ez-bāmdaz

Be-goft ey heme dāneš u dīn u dāz [A/888]

(Seher vaktinde Varka'nın yanına geldi, dedi: “Ey tamamen bilgi, din ve adalet...”)

Berīn gūne men dīz netvānemet

Be-kūšem meger šāz gerdānemet [A/889]

(Ben seni böyle göremem, seni mutlu etmek için çalışacağım.)

Şoze būz ān bende sūy-è sefer

Ke ārez meger cāme u sīm u zer [A/896]

(O köle, kumaş, gümüş ve altın getirmek için yolculuğa çıktı.)

Velīken be-gūyeš ke ez-behr-è māl

To-rā reft bāyez be-nezdīk-è ḥāl [A/963]

(Ama ona mal için dayısına gitmesi gerektiğini söyle.)

Be-lā šek ço mer Varka-rā dīz rūy

Sepārez heme māl u mülket bedūy [A/966]

(Şüphesiz Varka'nın yüzünü gördüğü zaman, bütün mal ve mülkünü ona verecektir.)

Key vey-rā kes ez-nesl [u] peyvend nīst

Be-gītī dereš hīç ferzend nīst [A/967]

(Onun soyu olmadığı için dünyada çocuğu yoktur.)

Bā her do peymān be-best ostovār

Zè-behr-è sefer-rā be-sīcīd kār [A/1006]

(İkisiyle de sağlam bir sözleşme yaptı. Yolculuğa çıkmak için işlerini yaptı.)

26. Varka'nın kölesinin adı YM'de söylenmez ama A'da adı Sad olduğu zikredilir.

Yekī bende boz Varḳa-rā sa 'd-nām

Be-dāneş temām u be-merdī temām [A/884]

(Varka'nın sad adında bir kölesi vardı, bilgi ve yiğitlik açısından son derece donanımlıydı.)

27. Varka Yemen'e gitmek için Gülşâh'la vedalaşırken YM'de Gülşâh ondan hatıra kalacak bir şey ister. Varka da ona yüzüğünü verir. Birbirlerinden ayrılırken de karşılıklı gazel söylerler. A'da ise Gülşâh bir şey söylemeden Varka kendisi ona yüzük ve zırhını hatıra olarak verir. Burada birbirine gazel söylemezler.

Didi ol sulṭān-ı ḥūbān-ı cihān

Dilerem bir yādigār iy pehlevān [YM/395]

(O dünyanın iyi sultanı “Ey yiğit! Bir hatıra dilerim.” dedi.)

Tā ki eglenem anuñla iy şanem

Anı gördükçe seni bunda şanem [YM/396]

(Ey sevgilim seni burada gördükçe onunla avunayım diye isterim.)

Viridi Varḳa barmağından yüzüğün

Aldı anuñ yüzüğün ol māh-ı Çīn [YM/397]

(Varka parmağından yüzüğünü verdi, o Çin Ay'ı onun yüzüğünü aldı.)

Şiir-i Varka

Varḳa eydür iy gülistānum benüm

İy gözi maḥmūr u mestānum benüm [YM/402]

(Varka, “Ey benim gül bahçem! Ey benim baygın gözlüm...” der.)

İy dili bülbül yüzi gül kendüzi

Şehd ü şīrīn şekkeristānum benüm [YM/403]

(Ey benim dili bülbül ve yüzü gül gibi (sevgilim), bal ve tatlı şeker kamışı tarlam...)

Ben n'iderem bostānı çün senüñ

Görklü yüzüñ bāğ u bostānum benüm [YM/404]

(Senin güzel yüzün benim bağ ve sebze bahçem olduğu zaman ben sebze bahçesini ne yapacağım?)

İlmayam hergiz gülistana nazār

İy kōkusı görklü reyḥānum benüm [YM/405]

(Ey benim güzel kokulu fesleğeni! Gül bahçesine asla bakmam.)

İy firākum derdine vaşl-ı devā

Senden artuḡ zār mı dermānum benüm [YM/406]

(Ey ayrılığımın derdine kavuşması ilaç olan! Senden başka benim ilacım ağlamak mı?)

Görklü yüzüñ gā'ib olmadın henüz

Eridi küllī etüm cānum benüm [YM/407]

(Güzel yüzün hâlâ (gözümün önünden) yok olmadan bütün canım vücudum eridi.)

Tangrı bilür ditredür yiri gögi

Senden ayru zār u efgānum benüm [YM/408]

(Allah benim senden ayrı kaldığımda inleyip ağlayışımı bilir, (benim ağlayışım) yeri ve göğü titretir.)

N'ideyin ayruḡ görem mi iy 'aceb

Görklü yüzün çeşm-i giryānum benüm [YM/409]

(Ne yapayım? Acaba bundan sonra benim ağlayan gözüm senin güzel yüzünü görür mü?)

Şiir-i Gülşâh

Eydür ol Gülşāh sulṭānum benüm

Uş yine arturduñ efgānum benüm [YM/416]

(O Gülşâh, "Ey benim sultanım! İşte benim bağışmalarımı arttırdın." der.)

Gözüme kılduñ karañu 'ālemi

Şem ' u cem ' ü mäh-ı tābānum benüm [YM/417]

(Benim mumum ve parlak ayım, gözümde dünyayı kararttın.)

İy baña zulmetde İskender gibi

İrmezise āb-ı hayvānum benüm [YM/418]

(Ey hayat suyum! Bana karanlıkta İskender gibi ulaşmazsan...)

Cānum anda gevde bunda ħor u zār

Derdi bunda anda dermānum benüm [YM/419]

(Canım orada, vücudum burada bayağı ve inleyiştir. Derdi burada, benim ilacım oradadır.)

N'ideyin kim cānuma irdi firāk

Bu acı bahtum bu devrānum benüm [YM/420]

(Ne yapayım ki canımdan ayrıldım. Bu benim acı bahtım ve talihimdir.)

Çarĥ elinden çekerem cevr ü ceĥa

Bu 'aceb olmaz daĥı cānum benüm [YM/421]

(Feleğin elinden sitem ve eziyet çekerim, canım benim, bu tuhaf da olmaz.)

Ĥasret odi şöyle yakdı cānumı

Kim tamarada kalmadı kanum benüm [YM/422]

(Kederin ateşi şöyle canımı yaktı ki damarda benim kanım kalmadı.)

İy dirīgā ağlamaqdan diñmedi

Bir sa 'at bu çeşm-i giryānum benüm [YM/423]

(Eyvahlar olsun! Bu ağlayan gözüm bir saat bile ağlamaktan dinmedi.)

Sağ selamet görürisem yārümi

Şāz olam gide perīşānum benüm [YM/424]

(Sevgilimi sağ selamet görürsem sevinirim ve benim perişanlığım biter.)

Yekī ĥātem āverd u yekī zere

Negīn por-negār u zere por gere [A/1023]

(Bir yüzük ve bir zırh getirdi, yüzük resim dolu ve zırh düğüm doluydu.)

Be-Golşā dāz ez-pèyè yāzègār

Nèşest ez-ber-è bāre-yè rāhvār [A/1024]

(Gülşâh'a hatıra olarak verdi, rahvan atına bindi.)

28. A'da şair, Varka, Yemen yolunda kimseyle konuşmadığı için herkesin onu sağır ve dilsiz zannettiğini belirtir. YM'de bundan bahsedilmez.

Her ân kes key porsîdî ez-vey haber
Kocâ âmezî pîş ber-rehgozer [A/1030]

(Herkes ondan bir şey sorduğunda, ey yolcu nereden geldin diye...)

Ne-dâzî ez-endîşe kes-râ cevâb
Ne-goftî sahon ez-ĥatâ vu şavâb [A/1031]

(Endişeli olmasından kimseye cevap vermedi, yanlış ve doğrudan söz etmedi.)

Gomân bord her kes ke boz kû meger
Zê-mâzer çonân gong zâze 'st u ker [A/1032]

(Herkes onun doğuştan sağır ve dilsiz olduğunu zanneder.)

29. Varka Yemen'e giderken yolda karşılaştığı kervan YM'de Yemen'den geldiği A'da ise ticaret yaptıkları belirlenmiştir.

Yol Yemen şınurına irdi yakın
Varķa zârî kılırıdı turmadın [YM/428]

(Yemen sınırına yaklaştığında Varka durmadan ağlardı.)

Gördi kim irdi Yemenden kâfile
Didi bunlara şorayım ben hele [YM/429]

(Yemen'den kervan geldiğini gördü, "Ben bunlara bir sorayım." dedi.)

Ço âmez be-nezdîk-ê şehir-ê Yemen
Por-ez-mêhr-ê cân ü por-ez-renc-ê ten [A/1034]

(Yemen şehrine yaklaştığı zaman gönlü sevgi ve vücudu acıyla doluydu.)

Zê-pîş âmezeş kârvân-ê 'azîm
Por-ez-câme vü dibe v zerr ü sîm [A/1035]

(Önüne bir büyük kervan geldi. Elbise, ipek, altın ve gümüşle doluydu.)

30. Varka'nın dayısı olan Yemen şahının adı YM'de Selim, A'da ise bir beyitte Monzer, başka bir beyitte ise Mondez olarak yazılmıştır.

Şimdi altmış big Selīm Şāh-ı Yemen

Tutulupdur gey işit bu sözi sen [YM/434]

(Şimdi Yemen şahı Selim Şah ve altmış beyi tutuklanmıştır; bu sözü sen işit.)

Emīr-è Yemen būz Monzer be-nām

Hemī ħord şāz u hemī rānd kām [A/976]

(Yemen şahının adı Monzer'di, hep mutluydu, lezzetli yemekler yedi)

Serān-è Yemen-rā be-bordend esīr

Ebā Mondez ān ħüsrev-è şīr-gīr [A/1041]

(Yemen'in devlet adamlarını o arslan avlayan padişah Mondez ile esir aldılar.)

31. A'da Varka'nın dayısının çocuğu olmadığı söylenir ama YM'de buna değinmez.

Key vey-rā kes ez-nesl [u] peyvend nīst

Be-gītī dereş hīç ferzend nīst [A/967]

(Onun nesli olmadığı için dünyada çocuğu yoktur.)

32. YM'de 60 kişi, A'da ise 160 kişi Yemen'den esir alınmıştır. Bu mesnevîde aynı zamanda vezirin haricinde şehirde hiçbir yiğidin kalmadığı da belirtilir.

Şimdi altmış big Selīm Şāh-ı Yemen

Tutulupdur gey işit bu sözi sen [YM/434]

(Şimdi Yemen şahı, Selim Şah ve altmış beyi tutuklanmıştır; bu sözü sen işit.)

Şad u şaşţ serheng-è ū-rā be-ceng

Gereftend merdān-è ferheng [ü] seng [A/1042]

(Kültür ve taş erkekleri savaşıla onun 160 binbaşını esir aldılar.)

Ne-mānd ez-delīrān der-ān şehz kes

Vezīr-è emīr-è Yemen mānd u bes [A/1044]

(Şehirde yiğit kimse kalmadı, sadece Yemen şahının veziri kaldı.)

33. Yemen'e saldıran, Varka'nın dayısı ve beylerini esir alan kabilelerin adı YM'de Kîş ve Bahreyn'dir. Onların reisi de Melik Anter'dir; A'da ise Bahreyn ve Aden'dir. Onların reisleri Bahreyn şahı ve Aden şahı şeklinde söylenir.

Kîş ü Bahreyn leşkerile bil i yār

Şehri kılmışdur Melik 'Anter hişār [YM/433]

(Kîş ve Bahreyn ordusu birlikte olup Melik Anter şehri kuşatmıştır.)

Kocā şāh-é Bahreyn u şāh-é 'Aden

Be-ceng āmezestend sūy-é Yemen [A/1039]

(Bahreyn şahı ve Aden şahı Yemen'le savaşmak için geldiler.)

34. YM'de Yemen'in veziri, Selim Şah'ın esir alındığını ve başlarına gelenleri yazdığı mektubta dile getirerek Varka'ya defalarca gönderdiğini söyler. A'da ise mektuptan söz edilmez, vezir Varka'ya dayısının ne kadar onu görmek istediğini ve hep ondan bahsettiğini söyler.

Elini öper vezîr eydür aña

Nice kez nāme viribidüm saña [YM/456]

(Vezir elini öper ve ona "Kaç kez sana mektup gönderdim." der.)

Beglerle ol tayuñ tütğun-durur

Ol Melik 'Anter yavuz mel 'ün-durur [YM/457]

(O kötü lanetlenmiş Melik Anter, dayını beyleriyle esir almıştır.)

Bir hişār içinde cāna gelmişüz

Bu kavim elinde 'āciz olmuşuz [YM/458]

(Kuşatma içinde çok bunaldık, bu kabilenin elinde güçsüz kaldık.)

Biz bu çeriye viremezüz cevāb

İl vilāyet cümlesi oldu harāb [YM/459]

(Biz bu ordunun cevabını veremeyiz, il tamamen yıkıldı.)

Sen bizi hod bir gün istemeyesin

Anlara feryād idem diyemesin [YM/460]

(Sen kendin bizi bir gün sormadın, onlara yardım edeyim, demedin.)

Añmayasın şöyle miskîn olavuz

Düşmenüñ elinden ‘aciz kılavuz [YM/461]

(Bizi anmadın, şöyle zavallı olduk; düşmanın elinde güçsüz kaldık.)

Bunca nāme saña nice degmedi

Varķa eydür baña nāme gelmedi [YM/462]

(O kadar mektup sana nasıl ulaşmadı? Varka “Bana mektup gelmedi.” dedi.)

Vezīr-ê hêredmend goft: ey peser

Be-bī vaķt kerdī neşāt-ê sefer [A/1059]

(Akıllı vezir “Ey çocuk! Kötü bir zamanda yolculuğa çıktın.” dedi.)

Melêk ārêzūmend-ê rüy-ê to bûz

Şeb ü rûz der goft u gūy-ê to bûz [A/1060]

(Padişah senin yüzünü görmeyi dilerdi, gece gündüz senden bahsederdi.)

35. YM’de Yemen halkı Varka’nın gelmesi için sabaha kadar şenlik yapar ama A’da buna değinilmez.

Tā şabāh olunca cümle hāş u ‘ām

‘İşrete meşgūlıdı hoş şād u kām [YM/470]

(Herkes sabaha kadar mutlu bir şekilde içip eğlenmeyle meşguldu.)

36. YM’de Varka, Melik Anter’le ilk savaşında 24 bin asker ona eşlik eder, daha sonra dayısı ve devlet adamları darağaca götürüldüğünü gördüğünde vezirden yiğit olan en iyi bin askeri ona vermesini ister; A’da ise Varka savaşa gitmek için vezirden ona savaş meydanında ünlü olan bin binici vermesini ister¹¹⁷.

Eyledi ‘arz çün vezīr ol leşkeri

Ol yigirmi dört biñ er şehrlüleri [YM/472]

(Vezir o orduyu, o yirmi dört bin askeri söylediği zaman...)

¹¹⁷ Ayyukî’nin mesnevîsinde, Varka’nın dayısı için savaşmaları kısmı eksiktir, bir ya da daha fazla sayfanın kaybolduğu düşünülür. Bu yüzden Varka’nın dayısını kurtarması için yaptığı savaşta eksiklik vardır. Sonraki bölümde de Bahreyn ve Aden padişahlarının başlarını kesen Varka, zenci kölesi ve kesilmiş başlarla dayısına gitmiştir.

Varka vezir açdılar şar kapusın

Aldı şehirden taşra çıkdı kamusın [YM/473]

(Şehrin kapısını Varka ve vezir açtılar, hepsi şehirden dışarı çıktı.)

Varka eydür Allāh oñarsın işi

Bu yigirmi dört biñ erden biñ kişi [YM/607]

(Varka der: “Allah bu işi onarsın. Bu 24 bin askerden bin kişi...”)

Seçüñüz kim gey bahādur olalar

Erlik içre kıymetī dürr olalar [YM/608]

(Kim daha yiğit ve yiğitlikte inci değerli ise onu seçiniz.)

Be-men de to eknün sovār[ī] hezār

Heme nām bordār der-kārzār [A/1065]

(Sen şimdi bana hepsi savaş meydanında ünlü olan bin binici ver.)

37. Varka ordusuyla dayısını esir alana karşı savaşmaya çıktığında iki mesnevîde diğer tarafın bu durum karşısındaki düşünceleri farklıdır. YM’de Melik Anter bu duruma şaşırır; “Gece şenlik yaptılar, şimdi de çıkıp karşımızda durdular.” der ve vezirinin görüşünü sorar; vezir de bunlar güçsüz kaldıkları için acıkıp dışarı çıkmışlar, sonunda öleceklerini bildikleri için kapıyı açıp kaçmayı tercih etmişler. A’da ise Bahreyn ve Aden şahları bu duruma şaşırırlar, bunlar ya yeni bir şah getirip onun gücüne güvenerek içleri rahatlamıştır ya da bir yerden yardım almışlardır diye düşünürler.

Çün nazār kıldı Melik ‘Anter aña

Tañladı yavlaq aña batdı taña [YM/476]

(Melik Anter ona baktığı zaman hayretler içinde kaldı.)

Eytdi bunlara ne oldu iy ‘aceb

Kim şehirden çıkmağı kıldı taleb [YM/477]

(“Bunların şehirden çıkmasını kim istedi acaba?” dedi.)

Bu gice şehride beşāret urdılar

Şimdi çıkup bize karşı turdılar [YM/478]

(Bu gece şehirde şenlik yaptılar, şimdi de çıkıp karşımızda durdular.)

Yā vezīr ne oldı āhīr bunlara

Didi iy şāh irmedük biz bu sıra [YM/479]

(Ey vezir en son bunlara ne oldu? Ey şah biz de bu işe anlam veremedik.)

Gördiler bir kezden ol altmış emīr

Ele girdi şāhları oldı esīr [YM/480]

(O altmış esir ve şahları ilk saldırı ile ele geçirildiklerini gördüler.)

Kal‘ada bunlar çün ‘acīz oldılar

Acıgup kāmısu taşra geldiler [YM/481]

(Bunlar külede güçsüz kaldıklarında acıkıp hepsi dışarı çıktı.)

Eytdiler kim andan ilerü çeri

Aluban şehre gire ne kim varı [YM/482]

(Dediler: “Onlardan askerler ileri gelse, şehre girse ve her ne kim varsa...”)

Dutubanı bizi burca aşalar

Uçdan uca kökümüzi keseler [YM/483]

(Tutup bizi burada asarlarsa uçtan uca kökümüzü keserlerse...)

Didi bārī kapuları açalum

Doğunuban kalb yırtup kaçalum [YM/484]

(Bari kapıları açalım, merkeze saldıralım ve kaçalım, dedi.)

İttifākla bunu danışdılar

Ol sebebden şār kapusın açdılar [YM/484]

(Birlikte bunu danıştılar, bu yüzden şehrin kapısını açtılar.)

Şehenşāh-ē Bahreyn ü şāh-ē ‘Aden

‘Aceb daštend zē-ān sēpāh-ē Yemen [A/1084]

(Bahreyn şahı ve Aden şahı, Yemen ordusuna şaşırdılar.)

Hemī her do goftend bā yek dēger:

Şegeftī bezīn māye leşker neger [A/1085]

(Birbirine “İlginç! Bu orduya bak.” dediler.)

'Aceb kār kīn hest endek sēpāh
Hemī ceng cūyend bī-pāzēšāh [A/1091]

(Nasıl bir iştir? Askerleri azdır ve padişahsız savaşmak isterler.)

Meger şehriyār-ē no āverdeend
Ke ez-kuvveteş del kavī kerdeend [A/1092]

(Meğer yeni bir padişah getirdiler ki onun gücünden içleri rahatlamıştır.)

Ve yā şān zē-cāyī meded āmeze 'st
Yekī leşkerī bī- 'aded āmeze 'st [A/1093]

(Ya da bir yerden onlara yardım gelmiştir, sayısız bir ordu gelmiştir.)

Emīr-ē 'Aden goft: īnest rāst
Her ān kū cozīn dānez ez-vey hatā 'st [A/1094]

(Aden Şahı, “Bu doğrudur, herkes bunun dışında bir şey söylese hata ondandır.” dedi.)

38. YM'de Melik Anter'in ordusunda seksen bin askerin varolduğu zikredilir, A'da Bahreyn ve Aden ordusunun elli binden daha fazla askeri olduğu söylenir.

Şehre karşı ol Melik 'Anter meger
Şaf dutup tırımışdı seksen biñ er [YM/475]

(Meğer şehrin karşısında Melik Anter 80 bin askerle sıraya dizilip durmuştu.)

Sovārī ke ān-ē bed-endīş būz
Zē-pence hezārān 'aded bīş būz [A/1187]

(Kötülük düşünene ait binicilerin sayısı, elli bin kişiden daha fazlaydı.)

39. Varka'nın dayısını kurtarmak için yaptığı savaşlar iki mesnevîde farklı işlenmiştir. YM'de savaşa ilk çıktığında kırk askeri öldürdükten sonra savaşkes davulu çalınır; ikinci kez ise altmış kişiyi öldürdükten sonra Melik Anter savaşkes davulun çalınmasını emreder; üçüncü kez ise Melik Anter'in ordusunun pehlivanı Varka'yla savaşmaya gider, Varka da onu ilk darbesiyle ikiye böler. Bunu gören Melik Anter ordusunun saldırmasını emreder ve böylece savaşkes davulun çalınmasına kadar iki ordu birlikte savaşır. Bu savaştan sonra Melik Anter, Varka ile nasıl başedeceğini vezirine danışır. Veziri, Varka'nın dayısı için savaştığını ve Melik Anter'in üzmesinin tek sebebinin

dayısının varlığı olduğunu söyler. Çareyi de şöyle bulur: “Sabaha kadar meydana darağaçlarını kurdurmasını ve herkes kalktığında onu görmesini sağla. Herkesin gözü önünde esir alınan şahı ve altmış beyi darağacına astır. Böylece baş gidince ayak direten de kalmaz.” Melik Anter vezirin söylediğini akıllıca bulur ve kabul eder. Sabah olduğunda Varka kurulmuş olan darağaçlarını görür. Bunun üzerine Varka, Selim Şah’ın vezirinden ona bin asker vermesini ister. Varka’nın ordusuyla Melik Anter’in ordusu savaşa girer. Savaşta Selim Şah kurtarılamasa da on yedi bey kurtarılır. Melik Anter de esir alınır. Melik Anter’in beyleri vezire danışmak üzere yanına giderler. Vezir kendi şahlarının karşılığında onların şahını vereceğini ancak gerçekte pusu kurup sadece kendi şahlarını alacağını beylere anlatır. Hileli oyunu sonuca varamaz çünkü Varka pusudaki düşman askerini altdeder ve dayısını bu sayede kurtarmış olur. Onlar da şahlarını geri alırlar. Ancak yenilgiden utandıkları için ülkelerine dönmek istemezler; Varka’yla savaşacak güçlerinin olmadığını da bilirler. Melik Anter vezirinden yine hilekâr bir plan yapmasını ister. Vezir’in planı da şöyledir: “Biz gecedен savaş meydanının ortasına bir çukur kazıp üstünü örtelim. Sabah olunca askerlerimizi safa dizip savaşa hazırlanalım, karşı taraf bizi hazırlıklı görünce karşımıza duracaktır. Varka bizimle savaşmaya gelip meydan okuduğunda kimseden ses çıkmasın, Varka bu duruma sinirlenecektir ve bizim üstümüze yürüyecektir. Kazdığımız çukura böylece düşecektir.” Ertesi gün, vezirin planı aynen gerçekleşir, Varka böylece düşmanın esiri olur. Melik Anter, Varka’yı öldürmek üzere celladına teslim eder. O gece Varka’nın gözyaşları hiç dinmez, zenci cellad bu durumdan rahatsız olarak ağlamamasını söyler. Varka ise gerçekte ölmekten korktuğu için değil sevgilisini görmeden öleceği için ağladığını anlatır. Zenci bu duruma çok üzülür ve kendisinin de çok sevdiği sahibinden uzak olduğu için çok üzgün olduğunu anlatır. Zenci, Varka’dan kime âşık olduğunu söylemesini ister. Varka kendini tanıttığında zenci onun kendi beyi olduğunu anlar. Zenci, Varka’nın ellerini çözer ve aslında dayısına mektup getiren kölesi olduğunu anlatır. Zenci Yemen’e gitmelerini söyler ama Varka dayısına Melik Anter’in kellesini hediye olarak götürmeyi ister. Zencinin yardımıyla gece herkes uyurken Melik Anter’in çadırına girerek onun kellesini keserler. A’da ise Varka savaşa çıktığında altmış üç askeri öldürdükten sonra artık kimse onunla savaşmaya cesaret edemez, böylece Varka ordusuyla düşmana saldırıp Bahreyn ve Aden padişahlarının başlarını keser¹¹⁸.

¹¹⁸ Daha önce de belirtildiği gibi ayyukî’nin mesnevîsinde eksiklik vardır, bu yüzden Varka’nın ordusuyla düşmana saldırması, Bahreyn şahı ve Aden şahının başlarını kesmesinden zenci kölesi ile düşman ordularının padişahlarının kellerini dayısına götürene kadar neler yaşandığı bilinmez.

Ol gün anda Varka gürz aldı ele

ƘırƘ mübāriz öldürür bir ɗarbıla [YM/498]

(O gün Varka eline silah aldı, bir darbeyle kırk savaşçıyı öldürür.)

Ƙarşu geldi Varkaya ol dem vezir

Döşedi atı ayağına harır [YM/499]

(O anda vezir Varka'nın karşısına geldi ve atının ayağı altına ipek döşedi.)

Ʀabl-ı āsāyiş urıldı döndiler

İki leşker atdan iniip Ƙondular [YM/500]

(Savaşkes davulu çalındı, döndüler; iki ordu attan inip oturdular.)

Varka meydāna girer ol gün dağı

Öldürür altmış bahādur iy ağı [YM/514]

(Ey kardeş o gün bile Varka meydana girer ve altmış yiğidi öldürür.)

Varkadan çün gördiler bu heybeti

Sürmedi meydāna bir kimse atı [YM/515]

(Bu heybeti Varka'dan gördükleri için kimse atını meydana sürmedi.)

'Anter eydür Ʀabl-ı āsāyiş uruñ

Bu gice bir pehlevān isteñ buluñ [YM/516]

(Melik Anter "Davulkes çalın, bu gece bir pehlivan arayın bulun." dedi.)

Ol çeride varıdı bir pehlevān

Gürbüzidi leşkerinde Ƙamudan [YM/531]

(O orduda bir pehlivan vardı, orduda herkesten daha kahramandı.)

Leşkerinde pehlevānlar çoğıdı

Andan ulu pehlevānı yoğıdı [YM/532]

(Ordusunda pehlivan çoktu, ondan büyük pehlivan yoktu.)

Sürdi meydāna atını ol süvār

İrdi Varka Ƙatna ol nām-dār [YM/535]

(O binici atını meydana sürdü, o ünlü Varka'nın yanına vardı.)

Varka indürdi kılıcı üstine

Ol süvâri iki bölmek kaçdına [YM/538]

(Varka, o biniciyi ikiye bölmek için kılıcını üstüne indirdi.)

Pehlevân kalkanını karşı urur

Ƙuvvetile Varka tîgin indürür [YM/539]

(Pehlivan kalkanını karşısına alır, Varka kuvvetiyle kılıcı indirir.)

Tîg-i bürrân-idi kesdi kalkanı

Geçdi kalkandan iki böldi anı [YM/540]

(Kılıç keskindi ve kalkanı kesti, kalkandan geçti ve onu ikiye böldü.)

Düşdi atdan çün Melik 'Anter görür

Leşkere hamle kılun dir buyurur [YM/541]

(Attan düştüğü zaman Melik Anter görür, "Orduya saldırın." diye buyurur.)

At başını şaldı seksen biñ çeri

Hamle kıldı kamu bir kezden varı [YM/542]

(Seksen bin asker atın başını çekti, birden bire hepsi saldırdı.)

Varka-i nev-pehlevân ol pür-hüner

Hamle kıldı leşkere ol şîr-i ner [YM/552]

(O becerekli ve son zamanların pehlivanı olan Varka, o arslan orduya saldırdı.)

Gülle gibi Kîş ü Bahreyn leşkerin

Öñine bırağuban sürdi varın [YM/553]

(Bilye gibi kendini Kiş ve Bahreyn ordusunun önüne attı ve herşeyini sundu.)

Şöyle heybet gösterür kâmusına

kaçd kıldı kim çeri ol dem şına [YM/554]

(Şöyle herkese heybetini gösterir, o an orduyu denemek istedi.)

Tabl-ı âsâyiş uruldu ol zaman

Birbirinden leşker ayrıldı revân [YM/555]

(O zaman ateşkes davulu çalınır, ordu birbirinden yürüyerek ayrıldı.)

Bu yañadan gör Melik ‘Anter n’ider

Döndi kendü bār-gāhına gider [YM/563]

(Bu taraftan bak Melik Anter ne yapar; döndü, kendi çadırına gider.)

Geldi kondı gönli endişe tolu

Didi yā begler kamu kiçi ulu [YM/564]

(Geldi oturdu, gönlü endişeyle doluydu; dedi: Ey beyler, küçük büyük hepiniz...)

Ne kılalum imdi aña yā vezir

Bu yiğit için kılasız bir tedbır [YM/565]

(Ey vezir şimdi ona ne yapalım, bu yiğit için bir çare bulalım.)

‘Anterüñ hod bir veziri varıdı

Bir cūhūdıdı yüzi merd eridi [YM/570]

(Anter’in kendisinin bir veziri vardı; yüzü yahudiydi, mertliğe erişti.)

Didi şaha olmasun göñlüñ melül

Kim Yemen sulṭānınuñ haşmıdur ol [YM/572]

(Şaha “Gönlün üzgün olmasın.” dedi ki o Yemen Şahının düşmanıdır.)

Ol yiğit bil ki Yemen sulṭānınuñ

Ƙız Ƙarındaşınıñ oğlıdur anuñ [YM/573]

(O yiğit, Yemen sultanının kız kardeşinin oğlu olduğunu bil.)

Ol bu işleri tayısı-çün kılor

Cenk içinde mest ü divane olur [YM/574]

(O bu işleri dayısı için yapar, savaş içinde sarhoş ve deli olur.)

Anuñ-içün ol melül eyler seni

Tā meger kim kırtara tayusını [YM/575]

(Meğer dayısını kurtarmak için o seni üzer.)

Ƙükm kıl meydān içinde bu gice

Dār ağaçları dikeler gey yüce [YM/576]

(Emir ver, bu gece meydan içinde çok büyük darağaçları diksinler.)

Hâzır olsun irteye degin varı

İrte atlansun bu seksen biñ çeri [YM/577]

(Sabaha kadar herşeyi hazır olsun, bu seksen bin asker sabah ata binsin.)

Şaf dutuban şöyle hazır duralar

Buñ yirinde her biri er olalar [YM/578]

(Safa dizip şöyle hazır dursunlar, felaket yerinde her biri yiğit olsun.)

Şehr halkı çün kapu açup çıka

Dār ağaçların görüp bunlar bağa [YM/579]

(Şehrin halkı kapıyı açıp çıktığında darağaçlarını görüp bunlara baksın.)

Çün dikilmiş ola altmış bir ağaç

Bunlara karşı aşuñ atuñ umaç [YM/580]

(Altmış bir ağaç dikildiği zaman amacı bunlara karşı asın ve atın.)

Ol yañadan bakuban anı göre

Şanma kim ayruķ saña karşı dura [YM/581]

(Karşı taraftan bakıp onu gördüğünde artık sana karşı durabileceğini sanma.)

Tākati taķ ola güci kılmaya

Leşkere ayruķ muķābil olmaya [YM/582]

(Artık orduya karşı çıkmaya gücü kalmayacak.)

Hāliyā bunlar ağaca aşıla

Şerr ü gavgā fitne külli kesile [YM/583]

(Şimdiki hâlde bunlar ağaca asılsın, fenalık, kavga ve fitne tamamen kesilecek.)

Baş gidicek payidar olmaz ayak

Başsuz elde ne işe gelür tayak [YM/584]

(Yöneticisiz (başsız) olunca elden bir şey gelmez ve destek kalmaz.)

Lā-cerem bunlar zebūn ola size

Şehri alup bunlara virüñ cezā [YM/585]

(Şüphesiz bunlar sizin karşınızda zayıf kalacak, şehri alıp bunlara ceza verin.)

Ol yigid-ile veziri öldürüñ

Şehri kime gerek ise bildürüñ [YM/586]

(O yiğit ile veziri öldürün, şehri kime gerekirse verin.)

Ƙıldı bu sözi Melik ‘Anter ƙabül

Ol gice ƙıldurdu ne kim didi ol [YM/587]

(Melik Anter bu sözü kabul etti. O gece onun dediklerini yaptırdı.)

Çün şabāhu oldu Melik ‘Anter gelür

Leşker ile atlanup hāzır olur [YM/588]

(Sabah olduğunda Melik Anter gelir, ordu ile ata binip hazır olur.)

Bu yañadan çünkim açıldı ƙapu

Varƙa ile çıƙdı erenler ƙamu [YM/595]

(Bu tarafta kapı açıldığında Varka ile yiğitlerin hepsi çıktı.)

Baƙdı görđi cümle ol ulu ƙişi

Mişe tolmuş ol ƙamu meydān içi [YM/596]

(Herkes baktı görđü, meşe ağacı meydanın içini doldurmuş.)

Varƙa eydür Allāh onara işi

Bu yigirmi dört biñ erden biñ ƙişi [YM/597]

(Varka “Allah işi onaracak.” der. Bu yirmi dört bin askerden bin kişi...)

Seçüñüz kim gey bahādur olalar

Erlük içre ƙıymetī dürr olalar [YM/598]

(Çok yiğit olanları, yiğitlik içinde değeri ince olanları seçiniz.)

Ol Melik ‘Anter buyurdu kim çeri

Hamle ƙıldı ƙamu bir kezden varı [YM/617]

(O Melik Anter orduya emir verdi ki hepsi birden bire gidip saldırın.)

Bu yañadan bu yigirmi dört biñ er

Na ‘ra urup hayƙırur hamle ider [YM/618]

(Bu taraftan bu yirmi dört bin asker bağırarak saldırır.)

İki deryâ karışıp akışdılar

Mevc urup birbirine tokuşdılar [YM/619]

(İki deniz (ordu) karışıp sel gibi aktılar, dalga vurup birbirine çarptılar.)

Qurtarımadı Selim Şāh-ı kemīn

On yedisin alıbdiler hemīn [YM/620]

(Sadece on yedisini alabildiler, Selim Şahı kurtaramadı.)

Varqa ol dem qalba urdı özini

Yarıdı qalbı şāha tutdı yüzini [YM/621]

(Varka o an kalbine dokundu; gönlü yaraladı, yüzünü şaha tuttu.)

İltdi anı ol vezīrūñ qatına

Varqa bindi qamçı urdı atına [YM/627]

(Onu o vezirin yanına götürdü; Varka bindi, atını kamçılardı.)

Gele gele leşker önünden qaçar

Her kime uğrar-ısa iki bıçar [YM/628]

(Gele gele ordu önünden qaçar, her kim karşına çıkarsa ikiye böler.)

Gördiler oldı Melik 'Anter esīr

Tabl-ı āsāyiş uruñ didi vezir [YM/629]

(Melik Anter'in esir alındığını gördüler, vezir ateşkes davulun çalınmasını söyledi.)

Ol çeri begleri bindi atına

Geldiler 'Anter vezīri qatına [YM/638]

(O ordunun beyleri atlarına bindi, Anter'in vezirinin yanına geldiler.)

Ol kamu begler eytdiler vezīr

N'idelüm kim şāhum[uz] oldı esīr [YM/639]

(O beylerin hepsi vezire "Ne yapalım? Şahımız esir alındı." dediler.)

Ol vezīr eydür ki iy begler yarın

Maḥv idesiz gönlümüz qağuların [YM/641]

(O vezir "Ey beyler yarın gönlümüzün qağularını yok edeceğiz." der.)

Ol kavimle mu 'āraza kılavuz

Şāhumuzı hileyile alavuz [YM/642]

(O kabileyle çekişeceğiz, şahımızı hileyle alacağız.)

Eydevüz kim şāhuñuz aluñ size

Şāhumuzı siz dağı virüñ bize [YM/643]

(Şahınızı alın, siz de bize şahımızı verin; deriz.)

Olmaya dağı sizüñle cengümüz

Kılmaya āşüb için āhengümüz [YM/644]

(Sizinle de savaşmayacağız ve kargaşa da istemiyoruz.)

Çünkü rāzī ola bu kavle bular

Şāhumuzı virü şāhın alalar [YM/645]

(Bu sözü (şahımızı verin, şahınızı alın) bunlar kabul ettikleri zaman...)

Ol yañadan biz beş on kişi ile

Şāhumuzı viribiyeler bile [YM/646]

(O taraftan beş on kişi ile şahımızı vererek...)

Bu yañadan biz dağı şahlarını

On kişiyle viribiyevüz anı [YM/647]

(Bu taraftan bizden de on kişi şahlarını verecek.)

Bunlara iricegin orta yire

Kim buları biri birine vire [YM/648]

(Bunları birbirine vermek için bunlara, orta yere varacağın.)

Qalmış ola iki yüz kişi kemīn

İkisin dağı ala duta hemīn [YM/649]

(İkisini de yakalamak için iki yüz kişi az olacak.)

Pusıya girmiş ola bu biñ kişi

İkisin alup bitüreler işi [YM/650]

(Bu bin kişi pusuya girecek, ikisini alacak ve işi bitirecek.)

Ol kavim şöyle danışdı ol işi

Pusıda kodılar iki yüz kişi [YM/651]

(O kabile o işi şöyle danıştı, pusuda iki yüz kişi koydular.)

Hamle kıldı Varka-i çābük-süvār

Ƙıldı bunları şoloƘ dem tārumār [YM/669]

(Hızlı bir binici olan Varka saldırdı, o anda bunları dağıttı.)

Varka tayusın alup döndi gelür

Şāhlarını ol kavim daƘı alur [YM/670]

(Varka dayısını alıp geri gelir, o kabile de şahlarını alır.)

Didi bunlaruñla biz ne Ƙılalum

Bārī siz ne dirsiz eydüñ bilelüm [YM/691]

(“Bunlarla biz ne yapalım?” dedi. Öyle ise siz ne dersiniz, anlatın bilelim.)

Adumuza yeg midür ki gidevüz

‘Ār ola biz bunları terk idevüz [YM/692]

(Çekip gitmek bize yakışır mı? Bunları terk etmemiz utanç vericidir.)

Ger durursavuz daƘı biter ola

Biz ƘıƘışmazuz ol yigidile [YM/693]

(Eğer kalacaksak da biz o yiğitle çatışamayız.)

Didi yā vezīr bunun tedbirini

Ƙıl beyān bu müşkilüñ taƘrīrini [YM/694]

(Ey vezir bunun çaresini, bu sorunun çözümünü söyle.)

Didi şāha işbu gice sen buyur

Kim uyumuş olalar vaħş u tuyūr [YM/697]

(Şaha dedi: “Sen emir ver; bu gece kurt kuş uyurken...”)

Tā ki meydān ortasında uzadı

Bürke Ƙazsunlar hoş anı düzedü [YM/698]

(Meydanın ortasında bir çukur kazsınlar, iyice onu hazır etsinler.)

Hār u hāşākü-ile üstin örteler

Kimse görmedin katından yortalar [YM/699]

(Üstünü çalı çırpı ile örtünler, kimse görmesin ve üzerinden yürüsünler.)

İrte hüküm it leşkere kim atlana

Bunlara karşı tura şaf bağlana [YM/700]

(Sabah, ordunun ata binmelerini ve bunlara karşı durup safa dizilmelerini emir ver.)

Tuğ dibinde kūs u harbī ırıla

Cenk için ne ki yarağ var görüle [YM/701]

(Bayrağın dibinde davul vurulsun, savaş için ne ihtiyaç varsa görülsün.)

Çün göreler bizi süvār olmuşuz

Cenk için cümle yarağın kalmışuz [YM/702]

(Bizi ata bindiğimizi gördüklerinde, savaş için bütün hazırlıkları yapmışız...)

Çün göreler bizi kim cenk isterüz

Bunlara karşı yarağlar düzerüz [YM/703]

(Bizim savaşmak istediğimizi gördüklerinde, bunlara karşı silahlar dizeriz.)

Lā-cerem bunlar dahı atlanalar

Ġayret idiüp bize karşı duralar [YM/704]

(Şüphesiz bunlar da ata binecekler, gayret edip bize karşı duracaklar.)

Ķapu açup kamusı taşra gele

Ķağıyuban ol yigid gürzin ala [YM/705]

(Kapıyı açıp hepsi dışarı çıkacak, öfkelenip o yiğit gürz alacak.)

Şaf tutuban ol bize karşı dura

Ol mübāriz girüben cevlān ura [YM/706]

(Safa tutup o bize karşı duracak, o savaşçı meydana girip dolaşacak.)

Kimse girmesün nice er dileye

Leşkerüñden ne süvār ü ne yaya [YM/707]

(Her ne kadar da rakip isterse de istesin ordudan ne binici ne yaya kimse meydana girmesin.)

Cümle صم بكم olsun 'askerüñ

Kimse varmasun kayına serverüñ [YM/708]

(Bütün askerler sağır ve dilsiz olsun, kimse o büyüğü kaygılandırmasın.)

Çünkü göre hamle kılmazuz bizi

Ol bize hod hamle kılar kendüzi [YM/709]

(Bizim ona saldırmamızı görünce o kendisi bize saldıracak.)

Şamumuz kaşd ide ki ol pehlevān

Gelür-iken bürkeye düşe revān [YM/710]

(Hepimiz o pehlivanın gelirken kuyuya düşmesini isteriz.)

Dört yañadan atalar muhkem kemend

Sürüyü getüreler boynında bend [YM/711]

(Dört bir yandan kement atılsın, boynunda zincir sürüye sürüye getirilsin.)

Mekr-ile ol şahşı çünkim dutavuz

Erlük oyunın biz bulardan alavuz [YM/712]

(O kişiyi hile ile aldığımızda yiğitlik oyununu biz bunlardan alalım.)

Ger ilümüze girürse ol kişi

Sehl ola bu kez Selīm Şāhuñ işi [YM/713]

(Eğer o kişi elimize geçirilirse bu kez Selim Şahın işi kolay olacak.)

Cümle bu tedbiri gördiler reva

Mekr ü şerri kamudan Tangrı şava [YM/714]

(Herkes bu planı uygun gördü, Allah herkesten hileyi ve kötülüğü uzaklaştırsın.)

Halka üşegeliüp kemendler atdılar

Varka'ı şol dem giriftār itdiler [YM/737]

(Halka toplayıp kementler attılar, Varka'yı şu an esir aldılar.)

Ƙan içici ƙapƙara renġlüyidi

Didi ilet tîz bunu öldür didi [YM/752]

(Ƙan içici, kapkara renkliydi; “söyle bunu hızlı öldürsün.” dedi.)

Aldı ol zengî ġulām anı gider

Varƙa āh u nāle vü feryād ider [YM/753]

(O zenci köle onu alıp gider, Varka inleyip baġırır.)

Zengî bir yalıñ ƙılıç elde tutar

Eydür imdi yüri tab aġla yiter [YM/757]

(Zenci kapsız bir tane kılıç elinde tutar; “Şimdi yürü, ağlamak yeter.” der.)

Varƙa ma ‘şūƙı-içün aġlarıdı

‘Işƙ odına cānını taġlarıdı [YM/760]

(Varka sevgilisi için ağlardı, aşk ateşinde canını daġlardı.)

Zengînüñ özi göyindi āhına

Varƙa ol dem şı‘r oƣur ġülşāhına [YM/761]

(Zencinin içi onun ahına yandı, Varka o an ġülşāh’a şiir okur.)

Öldüğüm için degül āhum benim

İy dirîġā ƙanı ġülşāhum benim [YM/773]

(Benim ahım öleceğim için deġil, eyvah benim ġülşāhım nerede?)

Ol ġulām eydür belî ben āşıƙam

‘Işƙum aşıldur yolumda şādıƙam [YM/762]

(O köle, “Evet ben aşığım. Aşkım sağlamdır, aşk yolunda sadığım.” der.)

Hācem oġlın severem biñ cañıla

Yaƣıluram derd-i bî-dermānıla [YM/763]

(Sahibimin oġlunu çok severim, dermansız derdiyle yanarım.)

Ol ġulām eydür ki billāh iy yigit

Ne ƙişiye ‘āşıƙ olmuşsin eyit [YM/787]

(O köle “Ey yiġit Allah aşƙına kime âşık olduğunu söyle.” dedi.)

Varka eydür Mekke ilidir ilüm

Seyr iderken bunda uğradı yolum [YM/791]

(Varka “İlim Mekke ilidir, gezerken buraya uğradım.” der.)

Varkadur adum Hümâm oğlu benüm

‘Aşıkam Gülşâha oldur ma ‘şükum [YM/792]

(Adım Varka’dır, Hümâm’ın oğluyum; Aşığım, sevgilim Gülşâh’tır.)

Hâliyâ zengî işitdi bu sözi

Âh kıldı yaş-ıla taldı gözi [YM/793]

(Zenci bu sözü işitdi, ah çekti, gözleri doldu ve ağladı.)

Ol kılıç düşdi elinden kol bile

Varka sen kimsin diyü sordı kula [YM/794]

(O kılıç elinden düştü; Varka, köleye sen kimsin diye sordu.)

Didi yâ Varka beni bellü biliñ

Benven âhir ol seniñ zengî kuluñ [YM/795]

(“Ey Varka, beni tanırsın; ben senin o zenci kölenim.” der.)

Varkanıñ ol kul ayağına düşer

El urup ol dem eli bağın şeşer [YM/802]

(O köle Varka’nın ayağına düşer, o an eli ayağını çözer.)

Ol kul eydür imdi şehre gidelüm

Küllü biz bu leşkeri terk idelüm [YM/807]

(“O köle, şimdi şehre gidelim. Tamamen bu orduyu terk edelim.” der.)

Varka eydür maşlahatdur sürelüm

İllâ bir hoş tohfeyile varalum [YM/809]

(Varka “Sürelim, iyi bir hediyeyle gitmemiz gerekir.” der.)

Sür atıñı gel benümile hele

Geldi ‘Anter çadırına kul bile [YM/810]

(Atını sür, benimle gel; köle bile Anter’in çadırına geldi.)

Dün buçuğı olmuşdı irdiler

Pās-bānlar hep uyumuş gördiler [YM/811]

(Gece yarısı vardılar, bekçilerin hepsi uymuştu.)

Ṭartdı hañçer kesdi başın düşmenüñ

Ḳoydı at torbasına başın anuñ [YM/815]

(Hañçerini çekip düşmanın başını kesti. Onun başını at torbasına koydu.)

Hemī koşt tā ez-sépāh-é ‘Aden

Be-şemşīr kem kerd šest ü se ten [A/1161]

(Aden ordusundan altmış üç kişiyi kılıçla öldürene kadar hep öldürdü.)

Ne-yārēst kes kerd rāy-é neberd

Tohī geşt ez-ān ḥayl cāy-é neberd [A/1165]

(Kimse onunla savaşmaya cesarat edemedi, o ordu savaş meydanını terk etti.)

Konūn nezd-é men kemterīz ez-zenān

Eyā gord-gīrān u neyzé-zenān [A/1176]

(Ey yiğitler ve mızrak vuranlar, şu an benim önümde kadınlardan daha aşağıdasınız.)

Be-goft īn u efgend ān şaf-penāh

Ten-é ḥīş ender miyān-é sépāh [A/1177]

(Bunu söyledi ve koruyucularını yarayıp tek başına düşmanın ordusuna saldırdı.)

Be-yek ḥamle ān şaf-der u cān-robāy

Sepēh-rā heme ber robūzeş zé-cāy [A/1178]

(Cesur bir saldırıyla düşman orduyu korkuttu ve onları harekete geçirdi.)

Be-romḥ u be-şemşīr u gorz u kemend

Sēpēh-rā heme cümle ber hem fegend [A/1179]

(Mızrak, kılıç, silah ve iple orduyu tamamen dağıttı.)

Sépāheş ço kerdend zī ū negāh

Be-dīzeneş ender miyān-é sépāh [A/1180]

(Ordusu ona baktıkları zaman onu karşı taraf ordunun içinde gördüler.)

Ço şîrî key gom kerde başez şekâr
Serân-râ hemî ser-borîz âşekâr [A/1181]

(Avını kaybeden bir arslan gibi herkesin gözü önünde komutanların başlarını kesti.)

Heme leşker-ê Varğa-yê ceng-cûy
Nehâzend sûy-ê Hodâvend rûy [A/1182]

(Kahraman Varka'nın bütün ordusu, yüzlerini Allah'a çevirdi.)

Ço deryây-ê cûşân u seyl-ê revân
Be-kef ber-nehâzend cân u revân [A/1183]

(Coşan deniz ve akan sel gibi can ve ruhlarını ellerine koydular.)

Hemân h-âr-mâye sepâh-ê Yemen
Fegendend ten ber sepâh-ê 'Aden [A/1184]

(O Yemen'in alçak ve iradesiz ordusu Aden ordusuna saldırdılar.)

Demân Varğa der pîş u leşker zê-pes
Zê-doşmen hemî kîne costend u bes [A/1185]

(Varka önde ve ordusu arkasında hızlıca düşmandan hınçlarını almaya gittiler.)

Ne-boz leşker-ê Varğa bîş ez hezâr
Sevârân-ê gerden-keş u nâm-dâr [A/1186]

(Varka'nın ordusu, yiğit ve ünlü binicilerin sayısı, bin kişiden fazla değildi.)

Sovârî ke ân-ê bed-endîş bûz
Zê-pence hezârân 'aded bîş bûz'¹¹⁹ [A/1187]

(Kötülük düşünene ait binicilerin sayısı, elli bin kişiden daha fazlaydı.)

40. YM'de Varka'nın dayısı, Melik Anter'in başını gördüğü zaman şenlik yapılmasını emreder, karşı taraf onların şenlik yapmalarına şaşırır, Melik Anter'e bunu haber vermeye gittiklerinde de onun başsız vücuduyla karşılaşır. Bunun üzerine bütün mallarını bırakıp kaçarlar. Yemen halkı da Selim Şahın emriyle onların mallarını yağmalar.

¹¹⁹ Ayyukî'de Varka'nın dayısını kurtarmak için yaptığı savaşlarda daha önce de belirtildiği gibi eksiklik vardır. Bu beyit savaşlarını işleyen son beyittir ve bundan sonra neler yaşandığı bilinmez.

Selim Şah da bütün yağmalanan malları Varka'ya verir. A'da ise Varka Bahreyn şahı ve Aden şahının kellelerini dayısına verdikten sonra gece karanlığında orduyu çağırır, düşmanla savaşmak için şehirden çıkar. Savaş davulu çalınır ve düşmana saldırırlar. Kuşluk vaktinde düşman ordusunda iki padişahın başının kesilmesi haberi yayıldıktan sonra padişahsız kaldıkları için hepsi kaçar. Yemen ordusu da onların yolunu kesip mallarını yağmalarlar ve bir hafta da şenlik yaparlar. Varka'nın dayısı da ona bir sürü mal verir.

Şah buyurdu kim beşâretler uruñ

‘İşret ü zevk u temâşâlar kuruñ [YM/828]

(Şah, herkese müjde verilmesini ve şenlik yapılmasını emretti.)

Bunlar anda şâz kıılır her biri

Bu yaña oynadı düşmen leşkeri [YM/831]

(Bunlar burada her birini mutlu eder, öte tarafta ise düşman ordusu harekete geçti.)

Leşker ü mîr ü vezîr ulu kiçi

Bir yire dirildiler ol dün içi [YM/832]

(O gece ordu, emir, vezir, büyük ve küçük herkes bir yere toplandı.)

Didiler bu ne beşâretdür ‘aceb

Kim urılır şehri içinde ne sebep [YM/833]

(“Bu ne şenliğidir acaba, şehir içinde neden yapılır?” dediler.)

Geliñüz biz şâh katına varalum

Kim ne hikmetdür bunu bir görelüm [YM/834]

(Bunun hikmetini öğrenmek için gelin biz şaha gidelim.)

Ol halâyık bâr-gâha geldiler

Şâhlarını başı kesik buldular [YM/835]

(Onlar çadıra geldiler, şahlarını başı kesik buldular.)

Cümlesi feryâd kııldı ol gice

Ne diyelüm bunlarıñ hâli nice [YM/836]

(Hepsi o gece, ne yapalım, bunların durumu nasıldır diye bağırdı.)

Yurtlarında şıdılar tabl u 'âlem

Her birisi kaçmağa urdı kadem [YM/837]

(Çadırlarında, davul ve bayraklarını yok ettiler, her birisi kaçmaya çalıştı.)

Raht u büngāhı yerinde kodılar

Ne varısa kamudan el yudılar [YM/838]

(Kumaş ve çadırlarını yerinde bıraktılar, ne varsa hepsinden el çektiler.)

Geldügi yola girü döndi çeri

Başlu başın aldı kaçdı her biri [YM/839]

(Askerler geldiği yolu geri döndüler, canını kurtaran her biri başını alıp kaçtı.)

Şāh buyurdu kamu taşra çıkdılar

Ol çeriniñ çadırına ağıdılar [YM/840]

(Şah buyurdu, hepsi dışarı çıktılar. O ordunun çadırına kondular.)

Ne varısa yağmaladılar varın

Girü döndiler bular birin birin [YM/841]

(Neyi varsa hepsini yağmaladılar, bunlar bir bir geri döndüler.)

Ol kavim kaçan çeriniñ soñını

Şāh öninde kodılar cümle anı [YM/842]

(O kabile kaçan askerlerin eşyalarının hepsini şahın önünde koydular.)

Raht u büngāh u kumāşī tonları

Varkaya virdi Selīm Şāh anları [YM/842]

(Selim Şah, çadır, kumaş ve elbiseleri Varka'ya verdi.)

Hem ender şeb-ê tîre leşker beḥānd

Serān-rā heme pîş-ê hoz der-neşānd [A/1203]

(Karanlık gecede orduyu çağırdı, bütün ordunun başlarını yanına oturttu.)

Zê-şehr-ê Yemen der-şeb-ê tîre reng

Be-bîrûn şozo kerd āheng-ê ceng [A/1204]

(Karanlık gecede Yemen şehrinden çıktı ve savaşmak istedi.)

Be pīş-è enderūn Varka-yè şīr-merd
Hemī rānd [u] mīcost merd-è neberd [A/1205]

(Arslan Varka savaş meydanına yürüdü ve rakip arıyordu.)

Sahar-geh be-hèngām-è bāng-è horūs
Ber-āmez dem-è nāy u āvāz-è kūs [A/1206]

(Sahur vakti, kuşluk vaktinde ney ve davul sesi geldi.)

Fègendend ber-doşmenān-è hīşten
Şaf-āşūb gordān-è leşker-şéken [A/1209]

(O mert ve cesur ordu düşman ordusuna saldırdılar.)

Miyān-è sèpeh der ‘ayān şoz haber
Ke her do melèk-rā borīzend ser [A/1208]

(Ordunun arasında iki padişahın başlarının kesilmesi haberi yayıldı.)

Ço bī mīr şoz leşker-è doşmenān
Be-sūy-è hezīmet keşīzend ‘enān [A/1209]

(Düşman ordusu padişahsız kaldığı zaman kaçmaya başladı.)

Ço şoz monhezem bī kerāne sèpāh
Sèpāh-è Yemen-şān gèrèftend rāh [A/1210]

(Büyük ordu dağıldığı zaman, Yemen ordusu yollarını kestiler.)

Be-tārāc dāzend hemvāre rūy
Be-leşker gehe doşmenān kīne-cūy [A/1211]

(Hıncılarını almak için düşman ordusunun bütün mallarını yağmaladılar.)

Zè-bes māl u bes bī-kerān hīāste
Heme kāreşān geşt ārāste [A/1212]

(Bir sürü ganimet elde ettiler, bütün dilekleri yerine getirilmiş oldu.)

Mozaffer be-şehr-è Yemen der şozend
Zè-māl u zè-şāzī tevānger şozend [A/1213]

(Galip bir şekilde Yemen’e gittiler, mal ve mutluluktan güçlü oldular.)

Be-yek hafte ez horremi hiç kes

Neyāsūz, mey bāze ħordend [ü] bes [A/1214]

(Bir hafta kimse mutluluktan dinlenemedi ve sadece şarap içtiler.)

41. YM'de Varka'nın dayısı düşmandan yağmaladıkları malları Varka'ya verir. Ancak A'da Varka'nın dayısı sadece ona bir sürü mal verdiği yazılır, düşmandan yağmaladıkları malları ona verdiğini belirtmez. İki mesnevîde de Varka'ya verilen malların çeşitlerinde farklılık vardır.

Ol kavim kaçan çeriniñ şoñını

Şāh öninde ħodılar cümle anı [YM/842]

(O kabile kaçan askerlerin eşyalarının hepsini şahın önünde koydular.)

Raht u büngāh u kumāşī tonları

Varķaya viridi Selim Şāh anları [YM/842]

(Selim Şah, çadır, kumaş ve elbiseleri Varka'ya verdi.)

'Anterüñ rahtını vü büngāhını

Varķaya virmişidi küllī anı [YM/1104]

(Anter'in elbiseleri ve çadırlarının hepsini Varka'ya vermişti.)

Pādişāh dört yüz deve yüki kumāş

Viridi dört yüz daħı hem ħul ħaravaş [YM/1105]

(Padişah 400 deve yükü kumaş ve dört yüz köle ve hizmetçi de Varka'ya verdi.)

Şöyle kim her biriniñ cānı arı

Cümle yüklendi develer yükleri [YM/1106]

(Şöyle ki her birinin canı temizdir, bütün deve yükleri yüklendi.)

Viridi bile bī-ħıyās altun gümüş

Viribidi kim bite bunda bu iş [YM/1107]

(Ölçüsüz derecede altın, gümüş bile verdi; işi bitirmek için bunları verdi.)

Melēk Varķa-rā māl-ē bēsyār dāz

Sotūr u dērem dāz u dīnār dāz [A/1215]

(Padişah Varka'ya çok mal verdi, at, altın ve gümüş para verdi.)

Hézār oştor-è mādde u sorh-mūy
Heme kūh kohān-è hencār-cūy [A/1216]

(Bin tane dişi ve kırmızı tüylü deveyi, onlardan ganimet olarak aldılar, bütün o develer güçlü ve uygun vücuda sahiptiler.)

Hézār esp-è koh pèyker-è bād-pāy
Ḳavī-yāl meh-na ‘l pūlāz-ḥāy [A/1217]

(Bin tane hızlı koşan, dağ vücutlu, kuvvetli boyunlu, sağlam demirden yapılmış ay nallı at vardı.)

Zè-dīnār u zè-tāc u taht-è bolend
Zè-gāv u ḥar u ester u gūsfend [A/1218]

(Altın para, taç, yüksek taht, inek, eşek, at ve koyun da verdi.)

42. YM’de Varka kabilesine dönmek istediğinde dayısı beş on gün daha dinlenip eğlenmesini söyler. Onun kabilesine dönmesine izin verdiği zaman da ona verdiği malların yanında bin kişiyi de ona yolda eşlik etmeleri için gönderir. Selim Şah, Varka’yı gönderdikten sonra kendisi sarayına döner. Onlar Varka’yı kabilesine iki konaklama şehri kalana kadar eşlik eder. A’da ise Gülşâh’ın kölesi Varka’ya yüzük ve zırh getirip Gülşâh’ın durumunun kötü olduğunu söylediği zaman Varka endişelenir ve kabilesine dönmek ister. Yemen Şahı, vezir ve ordusu Varka’yı üç konaklama yerine kadar eşlik ederler.

Varka eydür kim baña destūr vir
Kim varayım ilüme ḳavmüme dir [YM/844]

(Varka “Bana kabileme gitmem için izin ver.” der.)

Ol tayısı eydür iy arı güher
Geleli diñlenmedüñ iy şīr-i ner [YM/845]

(O dayısı “Ey saf cevher, ey arslan! Geleli dinlenmedin.” der.)

Bir beş on gün diñlenüp ‘ıyş idesin
Gönderem andan yine hoş gidesin [YM/849]

(Beş on gün dinlenip eğlen, ondan sonra seni hoşça gönderirim.)

Sözini şındurmadı ol n’eylesün
Ḳaldı birḳaç gün ki ‘işret eylesün [YM/850]

(Sözünü kıramadı, ne yapsın; birkaç gün eğlenmek için kaldı.)

Varkayı tayusu toylamış olur

Pādişāhdan gitmeye destūr alur [YM/1103]

(Varka'yı dayısı ağırladı, padişahdan gitmeye izin alır.)

Virdi biñ kişi dahı kim eş ola

İline degin aña yoldaş ola [YM/1108]

(Bin kişiyi ona eşlik etsin, kabilesine kadar ona yoldaş olsun diye verdi.)

Varka'ı şāh gönderür girü döner

Şehre gelüben sarāyına konar [YM/1109]

(Varka'yı şah gönderir, kendisi geri döner; şehre gelip sarayına oturur.)

Varka gider dün ü günü yol alur

Evlerine iki menzil yol kalur [YM/1110]

(Varka gider, gece sabah yoldadır; evlerine iki konaklama şehri kadar yol kalır.)

Ol biñ eri girü dönderdi yine

Kendü sürdi yalıñuz olur yine [YM/1111]

(O bin asker yine geri döner, Varka kendisi sürdü, yine yalnız olur.)

Ço engoşterī vu zere sūy-é ūy

Resīz ez-ber-é Golşeh-é hūb-rūy [A/1434]

(Yüzük ve zırh güzel yüzlü Gülşāh tarafından ona geldiği zaman...)

Ço beşnīz peyğām-é ū ez-golām

Ke nālende geşte'st māh-é temām [A/1435]

(Onun haberini, dolun ayın inlemesini köleden duyduğu zaman...)

Dēl-é Varka āmez zē-endoh be-cūş

Zē-bes gam neyārest būzen hamūş [A/1436]

(Varka'nın gönlü üzüntüden yoruldu, bu kadar üzüntüden suskun kalamadı.)

Be-nālīz u begrīst ez-hēcr-é dūst

Hemī ber teneş 'aşk be-derīz pūst [A/1437]

(Sevgilisinin ayrılığından inledi ve ağladı, aşkı vücudunda deri yüzdü.)

Berūn āmez ez-şehr ārāste

Ebā māl u bā ne‘met ü h‘āste [A/1438]

(Düzgün bir şekilde şehirden mal ve istedikleriyle çıktı.)

Şeh-é şehriyār u vezīr u sēpāh

Her ān kes key būzēnd ez-pīşgāh [A/1439]

(Şah, vezir, ordu ve yüksek zümreden olan herkes...)

Ebā şāzī u horremī hem karīn

Be-reftēnd bā-vey se menzel zemīn [A/1440]

(Mutluluk ve sevinçle onunla üçüncü konaklamaya kadar gittiler.)

43. YM’de Şam Şahının adı Muhsin’dir ve ona Melik Muhsin diye hitap edilir, A’da ise adı söylenmez ve ona Şam Şahı diye hitap edilir.

Şām ilinde varıdı bir pādīşāh

Adı Muhsin kendüzi zerrīn külāh [YM/852]

(Şam şehrinde bir padişah vardı; adı Muhsin, kendisi altın taçlıdır.)

Bir gün ol sulţān Melik Muhsin meger

Kim aña erzānidür tāc u kemer [YM/853]

(Meğer bir gün o Melik muhsin ki taç ve kuşak ona layıktır...)

Şeh-é Şām hoz zē-ān ne āgāh būz

Ke hemsāye-yē bāb-é Golşāh būz [A/1254]

(Şam Şahı kendisi Gülşâh’ın babasıyla komşu olduğunu bilmiyordu.)

44. Şam Şahının, Gülşâh’ın nâmını duyması da iki mesnevîde farklı işlenmiştir. YM’de bir mecliste herkes bildiği güzellerin özelliklerini sayarken Melik Muhsin’in malını işleyen tüccar da Gülşâh’ın güzelliklerini söyler ve böylece Melik Muhsin onu görmeden ona âşık olur. A’da ise Gülşâh güzelliğiyle Arap ülkelerinde ünlü olur, Şam Şahı da Gülşâh’ın güzelliğini çok duyar ve onu görmeden ona âşık olur.

Bir gün ol sulţān Melik Muhsin meger

Kim aña erzānidür tāc u kemer [YM/853]

(Meğer bir gün o Melik muhsin ki taç ve kuşak ona layıktır...)

Taht üstinde oturmuş şād-kām

Söylenürdi mäh-rûlardan kelām [YM/854]

(Çok sevinçli tahtının üstünde oturmuş, ay yüzlülerden bahsedilirdi.)

Her biri bir dilberüñ vaşfin kıtur

Meclis ehli işidüp taḥsîn kıtur [YM/855]

(Her biri bir gönül çalanın vasfını söyler, bunları işiten mecliste olanlar da beğenip alkışlar.)

Varıdı bir təciri Şāh Muḥsinüñ

İlde mālın işledüridi anuñ [YM/859]

(Muhsin Şahın bir tüccarı vardı, ilde onun malını işletirdi.)

Geldi gördi görklülerden her biri

Kıldılar taḥrîr idüp bir dilberi [YM/862]

(Geldi ve iyi insanlardan her biri bir gönül çalanı anlattığını gördü.)

Tācir eydür ki şāha ma'lūm ola

Ḥüb-rûlardan cihānda çoḡ ola [YM/863]

(Tüccar, “Dünyada bir sürü güzel olduğunu şah bilir.” dedi.)

Şāha illā Mekke ilinde didi

Bir ḡavim vardur Benî Şeybe adı [YM/864]

(Şaha, “Yalnız Mekke ilinde Benî Şeybe adında bir kabile var.” dedi.)

Bunlaruñ iki re'îsi var-durur

İkisi daḡı ḡarındaşlar-durur [YM/865]

(Bunların iki reisi vardır, ikisi de kardeşler.)

Biriniñ adı Hümām-ı nām-dār

Ol birisiniñ Hilāl-i şeh-süvār [YM/866]

(Birinin adı ünlü Hümâm'dır, ötekini ise iyi bir binici olan Hilâl'dir.)

Ol Hilāle gey arı şāhib-cemāl

Ƙız yerine hūrī virmiş Zu'l-celāl [YM/867]

(O Hilāl'e Allah çok güzel, kız yerine huri vermiş.)

Adı Gülşāh-ı nigār ol gülşenūñ

Şāh-ı 'ālem lāyīkuñdur ol senūñ [YM/872]

(O gül bahçesinin adı Gülşâh'tır. Dünyanın şahı! O sana uygundur.)

Anca ögdi tācir anuñ görkini

Görmedin sevdi Melik Muhsin anı [YM/873]

(Tüccar, o kadar onun güzelliğini övdü ki Melik Muhsin onu görmeden sever.)

Be-bālā u rüy ān bot-é Ƙandēhār

Şoz ender 'arab ser be-ser nām-dār [A/1226]

(O Kandihar putu, boyu posuyla bütün Arap ülkelerinde ünlü oldu.)

Çonān geşte boz Golşeh ez-dēlberī

Ke secde hemī kerd pīşeş perī [A/1227]

(Gülşâh gönül alma konusunda o kadar yüce ki periler bile onun önünde secde eder.)

Zè-ħosneş be-gīñ haber gosterīz

Ke hemtā-yè ü der-cehān kes nedīz [A/1228]

(Onun güzelliğinin nâmı dünyaya yayıldı, onun benzerini kimse dünyada görmedi.)

Yekī ħosrevī būz der-ħadd-é Şām

Aşīl u bolend aħter ü nīk-nām [A/1229]

(Şam sınırında asil, talihli ve iyi adlı olan bir padişah vardı.)

Zè-bes na't-é Golşeh ke beşnūze būz

Be-'aşk endereş dēl be-fersūze būz [A/1230]

(Gülşâh'ın güzelliğini o denli duymuştu ki gönül onun aşkından perişan olmuştu.)

45. Şam Şahının, Gülşâh'a gitmek için YM'de kendisiyle neler götürdüğü ayrıntısıyla söylenir. Ancak A'da sadece mal, içecek ve yiyeceklerle gittiği söylenir.

Yedi yüz biñ cümlesi raht u kumāş

Ƙıymetī la 'l ü güher [ü] dürlü taş [YM/879]

(Yedi yüz bin elbise, kumaş, kıymetli lal, cevher ve türlü taş...)

Biñ Ƙul aldı biñ Ƙaravaş biñ Ƙatır

Biñ at aldı biñ deve Ƙoyun şıǵır [YM/880]

(Bin köle, bin hizmetçi, bin katır aldı, bin at, bin deve, koyun, sığır aldı.)

Ēbā māl u bā ne 'met ü h'āste

Be-şoz ān şeh-é server ārāste [A/1132]

(O şah mal, içecek, yiyecek ve altın ile hazırlandı.)

46. YM'de Melik Muhsin, Benî Şeybe'ye varmadan önce kabilede, cömert bir tüccarın geliş haberi her yere yayılır. A'da ise Şam Şahı Benî Şeybe'ye vardığında çadır kurduktan sonra bir sürü deve, inek ve koyun kesip tören yapılır ve herkesi de çağırır. Böylece herkes onun gelişinden haberdar olur.

Bildiler Ğayyu Benī Şeybe Ƙamu

Ƙim gelür bir 'ālī bāzergān ulu [YM/901]

(Benî Şeybe kabilesinin her biri, iyi ve büyük bir tacirin geleceğini bildiler.)

Luţf u ahlāk [u] şehāvet kānıdur

Ğātır u cūd u kerem 'ummānıdur [YM/902]

(İyilik, huy ve cömertliğin kanıdır; gönül, cömertlik ve soyluluğun denizidir.)

Hemī refī tā-süy-é ān Ğayy resīz

Forüz āmez u bārḥā gosterīz [A/1239]

(O kabileye yetişinceye kadar yoluna devam etti, durdu ve eşyalarını yerleştirdi.)

Be-zez ḥayme u bārḥā ber-goşāz

Be-ḥayme derun refī ü beşest şād [A/1240]

(Çadır kurdu ve eşyalarını açtı, çadırının içine girdi ve sevinçle oturdu.)

Besī oştor u gāv bā-gūsfend

Bekoşt u goşāz ez ser bedrēh bend [A/1241]

(Bir sürü deve, inek ve koyun kesti ve altın kesesinin ağzını açtı.)

Ço ez-Şām kaşd-è ‘Arab kerde bûz
Beşî hîkhâ-yê mey âverde bûz [A/1242]

(Şam’dan Arap kabilesine gitmeye karar verdiği için bir sürü şarap fiçısı getirmişti.)

Be-fermûz bezm-è nekû sâhten
Her ânkes kocâ dîd benvâhten [A/1243]

(İyi bir tören yapılmasına ve oradaki herkesin çağırılmasına emir verdi.)

Benî Şeybe-râ ser be-ser pîş h-ând
Heme yek be-yek-râ be-meclès neşând [A/1244]

(Benî Şeybe’de olan herkesi çağırdı, hepsini bir bir mecliste oturttu.)

47. YM’de Hilâl’in eşinin adı Helal olduğuna değinilir. Ancak A’da onun adı belirtilmez.

Girü döndi evine geldi Hilâl
‘Avratuna söyledi kim yâ Helâl [YM/915]

(Hilâl geri dönüp evine geldi, eşine dedi: “Ey Helal...”)

48. YM’de Hilâl, Melik Muhsin’in cömertliğini eşine anlatır, böylece Melik Muhsin’in cömertliğine hayran kalan çift onu üç gün evlerinde ağırlarlar. Böyle bir durum A’da gerçekleşmez.

Girü döndi evine geldi Hilâl
‘Avratuna söyledi kim yâ Helâl [YM/915]

(Hilâl geri dönüp evine geldi, eşine dedi: “Ey Helal...”)

Gördüm ol tâcir zihî hoş âdemî
Şoḥbetiniñ cāna deger bir demi [YM/916]

(Çok iyi bir insan olan bir taciri gördüm, bir lahza konuşması cana değerdir.)

Bu ne luḡ olur ne ahlāk u kerem
Kim katında pūlça yok altun direm [YM/916]

(Bu nasıl iyilik, huy ve cömertliktir ki yanında altın ve gümüş paranın değeri yok.)

Zî-cömerd ü saḥî vü zî-ehl-i dil
Kim ‘aḡasından canum olur ḥacîl [YM/918]

(Cömert, elaçık ve gönül ehli ki bahşışlerinden utanıyorum.)

Er ü 'avrat cūdına hayrān olur

Ṭañladılar kim bu ne ihsān olur [YM/919]

(Karı koca cömertliğine hayran kalır, şaşıldılar ki bu nasıl bir iyiliktir.)

Ḳıldılar bunlar konukluğa yaraḳ

Dutdılar Muḥsin için bir hoş otaḳ [YM/920]

(Bunlar konuklukta hazırlık yaptılar, Melik Muhsin için iyi bir çadır hazırladılar.)

Oḳıdılar anda ḥāce Muḥsini

Didiler bir dem görelüm biz sini [YM/921]

(Melik Muhsin'i oraya çağıldılar; biz seni bir lahza görelim, dediler.)

Aldılar anı otağa geldiler

Hoş aña üç gün konukluk ḳıldılar [YM/922]

(Onu alıp çadıra geldiler, onu iyi bir şekilde üç gün ağırladılar.)

49. YM'de Melik Muhsin ilk olarak birilerini Gülşâh'ı istemek için Hilâl'e gönderir. A'da ise Şam Şahının çadırı Hilâl'in yanındadır, Şam Şahı böylece Gülşâh'ı görür ve ona daha da âşık olur. Hilâl, Gülşâh'ın onun kızı olduğunu söyler. Şam Şah'ı da ona "Eğer kızını bana verirsen dünyanın bütün malını sana veririm." der.

Bir iki kişi meger kim bir gün ol

Virbidi Gülşāh için anda resūl [YM/926]

(O, bir gün Gülşâh için bir iki kişiyi elçi gönderdi.)

Tā ki Gülşāhı dileye şāh için

Geldiler söylemege ol māh için [YM/927]

(Şah için Gülşâh'ı istemeye, o ay için söylemeye geldiler.)

Şeh-é Şām hoḫ zè-ān ne āgāh būz

Ke hemsāye-yè bāb-é Golşāh būz [A/1254]

(Şam Şahı kendisi ondan habersizdi ki Gülşâh'ın babasının komşusuydu.)

Zè-nāgāh Golşah bī-hūş u şabr

Berūn āmez ez ḥayme çūn meh zè-ebr [A/1255]

(Birden bire Gülşâh şaşkın ve sabırsız bir şekilde bulutun arkasından çıkan ay gibi çadırdan çıktı.)

Şeh-ê Şām kerdeş sūy-ê ū nêgāh

Be-dīzeş yekī serv, ber-ê serv-ê māh [A/1256]

(Şam Şahı ona baktı, Gülşâhın ay gibi parlayan yüzü ve selvi boyunu gördü.)

Be-dīz ān ço gol berg-ê rohsār-ê ūy

Hemān do ‘akīk-ê şeker-bār-ê ūy [A/1257]

(Gül gibi olanın yüzünün yaprağını, iki şekerli değerli taşı(dudağı)nı da gördü.)

Ne-dīde verā geşte boz bī-ķarār

Ço dīzeş, be-dēl āşekī geşt zār [A/1260]

(Onu görmeden sabrı kalmamıştı, onu görünce derinden perişan bir âşık oldu.)

Hêlāl ān kocā Bābek-ê serv-bon

Hemī rānd bā-şāh-ê Şām īn sahon [A/1261]

(Hilâl, selvi boylunun babası Şam Şahıyla bu sözü söyledi.)

Hêlāleş çonīn goft doht-ê menest

Be-men ber gēramī zē-cān u tenest [A/1262]

(Helal, ona şöyle söyledi: “Benim kızımdır, benim için can ve vücuttan daha değerlidir.”)

Be-porsīz [u] gofteş ke nāmeş be-gūy

Pezer goft: Golşāh-ê ferhonde rūy [A/1263]

(Adını sordu. Baba, “Uğurlu yüzlü Gülşâh.” dedi.)

Melêk goft īn şe ‘rhā der- ‘Arab

Zē-behr-ê verā gofte āmez ‘aceb? [A/1264]

(Şah, “Arap kabilelerinde söylenen şiirler acaba onun için midir?” dedi.)

Pezer goft ārī şeh-ê şām goft

Eger yār-ê men gerdez īn hūb coft [A/1265]

(Baba, evet dedi; Şam Şahı dedi: “Eğer bu güzel benim eşim olsa...”)

Cehānīyet bahşem por ez-h̄āste
Konez h̄āste kāret ārāste [A/1266]

(Dünyadaki bütün isteklerini yerine getireceğim ve böylece işlerin düzelecek.)

50. A'da Hilâl Şam Şah'ına kızını ona vermeyeceğini söylediğinde Şam Şah'ı "Varka'ya başka bir eş alın." der. YM'de Melik Muhsin böyle bir cümle kullanmamıştır.

Zenī dīger ez-behr-é Varka be-h̄āh
Dehem haqq-é ū men hemīn cāygāh [A/1272]

(Varka için başka bir eş iste, ben onun hakkını burada vereceğim.)

51. Hilâl, Şam Şahının Gülşâh'ı istediğini eşine söylediğinde eşi YM'de Melik Muhsin'in iyi bir yiğit olduğunu ve eğer iserse Gülşâh'ı ona vereceklerini söyler. Bu esnada Melik Muhsin'in gönderdiği kıymetli taşlarla dolu tepsi evlerine gelir, Gülşâh'ın annesi cevherleri görünce tamamen Varka'yı gönlünden siler. A'da ise bir şey demez çünkü Varka, Gülşâh için uygun bir eş olduğunu bilirdi.

'Avrat eydür kısmetise görelüm
Hoş yigitdür dilerise virelüm [YM/945]

(Eşi "Bakalım kısmetse, iyi bir yiğittir, isterse verelim." der.)

Hilâl eydür 'avratına kim bu söz
Olmez anı Varkaya biz virmişüz [YM/946]

(Hilâl eşine bu olmaz çünkü biz onu Varka'ya vermişiz, der.)

'Avrat eydür erine kim yā Hilâl
Biz işinden Varķanuñ olduķ melāl [YM/947]

(Kadın eşine "Biz Varka'nın işinden usandık." der.)

Söyleşüyürdü bu sözi bular
Ol tabaķla cevheri getürdiler [YM/954]

(Bunlar bu sözleri konuşuyorlardı, o cevher tabağını getirdiler.)

Didiler h̄āce size viribidi
Didiler ne kim Melik Muhsin didi [YM/958]

("Şah size gönderdi." dediler. "Kim?" dediler; "Melik Muhsin." dedi.)

Nesne gördi ol tabak içre Hilâl

Düşde dahı görmeye hergiz hayâl [YM/961]

(Hilâl tabak içindeki şeyleri gördü. Rüyasında bile asla hayâlını görmezdi.)

Çünkü gördi 'avrat ol cevherleri

Gönlü oldu Varḳadan külli berî [YM/961]

(Kadın o cevherleri gördüğü zaman gönlü Varka'dan tamamen sıyrıldı.)

Be-goft u be-şoz bâz ḥâne Helâl

Be-goft in heme gofthâ bâ 'ayâl [A/1274]

(Helal bunu söyledi ve yine evine gitti, konuşulanların hepsini eşine anlattı.)

Bezû nîk mazer ḥadîşî ne-goft

Key ḥoz doḥtereş-râ sezâ bûz coft [A/1275]

(İyi anne ona bir şey demedi çünkü kızının kendisine uygun eşi vardı.)

52. Gülşâh'ın babası kızını Şam Şahına vermeyeceğini söylediği zaman YM'de Melik Muhsin bu duruma çok üzülür, bu esnada Hilâl'in komşusu olan ihtiyar bir kadın ona gider. Melik Muhsin ona bu işin çaresini sorar, o da Gülşâh'ın annesinin razı olması için ona neler göndermesi gerektiğini söyler. Melik Muhsin de kadının söylediklerini hazırlar. Kadın, "Bana anne dediğin için ben bu işi senin uğruna hallederim." der. A'da ise Şam Şah'ı kendisinin bu duruma bir çare bulması gerektiğini söyler ve yaşlı bir kadını çağırır. Ona Hilâl'den gizli, Gülşâh'ın annesine gitmesini söyler. Yaşlı kadından, Gülşâh'ın annesine, "Eğer kızını bana verirse onları maldan Karûn yaparım." söylemesini ister ve yaşlı kadını bir sürü malla Gülşâh'ın annesine gönderir.

Çünkü işitdi Melik Muhsin anı

Bî-ḳarâr oldu bu kez yandı cânı [YM/968]

(Melik Muhsin, bunu işittiği zaman kararsız kaldı ve bu sefer canı yandı.)

'Aklı gider vâlih ü ḥayrân olur

Ol araya bir ḳarı 'avrat gelür [YM/970]

(Aklı gider, şaşkın ve perişan olur. O esnada ihtiyar bir kadın gelir.)

Kim anuñ evi Hilâlüñ evine

Ḳoñşıydı ol ḳarı 'avrat yine [YM/971]

(Ki o yaşlı kadının Hilâl'in komşusuydu.)

Ol Hilâlüñ odasında dem-be-dem

Olmazdı varurıdı bir âdem [YM/972]

(O zaman zaman kimse olmadığında Hilâl'in odasına giderdi.)

Okıdı halvet Melik Muhsin anı

Anca ihsân kıldı kim oldu ganî [YM/973]

(Melik Muhsin onu çadırına davet etti, ona o kadar bahşış yaptı ki zengin oldu.)

Eydür aña yâ ana sen ne ola

İşbu işi getüresin hâşılâ [YM/974]

(Ona "Ey anne, belki sen bu işi sonuçlandırırısın." der.)

Eydür oğlum bir ulu boğ ton gerek

Küpe altun u yüzükler on gerek [YM/975]

("Oğlum büyük bir bohça elbise lazım, küpe, altın, yüzük ve inci lazımdır." der.)

'Anberî dokuz müzeyyen kolbağı

Anuñla çok bilezükler dağı [YM/976]

(Güzel kokulu, dokuz süslenmiş bilezik, onunla çok sayıda bilezikler de...)

Yağlığa taldur cevâhir gey arı

Kim göre Gülşâh atası anları [YM/977]

(Mendile çok parlak cevherler doldur ki Gülşâh'ın babası onları görsün.)

Meyl ide kızını saña virmege

Varkanıñ kaşd ide terkin urmağa [YM/978]

(Kızını sana vermeğe meyl etsin, Varka'dan vazgeçmek istesin.)

Her ne kim didiyise hâzır kılar

Ol karı 'avrat boğı bağlar alır [YM/979]

(Her ne dediye hazırlar, o yaşlı kadın bohçayı bağlayıp alır.)

Eydür oğlum çün ana didüñ baña

Ben bu işi bitürivirem saña [YM/980]

(“Oğlum bana anne dediğin için ben bu işi bitiririm.” der.)

Be-goftā key bāyez yekī çāre kerd

Be-çāre şevēz bī-gam āzāz-merd [A/1278]

(“Bir çare bulmak lazım, çare ile yiğit acısız olacak.” dedi.)

Be-ḥāndeş yekī zāl gom-būzégān

Ḥerēf zālekī ‘omr peymūdégān [A/1279]

(Adı bilinmeyen bir yaşlı kadını yanına çağırdı, o kadın ömrünü boş işlerle geçirmişti.)

Merū-rā besī māl pez reft ü çīz

Vezū rāz-ē dēl hīç nenhofst nīz [A/1280]

(Ona bir sürü mal bağışladı ve hiçbir sırrını ondan saklamadı.)

Be-gofteş sūy-ē mām-ē Golşāh şev

Zē-şūyeş nehān bāş u nāgāh şev [A/1281]

(“Ona, Gülşâh’ın annesine git, eşinden gizli ve habersiz git.” dedi.)

Dehmtend key sūzīyān, ber berūy

Ḥadīs-ē men ū-rā serāser be-gūy [A/1282]

(Ona karşı üstünlüklerimi sana söyleyeceğim, benim sözlerimi tamamen ona söyle.)

Key ger doḥteret mer mera be-zenī

Dehī, bī-gomān ber felek berzenī [A/1283]

(Eğer kızını bana verirsen, şüphesiz o kadar yükselirsin ki göğe yerleşirsin.)

Şomā-rā men ez māl-ē Ḳārūn konem

Zē-ḥalk-ē cehān cāh efzūn konem [A/1284]

(Ben sizi maldan Karūn yapacağım, dünya halkından konumunuzu yükselteceğim.)

Bezū dāz yek bedrēh dīnār-ē zerd

Yekī dorc-ē yāḳūt nādīze merd [A/1285]

(Ona bir kese altın para ve hayatında görmediği bir kutu dolu yakut verdi.)

Mer ān zāl-rā dāz besyār māl

Şoz ān zāl nezdik-ē coft-ē Hêlâl [A/1286]

(O yaşlıya bir sürü mal verdi, o yaşlı Hilâl'in eşinin yanına gitti.)

53. Hilâl'in, Gülşâh ile Şam Şahının evlenmesine razı olması ve bu evlilik karşısında Melik Muhsin'den bir şeyler istemesinin kısmı iki mesnevîde farklı ele alınmıştır. YM'de Hilâl'in eşi Varka'ya hile yapıp Gülşâh'ın öldüğünü söylemelerini teklif eder, Hilâl eşinin planına razı olur ve Melik Muhsin'in yüz deve, elbise ve kumaş vermesini ister. Melik Muhsin de Hilâl'in bütün dediklerini ona verir. A'da ise Hilâl'in eşi Hilâl'e eğer bu evliliğe razı olmazsa ondan boşanacağını söyler, böylece sabah akşam sadece tartışırlar. Şam Şahı tören yapıp Benî Şeybe'de tanıdığı herkesi çağırır. Törende, Arap büyüklerinin yanında Hilâl'e onu reddettiğinin nedenini sorar, herkes gittiğinde Hilâl, kızının karşılığı olarak ona ne vereceğini sorar. Şam Şahı da istediği herşeyi ona vereceğini söyler. Hilâl Şam Şahından ilk olarak and içip Gülşâh'la evliliğinin gizli kalmasını ister. Şam Şahı da and içer, böylece Hilâl kızını Şam Şahına verir.

Yâ dahı bunda gelicek Varķanuñ

Yüzine nice bakavuz biz anuñ [YM/1001]

(Ya da Varka buraya gelecek, biz onun yüzüne nasıl bakacağız.)

'Avrat eydür yâ Hilâl [kim] sehl ola

Hîle kılam ben aña ol ne bile [YM/1002]

(Kadın "Ey Hilâl kolaydır; hile yaparız, o ne bilecek." der.)

Ol Hilâl eydür ki yâ 'avrat n'ite

Sehl ola kim bu işi cā'iz tuta [YM/1002]

(O Hilâl "Ey kadın kolay olabilen bu iş nasıldır?" der.)

'Avrat eydür çün bu Gülşâhı ala

'Azm idüp bundan iline gönele [YM/1003]

(Kadın "Bu Gülşâh'ı aldığı zaman iline doğru yola çıkacaktır." der.)

Bir koyunu boğuban öldürelüm

Bir iki gün üstüne yas uralım [YM/1004]

(Bir koyun kesip öldürelim, üstüne bir iki gün yas tutalım.)

Sinlede gömeğoyalum biz anı

Yas-içün biz kara geyelüm tonı [YM/1005]

(Biz onu mezara gömelim, yas için de siyah elbise giyelim.)

Varka gelicek eyidelüm aña

Ol nigārīn cān fidā kıldı saña [YM/1006]

(Varka geldiğinde ona o güzelin sana canını feda ettiğini söyleyelim.)

Sen beķā ol dūnyede Gülşāh-içün

Biz kara geydük kamu ol māh-içün [YM/1007]

(Sen, Gülşāh için dünyada yaşa, biz hepimiz o ay için kara giydik.)

Ol daħı [hem] bir iki gün ağlaya

‘Işķ odına cānın ancak tağlaya [YM/1008]

(O da bir iki gün ağlayarak aşk ateşinde canını dağlayacak.)

Ağlamak toyğulu aş-durur toya

Terk ide Gülşāh ‘ışķını kıoya [YM/1009]

(Ağlamak onu doyuracak bir yemek gibidir, Gülşāh’ın aşķını terk edecek.)

Ölenüñ ardınca kimse ölmedi

Sākin ola işbu mekrile didi [YM/1010]

(“Ölenin arkasında kimse ölmedi, bu hileyle sakın olacak.” dedi.)

Anca kıldı siħr ü efsūn ol ‘ikāl

Tā ki o zulme rızā virdi Hilāl [YM/1011]

(Hilāl razı olana kadar o sihirle büyüyle ona ayak bağı (pabend) oldu.)

Eydür imdi yüz deve raħt u kumāş

Virsün anuñla kılalum bir ma‘āş [YM/1012]

(“Şimdi yüz deve, elbise ve kumaş versin, onunla geçinelim.” der.)

Her ne kim didi Melik Muħsin aña

Virdi kamu ħācetin öñden şoña [YM/1013]

(Her ne dediye, baştan sona kadar bütün isteklerini Melik Muhsin ona verdi.)

Çonîn dāz pāsoḥ zen-ê bed-segāl

Key ez-rāy-ê men ser metāb ey Hêlāl [A/1312]

(Kötü kadın şöyle cevap verdi: “Ey Hilâl benim sözümden dönme.”)

Ke ger bogselî ser zê-fermān-ê men

Şekeste şevez bā to peymān-ê men [A/1313]

(Eğer emrimi yerine getirmezsən bizim evlilik sözleşmemiz sona erer.)

Cevānist bā māl u bā ḥāste

Şevez kār-ê mā ez-vey ārāste [A/1314]

(Zengin olan bir gençtir, bizim hayatımız onunla düzelecek.)

Be-goft īn u bā şūy behāz rūy

Ne-boz rūz u şebşān becoz goft ü gūy [A/1314]

(Bunu söyledi ve kocasının yanına gitti, gece gündüz konuşuyorlardı.)

Şeh-ê şām-rā cān u dēl refte būz

Ke der-āteş-ê āşekī tefte būz [A/1327]

(Şam Şahının gönlü kalmamıştı ve aşk ateşinde yanmıştı.)

Be-fermūd tā bezm ārāstend

Ço ārāst bāyest pīrāstend [A/1328]

(Tören yapılmasına emir verdi, şölen hazırlandığı zaman onu süslemeleri gerekirdi.)

Be-ḥayy der-her ān kes ke beşnāhtend

Be-ḥāndend ū-rā vü beşāhtend [A/1329]

(Kabilenin içinde tanınan herkesi çağırdılar ve tanıdılar.)

Be-pīş-ê serān-ê ‘Arab kerd rūy

Sūy-ê bāb-ê Golşāh, goftā: be-gūy [A/1330]

(Arap büyüklerinin yanında yüzünü Gülşâh’ın babasına çevirdi, dedi: “Söyle...”)

Merā be-çe mī red koni ey Hêlāl

Be-‘aşl, er be-rūy [u] be-māl u cemal [A/1331]

(Ey Hilâl bana neden hayır diyorsun? Benim soyuma, varlığıma ve yakışıklığıma bak.)

Çe bâşez ke bā fazl u āhestegī

Konī bā men ez-mehr peyvestēgī [A/1332]

(Ne olur benimle şefkatla sevgi bağından konuşup birbirimize daha yakınlaştık?)

Konī mer merā bende-yē ḥ-īştēn

Sepārem to-rā men dēl ü cān u ten [A/1333]

(Beni kendi kulun olarak kabul edersen sana gönül, can ve vücudumu veririm.)

Hēlāl īç gūne nedāzeş cevāb

Key çonān hemī dīz rāh-ē şavāb [A/1334]

(Hilâl ona asla cevap vermedi çünkü doğru yolu anladı.)

Ço merdom zē-meclēs perāgende geşt

Hēlāl-ē ḥēredmend gūyende geşt [A/1335]

(Halk meclisten dağıldığı zaman akıllı Hilâl konuşmaya başlar.)

Bezū goft çe dehī ḥakk-ē doḥterem?

Cevān goft k'ez rāy-ē to negzerem [A/1336]

(Ona “Kızımın karşısında ne verirsin?” dedi. Genç “Senin sözünden çıkmayacağım.” dedi.)

Zer ü sīm [u] esp ü şotor bā reme

Zē-men her çe ḥ-āhī beyābī heme [A/1337]

(Altın, gümüş, at, deve ve koyun, benden ne istersen hepsini önünde bulursun.)

Ġolāmān-ē ḥedmet-ger ü ḥūb-rūy

Kenīzān-ē şīrīn leb ü ca 'd-mūy [A/1338]

(Hizmet yapan ve güzel köleler, tatlı dudaklı ve kıvrıkcık saçlı cariyeler...)

Eger Varḳa-yē bī-dēl ü ḥaste ten

Be-nezz-ē men āyez sētānez şemen [A/1339]

(Âşık ve gönlü yaralı Varka bana gelirse ve hakkını istese...)

Dehem merū-rā deh kenīzek ço māh
Konem men sepīzeş gēlīm-ē siyāh [A/1340]

(Ben ona ay gibi on cariye veririm, siyah kilimi beyaz yapacağım.)

Hēlāleş be-goft: Ey şeh-ē hūşmend
Nohostīn be-sogend hod-rā bebend [A/1341]

(Hilâl ona “Ey akıllı şah, ilk and iç.” dedi.)

Ke çon dohter-ē men to-rā būz coft
Be-dārī to īn rāz-rā nehofit [A/1342]

(Ki eğer benim kızım seninle evlenirse sen bu sırrı gizleyeceksin.)

Ke ger Varka āgeh şevēd zīn sahon
Şevēz rast bā merdomān-ē kohen [A/1343]

(Varka eğer bu sözlerden haberdar olursa dünya görmüş halkın aleyhine kalkacak.)

Cevān u ān'ke būd ez şomār-ē cevān
Be-ḥordend sogendhā-yē gērān [A/1344]

(Genç ve onunla olanlar ağır bir and içtiler.)

Ke tā zendeīm īn sahon pīş-ē kes
Ne-gūyīm cāyī ke būzīm u bes [A/1345]

(Ki yaşadığımız sürece ne bu sözü ne de burada olduğumuzu kimseye söyleyeceğiz.)

Pēzer dāz Golşāh-ē dēl-ḥaste-rā
Mer ān Ḥosrev-ē mehr-pēyveste-rā [A/1346]

(Baba, üzgün ve kederli Gülşâh’ı âşık şaha verdi.)

54. Koyun kesilip Gülşâh’ın yerine mezara gömülmesi fikrini YM’de Gülşâh’ın annesi verir; Hilâl, eşine “Eğer Gülşâh’ı evlendirirsek Varka döndüğünde nasıl onun yüzüne bakacağız.” dediğinde eşi “Bunun çaresi kolaydır, Melik Muhsin Gülşâh’ı aldığı zaman iline götürecektir. Biz de bir koyun kesip bir iki gün yas tutacağız.” der. Halbuki A’da Gülşâh’ın annesi koyun kesilme fikrini vermez. Gülşâh, Şam’a gittiğinde Hilâl koyun getirip keser.

Yā dahı bunda gelicek Varķanuñ

Yüzine nice bakavuz biz anuñ [YM/1001]

(Ya da Varka buraya gelecek, biz onun yüzüne nasıl bakacağız.)

‘Avrat eydür yā Hilāl [kim] sehl ola

Hīle kılam ben aña ol ne bile [YM/1002]

(Kadın “Ey Hilâl kolaydır; hile yaparız, o ne bilecek.” der.)

Ol Hilāl eydür ki yā ‘avrat n’ite

Sehl ola kim bu işi cā’iz tuta [YM/1002]

(O Hilâl “Ey kadın! Kolay olabilen bu iş nasıldır?” der.)

‘Avrat eydür çün bu Gülşâhı ala

‘Azm idüp bundan iline gönele [YM/1003]

(Kadın “Bu Gülşâh’ı aldığı zaman iline doğru yola çıkacaktır.” der.)

Bir koyunu boğuban öldürelüm

Bir iki gün üstine yas uralım [YM/1004]

(Bir koyun kesip öldürelim, üstüne bir iki gün yas tutalım.)

Sinlede gömeķoyalum biz anı

Yas-içün biz kara geyelüm tonı [YM/1005]

(Biz onu mezara gömelim, yas için de siyah elbise giyelim.)

Ço Golşeh sūy-é Şām şoz mostmend

Biyāverd bābeş yekī gūşfend [A/1424]

(Gülşâh üzgün bir şekilde Şam’a gittiği zaman babası bir koyun getirdi.)

55. Gülşâh, Şam Şah’ına verildiğini YM’de kız arkadaşlarından anlar. A’da ise sadece haberi olduğu söylenir ve nereden öğrendiği belirtilmez.

Eşi kızlar didi Gülşâha anı

Kim bu bāzergāna virdiler seni [YM/1015]

(Gülşâh’a kız arkadaşları dedi ki seni bu tacire verdiler.)

Haber yāft Golšāh k'ān mosteḥel

Cozā kerdeş ez-Varka-yē berde dēl [YM/1348]

(Gülşâh'ın, o ay gibi parlayan güzelin kendisini âşık Varka'dan ayırdığından haberi oldu.)

56. Gülşâh, Şam Şah'ına verildiğini duyunca YM'de ilk kız arkadaşlarına “Nasıl aciz olup birden bire sevgilimi kaybettiğimi gördünüz mü?” der. Yüzünü tırnağıyla yırtar, kan ağlar ve saçlarını yolar. A'da ise haberi duyduğunda gönül acısından bağırp bayılır. Ayıldığı zaman da kan ağlar, yüzünü tırmalar ve saçlarını toparağa serer, selvi boyu iki büklüm olur, yüzü sararır ve üstündeki elbiseyi yırtar, toprakta yuvarlanıp çektiği acı için inler. Varka'dan ayrılmasına dair de şiir söyler.

Didi gördün mi ne miskin olmuşam

Yārūmi añsuzda yavı kılmışam [YM/1016]

(“Nasıl aciz olduğumu, sevgilimi birden bire kaybettiğimi gördün mü?” der.)

İy dirīga kim ne düşvār oldı ḥāl

Kim firāķūñ yā ḥabīb eyne 'l-vişāl [YM/1017]

(Eyvah ki durumum ne zor oldu, ey sevgilim ayrılığa kavuşma zamanıdır.)

Evvelī derd ü firāķıdı varı

Nā-ümīz olmakdur şāhum āḥiri [YM/1018]

(İlk acı ve ayrılıktır, ey şahım en son umutsuz olmaktır.)

Yırtdı yüzün tırnağıla ol nigār

Gözlerinden kan aķıdur zār zār [YM/1019]

(O güzel yüzünü tırnağıyla yırtar, gözlerinden damla damla kan akar.)

Ol meneşşe zülfi her dem zūrıla

Yoluban ağlarıdı ol şūrıla [YM/1020]

(O menekeşe saçlarını her lahza kuvvetle yolardı ve gürültüyle ağlardı.)

Gözi yaşından yüzi benzer çeye

Dir ilāhī virmegil hiç kimseye [YM/1021]

(Gözyaşından yüzü küçüldü, “Allah hiç kimseye verme!” der.)

Zè-derd-è dèl ez-vey ber-āmez ħorūş
Biyoftād ber ħāk u zū reft hūş [A/1348]

(Gönlü acısından bağırdı, toprağa düştü ve bayıldı.)

Ço bāzī hoş āmez meh-è moşk-ser
Be-bārīz ez-dīde ħūn-è ceger [A/1349]

(Misk kokulu ay yine ayıldığında gözlerinden kan akar.)

Be-fendoğ gol ez-māh-è raşşān be-kend
Be-ħāk ender efgend moşkīn kemend [A/1350]

(Parlak ayını (yüzünü) tırmaladı. Mis kokulu saçlarını toprağa serdi.)

Do-tā kerde ān serv-è sīmīn-è ħīş
Ço zer kerde gol-berg-è rengin-è ħīş [A/1351]

(Gümüş selvi (boyu) iki büklüm oldu, renkli gül yapraklarını (yüzünü) sararttı.)

Be-zez dest ve 'z dest pīrāheneş
Be-derrīz ber-sīm-è pēyker teneş [A/1352]

(Gümüş vücudundan elbisesini yırttı.)

Be-ğaltīz ber-ħāk bīçāre-vār
Be-nālīz ez-derd ü begrīst zār [A/1353]

(Zavallı bir şekilde toprakta yuvarlandı, acıdan inledi ve ağladı.)

57. Gülşâh, Şam Şahına verildiği için ağlayıp inlerken annesi onun yanına gelir; YM'de annesi ona söver, A'da da söver ve aynı zamanda YM'den farklı olarak ona Varka'nın öldüğünü söyler.

Eydür ağlar ħālīni kıllur fiğān
Geldi Gülşāhuñ anası nā-gehān [YM/1025]

(“Durumuna ağlar ve bağıır.” der. Gülşâh'ın annesi birden bire geldi.)

Ol selīā kaqıdı buşdı 'azīm
Ĥışm idüben söğdi Gülşāha delim [YM/1026]

(O ağzı bozuk, Gülşâh'ı azarladı ve ona çok öfkeleni, kızıp Gülşâh'a çok sövdü.)

Atasından utanup derdi yaşın

Ƙonşu kızlar dirilüp sildi yaşın [YM/1027]

(“Babasından utansın ve saklansın.” derdi; komşu kızları toplanıp gözyaşını sildi.)

Ço āgāh şod māzer ez-kār-ē ūy

Neyāverd der-goft goftār-ē ūy [A/1369]

(Anne onun yaptıklarını öğrendiği zaman asla itiraz etmedi.)

Eber zeşt gofteneş bogşād leb

Be-goftā: bes ey şīn u ‘ār-ē ‘Arab [A/1370]

(Ağzını ona kötü şeyler söylemek için açtı, “Ey Arap’ın utancı! Yeter!” dedi.)

Haber yāftem men key Varķa be-mord

Ten-ē pāk der-ħāk-ē tārī sepord [A/1371]

(Varka’nın öldüğünü haber aldım, temiz vücudunu kara toprağa verdi.)

58. YM’de Gülşâh’ın annesi onu azarladıktan sonra komşu kızları onu avutur ve ona nasihat verirler. A’da ise Gülşâh’ın Şam Şahına verilmesi herkesten gizlendiği için Gülşâh’ın ağlayıp inlemesinden kimsenin haberi olmaz ve kimse de Gülşâh’ı avutup ona nasihat vermez.

Atasından utanup derdi yaşın

Ƙonşu kızlar dirilüp sildi yaşın [YM/1027]

(“Babasından utansın ve saklansın.” derdi; komşu kızları toplanıp gözyaşını sildi.)

Cümle cem ‘ oldı katına kız gelin

Kim naşīhat kıldılar tutup elin [YM/1028]

(Bütün kızlar başına toplandı, elini tutup ona nasihat verdiler.)

Didiler kim yā gül yüzlü nigār

Ağlamakdan şabr kıl sen ihtiyār [YM/1029]

(“Ey gül yüzlü güzel, sen ağlamak yerine sabırlı olmayı seç.” dediler.)

Ağlamağı kendüzüñe kıлма iş

Ƙismetüñ taqdīr içinde bu imiş [YM/1030]

(Ağlamayı kendine iş yapma, kısmetin ve kaderinin içinde bu varmış.)

Ağlamağıl her ki gözden ayrılır

Lā-cerem nakşı gönülden sürülür [YM/1031]

(Ağlama, her kimse gözden uzak olsa şüphesiz gönülden de sürüp gider.)

Bir nice menzil ilerü gidesin

Unıdasın Varğa'ı terk idesin [YM/1032]

(Birkaç şehir öteye gitse Varka'yı terk edip unutacak.)

59. A'da Gülşâh için cevherden ceyiz hazırlandığı ve kendisinin cevherlerin hiçbirini görmeyip gözünde taş gibi oldukları yazılır. Ancak YM'de bunlar belirtilmez.

Merū-rā cehāzī nekū sāhtend

Hazîne zè-goher be-perdahtend [A/1385]

(Onun için iyi bir ceyiz hazırladılar, cevherden hazine yaptılar.)

Ez-ân goherāneş yeki-rā nediz

Ne dīzū ne nām-è yekī-rā şeniz [A/1386]

(O cevherlerin hiçbirini görmedi, ne gördü ne de adlarını duydu.)

Key goher be-nezdik-è ū seng būz

Reh-è horremī ber-deleş teng būz [A/1387]

(Cevher onun gözünde taş gibiydi, mutluluk ona uzaktı.)

60. YM'de Gülşâh için üç gün düğün yapıldığı ve düğünde Melik Muhsin gerçek kişiliğini yani Şam Şahı olduğunu herkese açıkladığı dile getirilir, aynı zamanda Melik Muhsin Şam'da da düğün yapacağını açıklar. Hâlbuki A'da Gülşâh'ın Şam Şahıyla evlendiği herkesten saklanır ve böylece Benî Şeybe'de düğün yapılmaz.

Ķıldılar Gülşâh-içün üç gün düğün

Çāresi yok ol nīgārīn eylesün [YM/1035]

(Gülşâh için üç gün düğün yaptılar, o güzelin yapacak başka çaresi yoktu.)

'Āciz oldı diyesi yok kim tına

Virdiler Gülşâhı Melik Muhsine [YM/1036]

(Çaresiz kaldı, diyecek bir şeyi yok ki sesi çıksın. Gülşâh'ı Melik Muhsin'e verdiler.)

Bunlara didi Melik Muhsin ki siz

Sanmañuz kim dengi tãcir aldı kız [YM/1037]

(Melik Muhsin onlara “Sersem bir tacir kız aldı diye sanmayınız.” dedi.)

Yã Benî Şeybã benem sultãn-ı Şãm

Urulur nevbet kapumda şubh u şãm [YM/1038]

(Ey Benî Şeybe! Ben Şam’ın Sultanıyım, sabah akşam benim kapımda davul çalınır.)

Tãc u taht issi Melik Muhsin benem

Andadur leşker kamu hayl ü haşem [YM/1039]

(Ben taç ve taht sabibi, Melik Muhsinim; ordunun hepsi, at ve hademeler bendedir.)

Ben icãzet dilerem sizden bugün

Saltanat tahtında kim kılam düğün [YM/1040]

(Ben bugün sizden saltanat tahtında düğün yapmak için izin isteyeceğim.)

Bunlar eydür yã Melik hãtır senüñ

Al revãn ol kanda dilerse cãnuñ [YM/1041]

(Bunlar “Ey Melik Muhsin izin senin, al, canın nereye dilerse git.” dedi.)

61. YM’de Gülşâh, Varka’nın yüzüğünü yakın arkadaşına verir, ondan yüzüğü gizlemesini ister. Varka döndüğünde eğer bir iki gün ağlayıp sonra sakinleşirse ona bir şey dememesini, eğer aşk ona galip gelir de sürekli ağalayıp inlerse ona yüzüğünü geri verip ailesinin yaptığı hileyi ona anlatmasını söyler sonra da kendi durumuna şiir okur. A’da ise Gülşâh bir kölesini serbest bırakır ve Varka’nın yüzüğü ve zırhını Varka’ya götürmesini ister. Gülşâh’a bıraktığı hatıralar onu üzüntülerinden kurtarırdı, eğer dönmezse Gülşâh’ın mezarının başına gideceğini ona söylemesini ister.

Bir kız anuñ rãzdaşı varıdı

Kim anı Gülşãh iñen severidi [YM/1044]

(Onun kız olan bir sırdaşı vardı ki Gülşâh onu çok severdi.)

Hergiz andan gizlemezdi razını

Ol kıza söylerdi gizlü sözini [YM/1045]

(Sırrımı asla ondan gizlemezdi, gizli sözünü o kıza söylerdi.)

Didi Gülşâh ol kıza kim yâ nigâr

Şaklağıl işbu yüzügi zînhâr [YM/1046]

(Gülşâh o kıza “Ey güzel bu yüzüğü iyice sakla.” dedi.)

Varķanuñdur bu yüzük gizle haber

Virme bunda gelicek gör ki n’ider [YM/1047]

(Bu yüzük Varka’nındır, bunu sakla, verme, buraya gelecek, bak ne yapar?)

Şöyle kim bir iki gün zârî kıla

Şoñ uci ‘ışkı odı sâkin ola [YM/1048]

(Şöyle ki bir iki gün ağlayıp sonra aşk ateşi sönerse...)

Söylemegil tınmağıl nesne aña

Yohsa şöyle kim beni dâyim aña [YM/1049]

(Bir şey ona deme, sesin çıkmasın; yoksa beni hep anarsa...)

‘Işk odına yana dün ü gündüzün

Ķoma anı kim yitüre kendüzün [YM/1050]

(Gece gündüz aşk ateşinde yanarsa, onun kendisini mahvetmesine izin verme.)

‘Işka mağlûb olursa göresin

Ķalib olursa yüzügi viresin [YM/1051]

(Aşka yenik düşerse göresin, galib olursa yüzüğü veresin.)

Bunlaruñ ol hîlesin bildür aña

Ķâ’in olmağıl emânetdür saña [YM/1052]

(Bunların hilesini ona bildir; sana emanettir, hain olma.)

Ol kız eydür ben saña ķurbân olam

Her ne kim didüñse ben anı kılam [YM/1053]

(O kız, “Sana kurban olayım, her ne dediysen ben onu yapacağım.” der.)

Ol kıztı Gülşâh ķoçdı ağladı

Varķa ‘ışkı cânın anuñ tağladı [YM/1054]

(Gülşâh o kızı kucaklayıp ağladı, Varka'nın aşkı onun canını dağladı.)

Şi'r āgāz itdi kendü hāline

Ol firākuñ hasretüñ ahvāline [YM/1055]

(Kendi durumuna, o ayrılığın hasretinin durumuna şiir okumaya başladı.)

Hèrezmend Golşāh-è ferhonde-rā

Yekī bende boz, h'ānd ān bende-rā [A/1388]

(Güzel ve akıllı Gülşâh'ın bir kölesi vardı, o köleyi çağırdı.)

Be-goftā key āzāz geştī zè-men

To-rā reft bāyez be-sūy-è Yemen [A/1389]

(“Seni serbest bıraktım, Yemen’e doğru gitmen gerek.” dedi.)

Be-borden ber-è Varķa-yè dèl dojem

Zere-rā vü engoşterī-rā be-hem [A/1390]

(Zırh ve yüzüğü birlikte üzgün Gülşâh'ın yanına götür.)

Bezū dāz engoşterī bā zere

Be-goftā beber īn be-Varķa bede [A/1391]

(Ona yüzük ve zırhı verdi; “Bunu götür, Varka’ya ver.” dedi.)

Be-gū k'ez to īn boz merā yāzgār

boz īn yāzgāret merā gamgosār [A/1392]

(“Bu bana senden kalan hatıraydı, bu hatıra beni üzüntüden uzaklaştırırdı.” de.)

Ez-ān çarh-è gerdende-yè gūj-poşt

Besī dīzeam rüzgār-è doroşt [A/1393]

(O kambur ve dönen felekten birçok kötü gün gördüm.)

Gerem kerd bāyed zè-gītī besīç

Ne-dānez kesī merg-rā çare hīç [A/1394]

(Bazen de evrenden yardım almak gerekir, kimse ölümü çare bilmez.)

Şozem hemçenān k'āmezem zīn cehān

Eger bed bozem rest halk ez-bezān [A/1395]

(Bu dünyaya geldiğim gibi gittim ve eğer kötüysen insanlar rahatlar.)

Megūy ey neborde zè-behr-è hoḏāy
Hadīs-è nekāh-è men ü ked-hozāy [A/1396]

(Allah aşkına ona benim padişah ile evlenmemden söz etme.)

To cehd ender ān kon meger ez-Yemen
Biyāyī sebok ber-ser-è gūr-è men [A/1397]

(Sen Yemen'den benim mezarımın başına gelmeye çalış.)

Key ger hīç yābed zè-kārem ḥaber
Be-tenş enderūn pare gerdez cēger [A/1398]

(Benden hiç haber alamazsa gönlü paramparça olacak.)

Be-reft ān golām-è homāyūn be-şeb
Ber-è Varḳa ān ser-ferāz-è 'Arab [A/1399]

(O köle, o Arap'ın onuru Varka'nın yanına gece vaktinde gitti.)

62. A'da Gülşâh ile Şam Şahı gece yarısı Şam'a doğru yola çıktıkları belirtilir. Ancak YM'de zamanı belirtilmez.

Şeh-è Şām ez-ān cāygeh nīm-è şeb
Be-reften gerāyīz benger 'acab [A/1400]

(Bak! Şam Şahı gece yarısı oradan ayrıldı.)

63. YM'de Gülşâh Şam'a giderken babası üçüncü konaklamaya kadar ona eşlik eder. Ancak A'da babası ona eşlik etmez, Gülşâh Şam'a gider gitmez koyun getirip kestigi belirtilir.

Şāhıla Gülşāhı çünkim bindürür
Hem Hilāl üç menzil anı gönderür [YM/1066]

(Hilâl, Şam Şahı ile Gülşâh'ı bindirdiği zaman üçüncü konaklamaya kadar da onları götürür.)

Ço Golşeh sūy-è Şām şoz mostmend
Biyāverd bābeş yekī gūşfend [A/1425]

(Gülşâh üzgün bir şekilde Şam'a gittiği zaman babası bir koyun getirdi.)

64. YM’de sadece Gülşâh Şam’a üzgün bir şekilde gittiği belirtilir. Ancak A’da Gülşâh, gönlünde Varka’nın aşkını taşıdığı hâlde inleyip ağlarken yola çıktığı, kimseyle konuşmadığı ve hatta kimseye bakmadığı, sadece çektiği acı için ağladığı da belirtilir.

Göndürüben bunları döndi Hilâl

Gitdi gam-gîn ol gün şâhib-cemâl [YM/1067]

(Hilâl bunları gönderdiği zaman döndü, o gün güzellik sahibi (Gülşâh) üzgün bir şekilde gitti.)

Ço Golşâh-ê del-ğaste zî Şâm şoz

Be-nâlîz zâr u bî-ârâm şoz [A/1403]

(Gülşâh Şam’a doğru, yola çıktığı zaman inleyip ağladı ve perişan oldu.)

Ne bā kes sahon goft u ne bengerîst

Zè-tîmâr-ê hoz rûz u şeb mî-gerîst [A/1404]

(Ne kimseyle konuştu ne kimseye baktı, gece gündüz çektiği acı için ağladı.)

65. YM’de Gülşâh ve Melik Muhsin Şam’a vardıklarında halkın hediye aldığı, herkesin onları karşılamaya geldiği ve davul çalındığı yazılır. Ancak A’da bunlar açıklanmaz.

Aldı Gülşâhı Melik Muhsin gider

İrdiler Şâma işitgil kim n’ider [YM/1068]

(Melik Muhsin Gülşâh’ı alıp gider; Şam’a varırlar, işit kim ne yapar?)

Didiler kim uş Melik Muhsin gelür

Şehri halkı pîş-keş ü ni ‘met alur [YM/1069]

(Dediler ki; şimdi Melik gelir, şehrin halkı hediye ve nimet alır.)

Karşu çıkdılar kamu mîr ü vezîr

Urdılar tabl u nakâre vü nefîr [YM/1070]

(Bütün devlet adamları ve vezirler karşılamaya geldiler, davul ve dümbelek çalındı.)

Bârû üstinde beşâret urdılar

Zeyn idüben şehre köşkler kurdılar [YM/1071]

(Kale duvarının üstünden müjde verdiler, şehri süsleyip köşkler kurdular.)

66. YM'de Şam'da her yer süslenip Gülşâh ve Melik Muhsin için on gün düğün yapılır, A'da buna da değinilmez.

Ķıldılar on gün düğün şādī vü toy

Şāh-içün cümle bezendi şehir ü köy [YM/1073]

(On gün düğün ve tören yapıldı, şah için bütün şehri ve köyü süslediler.)

Hem bezendi gerdek ü köşk ü kuşūr

Varka için yakılır Gülşāh-ı hūr [YM/1074]

(Hem de gelin odası, köşk ve kaleler süslenir. Cennet kızı Gülşâh, Varka için yanar.)

67. A'da Şam Şahı Gülşâh'la birlikte olmak için ona cevherler getirmelerini emreder. Ancak YM'de bununla karşılaşmayız.

Besī āteşin goher-ē şāhvār

Be-fermūz āverden ān bahtiyār [A/1410]

(O talihli şah, birçok ateşli ve şaha yakışacak cevher getirmelerini emreder, getirirler.)

68. YM'de Gülşâh, Melik Muhsin'e nişanlısı olduğu hâlde altın gücüyle onu nişanlısından ayırdığını söyler. Ancak A'da Gülşâh böyle bir cümle kurmaz.

Dünyede benimle gelmiş yārüm

Bir beşikde nām-zād olmuş yārüm [YM/1082]

(Sevgilim benimle dünyaya gelmiş, bir beşikte sözlenmişiz.)

Variken andan beni ayırasın

Ķulm idüp altın gücile alasın [YM/1083]

(Varken ondan beni ayırdın, zulmedip altın gücüyle aldın.)

69. YM'de Gülşâh Şam Şahına eğer ona yakınlaşırsa hançeri ona vuramazsa da kendisine saplayacağını söyler. A'da ise Şam Şahı Gülşâh'la birlikte olmak istediğinde Gülşâh hançerle kendini vurmak ister. Ancak Şam Şahı gelip Gülşâh'ın elini tutar.

Gelme yoħsa ħançerile ben seni

Urmazısam ururam uş ben beni [YM/1089]

(Gelme yoksa hançerle seni vuramazsam ben kendimi vururum.)

Ger inanmazsañ düşem uş ħançere

‘Aşıkā ne ‘izz ü nāz u ħançere [YM/1090]

(Eğer inanmazsan (paramparça olayım) hançerlere düşeyim, Âşığa izzet, naz ve işve gerekmez.)

Yekī deşneyī dāşt ü ber-miyān

Ber-āhīht ān māh-ē kūçek dehān [A/1013]

(O belinde bir hançeri vardı, o küçük ağızlı ay onu çıkardı.)

Be-dēl der hemī ħ-āst zed ey şēğēft

Şeh-ē Şām der-cest ü desteş gereft [A/1014]

(Eyvah kendi kalbine vurmak istedi, Şam Şahı fırladı ve elini tuttu.)

70. A’da Gülşâh’ın Şam Şahıyla evlenmesi ve Şam’a gitmesi bütün kabileden saklandığı için Gülşâh Şam’a gittiğinde babası bir koyun getirip başını keser ve beyaz bir kumaşa serer. Çadırda ölü gibi uyutulur. Gece karanlığında Hilâl eşiyile Gülşâh öldü diye bağırıp çağırırlar. Bütün kabile toplanır, kendilerini paralar ve ağlarlar. Hilâl kabir kazıp koyunu içine koyar. Bütün kabile bunu doğru sanıp yas tutarlar. Ancak YM’de bütün kabilenin Gülşâh’ın Melik Muhsin’le evlenmesinden haberi vardır, bu yüzden A’da yaşananlar burada yaşanmaz ve Hilâl’in koyun kesip gömülme kısmı işlenmemiştir, sadece Gülşâh’ın kız arkadaşı Varka’ya bir koyun kestiklerini söyler.

Ço Golşeh sūy-ē Şām şoz mostmend

Biyāverd bābeş yekī gūsfend [A/1424]

(Gülşâh üzgün bir şekilde Şam’a gittiği zaman babası bir koyun getirdi.)

Zē-behr-ē ħayl sereş be-borīz zūz

Be-kerbās ender be-pīçīz zūz [A/1425]

(Kabile için başını hızlı kesti, hızlı beyaz bir kumaşa serdi.)

Be-ħābīz der-ħayme çon mordegān

Şeb-ē tīre berdāşt bāng ü feğān [A/1426]

(Çadırda ölüler gibi yatırdı, karanlık gecede bağırıp çağırmaya başladı.)

Ber-āverd bā zen be-yek jā ḥorūṣ

Ke āvaḥ zè-Golṣāh be-borīz hūṣ [A/1427]

(Eşiyle birlikte bağirmaya başladılar ki eyvah Gülşâh öldü.)

Heme ahl-è ḥayy cümle gèrd āmezend

Selebhā derīzènd ü gèryān ṣozènd [A/1428]

(Bütün kabile toplandılar, elbiselerini parladı ve ağladılar.)

Be-ṣoz bāb-è Golṣāh gūrī be-kend

nehāzeṣ be-gūr enderūn gūsènd [A/1429]

(Gülşâh'ın babası gelip bir kabir kazdı, koyunu kabirin içine koydu.)

Heme ehl-è ḥayy rast pèndāştend

Serāser heme noḥe berdāştend [A/1430]

(Bütün kabile doğru sandı, hepsi yas tuttu.)

Heme comlēgī zār u gèryān ṣozènd

Ço māhī eber tābe bèryān ṣozènd [A/1431]

(Hepsi tavada kızartılan balıklar gibi ağlayıp inleyenlere döndü.)

Dèl-è ḥalk bā-derd pèyveste ṣoz

Berīṣān der-è ḥorremī beste ṣoz [A/1432]

(Halkın gönlü acıyla bağlandı, onlara mutluluk kapısı kapandı.)

Bir koyunu boğdı bunda gömdi uṣ

Sen perīṣān ol ferāğat göñli ḥoṣ [YM/1195]

(Bir koyun kesti, burada gömdü; sen perişansın o ise sakın ve gönlü hoştur.)

71. Varka kabilesine vardığında YM'de bütün kabilenin siyah giydiğini görür, bu yüzden siyah giydiklerinin sebebini sorar ama kimse ona cevap vermez. A'da ise Varka, Gülşâh'ın durumunu kimseden soramaz, kötü haber duymaktan korkar.

Geldi gördi kim Benī Şeybe kamu

Giydügi ton kapkara kiçi ulu [YM/1113]

(Geldi gördü ki bütün Benî Şeybe, büyük küçük herkes kapkara elbise giydi.)

Varka eydür yâ kavim bir eydüñüz

Hâlüñüz ne kim kara ton geydüñüz [YM/1114]

(Varka “Ey kabile birşey söyleyin, ne olmuş ki siyah elbise giydiniz?” der.)

Virmedi ol kavm aña hergiz haber

Söylemedi hiç kimsene hayr ü şer [YM/1115]

(O kabile onunla asla konuşmadı, hiç kimse ne iyi ne kötü bir şey söyledi.)

Neyārest porsīz kes-rā haber

Zè-Golşāh-è gol ‘aréz ü sīm-ber [A/1444]

(Gül yanaklı ve gümüş yüzlü Gülşâh’ın durumunu kimseye sormadı.)

Be-tersīd ez-ān ānser-è serkeşān

Ke ger ez-kesī bāz porsez nēşān [A/1445]

(O kibirliler ve herkesten onun izini sormaktan korktu.)

Meger zū haber be-bezī gosterend

Dèl-è şād-è ū-rā be-ğam besporend [A/1446]

(Eğer kötü bir haber verseler onun mutlu gönlünü acıya gömerler.)

72. YM’de halk Hilâl’e Varka’nın gelişini ve ona sorusu olduğunu söyler ve böylece Hilâl ağlayarak Varka’nın önüne çıkar. Ancak A’da Varka kendisi yoldan direkt amcasının evinin önüne gider, amcası onu görünce yanına gelir.

Virmedi ol kavm aña hergiz haber

Söylemedi hiç kimsene hayr ü şer [YM/1115]

(O kabile ona asla haber vermedi, hiç kimse ne iyi ne kötü bir şey söyledi.)

Didiler uş Varka geldi yâ Hilâl

Vir cevābın kılısar senden su ‘āl [YM/1116]

(“Ey Hilâl şimdi Varka geldi, senden sorduğu sorunun cevebını ver.” dediler.)

Çün Hilâl işitdi anı bī-ğarār

Ağlaşuban karşı çıkdı zār zār [YM/1117]

(Hilâl onu duyduğu zaman perişan ve ağlayarak karşısına çıktı.)

Ço ez-reh sūy-ê hayme-yê ‘am rēsīz

Zè-dīzār-ê ‘am, ber dēleş gam rēsīz [A/1449]

(Yoldan gelince amcasının çadırına vardığı zaman, amcasını görmekle gönü kederlendi.)

‘Ameş, bāb-ê Golşāh, çon rūy-ê ūy

Be-dīzeş devīz ez- ‘anā sūy-ê ūy [A/1450]

(Amcası, Gülşâh’ın babası, onun yüzünü gördüğü zaman ona koştu.)

73. Gülşâh’ın ölüm haberini YM’de halk Varka’ya verir, A’da ise Hilâl ona söyler.

Didiler yā Varka sen yüz biñ yaşa

‘Ömrine toymadı ol görklü beşe [YM/1118]

(“Ey Varka sen yüz bin (yıl) yaşa, O güzel sultan ömrüne doymadı.”)

Ḳanı Gülşāh-ı niğārīn ḳalmadı

Cānumuzdadur odı dilde adı [YM/1119]

(Nerede güzel Gülşâh? Kalmadı, ateşi canımızdadır, adı dildedir.)

Sen beḳā ol dūnyede Gülşāh-içün

Biz ḳara giydük tonı ol māh içün [YM/1119]

(Sen Gülşâh için dünyada kal, biz o ay için siyah elbise giydik.)

‘Ameş, bāb-ê Golşāh, çon rūy-ê ūy

Be-dīzeş devīz ez- ‘anā sūy-ê ūy [A/1450]

(Amcası, Gülşâh’ın babası, onun yüzünü gördüğü zaman ona koştu.)

Be-reft ū be-ḥīlet gèrēfteş be-ber

Hemī goft: Naḥlet neyāmed beber [A/1451]

(Gitti ve onu hileyle kucakladı. “Yaptıklarının sonucu yoktu.” dedi.)

Eyā Varka-yê be-ḥērez nīk-baḥt

Zè-mergest ber-mā heme bend saḥt [A/1462]

(Ey akıllı ve talihli Varka hepimiz ölüme mahkûmuz.)

Hozāvend mozdet dehāz enderin

Ke reft ān gērān māye gol der-zemīn [A/1463]

(Allah bunun karşılığını sana verir ki o değerli gül toprağa girdi.)

Ḳarīn-ē to Golšāh-ē ferroḥ-nējāz

Revān ān sētez k'ū bezū bāz dāz [A/1464]

(Senin eşinin, uğurlu Gülşâh'ın ruhunu, ona ruhunu veren aldı.)

74. YM'de Varka, Gülşâh'ın ölüm haberini duyduğunda iki kez bayılır, ayıldığında öyle çok gözyaşı döker ki bütün herkes onunla ağlar, sonra Varka Gülşâh'ın mezarını halka sorar. A'da ise Varka ikinci kez bayıldığında bir gün boyunca ayılmaz. Ayıldığında tenindeki elbiseyi paralar, inleyip kan ağlar. Üstüne toprak döker, yüzünü toprağa serer. Halktan ona yardım etmelerini ve ağlamalarını ister. Herkes ağlar ve Varka, Gülşâh'tan ayrı kalmasına bir şiir söyler. Şiir söyledikten sonra da onu koyunun gömüldüğü yere götürürler.

Varḳa çün işitdi bunlardan anı

Āh kıldı Varḳanuñ yandı cāmı [YM/1121]

(Varka bunlardan onu duyduğu zaman ah etti, Varka'nın canı yandı.)

'Aklı gitdi düşdi atından yire

Ḳanı tāḳat kim tura 'aqlın dire [YM/1122]

(Aklı gitti, atından yere düştü, aklının direnmesini sağlayan gücü kalmadı.)

Şu seperler yüzine 'aklı gelir

Āh ider Varḳa yine bī-hūş olur [YM/1123]

(Yüzüne su serperler, aklı başına gelir, ah eder, Varka yine bayılır.)

Şöyle zārī kıldı Varḳa ol zamān

Ağladı ḥalk u zamīn ü āsumān [YM/1124]

(Varka o zaman şöyle ağladı ki halk, yer ve gök ağladı.)

Ol dem anuñla bile ağlaşdılar

Er ü 'avrat çevresine üşdiler [YM/1125]

(O an, onunla birlikte ağlaştılar; erkek ve kadın, onun çevresine toplandılar.)

Varka eydür yâ kavim ol dilberüñ

Türbesi kanda baña bir gösterüñ [YM/1126]

(Varka “Ey kabile! O gönül alanın mezarı nerede? Bana bir kez gösterin.” der.)

Ol araya Varka’ı getürdiler

Anda kim ulu koyun gömdiler [YM/1127]

(Oraya Varka’yı getirdiler, orada ki büyük koyunu gömdüler.)

Didiler Gülşâhuñ uşda sini bu

Bunuñ içinde yatar ol mäh-rü [YM/1128]

(“Gülşâh’ın işte mezarı budur, o ay yüzlü bunun içinde yatar.” dediler.)

Ço goftar-ê ü Varka beşnîz pāk

Biyoftāz çon morde ber-rüy-ê hāk [A/1465]

(Varka onun dediklerini tamamen duyduğu zaman ölü gibi toprağa düştü.)

Zemānî zê-hoş reft ü āngāh bāz

Be-hoş bāz āmez yel-ê serferāz [A/1466]

(Bir an bayıldı ve yine o onurlu yiğit ayıldı.)

Biyoftāz ber-cāy çon mordégān

Serāsīme hemcūn del-āzordégān [A/1469]

(Birden bire kırık gönüllüler gibi, ölüler gibi yere düştü.)

Ber-āmezeş hūş u forū-reft dem

To goftī dēleş hūn şoz ender şekem [A/1470]

(Ayıldı ve nefes aldı, sen dedin ki: Gönlü, karnımın içi kan doldu.)

Be-yek rüz u şeb neyāmez be-hūş

Be-yek reh ber-amez zê-herkes horūş [A/1471]

(Bir gün ayılmadı, birden bire herkes bağırdı.)

Ço ez ‘amm-ê hoz mehrbānî ne-dîz

Zê-Golşeh bezāncā neşānî ne-dîz [A/1474]

(Amcasından şefkat görmediği zaman, Gülşâh’tan orada bir iz bulmadığı zaman...)

Be-zēz dest ber-ten seleb-rā derīz

Be-nālīz ve 'z çeşm hūn mī-devīz [A/1475]

(Üzerindeki elbiseyi parladı, inledi ve gözlerinden kan akıyordu.)

Be-nālīz ü ber-ser perākend hāk

Be-hāk ender ālūz rohsār-ē pāk [A/1476]

(İnledi ve başına toprak döktü, temiz yüzünü toprağa bulaştırdı.)

Hemī goft: Yā kom yārī konīz

Be-men ber-begeryīz ü zārī konīz! [A/1477]

(“Ey kabile bana yardım edin, benim için ağlayıp inleyin.” dedi.)

Ke māndem zē-dēl-dārū z 'ārām ferd

Dēlem cāy-ē 'aşk u tenem cāy-ē derd [A/1478]

(Sevgilim ve bana huzur verenden uzak kaldım; gönlüm, aşkın ve vücudum acının sığınağıdır.)

Hemī goft ü ve 'z dīzégān seyl-bār

Yekī şē 'r goft ez-gām-ē 'aşk-ē yār [A/1479]

(Söyledi ve gözlerinden sel gibi gözyaşı dökerdi, sevgilisine duyduğu aşktan dolayı çektiği acıya şiir okudu.)

Ço īn şē 'r Varka be-bordeş be-ser

Ber-āşoft ve 'z gam der-āmez be-ser [A/1488]

(Varka bu şiiri bitirdiği zaman üzüldü.)

Be-bordend ān zār-ē dēl-borde-rā

Mer ān no gol-ē zerd-ē pejmorde-rā [A/1489]

(O ağlayan aşığı, o solmuş sarı yeni açılan çiçeği götürdüler.)

Nēmūzend ān gūr- k 'ān gūsfend

Bezū enderūn būz beste be-bend [A/1490]

(O koyunun içinde ipe bağlanmış mezarı gösterdiler.)

75. YM'de Varka'yı Gülşâh'ın mezarına götürdükleri zaman hançerini çıkarır, kendisini öldürmeye kalkar. O anda elindeki hançeri alırlar ve bütün silahlarını da çözerler.

Silahlarını evlerinde saklarlar ve Varka'ya “Bu Allah’ın hükmüdür, bize canı veren ve alan O’dur.” diye öğütler verirler. Ama öğütleri, Varka’yı etkilemez ve o ağlamaya devam eder. A’da Varka intihar etmeye kalkışmaz, bu yüzden bu durumlar da yaşanmaz.

Varka tartdı hançerin kim kendüzin

Türbe üstinde helak ide özin [YM/1129]

(Varka hançerini, kendisini mezarın üstünde öldürmek için çıkardı.)

Aldılar şol dem elinden hançerin

Şeşdiler cümle silāhları varın [YM/1130]

(O an elinden hançerini aldılar, bütün silahlarını çözdüler.)

Evlerine iltüben gizlediler

Varķaya öğüt virüp söylediler [YM/1131]

(Evlerine götürüp sakladılar, Varka’ya öğüt verip söylediler...)

Didiler ol bilür

Cānı ol virür bize hem o alur [YM/1132]

(“Allah’ın hükmüdür, o bilir; canı bize o verir hem o alır.” dediler.)

Gördiler kim hīç öğüt kılmaz eşer

Zārī kılr kendüzinden bī-ħaber [YM/1136]

(Öğüdün onu etkilemediğini gördüler, kendisi habersiz ağlar.)

76. Varka’nın dayısından aldıkları mallar kabilesine varması YM’de gece vaktindedir, köleler bütün malları Varka’nın evine taşırlar. Bu kısım 3 beyitte işlenir; A’da ise sabah vaktidir. Olanlardan habersiz yüklerini açıp sererler, çadır ve taht kurarlar. Varka’yı ararlar, onu mezarın başında bulurlar. Onu bu durumda görünce üzülüp ona öğüt verirler ama aşkın esiri olan Varka öğütlerini dinlemez. Ona “Dileğin neyse biz onu yaparız.” derler. Varka, malları sevgilisi için istediğini, sevgilisi olmadığında onlara ihtiyacı kalmadığını söyler, onlardan Yemen’e dönmelerini, ona sadece bir köle, at, elle tutulan silah, iki Hint kılıcı ve bir mızrak bırakmalarını ister. Bu kısım 16 beyitte işlenir.

İrte oldı Varķanuñ ol yükleri

Kul ķaravaş irdi her ne kim varı [YM/1152]

(Ertesi sabah Varka’nın o yükleri; köle, hizmetçi her ne varsa geldi.)

Golāmān ü der-bestégān ü haşem

Sotūran-ê por bār ü tabl ü 'alem [A/1504]

(Köleler, hizmetçiler, yüklü atlar, davul ve bayrak...)

Rēsīzend ender şeb ez-reh ferāz

Heme yār bā-şāz-kāmī vü nāz [A/1505]

(Gece vaktinde yoldan vardılar, hepsi mutlu ve sakin...)

Haberşān ne-būz ez-hozāvend-ê h'īş

Ke dārez bezū baht-ê bed bend-ê h'īş [A/1506]

(Allah'ın ona verdiği kötü bahttan haberi yoktu.)

Goşāzend bār u fēgendend raht

Kēşīzend hayme nehāzend taht [A/1507]

(Yüklerini açıp sererler, çadır kurup taht koyarlar.)

Be-costend pes mēhter-ê h'īş-rā

Mer ān séyyed-ê kēşver-e h'īş-rā [A/1508]

(Kendi emirlerini, ülkelerinin büyüğünü aradılar.)

V'rā ez ber-ê gūr ber-yāftend

Be-nezdīk-ê ü comle beştāftend [A/1509]

(Onu mezarın başında buldular, onun yanına koştular.)

Be-dīzend vey-rā bezān sān şoze

Cēger haste vü zār u gēryan şoze [A/1510]

(Onun öyle gönlü hasta ve ağlayan olduğunu gördüler.)

Zè-tīmār-ê ü comle maḥzūn şozend

Dēl-āzorde vü dīze por-hūn şozend [A/1511]

(Onun çektiği acı için hepsi üzüldü ve gözleri kanla doldu.)

Besī pend dazend neşnīd pend

Key ber-cāneş ez- 'āşēkī būz bend [A/1512]

(Bir sürü öğüt verdiler, dinlemedi çünkü aşkın esiri olmuştu.)

Be-goftend yekser key: Ey cān-è mā

Ĥodāvend-è mā, derd ü derman-è mā [A/1513]

(Hep dediler: “Ey bizim canımız, emirimiz, acı ve ilacımız...”)

Be-fermāy mā-rā her ānçet morād

Ke tā mā konīm ender ān èctéhād [A/1514]

(Ne dileğın varsa bize emir ver ki biz onu yapmak için çalışalım.)

Be-goftā be-comle ez ’in cāygāh

Be-sūy-è Yemen bāz-gīrīz rāh [A/1515]

(“Hepiniz buradan Yemen’e doğru yola çıkın.” dedi.)

Merā māl bāyest ez behr-è yār

Ço şoz yār mālem ne-yāyez be-kār [A/1516]

(Bana mal, sevgilim için gerekirdi; sevdiğim öldüğü zaman mal benim işime yaramaz.)

Ĥolāmī vü esbī vü destī selīh

Do-tā tīg-è Hēndī vü yekkī remīh [A/1517]

(Bir köle, at, elle tutulan silah, iki Hint kılıcı ve bir mızrak...)

Gozārīz ez-behrem in cāygāh

Şomā bāz gerdīz ü gīrīz rāh [A/1518]

(Benim için buraya bırakın, siz geri dönün ve yola çıkın.)

Ço ez-kār-è ü āgehī yāftend

Be-sūy-è Yemen bāz beştāftend [A/1519]

(Onun neyi istediğini anladıkları zaman Yemen’e doğru yola çıktılar.)

77. Hilâl’in yaptığı hile ve Gülşâh’ın yaşadığını YM’de Gülşâh’ın arkadaşı ona verdiği sözü tutup Varka’ya söyler. A’da ise kabilede yaşayan güzel bir kız her şeyden haberdardı, Varka’nın durumuna üzülüp ona her şeyi açıklar.

Bir gice Varka koçuban ol sini

Ağlarıdı okudu bir kız anı [YM/1162]

(Bir gece Varka o mezarı kucaklayıp ağladığı zaman bir kız onu çağırır.)

Didi gel yā Varğa bir benden yaña

Bir söz[üm] var eydeyin anı saña [YM/1163]

(“Ey Varka benim yanıma gel, bir sözüm var onu sana söyleyeceğim.” dedi.)

Ol kız eydür Varğaya iy pāk-dīn

Gel ki Gülşāhuñ nişānın vireyin [YM/1173]

(O kız Varka’ya “Ey pak din gel ki sana Gülşâh’ın nişanını vereyim.” dedi.)

Be-ḥayy enderūn boz yekī delberī

Yekī hūr çehre perī pèykerī [A/1535]

(Kabilenin içinde güzel, huri yüzlü ve peri vücutlu biri vardı.)

Bod ez ḥāl-è Golşāh ū-rā ḥaber

Ez-ān rāz āgāh boz ser be-ser [A/1536]

(Gülşâh’ın durumundan haberi vardı, o sırrı tamamen bilirdi.)

Bebaḥşūz ber-Varğa-yè teng-dèl

Zè-bes nale-yè zār ān seng-dèl [A/1537]

(O taş yürekli, umutsuz Varka’ya çok ağlayışından dolayı acıdı.)

Be-dèl goft be-rehānem ū-rā zè-bend

Ke bes zār varest ü bes mostmend [A/1538]

(İçinden, çok ağlayan ve üzgün olan onu acıdan kurtarayım, dedi.)

Zè-Golşāh-è ū nīst ū-rā ḥaber

Ke ĩncā neyābez zè-Golşeh eṣer [A/1539]

(Gülşâh’ından habersizdi, burada Gülşâh’ın eseri yoktur.)

Ber-è Varğa āmez peri-rūy-è rād

Be-goftār bā-ū zebān ber-goşād [A/1540]

(Cömert peri yüzlü, Varka’nın yanına geldi. Onunla konuşmak için ağzını açtı.)

78. Varka kızdaki gerçeği öğrendiğinde YM’de ertesi sabah mezarı açar, A’da ise o anda mezarı açar.

Gitdi ol kız Varğa kaldı şād-mān

İrte oldı ol sini açdı revān [YM/1201]

(O kız gitti, Varka mutlu kaldı; ertesi sabah o mezarı açtı.)

Goşād ān zemān Varka-yē mostmend

Ser-é gūr u dīz enderū gūsfend [A/1559]

(O anda üzgün Varka mezarın başını kazdı ve içindeki koyunu gördü.)

79. YM'de Varka koyunu sürüye sürüye amcasının evine götürüp atar. Ancak A'da koyunu mezardan çıkarmaz.

Ḳoyunı eve getürdi sürüyü

Atdı evine Hilālūn al diyü [YM/1203]

(Koyunu eve sürüye sürüye getirdi, Hilâl al diye evine attı.)

Ez-ān gūr ber-geşt meskīn ḥacel

Serāsīme vü ḥaste vü borde-del [A/1561]

(Zavallı üzgün o mezardan alelacele, yorgun ve âşık döndü.)

80. Varka, amcası ve eşini ona yalan söyledikleri için YM'de birlikte azarlar, onlar da utanırlar ve söyleyecek bir şey bulamazlar. A'da ise tek tek azarlar ve onların gösterdiği tepki de belirtilmez.

'Ārīñuz yoḵ ne dideyin ben size

Ḥaḵ vire meğer size yarın cezā [YM/1207]

(Ben size ne diyeyim? Arsızsınız! Allah size yarın bir gün ceza verecektir.)

'Avratıla çün Hilāl anı görür

Utanır n'itdüm disün ne iş-durur [YM/1208]

(Hilâl eşiyle onu gördüğünde utanır, ne ettim dese de bir şey değişmez.)

Şerm-sār oldı yire düşdi yüzi

Ḳalmadı nuṭḳı dahı nedür sözi [YM/1209]

(Utandı, yüzü yere düştü; konuşacak şeyi ve söyleyecek sözü de kalmadı.)

Er ü 'avrat Varkadan oldı ḥacil

Ṭaşra çıḳdı ḳaḳıdı ol şīr-dil [YM/1210]

(Karı koca Varka'dan utandılar; dışarı çıktı, o arslan gönüllü öfkelenildi.)

Be-nezdīk-è ‘am āmez ān dèl-fegār

Bezū goft ey ‘am-è nā-bāk-dār [A/1562]

(O üzgün, amcasının yanına geldi, ona söyledi: “Ey korkusuz...”)

Sūy-è mām-è Golşāh reft ü be-goft

Saḥon-hā key būzeş serāser nehofit [A/1582]

(Gülşâh’ın annesine gitti ve bütün gizli olan şeyleri söyledi.)

81. Varka’nın Şam’a yolculuğunun YM’de çok gün giderek vardığı yazılır, A’da ise on günlük yolu üç günde gittiği açıklanır.

Bir nice gün gitdi sözden terki yok

İrdi Şāma şāz olup sevindi çok [YM/1213]

(Birçok gün gitti, sözünden dönmedi, Şam’a vardı mutlu olup çok sevindi.)

Bedīn-sān hemī reft bī-gāh u gāh

Be-se rūz pūyende deh-rūze rāh [A/1591]

(Böylece gece gündüz gitti, on günlük yolu üç günde gitti.)

82. Varka’nın kırk haramiler ile karşılaşması YM’de Şam’a vardığında ikinci zamanında iken, A’da ise Şam’a yaklaştığında belirlenir.

Bir nice gün gitdi sözden terki yok

İrdi Şāma şāz olup sevindi çok [YM/1213]

(Birçok gün gitti, sözünden dönmedi, Şam’a vardı mutlu olup çok sevindi.)

Gitdügi Şām ilinüñ serḥaddidür

Çün ikindi oldı Varḳa ne görür [YM/1214]

(Şam ülkesinin sınırına vardı, ikinci zamanında Varka ne görür?)

Karşudan bir atlu eydür Varḳaya

İn atuñdan aşığa olgıl yaya [YM/1215]

(Karşidan bir atlı Varka’ya “Atından aşağıya in, yaya ol.” der.)

Ço Varḳa ber-è şehir nezdik söz

Berū rūz-è raḥşende tārīk söz [A/1595]

(Varka şehre yaklaştığı zaman parlayan gün onun için karardı.)

Zè-dozdān-è çehel-merd-è gom būzegān

Ez'ın rāh-dārān-è bīhūzegān [A/1596]

(Lanetlenmiş kırk hırsız, faydasız kolculardan...)

Heme ez-kemīn-gāh berhāstend

Be-perhāş ten-rā biyārāstend [A/1597]

(Hepsi pusu yerinden çıktılar, saldırmaya hazırlandılar.)

83. Varka kırk haramilerden YM'de otuz ikisini öldürür, bu kısım yirmi yedi beyittir; A'da ise otuzunu öldürür, bu kısım yirmi iki beyittir.

Ol kavimden otuz ikisin biçer

Ol kalanı pāy-dār olmaz kaçar [YM/1241]

(O kabileden otuz ikisini keser, geriye kalanı duramaz kaçır.)

Zè-çél merd-è şa'lūk sī-rā be-koşt

Déger der-hezīmet nemūzend poşt [A/1617]

(Kırk fakir adamdan otuzunu öldürdü, diğerleri de kaçtılar.)

84. YM'de Varka'nın kırk haramiyle olan savaşında on yedi yerinden yaralandığı belirtilir, A'da ise yara sayısının ondan fazla olduğu açıklanır ve yorgunluktan dünyanın bütün genişliğiyle onun için küçüldüğü yazılır.

Varқанuñ dahı öküş akmış kanı

On yedi yirde yirmiş ok zahmını [YM/1242]

(Varka'nın da çok kanı döktü, on yedi yerden yaralanmış.)

Ço bā doşmeneş ceng peyveste şoz

Be-deh cāy eفزūn teneş haste şoz [A/1618]

(Düşmanı ile savaştığında ondan fazla yerden yaralandı.)

Zè-sostī dél-è hāk bī-reng şoz

Zè-sostī cehān ber-dēleş teng şoz [A/1619]

(Yaralarından akan kan ile toprağın rengi kırmızıya döndü, güçsüzlükten ve halsizlikten hayatta kalmak için umudu kalmadı.)

85. Varka kırk haramiyle savaştıktan sonra YM'de bayılır, atın üstünde gider. Sabah olunca atı onu dibinde pınar olan bir ağacın gölgesine götürür. At otlamak için boynunu uzattığında Varka düşer. A'da ise Varka bayılmaz, kendisi Şam şehrinin sur kapısına kadar gider, orada bir ağaç ve iki pınar görür ve atını oraya sürer. Ağacın gölgesinde düşer ve bayılır.

Anda oturmağa güci kalmadı

Düşdi at boynunu berk kucakladı [YM/1243]

(Onda oturmaya gücü kalmadı; düştü, atın boynuna sıkıca sarıldı.)

'Akl gitdi Varğa oldı bî-ḥaber

Aḥşam oldı at anı aldı gider [YM/1244]

(Bayıldı. Varka habersiz kaldı, akşam oldu, atı onu alır gider.)

Gitdi ol dün çün şabāḥ oldı yine

Ol at irdi bir ağacuñ dibine [YM/1245]

(O gece gitti, yine sabah olduğu zaman o at bir ağacın dibine vardı.)

Varıdı ağaç dibinde bir biñar

Yazıyıdı çevresi hoş merğ-zār [YM/1246]

(Ağacın dibinde bir pınar, çevresinde çayırılık vardı.)

Boynun uzatdı ki otlaya atı

Varğa düşdi imdi gör bu kudreti [YM/1248]

(Atı otlamak için boynunu uzattı, varğa düştü; şimdi bu kuvveti gör.)

Gitmişidi Varkanuñ 'aklı bî-hūş

Ol ağacuñ gölgesinde yatdı hoş [YM/1251]

(Varkanın akli gitti, bayıldı, o ağacın gölgesinde tatlı yattı.)

Hemī reft ez'ū ḥūn çekan ber-zemīn

Şoze por zè-ḥūneş nemed zīn u zīn [A/1620]

(Damla damla kanı yere döküldü, yer kanıyla dolmuş.)

Bedān ḥāl şod tā der-é şeh-r-é Şām

Dèleş rīş ez- 'aşq u ten ez-ḥosām [A/1621]

(Öyle Şam şehrinin sur kapısına kadar gitti, gönlü aşktan ve vücudu kılıçtan yaralıdır.)

Be-dervāzê-yê şeh̄r der-bengerîz

Dêrah̄tî vü do-çeşme-yê âb dîz̄ [A/1622]

(Şehrin sur kapısına baktı, bir ağaç ve iki pınar gördü.)

Sûy-ê çeşme rānd esp-rā hemço bāz̄

Zê-sostî key bûz̄ ez feres der-fêtāz̄ [A/1623]

(Rüzgâr gibi atını pınara sürdü, o kadar güçsüzdü ki attan düştü.)

Bedîn hāl der-sāye-yê bîz̄ berg

Biyoftāz̄ ü benhāz̄ dël-rā be-merg [A/1624]

(Bu durumda söğüt ağacının yaprağının gölgesine düştü ve ölümünü bekledi.)

Cozā geşt ez'û hûş u dūr ez-hêrez̄

Ço şahşî k'zû cān zê-ten ber-perez̄ [A/1625]

(Bayıldı ve akli gitti, canı vücudundan uçan biri gibiydi.)

86. YM'de Varka'nın olduğu çayırılık Melik Muhsin'in her zaman gezdiği yerdir ama A'da bu dile getirilmez.

Ol ağaç dibi vü ol çeşme biñar

Şaha seyrān-gāhıdı ol merğ-zār [YM/1255]

(O ağacın dibi, o pınar ve o çayırılık şahın her zaman seyreddiği yerdi.)

87. Şam Şahı, Varka'nın bayıldığı yere YM'de beyleriyle gelir, A'da ise şahin, kaplan, at sürüsü ve ordu ile geldiği belirtilir.

Beglerle çün Melik Muhsin gelür

At önünde bir yigit yatmuş görür [YM/1256]

(Melik Muhsin beyleriyle geldiği zaman atın önünde bir yiğit yattığını görür.)

Hemî âmez ez-deşt naḥçîrgāh

Ebā bāz u bā yūz ü ḥayl ü sêpāh [A/1628]

(Çayırılıktan şahin, kaplan, at sürüsü ve orduyla geldi.)

88. Şah Şahı Varka'yı görünce YM'de çalışanlarına onun nasıl olduğuna bakmalarını ister, onlar da attan inip Varka'nın yanına giderler. Şaha ölmediği ve nefes aldığını açıklarlar, böylece Melik Muhsin doktor çağrılarını söyler. A'da ise ona acır, çalışanlarından onu saraya götürmelerini emreder. Onlar da Varka'yı saraya götürüp hizmetçiye bırakırlar. Akıllı hizmetçi de Varka'yı tedavi etmek için hemşireyi çağırır.

Şāh eyidür bu yiğidi bir görüñ

Nicedür hālin baña eydivirüñ [YM/1261]

(Şah "Bu yiğidi bir görün, durumu nasıldır, bana söyleyin." der.)

İndi atdan birkaçı oldu yaya

Geldiler bakdılar ol dem Varķaya [YM/1262]

(Birkaçı attan indi, yaya oldu; o an gelip Varka'ya baktılar.)

Gördiler kim ölmemiş işler nefes

Şāh tīmār itmege kıldı heves [YM/1263]

(Ölmediği ve nefes aldığını gördüler, şah onu tedavi etmek istedi.)

Eytdi bir cerrāh oķuñ gelsün didi

Tā ki hoş tīmār ide bu yiğidi [YM/1264]

(Bu yiğidi iyice tedavi edilmesi için doktor çağrılarını söyledi.)

Berū ber-dēl-ē şāh-ē kēşver be-sūht

Hemī cāneş ez-mēhr-ē ū ber-foruht [A/1633]

(Ülkenin şahı ona acıdı, içi ona duyduğu sevgiden yanar.)

Cevānmerdī būd der-şeh zē-nesl

Ebā nesl-ē nīkū būz fazl u aşl [A/1634]

(Şahın soyunda yiğitlik vardı, erdem ve soyluluk onun zatındaydı.)

Be-fermūz tā ber-gērēftend zūz

Merū-rā ez-ān cāygāh hemço dūz [A/1635]

(Onu oradan hızlıca alıp götürmelerini emreder.)

Ço ber-dāştendeş be-reftend ü bord

Be-kaşr-ē şeh ū-rā be-hādēm sēpord [A/1636]

(Onu yerden kaldırdıkları zaman şahın sarayına götürüp hizmetçiye bıraktılar.)

Kenîzek boz ū-rā yeki kârdân

Hêredmand ü hoşyâr u besyârdân [A/1637]

(Hizmetçi işini bilen, akıllı, zeki ve çok bilen biriydi.)

Merû-râ be-dest-ê perestâr dâz

Bezû gofteş ü māl-ê bêsyâr dâz [A/1638]

(Onu hemşirenin eline verdi, onu ona söyledi ve çok para verdi.)

Be-goftâ berû berhemî ber-bekâr

Dêleş dūr kon ez-ğam-ê rüzgâr [A/1639]

(Ona ilaç vererek dünyanın acısından kurtarmasını söyledi.)

89. YM’de Melik Muhsin çalışanlarından Varka’ya nasıl olduğunu sormalarını ister, onlar Varka’ya kim olduğunu ve Şam Şahı durumunu sorduğunu söylediklerinde Varka, Melik Muhsin tarafından bulunduğunu öğrenir. Onu öldürmelerinden korkarak gerçek kimliğini saklar. Ancak A’da Şam Şahı, kendisi, Varka’ya kim olduğunu ve nereden geldiğini sorar. Varka da Gülşâh’la görüşmeye ihtiyacı olduğu için gerçek kimliğini saklar.

Şâh buyurdi bu yigidi bir görüñ

Hâlini aḥvâlini andan şoruñ [YM/1268]

(Şah, “Bu yiğidi bir görün ve durumunu ona sorun.” diye buyurur.)

Sordı bunlar aña kimsin yâ yigit

Hâlüñ aḥvâlüñ nedür bize eyit [YM/1269]

(Bunlar ona ey yiğit kimsin, nasılsın? Bize söyle diye sordu.)

Şâm sulṭânı Melik Muḥsin saña

Sorar aḥvâlüñi eyitgil aña [YM/1270]

(Şam sultanı, Melik Muhsin sana durumunu sorar, ona söyle.)

Ṭoğrı di ne kişisin üşenme sen

Hem saña bu vâkı ‘a eytgil neden [YM/1271]

(Doğru söyle, kimsin? Çekinme. Hem de bu olayın nedenini söyle.)

Varka çün bildi budur sulţān-ı Şām

Kim budur Gülşāha hem-dem şubḥ u şām [YM/1272]

(Varka bu Şam Şahı, Gülşâh'ın eşi olduğunu öğrendiği zaman...)

Didi şimdi bu beni bilürise

Bir içim şu virmeye başum kese [YM/1273]

(“Şimdi bu beni tanısa, bir damla su verip başımı keser.” der.)

Be-goft ey cevā-merd-ê ferḥonde rüy

Çe nāmī to ve'z kocāyī be-gūy [A/1641]

(“Ey yüzü uğurlu yiğit, adının ne olduğu ve nereden geldiğini söyle.” dedi.)

Ber-ê Varka şoz der-zemān Şāh-ê Şām

Be-ḥoşī be-porsīz ü kerdeş selām [A/1642]

(O an Şam Şahı Varka'nın yanına geldi, mutlulukla sordu ve ona selam verdi.)

Nehān kerd nām-ê ḥoz ān ser-ferāz

Ke būzeş be-dīzār-ê ān bot niyāz [A/1643]

(O yüce, adını sakladı çünkü o güzelle görüşmeye ihtiyacı vardı.)

90. YM'de Varka, Melik Muhsin'e Bağdat'ta yaşadığını söyler, daha sonraki beyitlerde de Melik Muhsin, Varka'nın kendisini Yahya adıyla tanıttığını söyler. A'da ise Varka'nın adının Nasr bin Ahmed olduğu ve Hazae kabilesinde yaşadığını açıklar.

Bunlara didi ki bāzergānidüm

Şehrimüz Bağdād-durur geçeridüm [YM/1274]

(Bunlara “Eskiden tüccar idim, şehrimiz Bağdattır, oradan geçerdim.” dedi.)

Be-gofteş key men Naşrebn-ê Ahmedem

Be-ḥayy-ê Ḥazā'e derūn be-ḥeredem [A/1645]

(Ona, “Ben Nasr bin Ahmed'im. Hoza'a kabilesinden akli başında biriyim.” dedi.)

91. Varka, elinden kaçan haramilerin YM'de mal ve kumaşlarının hepsini, A'da ise sadece malını götürdüklerini Şam Şahına söyler.

Aḥşām oldı ol qalanı kaçdılar

Mālumu kumāşumu hep aldılar [YM/1277]

(Akşam oldu, o kalanı kaçtılar. Malım ve kumaşımın hepsini aldılar.)

Be-bordend gom-būdēgān māl-ē men

Çonīn būz eyā pāzēseh hāl-ē men [A/1651]

(Hırsızlar malımı götürdüler, ey padişah benim durumum böyleydi.)

92. YM’de Varka, Melik Muhsinlere eğer ona inanmıyorlarsa gidip kesilmiş başları görebileceklerini söyler. A’da ise Varka böyle bir cümle kullanmaz.

Ger inanmazısañuz varuñ görūn

Kim nice serini kesdüm bunlaruñ [YM/1278]

(Eğer inanmazsanız, bunların başlarının ne kadarını kestiğimi gidin görün.)

93. YM’de Melik Muhsin, Varka’nın kırk haramileri yenebilmesine şaşırır çünkü kendisi ve ordusu da onları yenemezdi. Varka’nın tüccar olmayıp yiğit, arslan ve pehlivan olduğunu söyler. A’da Şam Şahı bunları söylemez.

Hāliyā Varka bu sözi söyledi

Ol Melik Muhsin ta‘accüb eyledi [YM/1283]

(Varka bu sözü söylediğinde Melik Muhsin şaşırıldı.)

Kendüzile ol kamu leşker bile

Getüremezlerdi anları ele [YM/1284]

(Kendisi ve o ordunu tamamı da onları ele geçiremezdi.)

Didi bāzergān degüldür bu cevān

Er kişidür şīr ü merd ü pehlevān [YM/1285]

(“Bu genç tüccar değildir; yiğit, arslan, mert ve pehlivandır.” dedi.)

94. Varka kendisini Şam Şahına tanıttıktan sonra YM’de Melik Muhsin ona “Ey yabancı canım sana feda olsun.” der ve onu iyileştirmesi için doktora bırakır. A’da ise Şam Şahı ilk olarak Gülşâh’ın yanına gider sonra yine Varka’ya gelir ve ona “İyileşmen için seni bu iki hemşireye bıraktım.” der.

Yigide kıldı Melik Muhsin nidā

Kim ğarībe bu benüm cānum fidā [YM/1287]

(Melik Muhsin yiğide seslendi ki “Ey yabancı benim canım fida olsun.”)

Çünkü hoş kemend ola zahmuñ yuna
Ĥāturuñ hoş tut hoş olasin yine [YM/1288]

(Gönlünü hoş tut ki hoş olasin. Gönlünün hoş tutulması ve yaralarının temizlenmesi için...)

Varķa'ı cerrāħa ŧāh ıŧmarladı
'Iŧķıla tımār idiñ dün gün didi [YM/1289]

(Şah, Varka'yı doktora emanet etti, "Onu gece gündüz sevgiyle tedavi edin." dedi.)

Be-nezdik-è Golŧāh ŧoz ŧāh-è ŧām
Be-goft ey delārām-è ferħonde nām [A/1652]

(Şam Şah'ı Gülşâh'ın yanına gitti, dedi ki: "Ey uğurlu adlı, gönül kapan...")

Şeh-è ŧām refteŧ ber-è Varķa ŧāz
Be-goft ey cevānmerd-è feroħ-nejād [A/1667]

(Şam Şahı sevinçle Varka'nın yanına gitti, dedi: "Ey uğurlu yiğit...")

Heme endoh ez-dél sétordem to'rā
Bezīn her do ĥādēm sepordem to'rā [A/1668]

(Senin bütün acını gönlünden sıyırdım, seni bu iki hizmetçiye bıraktım.)

Do ferroħ perestār-è nām-āverend
Be-ħēdmet to'rā rüz u ŧeb der-ħorend [A/1669]

(İki uğurlu ve ünlü hemşiredirler, sana gece gündüz hizmet etmeye uygunlar.)

Yekī çend geh bāŧ meħmān-è men
Fedāy-è to bāz īn ten ü cān-è men [A/1670]

(Birkaç gün benim misafirim ol, benim can ve tenim sana feda olsun.)

95. YM'de Melik Muhsin, Varka ayılıp kendisini tanıttıktan sonra onu doktora bırakır ve saraya götürmesini söyler, A'da ise onu bulduğunda direkt sarayına götürmelerini emreder.

Ĥāliyā iltiñ sarāyuma benim
Kim fidā olsun ħarībe bu cānum [YM/1290]

(Şimdi canım ona fida olan yabancıyı benim sarayıma götürün.)

Cevānmerdī būd der-şeh zè-nesl

Ebā nesl-è nīkū būz fazl u aşl [A/1634]

(Şahın soyunda yiğitlik vardı, erdem ve soyluluk onun zatındaydı.)

Be-fermūz tā ber-gèrèftend zūz

Merū-rā ez-ān cāygāh hemço dūz [A/1635]

(Onu oradan hızlıca alıp götürmelerini emreder.)

Ço ber-dāştendeş be-reftend ü bord

Be-kaşr-è şeh ū-rā be-hādèm sèpord [A/1636]

96. YM’de Melik Muhsin, Varka’yı sarayına götürmelerini emrettikten sonra kendisi de sarayına döner ve devlet işleriyle uğraşır. Kuşluk vaktinde sevinçle Gülşâh’ın yanına gelir. Ancak A’da Varka kendisini tanıttıktan sonra Gülşâh’ın yanına gider.

Döndi seyrandan Melik Muhsin yine

‘Adl için geçdi oturdı tahtına [YM/1296]

(Melik Muhsin gezintiden döndü, yine adalet için tahtına oturdu.)

Kuşluğa degin buyurdı ‘adl u dād

Geldi Gülşāhuñ katına gönli şād [YM/1297]

(Kuşluk vaktine kadar adalet buyurdu, mutlu bir şekilde Gülşâh’ın yanına geldi.)

Be-bordend gom-būdègān māl-è men

Çonīn būz eyā pāzèşeh hāl-è men [A/1651]

(Hırsızlar malımı götürdüler, ey padişah benim durumum böyleydi.)

Be-nezdīk-è Golşāh şoz Şāh-è Şām

Be-goft ey delārām-è ferhonde nām [A/1652]

(Şam Şah’ı Gülşâh’ın yanına gitti, dedi ki: “Ey uğurlu adlı, gönlü kapan...”)

97. YM’de Melik Muhsin, Gülşâh’a bulduğu yaralının boy pos açısından tamamen ona benzediğini söyler. Ancak A’da Şam Şahı, Gülşâh’ı Varka’ya benzetmez ve bu cümleleri de kurmaz.

Nicesi vaşf eyleyin anı ben

Kadd ü hüşni tengüñ anuñ küllī sen [YM/1305]

(Ben o kadar onun vasfını söyleyeyim ki boy ve güzelliği tamamen sensin.)

Eyle şan kim bir laṭīf almaydı

Tangrı uçmaḳdan anı viribidi [YM/1306]

(Öyle sanki bir hoş elma idi, Allah cennetten onu verdi.)

Ol behişt almasınuñ yā pür-uşul

Ḳudretile yarı sen yarısı ol [YM/1307]

(Ey güzel, o cennet elması Allah gücüyle yarısı sensin, yarısı odur.)

98. YM’de Gülşâh, Melik Muhsin’in yaralıyı ona benzettiği ve Varka’ya duyduğu aşk için ona şurup içireceğini söyler. A’da ise Şam Şahı, Gülşâh’a “Eğer yaralıya şefkat gösterip onu ağırlarsan iyidir.” der. Gülşâh da Varka gittiği zaman yanına bir yabancı geldiğinde Varka’yı görmüş olabileceğinden ya da yüzüne bakmış olabileceğinden ona canı gibi bakacağını Allah’la sözleştiğini söyler.

Didi Gülşâh-ı niḡārīn çün baña

Beñzedürsin ben daḡı her gün aña [YM/1311]

(Güzel Gülşâh dedi: “Bana benzettiğin için ben de her gün ona...”)

Varka ‘ışkına virem şerbet içe

Varısa kısmet şaḡala göz aça [YM/1312]

(Varka’nın aşkına vereceğim, şurup içsin; kısmetse sağlıklı olup gözünü açsın.)

Sèzed ger berū mēhrebānī konī

V’rā çend geh mīzbānī konī [A/1657]

(Eğer ona şefkat göstersen ve birkaç gün ağırlasan iyi olur.)

Bezū goft Golşâh çonīn konem

Men īn kār-rā hoḡ b’āyīn konem [A/1658]

(Gülşâh ona şöyle söyledi: Ben bunu gelenekte olduğu gibi yapacağım.)

Kocā ber-ḡarībān-ē renc āzmāy

Be-baḡşūz bāyez zè-behr-ē Hoḡāy [A/1659]

(Acı çekmiş yabancılara Allah hatırı için yardım etmek gerekir.)

Key Golşâh ez-îzez pezirofte bûz

Bedāngeh kocā Varka zū refte bûz [A/1660]

(Ki Gülşâh, Varka'nın gittiği zaman Allah'tan kabul etmişti.)

Key her-geh key āyez garibeş pîş

Merû-rā be-dārezş çon cān-ê h'îş [A/1661]

(Ki her zaman onun yanına bir yabancı gelse ona canı gibi baksın.)

Meger Varka-rā dīze bāşez be'rāh

Ve yā kerde bāşez be-rūyeş nēgāh [A/1662]

(Belki yolda Varka'yı görmüştür veya onun yüzüne bakmıştır.)

99. YM'de Gülşâh, Varka'ya hep şurup gönderir ve böylece Varka kırk günde iyileşir. Ancak A'da Gülşâh şurup göndermez ve Varka'nın iyileşme süresi de belirtilmez.

Çünkü ol şerbet aña dā'im gelür

Varduğınca Varka her gün hoş olur [YM/1316]

(O şurup ona hep geldiği için Varka her gün iyileşir.)

Kıldılar tīmār aña kırk gün tamām

Ol cerāhatlar kamu bitdi tamām [YM/1317]

(Onu kırk gün tamamen tedavi ettiler, o yaralar hepsi tamamen iyileşti.)

100. YM'de Varka, Şam Şahının sarayında yani Gülşâh'la bir yerde olduğunu bilir. Ancak A'da bilmez ve hizmetçiye Gülşâh'tan haberdar olup olmadığını sorar. Hizmetçi, Gülşâh'ın bu sarayda olduğunu söyleyince Varka'nın kalbi şiddetle atmaya başlar ve gözlerinden gözyaşı dökülür.

Varka Gülşāhi bilür kim bundadır

Ola ki Varka anuñla zindedür [YM/1318]

(Varka, Gülşâh'ın burada olduğunu bilir, belki Varka onunla yaşıyor.)

Be-goftā ke der-şehr der-ḥadd-ê Şām

Yekā ḥüb rüyest ez-men be-cūy [A/1682]

(“Şehrin içinde, Şam sınırı içinde bir güzel vardır; benim için ara.” dedi.)

To cāyī haber yāftestī ez vey?

Ve yā hīç dīdestī ū-rā ber-é vey? [A/1683]

(Hiçbir yerde ondan haber duydun mu? Veya onun yüzünü hiç gördün mü?)

Kenīzek be-goftā çe gūyī hemī!

Bedīn ārezū der çe cūyī hemī! [A/1684]

(Hizmetçi “Ne diyorsun, bu isteğinle neyi bulacaksın?” dedi.)

Ke īn kaşr Gülşāh-rā meskenest

Zen-é şāh-é Şāmešt ü tāc-é menest [A/1685]

(Ki Gülşâh bu sarayda yaşıyor, Şam Şahının eşidir ve benim başımın tacıdır.)

Dēl-é Varka der ber tapīden gērēft

Sērēşk ez do çeşmeş devīzen gērēft [A/1686]

(Varka'nın kalbi şiddetle atmaya, iki gözünden gözyaşı dökmeye başlar.)

101. YM'de hizmetçi yüzüğü Gülşâh'a vermeyeceğini söylediğinde Varka belindeki kuşağı ona verir, yolda gelirken biri ona bu yüzüğü vererek Gülşâh'a götürmesini istediğini söyler. Varka yüzüğü nasıl Gülşâh'a vereceğini hizmetçiye anlattığı zaman hizmetçi yüzüğü vermeye razı olur ve Gülşâh'ın yanına gider. A'da ise Varka ilk kez hizmetçiden yüzüğü Gülşâh'a vermesini istediğinde kabul etmez, üç gün geçtikten sonra yine hizmetçiyi çağırır. Hizmetçi yine başta kabul etmese de Varka onu ikna etmeyi başarır.

Didi yā maḥdūme ṭaya ğam-gūsār

Ḥācetüm vardur ḳatuñda yā nigār [YM/1323]

(“Ey gam giderci dadı, senden bir isteğim var.” dedi.)

Tangrı ḳamu ḥācetüñ ḳılsun ḳabūl

Ṭaya eydür söyle ne ḥācetdür ol [YM/1325]

(Allah bütün dileklerini kabul etsin, dadı der ki: “O dilek nedir? Söyle.”)

Söyle maḳşūduñ nedür ben bileyim

Ger elimden gelürise ḳılayım [YM/1326]

(Söyle amacın nedir? Ben bileyim, eğer elimden gelirse yapayım.)

Varka eydür yüzügüm Gülşāha vir

Kim катуñda hācetüm ancaḳ bu bir [YM/1327]

(Varka der: “Yüzügümü Gülşâh’a ver ki senden sadece bunu istiyorum.”)

Ṭaya eydür tañdur iy nā-merd merd

Çoḡıdı kim gitdi senden zaḥm u derd [YM/1328]

(Dadı der: “Ey namert kişi bir sürü acı ve yaran vardı, hepsi gitti.”)

Söyleme kim duymasun şāh-ı cihan

Varka gördi ṭaya oldı bed-gümān [YM/1332]

(Söyleme ki cihan şahı duymasın, Varka baktı dadı şüpheli oldu.)

El uruban şeşdi belinden kuşak

Didi ṭaya bu gümān bizden ırak [YM/1333]

(Belindeki kuşağı çözdü, “Dadı bu şüphe benden uzaktır.” dedi.)

Ol kuşağı ṭaya öninde kodı

Didi ṭaya al seniñ olsun didi [YM/1334]

(O kuşağı dadının önüne koydu, “Dadı al, senin olsun.” dedi.)

Hāşā benden kim ola cāna daḡal

Bilmezem ben ḥod nicedür ol ‘mel [YM/1335]

(Asla, ben kimseye hile yapmam; ben kendim o işin nasıl olduğunu bilmem.)

Bu yüzügi yolda bir kişi bana

Virdi al bunu ilet didi aña [YM/1336]

(Bu yüzüğü yolda biri bana verdi; “Al bunu ona götür.” dedi.)

Ṭaya eydür eyle tut kim iltürem

Gel eyit kim bunu ben nice virem [YM/1341]

(Dadı “Öyle düşün ki ben bunu götürürüm, gel söyle ben bunu nasıl vereceğim.”

der.)

Varka eydür ne iḳer Gülşāh eyit

Ṭaya eydür şīr ü ḥurmā iy yigit [YM/1342]

(Varka, Gülşâh'ın ne içtiğini sorar; dadı hurmalı süt içtiğini söyler.)

Topıolu işbu kadehle günde bir

Şîr ü huemâ içer ol mâh-ı münîr [YM/1343]

(O parlak ay günde bir kadeh dolusu hurmalı süt içer.)

Varğa eydür kim bu kez hoş oldu hâl

Bu yüzügi sen kadeh içine şal [YM/1344]

(Varka “Bu kez iyi oldu, sen bu yüzüğü kadehin içine koy.” der.)

Şîr ü hurmâ taldurup yanında ko

Çünkü içe anı evvel müşg-bû [YM/1345]

(Hurmali süt doldurup yanında koy çünkü misk kokan ilk onu içecektir.)

Ol kadehden çıkara göre anı

Eyde taya bu yüzük haşmı kanı [YM/1346]

(O kadehten çıkartıp onu görecek; dadı, bu yüzüğün sahibi nerede? der.)

Sen eyitgil bilmezem ben yâ nigâr

Meger ol şayru yigit kim bunda var [YM/1347]

(Sen söyle ki: “Ey güzel ben bilmem, meğer o hasta yiğit ki burada var...”)

Barmağından şerbet içerken meger

Bu kadeh içine düşmüş bî-haber [YM/1348]

(Meğer şurup içerken parmağından haberi olmadan bu kadehin içine düşmüş.)

Şād ola Gülşāh anı çünkim göre

Şek degül ol saña çok nesne vire [YM/1349]

(Gülşâh onu gördüğü zaman mutlu olacak, şüphe etme o sana çok şey verecek.)

Ol yüzügi Varğadan taya alur

Çıkdı Gülşāh-ı nigārîne gelür [YM/1350]

(Dadı o yüzüğü Varka'dan alıp çıktı, güzel Gülşâh'a gelir.)

Merā nezdet emrüz yek hâcettest

Ke cān-ê merā enderin rāhettest [A/1691]

(Bugün benim senden bir isteğim var ki ben onunla rahatlayacağım.)

Kenîzek be-goftâ çe hâcet? Be-gûy!

Çonîn goft Varka ke ey hûb-rûy [A/1692]

(Hizmetçi “İsteğin nedir? Söyle.” dedi. Varka şöyle dedi: “Ey güzel...”)

Çe bâşez ke in nağz engoşterî

Be-gîrî vü nezdîk-ê Golşeh berî [A/1693]

(Budur ki bu güzel yüzüğü alıp Gülşâh’ın yanına götür.)

Kenîzek be-goftâ ke ey tîre ray

Nedârî hemî hîç şerm ez Hodây [A/1694]

(Hizmetçi “Ey arsız, Allah’tan utanmaz mısın?” dedi.)

Be-goft in ü ez-Varka bertâft rûy

Be-goft in key goftî dèger reh me-gûy [A/1702]

(Bunu söyledi ve yüzünü çevirdi, “Bu söylediğini bir daha söyleme.” dedi.)

Ço se rûz ez-in hâl bogzeşt bîş

Dèger reh perestâr-râ h’ând pîş [A/1713]

(Bu durumdan üç gün geçtikten sonra hemşireyi yine çağırdı.)

Zè-behr-ê kenîzek ber-âmed be-pây

Be-goft ey kenîzek zè-behr-ê Hozây [A/1714]

(Hizmetçi için yerinden kalktı, dedi ki: “Ey hizmetçi Allah aşkına...”)

Sahon beşno vu hâcetem kon revâ

Rehâ kon rehî-râ zè-mêhnet rehâ [A/1715]

(Sözümü dinle ve dileğimi yerine getir, misafiri acıdan kurtar.)

Be-goftêş heme hâcet-ê to revâst

Coz-ân yek sahon k’ân tarîk hatâst [A/1716]

(Ona “Yanlış olan o dileğinin haricinde bütün dileklerin olur.” dedi.)

Çonîn goft Varka yekî câm-ê şîr

Be-nezd-ê men âr ey bot-ê destgîr [A/1717]

(Varka şöyle dedi: “Ey yardım seven güzel, bana bir kadeh süt getir.”)

Key ber to saḥon goften ü dāverī

Nehofte konem der vey engoşterī [A/1718]

(Ki konuşmak ve yadırgamak sana kalsın, yüzüğü onun içinde saklayacağım.)

Ço şīr ārezū āyezeş pīş ber

Be-nezdīk-ē kez-bānū-yē ḥīş ber [A/1719]

(Süt istediği zaman hamarat sultanına götür.)

Ke ḥord-ē ‘Arab şīr ü ḥormā bovež

Ez-īn do ‘Arab nā-şekība bovež [A/1720]

(Ki Arap’ın yiyeceği sütlü hurmadır, bu ikisinden Arap sabırsızdır.)

Meger çon ḥorež şīr bī-dāverī

Be-bīned be-cām ender engoşterī [A/1721]

(Sütü yadırgamadan içerse kadehin içinde yüzüğü görecektir.)

Hemīn est ḥācet mera sūy-ē to

Eyā cān-ē men bende-yē rūy-ē to [A/1722]

(Senden isteğim budur, benim canım senin yüzünün kölesidir.)

Ço kezbanūt bīnez engoşterī

Eger bā to cūyež reh-ē dāverī [A/1725]

(Hamarat sultanın yüzüğü gördüğü zaman seni yadırgamak isterse...)

Çonīn gūy bā-bānū-yē bānovān

Hemānā fetāzest ezīn mīhman [A/1726]

(Sultanların sultanına şöyle de: “Bu misafirden düşmüştür.”)

Ke mey şīr ḥordest ez-lāgarī

Fetādest ez-engoşteş engoşterī [A/1727]

(Ki süt içerken zayıflıktan yüzük parmağından düşmüş.)

Berū ānçe goftem to fermān bokon

Kezīn şāz gerdez dēl-ē serv-bon [A/1728]

(Sana söylediklerimi yap, bundan selvi boylunun gönlü mutlu olacaktır.)

Be-goft īn ü der-mānd der-ġam esīr

Sētoz hātem ü der fēgendeş be-şīr [A/1733]

(Bunu söyledi ve üzüldü, yüzüğü alıp süte attı.)

102. A'da hizmetçi Gülşâh'ın hep Varka'dan bahsettiğini, onun adını söylediğini söyler. Varka bunları duyduğunda üzüлüp ağlar, aynı zamanda mutluluktan da yüzünde güller açar ve içinden sevgiliyle konuşur. Ancak YM'de hizmetçi bunlardan bahsetmez.

Ke ü hoz şeb ü rüz ez-renc ü pīç

Neyāsāyez ez derd ve 'z nāle hīç [A/1697]

(Ki o kendisi gece gündüz çektiği acı ve inlemekten rahat edemiyor.)

Zē-Varka şeb ü rüz yāz āverez

Geh ü bī-geh ez-behr-ē ü gam horez [A/1698]

(Gece gündüz Varka'yı hatırlar, her zaman onun için acı çeker.)

Neyārez ez 'ū yāz kerdens şūy

Zē-Varka 'st ū-rā heme goft ü gūy [A/1699]

(Onun yüzünden kocasını anmaz, hep Varka hakkında konuşur.)

Ez-īn nām gūyez hem rüz ü şeb

Ne-gūyez cozīn nām-ē hoz ey 'aceb [A/1700]

(Bu adı gece gündüz söyler, bunun haricinde kendi adını bile söylemez.)

103. YM'de Varka dadıdan Gülşâh'ın ne içtiğini sorar, dadı da hurmalı süt içtiğini söyler. Ancak A'da Varka kendisi hizmetçiden süt kadehi getirmesini ister, Araplar hurmalı süt içtiklerini ve bu yüzden sabırsız olduklarını söyler.

Varka eydür ne içer Gülşāh eyit

Ṭaya eydür şīr ü hūrmā iy yigit [YM/1342]

(Varka, Gülşâh'ın ne içtiğini sorar; dadı hurmalı süt içtiğini söyler.)

Çonīn goft Varka yekī cām-ē şīr

Be-nezd-ē men ār ey bot-ē destgīr [A/1717]

(Varka şöyle dedi: "Ey yardım seven güzel, bana bir kadeh süt getir.")

Ço şîr ârezû âyezeş pîş ber

Be-nezdîk-ê keze-bânû-yê hîş ber [A/1719]

(Süt istediği zaman hamarat sultanına götür.)

Ke hord-ê 'Arab şîr ü hormâ bovez

Ez-în do 'Arab nâ-şekîba bovez [A/1720]

(Ki Arap'ın yiyeceği sütlü hurmadır, bu ikisinden Arap sabırsızdır.)

104. YM'de Gülşâh Varka'yı görünce bayılıp aşağıya düşer, Varka fırlayıp onu tutup başını dizine koyar. A'da ise birbirlerini görünce Gülşâh bayılıp olduğu yerde baş üstü yere düşer. Varka da bayılır, ayıldıklarında Gülşâh aşağıya, Varka'nın yanına gelir.

Varkanuñ Gülşâh çün gördi yüzün

'Aklı gitdi diremedi kendüzün [YM/1371]

(Gülşâh, Varka'nın yüzünü görünce daha direnemedi ve bayıldı.)

Şaldı nazar-gâhdan hüyîşiten

Varçaya kıldı fidâ ol cân u ten [YM/1372]

(Kendisini balkondan attı, canını Varka'ya fida etti.)

Varça geldi cest anı kapdı tîz

Çodi arkuncaç [vü] yire bakdı kız [YM/1373]

(Varka fırladı, onu hızlıca tuttu; yavaşça bıraktı ve kız yere baktı.)

Aldı Gülşâhuñ başını dizine

Urdu kendü yüzün anuñ yüzine [YM/1374]

(Gülşâh'ın başını dizine koydu, kendi yüzünü onun yüzüne sürdü.)

Ço Golşâh rohsâr-ê Varça bedîz

Yekî bāz-ê serd ez-cêger ber keşîz [A/1751]

(Gülşâh, Varka'nın yüzünü görünce (derin bir ah çekti) ciğerinden soğuk bir nefes aldı.)

Be-goft âh u zê-pây şoz sernegûn

Zê-bālâ der-âmez be-ğāk enderûn [A/1752]

(Ah çekti ve başüstü düştü, yere yığıldı.)

Ço Varka be-dîz ân delârâm-râ

Mer ân mâh-ê hoş-ḥūy-ê pezrâm-râ [A/1753]

(Varka o güzeli, o uğurlu, güzel huylu ayı gördüğü zaman...)

Be-nālîz ve 'z dêrd-ê del goft âh

Der-âmez sereş sūy-ê ḥāk-ê siyâh [A/1754]

(İnledi ve kalbinin acısından ah çekti, başüstü kara toprağa düştü.)

Be-dîz ân merîn-râ vü in merû-râ

Dêl-ê her do sūzân boz ender berâ [A/1755]

(O bunu ve bu onu gördü, masumiyetle gönülleri yanardı.)

Ber-âmez zê-her do be-yek reh ḥorûş

Zê-her do be-yek râh be-borîz hûş [A/1756]

(İkisi bağırdı ve bayıldı.)

Zemânî ber-âmez, be-hûş âmezend

Dêger bâre ender ḥorûş âmezend [A/1757]

(Biraz zaman geçtikten sonra ayıldılar, yine bağırdılar.)

Kenîzek be-bâlâ vü Varka be-zîr

Be-dîzend mer yekdêger-râ delîr [A/1758]

(Gülşâh yukarıda ve Varka aşağıda, meğer birbirlerini görmüşler.)

Be-zîr âmez ez-bâm ân delbêrâ

Hemân sūhte-yê Varka ez-der derâ [A/1759]

(O güzel, tavandan aşağıya geldi, o Varka'ya âşık, kapıdan içeri girdi.)

105. A'da Gülşâh, Varka'ya "Kuzen, gönlüm acıdan kanla doldu, seni görmekle Allah gözüme ışık verdi." der. İkisi yine bayılır, ayıldıklarında Gülşâh aşağıya, Varka'nın yanına koşar. Ona "Allah babamın ölümünü bana duyursun ki bize zulmetti ve bizi böyle ayırdı." der. Ancak YM'de Gülşâh bu cümleleri kurmaz.

Çonîn goft Golşâh key êbn-ê 'am

Hemî ḥûn şoz ender berem del zê-ğam [A/1760]

(Gülşâh şöyle dedi: "Kuzen, gönlüm acıdan kanla doldu...")

Konūn çeşmem ey yār-è mèhr-āzmāy

Be-zīdār-è to kerd roşan hożāy [A/1761]

(Ey âşık sevgilim, şu an seni görmekle Allah gözüme ışık verdi.)

Be-goft īn u benhāz ser ber-zemīn

Be-secde be-pīş-è cehān-āferīn [A/1762]

(Bunu söyledi ve başını yere koydu, dünyayı yaratanın önünde secdeye vardı.)

Be-Varķa be-goft: Īzez-è dāzger

Be-gūšem resānāz merg-è pezer [A/1771]

(Varka'ya "Adaletli Tanrı babamın ölümünü bana duyursun." dedi.)

Ke ber mā do biçare kerdeş sètem

Bezīn sān cozā kerd mā-rā zè-hem [A/1772]

(Ki iki zavallıya yani bize zulmetti ve bizi böyle ayırdı.)

106. YM'de bu iki aşğın durumu Melik Muhsin'e haber verilir. Ancak A'da Gülşâh, kendisi, Şam Şahını çağırır.

Ol iki 'ışk esrūgi sözin meger

Didiler sultāna çün irdi haber [YM/1384]

(O iki aşk sarhoşunun durumunu sultana söylediler, haberi aldığı zaman...)

Geldi Gülşāhuñ katına kendūzi

Yā nigārīn diyūben söyler sözi [YM/1385]

(Kendisi Gülşâh'ın yanına geldi, şunu söyler: "Ey güzel söyle...")

Be-goft īn u kes kerd Golşeh be-şūy

Be-nezdīk-è hoż h-āndeş ān hūb-rūy [A/1774]

(Bunu söyledi ve Gülşâh birini kocasına gönderdi, o güzel yüzlüyü yanına çağırdı.)

107. YM'de Melik Muhsin, Varka ve Gülşâh'a "Bütün servetim, taç ve tahtım, padişahlığım sizin olsun; ben de kapınızda köle olurum, sizinle görüşmek bana yeter." der. Ancak A'da Şam Şahı bunları söylemez.

Māl u mülk esbāb u cümle raht u baht

Pādişahlīk sizūñ olsun tāc u taht [YM/1403]

(Malım, mülküm, bütün varlığım, padişahlığım, taç ve tahtım sizin olsun.)

Ben kapuñuzda duram kullar gibi

Şāh olup siz oturuñ begler gibi [YM/1404]

(Ben kapınızda köleler gibi durayım, siz şah olup beyler gibi oturun.)

Rāzīyam kul gibi karşı turmağa

Kāni 'am dīdāruñuzı görmeğe [YM/1405]

(Sizin karşınızda köle gibi durmağa razıyım, sizinle görüşmek bana yeter.)

108. YM'de Melik Muhsin, Varka'ya elbise vermelerini ve hamama götürmelerini emreder. A'da bunlara değinmez.

Şāh buyurdu Varķaya hil 'at virüñ

Ata binüp bile ħammāma varuñ [YM/1451]

(Şah buyurdu: Varka'ya kaftan verin, ata bindirip hamama da götürün.)

108. YM'de kırk gün tören yapılır ama A'da tören yapılmasından bahsedilmez.

Şofra geldi dökdi ħān-sālār ħ'ān

İşleri buyıdı kırķ gün toy düğün [YM/1455]

(Sofracıbaşı geldi ve sofraları serdi, kırk gün boyunca işleri şenlik ve ziyafet yapmaktı.)

109. YM'de Melik Muhsin, Varka ve Gülşâh'ı kırk gece hiç uyumadan gizlice gözetlediği belirtilir, bu iki aşığın arasında nefisle ilgili işlerin olmadığını görünce aşklarını tasdikler ve onları sınamayı bırakır. A'da ise kaç gece gözetlediği belirtilmez ve sadece Şam Şahının onları bir kaç gece gözetlediği ve kötü birşey yapmadıklarını görünce artık onları denetlemediği söylenir.

Pādişāh ol ħalvet evde kırķ gice

Gözledi ħiç uyumadı zerrece [YM/1456]

(Padişah o تنها evde kırk gece zerre kadar uyumadan onları gözetledi.)

Görmedi bunlaruñ işinde dağal

Yoğ-ıdı bularda nefsanī 'amel [YM/1457]

(Bunların işinde hile görmedi, bunların arasında nefsanî işler yoktu.)

Bu kezin küllî şınamağı kodi

Bunlaruñ 'ışkına ikrār eyledi [YM/1458]

(Bunların aşkını tasdikledi, bu kez sınamayı bıraktı.)

Ber-āmez berīn kārēşān çend gāh

Şeh-ē Şāmēşān dāşt her şeb nēgāh [A/1831]

(Bu işlerinden birkaç gün geçti, Şam Şahı her gece onları gözetliyordu.)

Ço zīşān nedīzeş reh-ē nā-şavāb

Neyāmez değer nezdeşān vaqt-ē h'āb [A/1832]

(Bunların yanlış bir şey yapmadığını gördüğü için artık uyuduklarında yanlarına gelmedi.)

110. YM'de Varka, Şam'da altı ay kaldıktan sonra kabilesine dönmek ister, Gülşâh ağlayıp bağırır, Varka'dan gözyaşına acımasını ister. Varka da Gülşâh'ın hatırına bir ay daha kalır. Varka her gün ayrılığın yanık yarasını anıp ağlar. Varka yine gitmek istediğinde Gülşâh kırk gün daha kalmasını ister. Varka da Gülşâh'ı kıramayıp gidemediği için kırk gün daha kalır, kırk gün geçtikten sonra o, Gülşâh'a artık söylenecek hiçbir söz kalmayıp gideceğini söyler. A'da ise Varka Şam'da ne kadar kalıp gideceğine karar vermesi belirtilmez, Gülşâh'a gideceğini söylediğinde de ondan birkaç gün daha kalmasını ister, Varka da birkaç gün daha kalıp Gülşâh'a gitmekten başka çaresi olmadığını söyler. YM'den farklı olarak A'da Varka Gülşâh'a gitme nedenini de açıklar: "Allah aşkına yemin ederim ki ben seni görmekten ve seninle yaşamaktan hiçbir zaman doyamam ancak kocandan utandığım için bundan daha fazla bahsedemem, benim seninle bir yerde olmam ona ağır gelmemesi gerekir ki o büyük yiğitlerin gururudur ve eğer benim durumumdan haberdar olursan sadece acı çekiyorumdur."

Söz öküşdür çün ol iki görkebay

Gice gündüz bile oldı altı ay [YM/1460]

(O iki güzelin birbirlerine söyleyecek sözleri çoktur, gece gündüz konuşmaları bile altı ay oldu.)

Varka eydür imdi iy bedr-i münir

Vaqt oldı giderem destür vir [YM/1461]

(Varka “Ey parlak ay, şimdi vakti geldi, gitmeme izin ver.” der.)

Varka hālā kim bu sözi söyledi

Ağladı Gülşâh feryād eyledi [YM/1462]

(Varka bu sözü söylediği zaman Gülşâh ağlayıp bağırdı.)

Ƙalmadı şabrum daħı iy cān u dil

Gitme bu gözüm yaşına rahm Ƙıl [YM/1465]

(Ey canım sabrım da kalmadı, bu gözyaşına rahm et, gitme.)

Varka Gülşāhuñ hāṭırı-çün daħı

Hoş görür [bir]birini bir ay daħı [YM/1466]

(Varka, Gülşâh’ın hatırı için bir ay daha katlanır.)

Varka her gün ayrılık dağın añar

Gözlerinden aƘıdur Ƙandan bıñar [YM/1469]

(Varka her gün ayrılığın yanık yarasını anar, gözlerinden kandan pınar akar.)

Varka eydür yā nigārın sīm-ten

Bir nice gün vir baña destür sen [YM/1485]

(Varka “Ey gümüş tenli güzel bir kaç gün bana izin ver.” der.)

Çāresüz elbette lāzımdur sefer

Girü gelem ger Ƙorısa dād-ger [YM/1486]

(Çaresizim, yolculuğa çıkmam gerekir; eğer Tanrı korursa geri geleceğim.)

Didi kim yā Varka sen kırƘ gün daħı

Tangrı yolundan baña küy iy saħı [YM/1490]

(Dedi ki: “Ey Varka, ey cömert, sen Tanrı yolunda benim için kırk gün daha bekle.”)

Ƙaldı kırƘ gün daħı ol Gülşāh için

Hāṭırın yıkup gidemez n’eylesün [YM/1493]

(O Gülşâh için kırk gün daha kaldı, hatırını kırıp gidemedi, ne yapsın?)

Çün yitürdi Varka kırk günü tamam

Didi hergiz kalmadı ayruğ kelam [YM/1494]

(Varka, kırk gün kaldıktan sonra “Artık söylenecek söz kalmadı.” dedi.)

Yā nigārīn el-vidā ‘olsun saña

Kalmadı ‘özrüñ helāl itgil baña [YM/1495]

(Ey güzel, sana elveda; bahanen kalmadı, hakkını helal et.)

Ço yek çend ber hālêşān ber-gozeşt

Dël-ê Varka ez- ‘aşk āşofte geşt [A/1833]

(Zaman biraz geçtikten sonra Varka’nın gönlü aşktan perişan oldu.)

Be-tersiz keş kār gerdez tebāh

Ço bēsyār pāyez be-nezdik-ê şāh [A/1834]

(Şahın yanında daha fazla kalmasının işini bozacağından korktu.)

Goşāzeş zebān Varka-yê hūb-rāy

Key ey dohter-ê ‘am, be-Hakk-ê Hozāy [A/1835]

(Varka şöyle söyledi: “Ey kuzen, Allah aşkına yemin ederim...”)

Ke ger der heme ‘omr ez-rūy-ê to

Şevem sîr ve ‘z ‘êşret-ê hūy-ê to [A/1836]

(Ki eğer ömrüm boyunca seni görsem ve seninle yaşasam da sana doyamam.)

Eger der-belā bāyezem zîsten

Şeb ü rûz ez-derd begrîsten [A/1837]

(Eğer sabah akşam acıdan ağlamam ve keder içinde yaşamam gerekiyorsa...)

Veliken zê-şūy-ê to ey serv-bon

Şékühem fozûn zîn ne-güyem sahon [A/1838]

(Ama ey selvi boylu, senin kocandan utandığım için bundan daha fazla bahsedemem.)

Ne-bāyez ke āyez merū-rā gērān

Ke hest īn cevān-merd fahr-ê mehān [A/1839]

(Benim seninle bir yerde olmam ona ağır gelmemesi gerekir ki o büyük yiğitlerin gururudur.)

Bovez nîz keş hoş neyâyez ke men

Bovem bā-to yek cāy ey sîm-ten [A/1840]

(Ey gümüş tenli! Benim seninle bir yerde olmam fazla iyi değildir.)

Ve ger āgehî yābî ey dël-gosel

Ke ez-men ne-yāyez ve-rā gam be-dël [A/1841]

(Ey gönül titreten! Benim durumumdan eğer haberdar olursan sadece acı çekiyorumdur.)

Yekî rûzekî çend bâšem dèger

Ten-ê hîş-rā bāz-yābem meger [A/1842]

(Birkaç gün gideceğim belki kendimi bulurum.)

Bezû goft Golşâh k'ey nîk-h'āh

Mekon rûz key çend āheng-ê rāh [A/1843]

(Gülşâh ona “Ey yardım seven! Birkaç gün gitmekten konuşma.” dedi.)

Meger zî-to bāz āyez ey mēhr-cūy

Tevānāyî vü kuvvet ü reng-ê rûy [A/1844]

(Ey şefkatli, meğer senin gücün, kuvvetin ve yüzünün rengi iyileşecektir.)

Ke ez-renc-ê reh nîz nāsūzēt

Ez-ān pes key der-gam be-fersūzēt [A/1845]

(Ki yol yorgunluğundan da rahatlamadın, ondan sonra gamdan da perişan oldun.)

Be-fermān-ê ān lo 'bet-ê dël-forūz

Be-boz Varķa ān cāygeh çend-rūz [A/1846]

(O gönül aydınlatan ve herkesi hayrette bırakanın emriyle Varka birkaç gün orada kaldı.)

Ço ez-renc-ê reh āmezeş ten be-rāh

Be-Golşâh goft: Ey dël-efrūz māh [A/1847]

(Yol yorgunluğu geçtiği zaman, Gülşâh'a dedi: “Ey mutlu eden ay...”)

Ne-gerdem hemī sīr ez-rūy-è to

Hemī şerm dārem men ez-şūy-è to [A/1848]

(Ben seni görmekten doyamam, kocandan utanıyorum.)

Çe hūyest bā-ū merā der neseb

Kocā ū zè-Şāmest ü men ez-‘Arab [A/1849]

(Ben ve o, soy açısından farklıyız, o Şamlı, ben ise Arabım.)

Be-reften merā sūy-è reh çare nīst

Be-coz men kes ez ‘aşk bīçāre nīst [A/1850]

(Benim gitmekten başka çarem yok, benim haricimde kimse aşktan çaresiz değildir.)

111. YM’de Varka, Gülşâh’a artık gideceğini söylediğinde Gülşâh ah çekip kendini yatağından yere atıp bayılır, Varka onu görünce kötüleşir ve yüzünü Gülşâh’ın yüzüne sürüp ağlar. Bir karışıklık olur, her yeri bağırış çağırış kaplar. Dadılar Melik Muhsin’e Varka ve Gülşâh’ın elden gittiklerini söylediklerinde o, onların yanına gelir. A’da ise Gülşâh kendisi Şam Şahına Varka gitmek istiyor diye haber yollar ve böylece Şam Şahı onların yanına gelir.

Ol nigārīn āh kıldı āteşīn

Şaldı ol tahtdan aşāğa kendūzin [YM/1497]

(O güzel, ateşli bir ah çekti ve kendini tahttan aşağıya attı.)

Düşdi uşşı gitdi ol şāhib-cemāl

Varķa anı gördi kim şa ‘b oldı hāl [YM/1498]

(Düştü, o güzelin bayıldı. Varka onun fenalaştığını gördü.)

Vurdi kendü yüzün anuñ yüzine

Ŧoldurup ḥasret yaşını gözine [YM/1499]

(Kendi yüzünü onun yüzüne sürdü, gözüne hasret gözyaşları doldu.)

Ķaşr içinde dek dururken nā-gehān

Bir gırīv kopdı vü feryād ü fiğān [YM/1500]

(Köşk içinde birden bire karışıklık olur, her yeri bağırışım çağırışım kaplar.)

Ṭayalar irüp şāha eyitdiler

Varka vü Gülşāh elden gitdiler [YM/1501]

(Dadılar gidip şaha Varka ve Gülşāh'ın elden gittiğini söylediler.)

Pādişāh geldi bularuñ katına

Didi yā Gülşāh saña n'oldı yine [YM/1502]

(Padişah bunların yanına geldi, "Ey Gülşāh sana yine ne oldu." dedi.)

Be-goft īn u dāzeş be-şoher haber

Kocā Varka kerdest kaşd-ē sefer [A/1864]

(Bunu söyledi ve kocasına haber verdi, neredesin? Varka gitmeye karar verdi.)

Ber-ē her do āmez sebok Şāh-ē Şām

Şoze çeşmeş ez-ğam ço çeşm-ē gamām [A/1865]

(Şam Şahı ikisinin yanına geldi, gözleri acıdan bulut gözü gibi oldu.)

112. Varka'nın memleketine gitmeye karar verdiğini Şam Şahı öğrendiği zaman, Şam Şahı YM'de Varka'ya "Ey arslan eksiğin nedir, bu yolculuk nedendir?" diye sorar, A'da ise Gülşāh'a "Neden gitmesi gerekiyor?" diye sorar.

Şāh eyitdi Varkaya iy şīr-i ner

Nedür eksüğüñ n'içündür bu sefer [YM/1503]

(Şah, Varka'ya "Ey arslan eksiğin nedir, bu yolculuk nedendir?" dedi.)

Be-Golşāh goft: Ey dēlārām u dost

Çerā ref̄t bāyez̄? ke hān ān-ē ūst! [A/1866]

(Gülşāh'a "Ey gönül kapan ve dost, neden gitmesi gerekiyor? Ki ev onundur." dedi.)

113. YM'de Varka, kabilesini görmesi için Şam Şahının izin vermesini ister ve yine geri geleceğini söyler. A'da ise Şam Şahına gitmesi gerektiğini, burada kalamayacağını, babasının mezarını görmek istediğini ve eğer gerekiyorsa orayı düzeltereğini söyler. Fazla da orada kalmayacağını ve hızlıca geri geleceğini de dile getirir.

Varka eydür yā Melik cūd u kerem

Ṭap ola erlik i şāh-ı muḫterem [YM/1506]

(Varka, “Ey Melik, ey saygılı şah! Cömertliğin, elaçıklığın ve yiğitliğin kifayet etti.” der.)

İmdi destur olsun iy şāh-ı cihan

Ḳavmümi görüp yine gelem revān [YM/1509]

(Ey cihan şahı şimdi izin ver, kabilemi görüp dönerim.)

Çonīn goft Varka be-sālār-ê Şām

Ke ey dāz deh Ḥosrev-ê nīk-nām [A/1875]

(Varka Şam Şahına şöyle dedi ki: “Ey iyiliğinle ünlü olan adaletli şah...”)

Velīken hemī reft bayez merā

Bezīn cāy būzen ne-şāyez merā [A/1878]

(Ama benim gitmem gerekiyor, burada kalamam.)

Şevem gūr-ê bābek ziyāret konem

Ve ger kerd bāyez ‘emāret konem [A/1879]

(Babamın mezarını gidip görmem lazım ve eğer gerekiyorsa orayı düzenlemem lazım.)

Ferāvān nebāšem bezān cāygāh

Ço reftem sebok bāz-gerdem zê-rāh [A/1880]

(Orada fazla kalmayacağım, gittiğim zaman hızlı döneceğim.)

114. YM’de Şam Şahı Varka’ya ne kadar gitme dese de Varka kabul etmez hatta ona “Bir iki gün bekle, evde yol azığı pişirilsin.” dediğinde de kabul etmez, A’da ise Şam Şahı Gülşâh’tan Varka’ya bir gün daha kalıp sonra gitmesini söylemesini istediğinde Varka kabul eder ve bir gün boyunca acıdan bir saat bile uyumadan otururlar.

Gitme diyü şāh nice kim men ‘ ider

Pādişāhuñ sözini ol def‘ ider [YM/1516]

(Şah her ne kadar gitme dese de o kabul etmez ve şahın sözünü geri çevirir.)

‘Aķıbet men ‘ itmek aşşı ķılmadı

Şāh nice kim didi sākin olmadı [YM/1517]

(Sonunda da onu önlemek fayda etmedi, şah her ne kadar dese de sakin olmadı.)

Didi bārī şabr kılğıl iy paşa

Bir iki gün evde hem azuk pişe [YM/1518]

(“Ey paşa bari bir iki gün sabret, evde de yol azığı pişirilsin.” dedi.)

Be-Golşāh çonīn goft farhonde şūy

Ke mer Varķa-yē haste-dēl-rā be-gūy [A/1888]

(Uğurlu koca Gülşāh’a şöyle dedi ki âşık Vaka’ya söyle...)

Ke emrūz bāşez ebā to be-hem

Neşīnīz şāz u gosārīz gam [A/1889]

(Ki bugün seninle beraber olsun, mutluca oturun ve gaminizi defedin.)

Gosī konş ferdā be-şaz ‘izz ü nāz

Ebā zerr ü sīm u ebā esp ü sāz [A/1890]

(Yarın onu altın, gümüş, at ve saz ile saygıyla ve nazla gönderirsin.)

Be-şoz şāz Golşāh u bā-Varķa goft

Ke emşeb be-bāş ey sēzāvār coft [A/1891]

(Gülşāh mutlu oldu ve Varka’ya “Ey bana münasip eş, bu gece burada kal.” dedi.)

Neşāndeş be-mēhr-ē dēl ān dēl-ferīb

Ke ez ‘āşēkī boz dēleş nā-şekīb [A/1892]

(Aşkdan sabırsız olan o gönül aldatan onu şefkatla oturttu.)

Ser ü pā-yē Varķa be-āb ü golāb

Be-şost ān şeker pāsoḥ u hoş cevab [A/1893]

(O tatlı ve güzel cevap veren Varka’nın başı ve ayaklarını gülsuyu ile yıkadı.)

Neşestend yek rūz u yek şeb be-hem

Naḥoftend yek sā ‘at ez-derd ü gam [A/1897]

(Bir gün boyunca birlikte oturdular, acı ve kederden bir saat bile uyuyamadılar.)

Geh ez-hēcr ü tīmār kerdend yāz

Gehī berzedend ez-cēger serd bāz [A/1898]

(Bazen ayrılık ve acıdan konuştular bazen de ciğerden soğuk ah çektiler.)

Geh ān boz zè-biçaregī bā-ħorūş

Gehī īn zè-bī-tākatī şoz zè-hūş [A/1899]

(Bazen çaresizlikten bağırırdı bazen de güçsüzlükten bayılırdı.)

Bezīn saħtī vu derd mīzīstend

Eber yek dēger zār begrīstend [A/18900]

(Bu güçlük ve acıyla yaşarlardı, birbirleri için ağlardı.)

Ke ān ez-tef-è dēl şozī hoşk leb

Geh īn kerdi ez-ħūn-è dīze selb [A/18901]

(Ki o gönül sıcaklığından dudağı kururdu, bazen de bu gözün kanlı gözyaşı vücudunu sarardı.)

Bezīn ħāl būzēnd tā būz rūz

Pedīz āmez ān şem ‘-è gītī-forūz [A/18902]

(Gündüz vaktinde böyleydiler, o cihanı aydınlatan mum ortaya çıktı.)

115. A’da Gülşâh Varka için azık hazırlar, ona silah, Hint kılıcı, bir mızrak, altın semerli at ve köle verir. YM’de ise Gülşâh Varka’ya azık hazırlamaz ve sadece Şam Şahı Varka’ya bir iki gün azık hazırlanması için kalmasını ve sonra onun yol hazırlıklarının hazırlanmasına emir verdiği yazılır. Varka yolculuğa çıkarken de yanında sadece köleyi aldığına değinilir. A’da ise Varka’nın nelerle yolculuğa çıktığına değinilmez.

Didi bārī şabr kılğıl iy paşa

Bir iki gün evde hem azuk pişe [YM/1518]

(“Ey paşa bari bir iki gün sabret, evde de yol azığı pişirilsin.” dedi.)

Şāh buyurdu yol yarağın düzdiler

Vaşl ümidin birbirinden üzdiler [YM/1519]

(Şah buyurdu, yol hazırlıklarını yaptılar. Kavuşma umudunu birbirinden kestiler.)

Bir kul aldı yaluñuz kendüyile

Kul ile Varka revān oldu yola [YM/1544]

(Yanına sadece bir köle aldı, köle ve Varka yola çıktılar.)

Ceger-haste Golşâh-ê îez-perest

Sûy-ê poht-ê tûşe biyârîz dest [A/1884]

(Allah'ı tapan âşık Gülşâh azık hazırlamaya başladı.)

Hemî poht ân tûşe-râ bâ-şetâb

Hemî rând ez-dîzegân seyl-ê âb [A/1885]

(Hem hızlıca o azığı pişirdi, hem de gözlerinden sel gibi su akardı.)

Bedâzeş yekî hûb destî selîh

Yekî tîg-ê hendî vu yekkî remîh [A/1894]

(Ona, elde iyi tutulan bir silah, bir Hint kılıcı ve bir mızrak verdi.)

Yekî hûb merkeb be-ostâm-ê zer

Begoft: în bebâyez zê-behr-ê sefer [A/1895]

(Altın semerli iyi bir at ona verdi, “Bu yolculuk için gereklidir.” dedi.)

Golâmî nekû kadd u pâkîze rûy

Hem ez behr-ê hal'at sêpordeş bezûy [A/1896]

(Hediye olarak ona uzun boylu ve güzel yüzlü bir köle verdi.)

116. A'da Varka yola çıkarken Gülşâh'a iyice ona bakmasını ister, ölürse şehit olduğunu, ona hakkını helal etmesini ister. Gülşâh'tan daha âşık olduğunu, kendisini iyi bildiğini, onun yüzünü görmeye yaşadığını ve gittiği zaman ölmeye hazır olduğunu söyler. YM'de Varka bu cümleleri kurmaz.

Be-Golşâh ber Varğa-yê be-âferîn

Hemî goft ey dûst sîrem bebîn [A/1909]

(Varka, Gülşâh'a ona iyice bakmasını şefkatle söyler.)

Ke fersûze kerdî del-ê zâr-ê men

Ber-âsûz goveşt zê-âzâr-ê men [A/1910]

(Benim zavallı gönlümü çürüttün, benim eziyetlerimden kurtuldun.)

Ço gerdem to-râ gâyêb ez-çeşm-ê ser

Zê-gom geštenem zûz yâbî haber [A/1911]

(Gözünün önünden gizlendiğim zaman kaybolmamdan hızlıca haberin olur.)

*Ço ber-men ecel bogselez bend-è saht
Be-dârolbekâ efgemem zûz raht [A/1912]*

(Ecel bana ipini geçirdiği zaman öbür dünyaya hemen göçerim.)

*Berem méhr-è rûy-è to vu hûy-è to
Ber-è âferînde-yè rûy-è to [A/1913]*

(Yüzünde olan sevgiden ve güzel huyundan dolayı Allah'a şükrediyorum.)

*To ez-hâlem er hîç yâbî haber
Hağğ-è düstî-râ be-men ber-gozer [A/1914]*

(Benim hâlimden haberdar olduğun zaman bana arkadaşlık hakkını helal et.)

*Zemânî ber-ân hâk-è men kon dèreng
Ke ez-koşte-yè hîş nâyezti neng [A/1915]*

(Benim toprağımın başında bir saniye bekle ki öldürdüğün kişiden utanma.)

*Çonîn gûy key koşte-yè zâr-è men
Sêtem dîze yâr-è vefâdâr-è men [A/1916]*

(Şöyle söyle: Benim öldürdüğüm zavallı, sitem gören benim vefalı sevgilim...)

*Eyâ haste-yè beste-yè méhr-è men
Şozî sîr nâdîze ez çeher-è men [A/1917]*

(Bana âşık olan! Yüzümü iyice göremeden benden bıktın.)

*Begû în ü ber-men bezârî be-mûy
Koşende toy, coz şehîdem megûy [A/1918]*

(Bunu söyle ve benim için ağla; beni öldüren sensin, bana şehitten başka bir şey deme.)

*Ke men ez-to der-méhr gomrehterem
Be-hâl-è dèl-è hîş âgehterem [A/1919]*

(Ki ben senden daha aşığım, kendi gönlümün hâlini daha iyi bilirim.)

*Ço reften bovez merg-râ bendeam
Zè-dîzâr-è rûy-è to men zendeam [A/1920]*

(Senin yüzünü görmek sayesinde hayattayım, gitmem gerekiyorsa ölmeye hazırım.)

117. YM’de Varka kabilesine gitmek istediğinde iki âşık birbirine şiir okur. Ancak A’da şiir söylemezler.

118. A’da Varka gitmeden önce Gülşâh’a hatıra olarak gömleğini bırakır. YM’de ise Varka, Gülşâh’a hatıra olarak hiçbir şey vermez.

Borūn kerd pīrāhenī yāz̄gār

Bedū dāz̄ goftā merā yāz̄ dār [A/1937]

(Gömleğini çıkarttı, ona verdi ve onu unutmamasını söyledi.)

119. A’da Varka bir günlük yolu gittikten sonra akıllı bir doktorla karşılaşır, tıp ve astronomiyi iyi bilen gencin adı “Bâ Ali”dir ve lakabı da “Gorabo’l-yemani”dir. YM’de ise Varka giderken bir biniciyle karşılaştığı yazılır. Binici hekim olduğunu söyler. Ancak adı ve lakabına değinilmez.

Varka bī-çāre dahī hayrān u zār

Gideriken karşı irdi bir süvār [YM/1549]

(Zavallı ve perişan Varka giderken bir binici karşısına çıktı.)

Var̄kaya eydür yigit hālūñ nedür

Şayruluk mı seni şöyle inledür [YM/1550]

(Varka’ya, “Hâlin nasıldır? Hastalık mı seni böyle inletiyor?” dedi.)

Hastayısāñ söyle derdūñ bileyin

Ben hākīmem derde dermān kılayın [YM/1551]

(Hastaysan söyle, derdini bileyim. Ben hekimim, derdi iyileştiririm.)

Ço yek rūze reh-rā bepeymūz̄ bīş

Pèzeşkī hēredmend[eş] āmed be pīş [A/1953]

(Bir günlük yolu gittikten sonra akıllı bir doktor karşına çıktı.)

Be-ṭēbb ü nocūm enderūn boz̄ tamam

Cevān būz̄ u pes (Bā ‘Ali) ü be-nām [A/1954]

(Tıp ve astronomi uzmanıydı, gençti ve “Bâ Ali” adıyla tanındı.)

(Ġorābo 'l-yemānī) boz ū-rā laqab

Ço rohsāre-yē Varka dīz, ey 'aceb [A/1955]

(Lakabı “Yemenli Gorab idi, Varka'nın yüzünü gördüğü zaman...)

120. A'da Varka doktorla karşılaştığında bayılır ve durumunu şiir okuyarak da doktora açıklar. YM'de ise bayılmaz ve şiir de okumaz.

Tapīde şozeş dēl be-ber der zē-cūş

Biyoftāz vezūy cozā gešt hūş [A/1956]

(Perişan olmasından kalbi çarpmaya başladı, düştü ve bayıldı.)

Be-goft: Īn u berzez yekī bāz-ē serd

Be-nūha yekī şē 'r āgāz kerd [A/1979]

(Bunu söyledi ve bir ah çekti. Acıyla şiir okumaya başladı.)

121. YM'de hekim Varka'ya hastalığını sorduğunda Varka nabzını tutarak anlamasını söyler, hekim de nabzını tuttuğunda hastalığının aşk olduğunu anlar, ancak A'da doktor Varka'ya neyden korktuğunu sorduğunda Varka, “Acı ve gamdan.” der. Doktor da gamdan kimsenin böyle olmayacağını ve Araplar arasında kimsenin onun gibi olmadığını söyler ve hastalığının sebebi de acı ve gam olmadığını, kendine sitem ettiğini dile getirir.

Hastayisañ söyle derdūñ bileyin

Ben ḥakīmem derde dermān kılayın [YM/1551]

(Hastaysan söyle, derdini bileyim. Ben hekimim, derdi iyileştiririm.)

Varka eydür iy ḥakīm imdi benüm

Nabzumı tut gör nice olmuş tenüm [YM/1552]

(Varka; “Ey hekim, şimdi benim nabzımı tut ve vücudumun nasıl olduğunu gör.” der.)

Varkanuñ çün futdı gördi bileğın

Bildi nedür ḥastalığın dileğın [YM/1553]

(Varka'nın nabzını tuttuğu zaman hastalığı ve dileğinin ne olduğunu bildi.)

Didi yigit istedüm ben sende çok

'Āşık olmuşsın daḥı hīç renc yok [YM/1554]

(“Ben yiğit istedim, yiğitlik sende çoktur. Âşık olmuşsun hem de hiç eziyeti yoktur.”)

Be-Varka begoft: Ez çe tersîzeî?

Hemânâ ke hõd âfeti dîzeî [A/1964]

(Varka’ya; “Neyden korktun? Ki sen kendin belayı görmüşsün.” dedi)

Bezû goft: Ey be-hêred dûrbîn

Merâ derd ü gam kerd cānem hazîn [A/1965]

(Ona söyledi: Ey akıllı ve geleceğe bakan, beni üzen acı ve gamdır.)

Cevānmerd gofteş ke ey Varka bes!

Ke ez gam negerdez çonîn hîç kes [A/1966]

(Yiğit ona söyledi: “Ey Varka yeter! Acıdan hiç kimse böyle olmaz.”)

Bezû Varka gofteş ke ey por honer

Be-bîmārî ender zemānî nèger [A/1967]

(Varka ona, “Ey marefetli! Hastalığıma biraz bak.” dedi.)

Gorābo’l-yemānî begoft: Ey ‘aceb

Ço to nîst danende ender ‘Arab [A/1968]

(Yemenli Gorabo söyledi: Şaşırtıcı! Arap ülkelerinde senin gibi bilinen yoktur.)

Torā nîst ‘ellet ne derd ü ne gam

Hemî hoz konî ber-ten-ê hoz sêtem [A/1969]

(Senin hastalığının nedeni acı ve gam değil, kendin kendine sitem ediyorsun.)

Ne teb mer to-rā kerde dārez tebāh

Ne gam mer to-rā borde dārez zê-rāh [A/1970]

(Ne alınıdaki ateş seni yok etmiş, ne de gam seni yoldan çıkarmış.)

Begū tā to-rā derd ü ‘ellet zê-çîst

Begū tā to-rā renc ü meħnet zê-kîst? [A/1971]

(Söyle senin acının nedeni neydir? Söyle senin acın ve kederin kimin yüzündendir?)

Zè-goftār u kèrdār-è danende merd

Berāmez zè-Varka yekī bāz-è serd [A/1972]

(Bilen adamın söyledikleri ve davranışları yüzünden Varka bir ah çekti.)

Çonīn goft ū-rā key ey por honer

Der 'īn kār eknūn key dārī başr [A/1973]

(Ona şöyle söyledi ki “Ey marifetli! Şu anki bu işi biliyorsun...”)

Eger beh konī mer merā ey ḥabīb

Nebāşed ço 'to gèrd-è gītī ṭabīb [A/1974]

(Eğer beni iyileştirirsen dünyada senin gibi bir doktor yoktur.)

Cevābeş çonīn dāz k'ey ḥūbrūy

Hemānā şozī ḥaste-yè mèhrcūy [A/1975]

(Onun cevabını şöyle söyledi: “Ey güzel, âşık oldun.”)

122. A'da Varka doktordan ayrıldığı zaman bazen bayılıp bazen ayıldığı söylenir. YM'de bunlar yaşanmaz.

Zè-goftār-è ū Varka ez-dīze ḥūn

Bebārīz ü ber-ḥāk şoz sernegūn [A/1989]

(Onun söyledikleri yüzünden Varka kan ağladı ve baş aşağıya toprağa düştü.)

Ço bā hoş biyāmez ez-ān cāygāh

Bèrānd u sebok rūy dāzeş be-rāh [A/1990]

(Orada ayıldığı zaman hızlıca atını sürdü ve yola çıktı.)

Berū zī çonān bīst reh bīş u kem

Gosestīş hūş u borīzīş dem [A/1991]

(Yaklaşık yirmi konaklama geçtikten sonra güçsüz olup bayılır.)

Geh āmez be-hūş ü gehī şoz zè-hūş

Gehī por ḥorūş u gehī bā-ḥorūş [A/1998]

(Bazen ayılır ve bazen bayılır, bazen çok bağırır ve bazen bağırır.)

123. YM’de Varka bir çayırılığa vardığında kölesine çok uzun zamandır uyumadığını ve uyuyacağını söyler ve uyuduğu sırada ondan atını otlatmasını ister. Kendisi de secdeye gidip Allah’tan canını almasını ister ve böylece ölür. A’da ise içinden Gülşâh’la konuşup can verir.

Sürdi atın ilerü ol nām-dār

Yazıda gördi ki bir hoş merg-zār [YM/1561]

(O yiğit atını ileri sürdü, ovada güzel bir çimenlik gördü.)

Atdan indi Varka eydür yā gulām

Uyku çokdandır baña oldu harām [YM/1562]

(Varka atından indi, “Ey köle, çok uzun zamandır uyku bana haram oldu (uyuyamıyorum).” der.)

Ben uyuyayım bu atı sen otar

Uyanıcağ tiz girü getir yiter [YM/1563]

(Ben uyuyayım, bu atı sen otlat. Uyandığımda hızlıca geri getir, yeter.)

Aldı ol kul at elinde otarur

Varka ol dem secdeye başın urur [YM/1564]

(O köle atı eline alıp otlatır, Varka o an başını secdeye koyar.)

Sen bilürsin yā ilāhe’l-‘ālemīn

Çünkü oldur cān içinde nāzenīn [YM/1574]

(Ey Dünyanın Tanrısı, sen içimdeki canın, o güzel olduğunu bilirsin.)

Ben nice bir tutayın cānsuz teni

lutf idüip benden kabül eyle cānı [YM/1575]

(Ben nasıl cansız vücudu muhafaza edeyim? Lutf edip benden bu canımı kabul et.)

Ol yig ola kim teni elden koyam

Bu arada toprağa ısmarlayam [YM/1576]

(O üstün olsun ki ben canımı vereyim. Bu arada ben ölüme hazırım.)

Bunı eydüp ol arada cānını

Hazrete ısmarladı Varka anı [YM/1577]

(Bunu deyip o arada Varka canını Allah'a teslim etti.)

Sūy-ê ān reh āmez zê-bīcāy ūy

Ke boz ma 'den-ê ān bot-ê mēhr-cūy [A/1999]

(Bilinmeyen bir yerden o yola geldi ki o güzelin doğduğu yerdi.)

Benālīz u goft ey dēlārām-ê men

Zê-mēhret siyeh gešt eyyam-ê men [A/2000]

(İnledi ve "Ey gönül alanım senin aşkımdan benim hayatım kararı." dedi.)

Dēl-ḥaste-rā ey gērānmāye dēl

Sūy-ê ḥāk borden zê-mēhr-ê to dēl [A/2001]

(Ey değerli gönül, âşık gönlümü sana olan aşkımdan dolayı toprağa veriyorum.)

Merā bord zīn gītī ey dūst mēhr

Zê-to dūr bāzā belā-yê sēpēhr [A/2004]

(Ey dost, sevgi beni bu dünyadan götürdü, göğün belası senden uzak olsun.)

Begoft īn u kerdeş yekī še 'r yāz

Ḥadīs-ê cēhān, goft, bāzest, bāz [A/2007]

(Bunu söyledi ve bir şiir hatırına geldi; cihanın sözü, dedi, rüzgârdır, rüzgâr.)

Konem āh ez 'īn çarḥ-ê gerdende āh

Ke 'ēyşem tebeh kerd ü rūzem siyāh [A/2008]

(Bu dönen felek yüzünden ah çekiyorum ki hayatımı mahvetti ve gündüzümü kararttı.)

To bedrūz bāş ey gērānmāye dor

Ke men ten sēpordem be-ḥāk-ê siyāh [A/2009]

(Ey değerli inci sen iyi ol, ben kara toprağa can verdim.)

Mebāzā be-to ber tebeh 'ēyş ü 'ōmr

Ke hem 'ēyş ü hem 'omr-ê men şoz tebāh [A/2010]

(Senin hayatın ve ömrün heba olmasın sakın ki benim hayatım ve ömrüm heba oldu.)

Dəl-è sūhte der-ğam-è mèhr-è to

Hemī bord h̄āhem be-nezd-è elah [A/2011]

(Senin aşkının acısından dolayı yanan gönlümü olduğu gibi Allah'ın yanına götüreceğim.)

Derīgā ke ez-vaşl-è to mer merā

Goseste şoz ūmīz u kūtāh rāh [A/2012]

(Yazık ki sana kavuşmaktan benim umudum kesildi ve yolum kısaldı.)

Begoft īn u begosteş ez-ten nefes

To goftī hemān yek nefes būz u bes [A/2013]

(Bunu söyledi ve son nefesini verdi, sen söyledin ki sadece o tek nefes vardı.)

124. Varka'nın kölesi onu ölü bulunca YM'de o an yakasından eteğine kadar elbisesini tamamen yırtar ve ağlayıp inler, A'da ise kan ağladığı söylenir.

Gördi ol kul Varķa cān işmarlamış

Eytdi eyvāh kim ne düşvār oldi iş [YM/1581]

(O köle Varka'nın can verdiğini gördü. Eyvah dedi ki ne kadar zor oldu.)

Ol dem el urdı yakasına gulām

Tā etegine degin yırtdı tamām [YM/1582]

(O an, köle elini yakasına götürüp eteğine kadar tamamen yırttı.)

Varķa için ağlarıdı zār zār

Gördi karşıdan gelür iki süvār [YM/1583]

(Varka için hüngür hüngür ağlarken karşıdan iki binicinin geldiğini gördü.)

Ġolāmeş bebārīz ez-dīze hūn

Be-goftā çe tedbīr dārem konūn [A/2014]

(Kölesi kan ağlardı. “Şu an çarem nedir?” derdi.)

Ke yārī koned mer merā enderīn?

Ke tenhā verā kerd netvān defīn [A/2015]

(Bunun için bana yardım etsin ki tek başına bu gömülmez.)

125. YM’de Varka’nın kölesi onu ölü görünce ağlayıp inerken karşıdan iki binicinin geldiğini görür. A’da ise Varka’nın kölesi sahibinin ölümünü anladıktan bir gün sonra iki binici oraya gelir.

Varka için ağlarıldı zār zār

Gördi karşıdan gelür iki süvār [YM/1583]

(Varka için ağlandı, karşıdan iki binicinin geldiğini gördü.)

Ço şoz rüz vaqt-è nemāz-è dèger

Sovārī do peydā şoz ez-rehgozer [A/2016]

(Sabah olduğu zaman yoldan iki binici ortaya çıktı.)

126. A’da biniciler Gülşâh’ın sarayında oturdukları belirlenir. YM’de ise sadece şehre gittikleri söylenir.

Ol kul eydür bir yaña virün haber

İy yiğitler kaçarcu ‘azm-i sefer [YM/1597]

(O köle, “Ey yiğitler! Nereye gidiyorsunuz? O tarafa haber verin.” der.)

Didiler şehre varuruz yā gūlām

Eytdi bi’llāh Varkadan iltün peyām [YM/1598]

(“Ey köle şehre gideriz.” dediler. “Allah aşkına Varka’dan haber götürün.” dedi.)

Golāmek begoftā begüyiz rāst

Eyā kom-è ārām-gehtān kocāst? [A/2026]

(Köle, “Doğrusunu söyleyin, yaşadığımız kabile nerededir?” dedi.)

Begoft ān yekī hest mā-rā moķām

Ber-è kaşr-è Golşāh-e ferhonde nām [A/2027]

(Öteki, “Bizim oturduğumuz yer uğurlu Gülşâh’ın sarayındadır.” dedi.)

127. YM’de köle binicilere şehre gittikleri zaman birbiriyle konuşuyorlarmış gibi Varka’nın ölüm haberini Gülşâh’a bildirmelerini ister. Ancak A’da köle onlardan direkt Gülşâh’a, Varka’nın ölüm haberini vermelerini söyler.

Al emānet çünkü şehre varasız

lütf idüp Gülşāh kaşrın göresiz [YM/1601]

(Söz verin, şehre varıp Gülşâh'ın sarayını gördüğünüz zaman lütf edip...)

Pencere altına bir lahza varuñ

Bu sözi Gülşāha ol dem bildürüñ [YM/1602]

(Bir saniye camın altına gidin, o an bu sözü Gülşâh'a bildirin.)

Biriñüz tursun iler biriñüz girü

Anda ma 'lüm idiñüz bu sözleri [YM/1603]

(Biriniz ileride, biriniz geride dursun; orada bu sözleri duyurunuz.)

Birbiriñüze bu sözi söyleñüz

Harf-ıla Gülşāha ma 'lüm eyleñüz [YM/1604]

(Birbirinize bu sözü söyleyin, birbirinizle konuşarak Gülşâh'a açıklayın.)

Eydüñüz ol nāzenīn Varķa ķanı

Ol fülān yirde varup virdi cānı [YM/1605]

(“O Varka nerede? O filan yerde canımı verdi.” deyiniz.)

Siz bu sözi bu kadar eydüñ tamām

Ol işitsün siz gidüñ andan revān [YM/1606]

(Siz bu sözü bu kadar deyin, o işitsin; siz oradan gidin.)

Şomā her dovān īn saķon-rā besīz

Ço nezdīkī-yē ķaşr-ē Golşeh resīz [A/2029]

(Siz ikinize bu söz yeterlidir, Gülşâh'ın sarayının yanına vardığınızda...)

Begüyīz bā 'āşēķ-ē sūgvār

Meķosb er to-rā hest tīmār-ē yār [A/2030]

(Kederli aşığa, eğer sevgilin için acı çekiyorsan uyuma, deyiniz.)

Kocā Varķa şoz zīn sēpencī serāy

Bezīn derd mozdet dehāzā Hozāy [A/2031]

(Varka bu dünyadan nereye gitti? Allah çektiğin acı için sana karşılığımı verdi.)

128. Gülşâh, Varka'nın ölüm haberini duyunca YM'de ah çeker, ağlayarak tahtından düşer ve bayılır. Dadılar gül gibi yüzüne gülsuyu dökerler ve ayılır. Gülşâh

yüzünü tırmalar. Bazen saçını yolar bazen de sarayda yuvarlanır. A'da ise deliler gibi çatı katına çıkıp haberi verenlerle konuşur. Onlara “Benim ölümümü istemişseniz, dileğiniz gerçekleşti, Varka’yı nerede buldunuz ve nerede onu bıraktınız? Benden hınç almak istemişseniz, alınmıştır ve eğer yanmamı istemişseniz, yandım.” Haberi getirenler, olup biteni Gülşâh’a anlatırlar. Gülşâh ağlar ve başörtüsünü çıkartıp saçlarını yolar. Allah’la konuşur ve ağlayarak şiir söyler.

Bu sözi Gülşâh işidüp kıldı âh

Didi kim gördüñ mi bu baht-ı siyah [YM/1612]

(Gülşâh bu sözü duyunca ah çekti. “Bu kara bahtımı gördünüz mü?” dedi.)

N’ideyin imdi ne miskîn olmuşam

Şāhımı añsuzda yavı kılmışam [YM/1613]

(Ne yapayım? Şimdi zavallı oldum, şahımı birden bire kaybettim.)

Ağlayu vā-ḥasretā dir ol nigār

Düşdi tahtdan aşğa hayrān u zār [YM/1614]

(O güzel, ağlayıp eyvah der. Perişan bir şekilde ve ağlayarak yataktan düştü.)

İçine od düşdi ol bī-çārenüñ

Düşdi uşşı gıtdi ol meh-pārenüñ [YM/1615]

(O zavallının içine ateş düştü. O ay parçası düşüp bayıldı.)

Ṭayalar ol gül yüze saçdı gül-āb

‘Aklı geldi kendüye kıllur ‘ikāb [YM/1616]

(Dadılar o gül yüzüne gülsuyu saçtılar, ayıldı ve kendine eziyet etti.)

Urdı elin ol dem ol nazik yüze

Dırnağıyla gül yüzün tā kim yüze [YM/1617]

(O an elini o güzel yüzüne vurdu, gül yüzünü tırnağıyla yırtacaktı.)

Ol yanāķ kim nāzük ü ra ‘nā vü ter

Tāze gülden belki ḥüb u tāze ter [YM/1618]

(O ıslak, güzel ve ince yanağı ki belki yeni çıkmış gülden de daha taze ve iyidir...)

Yā yigit şāhı diyüp yırtar yüzün

Zāri kıluban arar yüzün gözin [YM/1619]

(Ey yiğit şahı deyip yüzünü tirmalar, ağlayarak onun yüzünü ve gözünü hatırlar.)

Geh yüzün yırtar yolar gāh saçını

Şol saçı kim 'āşīkuñ müşg-i Çīni [YM/1620]

(Bazen yüzünü yırtar, bazen de saçını yolar. Şu saçı ki aşığın Çinli miskiydi.)

Geh saray içinde galţān bulunur

Cān-ı şīrīn üzresine düşdi şūr [YM/1621]

(Bazen saray içinde yuvarlanır, tatlı canı üzerine tuz serpildi (keder, üzüntü).)

Sūy-ê gūş-ê Golşāh āmez horūş

Derd zê-cêger mağzeş āmez be-cūş [A/2038]

(Gülşâh'ın kulağına bağırsma sesi geldi, ciğeri acıdı ve beyni kaynadı.)

Sūy-ê bām şoz hemço dīvānegān

Çonīn goft ey kavm-ê bīgānegān [A/2039]

(Deliler gibi tavana çıktı. Şöyle dedi: “Ey yabancı kabile...”)

Çe āvāz būz īn kezū çon tegerg

bebārīz ber-cān-ê men tīz merg [A/2040]

(Bu nasıl bir bağırsımaydı ki benim canıma ölüm, dolu gibi yağdı.)

Eger ez pey-ê cān-ê men hāstīz

Heme yāftīz ānçe mīh-āstīz [A/2041]

(Eğer benim canımı istemişseniz, istediğinizi elde ettiniz.)

Mer ān haste-dēl-rā koca yāftīz

Vezū ez- kocā rūy bertāftīz [A/2042]

(O aşığı nerede buldunuz? Onu nerede bıraktınız?)

Eger kīnetān zē-men, tuhte

Veger h-āstī sūhten, sūhte [A/2043]

(Benden hınç almak istemişseniz, alınmıştır ve eğer yanmamı istemişseniz, yandım.)

Begofteş be-zārī derīgā derīg

Ke ḥorşīz-ē men reft der-tūre mīg [A/2046]

(“Ağlayarak yazık ki benim güneşim kara bulutun arkasında saklandı.” dedi.)

Sebok mē ‘cer ez-sereş bīrūn fēgend

Be-nāḥon derāverd moşkīn kemend [A/2047]

(Hızlıca başörtünü çıkardı, tırnakla misk kokulu saçını yoldu.)

Revāneş hemī bā-ecel rāz kerd

Be-zārī yeki şe ‘r āgāz kerd [A/2048]

(Ruhu ecelle konuştu, ağlayarak bir şiir söylemeye başladı.)

Hemī goft bā ḥīştēn ān nēgār

Yekī şe ‘r-ē tāzī be-zārī-ē zār [A/2049]

(O güzel kendine ağlayarak bir Arapça şiir söyledi.)

K’zīn pes eyā dēl be-donyā menāz

Ke ‘ēzzeş ‘azābest ü nāzeş niyāz [A/2050]

(Ey gönül bundan sonra dünyaya bağlanma ki değeri işkencedir ve ona yalvarmak gerekir.)

Do serv-ē sehī-rā be-yek būstān

Be-perverd der-şāzkāmī vū nāz [A/2051]

(İki düz selviyi bir gül bahçesinde mutluluk içinde ve şımartarak yetiştirdi.)

Ebī ān ke zē-ān her do āmez gonāh

Zē-yek dīgerāneşān cozā kerd bāz [A/2052]

(O ikiliyi günah işlemedikleri hâlde yine birbirlerinden ayırdı.)

Eyā Varka dūrī to ez-yār-ē ḥīş

Şozem bī-to kūtāh ‘ömrī dērāz [A/2053]

(Ey Varka sen sevgilinden uzaksın, sensiz uzun ömrüm kısaldı.)

Merā gofte būzī ke āyem beret

Şozī ez-berem bāz nāyī to bāz [A/2054]

(Yanıma geleceğini söylemiştin, gittin, yine gelmeyecek misin?)

Qazā tā der-ê merg-ê to bāz kerd

Be-hoz ber der-ê gam nekerdem ferāz [A/2055]

(Kader senin ölüm kapını açtığı zaman ben gam kapısına yaklaşmadım.)

Be-nezd-ê to hāhem hemī āmezen

Merā hem ber-e cāy-ê hoz cāy sāz [A/2056]

(Senin yanına geleceğim, benim için yanında yer ayır.)

129. YM'de Gülşâh'ın, Varka'nın ölüm haberini aldığı gün Şam Şah'ına "Eğer gelmezsen Gülşâh kendini öldürür." diye haber verirler. A'de ise Gülşâh, Varka'nın ölüm haberini aldıktan sonra 3 gün boyunca acı çekip hiçbir şey yemez ve uyumaz. Bu durumu Şam Şahı anladığı zaman yanına gelir.

Didiler şol dem şaha Gülşâh sözün

Gelmeziseñ öldürür ol kendüzün [YM/1622]

(Şu an Gülşâh'ın haberini şaha verdiler, gelmezsen o kendini öldürür.)

Bu kezün geldi Melik Muhsin aña

Eytdi şāhum yine ne oldı saña [YM/1623]

(Bu defa Melik Muhsin ona geldi. "Şahım yine sana ne oldu." dedi.)

Se rûz u se şeb hemçênān der 'azāb

Hemī bûz bî-h'ord u bî-hūş ü hāb [A/2057]

(Üç gün boyunca uyumadan, yemeden aklı başından gitmiş bir şekilde acı çekiyordu.)

Zê-kāreş ço āgāh şoz Şāh-ê Şām

Devîzeş ber-māh-ê bot koş-ê harām [A/2058]

(Şam Şahı onun durumunu öğrendiği zaman o ay yüzlü, bütün güzellerden daha güzel ve salınarak yürüyene koştu.)

Begofteş: Çe bûz ey delārām-ê men?

Begû hîn ke tîre şoz eyyam-ê men [A/2059]

(Ona "Gönül okşayanım ne oldu? Hızlı söyle ki benim dünyam karardı." dedi.)

130. Şam Şahı Gülşâh'tan Varka'nın ölüm haberini duyunca YM'de Gülşâh'a "Bu söz gerçek değil, belki düşman sözüdür, kabul etme." der. A'da ise canı yanar ve ağlar.

Şâh eyitdi işbu söz gerçek degül

Belki düşmân sözüdür kılma kabûl [YM/1625]

(Şah, "Bu söz gerçek değil, belki düşman sözüdür, kabul etme!" dedi.)

Ço beşnîz Şâh in dâleş boz kebâb

Zê-dîze bebârîz ber-rûy âb [A/2064]

(Şah bunu duyduğu zaman canı yandı, gözlerinden yüzüne gözyaşı aktı.)

131. Varka'nın mezarına YM'de bazıları yürüyerek bazıları da atla gittiği belirtilir. A'da ise nasıl gittiklerine değinilmemiştir.

Gördiler Gülşâhıla atlandı şâh

Beglerle bindiler cümle sipâh [YM/1629]

(Gördüler, şah Gülşâh ile ata bindi. Beyleriyle bütün ordu bindiler.)

Şeyh ü dânişmend ü fakîh ne ki var

Kimisi yayak yürür kimi süvâr [YM/1630]

(Şeyh, bilgin, fakih ve varolan herkes, kimisi yayan ve kimisi atlı...)

132. A'da Gülşâh, Varka'nın mezarına ağlayarak, bağırarak ve saçını yolarak gittiği söylenir, YM'de Gülşâh'ın yoldaki durumu ele alınmamıştır.

Hemî reft Golşâh zârî konân

Horüşân u müyân u gîsû kenân [A/2068]

(Gülşâh; ağlayarak, bağırarak ve saçlarını yolarak gitti.)

133. YM'de Varka'nın mezarının olduğu yere vardıkları zaman Varka'nın kölesi gelip ağlar, Melik Muhsin'e "Allah sana sağlık versin, Varka gitti sen dünyada kalıcı ol, dünyaya gelen herkes şüphesiz gider." der. Gülşâh, Melik Muhsin'den Varka'nın mezarını görmesi için izin vermesini ister. A'da ise Varka'nın mezarına vardıklarında köleden bahsedilmez ve Gülşâh, Şam Şahına sormadan mezarın başına gider.

Varķanuñ geldi kulu zârî kıılır

H-âcesiniñ hasretinden yaķılır [YM/1632]

(Varka'nın kölesi gelip ağlar, sahibinin hasretinden yanar.)

Şāh öñinde yüzini urdı yire

Didi şāha Hāk saña sağlık vire [YM/1633]

(Şahın önünde yüzünü yere vurdu. Şaha “Allah sana sağlık versin.” dedi.)

Geçdi Varķa sen beķā ol dünyede

Her ki geldi dünyāya lā-şek gide [YM/1633]

(Varka gitti, sen dünyada kalıcı ol. Dünyaya gelen herkes şüphesiz gider.)

Eytdi Gülşāh yā Melik Varķa benim

Yārümidi hem ten içinde cānum [YM/1634]

(Gülşāh, “Ey Melik! Varka hem benim sevgilim hem de vücudumun içindeki candı.” dedi.)

Vir baña destūr tā kim ben varam

Bu ķulila Varķanuñ sinin görem [YM/1635]

(Bu köle ile gidip Varka'nın mezarını görmeme izin ver.)

Şöyle kim 'avratlara 'adet-durur

Ağlayuban ölüñüñ yasın urur [YM/1636]

(Şöyle ki kadınların âdetidir, ağlayarak ölünün yası tutulur.)

Varķa için ağlayayum bir zamān

Ben gelicek siz varasız bī-gümān [YM/1637]

(Varka için biraz ağlayayım, ben gelince siz şüphesiz varırsınız.)

Bilmedi şāh ol ne sevdā başarur

Pādişāh eydür saña destūr-durur [YM/1638]

(Şah sevdanın neler başardığını bilmedi. Padişah, “Sana izin verilir.” dedi.)

Sürdi Gülşāh ol ķulila ilerü

Beglerle pādişāh kaldı girü [YM/1639]

(Gülşāh o köle ile atını ileri sürdü, padişah beyleriyle geride kaldı.)

Varķanuñ çün irdi ķabri üstine

İndi atdan geldi kendü ķaşdına [YM/1640]

(Varka'nın mezarının başına geldiği zaman attan indi ve kendini öldürmek istedi.)

Heme halk ez-şehr dāzend rūy

Sūy-ē gūr-ē ān 'āşek-ē mēhrcūy [A/2067]

(Bütün halk, o aşığın mezarına doğru yola çıktı.)

Hemī reft Golşāh zārī konān

Ĥorūşān u mūyān u gīsū kenān [A/2068]

(Gülşāh; ağlayarak, bağırarak ve saçlarını yolarak gitti.)

Ço zī gūr-ē Varķa resīzeş ferāz

Be-cān dāzen āmez merū-rā niyaz [A/2069]

(Varka'nın mezarına yaklaştığı zaman can vermek istedi.)

134. A'da Gülşāh, Varka'nın mezarının başında ağlarken herkesin ona üzüldüğü ve ağladığı söylenir. YM'de buna değinmez.

Be-zīn sān bot-ē gol-roķ-ē mēhrebān

Ĥorūşān u mūyān u zārī-konān [A/2099]

(Böylece şefkatli gül yüzlü güzel, bağırarak ve ağlayarak...)

Hemī būz u mīrānd ĥūn ez-cēger

Zemīn u zemān boz berū noķe-ger [A/2100]

(Böyleydi ve kan ağlardı, herkes ona ağıt söyledirdi.)

Her ān-kes key ender resīzī zē-rāh

Zē-zārī şozī beste ān cāygāh [A/2101]

(Yoldan gelen herkesin ağlayışı o denli ki gözyaşları yolu kapatmıştı.)

Zē-bornā u pīr u zē-merd ü zē-zen

Be-gerdeş derūn sāĥte encomen [A/2102]

(Genç, yaşlı, erkek ve kadından herkes onun çevresinde toplandılar.)

Heme leşker-è Şām u sālār-è Şām

Zè-gam geşte gèryān ço gèryān gomām [A/2103]

(Şam'ın bütün ordusu ve büyükleri gamdan bulut gibi ağladılar.)

Zè-ān nale-yè zār u zè-derd-è ūy

Hemī ḥūn çekānīz her-kes ber-ūy [A/2104]

(Onun ağlayıp inleyişi ve çektiği acıya herkes kan ağladı.)

135. YM'de Gülşâh hançerle kendini öldürür. A'da ise başını Varka'nın mezarına koyup sana geliyorum, benim umudumu kırma, der ve böylece ölür.

Bunı diyüp ağladı çok ol nigār

Ṭardı bir ḥançer bilinden āb-dār [YM/1656]

(O güzel bunu deyip çok ağlar. Parlak bir hançer belinden çıkarttı.)

Ḳabzasın ḳabrinde ḳodı Varḳanuñ

Gögsi üstinde ḳodı tīgin anuñ [YM/1657]

(Sapını Varka'nın mezarında, onun kılıcını göğsünün üstüne bıraktı.)

'İşḳuña yā Varḳa diyüp kendüzin

Şaldı ol tīg üstine Gülşāh özin [YM/1658]

(Gülşâh, "Ey Varka aşkına!" deyip kendini o bıçağın üstüne attı.)

Cism-i nāzūk ḥaçeri tīz bī-amān

Ḳıldı Varḳa 'ışḳına teslīm-i cān [YM/1659]

(O nazik vücutlu, kılıcı ise keskin ve amansızdı. Varka aşkına canını teslim etti.)

Nehāz ez-ber-è ḥāk rūy ān nēgār

Be-goft āmezem sūy-è to, hest bār(yār)? [A/2107]

(O güzel, yüzünü toprağın üstüne koydu. "Sana geldim, izin var mı?" dedi.)

Nomīzem megerdān key āzordeem

Ġam u mehr-è dël bā-ḥoz āverdeem [A/2108]

(Umudumu kırma ki üzgünüm, gönlümün acı ve sevgisini kendimle getirdim.)

Be-goft īn u ez-dehr bogsest mēhr

Zè-nageh ber-āsūz ān hūb-çehr [A/2109]

(Bunu söyledi ve dünyadan bağı koptu. O güzel yüzlü birden bire sakinleşti.)

Ço hoş ez-tenēş nā-pedīzār gešt

Bedū dīze ān halk hūn-bār gešt [A/2110]

(Akli gittiği zaman o halkın gözü kan ağladı.)

Zè-donyā be-reft ān bot-é Kāndēhār

Be-‘oḳbā ber-é ān vefādār yār [A/2111]

(O Kandihar güzeli dünyadan göçtü. Ödül olarak o vefalı sevgilisinin yanına gitti.)

136. A’da Gülşâh’ın ölümünden sonra “Şairin Şikâyeti” adlı bölüm gelir, bu bölümde şair felekten şikâyet eder. Ancak YM’de Gülşâh’ın ölümünden sonra hikaye devam eder ve bu bölüm işlenmez.

Derīgā ke bez mēhr-é gerdān cehān

Nedārez vefā bā-kesī cāvédān [A/2116]

(Yazık ki feleğin hiç kimseye kalıcı sevgi ve vefası yok.)

Ne-bāyez hemī best dēl-rā der-vey

Ke bes nābekārest ü bes zešt rüy [A/2117]

(Ona gönülden bağlanmamak lazım ki hain ve çirkindir.)

Besā mēhr peyveste vü beste dēl

Ke ū kerd bī-kām-é dēl zīr-é gēl [A/2118]

(Bir sürü âşık var ki o, onları kavuşturmadan toprağa gömdü.)

Bes ümīzhā-rā ke der dēl şekest

Besī bendhā kū goşāz u be-best [A/2119]

(Gönüldeki ümitleri kırdı, bir sürü bentleri çözdü ve düğümledi.)

Eger men be-güyem ke bā-men çe kerd

Çe āverd pīšem zè-dāğ u zè-derd [A/2120]

(Eğer bana ne yaptığını, başıma ne dertler açtığını söylersem...)

Be-mānez ‘aceb herkes ez-kār-è men

Ĥorez tā be-cāvīz tīmār-è men [A/2121]

(Herkes benim işime şaşırarak ve sonsuza kadar bana acıyacak.)

Merā kışsa zīn torfeter ūftāz

Velīken neyārem gozeşten be-yāz [A/2122]

(Bu hikâyeden daha ilginç olanları başıma geldi ama geçmişi hatırlamak istemiyorum.)

Eger zendegānī būz, ān semer

Be-gūyem ke çon boz heme ser be-ser [A/2123]

(Eğer ömrüm yeterse o hikâyeyi baştan sona kadar anlatırım.)

Çe kerdend bā-men zè-mekr ü hayl

Kesānī k’sān būz dèl por dağal [A/2124]

(Bana hileyle ne yaptılar, onlar ki gönülleri hileyle doluydu.)

Zè-merd ü zen ü pīr [ü] bornā be-hem

Zè-şehrī vū Tork u [ze] bīş [u ze] kem [A/2125]

(Yaklaşık erkek, kadın, yaşlı, genç, şehirli ve Türkten...)

Sèpordem be-Yezdān ān-rā temām

Ke Yezdān konez ĥokm-è rüz-è kıyām [A/2126]

(Onu tamamen Allah’a havale ettim çünkü Allah kıyamet günün hükmünü verir.)

Sètānez zè-her nākesī dāz-è men

Rèsez rüz-è maḥşer be-feryāz-è men [A/2127]

(Her zalimden benim hakkımı alacak, mahşer gününde benim yardımına gelecek.)

137. Gülşâh’ın ölümünden sonra Şam Şahı YM’de ah çekti, bağırdı, takatı kalmayıp atından düştü, yakasını yırtarak ağladı ve herkes onun yardımına gitti. Ancak A’da üzülüp ağladığı ve kan ağlayarak ağıt yaktığı yazılır.

Geçdi ol sulţān-ı ĥübān-ı cihan

Āh idüp kıldı Melik Muḥsin fiğān [YM/1663]

(O dünyanın iyilerinin sultanı öldü, Melik Muhsin ah çekip bağırrı.)

Tākātı kalmadı kim 'aqlın dire

Düşdi atından şoloķ sā 'at yire [YM/1664]

(Aklını toparlaya gücü kalmadı, o anda atından yere düştü.)

Şāh yaķasın yırtuban zārī kılur

Ol ķamu beglerile yārī kılur [YM/1665]

(Şah yakasını yırtarak ağlar. Herkes, beylerle yardıma gider.)

Ço Golşāh der-hēcr-ē Varķa be-mord

Revān-ē gērāmī be-Yezdān sepord [A/2130]

(Gülşāh, Varka'nın ayrılığından dolayı öldü. Değerli ruhunu Allah'a teslim etti.)

Gāmīn geşt şāh u be-nālīz zār

Be-bārīz ez dīze dor der-kēnār [A/2131]

(Şah üzüldü ve inledi. Gözünden inci tanesi gözyaşları yanağına döküldü.)

Hemī kerd noħa hemī rānd hūn

Zè-dīze ber-ān do-roħ-ē lāle-gūn [A/2132]

(Ağıt yaktı ve o iki laleli yanağa kan ağladı.)

Hemī goft: Ey dēlber-ē dēlrobāy

Şozī nāgehān ĥaste-dēl zīn serāy [A/2133]

(“Ey gönül çalan güzel, birden bire dünyadan yoruldu.” dedi.)

Merā der-ğam u hēcr bogzāřtī

Dēl ez-mēhr yek bāre berdāřtī [A/2134]

(Beni gam ve ayrılıkta bıraktın. Birden bire bana karşı duyduğun sevgiden vazgeçtin.)

Koca cūyemet ey meh-ē mēhrebān?

Çe gūyem? Koca reftī ey dēlsētān? [A/2135]

(Ey şefkatli ay! Seni nerede arayım? Ne diyeyim? Ey gönül alan nereye gittin?)

Ecel nāgehān āmez ey cān-ē men

Robūzet dēl-āzorde ez-ĥān-ē men [A/2134]

(Ey canım, ecel birden bire geldi beni üzerek seni evimden kaçırdı.)

Hemānā to bā-Varka-yē mēhr-bāz

Bozī gofte yek rūz ey māh rāz [A/2135]

(Ey ay, sen âşık Varka'yla bir gün sırlarını söylemiştin.)

Konūn āmezī nezd-ē ū şāzēmān

Resīzī be-kām-ē dēl ey mēhrebān [A/2136]

(Şu an onun yanına mutlu gittin. Ey şefkatli, gönlünün istediğine vardın.)

Be-nālīz besyār eber derd-ē ūy

Be-būsīz ān do-roḡ-ē zerd-ē ūy [A/2137]

(Onun acısıyla çok inledi, iki sarı yanağını öptü.)

138. YM'de Gülşâh'ın ölümünden sonra Melik Muhsin ve Gülşâh'ı Varka'nın mezarına kadar eşlik edenlerin hepsi atlarından inip ağlayarak yas tuttukları yazılır. A'da buna değinilmez.

Atdan inüp cümlesi baş açdılar

Varka vü Gülşâh için ağlaştılar [YM/1666]

(Attan inip hepsi başlarını açtılar, Varka ve Gülşâh için ağlaştılar.)

Ol ḡalāyık cümlesi sulṡān-ilā

Aḡlaştuban cümle yas tutdı bile [YM/1667]

(Onların hepsi sultan ile ağlaşarak yas tuttu.)

139. YM'de Gülşâh'ın ölümünden sonra bütün beyler toplanıp Melik Mehsin'e nasihat verdikleri, sabırlı olmasını söyledikleri yazılır. A'da ise bunlar yaşanmaz.

Cem' oluban cümle begler geldiler

Yas için şāha naşīḡat kıldılar [YM/1668]

(Bütün beyler toplanıp geldiler, şahın tuttuğu yas için ona nasihat verdiler.)

Eytdiler şabr eylegil iy pāk-dīn

Ḥaḡ buyurdu kim یحب الصابرين [YM/1669]

(“Ey temiz dinli! Sabret! Allah buyurdu ki sabredenleri sever.” dediler.)

140. YM’de Şam Şahı, Gülşâh’ı Varka’nın mezarına gömdürdü. Ancak A’da Gülşâh için bir mezar kazılır ve Şam Şahı kendi elleriyle Gülşâh’ı gömer, Varka’yı da Gülşâh’ın mezarına koyar.

Qabrini açdırdı sulţān Varkānuñ

Eytdi Gülşāhi sininde koñ anuñ [YM/1670]

(Sultan, Varka’nın mezarını açtırdı. “Gülşâh’ı onun mezarında koyun.” dedi.)

Zemīn-rā be-pūlāz kerdend çāk

Zè-zīr-è zemīn bergèréftend hāk [A/2153]

(Toprağı çelikle deldiler, yerin altından toprağı boşalttılar.)

Be-dest-è hoż ān Hosrov beh-āferīn

Defīn kerd ū-rā be-zīr-è zemīn [A/2153]

(O hoş yaratılmış olan şah kendi eliyle onu toprağın altına gömdü.)

Nehāz enderū Varka-rā nezd-è māh

Çonān çūn be-bayest ān pāzèşāh [A/2154]

(O padişah, gerektiği gibi içine Varka’yı ayın (Gülşâh’ın) yanına koydu.)

141. YM’de Melik Muhsin dadıların Varka ve Gülşâh’ın ellerini birbirlerinin boynuna sardırıp onları kucaklaşma hâlinde bırakmalarını emreder. A’da ise Şam Şahı dadılara bunları yaptırmaz.

Ellerini birbirinüñ boynuna

Geçürüñ қоuşduruñ örtüñ yine [YM/1671]

(Ellerini birbirinin boynuna geçirip kucaklaştıran, yine örtün.)

Dayalar geldiler anı tutdılar

Her ki şāh buyurdı anı itdiler [YM/1672]

(Dadılar gelip onu tuttular, şahın dediklerini yaptılar.)

142. YM’de Varka ve Gülşâh’ın elbiselerini de bir mezarın içine koyarlar ama A’da bu yapılmaz.

İkisinüñ dahı bile tonları

Kodılar bir kabır içinde bunları [YM/1673]

(İkisinin de elbiselerini bile mezarın içinde koydular.)

143. A'da Varka ve Gülşâh'ın mezarını Şam büyükleri şehitlerin mezarı olarak adlandırırılar. YM'de bundan bahsedilmez.

Mer ān gūrhā-rā bozorgān-ē Şām

Ḳobūr-ē şehīdāneş kerdend nām [A/2156]

(Şam büyükleri o mezarları şehitlerin mezarı olarak adlandırdılar.)

144. YM'de Varka ve Gülşâh'ın mezarında halkın dualarının kabul olduğu yazılır, A'da ise buna değinmez.

Ol iki arı vücūduñ türbesin

Ḥalka ḳılurđı revā her ḥācetin [YM/1677]

(O iki temiz vücutlunun mezarı halkın bütün isteklerini yerine getirirdi.)

Bunlara yetmiş iki millet gelür

Her ne ḥācet kim diler maḳbūl olur [YM/1678]

(Bunlara yetmiş iki milletten ziyaretçi gelir, her ne dua ederlerse kabul olur.)

145. YM'de Varka ve Gülşâh'ın mezarlarına yetmiş iki milletten ziyaretçi geldiği belirtilir, A'da ise kaç milletten ziyaretçi geldiği belirtilmez ve sadece Müslüman ve Yahudiler o iki aşğın mezarlarını ziyaret ettikleri yazılır.

Bunlara yetmiş iki millet gelür

Her ne ḥācet kim diler maḳbūl olur [YM/1678]

(Bunlara yetmiş iki milletten ziyaretçi gelir, her ne dua ederlerse kabul olur.)

Cohūd u moselmān borun şod beder

Sūy-ē gūr-ē ān her do ḥaste ceger [A/2163]

(Yahudi ve Müslümanlar o iki aşğın mezarına doğru yola çıktılar.)

146. YM'de o iki aşğın mezarını ziyarete gelenler orada ev yapıp yerleştiği ve evlerinin içi türlü nimetlerle dolu olduğu açıklanır, iki yıl geçtikten sonra Varka ve Gülşâh'ın mezarının olduğu şehrin büyüdüğü yazılır. A'da bunlar açıklanmaz.

Her [kim] anda ḥācete gelüridi

Ev yapıp anda muḳīm olurıdı [YM/1679]

(Her kim oraya dua etmeye gelseydi ev yapıp orada yerleşirdi.)

Evler içi dürlü ni 'metler tolu

İki yıldan soñra şehr oldı ulu [YM/1680]

(Evlerin içi türlü nimetlerle doluydu, iki yıldan sonra şehir büyüdü.)

147. YM'de Varka ve Gülşâh'ın ölümünden iki yıl A'da ise bir yıl geçtikten sonra Hz. Muhammed'den bahsedilir.

Evler içi dürlü ni 'metler tolu

İki yıldan soñra şehr oldı ulu [YM/1680]

(Evlerin içi türlü nimetlerle doluydu, iki yıldan sonra şehir büyüdü.)

Bunlaruñ 'ışkına kıldı şehr-yār

Ol arada hāṭırı kıldı karar [YM/1681]

(Bunların aşkına padişah hatırlayıp karar kıldı.)

İmdi işit bir 'acāyib mu 'cizāt

Muştafādan ol resūl-i kā 'ināt [YM/1682]

(Şimdi Hz. Mustafa'dan, o dünyanın peygamberinden şaşkırtıcı bir mucizeyi işit.)

Berāmed berīn kār yek sāl rast

Neger hokm-ē İzed ke con būz rāst [A/2165]

(Bu olaydan bir yıl geçti, Allah'ın emrine bak ki doğruydu.)

Ez-ān her do āzāde-yē por vefā

Haber şoz ber-Ahmed-ē Moştafā [A/2169]

(Ahmed Mustafa o iki vefalı âşıktan haberdar oldu.)

148. YM'de Hz. Muhammed Şam'a uğradığı zaman Melik Muhsin'in ağzından Varka ve Gülşâh'ın hikâyesini duyar. A'da ise onların hikâyesi bütün dünyada yayıldığı, böylece Hz. Muhammed'in de haberinin olduğu ve Şam'a gitmek istediği yazılır.

Girü dönmişdi gāzādan Muştafā

Ol maḳāma irdi ol şıdḳ u şafā [YM/1684]

(Hz. Muhammed savaştan geri dönmüştü, o, sadakat ve safa makamına erdi.)

Yolu anda uğradı anuñ meğer

Muştıcılar kıldılar şāha haber [YM/1685]

(Meğer onun yolu oraya vardı, müjde vericiler şaha haber verdiler.)

Ƙıldı hizmet 'ışkıla Peygambere

Şordı peygāmbere niye geydüñ kara [YM/1691]

(Aşkla Hz. Peygamber'e hizmet verdi, Hz. Peygamber niye siyah giydiğini sordu.)

Şoz ez-merg-é ān her do dēl sūhte

Dēl-é halk ber-āteş efrūhte [A/2166]

(O iki aşğın ölümü halkın canını yaktı.)

Ez 'išan be-gīti haber gosteriz

Key hergez çonān kes do āşek nediz [A/2167]

(Onların haberi bütün dünyada yayıldı ki o iki âşık gibi kimse görmedi.)

Ez-ān her do āzāde-yè por vefa

haber şod ber Ahmed-é Moştafā [A/2169]

(Mustafa o iki vefalı âşıktan haberdar oldu.)

Ço peygānber ān fahr [u] zīn beşer

Şeniz ey 'aceb ez do 'āşek haber [A/2172]

(İki aşğın haberini insanların gurur kaynağı ve zineti olan Hz. Peygamber duyduğu zaman...)

Be-yārān-é hoz Moştafā bengeriz

Be-goftā: Kesī zīn 'acebter nediz! [A/2173]

(Mustafa kendi sahabelerine baktı, "Kimse bundan daha şaşıtıcı görmedi!" buyurdu.)

Eyā cem '-é sādāt u ehl-é kērām

Ez-izer hemī refit h'āhem be-Şām [A/2174]

(Ey seyyitler ve cömertler! Buradan Şam'a gideceğim.)

149. A'da Hz. Muhammed Şam'a gitmeden önce kabilesine bu yolculukta kimlerin onunla geleceğini sorar, onlara Allah'ın takdiri ve mucizesini göstereceğini buyurur. Hz.

Peygamber'in ordusu ona "Bizim canımız sana feda olsun, senin istediğin yere geliriz, bizim başımız senin ayağının olduğu yerdedir." derler. YM'de ise Hz. Muhammed Varka ve Gülşâh'ın olayından haberi olmadan Şam'a gittiği için bunlar yaşanmaz.

Eyā cem '-ē sādāt u ehl-ē kērām

Ez-īzer hemī reft h'āhem be-Şām [A/2174]

(Ey seyyitler ve cömertler! Buradan Şam'a gideceğim.)

Konūn ez-şomā ey hoceste omem

Ke āyez sūy-ē Şām bā men be-hem [A/2175]

(Ey uğurlu kabilem, şu an sizden kim benimle Şam'a gelecek?)

Ke h'āhem key çizī bīnez 'aceb

Hem ez-mu'cez ü hem zē-takdīr-ē Rabb [A/2176]

(Ki şaşkırtıcı bir şey, hem mucize hem de Allah'ın takdirini göstereceğim.)

Sūy-ē Şām bā-men biyāyīz hīn

Sūy-ē hokm-ē Yezdān gerāyīz hīn [A/2177]

(Acele edin, Şam'a doğru benimle gelin, Allah'ın hükmüne uyun.)

Sēpeh comle goftend eyā Moştāfā

Toyē şemse vī seyyed-ē enbiyā [A/2178]

(Ordunu hepsi dedi: "Ey Mustafa, ey güneş ve Hz. Peygamberler'in ulusu...")

Key īn cān-ē mā bāz pīşet fedā

Eyā şem '-ē Ėslām u tāc-ē hodā [A/2179]

(Ki ey İslam'ın güneşi ve doğru yolu gösterenin taci, bizim canımız sana feda olsun.)

Biyāyīm āncā kocā rāy-ē tost

Ser-ē māst āncā kocā pāy-ē tost [A/2180]

(Senin istediğin yere geliriz, bizim başımız senin ayağının olduğu yerdedir.)

150. A'da Hz. Muhammed Şam'a vardığında ova ve çölün halkla dolu olduğunu, Yahudi ve Müslümanların o iki zavallı aşığa ağıt yaktıklarını görür. YM'de ise bunlara değinmez.

Sūy-é dešt ü şahrā yekī bengerīz
Heme dešt ü şahrā por ez-ḥalk dīz [A/2181]

(Ova ve çöle baktı, ova ve çöl halkla doluydu.)

Ber-ān her do mēskīn-ē ḥaste cēger
Cohūz u Moselmān şoze noḥe-ger [A/2182]

(O iki zavallı aşığa Yahudi ve Müslümanlardan ağıt yakan olmuş.)

151. YM'de Şam Şahı, Hz. Muhammed'i üç gün ağırladıktan sonra Hz. Peygamber ona neden siyah giydiğini sorar, o da Varka ve Gülşâh'ın hikâyesini anlatır. A'da ise Şam Şahı Hz Muhammed'i gördüğü zaman ondan yardım ister. Hz. Muhammed de durumun ne olduğunu ve bütün kabilenin kimin için inlediğini sorar. Böylece Şam Şahı Varka ve Gülşâh'ın hikâyesini anlatır.

Bindi şol sâ'at Melik beglerile
Karşu çıkdılar kamu pīrlerile [YM/1686]

(Şu anda Melik, bütün beyleri ve büyüklerle ata bindi ve karşılamaya çıktılar.)

Muştafānuñ ḥazretine irdiler
Şāhıla begler yire yüz urdılar [YM/1687]

(Mustafa Hazretleri'ne vardılar, şah, beyler ile yere yüz sürdüler.)

Ḥaḳ resūlin aldılar getürdiler
Ḳonduruban tapusunda turdılar [YM/1688]

(Allah'ın elçisini alıp getirdiler, misafir edip huzurunda durdular.)

Kendü kaşrında resūli kondurur
Şāh buyurdi maṭbahīler aş urur [YM/1689]

(Hz. Peygamber'i kendi sarayında ağırlar, şah mutfaktakilerin yemek yapmasını emreder.)

Pādişāh üç gün konukluk eyledi
Seyyidi aşhāb-ıla hem toyladı [YM/1690]

(Padişah üç gün misafir etti, Hz. Peygamber'i sahabeleriyle ağırladı.)

Ƙıldı hızm̄et ‘ışkıla Hz. Peygambere

şordı peygāmb̄er niye geydũñ ƙara [YM/1691]

(Aşkıla Hz. Peygamber’e hizmet verdi, Hz. Peygamber niye siyah giydiğini sordu.)

Muřtafāya řāh ma ‘lũm eyledi

Varƙa vũ Gũlřāh sōzini sōyledi [YM/1692]

(şah Hz. Muhammed’e aƙıkladı, Varka ve Gũlřāh’ın hikāyesini anlattı.)

Ne-kerdeş dēreng ĩç āmez be-pāy

Devān şoz be-nezd-ē resũl-ē Hozāy [A/2186]

(Hiç beklemeden ayağa kalktı ve Allah’ın Hz. Peygamberi’nin yanına koştu.)

Dēleř por zē-tũmār u cān por zē-hayr

Be-goft: Ey Muşammed mera dest gĩr! [A/2187]

(Gōnlũ gamdan ve canı hayırlı işlerden doluydu. “Ey Muhammed bana yardım et!” dedi.)

Be-gofteş Moşammed key ahvāl ĉĩst

Çe ƙomend ũ ĩn nāle ez-behr-ē kĩst? [A/2188]

(Hz. Muhammed, “Durum nedir? Hangi kabiledenler? Kimin iĉin inleniyor?” buyurdu.)

şeh ez-đam der-ē endohān bāz kerd

Zē-pĩř-ē nebi ƙıřřa āđāz kerd [A/2189]

(şah acıdan Hz. Peygamber’in yanında gōnlũndeki ũzũntũleri ve hikāyeyi anlatmaya başladı.)

152. Varka ve Gũlřāh’ın şehit olduklarını YM’de Hz. Muhammed, A’da ise şam’ın bũyũkleri der.

Didi Hz. Peygamber ki yā ehl-i sa ‘ĩd

Ol iki ‘āřıƙ degũl illa řehĩd [YM/1694]

(Hz. Peygamber, “Ey ahiretini hazırlamışlar, o iki āřık şehitten başka değildir.” buyurdu.)

Mer ān gūrhā-rā bozorgān-ē Şām

Ķobūr-ē şehīdāneş kerdend nām [A/2156]

(Şam büyükleri o mezarları şehitlerin mezarı olarak adlandırdılar.)

153. Şam Şahı Varka ve Gülşâh'ın hikâyesini Hz. Muhammed'e anlattıktan sonra Hz. Peygamber YM'de "O iki âşık şehitten başka değiller.", A'da ise "sevgi ve saflık budur." der.

Didi Hz. Peygamber ki yā ehl-i sa 'īd

Ol iki 'āşık degül illa şehīd [YM/1694]

(Hz. Peygamber, "Ey ahiretini hazırlamışlar, o iki âşık şehitten başka değildir." buyurdu.)

Ço şāh īn sahon rānd bā Moştafā

Nebī goft: İnest mēhr u şafā! [A/2191]

(Şah bu sözü Hz. Muhammed'e söylediği zaman Hz. Peygamber, "Sevgi ve saflık budur." dedi.)

154. YM'de Hz. Muhammed o iki aşğın hikayesini duyduktan sonra onların mezarını ziyaret etmek istedi, A'da ise ancak Yahudiler Müslüman olmayı kabul ettikten sonra Hz. Peygamberin Varka ve Gülşâh'ın mezarına gittiği yazılır.

Yā Melik tur imdi anda varalum

Anlaruñ kabrin ziyāret kılalum [YM/1695]

(Ey Melik şimdi kalk, oraya beraber varalım, onların mezarını ziyaret edelim.)

Turdi peygāmbere kamu aşhābila

Beglerle ol Melik Muhsin bile [YM/1696]

(Hz. Peygamber bütün sahabeleriyle ve o Melik Muhsin bile beyleriyle kalktı.)

Haq resūli hizmetinde geldiler

Bunlaruñ kabrin ziyāret kıldılar [YM/1697]

(Allah'ın peygamberinin hizmeti için geldiler, bunların mezarını ziyaret ettiler.)

Be-goftend: Yekser mosolmān şevīm

Zè-rāh-ē haṭā sūy-ē īmān şevīm [YM/2203]

(“Hepimiz Müslüman olacağız, yanlış yoldan doğru yola geleceğiz.” dediler.)

‘Aceb şāzmān şoz resūl-ē Hożāy

Be-refteş be-gūr-ē do méhr-āzmāy [YM/2204]

(Allah’ın peygamberi çok sevindi, iki aşığın mezarına gitti.)

155. YM’de Hz. Muhammed’in sahabeleri ondan Varka ve Gülşâh’ı diriltmesini isterler. Ancak A’da Hz. Muhammed kendisi Şam Şahına “Acıdan kurtulmak istemez misin? Eğer Şamdaki bütün Yahudiler Allah’ı bildiklerini söyleseler ve benim Peygamberliğime tanıklık etseler ben de Allah’a bu iki aşığı diriltmesi için dua edeceğim.” buyurur.

Yā resūlallāh didi aşhāblar

Kim du ‘ā kılsañ diri olsa bular [YM/1698]

(Sahabeler “Ey Allah’ın peygamberi, bunlara dua et ki bunlar tekrar dirilsin.” dediler.)

Pes āngeh nabī goft: Ey rāz-merd

Neḥ-āhī key āzāz gerdī zē-derd? [A/2192]

(O zaman Hz. Peygamber, “Ey yiğit acıdan kurtulmayı istemez misin?” dedi.)

Hemī goft eger comlegī ḥāş u ‘ām

Cohūdān key hestend der-şehr-ē Şām [A/2195]

(“Eğer Şamda bulunan bütün Yahudiler...” dedi.)

Ebā kerdégār āşnāyī dehend

Be-peygānberiyem govāyī dehend [A/2196]

(Allah’ı bildiklerini söylesinler ve benim peygamberliğime tanıklık etsinler.)

Konem men do ‘ā tā-Ḥodāy-ē cehān

Konez her do-rā zende ender zemān [A/2197]

(Dünyanın Tanrısına ikisini şu an diriltmesi için dua edeceğim.)

156. YM’de sahabeler Hz. Muhammed’den iki aşığın dirilmesini rica ederler. Hz. Muhammed, “Bunların ömrü bu kadardı, siz cömertlik edip ömrünüzden istediğiniz kadarını bağışlayın. Ben de dua edip bunları diriltiyim.” der. Ebubekir Sıddık, Ömer ve

Osman ömürlerinin onar yılını vereceklerini söylerler. Tanrı arslanı Ali: “Canım Hak Resulüne feda olsun. Kalan ömrüm onların olsun; bir kerecik olsa bile bunların dirildiğini görmek isterim.” der. Bu sırada Tanrı Cebrail’e buyurur; “Ali bana cömertlik gösterdi. İzzetim hakkı için onların ömrünü bağışladım. İki aşığa da kırkar ömür verdim. Bu haberi Muhammed’e ilet. Dua etsin, ben de gerekeni yapacağım...” Cebrail, Tanrının sözünü Hz. Muhammed’e iletir. Hz. Muhammed de dua eder. Herkes amin deyince, Allah’ın gücüyle mezar yarılr. Kucaklaşmış vaziyette yatan Varka ve Gülşâh aynı şekilde ayağa kalkarlar. A’da ise Hz. Muhammed, Şam Şahına Varka ve Gülşâh’ın dirilip yeniden hayat bulmaları için Yahudiler’in Müslüman olma şartını ileri sürer. Şam Şahı, Hz. Muhammed’in ileri sürdüğü şartı Yahudiler’e açıkladığı zaman o iki aşığın acısından ağlayıp sızlayan Yahudiler, Müslüman olacaklarını söylerler. Hz. Muhammed buna sevinerek Varka ve Gülşâh’ın mezarına gider, iki aşığın mezarından topraklarının kaldırılmasını buyurur. Varka ve Gülşâh’ın dirilmesi için namaz kılıp dua eder. Ancak Allah, Cebrail aracılığıyla bunların ömrü bittiği için öldüklerini ve eğer Şam Şahı kalan altmış yılından yarısını bunlara bağışlarsa iki aşığın hayat bulacaklarını ileri buyurur. Şam Şahı altmış yılından kırk yılını bağışlayacağını açıklar ve böylece iki âşık yeniden hayat bulur.

Yā resūlallāh didi aşhāblar

Kim du ‘ā kılsañ diri olsa bular [YM/1698]

(Sahabeler “Ey Allah’ın peygamberi, bunların dirilmesi için dua et.” dediler.)

Hak resūli didi kim yā müslimān

Ancağıdı bunlaruñ ‘ömri hemān [YM/1699]

(Allah’ın peygamberi, “Ey Müslümanlar, bunların ömrü bu kadardı.” dedi.)

Siz gelüñ imdi sehāvet işleñüz

‘Ömriñüzden neyise bağışlañuz [YM/1700]

(Siz cömertlik yapınız, ömrünüzden ne kalmışsa onu bağışlayınız.)

Tā ki ben kılam du ‘ā bunlar tura

Kabr içinden taşra çıkup otura [YM/1701]

(Ta ki ben dua edeyim bunlar kalksın, mezardan çıkıp otursun.)

Didi şiddik ol zamān yā Muştafā

Görklü yüzüñden tutar ‘ālem şafā [YM/1702]

[O zaman Ebubekir Sıddık, “Ey Mustafa! Mübarek yüzünden bütün kainat aydınlanır (temizlenir).”]

Uş senüñ ‘ışkuña iy kân-ı kerem

‘Ömrümüñ on yılını bağışlaram [YM/1703]

(Ey cömertlik kaynağı, işte senin aşkına ömrümün on yılını bağışlayacağım.)

Bunlara viridi ‘Ömer ‘Osmān dahı

Herbiri ‘ömrinden on yıl iy ahı [YM/1704]

(Ey kardeş, Ömer ve Osman da ömründen onlara onar yıl verdiler.)

Tangrı arslanı ‘Alī eydür benim

Hağ resūline fidā olsun cānum [YM/1705]

(Tanrı arslanı Ali, “Benim canım Allah peygamberine feda olsun!” der.)

Bāķī ‘ömrümden bana işbu yeter

Kim bakıp görem buları bir nazır [YM/1706]

(Kalan ömrümden bana bir kerecik bunları görmek yeterdir.)

Yā resūlallāh göricek bunları

Bunlaruñ olsun kalan ‘ömrüm varı [YM/1707]

(Ey Allah’ın peygamberi! Bunları görünce kalan ömrüm bunların olsun.)

Hağ resule virbidi Cebrā’ili

Kim sehāvet gösterür baña ‘Alī [YM/1708]

(Allah, Cebrā’ili Hz. Peygamber’e gönderir. Ali bana cömertlik gösterdi.)

‘İzzetüm hağkı bularuñ ‘ömrini

Bunlara bağışladım yine anı [YM/1709]

(İzzetim hakkı için onların ömrünü bağışladım.)

Ol ikisine dahı kırk yıl tamām

Virdüm ‘ömr ilet habībüme peyām [YM/1710]

(İki aşığa da kırkar ömür verdim. Bu haberi Mustafa’ya ilet.)

Kim habībüm bunlara kılsun du ‘ā

Ben icābet eyleyem kılam revā [YM/1711]

(Ki dostum dua etsin, ben de gerekeni yapacağım.)

Geldi Cebrā’ıl getürdi Haḫ sözün

Ṭutdı dergāha resūl ol dem yüzün [YM/1712]

(Cebra’il geldi, Allah’ın sözünü getirdi. O an Hz. Peygamber yüzünü göğe tuttu.)

Hoş du ‘ā kıldı didi yā Rabbenā

Sen bağışla bunlaruñ ‘ömrin yine [YM/1713]

(Dua etti; “Ey Rabbimiz! sen bunların ömrünü yine bağışla.”)

Andağılar ḫamusı āmīn didi

Tangrı lutfından icābet eyledi [YM/1714]

(Oradaki herkes âmin dedi, Allah’ın lütfundan memnun oldu.)

Ḳudretile sin yarıldı gördiler

Ḳoçuşuban ikisi hoş ṭurdılar [YM/1715]

(Allah’ın gücüyle mezar yarıldı. Kucaklaşmış vaziyette yatan Varka ve Gülşâh aynı şekilde ayağa kalktı.)

Pes āngeh nebī goft: Ey rāz-merd

Neḫ-āhī key āzāz gerdī zé-derd? [A/2192]

(O zaman Hz. Peygamber, “Ey yiğit! Acıdan kurtulmayı istemez misin?” dedi.)

Neḫ-āhī key ān her do ferroḫ-hemāl

Şevēz zende ez-ḫudret-ē Zol-celāl? [A/2193]

(Allah’ın kudretiyle o uğurlu çiftin ikisinin dirilmesini istemez misin?)

Şeh-ē Şām goft ey çerāğ-ē beşer

Ez’ın beh zé-şāzī çe bāşēz dēger? [A/2194]

(Şam Şahı, “Ey insanların hidayetçisi! Bundan daha mutlu edici ne olabilir?” dedi.)

Hemī goft eger comlegī ḫāş u ‘ām

Cehūzān key hestend der-şehr-ē Şām [A/2195]

(“Eğer Şam’da bulunan bütün Yahudiler...” dedi.)

Ebā kerdégār āšnāyī dehend

Be-peygānberiyem govāyī dehend [A/2196]

(Allah’ı bildiklerini söylesinler ve benim peygamberliğime tanıklık etsinler...)

Konem men do ‘ā tā-Ĥodāy-é cehān

Konez her do-rā zende ender zemān [A/2197]

(Dünyanın Tanrısına ikisini diriltmesi için dua edeceğim.)

Melék goft tā nezd-é iṣān revem

Cevāb-é Cohūzān heme beṣnevem [A/2198]

(Şah onların yanına gidip cevaplarını duyacağını söyledi.)

Nebī goft izūn kon u refṯ ṣāh

Nemūzeṣ berīṣān heme ḥūb-rāh [A/2199]

(Hz. Peygamber böyle yap buyurdu ve şah gitti. İyi yolu bunlara gösterdi.)

Cohūdān zé-tīmār ān her do ten

Be-āb-é moje ṣoste būzend ten [A/2200]

(Yahudiler, o ikisinin acısından kirpiklerinin suyuyla vücutlarını yıkamıştı (çok ağlamıştı).)

Ço peygām-é peygānber-é dāzger

Şenīzend ān kom-é bīdāzger [A/2201]

(Adaletli Hz. Peygamber’in mesajını o zalim kabile duyduğu zaman...)

Be-goftend: Yekser mosolmān ṣevīm

Zé-rāh-é ḥatā sūy-é imān ṣevīm [A/2202]

(“Hepimiz Müslüman olacağız, yanlış yoldan doğru yola geleceğiz;” dediler.)

‘Aceb ṣāzman ṣoz resul-é Hoṣāy

Be-refteṣ be-gūr-é do méhr-āzmāy [A/2203]

(Allah’ın peygamberi çok sevindi, o iki aşığın mezarına gitti.)

Ço hāk ez-ber-è güreşān berfēgend

Hemī kerd da 'vat be-bāng-è bolend [A/2204]

(Mezarlarının üstündeki toprak atıldığı zaman yüksek sesle bağırmaya davet etti.)

Zè-pīş-è Hožāvend ān pāk-zāz

Be-nālīz ve 'nder nemāz īstāz [A/2205]

(O pak soylu, Allah'ın önünde inledi ve namaza durdu.)

Hemī kerd 'arza nebī der-nemāz

Niyāz-è dēl-è hīş ber-bī-niyāz [A/2206]

(Hz. Peygamber namazda isteklerini Allah'a açıkladı.)

Hemī goft ey dāver-è rāstī

Hožāvend-è eفزūnī vū kāstī [A/2207]

(Şöyle söyledi: "Ey doğruluk hükümdarı, çokluğun ve yokluğun Allahı...")

To zè-esrār-è īn kom dānā-terī

Be-her şoğl der to tevānā-terī [A/2208]

(Sen bu kabilenin durumunu daha iyi bilirsin, her işte daha güçlüsün.)

To kon da 'vet bende-rā mostecāb

Rehā kon dēl-è bendegān ez- 'azāb [A/2209]

(Benim isteğimi yerine getir, kullarını acıdan kurtar.)

Hem ender zemān sūy-è ū Cebrā'īl

Peyām āverīd ez-Hodāy-è celīl [A/2210]

(O anda Cebrail büyük Allah'ın mesajını ona getirdi.)

Ke Dārāy-è cebbār gūyez hemī

Key der-dēl meyāver to eknūn gamī [A/2211]

(Kuvvet ve kudret sahibi olan Allah kendini üzme diye buyurdu.)

Kocā 'ōmr-è īşān be-pāyān resīz

Ke merg ü fenā sūy-è īşān resīz [A/2212]

(Bunların ömrü sona erdiği için öldüler.)

Ço 'şān zendegānī nemāndest bīş

Çegūne konem zendeşān bīş ez 'īş [A/2213]

(Onların ömürleri bu kadardı, ben onlara nasıl daha fazla hayat vereyim?)

Konūn ān şeh-ē nīk-dēl-rā be-gūy

Ke ger to vefādārī vü mēhr-cūy [A/2214]

(O hoş gönüllü şaha, eğer vefalı ve âşıkсан...)

To-rā mānde est 'ömr mī şest-sāl

Beķā hest dāze to-rā Zu'l-celāl [A/2215]

(Allah sana verdiği ömründen 60 yıl kalmış.)

Berīşān dehī 'ömr yek nime rāst

Ke her bende-rā ħorremī ez-beķāst [A/2216]

(Bunlara ömrünün yarısını ver ki her kul yaşamktan mutlu olur.)

Ço kerdī vefā 'ömr-rā ān ħ'īş

Be-bīnī to şān zende der-pīş-ē ħ'īş [A/2217]

(Eğer vefanı gösterirsen onları canlı olarak karşında görürsün.)

Be-goftā bedin her do ferroĥ-hemāl

Çehel sāl bahşīzem ez şest sāl [A/2218]

(“Bu uğurlu çiftin her ikisine altmış yılımdan kırk yılını bağışlarım.” dedi.)

Ke tā her yekī bīst sāl-ē deġer

Be-mānīm bī-bīm u bī-derd-ē ser [A/2219]

(Ki her birimiz yirmi yıl daha korku ve acısız yaşayalım.)

Pes ez-bīst sāl er be-mīrem revāst

Ke āĥar tan-ē ādemī mergrāst [A/2220]

(Eğer yirmi yıldan sonra ölsem de olur çünkü sonunda herkes ölecek.)

Be-refteş sebok Cebrā 'īl-ē emīn

Nehāze nebī rüy-rā ber-zemīn [A/2221]

(Emin Cebrail hızlı gitti, Hz. Peygamber yüzünü yere koydu.)

Be-pīş-è melék ū zè-da 'vet temām

Be-kerdeş Muhammed 'aleyès-selām [A/2222]

(Ona selam olsun Hz. Muhammed, şahın istediklerini yerine getirdi.)

Ke boz her do ten zende der-zīr-è hāk

Ber-āmed zè-hāk ān do yākūt-è pāk [A/2223]

(Ki ikisi toprağın altında canlıydı, o iki parlak yakut toprağın altından çıktı.)

157. YM'de Varka ve Gülşâh'ın her biri kırk yıl A'da ise yirmi yıl daha yaşayacağı açıklanır.

Ol ikisine dahı kırk yıl tamām

Virdüm 'ömr ilet habībüme peyām [YM/1710]

(İki aşığa da kırkar ömür verdim. Bu haberi Mustafa'ya ilet.)

Bunları biri birine virdiler

Kırk yıl ikisi devrān sürdiler [YM/1722]

(Bunları birbirine verdiler, ikisi kırk yıl yaşadı.)

Be-goftā bedin her do ferroh hemāl

Çehel sāl bahşīzem ez şest sāl [A/2218]

(“Bu uğurlu çiftin her ikisine altmış yılından kırk yılını bahşladım.” dedi.)

Ke tā her yekī bīst sāl-è değer

Be-mānīm bī-bīm u bī-derd-è ser [A/2219]

(Ki her birimiz yirmi yıl daha korku ve acısız yaşayalım.)

158. YM'de Allah, Hz. Ali'nin yaptığı cömertliği karşısında hiç kimsenin ömrünü azaltmadan Varka ve Gülşâh'a kırkar ömür bahşladılar. A'da ise Şam Şahı ömründen kırk yıl bahşlayarak Allah iki aşığa yirmişer ömür verir.

Tangrı arslanı 'Alī eydür benüm

Hağ resūline fidā olsun cānum [YM/1705]

(Tanrı arslanı Ali, “Benim canım Allah peygamberine feda olsun.” der.)

Bākī 'ömrümden bana işbu yeter

Kim bakup görem buları bir nazār [YM/1706]

(Kalan ömrümden bana bir kerecik bunları görmek yeterdir.)

Yā resūlallāh göricek bunları

Bunlaruñ olsun kalan ‘ömrüm varı [YM/1707]

(Ey Allah’ın peygamberi! Bunları görünce kalan ömrüm bunların olsun.)

Hak resule virbidi Cebra’ili

Kim sehāvet gösterür baña ‘Alī [YM/1708]

(Allah, Cebra’ili Hz. Peygamber’e gönderir. Ali bana cömertlik gösterdi.)

‘İzzetüm hakkı bularuñ ‘ömrini

Bunlara bağışladum yine anı [YM/1709]

(İzzetim hakkı için onların ömrünü bağışladım.)

Ol ikisine dahı kırk yıl tamām

Virdüm ‘ömr ilet habībüme peyām [YM/1710]

(İki aşığa da kırkar ömür verdim. Bu haberi Mustafa’ya ilet.)

Kim habībüm bunlara kılsun du ‘ā

Ben icābet eyleyem kılam revā [YM/1711]

(Ki dostum dua etsin, ben de gerekeni yapacağım.)

Konūn ān şeh-è nīk-dél-rā be-gūy

Ke ger to vefādārī vü mēhr-cūy [A/2214]

(O hoş gönüllü şaha, eğer vefalı ve âşıkısan...)

To-rā mānde est ‘ömr mī şest-sāl

Beķā hest dāze to-rā Zu’l-celāl [A/2215]

(Allah sana verdiği ömründen altmış yıl kalmış.)

Berīşān dehī ‘ömr yek nime rāst

Ke her bende-rā ħorremī ez-beķāst [A/2216]

(Bunlara ömrünü ver ki her kul yaşamktan mutlu olur.)

Ço kerdī vefā ‘ömr-rā ān ħ’iş

Be-bīnī to şān zende der-pīş-è ħ’iş [A/2217]

(Eğer vefanı gösterirsen onları canlı olarak karşında görürsün.)

Be-goftā bedin her do ferroḥ hemāl

Çehel sāl baḥşīzem ez şest sāl [A/2218]

(“Bu uğurlu çiftin her ikisine altmış yılımdan kırk yılını bağışlarım.” dedi.)

Ke tā her yekī bīst sāl-é değer

Be-mānīm bī-bīm u bī-derd-é ser [A/2219]

(Ki her birimiz yirmi yıl daha korku ve acısız yaşayalım.)

159. YM’de Varka ve Gülşâh dirildikten sonra gösterdikleri tepki işlenmiştir. Ancak A’da onların gösterdiği tepkiden bahsedilmez.

Ṭurdılar silkindiler topraḳların

Gördi bunlar ol nebīler serverin [YM/1716]

(Kalktılar, (üzerindeki) topraklarını silkindiler, bunlar o üstün Hz. Peygamber’i gördü.)

Hoş şalāvāt virdiler peygāmbere

İkisi daḥi yüzün urdı yire [YM/1717]

(Hz. Peygambere salavat getirdiler, ikisi de yüzünü yere sürdü.)

Baş getirüben şehādet kıldılar

Muştafānuñ karşıusunda ṭurdılar [YM/1718]

(Başlarını kaldırarak kelime-i şehadet getirdiler. Mustafa’nın karşısında ayağa kalktılar.)

160. YM’de Melik Muhsin, Hz. Muhammed’den Varka ve Gülşâh’ın nikâhını kıymasını ister, Hz. Peygamber Efendimiz de onların nikâhını kıyar, A’da ise Şam Şahı Hz. Peygamberden bu istekte bulunduğu yazılmaz ve sadece Hz. Muhammed Varka ve Gülşâh’ı yanına çağırdığını ve Şam Şahının dilediği gibi onların nikâhını kıydığı yazılır, Varka ve Gülşâh’ın nikâhı kıyıldığı zaman Hz. Muhammed oradan gittiği açıklanmıştır. YM’de ise Hz. Muhammed’in gittiği zaman belirlenmemiştir.

Gördi bunlaruñ Melik Muḥsin yüzün

Şükr idüben seyyide söyler sözin [YM/1719]

(Bunların yüzünü Melik Muhsin gördü, şükredip Hz. Muhammed'le konuştu.)

Didi kim yā Tangrīnuñ Peygamberi

Kābin eyle birbirine bunları [YM/1720]

(Dedi ki; “Ey Tanrı'nın Hz. Peygamberi bunların nikâhını kıy.”)

Varḳaya Gülşāhu virüp Muştafā

Kābin itdi ol resūl-i bā-şafā [YM/1721]

(Mustafa, Gülşâh'ı Varka'ya verdi, o safalı Hz. Peygamber onların nikâhını kıydı.)

Mer ān her do dēl-borde-rā pīş ḥ-ānd

Be-şāzī be-pīş-ē ḥoz ender neşānd [A/2229]

(O iki aşığı çağırdı ve mutlu bir şekilde yanına oturttu.)

Çonānek ārezū būz mer şāh-rā

Be-peyvest bā-Varḳa Golşāh-rā [A/2230]

(Şahın dileği olduğu gibi Varka, Gülşâh ile evlendi.)

Ço Golşāh bā-Varḳa embāz geşt

Peyānber ez-ān cāygeh bazgeşt [A/2231]

(Gülşâh, Varka ile evlendiği zaman Hz. Peygamber oradan gitti.)

161. A'da Varka ve Gülşâh'ın dirilmelerinden sonra halkın mutluluğu ve gösterdiği tepki işlenmiştir. YM'de buna değinilmemiştir.

Heme ḥalk pīş-ē cehān āferīn

Be-secde nehāzend ser ber-zemīn [A/2224]

(Bütün halk Hz. Peygamber'in önünde secde yaparak başlarını yere koydular.)

Zē-şādī dēl-ē ḥalk por cūş geşt

Zē-bāng u zē-na're key ḥāmūş geşt? [A/2225]

(Halk çok sevindi, mutluluktan attıkları çığlıklar ve bağırımları hiç durmadı.)

Ço dīzend ān her do-rā zende rūy

Derofāt der her kesī goft ü gūy [A/2226]

(O ikisini canlı gördükleri zaman herkes birbiriyle konuşmaya başladı.)

Hemī tāft rahşān ço horşīz-è şark

Zè-şādī hemī cest her yek ço bark [A/2227]

(Doğu güneşi gibi herkes parladı ve mutluluktan her biri zıpladı.)

Cohūzān zè-şāzī şozend şāz kām

Moselmān-è pākīze ez-hāş u ‘ām [A/2228]

(Yahudiler hepsi Müslüman olup sevindiler.)

162. A’da Şam Şahı şahlığını Varka’ya, bir sürü mal da dilenciye verdiği açıklanmıştır. YM’de bunlar yaşanmamıştır.

Bedū dāz şāhī gozīn Şāh-è Şām

Key benşīn be-şāhī vū mīrān to kām [A/2234]

(Şam Şahı, şahlığı ona verdi ki şah tahtına otur ve isteklerini yerine getir.)

Şeh-è Şām ān genchā-rā goşāz

Beşī māl u nē ‘met be-dervīş dāz [A/2235]

(Şam Şahı hazinelerini açtı, dilenciye bir sürü mal ve nimet verdi.)

III. MESNEVÎLERİN KAHRAMAN KADROSU AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Kahraman Kadrosu	Ayyukî/ Varka ve Golşâh	Yûsuf-ı Meddâh/ Varka ve Gülşâh
Varka	+	+
Gülşâh	+	+
Hilâl	+	+
Hümâm	+	+
Gülşâh’ın annesi	+	+
Rebi İbni Adnan/ Benî Amr	+ / -	- / +
Golâm	+	-
Gâlib	+	-
Sad/ Zenci köle	+ / -	- / +
Yemen Şahı/ Selim Şah	+ / -	- / +
Aden Şahı/ Bahreyn Şahı/ Melik Anter	+ / + / -	- / - / +
Yemen Şahın veziri	+	+
Melik Anter’in veziri	-	+
Şam Şahı/ Melik Muhsin	+ / -	- / +

Melik Muhsin'in tüccarbaşı	-	+
Yaşlı kadın	+	+
Gülşâh'ın kız arkadaşı	+	+
Gülşâh'ın kölesi	+	-
Kervancılar	+	+
Dadı	+	+
Kırk Haramiler	+	+
Hekim	+	+
Varka'nın Kölesi	+	+
Varka'nın ölümünü duyuran atlılar	+	+
Hz. Muhammed ve Sahabeleri	+	+
Dört Halife	-	+
Cebrail	+	+

Yukarıdaki tablo¹²⁰dan da anlaşılacağı üzere, iki mesnevînin kahraman kadrosunun da büyük ölçüde örtüşmektedir. Sadece bazı kahramanlar iki mesnevîde farklı adlarla verilmiştir; Gülşâh'ı düğün gecesinde kaçıran A'da Rebi İbni Adnan, YM'de ise Benî Amr olarak adlandırılmıştır. Varka'nın dayısının adı bir beyitte Mondez, bir beyitte ise Monzer olarak geçer; YM'de ise Selim Şah olarak adlandırılmıştır. Yemen'e saldıran A'da Aden ve Bahreyn kabileleridir ve kabilelerinin şahlarının adları da verilmemiştir. YM'de ise Kîş ve Bahreyn kabileleridir ve onların şahı, Melik Anter olarak adlandırılmıştır. Şam Şahı A'da adı söylenmemiş, YM'de Melik Muhsin olarak adlandırılmıştır. Varka'nın kölesinin adı A'da Sad'dır, YM'de ise zenci köle olarak hitap edilir. İki Mesnevîde farklı kahramanlar da yer almaktadır. A'da Rebi İbni Adnan'ın iki oğlu, Golâm ve Gâlib adlarıyla hikâyede işlenmiştir hâlbuki YM'de bunlardan bahsedilmez. A'da Gülşâh, kölesini Varka'nın yanına gönderir. YM'de ise göndermez ve kölesinden de bahsedilmez. YM'de Şam Şahı Gülşâh'ın vafatını, malını işleyen tüccardan duyar. Ancak A'da kimden duyduğu belirlenmez ve böylece o tüccar da işlenmemiştir. YM'de Hz. Muhammed dört halifeye Şam'a gider. A'da ise sadece sahabeleriyle oraya gittiği belirlenir.

¹²⁰ Bu bölümdeki tablo Ayşe Yıldız'ın adı geçen doktora tezindeki tablodan esinlenerek düzenlenmiştir.

IV. MESNEVÎLERDE KULLANILAN VEZİN, NAZİM ŞEKİLLERİ VE NAZİM TÜRLERİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Ayyukî'nin mesnevîsi Şehnâme vezni olarak da bilinen fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl vezninde (Mütekarib Bahrinde) kaleme alınmıştır. Zebihullah Safâ'ya göre Ayyukî'nin bu vezni kullanmasının iki nedeni vardır; “ilk olarak XI. yüzyıla kadar yazılmış aşk hikâyelerin hepsi bu vezinde yazılmıştır ve ikinci neden olarak da bu hikâye sadece lirik değil belki daha fazla epik hikâyelere benzer ki onun yapısını bir aşk olayı oluşturur. Bu sebepten dolayı belki mesnevîyi yazan ya da hikâyenin asıl düzenleyeni, savaş sahalarını daha fazla anlatmış ve pehlivani vasıflarla daha fazla ilgilenmiştir”¹²¹. Golâmhosein Golâmhoseinzâde, Yahya Abid Sâleh Abid, Kübra Rüşenfekr ve Abulkasım Râdfer'in ortak görüşüne göre Ayyukî'nin mesnevîsinde bu vezni kullanmasının nedeni o devirde topluma hâkim olan hamasi (epik) düşüncedir; “o devirde hamasi düşünce topluma hâkimdi ve şairler hamase ile özel ilgilenirdi, bu yüzden mütekarib bahrinde şiir söylemek –ki hamasi manzumelere özeldir- bu devirde daha geçerliliğe sahiptir. Belki bu yüzden Ayyukî kendi hikâyesinin âşık ve maşuk kişiliklerine kahramanlık özellikleri vermiştir ve bu aşk manzumesini hamasi manzumelerin vezninde yazmıştır ve savaş meydanının olaylarını anlatma sırasının geldiği her yerde, kapsamlı bir şekilde kahramanlıkları, meydan okumaları ve kahramanların savaşma şekillerini anlatmıştır, hatta maşuk için savaş mazmununda bir hamasi macera kendisinden hikâyeye eklemiştir ve bezm ve savaşı yan yana tasvir etmiştir”¹²². Yûsuf-ı Meddâh'ın mesnevîsi ise Mevlana'nın mesnevîsinin vezni olarak tanınan ve XIV. yüzyılda yazılan mesnevîlerin çoğunda kullanılmış olan fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezninde(Remel Bahrinde)dir.

İki mesnevîde farklı nazım şekli olarak sadece gazel görülür ve bu gazellerin vezni mesnevî ile aynıdır. Söyelenen gazelerde kahramanlar duygularını açıklarlar. Ayyukî'den önce İran edebiyatında yazılan mesnevîlerin içinde gazelin kullanılmamış olması onun *Varka ve Gülşâh* ile bu edebiyata bir yenilik getirdiğini söyleyebiliriz.

“İran mesnevîciliğinin zirvelerinden kabul edilen *Şeh-nâme*, Ayyukî'nin *Varka ve Gülşâh*'ı ile birlikte Gazneliler döneminden bugüne tam metni ulaşabilmiş iki mesnevîdir. 60.000 beyitlik *Şeh-nâme*'de bir tane bile gazele yer verilmemişken, aynı döneme ait *Varka ve Gülşâh*'ta kahramanların ağızından söylenen gazeller bulunur. Bu gazeller,

¹²¹ Safâ, a.g.e., mukaddime kısmı, s. 3.

¹²² Golâmhoseinzâde v.dğr., a.g.m., s. 44.

mesnevî ile aynı vezinde ancak farklı kafiyeleniştir. Mesnevî içinde gazel söyleme geleneğinin İran mesnevîciliğinde Ayyukî tarafından başlatıldığı düşünülmektedir¹²³. Dr. Zebihullah Safâ'nın görüşüne göre Ayyukî'nin *Varka ve Gülşâh*'ta kahramanların ağzından gazel yazması aslında hikâyenin kaynağında yani Urvat ve Afrâ hikâyesinde Urvat'ın söylediği duygulu ve hüznü şiiirlere yer verilen kısımlara rastladığında mesnevînin arasına bir gazel serpiştirmiş; “gazelin kullanılması İran Edebiyatında yeniydi ve onun asıl sebebi aslında Varka ve Gülşâh'ın hikâyesi yani Urvat ve Afrâ hikâyesinde aynen eski Arapça kaynaklarında gördüğümüz gibi anlatılmak istenen Urvat, Arap şairinin söylediği aşk dolu beyitler ve hüznü gazellerle açıklanmıştır ve hikâyeyi Farsça yazılan mesnevîde anlatan, bu beyitler ve aşk dolu şiiirlere rastladığında mesnevînin arasına bir gazel sığdırmıştır. Bu gazeller genelde çok güzel ve gönül ferahlatıcıdır. Akıcı ve düzgün bir anlatış ve ince manaya sahip olan ve kaside söyleyenlerin anlatışındaki kabalığı ve ululuğu onda etkisi olmayan Farsça eski gazellerdendir. Nüşhada her yerde gazel, şiiir başlığıyla yazılmış ve “şiiir söylemek”, “gazel söylemek” demektir¹²⁴. Ali Muhammedî'nin görüşüne göre de Ayyukî'nin yaptığı yenilik uzmanlığından dolayı değil de saflığı ve samimiyetinden dolayıdır; “Şair dış musiki ve tekrarı kuvvetlendirmek için bu işe giriştiği zaman, okuyucu bir nevi incelik, lirizm ve düzene şahit olur. Vezinde değişiklik yapılmadığı hâlde, redif ve kafiye aracılığıyla vezin ve manzumenin türündeki olan harmonik yoksulluğu düzenlemiştir¹²⁵. Dankoff'un görüşü ise Zebihullah Safâ ile aynıdır. “Ona göre bu geleneği başlatan Ayyukî, mesnevî içinde gazel söyleme ilhamını Arap edebiyatından almıştır. Mesnevînin Arap sözlü anlatılarına dayandığı düşünüldüğünde, bu görüş Arap halk hikâyelerinin manzum-mensur yapısının daha genel bir ifadeyle, bir milletin edebiyat anlayışında var olan, uzun soluklu anlatılarda anlatı içinde şiiir/gazel söyleme geleneğinin bir sonucu olduğu görülür¹²⁶. “İki mesnevîde gazeller kahramanların duygusal yoğunluk yaşadığı kısımlarda yer alır. Ayyukî mesnevîsinde Rebi İbni Adnan, Varka ve Gülşâh ağzından –è men redifli gazel yazmasını Dankoff, Varka ve Rebi İbni Adnan arasındaki rekabetin bir yansıması olarak yorumlar¹²⁷.

¹²³ Yıldız, a.g.tz., s. 545.

¹²⁴ Safâ, a.g.e., mukaddime kısmı, s. 9.

¹²⁵ Muhammedî, a.g.m., s. 104.

¹²⁶ Yıldız, a.g.tz., s. 546

¹²⁷ Yıldız, a.g.tz., ss. 545-546.

Yûsuf-ı Meddâh, aşk mesnevîleri içinde gazel söyleme geleneğini, Ayyukî'nin Varka ve Gülşâh adlı mesnevîsinin yeniden yazımı sırasında, Ayyukî'yi model alması sebebi ile Türk edebiyatına dâhil olduğu yorumunu beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte Türkçe mesnevîlerdeki gazel kullanımı, Farsça mesnevîlerdeki kullanıma göre çok daha başarılı olduğu da ifade edilir¹²⁸.

Ayyukî'nin Varka ve Gülşâh mesnevîsinde on gazel yer alır. Bu gazellerin mesnevî içindeki yerleri ve içeriği şunlardır:

1. Rebi İbni Adnan, Gülşâh'ı kaçırdıktan sonra ona duyduğu aşkı şiirle anlatır.
2. Varka'nın, Rebi İbni Adnan'ın Gülşâh'ı kaçırması üzerine Gülşâh'ın ayrılığında duyduğu acıyı şiir ile anlatır.
3. Varka'nın ordusuyla Gülşâh'ı Rebi İbni Adnan'ın elinden kurtarmaya gittiğinde Gülşâh'ın ayrılığında ne hâlde olduğunu, sevgilisini kurtarıp düşmanı öldüreceğini bir şiirde ifade eder.
4. Rebi İbni Adnan'ın Benî Şeybe ile savaşmadan önce söylediği şiirde kendisini över.
5. Varka, babasının öldürülmesi üzerine çektiği acı, dünyanın geçiciliği ve babasının hincını alacağını şiir ile anlatır.
6. Gülşâh, Şam Şahına verildiğini öğrendiğinde Varka'nın ayrılığında çektiği acıyı, ailesinin bu durumda ona acımayıp para karşılığında onu başka birine verdiklerini şiirde anlatır.
7. Varka Yemen'den döndüğünde Gülşâh'ın ölümüne inanıp onun ayrılığına şiir söyler; felekten şikâyet eder, artık hiçbir güzele gönül vermeyeceğini de belirtir. Halkın onu Gülşâh'ın mezarına götürmesini ister.
8. Varka Şam'dan kabilesine dönerken yolda karşılaştığı hekim hastalığının aşk olduğunu öğrendiğinde hekimin onu iyileştirmesini ve aşkta hep ayrılık acısı çekenlerin sonu ölüm olacağını ve kendisine acınmasını, söylediği şiirde açıklar.
9. Varka ölmeden önce felekten şikâyet eder ve Gülşâh'a duygularını ve kavuşmaktan umudunu kestiğini, söylediği şiirde dile getirir.

¹²⁸ Yıldız, a.g.tz., ss. 546

10. Gülşâh, Varka'nın ölüm haberini duyduğunda ağlayarak dünyaya bağlanmamak gerektiğini ve sevgilisinin ölümünden dolayı çektiği acıyı, ömrünün kısalıp sevgilisine gideceğini şiirinde anlatır.

Yukarıda da görüldüğü gibi Ayyukî'nin mesnevîsinde yer alan on gazelden altısı Varka, ikisi Gülşâh ve ikisi de Rebi'nin ağzından söylenmiştir. Her üç kahramanın söylediği ilk gazelin redifi “-ê men”dir, ancak kafiyeleri farklıdır. Rebi İbni Adnan, Gülşâh'ı kaçırdıktan sonra ona söylediği şiir ile Varka'nın ölmeden önce söylediği şiirin kafiyeleri “-âh”tır. Rebi İbni Adnan'ın Benî Şeybe ile savaşmadan önce söylediği şiir ile Gülşâh, Şam Şahına verildiğini öğrendiğinde söylediği şiirin kafiyeleri aynıdır; ikisinin kafiyesi “-ân”dır. Ali Mahmudî, Ayyukî'nin aynı kafiye ve redifleri kullanmasını eleştirir, kafiye ve rediflerin tekrarı gazelin kullanılmasıyla esere katılan incelik ve güzelliğini kaybettirdiğine değinir; “Şairin kullandığı gazellerle esere kazandırdığı incelik, güzellik ve yenilik biraz yaratıcılıkla eserin sonuna kadar devam edebilirdi. Ancak sonraki gazellere vardığında bu güzellik alınır ve gazellerin planı monoton bir yönde, güzellik ve yeniliğini kaybeder. Anılan monotonluk, gazellerin sonundaki aynı rediflerin tekrarıdır. Kafiyeler bazı gazelerde değiştiği hâlde ama redif metindeki bazı gazelleri birbirlerine bağlar. Şaire atfedilen saflık burada kendini gösterir. Şair vezni değiştirmeden (ki eğer değiştirseydi belki baş eser yaratırdı.) farklı redif ve kafiye planı ile bu yenilik canlı kalırdı”¹²⁹.

Yûsuf-ı Meddâh'ın *Varka ve Gülşâh* mesnevîsinde ise on iki gazel yer alır. Bu gazellerin mesnevî içindeki yerleri ve içeriği şunlardır:

1. Gülşâh, Benî Amr tarafından kaçırıldığında felekten şikâyetini döktüğü gözyaşları ve Varka'nın onu kurtarmasını ve Varka'nın bir kılını bile dünyayla değiştirmeyeceğini şiirinde açıklar,
2. Benî Amr, Gülşâh'ı çadır direğine bağlayıp ona yakınlaşmak istediğinde aşırı alkol almaktan yere yığılıp sızar. Gülşâh söylediği şiirinde bu durumdan kurtulmak ve Varka'ya kavuşmak için sürekli Allah'a dua eder.
3. Varka Yemen'e gitmeden Gülşâh'la vedalaşma sırasında Gülşâh'a olan duygularını bir şiirinde açıklar.
4. Varka Yemen'e doğru yola çıktığı zaman Gülşâh bayılır. Ayıldığında Varka'nın söylediği şiire cevap verir.

¹²⁹ Mohammedî, a.g.m., s. 104.

5. Melik Anter'in celladı Varka'yı öldürmek için götürürken yolda Varka kendi hâline ağlayıp şiir söyler; şiirinde sevgilisinin güzelliğini över, felekten şikâyet eder, ağlayışının hiçbir zaman dinmeyeceğini ve sevgilisi olmadan ne cennet ne de huri istediğini belirtir.
6. Gülşâh, sırdaşına Varka'ya yüzüğünü eğer aşkı baskın çıkarsa vermesini söyler. Arkadaşı dediklerini yapacağını söylediğinde kucaklaşıp ağladıktan sonra çektiği ayrılık derdini bir şiir ile dile getirir; bahtından şikâyet edip Varka'sız hiçbir şeyi istemediğini belirtir.
7. Varka ilk kez Hilâl'in yaptığı mezara gittiğinde mezarı kucaklayıp umutsuzluğunu ve acısını bir şiir ile dile getirir.
8. Varka, Şam'dan kabilesine dönmek istediğinde Gülşâh'ın hatırı için bir ay daha kalır, bu süreçte her gün ayrılık yankısını anıp kan ağlar ve çektiği acıları bir şiirde anlatır.
9. Varka, Şam'dan giderken Gülşâh'a bir şiir söyler; ayrılık zamanı geldiğini, babası sağ olsaydı amcası Hilâl onlara sitem etmeyeceğini, Gülşâh'ın sağ olmasını ancak kendisinin kederden usandığını dile getirir.
10. Gülşâh, Varka Şam'dan giderken onun şiirine karşılık olarak bir şiir söyler; Varka'ya onu dünyaya değiştirmeyeceğini, kendisine başka bir sevgilinin haram olduğunu ve ayrılığının uzamamasını söyler.
11. Varka, Şam'dan dönerken yolda Gülşâh'a kavuşamayacağı ve ayrılık acısını çekemeyeceği için secdeye kapanıp bir şiir söyler; şiirinde Allah'tan canını almasını ister.
12. Gülşâh, Varka'nın mezarına gittiğinde atından inip şiir söylemeye başlar; çektiği acıları ve talihsizliğini dile getirir.

Yûsuf-ı Meddâh'ın mesnevîsinde yukarıda da görüldüğü gibi gazeller sadece Varka ve Gülşâh'ın ağzından söylenmiştir. Mesnevînin içinde toplam on iki gazel bulunur, bunların yarısı Varka, yarısı da Gülşâh'ın ağzından söylenmiştir. Varka Yemen'e giderken iki sevgilinin birbirlerine söyledikleri gazeller, Varka'nın Hilâl'in Gülşâh için yaptığı sahte mezarın başına gittiğinde söylediği gazel ve Şam'da Gülşâh'ın hatırı için bir ay daha kaldığında her gün ayrılığı düşünüp ağladığı esnada söylediği gazel ile kafiyeleri aynıdır; dördünde de kafiye “-ân”dır. Varka Yemen'e giderken iki sevgilinin birbirlerine söyledikleri gazellerde redif de aynıdır; ikisinin redifi “-um benüm”dür. Varka, Şam'dan

kabilesine dönerken Gülşâh'la vedalaşırken iki sevgili birbirlerine gazel söylerler, bu iki gazelde de kafiyeleşmiş ayındır. Her ikisinde kafiye “-âl”dir.

YM, A'dan farklı olarak altı meclise bölünmüş bir mesnevîdir, bunun Yûsuf-ı Meddâh'ın meddâhlığından kaynaklandığı açıklanabilir. Şair her meclisin başında ve sonunda dinleyicilerine hitap ederek meclisin başladığını ve bittiğini belirler;

El-Meclisü'l-Ûlâ (Birinci Meclis)

Başlayalım meclise biz evvela

Söyleyem yârî kılar sa ben kula [37]

(Biz önce meclise başlayalım, benim kula, (Allah) yardımcı olursa söyleyeyim.)

Ger 'ömür virürise perverdigâr

İrteki meclisde eydevüz haber [297]

(Eğer Tanrı ömür verirse sonraki mecliste haberleri(olanları) anlatırız.)

El-Meclisü's-Şânî (İkinci Meclis)

Çılduk ağâz uş ikinci meclise

Eydeyin söz bâkîsin diñleñ size [298]

(İşte ikinci meclise başladık, size kalan sözü söyleyeyim, siz dinleyin.)

Kimseye gelmesün ol dün gündüzi

Hağ kazâdan şaklasun dâ'im sizi [590]

(O gece gündüz kimsenin başına gelmesin, Allah sizi daima kazadan korusun.)

Sağlîğ-ıla Hağ 'ömür virse bize

Yâ cemâ'at bu sözi yarın size [591]

(Allah bize sıhhat ile ömür versin, ey topluluk bu sözü yarın size...)

Eydelüm siz hâzır olun yarına

Kim ne kıldılar bular birbirine [592]

(Söyleyeyim, siz yarına hazır olun ki bunlar birbirlerine ne yaptılar.)

El-Meclisü's-Şâliş (Üçüncü Meclis)

Hağ yazısıyla getürelüm dile

Ger şalāvāt virür-iseñ 'ışk-ıla [593]

(Allah'ın verdiği talihle dile getirelim, eğer aşk ile salavat çekersen...)

Bu üçüncü meclisi söyleyelüm

Bunlaruñ hālin beyān eyleyelüm [594]

(Bu üçüncü meclisi söyleyelim, bunların durumunu beyan edelim.)

Berriye kavmin ganī kaldı varın

N'idiser eydem saña varın yarın [892]

(Çöl kabilesinin hepsini zengin etti, ne yaptıysa sana hepsini yarın söylerim.)

Tiz geliñ bu meclise Hağdan bize

Ger ola tevfiķ naşihat hem size [893]

(Allah'tan hem bize hem size nasihat uygun olursa bu meclise hızlıca gelin.)

Şeb-hayır olsun hemīşe hāliñüz

Hoş ola yarın yine tiz geliñüz [894]

(Gece hayırlı olsun, her zaman hâliniz hoş olsun, yarın yine hızlıca geliniz.)

Çün gelesiz bunda [siz] yā ehl-i dīn

Muştafāya kim imāmü 'l-müttakīn [895]

(Ey din ehli buraya geldiğiniz zaman Hz. Mustafa'ya ki takva sahiplerinin önderidir...)

'Işk-ıla bir hoş şalāvāt virelüm

Söze andan başlayuban girelüm [896]

(Aşk ile güzel bir salavat çekelim, söze ondan başlayarak girelim.)

El-Meclisü'r-Rābi' (Dördüncü Meclis)

Ger melül olmazısañ yā pür-hüner

Eydeyin dördüncü meclisten haber [897]

(Ey marifetli eğer hüzünlü olmazsan dördüncü meclisten haber verelim.)

'Ömr virürse hudāvend-i cihan

İrteki meclisde işbu dāstān [1177]

(Dünyanın Tanrısı eğer ömür verirse sonraki mecliste bu hikâye...)

Söylene illā iñende tiz gelüñ

Tangrınıñ hıfz u amānında oluñ [1178]

(Söylensin mutlaka çok hızlı gelin, Tanrının koruması ve emanetinde olun.)

El-Meclisü'l-Hāmis (Beşinci Meclis)

Andan öñdin kim girevüz biz söze

Ķā 'ide nedür bilür misiz size [1178]

(Ondan önce ki biz söze gireceğiz kural nedir? Siz bilir misiniz?)

Tangrı adın işidicek 'ışkıla

Getüresiz evvel Allāhı dile [1179]

(Tanrı adını işitince aşk ile önce Allah'ı dile getirin.)

Vācib eyledür saña pes n 'idesin

Çün Muḥammed adını işidesin [1180]

(Senin yapman gereken öyledir, o zaman ne yapasın? Hz. Muhammed'in adını işittiği zaman...)

Cānuña zevk u şafā Ḥaḳdan ire

Ger şalāvāt viresin Peygambere [1181]

(Eğer Hz. Peygambere salavat çekersen Allah'tan canına zevk ve saflık erecek.)

Anda kim 'ālimler adı anıla

Ya meşāyihlerüñ adı zıkr ola [1182]

(O zaman kim bilginlerin adını ansa ya da şeyhlerin adını zikretse...)

Vācib oldur eydesin yā ehl-i dīn

رحمت الله عليهم / جمعین [1183]

(Ey din ehli yapılması gereken Allah'ın rahmeti onların hepsinin üzerine olsun, demektir.)

'İşkıla dutuñ kulak işbu söze

Eydeyim beşinci meclisden size [1184]

(Aşk ile bu söze kulak verin, size beşinci meclisten söyleyeyim.)

Ger 'ömür virürise Rabbü'l-enām

İrteki meclisde hatm ola kelām [1487]

(Bütün mahlûkların Tanrısı eğer ömür verirse sonraki mecliste söz bitecek.)

El-Meclisü's-Sādīs (Altıncı Meclis)

Ol bitürür cümle eksük işleri

Ol irürür menzile kalmışları [1488]

(O bütün eksik işleri bitirir, o kalmışları eve eriştirir.)

Ķul kaçan kim sürçe oldur dest-gīr

İmdi Gülşāhi işitgil kim ne dir [1489]

(Kul ne zaman ayağı takılsa (yardıma ihtiyacı olursa) o yardımcıdır. Şimdi Gülşāh'ı dinle ki ne der.)

Temmetü'l-kitāb

Bi-'avnillahi'l-meliki'l-vehhāb [1744]

(Çok cömert olan Allah'ın yardımıyla kitabı tamamladık.)

Yukarıda belirlendiği gibi şair her meclisin başında genelde bu sözlerden: “Allah bana yardımcı olursa, bana ömür verirse, salavat çekerseniz ve Allah herkese yardımcı olduğunu, ...” birini diyerek başlar ve meclisleri bu cümleleri: “Eğer Allah ömür verirse, Allah taktir etmişse sonraki mecliste olanları anlatırız; Allah sizi kazadan korusun, gece hayırlı olsun, Allah'ın koruması ve emanetinde olun (dinleyicilerine hayır dua eder), ...” kullanarak bitirir.

İki mesnevînin başlangıç kısmında müstakil tevhit, münacat, na't ve dört halife övgüsü türleri olmadığı hâlde A'da bir beyitlik besmele, dört beyitlik tevhit, altı beyitlik na't ve beş beyitlik münacat içerikli bölüme YM'de karşılıklı olarak başlangıç kısmında bir mısralık besmele, yedi beyitlik tevhid, altı beyitlik na't ve ilk meclisi başlamadan hemen önce (32-36. beyitler) beş beyitlik dört halife övgüsü yer almaktadır. Görüldüğü gibi A'da dört halife övgüsü ve YM'de münacat yer almamaktadır. A'da mesnevînin giriş kısmında methiye nazım türünü görmekteyiz; kırk dört beyitlik Gazneli Mahmud'un övgüsüne yer verilmiştir ki YM'de buna karşılık yoktur. Ayrıca A'da herhangi bir başlık taşımamakla

birlikte mesnevînin kökeni ve yazılış sebebinin dile getirildiği ve sebep-i telife denk olduğu düşünülebilecek (66-77. beyitler) on iki beyte YM’de karşılık yoktur. A’da beyit sayısı 2238 olduğu hâlde YM’de beyit sayısı 1744’tür. Aralarında sadece 494 beyit fark olduğu hâlde Yûsuf-ı Meddâh A’ya bağlı kalıp çeviri yoluna gitmemiştir. Bu bölümde de belirlendiği gibi iki mesnevî ayrıntılarda farklıdır.

A ve YM’nin Varka ve Gülşâh mesnevîlerinde kullanılan vezin, nazım şekli, tür ve beyit sayısı karşılaştırıldığında şu sonuçları elde edilir:

- A ve YM’de tüm mesnevî boyunca aynı vezin kullanılmıştır. A’da vezin fe‘ûlün fe‘ûlün fe‘ûlün fe‘ûl; YM’de ise fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün’dür.
- A’da beyit sayısı 2238 olduğu hâlde YM’de beyit sayısı 1744’tür.
- A’da başlık ile kullanılan tek nazım türü methiyedir ve o bölümde Gazneli Mahmud’un övgüsüne yer verilmiştir. Ancak YM’de başlıklı nazım türü yoktur. İki mesnevîdeki başlıksız nazım türleri de şöyledir: A’da bir beyitlik besmele, dört beyitlik tevhit, altı beyitlik na‘t ve beş beyitlik münacat içerikli bölüme YM’de karşılıklı olarak başlangıç kısmında bir mısralık besmele, yedi beyitlik tevhid, altı beyitlik na‘t ve ilk meclisi başlamadan hemen önce (32-36. beyitler) beş beyitlik dört halife övgüsü yer almaktadır. Görüldüğü gibi A’da dört halife övgüsü ve YM’de münacat yer almamaktadır.
- İki mesnevîde farklı nazım şekli olarak sadece gazel görülür ve bu gazellerin vezni mesnevî ile aynıdır. A’da on, YM’de ise on iki gazel bulunur. Ayyukî’nin mesnevîsinde yer alan on gazelden altısı Varka, ikisi Gülşâh ve ikisi de Rebi’nin ağzından söylenmiştir. Yûsuf-ı Meddâh’ın mesnevîsinde yukarıda da görüldüğü gibi gazeller sadece Varka ve Gülşâh’ın ağzından söylenmiştir. Gazellerin yarısı Varka, yarısı da Gülşâh’ın ağzından söylenmiştir.
- Yûsuf-ı Meddâh’ın mesnevîsi Ayyukî’nin mesnevîsinden farklı olarak altı meclise bölünmüş bir mesnevîdir, bunun Yûsuf-ı Meddâh’ın meddâhlığından kaynaklandığı açıklanabilir.

SONUÇ

Varka ve Gülşâh hikâyesi Arap edebiyatından kaynaklanır. Hikâyenin konusu, yerleri, kişilikleri ve kültürleri tamamen Arap kabilelerine aittir. Ancak Arapların çölde yaşamaları ve aşırı tutucu olmaları aşk hikâyelerini kötü sonla bitirse de bu hikâyede bunlar görülmez. Varka ve Gülşâh bir aşk hikâyesi olarak bilinse de içinde birçok savaş ve kahramanlık sahnesinin yer aldığı görülür. Hikâyede aşk ve kahramanlık birleşmiştir. Varka'nın Gülşâh'ı elde etmek için giriştiği savaşlar ve yaptığı kahramalıkların hepsi aşkın ve kahramanlıkların mesnevîde aşk ve kahramanlık özelliklerin bir arada olduğunun göstergesidir.

Türkler İslam'ı kabul ettikten sonra edebiyat ve kültür bakımından İranlılardan etkilenmişlerdir. Bu etkilenişimin bir sonucu olarak XIV. yüzyılda Yûsuf-ı Meddâh Ayyukî'nin yazdığı *Varka ve Gülşâh* mesnevîsinden esinlenerek Türk edebiyatındaki ilk *Varka ve Gülşâh* mesnevîsini yazar. Ancak Yûsuf-ı Meddâh, eserini yazarken Ayyukî'nin eserine bağlı kalmayıp hikâyeye yeni olay ve motifler de katar. Böylece onun eseri telif eser özelliğini taşımaktadır.

Ayyukî'nin yazdığı *Varka ve Gülşâh* mesnevîsi, İran edebiyatının XI. yüzyılında *Şehname*'den sonra elimize geçen tek eser olduğundan çok değerlidir. Aynı zamanda mesnevîde gazel kullanımının ilk örneği olduğu için edebi bakımdan önem taşımaktadır. Yûsuf-ı Meddâh'ın eseri olan *Varka ve Gülşâh* ise halk karşısında okumaya özel yazıldığı için meclisler hâlinde yazılmıştır ve Erzurumlu Darir'in yazdığı *Yûsuf ve Züleyhâ* ile Şeyhoğlu'nun yazdığı *Hurşidnâme* arasındaki boşluğu kapatan değerli bir Türk dili ve edebiyatı belgesidir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde Ayyukî'nin *Varka ve Gülşâh* ile Nizamî'nin *Leylâ ve Mecnun* mesnevîlerinin benzerlikleri yer almaktadır. İki mesnevî arasındaki benzerlikleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Ayyukî mesnevîsinin içinde yer aldığı gazeller, Nizamî'nin ise yazdığı kısa hikâyeler İran edebiyatının bir ilki sayılır.

2. İki hikaye de Arap edebiyatından kaynağını alır. *Varka ve Gülşâh*, Urvat ve Afrâ'nın, *Leylâ ve Mecnun* ise Kays ve Leylâ'nın hikayesinden esinlenerek yazılmıştır.

3. İki şair, hikâyelerin Arap kaynağından farklı olarak eserlerinde savaş sahnelerine de yer verirler. Ayyukî'nin eserinde Varka, Gülşâh'ı elde etmek için üç kere savaşır, Nizamî ise eserinde Nufel'in Leylâ ve Mecnun'un kavuşmaları için Leylâ'nın kabilesi ile yaptığı iki savaşı işler.

4. Bu iki hikâyeye onları nazme dönüştüren Ayyukî ve Nizamî'nin eline geçene kadar halk arasında dilden dile dolaşmış ve değişikliğe uğramışsa da yine de ikisi Arap kültürüne ait özelliklerini yitirmemiştir.

5. İki hikâyenin kaynağı çok hüznü biter ve hikâyenin sonunda iki aşık da genç yaşta ölür.

6. İkisinin kaynağı hüznü şiirlerin söylenmesinin nedenini açıklamaktadır; Urvat, Afrâ'ya; Kays ise Leylâ'ya olan aşkını ve onun ayrılığında çektiği acıları şiirlerinde dile getirir.

7. Her ikisinin kaynağında âşıklar birbiriyle akrabadır. Urvat ve Afrâ kuzenlerdir. Kays da aslında Emevi gençlerinden biridir ve şiirlerini kuzeni için yazar, kuzeninin adını kötüye çıkartmamak için şiirlerini Mecnun mahlasıyla yazar.

8. Leylâ ve Gülşâh'ın aileleri kızlarının duygularını anlayamazlar ve onlar rızaları olmadan evlendirilir. Kızların da bu duruma itiraz etme hakları yoktur. Ancak aşklarına sadık ve vefalıdırlar.

9. İki hikâyede âşıklar arasında insanî aşktan öte, masumane bir aşk yaşanır.

10. İki Hikâyenin sonunda iki âşık sevgililerinin yanına gömülürler ve yeni bir hayata kavuşurlar.

Tezimizin üçüncü bölümünde ise Varka ve Gülşâh mesnevîsinin kaynağı olan Urvat ve Afrâ hikâyesi, Ayyukî ve Yûsuf-ı Meddâh'ın Varka ve Gülşâh hikâyeleri ile tablo hâlinde incelenip yorumlanmıştır; YM, A'dan etkilenerek yazıldığı için iki hikâyeye genel hatlarda birbirlerine benzerler ve ikisi de genelde aynı noktalarda U'dan ayrılırlar. U'da diğerlerine göre aşk daha çok ön plandadır. A ve YM'de ise aşkın yanında kahramanlık da işlenir ve hatta çoğu yerde kahramanlığın aşktan daha belirgin olduğu görülür. Üç hikâyenin arasında başka belirgin fark olarak sevgililer arasındaki engellere değinilebilir. U'da engel olarak sadece aşkın yoksulluğu gösterilirken A ve YM'de yoksulluk da âşıkların arasındaki bir engel olsa da ilk engel değildir. A ve YM'de ilk engel düğün

gecesinde sevgilinin kaçırılmasıdır. Son olarak da A ve YM’de U’dan farklı olarak âşıkların birlikte okula gitmeleri ve hatta YM’de okulda birbirlerine âşik olmalarına değinilebilir. Hâlbuki U’da onların okula gitmelerinden bahsedilmez. Bu fark, İran ve Türk edebiyatında kültür ve medeniyete daha çok önem verildiğinin bir göstergesidir.

Dördüncü bölümde, hikâyenin olay bütünlüğünde “Arayış Yolculuğu Kalıbı” ve “Hâl Değişimi Kalıbı” yöntemleri kullanıldığı tespit edilir.

Tezimizde Ayyukî ile Yûsuf-ı Meddâh’ın Varka ve Gülşâh mesnevîlerinin karşılaştırılması temel konu olarak yer almaktadır, bu kısım çalışmamızın son bölümünde işlenmektedir. İki mesnevî genel hatlarda aynı konuyu işledikleri hâlde ayrıntılarda birbirlerinden ayrılırlar. İki mesnevînin beyitleri tek tek incelenmek suretiyle eserlerin arasındaki farklılıklar tespit edilir ve mesnevîlerin beyitlerinden örnek verilerek açıklanır. Bu farklılıklar 162 bent hâlinde verilmektedir. Aynı zamanda hikâyelerinde yer alan kahraman kadro tablo hâlinde incelenmiştir. İki mesnevînin kahraman kadrosu büyük ölçüde örtüşmektedir. Sadece bazı kahramanlar iki mesnevîde farklı adlarla verilmiştir; Gülşâh’ı düğün gecesinde kaçıran A’da Rebi İbni Adnan, YM’de ise Benî Amr olarak adlandırılmıştır. Varka’nın dayısının adı bir beyitte Mondez, bir beyitte ise Monzer olarak geçer; YM’de ise Selim Şah olarak adlandırılmıştır. Yemen’e saldıran A’da Aden ve Bahreyn kabileleridir ve kabilelerinin şahlarının adları da verilmemiştir. YM’de ise Kîş ve Bahreyn kabileleridir ve onların şahı, Melik Anter olarak adlandırılmıştır. Şam Şahı A’da adı söylenmemiş, YM’de Melik Muhsin olarak adlandırılmıştır. Varka’nın kölesinin adı A’da Sad’dır, YM’de ise zenci köle olarak hitap edilir. İki Mesnevîde farklı kahramanlar da yer almaktadır. A’da Rebi İbni Adnan’ın iki oğlu, Golâm ve Gâlib adlarıyla hikâyede işlenmiştir hâlbuki YM’de bunlardan bahsedilmez. A’da Gülşâh, kölesini Varka’nın yanına gönderir. YM’de ise göndermez ve kölesinden de bahsedilmez. YM’de Şam Şahı Gülşâh’ın vafını, malını işleyen tüccardan duyar. Ancak A’da kimden duyduğu belirlenmez ve böylece o tüccar da işlenmemiştir. YM’de Hz. Muhammed dört halifeyle Şam’a gider. A’da ise sadece sahabeleriyle oraya gittiği belirlenir.

Mesnevîlerde kullanılan vezin, nazım şekilleri ve nazım türlerinin karşılaştırılmasından ise şu sonuçlar elde edilir: A ve YM’de tüm mesnevî boyunca aynı vezin kullanılmıştır. A’da vezin fe‘ûlün fe‘ûlün fe‘ûlün fe‘ûl; YM’de ise fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün’dür. A’da beyit sayısı 2238 olduğu hâlde YM’de beyit sayısı 1744’tür. A’da başlık

ile kullanılan tek nazım türü methiyedir. Ancak YM’de başlıklı nazım türü yoktur. A’da dört halife övgüsü ve YM’de münacat yer almamaktadır. İki mesnevîde farklı nazım şekli olarak sadece gazel görülür ve bu gazellerin vezni mesnevî ile aynıdır. A’da on, YM’de ise on iki gazel bulunur. Ayyukî’nin mesnevîsinde yer alan on gazelden altısı Varka, ikisi Gülşâh ve ikisi de Rebi’nin ağzından söylenmiştir. Yûsuf-ı Meddâh’ın mesnevîsinde gazeller sadece Varka ve Gülşâh’ın ağzından söylenmiştir. Gazellerin yarısı Varka, yarısı da Gülşâh’ın ağzından söylenmiştir. Yûsuf-ı Meddâh’ın mesnevîsi Ayyukî’nin mesnevîsinden farklı olarak altı meclise bölünmüş bir mesnevîdir, bunun Yûsuf-ı Meddâh’ın meddâhlığından kaynaklandığı açıklanabilir.

Sonuç olarak Ayyukî’nin eseri orijinal, Yûsuf-ı Meddâh’ın eseri ise telif eser özelliği gösterir. Bundan yola çıkarak İran edebiyatından Türk edebiyatına geçen mesnevîlerin körü körüne bir taklitle işlenmediği, aynı zamanda şairlerin kendine has özellikler katarak döneminin yaşantısını göz ardı etmeden eserlerini oluşturduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- AHMEDNEJÂD Kamil - DEHKANÎ Şehrîzâd, “Mukâyese-yi Varka ve Golşâh-ı Ayyukî bâ-Leylâ ve Mecnun-ı Nizamî”, **Edebiyat u Zebânhâ Dergisi**, No: 97, Tahran, 2012, s. 36-40.
- AK Coşkun (2012), **Osmanlıca**, Alfa Aktüel Yay., 4. b., Bursa.
- ATEŞ Ahmed, “Varaka ve Gülşâh Mesnevîsinin Kaynakları”, **İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. II, S. 1-2, İstanbul, 1946, ss. 1-20.
-, “Farsça Eski Bir Varka ve Güşah Mesnevîsi”, **İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, İstanbul, 1953, s. 33-50.
- BABÂSAFARÎ Aliasgar, “Dâstân-hâ-yi Âşıkâne ve Hamasî der-Edeb-i Farsî”, **Mutaliat-i İrani Dergisi**, No: 16, Kermân, 2009, ss. 113-132.
- BANARLI Nihad Sâmi, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. I., M.E.B. Yay., İstanbul, 1971.
- DEVELİOĞLU Ferit (2010), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, 26. b., Aydın Kitabevi Yay., Ankara.
- DİLÇİN Cem (1983), **Örneklerler Türk Şiir Bilgisi**, TDK Yay., Ankara.
- (2009), **Yeni Tarama Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara.
- ÇELEBİOĞLU Âmil, **Türk Edebiyatında Mesnevî (XV. yüzyıla kadar)**, Kitabevi Yay., İstanbul, 1999
- EKREMÎ Alireza - KİYÂDE Hasen, **Leylâ ve Mecnun der-Şiir ve Nigâre**, 1. b., Gilân Üniversitesinin Yay., Gilân, 2013.
- ERTAYLAN İsmail Hikmet, **Türk Edebiyatı Örnekleri 1: Varka ve Gülşâh**, Bürhaneddin Erenler Matbaası, İstanbul, 1945.
- FÂZIL Ahmed, “Amîze-yi Aşk ve Hamase bâ-nigâhi be-Varka ve Golşâh-ı Ayyukî”, **İsfahan Üniversitesinin Araştırma Dergisi**, No: 1, İsfahan, 2002, ss. 115-132.
- FURUZENDE Mesud, , “Tahlil-i Sâhtârî-yi Tarh-ı Dâstân-ı Varka ve Golşâh-ı Ayyukî”, **Şehr-i Kürt Üniversitesinin Edebiyat ve Sosyal Bilimler Fakültesinin Dergisi**, No: 60, Şehr-i Kürt, 2008, ss. 65-81.
- GOLÂMHÖSEİN ZÂDE Golâmhosein v.dğr., “Berresî-yi Tatbîkî-yi Mezâmîn-i Âşıkâne-yi Varka ve Golşâh-ı Ayyukî bâ-Asl-i Rivâyet-i Arabî”, **Faslnâme-yi pejuheşhâ-yi zebân ve edebiyât-i Farsî**, No: 2, Tahran 2011, ss. 43-69.

- HADÎVER Hâdî - ŞERÎFÎ Fateme (2010), “Eşterâkât-i Leylâ ve Mecnun-ı Camî, Leylâ vü Mecnun-ı Nizamî ve Leylâ ve Mecnun-ı Emîr Husrev-i Dehlevî”, **Âzâd-ı İslâmî Üniversitesinin Zeban u Edebiyât-ı Fârsî Dergisi**, C. 2, ss. 37-56.
- KANAR Mehmet (2011), **Varka ile Gülşâh**, 1. b., Say Yay., İstanbul.
- YAVUZ Kemal (2005), “Leylâ ile Mecnun Hikâyesinin Edebiyattaki Yeri”, **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, C. 2, ss. 57-69.
- KİYÂ Sâdık, “Âyâ Mesnevî-yi Varka ve Golşâh Hemzemân-ı Şâhnâme-ye Firdevsi Est”, **T.Ü. Edebiyât Fakültesi Dergisi**, No: 4, Tahran, 1954, ss. 49-50.
- KÖKTEKİN Kâzım, **Yûsuf-ı Meddâh-Varka ve Gülşâh**, TDK Yay., Ankara, 2007.
- KÜLEKÇİ Numan (1999), **XI-XX. Yüzyıllar El-Yazması Metinler ve Özellikler Mesnevi Edebiyatı Antolojisi**, C. I, Aktif Yaymevi, Erzurum.
- MAHCUB Mohammad Jafar, “Mesnevî-serâyî der-Zebân-i Farsî tâ-Pâyân-i Karn-ı Penjom-ı Hicrî”, **Tebriz Edebiyat ve Sosyal Bilimler Fakültesinin Dergisi**, No: 65, Tebriz, 1963, ss. 182-213.
- MENGİ Mine (2003), **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, 8. b., Akçağ Yay., Ankara.
- MOHAMMEDÎ Ali, “Dâstân-i Varka ve Golşâh”, **Edebiyat-ı Dâstânî Dergisi**, No: 53, ts., ss. 102-110.
- MOHAMMEDÎ Hâşem, “Dâstân-hâ-yi Manzum-ı Ganâyî der-Edeb-i Farsî”, **Keyhân-i Ferhengî Dergisi**, No: 175, Tahran, 2001, ss. 28-31.
- MOÎN Mohammed, **Ferheng-i Fârsî**, Emir Kebir Yay., Tahran, 1984.
- ÖZÇELİK Kenan, **Yûsuf-ı Meddâh ve Maktel-i Hüseyin (İnceleme-Metin-Sözlük)**, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2008.
- PEYÂMÎ Behnâz (2011), “Tasvîr-i Kahraman-Zen der-Dâstân-hâ-yi Aşıkâne-yi Manzum-ı Fârsî bâ Tekye ber-Manzumehâ-yi Leylâ ve Mecnun”, **Faslname-yi Tahassosi-yi Sebک-Şinasi-yı Nazm ve Nesr-i Farsî (Bahâr-ı Edeb)**, C. 2, ss. 387-403.
- PALA İskender, **Ansiklopedik Divân Şiir Sözlüğü**, Kapı Yay., İstanbul, 2009.
- PÂYDÂR MÜNFERED Pervâne v.dğr., **Reh-âverdî ez-Edeb-i Parsî**, 5. b., İslamî Azad Üniversitesi Yay., Tahran 2014
- SADEKÎ Meryem (2004), **Berresî-yi Sebکşenâhti-yi Varka ve Golşâh-ı Ayyukî**, Tahran Azad Üniversitesi Edebiyat ve Sosyal Bilimler Fakültesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tahran.
- SAFÂ Zebihullah, **Tarih-i Edebiyat-ı İnan**, 11. b., C. I, Firdevs Yay., Tahran, 2012.

-, **Varka ve Golşâh-ı Ayyukî**, Tahran Üniversitesi Yay., Tahran, 1964.
- (1993), “Nazar-ı İcmâlî be-do-Dâstân-ı Tazî”, **Edebiyat u Zebânâ Dergisi**, C. 17, ss. 7-13.
- SEBÂHÎ Tofik, **Tarih-i Edebiyat-ı İran**, 2. b., Zevvar Yay., Tahran, 2009, s. 218.
- SERVETİYÂN Behruz, “Râz-ı Aşk-ı Leylâ ve Mecnun”, dy., ts., ss. 10-29.
- SOTUDİYÂN Mehdi, “Rîşe-yâbî-yi Dâstân-ı Leylâ ve Mecnun”, **Meşhed İslamî Azad Üniversitesinin Edebiyata Özel Faslnamesi**, t.s., ss. 95-119.
- YÂHAKKÎ Mohammed Jafer - DORPOR Meryem, “Tahlîl-i Revâbit-i Şahsiyethâ der-Manzume-yi Leylâ ve Mecnun-ı Nezamî”, **Bustân-ı Edeb Dergisi**, No: 3, Meşhed, 2010, ss. 65-89.
- YILDIZ Alim (2004), “Süleyman Nazif’a Göre İran Edebiyatının Edebiyatımıza Tesiri”, **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. VIII, Sivas, ss. 159-201.
- YILDIZ Ayşe, Türk Edebiyatında Varka ve Gülşâh Mesnevîleri ve Mustafa Çelebi’nin Varka ve Gülşâh Mesnevîsi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2008.
- KAPLAN Mehmet v.dğr., “Yûsuf-ı Meddâh”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, C. VIII., Dergah Yay., İstanbul, 1998.

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

**AYYUKİ İLE YUSUF-I MEDDAH'IN VARKA VE
GÜLŞAH MESNEVİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

II. CİLT

Elham NİKOOSOKHAN SEDGHİ

BURSA – 2015

METİN

I. YÛSUF-I MEDDÂH'IN VARKA VE GÛLŞÂH MESNEVÎSİ'NİN METNİ

DÂSTÂN-I VARÇA VE GÛLŞÂH¹³⁰

Bismillâhirrahmânirrahîm

- 1 İy Hudâvendâ kerîm ü kâr-sâz
Viribiyen gice gündüz kış u yaz
Yürüden ay ü güneş ılduzları
Yaradan iniş yoğu u düzleri
Yağmuru dürr taşı yâkût eyleyen
Yerden ağaç kola kuvvet eyleyen
‘İşkıla mest eyleyen ‘âşıkları
İrgüren maşşûdına şādıkları
- 5 Senden artuğ kimdür iy kâdir paşa
Sen virürsin lezzeti her bir aş
Aş u etmek dürlü ni‘met yem yemiş
Sen virürsin akça pül altun gümüş
Virdüğüne çok şükür yâ Rabbenâ
Cân fidâ olsun resülün ‘ışkına
Günde bizden her dem iy Rabbü’l-enâm
Muştafânuñ rûhına yüz biñ selâm
İki ‘âlem fahrı illâ Muştafâ
Muştafâ vü müctebâ vü bâ-şafâ
- 10 Ol-durur cümle nebîler serveri
Ümmetiseñ sevgil ol peygâmbéri
Uşda anuñ ‘ışkıdur küt-ı revân
Nūrıladur kamu cümle cân-sitân
Biz günâh-kâra şefâ‘at kılısar
Rağmetinden çok ‘inâyet kılısar

¹³⁰ Bu mesnevînin metnini Kazım Köktekin hazılamıştır.

Vir şalāvāt eydeyim bir dāstān
Gör ne mu‘ciz gösterür faḥr-ı cihān

Muṣṭafā devrinde bir ḳavmüñ adı
Zāhir İbn-i Ḥāyy Benī Şeybe-idi

15 Mekke ilinde olurdu berrīde
Varmışdı çavı biliş ü yada

Bunlaruñ iki re‘īsi varıdı
İkisi daḥı ḳarındaşlarıdı

Gey bahādurlarıdı bunlar ḳamu

Erlık içinde dükeli dutdı ḥū

Birinüñ adı Hilāl-i nām-dār

Ol birisinüñ Hümām-ı şeh-süvār

Ḳudretile ol Hümāmuñ bir gice

OḒlı toḒdı balḳ urur dūr-dānece

20 Hem Hilālüñ daḥı bir ḳızı olur
Ol gice ol daḥı bir gevher bulur

Varka virdiler Hümām oḒlına ad

Ḳız adı Güleşāhıdı iy ḥōş-nihād

İkisi gevher-durur hem gey arı

Ṭayalar emzürdi bir yıl bunları

Çünki bunlar bir yaşına degdiler

Ay u güneş Tañrı şun‘ın añdılar

Didiler iy viribiyen şubh u şām

Nuṭfeden ḳılduñ güneş bedr-i tamām

25 Şun‘uña ahsent iy naḳḳāş-ı ḥōş
Ḳatre şudan sen ḳılursın ay güneş

Ata ana bunlaruñla oldı şād

Ḳıldılar beşikde iken nām-zād

Beş yaşadı ol iki hūb-ı Hoten
Yüzleri gül taneleri berg-i semen
Her birinüñ zülfi bir müşgīn kemend
Her girih biñ ‘āşıkuñ cānına bend
Şīve ile gönül alur gözleri
‘Āşıkā cānlar bağışlar gözleri

- 30 Hadden aşā ol iki bedr-i münīr
Hüsn içinde görklüyidi bī-nazīr
Mektebe virdiler ikisin bile
Tā bular ‘ilm ü edeb hāşıl ide
Hakkuñ aşhābları kamu uludur
Anları sevmeyen itden uludur
Bū Bekir şiddīk ‘Ömer ‘Osman ‘Alī
Kim bulardur Aḥmedüñ kudret eli
Her biri[si] bunlaruñ bir pehlevān
Kudret elinde kılıç durur ‘ayān

- 35 Ol ki zāhir bildi islāmuñ dīnin
Hem şefā‘at kılısar aña yarın
Oldur āḥir ḥurşīd ü āḥir zamān
Evvel oldur āḥir oldur bī-gümān

EL-MECLİSÜ’L-ÜLĀ

Başlayalum meclise biz evvelā
Söyleyem yārī kılırsa ben kula
Mektebe ikisi bile varurıdı
Hāce anlara sebaḳ virürıdı
Mekteb içinde bular biri birin
Cān içinde sevişüp kıldı yirin

- 40 ‘Āşık olup birbirin sevişdiler
Ney gibi ‘ışk odına kavuşdılar
Bile gelürlerdi yine eve
Gice girürlerdi bir döşege
Bir döşekde her gice ol iki nūr
Koçuşuban yaturıdı mişl-i hūr
Çünkü döşekden dururlar here seher
Evde toğmış şanasın şems ü kamer
Ayrılamaz birbirinden bir nefes
‘İşk düşvār fūrkat u saht aña pes
- 45 ‘Āşıkun cānını ayru görme sen
Şüretile gerçi ayru deriden
Vaşl olur ma‘şūka ‘āşık cānları
Dirilemez ayrucağız anları
Varķa vü Gülşāh ikisi kand-leb
Hāşıl itdiler bular ‘ilm ü edeb
Yazı yazmaķ oķımaķ öğrendiler
Çünkü yedi yaşına degdi bular
Bir şilāh-şüre virür oğlın Hümām
Tā ki erlik lu‘bın öğrene tamām
- 50 Birbirinden bir sā‘at ayru düşer
Her birisi bir yaña şayru düşer
Görmedi Gülşāh bir dem Varķayı
Varķa ağlar ister ol tolu ayı
Anlarun şabr u qarārı qalmadı
Mūnisi Gülşāhı çünkim görmedi
Döyemediler bular ayrulığa
Yüz çevirdiler bular şayrulığa

- Birbirin görmeyüb(en) zārī kıılır
Hasretile ayrılıkıdan yaqılır
- 55 Çünkü bildi kıızınıñ hālin Hilāl
Varqasuz Gülşāha irişür zevāl
- Bildiler Hayyī Benī Şeybe kamu
Kim sevişmişler ol iki māh-rū
- Qamular dir maşlahat oldur hemīn
Varqa vü Gülşāh olalar hem-nişīn
- İltūñüz Gülşāhı anda dağı siz
Ağlamasun yalıñuz bunda bu kıız
- Ger ol üstāda varurisa yana
Varqayıla göñli anda avına
- 60 Kim oları birbirinden ayıra
Maşleme yüklenüben qana gire
- Anı dağı virdiler ol ustaya
Haqqını qavl itdiler aydan aya
- Vardı Varqa qatına ol māh-veş
Tā ki ögrene şilāh-şūr ola hāş
- On iki yaşına degince tamām
Qıldılar ta‘līm ol işi müdām
- Çünkü yitdi ‘ömri on iki yıla
Hoş silāh-şūr oldu ikisi bile
- 65 Varduğınca ‘ışq odı gālib olur
Birbirine cānları rāğıb olur
- Ol halāyık cem‘ oldu bir yere
Qavmi tā Gülşāhı Varqaya vire
- Didiler ki iy re’isler biz kamu
Cümlemüz aña rāzīyuz iy ‘amū

- Ṭālibiyüz kamumuz bir hācetüñ
Yoğ dimeñ kim oldur iki ḥasretüñ
Maşlahatdur kim baqasız ḥāline
Viresiz Gülşāhı Varka eline
- 70 Her murādına degeler gör bular
Hem bize raḥmet kıla Perverdigār
Maşlahatdur diyü kıldılar ḳabül
Ol re'isler evlerine kıldı yol
Geldiler evlerine oturdılar
Ol mübārek iş için el urdılar
Yedi gün toy u düğün oldı müdām
ḳıldılar hep yarağın cümle tamām
Gerekidi gele Gülşāh ol gice
İşit imdi Tangrınuñuñ ḥükmi nice
- 75 Varıdı bir ḳavm bunlara yaqın
Cümlesi bī-dīnidi kibr ü la'ın
Her birine ad viren ol üstād
Bunlara Ḥayyu Benī Ḥayf urdı ad
Beglerinüñ adı hem küfr-i şedīd
Ol begüñ adı Benī 'Amr-ı pelīd
Vaşfını Gülşāhuñ işitmişidi
Cānını 'ışk odına atmışıdı
'Āşık oldı görmedin ol bed-fi'āl
Şabrı hergiz ḳalmadı şa'b oldı ḥāl
- 80 'Āḳıbet endīşe kıldı kendüzi
Atasından dileyem bir ol kıızı
Eylügile kıızı virürse alam
Virmezise ben bilürem ne ḳılam

Cem' kıldı leşkerin her ne ki var
Bindürüp altmış biñ er oldı süvār

'Azm kıldı leşkerin aldı gelür
İşidür yolda düğün olmuş olur

Didiler kim gelmeñüz iy beg niye
Bil ki Gülşāhı virürler Varķaya

85 Hāzır ol kim bu gice ere varur
Çün işidür yüzine elin vurur

Eydür andan geçdi işüm kim varam

Varuban gelince kızın dileyem

Şöyle gerekdür ki bu gice baña

Hoş şebīhün eyleyem varam aña

Ol düğün içinde Gülşāhı kapam

Hoş murāduma irem öpem қоçam

Geldi leşker çünkü irişdi yakın

Puşıya girdi gice kıldı aķın

90 Vay aña kim kāfirün hışmı dege
Big gelüp şāhı iletür gerdege

Her birisi 'işrete meşgūlıdı

Der-peyince hūrinün hoş gülıdı

Ne Hümām āgāh oturur ne Hilāl

Bunlaruñ 'işine irişdi zevāl

Çün Benī 'Amırı şebīhün eyledi

Ol kavimi tārūmār itdi şıdı

Aldı Gülşāhı Benī 'Amr ol zamān

Eydüridi hamle kılıñ pehlevān

95 Hamle kıldı cümle ol altmış biñ er
N'eylesün deryā katında bir pıñar

Ġāfilidi ol ħalāyık nā-gehān
Bunlara irdi azā-yı āsumān
Çün azā gökden ine göz bağlanur
İy nice cān u gönüller taqlanur
Tā ħaber olunca ki yine çeri
Ġāfilin başdı on iki biñ eri
N'eylesün bunlar amusı açdılar
Cān atup bir debiye onışdılar

100 Yağmaladılar bularuñ varını

Mālını esbābını tavarını
ıldı Gülřāhı esīr ol nā-bekār
Ol nigārīn aqlarıdı zār zār

şİ'R-İ GÜLřĀH

Eydüridi kim bu çarĥ-ı dūn vefā
Cevr ıldı gerdiř-i gerdūn baña
Yārimūñ vařlından ayırdı beni
Ne atı zecr eyledi bu dūn baña
Kendü gözüm yaşına ġarĥ olmuşam
Ġod ne ħācet Dicle vü Ceyĥūn bana

105 Ben eger Mecnūnısam Leylā anı

Leylāyısam gelgil iy Mecnūn baña
Tīz iriş vaqtidür iy cānlar cānı
oma kim ařd ide ol mel'ūn baña
İy yigitler řāhı hergiz olmasun
Senden artuĥ kimsene maqrūn baña
Bir ıluñı virmeyem ger virseler
Māl-ı Kısra dār-ı ārūnı baña

- Gelgil imdi boyı servi şemn-i dil
Kim saña qurbān olam iy cān u dil
- 110 Aldı Gülşāhı Benī ‘Amr ol zamān
Geldiler yola girüp oldu revān
Bu yañadan çün Hümāmile Hilāl
Cem‘ oldu ol şınuq leşker melāl
Bir depenüñ üstine dirildiler
Varqa bunları dönüp başmaq diler
Anası eydür ki oğlum sākin ol
İtre olsun tā bilevüz kimdür ol
İn atuñdan intizār olğıl taña
Bunları cāsūslayavuz dört yaña
- 115 Çünki bellü bilevüz kimler-durur
Kim gelüben il içinde dūn durur
Atlanavuz sürevüz izin başa
Ol qavimi kıravuz kökin kese
Çün bulardan kīnümüzi alavuz
Hem alup Gülşāhı eve gelevüz
Çün şabāh oldu Hümāmile Hilāl
Varqa miskīn kayğudan oldu melāl
Dört yaña cāsūs perākende kıılır
Ne qavimdür anları añlar bilür
- 120 Geldi cāsūslar haber getürdiler
Bildiler Hıyyu Benī Hıyfdur bular
Kim Benī ‘Amr-ı pelīdimiş ol gelen
Dūn içinde bunlara bu iş kıılan
‘Askeri altmış biñ er [kāfir] kamu
Yoğıdı anda bir sünnī iy ‘amū

- Ol imiş kim Gölřāhi kıldı esīr
Urdılar Hāyyī Benī Şeybe nefīr
Pes yūridiler Hilālile Hūmām
On iki biñ er çeri bindi tamām
- 125 Sürdi ardınca revān oldu gider
İşid imdi Benī ‘Amrī kim n’ider
Sürdi ol gün irte kuşluğa değin
Kondi bir hōř merg-zāra ol la‘īn
Kondi leşker cümle çādır kurdılar
İndiler altmış biñ er oturdılar
Diñmedi hiç Gölřāhuñ gözi yaşı
‘İşka ğarķ olmışıdı içi taşı
Olmışıdı Varķa ‘ışkından cünūn
Gözlerinden aķıdur seylāb-ı hūn
- 130 Gāh gelür ‘aķlı vū gāh bī-hūř olur
Gāh kıllur zārī vū gāh hāmūř olur
Kātına geldi Benī ‘Amr ol zamān
Eytdi yā Gölřāh bunca ne fięān
Yā nigārīn ağlamağı ķo avın
Ben senūñ řimden girü uř sen sevin
Hiç cevāb eytmedi aña ol nigār
Yire bakup ağlarıdı zār zār
Aķıdurdı nergis ü mest-i ğarāb
Göl yañaęı üzre ķatre ķatre āb
- 135 Di[r]īęā didi Benī ‘Amr ol zamān
Didi yā Gölřāh nedür bunca fięān
Varķa içün ğayf ola ağlayasın
Yāhud ‘ıřķına göñül bağlayasın

Ṭıyre oldı ol Benī ‘Amr iy aḥī
Eytdi iy Gülşāh ağlama daḥı
Ben severem seni sen Varḳayıçün
Ağlayu zārī kılırsın dün ü gün
Sen hele göñlüñi şaḳın Varḳanuñ
Ḳarşuña dutup uram boynın anuñ

- 140 Varḳa gibi biñ ḳulum var ḳapuda
Her birisi ḳulluḳ ider ṭapuda
Bir dem ārām itmeyüp tā ben anı
Öldürüben aḳıdam andan ḳanı
Ḥışmıla ṭolmuş Benī ‘Amruñ gözi
Ḳaḳımaḳdan dilde ṭutılur sözi
Çıkdı Gülşāhuñ ḳatından ol zamān
Geldi kendi bār-gāhına revān
Geldi meşḡül oldı bezm-i ‘işrete
İşid imdi Varḳa aḥvāli n’ite

- 145 Çün Hilālile Hümām oldı revān
Öyle vaḳtinde irişdi nā-gehān
Ḳıldılar şol dem Benī ‘Amra ḥaber
Ḥāzır ol kim geldi on iki biñ er
İrdi uş Varḳa Hümāmile Hilāl
Fāriḡ oturmak saña bu dem ḥayāl
Didi ol kāfir kim atlansun çeri
Ṭul-i ‘ömri düreyim didi arı
Bindi leşker cümle münīr ü nezīr
Kūsile hem söyledi zūrñā nefīr

- 150 Ṭoldı ‘alem kūsile ḥarbüñ sözi
Ḥarbden mīşe gibi ṭoldı yazı

Tuğ ‘älemler başı göge irdiler
Cenk için küs u nakâre urdılar
Şaf durup durdı kâmusı intizâr
Nâ-gehân irdi Hümâm-ı nâm-dâr
İrdi ardınca Hilâl-i pehlivân
Der-peyince irdi Varğa nev-civân
İrdi bile hem on iki biñ ‘Arab
Geymişidi cümlesi sâz u seleb

155 Çalınur küs u nefîr ü kerre-nây
Tuğ süñü sancağ ‘alem başları ay
Cümle leşker top top u cavğ cavğ
Her biri pülâd geymiş taht-ı fevğ
Kâmusı atdan aşğa indiler
Bunlara karşı bire bir kondılar
Çadırın kurdı tınâb-ender-tınâb
Gün yüzine karşı tutdılar niğâb
Bâr-gâh ü hayme çadır kurdılar
Girüben çadırlara oturdılar

160 Ol gün anda kıldılar bunlar qarâr
Ol Benî ‘Amr-ı la‘în ol hâk-sâr
Girü döndi bâr-gâhına yine
Girdi Gülşahuñ içerü katına
Eytdi yâ Gülşâh gül yüzlü şanem
Varğa’ı terk eylegil yârüñ benem
Gel gönül vir kim saña bu gencümi
Küllî virem zâyi’ idem rencümi
La‘l ü pîrûze cevâhir kıymetî
On yedi şandûğ virem on biñ atı

- 165 amusın virdüm saña iy yüzi gül
Rāzī ol ben saña ul aqlama gül
Mālum u cānum fidā olsun saña
Māluma sen hākīm ol öñden şoña
Öldüreyim Vara'ı gel benüm ol
Ben ten olayın saña sen cānum ol
Söyledi çok işbu resme ol la'ın
Gelmedi Gülşāh aña hergiz yakın
Çünkü bulmadı rızā hoşluğıla
Gör bu kez Gülşāha ol it ne ıla
- 170 Eytdi yā Gülşāh azdurduñ beni
Vara 'ışkı ılmış āşufte seni
İRte anı öldürem başın kesem
Tıp idüben evde arşuña aşam
Seni bu hayme diregine şaram
Hep yalınca eyleyüp amı vuram
Andan iş idem saña iy bī-aber
Kim ılurlar fāhıřeye her bendler
Sen ne lāyıqsın işiye hem bege
Ādemīler lāyık olur dōşege
- 175 Tıyre olup didi getürüñ süci
Diler ol bī-āreye ıla güci
Aşam oldu çün getürdiler hamīr
Ol yavuz mel'ün bu Gülşāha akır
Ol nigārīni şaraor direge
amıyı yanında or tā kim dōge
Başdan ayağa kemend ile tolar
Ol nigāruñ gözi yaşıla tolar

Gözlerinden ağıdur dür-dānesin
Añup ol yigitlerüñ merdānesin

- 180 Bağlu Gülşāh anda bī-çāre hāzīn
Geldi ol mel‘ün oturdı hışm u kīn
Tolduruban kadehle süci içer
Cur‘asın Gülşāhuñ üstine saçar
Eydüridi kim bu dem ser-hōş olam
Ben bilürem kim saña ne iş kılam
Çünkü hōş oldı başı ol cāhilüñ
Eytdi turuñ çadırı halvet kıluñ
Kamu taşra çıkdılar ol kaltabān
Yavlaq esirmişidi turdı revān

- 185 Dileridi ol gice Gülşāhıla
Şöyle kim dimişidi anı kıla
Süci burdı boynını yüzinkoyu
Düşdi yirinden geberdi uyuyu
Gördi Gülşāh anı kim düşdi yüzün
Dutdı Haq dergāhına ol dem yüzün
Dir ilāhī sen bilürsin hālümü
Hod ne hācet ben diyem ahvālümü

Şİ‘R-İ GÜLŞĀH

- Bend içinde bunda kaldum ben esīr
Sen meded irgür baña yā dest-gīr
190 ‘Āşıkam zālīm eline düşmişem
Kim yüzi çirkīn sözi hōr u haqīr
Bir yaña Varqa hayālin çekerem
Bir yaña düşmen saçum alup sürür

İy ‘aceb kim hicr yolından çıkup
Göstere mi yüzün ol mäh-ı münîr

Viribigil Varğa’ı bu dün baña
Luţfuñıla cānuma feryād erür

Hasretile düni gün bağrum bişer
‘Işk odına tutuşup cānum erir

- 195 Gelse görse kim döşekler yirine
Uş kemend oldı baña zībā ħarîr
Ben kemend içinde bağlu bu gice
Varğa miskînüñ ‘aceb ħālî nice
Bunda tutar Varğa ‘ışkına gözün
İşit imdi eydeyin Varğa sözün
Dönüñ iki yahşî geçdi nā-gehān
Turdı şol dem Varğa-i nev-pehlevān
‘Işk-ı Gülşāhuñ anı şeydā kıılır
Kendünize şeb-revāne ton geyür

- 200 Geydi şeb-rev tonların ol ser-firāz
Didi sığındum saña iy bî-niyāz
Yā ilāhî sen oñargıl işümi
Sen kolay getür bulayın işümi
Varğa çıkdı ħaymesinden yaluñuz
Kimseye dimedi bile gelüñüz
Varğa düşmen ħaymesi yolın tutar
Bār-gāhına Benî ‘Amruñ yiter
Dün buçuğı ħaymeye irmişidi
Pās-bānlar uykuya varmışıdı

- 205 Ĥaymenüñ Varğa gizendi ardına
İrdi dermān ol nigāruñ derdine

Yol virürse Tangrı ol ʈoluaya
Varqa çün girür içerü Һaymeye
Ol nigārīn kendü Һālin söylenür
Gāh āh ider gāh zārī eylenür
Gördi kim bir kişi içerü girür
Bildi Gülşāh anı kim Varqa-durur
Dileridi āh ideydi ol nigār
Varqa ağızın ʈıtdı eydür zīnhār

210 Olmasun kim yā nigār āh idesin
Ger dilerseñ sağı selāmet gidesin
Varqanuñ Gülşāh işitdi pendini
Varqa Gülşāhuñ götürdi bendini
Һaymeden çıkdı bular Һōş şād-kām
Urdılar leşkerleri yolına kām
Ol gidişüñ sürse ardınca ‘ikāb
Yatmaya kendünize kıla ‘itāb
İrdiler bunlar çerinüñ ucına
Kavmine oldu Һaber kim uş yine

215 Varqa Gülşāhı götürdi yağıdan
Ol Benī ‘Amr-ı la‘īn ü ʈāğīden
ʈāğīden bu leşkeri Gülşāh-içün
Başın oynadı vefā-dār yāri-çün
Varqaya ol kavm kıldı āferīn
Cümle şād oldu sevindi birbirin
Urdılar ʈabl-ı beşāret tā şabāh
Şād-kām oldu kamu ehl-i şalāh
Çün şabāh oldu Benī ‘Amruñ özi
Kağımağdan kanıla ʈoldı gözi

- 220 Didi atlansun çeri tîz işbu dem
Ben kılayın Varқанuñ ‘ömrini kem
Bindi şol sâ‘at ol altmış biñ çeri
Getürür tuğ u ‘alem sancakları
Bu yaña bindi Hilâl-ile Hümām
Varқа Gülşāh on iki biñ er tamām
İki leşker çün naķāre urdılar
Biri birine muķābil turdılar
Sürdi meydāna Benī ‘Amr atını
Na‘ra urdı eytdi ol Varқа қanı
- 225 Bu gice kim şöyle uğruluğıla
İledüñ Gülşāhı küll erligile
Sağ selāmet cānuñī bundan ilet
Haşmuña karşı turup kılıç bilet
Dileridi Varқа meydāna gire
Nicedür erlik aña bir göstere
Komadı Gülşāh men‘ itdi anı
Didi ben öldüreyin ol hāyini
Hīle ile bu beni kıldı esīr
Göstereyin ben buña hālını bir
- 230 Darb uram anı yıķam yüzinkoyu
Şöyle katuña getürem sürüyü
Varқа eydür yā nigārīn bu sözi
Söyleme nā-gāh ura yağmā bizi
Ben varam meydāna sen āsāyiş ol
Kılmadı Gülşāh anuñ sözin ķabül
Kendüye sāz u silāhın bağladı
Varқанuñ līkin yüregin tağladı

- Geydi yatın sürdi meydāna atın
Harbe elinde bürümüŝ ŝüretin
- 235 İrdi şol dem hamle kıldı hamlesin
şavdı anuñ hamlesin ‘Amr-ı la‘ın
Ol hō gürbüz pehlivānıdı be-nām
Eyledi üç hamle ol bedr-i tamām
Çün bu kez nevbet Benī ‘Amra deger
Kıldı bir darbıla Gülŝāhı esir
Kullarına virdi iltürler anı
Āh kıldı Varқанuñ yandı cānı
Dileridi Varқа hamle kıladı
Atı çılburın atası komadı
- 240 Eytdi yā oğlum kayırma şabr kııl
Pehlevāndur bu anı sen bellü bil
Ben girem meydāna gel sen fāriğ ol
Virmedi hergiz Hümām oğlına yol
Sürdi meydāna atını ol zamān
Karşu turdı ol Benī ‘Amra revān
Eydüridi hamle kııl bu dem baña
Göstereyim işbu dem erlik saña
Didi ol kāfir kim ilk hamle senüñ
Hamle kııl kim çıkmağa iver canuñ
- 245 Ol la‘ine kıldı üç hamle Hümām
Men‘ kıldı hamlesin hōŝ ŝād-kām
Kıldı ol kāfir dağı üç hamlesin
şavdı anı ol Hümām-ı pāk-din
Gürz-ile süñiyile düriŝdiler
Öyle olunca katı uruŝdılar

- Varqa ata köhnemiş hem pīridi
Kuvveti yok tākati taqşīridi
Orta yirde geçdi kırk hamle haṭā
Kamçı vurdı ol la‘īn şol dem ata
- 250 Sürdi atını Hümāmūñ üstine
İrdi tīg irgürdi anuñ qaşdına
Ol qolı kanlu Benī ‘Amr-ı pelīd
Varqanuñ atasını kıldı şehīd
Varqa çün gördi atası hālını
Zārılıq kıldı dutuban bilini
Eytđi beni yalıñuz kōduñ ata
Zāri kılup kamçı vurdı tīz ata
İndi Varqa ol dem atından yire
Kişi kendü atasın kaçan yire
- 255 Urdı yüzün atasınuñ yüzine
Qaşd kıldı kim kıya kendüzine
Kōmadı kullar getürdi atasın
Na‘ra urdı ol Benī ‘Amr-ı la‘īn
Eydür iy Varqa yüregüñ taqlama
Atuña kavuşdurayım aqlama
Varqa ol dem oldı atına süvār
Sürdi atın ilerü ol nām-dār
Didi yā mel‘ün ögünme aç gözün
Kendü haddüñce digil her bir sözün
- 260 Benüm atam yaşını sürmişidi
‘Ömri āhir vaktine irmişidi
Gerçi kendü sāl-hurde pīr-idi
Ol yigitlikde cihānda bir idi

- Uş benem Varğa harîfûñ hamle kı
İy utanmaz hâyin iy kibr ü hacîl
Gösterem erlik saña lu‘b u hüner
Kûh-ı Kâfisañ kılam zîr ü zeber
Çün Benî ‘Amr işidür süñü alur
Kamçı urur atına hamle kıtur
- 265 Varğa şavdı hamlesini atınuñ
Üzerine muhkem oturdı atuñ
Girü döndi gürz urdı Varğaya
Ger kayaya vursa düşerdi kaya
Men‘ kıldı gürzini dahı anuñ
Olmadı beñzi teğayyür Varğanuñ
Hamle kıldı dardı ol kâfir kılıç
Men‘ kıldı Varğa kayurmadı hiç
Varğa dahı hamle kıldı şürıla
Redd kıldı yüz belâ vü zürıla
- 270 kıldı bu üç hamle vü üç hamle ol
Varğadan göñli teğayyür hem melül
Çünki ahşam vaqt irişdi nâ-gehân
Tabl-ı âsâyiş uruldı ol zamân
Leşkerine döndi ol kâfir girü
Varğa havfindan anuñ beñzi şaru
Varğa dahı girü döndi kavmine
İrdi şol sâ‘at ki tâ atdan ine
Karşu geldi cümle kavm-ile Hilâl
Ulu kiçi er ü ‘avrat kıız ‘ıyâl
- 275 Hamle kıldılar Hümâm içün gülü
Gazâya vardı Benî Şeybe kamu

Şöyle kim resimle Varka atasın
Kodılar toprağa tıtdılar yasın
Ol gice bunlar Hümām-içün delim
Zārı kıldı kaygulu oldu ‘azīm
Bunlar anda zārı kıldılar hazīn
Sen işit imdi Benī ‘Amruñ sözün
Didi ol kāfir ki Gülşāhum kanı
Tiz getirüñ bunda göreyim anı

280 Vardılar Gülşāhı tiz getürdiler
Hüküm kıldı bendini götürdiler
Didi yā Gülşāh rāzī ol sen baña
Kim virem cümle hazīnemi saña
Cevher ü altun u gümüş māl tavar
Senüñ olsun cümlesi iy hōş nigār
Ger rızā virmeziseñ hōşluğıla
Ben idem işümi ser-hōşluğıla
Kıldı Gülşāh gönli içinde sağış
Olmasun kim ziyāna vara bu iş

285 Ben bunuñıla müdürā ideyin
Bu işe mekr ile çāre ideyin
Ol nigārīn eydür ol dem yā emīr
Olmaya senden ulu beglerde bir
Ben bilürem sen ulusın kamudan
Hem aşıl-zāde saħī hem pehlevān
Cevher ü altun gümüş māl u kumāş
Cümle senüñ ben saña bir karavaş
Hōd ne hācet bunca bu luğf u kerem
Rāzīyam ben saña seni severem

290 orqum illā Varqadandur ger anı
Öldürüseñ ben abūl idem seni
Ger anuñ başın getüresin baña
almaya ayruq dağı ‘özüüm saña
Ben senüñem sen benüm olğıl müdām
Senden artuq hōd baña kimse harām
Çün işitdi işbu sözi ol la‘ın
Şaçdı Gülşāh üstine dürr-i şemīn
Eydür āhır şöyle digil yā nigār
İRte anı öldüreyim zār ü zār

295 Ger dilerseñ şöyle diri getürem
Her ne iş kim sen diyesin bitürem
Bunlar onda şabr kıldı ol gice
İşit imdi Tangrunuñ hükmin nice
Ger ‘ömür virürise perverdigār
İRteki meclisde eydevüz haber

EI-MECLİSÜ’Ş-ŞĀNĪ

ılduq āgāz uş ikinci meclise
Eydeyin söz bāısın diñleñ size
Çün şabāh oldu iki leşker yine
Bindi arşu tırdılar birbirine
300 Ol Benī ‘Amr-ı la‘ın ü pür-sitem
Sürdi meydāna atını ol adem
Didi yā Varqa eriseñ gel berü
Dünileyin cenk idelüm bir girü
Varqa meydāna yine sürdi atın
Görmüşidi Varqanuñ dün heybetin

- Çün yakın geldi muķābil oldılar
Buğz u hışm u kīnile hem tırdılar
Kamçı urdı ol Benī ‘Amr atına
Hamle kıldı irdi Varķa ķatına
- 305 Varķa anuñ hamlesini redd ider
Varķanuñ ol hamlesi zaķmın yider
Kıřluĝa deĝin yüregi tıldı hūn
Varķa elinden ‘āzīm oldu zebūn
Şatırıldı cümleden ol nev-cüvān
Çekdi tıĝın hamle kıldı nā-gehān
İrdi elinde kılıç yalıñ iti
Dileridi indüre sürçdi atı
Düşdi başı üstine ol bād-pāy
Oldı atından cüdā ol tılu ay
- 310 Birbirin üstine atdılar kemend
Varķanuñ baĝladılar boynına bend
Gördi Gülşāh ol yigitler şāhını
Getürürler süriyü yandı cānı
Tıonı altına demür geydi nigār
Bir ķatıruñ üstine oldu süvār
Çün yakın irdi nigārīn ol zamān
Didi kuvvet ķoluña yā pehlevān
Çünki bu ĝaddārı sen kılduñ esīr
Getür imdi ipini elüme vir
- 315 Bir ‘azābıla kılam buña cezā
Bu bilür mi kim neler kıldı bize
Varķa eyle şandı kim gerçek-durur
Dirliği ümmīzinüñ terkin urur

Eytdi yavuz ‘avrata Haxdan belā
İy dirīgā bu kez oldum mübtelā

Varqa’ı Gülşāh eline virdiler
Çün teberrā kıldı andan gördiler

Ol nigārīn Varqa’ı iltür keşān
Ya’nī kaqımış olur ol gülsitān

320 Uzadı biraz Benī ‘Amr ilerü
Varқанuñ Gülşāh elin şeşdi girü
Döndi ol kāfir girü kıldı nazar
Varқанuñ elin şeşik gördi meger
Ol la‘īn eydür nigārum n’eyledüñ
Varқанuñ elin niçün şeşik koduñ
Şeşmegil dir düşmenümüñ elini
Didi kim ço bildüreyim hālini
Çün bunu virdüñ baña sen sākin ol
Bunu yoq tut guşşadan sen emīn ol

325 Ben süñügi bendini sökem bunuñ
Dişlerini taşıla dökem bunuñ
Eyle şandı kim Benī ‘Amruñ özi
Gerçek eydür şandı Gülşāh ol sözi
Emn oldı ol la‘īn döndi gider
Sen işid kim Gülşāh imdi gör n’ider
Didi yā Varqa biraz arқun yüri
Gelmegil dir tiz ayağuñı süri
Varqa çün bildi anı gerçek-durur
Gelmez olur ya’nī ipin çekdürür

330 Kaqır ol Gülşāh aña tiz yüri dir
Kula eydür şol süñüyi berü vir

Yürümezse ben bunu yürüdeyin
Öldürüp yüzinkoyu sürüdeyin
Virdi eline süñüyi ol gulām
Eline aldı añı ol bedr-i tamām
Ol süñü hōd harbe-idi gey iti
Urdı Gülşāh bağrından ol iti
Geçdi bağrından u gögsinden yara
Düşdi öldi çün katı oldu yara

335 Varķaya ol kāfirüñ virdi atın
Didi bin hōş sağlu şollu oķ atın
Varķanuñ çün göğe açdurdı topın
Eydür imdi bu çeriye bir depin
Ĥamle kılalum gel ikimüz bile
Biz yiterüz bunlara bugün belā
Çün depindiler şıdılar leşkeri
Küşteden püşte yığıldı ol çeri
Ol Benī ‘Amruñ başını kesdiler
Bir süñünün üzerine aşdılar

340 Kıldı yağmā bunlaruñ tavarını
Raĥt u büngāh ellerinde varını
Raĥt u büngāhı yirinde kodılar
Ne varısa kamudan el yudılar
Döndi bunlar girü kendü yirine
Kim yavuzluķ iderise yirine
Geldiler Ĥayyu Benī Şeybe Hilāl
Kıldılar düşmenlerini künd ü lāl
Düşdi düşmenler bularuñ evine
Şimdiden girü bular hōş sevine

345 ‘İyş ü nüş u zevk temâsâ dem olur
Varğa hõş Gülşâhıla hem-dem olur

‘İşk içinde ikisi hayrânıdı
Ol buña dirlik bu aña cānıdı

Biri birin bir dem eger görmese
Döneridi bunlaruñ ‘ışkı ye’se

Nitekim ayru düşer şudan semek
Bīm olıdı kim olurlardı helāk

Ol kavim çün bunları böyle görür
Didiler kim maşlahat eyle-durur

350 Yā Hilāl şimdi gerek Gülşâhı siz
Dügün idüp Varğaya tiz verisiz

Müstahakdur ol iki birbirine
Komañuz bugünkü işi yarına

Çün Hilāl itdi kabül işbu sözi
Şāz olup geldi evine kendüzi

Eytdi ‘avrat sen ne dirsın bu söze
Halk şöyle maşlahat gördi bize

Ben rızā virdüm ki Gülşâhı virem
Rāzī ol sen dağı yā ehl-i harem

355 Gel sevindür ol iki bī-çāre’i
Vaşl idüp birbirine kıl çāre’i

Yoḥsa nā-gāh ol ferişte ile hūr
Dirliğinden kendüler elini yur

‘Avrat eydür Varğa olmışdur yetīm
Şimdi Varğa kim yaña Gülşâh kim

Yoḥ elinde hānumān altun gümüş
Söyleme bu sözi kim olmaz bu iş

- Varķanuñ ĉün eli irmez altuna
Bir kızumı virmezem varsun tuna
- 360 ‘Avratına söyledi yine Hilāl
Didi danuķdur bize ol bī-zevāl
Bunları birbirine iy hōş-nihād
İkimüz kılduķ beşikde nām-zād
Hem bile öğrendiler oķumağı
Koğıl āhī Varķaya kaķımağı
Hem bunları bile virdük mektebe
Bile vardı hūkm ü edeb meksebe
Bunlaruñ sen yig bilürsin hālını
Kim nice severdi biri birini
- 365 Görmezise birbirin bīzār olur
İkisinüñ dağı işi zār olur
Kaşd iderler kendü tatlu cānına
Vir rızā girme bularuñ ķanına
Niçe kim söyler Hilāl ol yüz süze
Rāzī olmaz ‘avratı işbu söze
Şīr-bahā getürmezise ben kızum
Varķaya virmezem işbudur sözüm
Ben kaķan virem kızumı rāygān
Olmayınca la‘l ü gevher dürr ü kān
- 370 Varķaya ‘avrat sözi ma‘lūm olur
Māl içün men‘ eyleyüp meyšūm olur
Varķa eydür kim ķamu mālum benüm
Yağmalandı işbudur hālüm benüm
Didiler kim Varķaya bilmez misin
Kim saña tayı olur şāh-ı Yemen

- Getürürseñ buña andan şîr-bahā
Hakkuñı men' itmeye biñ ejdehā
Varқанuñ bir zengī kulu varıdı
Varқа'ı biñ cānıla severidi
- 375 Yazdı nāme dayısına ol tamām
Ol kula virdi eyitdi yā gulām
'Arza kıldum hālümü bu nāmede
Kim nice 'aşık olup düşdüm oda
Var bu mektübı Yemen şāhına vir
Eyt aña cānuñ-içün kırtar esİR
Aldı ol kul nāme'i oldı revān
Varқа Gülşāhıla qaldı şāz-mān
Ġarq olmış 'ışkınuñ deryāsına
Göñli düşmiş ol kızuñ sevdāsına
- 380 Varқа bu endişede leyl ü nehār
Uyumaz dün gün kulına intizār
Dayısından vara nesne getüre
Kıza qalıñ virüp işin bitüre
Altı ay geçdi buña kul gelmedi
Varқанuñ şabr u qararı qalmadı
Didiler yā Varқа gelmedi kuluñ
Didi kim kırk gün dağı va'de kıluñ
Yine kırk gün va'de kıldılar tamām
Varқа eydür qalmadı ayruk kelām
- 385 Gelmedi kul ben varayım dayıma
Kim hemîşe şāz oluñ siz dāyimā
Her ne kim tayum virürse alam
İdüp Tangrı getütürse gelem

- Çünkü Gülşâh işidür zārī kıılır
Pes ne kııla cān tenden ayrılır
- Didi yā Varğa beni terk itmegil
İy cānum gel beni kıoyup gitmegil
- Ben nice şabr ideyin sensüz cānum
Tā ki yalñuz kıalmaya cānsuz tenüm
- 390 Varğa eydür yā nigārīn çāre yok
Var mı ayruķ kimsenem ki vara yok
- Ol anañ zālīm amān virmez baña
Şīr-bahā ister ki virem ben aña
- Lāzım oldu lā-cerem kıılmaķ sefer
Kim dayım vire getürem sīm ü zer
- Sen daħı bunda şabır itmeñ gerek
Çāremüz ne n'eyleyüp n'itmeñ gerek
- Didi Gülşâh Varğaya iy kıand-leb
Tīz gele misin girü sen iy 'aceb
- 395 Eytdi kırķ günde gelem iy māh-rū
Ger 'ömür virürse Settār u Hū
- Didi ol sulţān-ı hūbān-ı cihān
Dilerem bir yādigār iy pehlevān
- Tā ki eglenem anuñla iy şanem
Anı gördükçe seni bunda şanam
- Virdi Varğa barmağından yüzügin
Aldı anuñ yüzügin ol māh-ı Çīn
- Ol yüzügi geçürür barmağına
Rāzī olur Varğanuñ varmağına
- 400 Varğa kııldı yol yarağın yatını
Urdı eyer düzdi kıoşdı atını

Bir zamān Gülşāh-ile ouşdılar
Ađlayup fūrkat řarābın idiler

Şİ‘R-İ VARĖA

VarĖa eydūr iy gūlistānum benüm
İy gözi maĥmūr u mestānum benüm

İy dili būlbūl yūzi gūl kendūzi
Şehd ü řīrīn řekkeristānum benüm

Ben n’iderem bōstānı ūn senūñ
Görklü yūzūñ bāđ u bōstānum benüm

- 405 Kılmayam hergiz gūlistāna nazār
İy kōkusı görklü reyĥānum benüm
İy firāĥum derdine vaşl-ı devā
Senden artuĥ zār mı dermānum benüm
Görklü yūzūñ gā’ib olmadın henüz
Eridi küllī etüm cānum benüm
Tangrı bilūr ditredūr yiri göđi
Senden ayru zār u efgānum benüm
N’ideyin ayruĥ görem mi iy ‘aceb
Görklü yūzūñ çeřm-i giryānum benüm

- 410 Yine görince esen ĥal yā nigār
İy güzeller řāhı sultānum benüm
Uş revān oldum giderem el-vidā‘
Gerĥi ‘āřıĥlara ayrılmaĥ řudā‘
‘Āřıĥa fūrkat gūni tūfān olur
Belki hicrinden ölüm āsān olur
ūn Yemen eřrāfına oldu revān
Ol nigāruñ uşşı gitdi ol zamān
Őöyle kim bī-hūř olup dūřdi yire
VarĖa ‘ıřĥı ĥor mı kim ‘aĥlın dire

415 Şaçdılar ol gül yüze ol dem gül-âb
‘Aklı geldi Varğa şi‘rine cevâb

Şİ‘R-İ GÜLŞÂH

Eydür ol Gülşâh sulţānum benüm
Uş yine arturduñ efgānum benüm
Gözüme kılduñ kârānu ‘ālemi
Şem‘ u cem‘ ü mäh-ı tábānum benüm
İy baña zūlmetde İskender gibi
İRmezise āb-ı hayvānum benüm

Cānum anda gevde bunda hōr u zār
Derdi bunda anda dermānum benüm

420 N’ideyin kim cānuma irdi firāk
Bu acı bahtum bu devrānum benüm
Çarh elinden çekerem cevr ü cefā
Bu ‘aceb olmaz daħı cānum benüm
Hasret odı şöyle yaqdı cānumı
Kim tamarada kalmadı kanum benüm
İy dirīgā ağlamqdan diñmedi
Bir sâ‘at bu çeşm-i giryānum benüm
Sağ selamet görürisem yārümi
Şāz olam gide perīşānum benüm

425 Çünkü benden añsuzun ayrıldı yār
Göstere bir gün yine perverdigār
Azmış işi getürür ol hāşıla
Varğa sözin getürelim biz dile
Çün Yemen eţrāfına göneldi ol
Ağlayu zārī kıllur giderdi ol
Yol Yemen şınuruna irdi yakın
Varğa zārī kıllurıdı tırmadın

- Gördi kim irdi Yemenden kâfile
Didi bunlara şorayım ben hele
- 430 Sürdi atın ilerü virdi selām
Aldılar cümle ‘aleyke h̄aş u ‘ām
Varқа şordı kim Yemenden ne haber
Bunlar eydür şormağıl iy pür-hüner
Kim ne diyelüm Yemen h̄ali nedür
Leşker-i enbüh anuñ üstindedür
Kış ü Bahreyn leşkerile bil i yār
Şehri kılmışdur Melik ‘Anter hişār
Şimdi altmış big Selīm Şāh-ı Yemen
Tutulupdur gey işit bu sözi sen
- 435 Şehr içinde halkıla mīr ü vezīr
‘Aciz olmuşdur hişār içre esīr
Ol h̄alāyık buñlamışdur varayım
Şehri almağa durur bugün yarın
Beglerüñ şahuñ vezīrüñ h̄ali bu
Şordılar ‘azmüñ bilelüm kıncaru
Varқа eydür beryede olur evüm
Tangrı hayra getüre bāşed yolum
Bunı didi depdi atın ilerü
Yoluna girdi revān oldu girü
- 440 Göñli tolu guşsa vü teşvīş ü bīm
Ol haberden kaygulu oldu ‘azīm
Eydür imdi iy ‘aceb ne kılayım
Kangı hasret odına yağılayım
Yā ata guşsası ya Gülşāh odı
Yā tayum kaygusı yā Yemen dedi

Hele anlara kılayım bir meded
Yārī kılursa bana Allah ahad
Begleriyle tayımı kurtarayım
Vācib oldı Şimdi Şehre varayım
445 Sürdi atın irdi Şehre ne görür
Ol kamu yazı tolu leşker-durur
VarĶa bārū yolını tutdı gelür
İrdi bārū dibine gör ne kılor
Gicenüñ giĶmiŐidi bir ülişi
VarĶa eydür uyanuĶ var mı kişi
Didiler kimsin ne dilersin yigit
Nedür adun ne işe geldün eyit
Didi kim yā pās-bān VarĶa benem
Dostam size ol yaĶıya dūŐmenem
450 Pās-bān eydür hele Őur iy emİR
Bir varayın göreysin ne dir vezİR
Geldi eydür iy vezİR-i kār-dān
MuŐtılıĶ vir irdi VarĶa pehlevān
Geldi anda bārū dibinde Őurur
UŞ Ķaber virdüm Őapuñ ne buyurur
Ķün vezİR işitdi Őād oldı cānı
Geldi bārū üstine gördü anı
Didi tİR Őartuñ yuĶaru VarĶayı
YuĶaru Ķekdiler ol tolu ayı
455 DūŐdi Őol sā‘at vezİR ayaĶına
Ol Ķavim geĶdi ŐaĶına Őolına
Elini öper vezİR eydür aña
Nice kez nāme viribidüm saña

Beglerle ol tayuñ tutgun-durur
Ol Melik ‘Anter yavuz mel‘ün –durur

Bir hisār içinde cāna gelmişüz
Bu kavim elinde ‘aciz olmuşuz
Biz bu çeriye viremezüz cevāb
İl vilāyet cümlesi oldu harāb

460 Sen bizi hōd bir gün istemeyesin
Anlara feryād idem dimeyesin

Añmayasın şöyle miskīn olavuz
Düşmenüñ elinden ‘aciz kalavuz

Bunca nāme saña nice degmedi
Varqa eydür baña nāme gelmedi

Kimseden işitmedüm hergiz haber
Ben bu hāli bilmezem yā pür-hüner

Düşdi nā-gāh öğüme şehir-i Yemen
Gelüridüm tayumı görmege ben

465 Karşudan bir kâfile gördüm gelür
Ol kavimden ben haber ma‘lüm olur

Çünki geldüm bunda Hāq yārī kıla
Ben bileyem bu ağır çeriyle

İş kılam meydān içinde anlara
Kim yedi iklīme āvāzı vara

Çün vezīr işitdi Varқанuñ sözün
Didi söyledüñ beşāretler sözün

Bārū üstinde beşāret urdılar
Zevk u ‘işret hoş temāşā kıldılar

470 Tā şabāh olunca cümle hāş u ‘ām
‘İşrete meşgūlıdı hoş şāz u kām

İRte oldı ol çeri tañlaşdılar
Varqa hükmi itdi kapuyı açdılar
Eyledi ‘arz çün vezîr ol leşkeri
Ol yigirmi dört biñ er şehrlüleri
Varqa vezîr açdılar şâr kapusın
Aldı şehrden taşra çıkdı kamusın
Kûs u harbî vü naķāre urdılar
Anlara karşı çıkıp saf turdılar

475 Şehre karşı ol Melik ‘Anter meger

Şaf dutup tırışdı seksen biñ er
Çün nazar kıldı Melik ‘Anter aña
Tañladı yavlaķ aña batdı taña
Eytdi bunlara ne oldı iy ‘aceb
Kim şehirden çıķmađı kıldı taleb
Bu gice şehrdede beşāret urdılar
Şimdi çıkup bize karşı turdılar
Yā vezîr ne oldı āķir bunlara
Didi iy şāh irmedük biz bu sıra

480 Gördiler bir kezden ol altmış emîr

Ele girdi şāhları oldı esîr
Kal‘ada bunlar çün ‘acîz oldılar
Açıgup kamusı taşra geldiler
Eytdiler kim andan ilerü çeri
Aluban şehre gire ne kim varı
Dutubanı bizi burca aşalar
Uçdan uca kökümüzi keseler
Didi bārî kapuları açalum
Doķunuban kalb yırtup kaçalum

- 485 İttifākıla bunı danışdılar
Ol sebebden řār kapusın açdılar
Didi řāha hūkm kıl bu leřkere
Ortaya alup şamusın hep kıra
Pes Melik ‘Anter buyurdı kim çeri
Hāzır olup beklediler yolları
İki leşker biri birine yōni
Dikdiler sancaķ ‘alem çalıř gūni
Urdılar kūs ü naķāre vū nefır
Na‘ralardur hāyuhūy u dār u gır
- 490 Oldılar iki yañadan intizār
Kim gire meydāna ķangı nām-dār
Sürdi atın Varķa meydāna girür
Bir laťif lu‘bıla cevlan gösterür
Na‘ra urdı şır-vār ol pehlevān
Yā Melik ‘Anter viribi nev-cevān
Pes Melik ‘Anter buyurdı bir iki er
Hamle kıldı Varķaya ol pür-hüner
Urdı bir darb Varķa öldürdi anı
Didi řāha kim mübārizler ķanı
- 495 Hamle kıldı bir dağı hamle kılır
Ol dağı bir darbıla düşer ölü
Muhtaşar kııl itme kışşa’ı dırāz
Kırķ mübāriz öldürür ol ser-firāz
Ol gūn anda Varķa gürz aldı ele
Kırķ mübāriz öldürür bir darbıla
Karşu geldi Varķaya ol dem vezır
Döşedi atı ayagına harır

- 500 Ƨabl-ı āsāyiş urıldı döndiler
İki leşker atdan inüp kondılar
Varğa gey heybet bırağdı bunlara
Kimse ayruğ Ƨırmadı ol servere
Dürr ü cevher şağdı üstine nişār
Yāriciñ olsun didi perverdigār
Varğanuñ öñinde yüz urdı yire
Hoş du‘ā kıldı yüzün sürdi yire
Dir hezārān āferīn ol ataya
Kim sebep oldu senüñ gibi aya
- 505 Aldı şehre döndi Varğa’ı vezīr
Şehr Ƨavmi Ƨamusı bernā vü pīr
Her birisi Varğaya kıldı du‘ā
Haliğü’l-insān yarıciñ beğā
Şehre girüp Ƨapuları yapıdılar
Varğa öñinde Ƨamu yir öpdiler
Yüridiler şöyle öñince yayan
Ƨaşr öñinde atdan indi pehlevān
Çün sarāya girdiler oturdılar
Varğayıçün bezm-i ‘işret Ƨurdılar
- 510 Bunda bunlar zevk içinde şād-kām
Taşradaklılarda ne nuğk u ne kelām
Cümlesi dem-beste Ƨaldılar haber
Bilmediler kim-durur ol şīr-i ner
İki leşker kıldı ārām ol gice
Tañla atlandı çeri uçdan uca
İki yaña şaf dutuban durdılar
Cenk içün kūs u nağāre urdılar

- Varķa meydāna girer ol gūn daħı
Öldürür altmış bahādur iy aħı
- 515 Varķadan çūn gördiler bu heybeti
Sürmedi meydāna bir kimse atı
‘Anter eydür ıabl-ı āsāyiř uruñ
Bu gice bir pehlevān isteñ buluñ
Erligile ol buña ķarřu dura
And viricek gürzi ķarnından ura
ıabl-ı āsāyiř uruldı ol çeri
Döndiler çādırlarına her biri
Varķa’ı i‘zāzıla getürdiler
řehr içine girūben oturdılar
- 520 Yine řehrūñ ķapusın baēladılar
Düşmenūñ yüregini taēladılar
Ėoř yimek içmek yine zevķ u řafā
Ėıldılar ‘Anter çerisine cefā
Ėaygulu oldı Melik ‘Anter yine
Ėaldı Ėayrān Varķanuñ erligine
Ėiç kimsene bilmedi bu kim-durur
Anı bilürler ki bir bir çarb urur
Ol gice bunlar yine ķıldı ķarār
İrte oldı yine oldılar süvār
- 525 Ėapu açıldı vü taşra geldiler
Varķa bile ol yigirmi dört biñ er
Dutdılar şaf dikdiler sancaķ ‘alem
Urdılar kūs u naķāre zīr ü zeber
Kūs üninden ıoldı ‘ālem velvele
Na‘ralardan ķıldı ādem Ėulgule

- Sürdi meydāna yine Varqa atın
Rāst kıldı kendüye cenk āletin
- 530 Didi şāha er viribi cenk-içün
Almadan cān kıanda iltesin bugün
Ol çeride varıdı bir pehlevān
Gürbüzidi leşkerinde kıamudan
Leşkerinde pehlevānlar çoğıdı
Andan ulu pehlevānı yoğıdı
Geldi dir iy şāh baña destür vir
Kim gireyin ben bugün meydāna dir
Ol Melik ‘Anter aña varğıl didi
Gürzüñ anuñ kıarnına urğıl didi
- 535 Sürdi meydāna atını ol süvār
İrdi Varqa kıatına ol nām-dār
Birbirine çün mükābil oldılar
Öyleye degin berāber geldiler
Kıakıdı Varqa aña tartdı kıılıç
Kendüye eydür bunu tiz iki bıç
Varqa indürdi kıılıcı üstine
Ol süvāri iki bölmek kıaşdına
Pehlevān kıalkānını kıarşı urur
Kıuvvetile Varqa tigin indürür
- 540 Tigin bürrān-idi kesdi kıalkānı
Geçdi kıalkāndan iki böldi anı
Düşdi atdan çün Melik ‘Anter görür
Leşkere kıamle kıılıñ dir buyurur
At başını şaldı seksen biñ çeri
Kıamle kııldı kıamu bir kezden varı

- Varğa atdın indi berkitdi atı
Atınuñ kolanını çekdi katı
Kamçı urdı atına oldu süvār
Tartdı tīg-ı āb-dār ol nām-dār
- 545 Hamle kıldı qarşu seksen biñ ere
İki yaña tīg urur yara yara
Çün vezīr ol leşkere kıldı nazār
Hamle kıldı ol yigirmi dōrt biñ er
Birbirine qarışdı ol çeri
Anda kılalar teferrüc gey arı
Na'ralardan hāyuhūy u dār u gīr
Gökyüzine çıkdı çıkdı feryād ü nefīr
Başlaruñ üstinde çaķacaķ-ı tīg
İneridi gökyüzinden bī-dirīg
- 550 Gey erenler gürz elinde çaķ çok
Uruşur yağmur gibin dökülür oķ
Gey erenler ister oķın saçmağa
Yol gözedür birağuban kaçmağa
Varğa-i nev-pehlevān ol pūr-hüner
Hamle kıldı leşkere ol şīr-i ner
Gülle gibi Kīş ü Baħreyn leşkerin
Öñine birağuban sürdi varın
Şöyle heybet gösterür kamusına
Kasd kıldı kim çeri ol dem şına
- 555 Tabl-ı āsāyiş uruldu ol zamān
Birbirinden leşker ayrıldı revān
Varğa döndi leşkeri daħı dōne
Gör Selīm Şāhuñ vezīri ne kıla

Karşu geldi Varķaya ol dem vezīr
Eytdi pīrūz ol hemīşe iy emīr

Hoş du‘ālar kıldı öpdi yiryüzin
Nāḥ u nāzıclar bezedi at yüzin

Varķa eydür yā vezīr olğıl süvār
Bir görelüm ne kıllur perverdigār

560 Çün vezīr atlandı şehre geldiler
Karpuı yapup girüp oturdılar

Varķa ile cümle leşker ḥāş u ‘ām
Girdiler ol dem sarāya şāz u kām

Varķa çünkim geçdi kürsī üstine
‘Iyşe meşğül oldılar bunlar yine

Bu yañadan gör Melik ‘Anter n’ider
Döndi kendü bār-gāhına gider

Geldi kōndi göñli endīşe tolu
Didi yā begler kāmı kiçi ulu

565 Ne kıllalum imdi aña yā vezīr
Bu yiğit için kıllasız bir tedbīr

Ne kişidür bilmezüz kimdür hele
Pehlevānları kāmı virdi yile

Bunuñ-ıla çıkışmaz leşkerüm
Cümlesi oldı helāk iletdüğüm

Erligile cengile çıkamaduk
Bunu arından yire yıkamaduk

Biz bu şahs-ıla ‘aceb ne kıllalum
Bārī siz ne dersiz eydüñ bilelüm

570 ‘Anterüñ ḥod bir vezīr varıdı
Bir cühūdıdı yüzi merd eridi

Mekr ü aḥbār u ḥīle ordusu
Şerr ü fitne kıлмақ ol itün ḥūsı
Didi şāha olmasun göñlüñ melül
Kim Yemen sultānınıñ ḥaşmıdur ol
Ol yigit bil ki Yemen sultānınıñ
Kız qarındaşınıñ oğlıdur anuñ
Ol bu işleri tayısı-çün kıtur
Cenk içinde mest ü dīvāne olur

575 Anuñ-içün ol melül eyler seni
Tā meger kim kırtara tayusını
Ḥükm kıl meydān içinde bu gice
Dār ağaçları dikeler gaye yüce
Ḥāzır olsun irteye degin varı
İrte atlansun bu seksen biñ çeri
Şaf duruban söyle ḥāzır duralar
Buñ yirinde her biri er olalar
Şehr ḥalkı çün kapu açup çıka
Dār ağaçların görüp bunlar baқа

580 Çün dikilmiş ola altmış bir ağaç
Bunlara karşı aşun atuñ umaç
Ol yañadan baқuban anı göre
Şanma kim ayruқ saña karşı dura
Tāқati taқ ola güci қalmaya
Leşkere ayruқ muқābil olmaya
Ḥāliyā bunlar ağaca aşıla
Şerr ü gavgā fitne küllī kesile
Baş gidicek pāyidār olmaz ayak
Başsuz elde ne işe gelür tayaq

585 Lā-cerem bunlar zebūn ola size
Şehri alup bunlara virüñ cezā
Ol yigid-ile vezīri öldürüñ
Şehri kime gerek ise bildürüñ
Kıldı bu sözi Melik ‘Anter kabūl
Ol gice kıldurdı ne kim didi ol
Çün şabāh oldı Melik ‘Anter gelür
Leşker ile atlanup hāzır olur
Getürürler şāh-ıla altmış begi
Dügmek-içün dikdiler bir diregi

590 Kimseye gelmesün ol dün gündüzi
Hak kazādan şaklasun dā’im sizi
Sağlıg-ıla Hak ‘ömür virse bize
Yā cemā‘at bu sözi yarın size
Eydelüm siz hāzır oluñ yarına
Kim ne kıldılar bular birbirine

EL-MECLİSÜ’Ş-ŞALİŞ

Hak yazısıyla getürelüm dile
Ger şalāvāt virür-iseñ ‘ışk-ıla
Bu üçünci meclisi söyleyelüm
Bunlaruñ hālın beyān eyleyelüm
595 Bu yañadan çünkim açıldı kapu
Varқа ile çıkdı erenler kamu
Bakdı görđi cümle ol ulu kiçi
Mīşe tolmış ol kamu meydān içi
Şehre karşı çok direkler urulur
Dār ağaçları siyāset kurulur
Ditredür yiri naķāre huruşı

Heybet alur bunları gören kişi
Gördiler ārāstedür alb ü cenāh
Kim kıyāmet günü gibi ol řabāh
600 Begler ile ol Selīm řāhı keřān
Dār āgacına yitürdiler revān
Vara ile çün vezīr anı görür
Vara eydür kim bular kimler-durur
Varısa ayumıla altmış emīr
Bu siyāset anlaradur yā vezīr
Bunlara şimdi ne çāre kılalum
Bu siyāsetden nicesi alalum
Vara eydür vezīr iy zū-fünūn
Devletümüz güneşi sensin bugün
605 Sen bilürsin n'eylemek gerek bize
Biz amumuz bende-fermānuz size
Her ne kim siz hūkm idesiz biz anı
ıluruz dir iy yigitler arslanı
Vara eydür Allāh oņara işi
Bu yigirmi dōrt biņ erden biņ kişi
Seçüñüz kim gey bahādur olalar
Erlık içre kıymeti dürr olalar
Āhenī pūlād ola hem onları
Bugün içün ola amu günleri
610 Beş yüzünüñ cümlesi Dārā ola
Bāřed ol 'ācizlere çāre ola
Beş yüzi benümile leşker yolın
Baęlayalum bunlaruñ sağın şolın
urtıla bāřed ki ol bī-çāreler

- Ꞑamusına ire ꞐaꞐdan çäreler
Şöyle kim didi şaçıldı ol biñ er
Aldı VarꞐa beş yüzün ol pür-hüner
Beş Yüzine didi siz ħamle kıluñ
Dār ağacı beglerle siz bilüñ
- 615 Ħamle kıldı VarꞐa ol beş yüzile
Kim bular leşkerüñ yolın ala
Dāra ħamle kıldı ol beş yüz kişi
İşid imdi nice oldu ol işi
Ol Melik ‘Anter buyurdu kim çeri
Ħamle kıldı kamu bir kezden varı
Bu yañadan bu yigirmi dört bin er
Na‘ra urup ħaykırur ħamle ider
İki deryā qarışup aqışdılar
Mevc urup birbirine toꞐuşdılar
- 620 Ꞑurtarımadı Selīm Şāh-ı kemīn
On yedisin alıbildiler hemīn
VarꞐa ol dem qalba urdu özini
Yardı qalbu şāha tutdu yüzini
İrdi indürdi kılıç ol pehlevān
Kendüzin şaldı Melik ‘Anter revān
Taht üstinden mu‘allaq atılır
Qarşu begler VarꞐanuñ yolın alur
VarꞐanuñ bekler kafāsın beş yüz er
Beglerinden ‘Anterün ol şır-i ner
- 625 Birqaçın öldürdi irdi ‘Anter
Dutdu berk baqladı iltür leşkere
At yuların boynına daqdu ol zamān

- Virdi ullar eline iltür keřān
İltidi anı ol vezīrūñ atına
Vara bindi amı urdı atına
Gele gele leşker ōñinden aar
Her kime uğrar-ısa iki bıar
Gördiler oldu Melik ‘Anter esīr
abl-ı āsāyiř uruñ didi vezīr
- 630 ünkü ıkdı abl-ı āsāyiř ūni
Oldı ādırdan yaña alkun yōni
Birbirinden ünkü ayrıldı sipāh
Kimi urrem kimisi ılurdu āh
arřı gelūben vezīr-i nām-dār
Varanuñ ūstine ıldı ol niřār
Eydüridi āferīn iy pehlevān
Yok senūñ miřlūñ gibi řāhib-ırān
Vara ile şah vezīri dōndiler
řehre girūben sarāya ondılar
- 635 Bunda bunlar oş temāřālar ider
İşid imdi leşker-i ‘Anter n’ider
Ol alāyık dōndi ulu vū kii
ondılar ādırlarına aygulu
uşsayıla oluban hem hem-niřīn
Yirleridi pādīřāhları ğamın
Ol eri begleri bindi atına
Geldiler ‘Anter vezīri atına
Ol amu begler eyitdiler vezīr
N’idelūm kim řāhum(uz) oldu esīr
- 640 Didiler şimdi nice olur tezbīr

Ele girdi ŧāhumuz oldu eŧir
Ol vezir eydür ki iy begler yarın
Maıv idesiz gönlümüz kayguların
Ol kavimle mu'āraza kılavuz
ŧāhunuza hileyile alavuz
Eydevüz kim ŧāhuñuz aluñ size
ŧāhumuzı siz daıı virüñ bize
Olmaya daıı sizüñle cengümüz
Kılmaya āŧüb için āhengümüz

645 Çünkü rāzı ola bu kavle bular
ŧāhumuzı virü ŧāhın alalar
Ol yañadan biz beŧ on kiŧi ile
ŧāhumuzı viribiyeler bile
Bu yañadan biz daıı ŧāhlarını
On kiŧiyle viribiyevüz anı
Bunlara iricegin orta yire
Kim buları biri birine vire
Kalmıŧ ola iki yüz kiŧi kemın
İkisin daıı ala duta hemın

650 Pusıya girmiŧ ola bu biñ kiŧi
İkisin alup bitüreler iŧi
Ol kavim ŧöyle danıŧdı ol iŧi
Pusıda kodılar iki yüz kiŧi
Böyle tedbir itdiler bunlar için
Kim ne bilür kimsenüñ göñli için
Ol gice kıldı karar ol kavm-i dün
Çün ŧabāıı oldu baŧın kaldırdı gün
İki cānibden naķāre urdılar

İki leşker karşı karşıya durdılar
655 Varğa kim dilerdi meydāna gire
Bunlara erlik nicedür göstere
Varğaya elçi viribidi vezîr
Şāhuñuz aluñ girü dir yā emîr
Şāhumuzı siz dağı virüñ bize
Kılmayavuz biz huşümet dir size
Fitne’i götürelüm şulh idelüm
Barışuban ilimüze gidelüm
Varğa eydür yā vezîr-i kār-dān
Sen ne dirsın bu söze yā pehlevān
660 Varğa eydür rāzîyuz biz bu işe
Şāhumuz kurtıla bize kavuşa
Rāzî oldılar ki şāhı alalar
Birbirile mu‘āmele kıllalar
Ol yañadan viribidiler anı
Bu yañadan iledürler hem bunı
Varğa tonın degşürüp hem kendüzin
Şaru anlar şekline urdı yüzün
Bile vardı ol deveciler-ile
İşid imdi Varğa anda ne kıla
665 Çün bular orta yire irişdiler
Birbirine uyuban şunuşdılar
Pusıdan çıkdı ol iki yüz kişi
Kim ala [vü] döne bize bu işi
Ol iki yüz kişi çıkdı añsuzın
Kim ala gide buları geñsüzün
İki yüz er cümle demür tonları

- Hamle kıldı kim alaydı bunları
Hamle kıldı Varqa-i çābük-süvār
Kıldı bunları şoloğ dem tārümār
- 670 Varqa tayusın alup döndi gelür
Şāhlarını ol kavim dahı alur
Tayusını aldı beglerle bile
Şāz u hurrem kayğusuz girdi yola
Tabl-ı āsāyiş uruldı döndiler
Sevinüben iki leşker kondılar
Ol vezir ol dem Selim Şāha meger
Bile getürmiş-idi tāk hem kemer
Ol mülükāne muraşsa‘ tonların
Cümle giydi pādīşāh birin birin
- 675 Şıçradı bindi Selim Şāh atına
Elin öpdü geldi Varqa katına
Virdi hil‘at belgelere dahı vezir
Atlara atlandılar cümle emir
Varqa‘ı koçdı Selim Şāh-ı Yemen
Virdi hil‘atler işitgil imdi sen
Didi yā Varqa cihānda şād ol
Renc görme kayğudan āzād ol
Şöyle kim sen cānuma irdüñ meded
Buñ deminde yarıcıñ olsun Aħad
- 680 Luğ idüben dest-gir olduñ baña
Tangrı luğfi dest-gir olsun saña
Varqaya ol şāh oğudı āferin
Döndü eydür yā vezir-i nāzenin
N’itesin n’ite geçürdüñ rüzgār

Hİç kaygu görmegil iy doğru yâr
Elini öpdi Selîm Şāhuñ vezîr
Urdılar taht-ı âsâyiş hem nefîr
Şāhı yine tahtına geçürdiler
Şād oluban kaygusuz oturdılar
685 Şāh buyurdi hoş ta‘ām getürdiler
Emin olup kaygudan oturdılar
Bunda bunlar ‘işret-içün bezm urur
Ol çeri çün Melik ‘Antere varur
Bār-gāhına anı düşürdiler
Tanışığa birbirin baş urdılar
Tahta oturdi Melik ‘Anter girü
Bir yire dirildiler tedbîr uru
Eyitdiler kim bunlaruñla n’idelüm
Rāygān nice koyuban gidelüm
690 ‘Anteri haymesine getürdiler
Danışuğa birbirin oturdılar
Didi bunlaruñla biz ne kılalum
Bārî siz ne dirsiz eydüñ bilelüm
Adumuza yeg midür ki gidevüz
‘Ār ola biz bunları terk idevüz
Ger durursavuz dağı biter ola
Biz çıkışmazuz ol yigidile
Didi yā vezîr bunuñ tedbîrini
Kıl beyān bu müşkilüñ taqrîrini
695 Didi şāha işbu iş āsān ola
Ben ne dirsem şāh eger anı kıla
Şāh eyitdi nedür anuñ çāresi

Bu tarīka nice resme varası
Didi şāha işbu gice sen buyur
Kim uyumış olalar vahş u tuyūr
Tā ki meydān ortasında uzadu
Bürke qazsunlar hoş anı düzedü
Hār u hāşāk-ile üstin örteler
Kimse görmedin qatından yortalar

700 İrte hüküm it leşkere kim atlana
Bunlara karşı tura şaf bağlana
Tuğ dibinde kūs u harbī urıla
Cenk için ne ki yarağ var görüle
Çün göreler bizi süvār olmuşuz
Cenk için cümle yarağın kılmışuz
Çün göreler bizi kim cenk isterüz
Bunlara karşı yarağlar düzerüz
Lā-cerem bunlar dağı atlanalar
Ġayret idüp bize karşı duralar

705 Kapu açup kamsı taşra gele
Kağıyuban ol yigid gürzin ala
Şaf tutuban ol bize karşı dura
Ol mübāriz girüben cevlan ura
Kimse girmesün nice er dileye
Leşkerüñden ne süvār ü ne yaya
Cümle صم بكم olsun ‘askerüñ
Kimse varınasun kayına serverüñ
Çünkü göre hamle kılamazuz bizi
Ol bize hod hamle kıllur kendüzi

710 Kamumuz kasd ide ki ol pehlevān

Gelür iken bürkeye düşe revān
Dört yañadan atalar muhkem kemend
Süriyü getüreler boynında bend
Mekr-ile ol şahşı çünkim dutavuz
Erlık oynın biz bulardan alavuz
Ger ilümüze girürse ol kişi
Sehl ola bu kez Selīm Şāhuñ işi
Cümle bu tedbiri gördiler revā
Mekr ü şerri qamudan Tangrı şava

715 Qazdılar meydān içinde bürkeyi
Bürke ya'nī kim uzadu bir quyı
Har u hāşāk ile üstin örtdiler
Kimse görmedin qatından gitdiler
Çün şabāhı oldı Melik 'Anter yine
Hükme kıldı leşkere kim atlana
Atlanuban cümle hāzır tırdılar
Nā-gehān kūs u naqāre urdılar
Ol çeri cümle demür geydi tonı
Muttaşıl oldı göge harbe üni

720 Çün Selīm Şāh işidür eydür duruñ
Atlanalum qavli yoğımış bunuñ
Bindi ol sā'at Selīm Şāh-ı Yemen
Bilesinde Varqa-i leşker-şiken
Şaf dutup bular savaş bağladılar
Qalb-i düşmān kalbini tağladılar
Varqa meydāna girür cevlan urur
Ol dilāver at başın tutar durur
Eydür iy 'Anter işit sözüm bu dem

- Tā göresin kim saña neler idem
- 725 Didi kanı ‘ahd u peymānuñ senüñ
‘Ahdı şıduñ yoğdur ĩmānuñ senüñ
Er degüldür her kim ol ‘ahdın şıdı
Er viribi yā Melik ‘Anter didi
Nice kim er diledi ol şır-i ner
Cümle صمّ بكم oldu gö’r nider
Yā mübārizler gelüñ dir ol şebāb
Tınmadılar ne su’āl ü ne cevāb
Varğa eydür çünki gelmezsiz bize
Ben varayın boynuñuz kökin üze
- 730 Çünki ünler isem öldi tınmadı
Varğa öğüdi Çalaba oñmadı
Bunu didi indi berkitdi atın
Berkidesi her ne kim var āletin
Künbed urdı ata oturdı gerü
Kamçılardı sürdi atın ilerü
Yıl gibi yetdi revān oldu süvār
Ol araya kim uzadu bürke-vār
At ayağı gibi oldu ser-nigün
Nā-gehān irdi kazā ol n’eylesün
- 735 Tangrı savsun çün kaza gökden ine
‘Aql yārī kılmaya göz bağlana
Maḥv ola zīreklerüñ ‘aqlı varı
Ḥağ kazādan beklesün ḥāzırları
Ḥalk üşegelüp kemendler atdılar
Varğa’ı şol dem giriftār itdiler
Çün Selīm Şāh anı gördi kendüzi

- Döndi şehirden yaña tutdı yüzi
Leşker-ile cümle şehre girdiler
Kapı yapup burca çıkup tırdılar
- 740 Hâtırı yavlaq Selîm Şāhuñ melûl
Varqa tutıldı perîşān oldu ol
Şād-kām oldu Melik ‘Anter ‘azîm
Gitdi gönünden ğınā vü renc ü bîm
Geldi kondı çādıra gönli ferah
Bādiye tıldı şarāb aşlar kadeh
Yüridür sākî şarāb-ı la‘l-gün
Ol gün oldu bunlara ağır düğün
Giceye degin temāşā kıldılar
Meclis ehli cümle ser-hoş oldılar
- 745 Çünkü geçdi gicenüñ bir ülişi
‘Anter eydür kanı ol bağlu kişi
Dir varuñ anı getürüñ tîz baña
Tā ki ben virem cezāsını aña
Varqa’ı getürdiler bağlu-durur
Çün Melik ‘Anter bağar anı görür
Didi Ya‘nî sen bilür misin bize
Kim neler kılduñ saña kıldum anı
- 750 Sen dağı ne kim dilersen anı kııl
Sözüm işbu doğrusıdur bellü bil
Çünkü işitdi sözün ol serverüñ
Bir silāh-dārı varıdı ‘Anterüñ
Kan içici kapkara renglüyidi
Didi ilet tîz bunı öldür didi
Aldı ol zengî ğulām anı gider

- Varķa āh u nāle vü feryād ider
Eydür ağlar kendü ħālin zār zār
Tırmadı ol gözleriden yaş aķar
- 755 Şöyle dökdi gözlerinden Varķa āb
Dökemeyeyidi yağmurla şehāb
Gözlerinden yaş yirine ķan aķar
Ol ğulām anuñ yüzine [hem] baķar
Zengī bir yalıñ kılıķ elde tutar
Eydür imdi yüri tab ağla yiter
Ne bilür zengī şefā‘at mihr-i dīn
Derdlü bilür ‘aşığuñ derdin hemīn
Dileridi anı ilte bitüre
Şāh buyurduğın yirine getüre
- 760 Varķa Ma‘şuķı-içün ağlarıdı
‘Işķ odına cānını tağlarıdı
Zengīnüñ özi göyindi āhına
Varķa ol dem şi‘r oķur Ğulşāhına
Eydür iy ma‘şūķa-i zābā benüm
‘Işķuña olsun fidā cānum tenüm
- Şİ‘R-İ VARĶA**
- Ol ķamu ħūb-ı Ğotan māh-rūy-ı Ćīn
Cümle ħüsnüñ ħırmeninde dāne-Ćīn
Ğörküñe ħayrān olur ħūblar ķamu
İy bulardan sen laţif ü nāzenīn
- 765 Yā nigārīn işbu Ćarĥ u işbu dūn
Bağladı ben miskīn ‘aşıķına kīn
‘Ömrümüñ ekini yaşiken henüz
Uş biķiser olmadın vaķti biķin

Çarḫ zālîmdür kime virdi amân
Devr fânîdür kime oldı emîn

İy dirîga ḫasret ü derd ü firāk
Ben ğarîbe mi naşîb oldı hemîn

Sin içinde diñmeye āhum benüm
Zârıla hem tolduram sinüm için

770 Gözlerümden yaş yirine kıan aķup
Eydeyin vā-ḫasretā tā yevm-i dîn

Ölüler kıamu sininden durıcaķ
Ṭuram eydem yā ilāhe'l-‘ālemîn

Olmasun ansuz baña ḫūr u cinān
İllā anı dilerem senden hemîn

Öldüğüm için degül āhum benüm
İy dirîga kıanı Gülşāhum benüm

İrdi ‘ömrüm āḫire ḫatm oldı pes
İşbu-ıdı soñ sözüm birķaç nefes

775 Yarın anda söylene bākî kelām
Sen bu gice ğör işüñi yā ğulām

ḤİKĀYET-İ ZENGĪ ĞULĀM U VARĶA-İ PEHLEVĀN-I CĪHĀN

ZengĪ ḫayrān oldı anuñ derdine
Ḥod ne mecnün ire ‘ışķuñ gerdine

Döndi eydür aña kim yā pehlevān
İşbu kıamu kııldığuñ zār u fiĝān

Neyiçündür derdüñi söyle baña
Çāre vü dermān ola bāşed saña

Ḥālüñi yavlaķ ‘aceb ğördüm hele
Sözüñi ‘ayān idüp ğetür dile

780 Varķa eydür yā ğulām eytgil baña

‘Işkı hergiz vâkı‘ oldu mı saña
Ol gulâm eydür belî ben ‘âşıkam
‘Işkum aşıldur yolumda şadıķam
Hâcem oğlın severem biñ cānıla
Yaķıluram derd-i bî-dermānıla
Çarķ-ı ğaddār andan ayırdı beni
Göynürem ‘ışķ odına düni günü
Varķa eydür aña kim mektebdeşüz
‘Işk içinde ikimüz mezhebleşüz

785 ‘Aşık-ı zāram murāda irmedüm
Girü varup yārümi bir görmedüm
‘Işk elinden yüregümi tağlaram
Şanma kim öldüğüm-içün ağlaram
Ol gulâm eydür ki billāh iy yigit
Ne kişiye ‘âşık olmışsın eyit
Varķa eydür sen senüñ işüñi kıl
Bu benüm ‘ışķum u ma’sūķum ķoğıl
And virdi girü ķul ol dem aña
Sen kime ‘âşıķsın eyitgil baña

790 Hem ne yirlüsin nedür aduñ senüñ
‘Işk odına ne ķatı göynür cānuñ
Varķa eydür Mekke ilidür ilüm
Seyr iderken bunda uğradı yolum
Varķadur adum Hümām oğlı benüm
‘Āşıkam Gülşāha oldur ma’sūķum
Hāliyā zengī işitdi bu sözi
Āh kıldı yaş-ıla tıldı gözi
Ol kılıç düşdi elinden ķol bile

- Varğa sen kimsin diyü şordı kula
- 795 Didi yā Varğa beni bellü bilün
Benven āhir ol senün zengī kuluñ
Kim biti virdüñ baña yā pehlevān
Getürürken da'īna ben nā-gehān
Şehri gördüm çün hişār içindedür
Cenk ü miḥnet ḥāy u hūy içindedür
Hem daḥı tutmuş ḥayūñı bu melik
Beglerle gördüm iş olmuş rekīk
Girü dönüp boş el-ile ben saña
Varımadum vāqı'a budur baña
- 800 Bunda geldüm uş Melik 'Anter beni
Kıldı cellād lā-cerem buldum seni
Biñ Melik 'Anter gibiye virmeyem
Kaşd idüben bir kılıñ koparmayam
Varğanuñ ol kul ayağına düşer
El urup ol dem eli bağın şeşer
Kul kılıcı virdi Varğa eline
Didi bunda ḥursun uş geldüm yine
At u ḥon getürelüm sāz u seleb
Tiz gidelüm iy fütūh-ı bül-'aceb
- 805 Varğa kıldı anda bir laḥza qarār
Kul getürdi iki at ki üstüvār
At u ḥon sāz ü silāḥ cümle tamām
Bağlanup bindi ata Varğa gulām
Ol kul eydür imdi şehre gidelüm
Küllī biz bu leşkeri terk idelüm
Tiz irişelüm ḥayūñ görsün seni

- Bir sevindür kaygudan kırtar anı
Varķa eydür maşlahatdur sürelüm
İllā bir hoş tuhfeyile varalum
- 810 Sür atuñı gel benümile hele
Geldi ‘Anter çādırına kıul bile
Dün buçuğı olmışıdı irdiler
Pās-bānlar hep uyumuş gördiler
Ĝaflet ile kıamusı uyur kıatı
Atdan indi tız kıula virdi atı
Varķa geçdi bār-gāhuñ ardına
Cümle uyur bir kışi yok kıim dına
Girdi gördi kim Melik ‘Anter yatur
Kendüye eydür bunuñ işin bitür
- 815 Tartdı hançer kesdi başın düşmenüñ
Koydı at torbasına başın anuñ
Aldı taşra çıkıdı ata bindiler
Ol arada ikisi sevindiler
İrdiler bir demde bārū dibine
Didi açuñ kıapuyı geldüm yine
Varķayam virdi baña Hāk Tangrı yol
Ol ki luţfından kıılır hācet kıabül
Kıldılar şol dem Selīm Şāha haber
Didiler geldi yine ol şır-i ner
- 820 Çün işitdi bu sözi tırdı örü
Geldi bu demde kıapuya yügürü
Varķaya çünkim kıapuyı açdılar
Varķa tayusıyla hem kıoçuşdılar
Eytdi yā Varķa n’ite kıılduñ didi

- Kim ‘adūdan urtulubildūñ didi
Vara eydūr Tangrı urtardı yine
Torba’ı silkti Selīm Őāh ōñine
Gördi ayusı Melik ‘Anter başı
Devlet anuñ başına vurmış aşı
- 825 Didi ayu devletūñ artsun senūñ
Őöyle kesilsün başı hep dūřmenūñ
Varaya kıldı Selīm Őāh āferīn
Didi kim ancak ola erlik hemīn
amusı ol dūnle burca ıkdılar
Gey uludan meş‘aleler yaqdılar
Őāh buyurdu kim beřāretler uruñ
‘İşret ü zevk u temāřālar uruñ
alınur defler ü oynarlar nedīm
ağrışurlar kim عذاب يوم عظیم
- 830 açmañ imdi oturuñ yā avm-i dūn
anda varasız elümüzden bugün
Bunlar anda řāz kıılır her biri
Bu yaña oynadı dūřmen leřkeri
Leşker ü mīr ü vezīr ulu kiçi
Bir yire dirildiler ol dūn içi
Didiler bu ne beřāretdür ‘aceb
Kim urılır şehr içinde ne sebeb
Geliñüz biz řāh atına varalum
Kim ne hikmetdür bunu bir görelüm
- 835 Ol alāyık bār-gāha geldiler
Őāhlarını başı kesik buldılar
Cümlesi feryād kıldı ol gice

- Ne diyelüm bunlaruñ hâli nice
Yurtlarında şıdılar tabl u ‘alem
Her birisi kaçmağa urdı qadem
Raht u büngāhı yerinde qodılar
Ne varısa qamudan el yudılar
Geldügi yola girü döndi çeri
Başlu başın aldı qaçdı her biri
- 840 Şāh buyurdı kamu taşra çıqdılar
Ol çerinüñ çādırına aqdılar
Ne varısa yağmaladılar varın
Girü döndiler bular birin birin
Ol qavim qaçan çerinüñ soñını
Şāh öñinde qodılar cümle anı
Raht u büngāh u qumāşī tonları
Varqaya virdi Selīm Şāh anları
Varqa eydür kim baña destür vir
Kim varayım ilüme qavmüme dir
- 845 Ol tayusı eydür iy arı güher
Geleli diñlenmedüñ iy şīr-i ner
Bunda gelelden berü uruşdasın
Cenk ü ğavġā fitne vü şūrişdesin
Şimdi ayruq qalması düşmān baña
Ben dağı bir qılmadum hizmet saña
Vaqtidür kim zevk u ‘işret sürevüz
Bir iki gün tur ki seni görevüz
Bir beş on gün diñlenüp ‘ıyş idesin
Gönderem andan yine hoş gidesin
- 850 Sözüni şındurmadı ol n’eylesün

Ƙaldı birkaç gün ki ‘işret eylesün

VarƘa anda Ƙaldı kim ‘işret ide

Sen işit sultān-ı Őām imdi n’ide

ĖİKĀYE-Yİ MELİK MUĞSİN BE-VİLĀYET-İ ŐĀM

Őām ilinde varıdı bir pādiřāh

Adı Muğsin kendüzi zerrīn külāh

Bir gün ol sultān Melik Muğsin meger

Kim aña erzānīdür tāc u kemer

Tağt üstinde oturmuş řād-kām

Söylenürdi māh-rūlardan kelām

855 Her biri bir dilberüñ vaşfın Ƙılur

Meclis ehli işidüp taĖsīn Ƙılur

Ėüb-ı BulĖar u BuĖārā vü Ėıtāy

Ėīn ü MāĖīn ü SemerĖand ü Sarāy

Hind ü Ėārizm [u] Ėorāsān u ‘Irāk

Rūm u Őāmuñ görklüleri ittifāk

Māh-rūlar kim bular ilden ile

Görmişidi Ƙamusı geldi dile

Varıdı bir tāciri Őāh MuĖsinüñ

İlde mālın işledüridi anuñ

860 Ol dağı hem yiñile gelmişidi

Pādiřāha tuğfeler almışıdı

Ol gün ol tācir dağı anda gelür

Ol Ėikāyetde bie Ėāzır olur

Geldi gördi görklülerden her biri

Ƙıldılar taĖrīr idüp bir dilberi

Tācir eydür ki řāha ma’lūm ola

Ėüb-rūlardan cihānda ƘoĖ ola

- Şāha illā Mekke ilinde didi
Bir kavim vardır Benī Şeybe adı
- 865 Bunların iki re'isi var-durur
İkisi dağı karındaşlar-durur
Birinün adı Hümām-ı nām-dār
Ol birisinin Hilāl-i şeh-süvār
Ol Hilāle gey arı şāhib-cemāl
Kız yerine hūrī virmiş Zü'l-celāl
Kudretinden virmiş ol Rabbü'l-enām
Ol Hilāle şun'ıla bedr-i tamām
Yokdur ol hūrī-şifat mānendi bir
Hüsni 'ālemler içinde bī-naẓīr
- 870 Dünle evden çıkıcağ ol görkebay
Yire inmiş şanasın gökdeki ay
Kamu 'ālem gökçeği dirnağına
Degmez ola tā ki bir barmağına
Adı Gülşāh-ı nigār ol gülşenün
Şāh-ı 'ālem lāyıkundur ol senün
Anca öğdi tācir anuñ görkini
Görmedin sevdi Melik Muhsin anı
'Āşık oldu bir gönül biñ cān ile
Ter ider tahtını hānumān bile
- 875 Şāh eyitdi yā tācir ben ol kıızı
Ger dilersem redd iderler mi bizi
Didi şāha bilmezem redd ü qabul
Hüsni içinde belki bir ancadır ol
Kıldı endişe Melik Muhsin ki ben
Tācir oluban dileyem kıızı ben

- Ƙıldı t̄acirlik̄ yarağın kendüye
T̄acirāne tonları t̄a kim giye
- Yedi yüz biñ cümlesi raht u Ƙumāş
Ƙıymet̄i la'l ü güher [ü] dürlü taş
- 880 Biñ Ƙul aldı biñ Ƙaravaş biñ Ƙatır
Biñ at aldı biñ deve Ƙoyun şığır
- Yükleri yüklendi tartıldı ipe
ÇıƘdı Şāmdan uğradı bir yazıya
- Gitdi birkaç gün irişdi bir yire
Berriye içi meger kim ol ire
- Şāh buyurđı ol arada düşdiler
Ol develer çökdi yükin şeşdiler
- Varıdı bir big Melik Muhsin aña
Anca baħşiş Ƙıldı kim Ƙaldı taña
- 885 Bir iki gün anda Ƙıldılar Ƙarār
Ol aradan göçdi tartıldı Ƙatār
- İrdiler andan ilerü bir yaña
Gör ki aña dağı ne [gey] lütf dege
- Ol begi dağı Ƙılır şöyle ğanī
Düşde görmişdi meger ol beg anı
- Bir gice gün anda Ƙondılar girü
Göçdiler uğradılar hem ilerü
- Bir yaña irdi yine ol berrīde
Şāh buyurđı Ƙ ondılar ol arada
- 890 Şāh yine bir iki gün onda Ƙalır
Hem aña dağı delim baħşiş Ƙılır
- Anca virdi aña dağı sīm ü zer
Kim yayıldı berye ğalkına ğaber

Berriye kavmin ğanī kıldı varın
N'idiser eydem saña varın yarın
Tiz gelün bu meclise Haktan bize
Ger ola tevfiķ naşihat hem size
Şeb-hayır olsun hemişe hâliñüz
Höş ola yarın yine tiz geliñüz

895 Çün gelesiz bunda [siz] yā ehl-i dīn
Muştafāya kim imāmü'l-müttaķin
'Işķ -ıla bir hoş şalāvāt virelüm
Söze andan başlayuban girelüm

EL-MECLİSÜ'R-RĀBİ'

Ger melül olmazısañ yā pür-hüner
Eydeyin dördünci meclisden haber
Geçdi andan muhtaşar kıldum sözi
Her emīre kim irişdi kendüzi
Kul karavaş at kaķır altun gümüş
Her kime uğrarsa virtür yad biliş

900 Çün Melik Muhsin sözi çıķdı kavī
Berye beglerine yayıldı çavı
Bildiler Hayyu Benī Şeybe kamu
Kim gelür bir 'ālī bāzergān ulu
Luţf u ahlāk [u] sehvāvet kānıdur
Hāķır u cūd u kerem 'ummānıdur
Berye begleri anuñ ihsānına
Āferīn kıldı kamusı cānına
Bu cömerdlik kim [Melik] Muhsin ider
Aldılar Hayyu Benī Şeybe haber

- 905 Kim irişdi bir dem ol er bī-gümān
Ol mūbārek tācir uř geldi ‘ayān
Çün Hilāl anı işitdi kim gelür
Atlanur karşı durur ‘izzet kıılır
Atlanur Hāyyu Benī Şeybe bile
Kamu karşı vardı ol şāhib-dile
‘İzzet-ile aldılar getürdiler
Konduruban Muhsini oturdılar
Hāymeler kıurıldı yükler şeşdiler
Şāh buyurdı kim hāzīne açdılar
- 910 La‘l ü yāķūt u zümürürd ü güher
Kıymetī taşlar zeberced sīm ü zer
Kul kıaravaş at kıatır kıoyun deve
Kıldı baķşış çün iletđi kim eve
Anca virđi kim ğanī oldu Hilāl
Kul kıaravaş kıymetī taş zer ü māl
Berriye beglerine māl dürevüz
Virmişidi dek Hilāle yaluñuz
Her birin kııldı Melik Muhsin ğanī
Tañladı Hāyyu Benī Şeybe anı
- 915 Girü döndi evine geldi Hilāl
‘Avratına söyleği kim yā Helāl
Gördüm ol tācir zihī hōş ādemī
Şoĥbetinüñ cāna deĝer bir demi
Bu ne luţf olur ne aĥlāķ u kerem
Kim kıatında pülça yok altun direm
Zī-cömerđ ü saĥī vü zī-ehl-i dil
Kim ‘aţāsından cānum olur ĥacīl

- Er ü ‘avrat cūdına hayrān olur
Tañladılar kim bu ne ihsān olur
- 920 Kıldılar bunlar konuqluğa yarağ
Dutdılar Muhsin için bir hōş otak
Oğıdılar anda h-āce Muhsini
Didiler bir dem görelüm biz sini
Aldılar anı otağa geldiler
Hoş aña üç gün konuqlık kıldılar
Çünkü bunlar hizmetini bitürür
Geldi girü çadırına oturur
Her kim anı görmege varurıdı
Çok aña altun gümüş virürıdı
- 925 Ol kavimden kalmadı erkek dişi
Kim bulara kılmadı řāh bağşişi
Bir iki kişi meger kim bir gün ol
Virbıdı Gülřāh için anda resül
Tā ki Gülřāhı dileye řāh için
Geldiler söylemege ol māh için
Söylediler ol kavim iş bitmedi
Bu sözi hergiz Hilāl işitmedi
Didi varuñ eydüñüz ol tācire
Tā ki küllī bu sözüñ terkin ura
- 930 Ben kızımı nām-zād eylemişem
Kardaşum oğıyıçün söylemişem
Çün bu sözi geldiler getürdiler
Eyle şan kim cānına od urdılar
‘Aşık u hayrānıdı Gülřāha řāh
Cānı oda dutuşuban kıldı āh

- Bir tabak ıoldurdı bu kez gey arı
La‘l ü yâķūt u zümürüd mürvārī
- Virdi bile bī-ķıyās altun gümüş
Viribidi kim bite anda bu iş
- 935 Eydüñüz didi Hilāle ol yigid
Bī nevālıķdan ķoyup gitmiş ķaşıd
- Nesnesi yoĝımış elinde vire
Ol ĥacāletden gelimez bu yire
- Ol gümāndur yine bunda gelesi
Pes yakın oldu anuñ ayrılması
- Ben yaluñuzam kimesnem yoķ-durur
Mālum esbābum ĥazīnem çoķ-durur
- Ne atam var ne anam var ne ķavüm
Ne ķabīlem ne ĥışimum ķardaşum
- 940 Luţf idüp beni oĝulluĝa ķabül
Ger ķılalar olayın ölince ķul
- Dün ü gün ĥızmetlerinde olayın
‘Ömrüm olduĝınca bunda ķalayın
- Ger ķabül olurısa bu ĥācetüm
Bunlaruñ fermānı ola tã‘atüm
- Ol cevāhir taşları ol ķavm alur
Bār-gāhından Hilāl eve gelür
- Didi yā ‘avrat bugün ol tācir er
Sen ne dirsın aña Gülşāhı diler
- 945 ‘Avrat eydür ķısmetise görelüm
Ĥoş yigiddür dilerise virelüm
- Hilāl eydür ‘avratına kim bu söz
Olmaz anı Varķaya biz virmişüz

- ‘Avrat eydür erine kim yā Hilāl
Biz işinden Varķanuñ olduķ melāl
Evvel ol kim Varķanuñ yok bir pūlı
Hem ikinci gitdi gelmedi ķulı
Gitdi kırķ günde gelem didi bize
Uş iki ay geçdi şimdi bu söze
- 950 Gitdi bunda gelmez ayruķ kendüzi
Varķanuñ ne ķavli bellü ne sözi
Virmedi tayusı hıç nesne aña
Gelmez ol bunda didüm uş ben saña
Gel bu bāzergāna virelüm bunı
Söyleme ķo Varķanuñ kes sözini
Olmadı rāzī Hilāl ol ‘avrata
Bu sözi yavlaķ nice tıtdı öte
Söyleşüyörürdi bu sözi bular
Ol tıbaķla cevheri getürdiler
- 955 Didiler destür var mı bir görüñ
Virdiler destürü eytdiler girüñ
Girdiler bunlar iķerü çādıra
Ellerinde bir tıbaķ var nādire
‘Avratıla Hilāl anı gördiler
Ķodılar ol tepsi’i anda bular
Didiler hıāce size viribidi
Didiler ne kim Melik Muħsin didi
Didiler tācir du‘acıñdur senüñ
Açdı gördi kim tıbaķ pūşın anuñ
- 960 Ķıyemetī taşlar tılu dürr-i yetīm
Cevher altundan döşeli zer ü sīm

Nesne gördi ol tabağ içre Hilâl
Düşde dağı görmeye hergiz hayâl
Çünkü gördi ‘avrat ol cevherleri
Göñli oldu Varqadan küllî berî
Kız atası eydür ol dem bunlara
Ben kızımı virmezem iki ere
Ol kavim çün bu sözi iştdiler
Cevheri anda koyuban gitdiler

965 Geldiler Muhsin katına sözlerin
Söylediler şamusi birin birin
Didiler kim yâ Melik kaçır bize
Kız atası râzî olmaz bu söze
Râzî oldu anası eydür Hilâl
Bir kızını iki ere virmek vebâl
Çünkü iştdi Melik Muhsin anı
Bî-şarâr oldu bu kez yandı cânı
Ne dünin ârâm ider ne gündüzün
‘Işık odına şaldı küllî kendüzün

970 ‘Aklı gider vâlih ü hayrân olur
Ol araya bir qarî ‘avrat gelür
Kim anuñ evi Hilâlüñ evine
Koñşıydı ol qarî ‘avrat yine
Ol Hilâlüñ odasında dem-be-dem
Olmazdı varurıdı bir âdem
Oğdı halvet Melik Muhsin anı
Anca ihsân kıldı kim oldu ğanî
Eydür aña yâ ana sen ne ola
İşbu işi getüresin hâşıla

- 975 Eydür oğlum bir ulu boğ ʔon gerek
Küpe altun u yüzükler on gerek
‘Anberī doğuz müzeyyen ʔolbađı
Anuñıla ʔođ bilezükler dağı
Yağlığa ʔoldur cevāhir gey arı
Kim göre Gülşāh atası anları
Meyl ide ʔızını saña virmege
Varđanuñ ʔaşd ide terkin urmağa
Her ne kim didiyise ĥāzır ʔılır
Ol ʔarı ‘avrat boğı bağlar alur
- 980 Eydür oğlum ʔün ana didüñ baña
Ben bu işi bitürivirem saña
Anda iltürem buları şimdi ben
Kim Hilālüñ ‘avratına vireven
Bunları ‘avrat göre meyli ola
Hem Hilāli ‘avratı rāzī ʔıla
Kim saña Gülşāhı kābin ideler
Ĥāṭıruñı guşşadan ʔurtaralar
Eydür imdi ʔur revān ol yā ana
Di işit söyle cevāb algil yine
Ol boğı aldı getürdi ol ʔarı
Gördi Gülşāhuñ anası anları
Varđadan ol küllī dönderdi yüzün
Meyli oldı kim vire aña ʔızın
Didi var benden selām it tācire
Atasına diyeyin ʔızın vire
Şimdi gele rāzī eyleyem anı
Sevine Gülşāhı virürler saña

Ol arı geldi haber virdi aa
Didi kim Glahı virürler saa
Ne ki Glahu anası söyledi
amusın bir bir aa ‘arz eyledi
az-km oldu Melik Musin atı
Ho sevind rdi yine ol ‘avratı
Ol arıcu kend  o alkı vir 
ız atası evine geldi girü
‘Avrat eydür erine kim y Hill
Vir ızunı tcire s z mi al
Gel virelüm biz bu Glahı bua
Tangrıdan or dir Hill eydür aa
Nm-zd oldu beikde ibu ız
Varaya virdük hele Glahı biz
Hem bilürsin sen ki bu b-areler
Birbirini nicesi sever bular
Tutdı  lfet ol iki h b-ı Hoten
oyle kim  lfet t tupdur cn u ten
Ne uadun sen bularun anına
Kim ılursın ad ikisi cnına
Eyle t t kim Varadan ayırasın
Zulm idüp Glahı bua viresin
1000 Ne y zile hazrete varma gerek
N’eyledün nice oruvirmek gerek
Y daı bunda gelicek Varanun
Yüzine nice bakavuz biz anun
‘Avrat eydür y Hill [kim] sehl ola
Hile ılam ben aa ol ne bile

Ol Hilāl eydür ki yā ‘avrat n’ite
Sehl ola kim bu işi cā’iz tuta

‘Avrat eydür çün bu Gülşāhı ala
‘Azm idüp bundan iline gönele

1005 Bir koyunu boğuban öldürelüm
Bir iki gün üstine yas uralum
Sinlede gömeķoyalum biz anı
Yas-içün biz kara geyelüm tonı
Varķa gelicek eyidelüm aña
Ol nigārın cān fidā kıldı saña
Sen beķā ol dünyede Gülşāh-içün
Biz kara geydük ķamu ol māh-içün
Ol daķı [hem] bir iki gün ağlaya
‘Işķ odına cānın ancak tağlaya

1010 Ağlamak toygulu aş-durur toya
Terk ide Gülşāhı ‘ışķını ķoya
Ölenüñ ardınca kimse ölmedi
Sākin ola işbu mekrile didi
Anca kıldı sihr ü efsün ol ‘iķāl
Tā ki o zulme rızā virdi Hilāl
Eydür imdi yüz deve raķt u ķumāş
Virşün anuñla kılalum bir ma‘āş
Her ne kim didi Melik Muķsin aña
Virdi ķ amu hācetin öñden soña

1015 Eşi kızlar didi Gülşāha anı
Kim bu bāzergāna virdiler seni
Didi gördüñ mi ne miskīn olmuşam
Yārümi ansuzda yavı kılmışam

İy dirġgā kim ne dūşvār oldı ħāl
Kim firāķun yā ħabib eynel-vişāl

Evveli derd ü firāķıdı varı
Nā-ümġz olmaķdur şāhum āĥiri
Yırtdı yüzün tırnaġıla ol nigār
Gözlerinden ķan aķıdur zār zār

1020 Ol menefşe zülfi her dem zūrıla
Yoluban aglarıdı ol şurıla

Gözi yaşından yüzi beñzer çeye
Dir ilāĥi virmegil ĥiç kimseye
Bencileyin řāli‘i şüm olmasun
Bencileyin kimse maĥrūm ķalmasun
Çün baña yārün cemāli olmasa
‘Ārı yoķ ger bu vücudum olmasa
Varkadan artuķ bana yār teng ola
Ne revādur bu nice nām tenk ola

1025 Eydür aġlar ĥālını ķılur fiġān
Geldi Gülşāhuñ anası nā-gehān
Ol selīta ķaķıdı buşdı ‘azīm
Ĥışm idüben söġdi Gülşāha delim
Atasından utanup derdi yaşın
Ĥonşu kızlar dirilüp sildi yaşın
Cümle cem‘ oldı ķatına kız gelin
Kim naşīĥat ķıldılar tıutup elin
Didiler kim yā gül yüzlü nigār
Aġlamaķdan şabr ķıl sen iĥtiyār

1030 Aġlamaġı kendüzüne ķılma iş
Ĥısmetün taķdġr içinde bu imiş

Ağlamağıl her ki gözden ayrılır
Lā-cerem naqşı gönülden sürülür

Bir nice menzil ilerü gidesin
Unıdasın Varqa'ı terk idesin

Çok öğüt virdi bu resme her biri
'Āşıkā zarrdur öğüt iy serseri

Kim işitdi 'āşık öğüt alduğın
'Işık eyitmez illā kendü bildüğün

1035 Kıldılar Gülşāh-içün üç gün düğün

Çāresi yok ol nigārīn eylesün

'Aciz oldı diyesi yok him tına

Virdiler Gülşāhı Melik Muhsine

Bunlara didi Melik Muhsin ki siz

Şanmañuz kim dengi tācir aldı kız

Yā Benī Şeybā benem sultān-ı Şām

Urılır nevbet kapumda şubḥ u şām

Tāc u taht issi Melik Muhsin benem

Andadur leşker kamu ḥayl ü ḥaşem

1040 Ben icāzet dilerem sizden bugün

Salṭanat tahtında kim kılam düğün

Bunlar eydür yā Melik ḥātır senüñ

Al revān ol kanda dilerse cānuñ

Şāh buyurdi bağladılar rahtını

İşi bitdi aldı tāc u tahtını

Gördi Gülşāh-ı nigārīn Varqadan

Ayrılır maḥrūm olur cāndan beden

Bir kız anun rāzdaşı varıdı

Kim anı Gülşāh iten severidi

1045 Hergiz andan gizlemezdi rāzımı
Ol kıza söylərđi gizlü sözini
Didi Gülşāh ol kıza kim yā nigār
Şaklağıl işbu yüzügi zīnhār
Varķanuñdur bu yüzük gizle ħaber
Virme bunda gelicek gör ki n'ider
Şöyle kim bir iki gün zārī kıla
Şoñ ucu 'ışkı odı sākin ola
Söylemegil tınmağıl nesne aña
Yoħsa şöyle kim beni dāyım aña

1050 'Işk odına yana dün ü gündüzün
Koma anı kim yitüre kendüzün
'Işka mağlūb olurısa göresin
Ġālib olursa yüzügi viresin
Bunlaruñ ol ħilesin bildür aña
Ĥā'in olmağıl emānetdür saña
Ol kız eydür ben sana ķurbān olam
Her ne kim didünse ben anı kılam
Ol kıızı Gülşāh ķoçdı ağıladı
Varķa 'ışkı cānın anun tağıladı

1055 Şi'r āgāz itdi kendü ħāline
Ol firāķuñ ħasretüñ aĥvāline
Şİ'R-İ GÜLŞĀH
Ol nigārīn eydür iy ķādir ilāh
Top firāķ derdi ile oldum tebāh
Yirini geçdi gün-be-güni miskinüñ
Ĥiç beni güldürmedi baĥt-ı siyāh
Vāh bu 'ömrüm perīşānıla vay
Āh bu baĥt-ı siyāh elinden āh

- Geh esİR iltür beni bu kibr-i dün
Geh yārümden zūlmile ayırdı şāh
- 1060 Ben n'iderem cümle 'ālem mülkini
Ger anun olmazısa tāc u külāh
Olmasun ansuz baña cān u cihān
Olmasun ansuz baña ħurşid ü māh
Olmasun kim Varċa vuşlatsuz baña
N'ideyim bir laĥza 'ömr ü 'izz ü cāh
Ben anuñıla görürem 'ālemi
Yār idinmeyem baña nā-maĥremi
Yā nigār mūnis ü dil-ber yār u cān
Al emānet Varċaya virgil nişān
- 1065 Bī-muĥābā dir neler Gülşāh aña
Bindi eydür el-vidā' olsun saña
Şāhıla Gülşāhı ċünkim bindürür
Hem Hilāl üç menzil anı gönderür
Göndürüben bunları döndi Hilāl
Gitdi ġam-ġīn ol ġün ol şāĥib-cemāl
Aldı Gülşāhı Melik Muĥsin gider
İrdiler Şāma işitgil kim nider
Didiler kim uş Melik Muĥsin gelür
Şehri ĥalkı pīş-keş ü ni' met alur
- 1070 Ķarşu ċıċdılar ċamu mīr ü vezīr
Urdılar ṭabl u naċāre vü nefīr
Bārū üstinde beşāret urdılar
Zeyn idüben şehre köşkler ċurdılar
Geċdi Muĥsin taĥtna ċıldı ċarār
Aldılar düġün yaraġın ne ki var

ıldılar on gün dgn Őadi v toy
Şah-iin cümle bezendi Şehr  ky
Hem bezendi gerdek  köşk  kuŐr
Varķa iin yakılur Gülşah-ı hr

1075 Gerdege girdi Melik MuŐsin revn

TaŐtına açdı oturdı ol zamn

Gerdegi ol demde halvet kıldılar

Őahıla Gülşah ikisi kaldılar

PdiŐah yle Őanur Gülşah aÇa

İltifat ide gele andan yaşa

Kılmadı Gülşah aÇa hergiz nazar

Őurdu yirinden Melik MuŐsin meger

KaÇdı GlŐahuŐ katına gelmege

AnuŐıla zevķ u 'işret kılmağa

1080 kdi Gülşah iki dizi üstine

Őartdı hançer durdu kend kaÇdına

Didi ya zlim Melik yirnde Őur

Őatuma gelme benüm terkmi ur

Dünyede benüm ile gelmiş yarım

Bir beşikde nm-zd olmiŐ yarım

Variken andan beni ayırsan

Zulm idüp altun gcile alasın

Bilmez-isen Şimdi bil ağah ol

Yidi iķlime gerekse Şah ol

1085 Bu cihnda Varķadur yarım benüm

Varķadan ayruğı ağyarum benüm

Cnıla ol beni sever ben anı

Ben aÇa cn ol benüm cnum cnı

Varḳadan ayruḳ bana dirlik ḫarām
Varḳa zikridür ögümde subḫ u şām

Varḳadan ayruḳ beni diri kişi
Ḳoçmayısar añlagil işbu işi

Gelme yoḫsa ḫançerile ben seni
Urmazısam ururam uş ben beni

1090 Ger inanmazsañ düşem uş ḫançere
‘Āşıḳa ne ‘izz ü nāz u ḫançere

Bunı didi ḫançerüñ dikdi ucın
Ḳodı gögsine düşe aña gücin
Şāḫ eyitdi yā nigārın Tangrı çün
Kendüzin öldürme nā-gāḫ dökme ḫün
Kim ben elüm tırtmışam senden paşa
Düşmenüñ ölsün velī sen çok yaşa
Varḳa çün seni sever sen Varḳayı
Sana rüzī kılsun ol tolu ayı

1095 Sen benim kız ḫardeşum ol yā nigār
Ḳılma ḫaşd kendüzüñe sen zīnhār

Ben ḫanā‘atven senün didāruña
Ol şekerden tatlu ḫoş güftāruña
Döndi Gülşāḫ eydür iy şāḫ-ı cihān
Çünkü sen benden baña virdüñ iḳān
Ḳıl teferrüc bī-taşarruf ḫurrem ol
Şimdiden girü benimle hem-dem ol
Rāzī oldı pādişāḫ anuñıla
Ḳoş geçerler ikisi anda bile

1100 Şāḫıla Gülşāḫı bunda ḫoyalum
İmdi bu kez Varḳa sözün diyelüm

Varķa ile ol Selīm Őāh-ı Yemen
'İŞe meŐgöl-ıdı işit imdi sen
Ta'ısından Varķaya destür olur
PādiŐāh gönderüben yoldaş virür
Varķayı tayusı toylamış olur
PādiŐāhdan gitmeye destür alır
'Anterüñ rahtını vü büngāhını
Varķaya virmişidi külli anı

- 1105 PādiŐāh dört yüz deve yüki ķumāŐ
Viridi dört yüz dağı hem ķul ķaravaŐ
Şöyle kim her birinüñ cānı arı
Cümle yüklendi develer yükleri
Viridi bile bī-ķıyās altun gümüş
Viribidi kim bite bunda bu iş
Viridi bin kişi dağı kim eş ola
İline deĝin aña yoldaş ola
Varķa' ı Őāh gönderür girü döner
Şehre gelüben sarāyına ķonar

- 1110 Varķa gider dün ü günü yol alır
Evlerine iki menzil yol ķalır
Ol bin eri girü dönderdi yine
Kendü sürdi yalıñuz olur yine
Ķul ķaravaŐlar gelür dört yüz deve
Sürdi ol gün yalıñuz kendü eve
Geldi gördü kim Benī Şeybe ķamu
Giydüĝi ÷on ķapķara kiçi ulu
Varķa eydür yā ķavim bir eydüñüz
Hālünüz ne kim ķara ÷on geydüñüz

- 1115 Virmedi ol kavm aña hergiz haber
Söylemedi hîç kimesne hayr ü şer
Didiler uş Varğa geldi yâ Hilâl
Vir cevâbın kılsar senden su'âl
Çün Hilâl işitdi anı bî-kârâr
Ağlaşuban karşı çıkdı zâr zâr
Didiler yâ Varğa sen yüz biñ yaşa
'Ömrine toymadı ol görklü beşe
Kanı Gülşâh-ı niğârîn kalmadı
Cānumuzdadur odı dilde adı
- 1120 Sen beķā ol dünyede Gülşâh-içün
Biz kara giydük toını ol mâh içün
Varğa çün işitdi bunlardan anı
Āh kıldı Varğanun yandı cānı
Aklı gitdi düşdi atından yire
Kanı tākāt kim tura 'aqlın dire
Şu seperler yüzine 'aklı gelür
Āh ider Varğa yine bî-hüş olur
Şöyle zārî kıldı Varğa ol zamān
Ağladı halk u zemīn ü āsumān
- 1125 Ol dem anuñla bile ağlaşdılar
Er ü 'avrat çevresine üşdiler
Varğa eydür yâ kavim ol dilberüñ
Türbesi kanda baña bir gösterüñ
Ol araya Varğa'ı getürdiler
Anda kim ulu koyunu gömdiler
Didiler Gülşâhüñ uşda sini bu
Bunuñ içinde yatar ol mâh-rū

Varķa tartdı ģançerin kim kendüzin
Türbe üstinde helāk ide özin

1130 Aldılar şol dem elinden ģançerin

Şeşdiler cümle silāhları varın

Evlerine itüben gizlediler

Varķaya ögüt virüp söylediler

Didiler الحکم لله ol bilür

Cānı ol virür bize hem ol alur

Tangrı ģükmidür buña çāre nedür

Her kime kim va‘de irdi öyledür

Ne diyelüm Tangrınuñ taķdırine

Biz daģı varuruz anuñ yanına

1135 İşbu resme çok naşīhat virdiler

Hīç işitmez Varķa ne söylediler

Gördiler kim hīç ögüt kılmaz eser

Zārī kıllur kendüzinden bī-ģaber

Koçuban iki eliyle ol sini

Aģlar eydür kim dil- ārāmum ģanı

Göynür aģlar yaķılur Gülşāh için

Şi‘ri āģāz eyledi ol māh için

Derde düşdüüm ki anuñ dermānı yok

Bir firāk kim hīç anuñ pāyānı yok

Şİ‘R-İ VARĶA

1140 Vay ol derde ki dermān olmaya

Yāģūd ol cevre ki pāyān olmaya

Yā nigārīn bir od urduñ cānuma

Ŧamu odı ile sūzān olmaya

Niderem ben bu teni Şimden girü
Çün añā sencileyin cān olmaya
Ne ümīze diri yürür āŐikār
Niçün ölüp sine pinhān olmaya
Saht-cān ola ki kendü yāri-çün
Türbesi üstinde kırbān olmaya

- 1145 Ol nice ‘āŐıķ ola ma‘Őukınuñ
Girüben gözinde mihmān olmaya
Āb-ı hayvānsuz beķā yār isteyen
Ol ki hayvān ola insān olmaya
‘IŐķ sultāndur ögüt virmeñ añā
Söz işidüp bunda fermān olmaya
Ādemī midür ki ol ‘āŐıķlara
Özi göynüp zār u giryān olmaya

ĤİKĀYET-İ HİLĀL ŐĀH ALDAYUP VARĤA’I VEFĀT İTDİ GÜLŐĀH

Yā Benī Őeybā beni ķoñ terk idüñ
‘ĀŐıķa ne aşsı vurdur ögüdüñ

- 1150 Ol ķavim bir laķza zār kıldılar
Girü dönüp evlerine geldiler
Ĥaldı Varķa anda ol gün ol gice
Ĥan yaş ağlar ne diyem ĥālī nice
İRte oldı Varķanun ol yükleri
Ĥul ķaravaŐ irdi her ne kim varı
Ev öñinde çökdi ol cümle deve
Ĥartdı ķullar yükleri Şol dem eve
‘Avratıla çün Hilāl anı görür
Çok peŐīmān oluban yüzün urur

- 1155 Ol sin üstinde kıılır Varķa fiġān
Ne develer ġuŝŝası ne ħānumān
Aġladı üç ġün pey-ā-pey dinmedi
Yir mi var ki anda yaşı sīnmedi
Ne yiyesi yidi ne ħod uyudu
Ĥasret odından ići töluyıdı
Ne uzatmak kıŝŝa'ı kırķ ġün tamām
Zār kıldı yimedi herġiz ta'am
İnmedi 'unķından anuñ şu daġı
Ġözlerine gelmedi uyġu daġı
- 1160 Şöyle dün ġün aġladı ol zār zār
Eydürıdı ķanı Ġülŝāh-ı nigār
Ġönli herġiz kimseye aķmazıdı
Ġözin aćup kimseye baķmazıdı
Bir ġice Varķa ķoćuban ol sini
Aġlarıdı oķudı bir kıız anı
Didi ġel yā Varķa bir benden yana
Bir söz(üm) var eydeyin anı sana
Didi yā kıız yürı sen var işüne
Şalma ol sevdāyı ayruķ başuna
- 1165 Varķa eydür ġit ķatumda tırmaġıl
Uş ġörürsin beni ħālüm ŝormaġıl
Ol kıız eydür aġlamaġıl ġel berü
Varķa eydür Tangrı-ćün ġitġil ġerü
Varķa miskin eyle ŝındı ol kıızı
Gelmedi kim avıdaydı kendüzi
Varķanun ġöñlinde bu maķbul ola
Ġoya Ġülŝāhı bana ma'ŝuķ ola

Didi kim yā kız yūri var işüne
Şalma ol sevdāyı ayruḡ başuna

- 1170 Hiç işüm yokdur benüm senüñile
Anda var kim var anuñ senüñile
‘Ālemün ger ħurisi olurısan
Olmaya meylüm saña ölürisen
Cümle ‘ālemde baña Gülşāh pes
Gitmesün ‘ışkı gönülden bir nefes
Ol kız eydür Varḡaya iy pāk-din
Gel ki Gülşāhun nişānın vireyin
Çün işitdi bu sözi ħayrān u zār
Vardı ḡatına didi kim yā nigār

- 1175 Tangri-çün bir model irgür cānuma
Andan ilerü ki girme ḡanuma
Ol kız eydür ḡatuma gel yā emīr
Eydeyin kim ḡanı ol bedr-i münīr
‘Ömr virürse hudāvend-i cihān
İrteki meclisde işbu dāstān
Söylene illā iñende tīz gelüñ
Tangrınuñ ħıfz u amānında oluñ

EL-MECLİSÜ’L- ĦĀMİS

Andan öñdin kim girevüz biz söze
Ḳā‘ide nedür bilür misiz size

- 1180 Tangri adın işidicek ‘ışkıla
Getüresiz evvel Allāhı dile
Vācib eyledür saña pes nidesin
Çün Muḡammed adını işidesin

Cānuña zevk u şafā Hağdan ire
Ger şalāvā t viresin peygāmbere

Anda kim ‘ālimler adı anıla
Ya meşāyiğlerüñ adı zıkr ola

Vācib oldur eydesin yā ehl-i dīn
رحمت الله عليهم اجمعين

- 1185 ‘İşkıla dutun kulağ işbu söze
Eyledim beşinci meclisden size
Ayağına düşdi Varğa ol kızuñ
Eytdi iy zībā nigār eytgil sözün
Zinde kıl nefsümi ya ‘İsā –nefes
Hurrem eyle gönlümü kaygümü kes
Ol kız eydür nice ‘aşık olasıñ
Bu sini bir açuban görmeyesin
İy er arslanı yigitler yigreki
Bir ulu koyun-durur bu sindeki

- 1190 Bir koyundur bu sin içinde varı
Şanma kim sen söz midür bu serseri
Ölmedi ol Gülşāh zīnhār ölmedi
Tāzedür ol gül yañağı şolmadı
Şolmadı hāşā şola ol gülsitān
Ger inanmazsañ yüzügi uş nişān
Virdiler Gülşāhı işitgil be-nām
Aldı gitdi Şām iline şāh-ı Şām
Hile kıldı senüñile ol Hilāl
‘Avrat ola nākes ü cāzū ‘iğāl

- 1195 Bir koyunu boğdı bunda gömdi uş
Sen perīşān ol ferāğat gönli hoş

Çün işitdi Varğa ol kızun sözin
Düşdi ayaklarına sürdi yüzün
Didi şöyle kim beni şād eyledüñ
Gönlümü kaygudan āzād eyledüñ
Şöyle kim bu dem sevindürdüñ beni
Raḥmetile Ḥaḳ sevindürsüñ seni
Cānuma irdüñ meded iy aşl-ı pāk
Sen dimeseñ ben olurudum helāk

1200 Ol kız eydür imdi ben gidem hale
Sen örü dur yāruñi getir ele
Gitti ol kız Varğa kaldı şād-mān
İrte oldı ol sini açdı revān
Gördi bir koyun yatur sinde varı
Ölmişiken ol cānı oldı diri
Koyunu eve getürdi sürüyü
Atdı evine Hilālüñ al diyü
Varğa eydür ne işidi ya'nī bu
Tangrıdan qorqmaz mısın sen yā 'amū

1205 Bir utan āḥir senüñdür kız 'ıyāl
Maşlahat mıdur aña bu naḥs u fāl
Kim müsülmāndür diye şimdi sizi
Virdüñüz iki ere siz bir kızı
'Arınız yok ne diyedin ben size
Ḥaḳ vire meger size yarın cezā
'Āvratıla çün Hilāl anı görür
Utanurn 'itdüm disün ne iş-durur
Şerm-sār oldı yire düşdi yüzi
Kalmadı nuṭkı dahı nedür sözi

- 1210 Er ü ‘avrat Varqadan oldu hacil
Taşra çıkdık ağıdı ol şır-dil
Bağladı cümle silāhın beline
Ata bindi uğradı Şām yolına
Kendüyle kimse olmadı bile
Sığınuban Tañrıya girdi yola
Bir nice gün gitdi sözden terki yok
İrdi Şāma şāz olup sevindi çok
Girdügi Şām ilinüñ serhaddidür
Çün ikindi oldu Varqa ne görür
- 1215 Karşudan bir atlu eydür Varqaya
İn atuñdan aşğa olğıl yaya
Didi atuñ mı gerek yāhūd başuñ
Kağsıdır bu ikisinden hōşuñ
Varqa eydür ne şorarsın yā süvār
İkisin dağı kılurvan ihtiyār
Ol süvār eydür yigit sözüm işit
Qo atuñ tonuñ silāhuñ yüri git
Varqa eydür başuña dir ‘aqluñı
Git katumdan oquma bu naqluñı
- 1220 Anuñ-içün geymedüm sāz u seleb
Kim virem her kim kılurisa taleb
At u ton sāz u seleb er āleti
Her kim erdür uş ala benden atı
Ol süvār eydür eger hōşluğıla
Virmeziseñ hōş oqum senden ala
Kağıyuban Varqaya ol tartdı kış
Yay elinde oq çıkardı kıla iş

- Oğ gezin şol dem kirişle gizledi
Çekdi toldurdi vü haşmın gözledi
- 1225 Atdı oğın Varqaya ol bed-gümān
Şavdı oğın şundı çıkardı kemān
Varqa aldı eline oğın yasın
Ol süvārūñ sen kıl imdi mevt yasın
Varqa çün vurdı kirişe bir oğı
Sen hōd anı öldi tut tebbet oğı
Çekdi toldurdi oğı bir kez kemān
Şavdı oğın Varqa çıkardı kemān
Çekdi toldurdi oğı atdı revān
Sīnesinden geçdi cān çıkdı hemān
- 1230 Düşdi öldi çıkdı oğ arqasına
Bir dahı geldi anuñ arqasına
Kolu kanlu şīr ü merd kim ol-durur
Bir dahı gelür anı hem öldürür
Bir dahı gelür anı hem düşürür
Uzanuban Varqa oğın divşürür
Kırk harāmīdür bular şāha yağı
Cümlesinüñ korkudan şızdı yağı
Gördiler öldi bulardan üç kişi
Didiler kim görmegil sehl bu işi
- 1235 Hamle kıldı çığırup cümle bular
Tīğ-ıla Varqa buları hōş böler
Kırk harāmīdür berī düpdüz yazı
İşleri bu Tañgrınuñ kış u yazı
Yalıñuz bir Hak yarıcı Varqaya
Ne taş olur anda ne hōd var qaya

Ol yazı içinde çevre aldılar
Varķa üzre tīġ-1 bürrān kıldılar
Tartdı tīġ-1 āb-dār ol nerre-şīr
Ĥamle kıldı bunlara şöyle dilīr

1240 Düşdi ol ķavm ortasına dōrt yaña
Tīġ-1 bürrān indürür n'idem saña

Ol ķavimden otuz ikisin biķer
Ol ķalanı pāy-dār olmaz ķaķar

Varķanuñ daĥı öķüş aķmış ķanı
On yedi yirde yimiş oķ zahmını
Anda oturmaġa güci ķalmadı
Düşdi at boynını berk ķucaķ ladı
'Aķlı gitdi Varķa oldı bī-ķaber
Aĥşam oldı at anı aldı ġider

1245 Gitdi ol dün ķün şabāh oldı yine
Ol at irdi bir āġacuñ dibine

Varıdı āġaç dibinde bir bīnar
Yazıyıdı çevresi ĥōş merġ-zār

Ol yire müştāk ĥalk u kā'ināt
Ol āġacuñ gölgesinde tırdı at

Boynın uzatdı ki otlaya atı
Varķa düşdi imdi ġör bu ķudreti
Ĥudretine olsun iķrāruñ senüñ
Vay aña kim bilmeye şükrin anuñ

1250 Ni'metine şükr idüp aņġıl anı
Miĥnetinden bekleye Taņġrı seni
Gitmişidi Varķanuñ 'aķlı bī-ķüş
Ol āġacuñ gölgesinde yatdı ĥōş

Gitmedi ol at dağı armışıdı
Çılburın hem kólına şarmışıdı

ĤİKĀYET-İ MELİK MUĤSİN řĀĤ SEYRE ÇIKUP VARĤA BULUşDI

GĀĤ

Ĥudretile ol Melik MuĤsin meger
Anda seyrāna çıkardı her seĤer
Bindi seyrāna yine sultān-ı řām
Kim anuñ adı Melik MuĤsin be-nām

1255 Ol ağaç dibi vü ol çeşme bñar
řāha seyrān-gāhıdı ol merĝ-zār
Beglerle çün Melik MuĤsin gelür
At öñinde bir yigit yatmış görür
Üstine cümle silāĤ baĝlu tamām
Yüzine ay u güneş nürü ĝulām
Ĥıpkızıl kana bulaşmışdur tonı
'Aklı gitmiş hem öküş akmış kanı
Düşmiş ol ağaç dibinde bī-Ĥaber
Ne eyü yavuz bilür ne Ĥayr u şer

1260 PādiřāĤ eydür dirīĝa bu cevān
Uĝramıř Ĥayf u kazāya nā-gehān
řāĤ eyidür bu yigidi bir görüñ
Nicedür Ĥālın baña eydivirüñ
İndi atdan birĤ açı oldu yaya
Geldiler baĤ dılar ol dem VarĤaya
Gördiler kim ölmemiş işler nefes
řāĤ tīmār itmege kıldı heves
Eytdi bir cerraĤ oĤuñ gelsün didi
Tā ki Ĥöř tīmār ide bu yigidi

- 1265 Gül şuyını saçdılar ol gül yüze
‘Ağ lı geldi lā-cerem gele söze
Varğa ol dem gözin açdı ne görür
Halka olmuş atlular çevre turur
Varğa eydür kadayam ben iy ‘aceb
İşbu atdular kimi kılar taleb
Şāh buyurdu bu yigidi bir görüñ
Hālını aḥvālını andan şoruñ
Sordı bunlar aña kimsin yā yigit
Hālüñ aḥvālüñ nedür bize eyit
- 1270 Şām sultāna Melik Muḥsin saña
Sorar aḥvālüñi eyitgil aña
Toğrı di ne kişisin üşenme sen
Hem saña bu vākı’ a eytil neden
Varğa çün bildi budur sultān-ı Şām
Kim budur Gülşāha hem-dem şubḥ u şām
Didi şimdi bu beni bilürise
Bir içim şu virmeye başum kese
Bunlara didi ki bāzergānidüm
Şehrimüz Bāgdād-durur geçeridüm
- 1275 Çünkü geldüm bu vilāyetden yaña
Kırk ḥarāmī ḥamle kıldılar baña
Ḥamle kıldum bunlara elümde tīg
Otuz ikisin düşürdüm bī-dirīg
Aḥşam oldu ol kalanı kaçdılar
Mālumu kumāşumı hep aldılar
Ger inanmazısañuz varuñ görüñ
Kim nice serini kesdüm bunlaruñ

- Ben dahı oğ zahmını yavlağ yidüm
Ahşamın at boyunın kucakladum
- 1280 Gitmiş 'aqlum şöyle bî-hüş olmuşam
Bilmezem kim bunda nice gelmişem
Gözüm açdum bunda gördüm kendüzüm
Şöyledür kim size söyledüm sözüm
Bâkî bu yerde garîbem ben bu dem
Hâlüm işbu ne yiridür bilmezem
Haliyâ Varğa bu sözi söyledi
Ol Melik Muhsin ta'accüb eyledi
Kendüzile ol kamu leşker bile
Getüremezlerdi anları ele
- 1285 Didi bâzergân degüldür bu cevân
Er kişidür şîr ü merd ü pehlevân
Bu ne bâzergân ne tâcir işidür
Kim bile bu kim-durur ne kişidür
Yigide kıldı Melik Muhsin nidâ
Kim garîbe bu benüm cânım fidâ
Çünkü hüş kemend ola zahmuñ yuna
Hañruñ hüş tut hüş olasin yine
Varğa'ı cerrâha şâh işmarladı
'İşk ıla tîmâr idüñ dün gün didi
- 1290 Hâliyâ iltüñ sarâyuma benüm
Kim fidâ olsun garîbe bu cânım
Ol aradan Varğa'ı götürdiler
Pâdişâhuñ kaşırına getürdiler
Ol sarây içinde bir halyet mağâm
Hüş müşerref uçmağa beñzer tamâm

Varğa için hōş döşekler şaldılar
Ol zaḥımların yudılar sildiler
Varğaya cerrāhlar tīmār ider
Her gün eksüksüz bular gelür gider

1295 Varğa çün gördi döşekde kendüzin
Rāhat olup uyḥuya şaldı gözin
Döndi seyrāndan Melik Muḥsin yine
‘Adl için geçdi oturdı taḥtına
‘Kuşluğa degin buyurdı ‘adl u dād
Geldi Gülşāhuñ katına göñli şād
Didi Gülşāha iy görklü nigār
Ol ulu ağaç ki seyrān-gāhı var
Ol ağaç dibinde bir yigit bugün
Düşmiş atından yire hem ğarḳ-ı ḥūn

1300 Zaḥm yimiş on yidi yirde teni
Bağladı cerrāḥ hōş ki bend anı
‘Aklı geldi başına sordum aña
Kim nedür işbu zaḥım ḳandan saña
Didi bāzergānımış ahyālını
Küllisin almış ḥarāmī mālını
Ol ḥarāmīlerle cenk itdügin
Didi ne kim Varḳadan işitdügin
Yā nigārīn şüreti görklü cemāl
Ḳudret issi virmiş aña pür-kemāl

1305 Nicesi vaşf eyleyeyin anı ben
Ḳadd ü ḥüsni tengüñ anuñ küllī sen
Eyle şan kim bir laḥīf almaydı
Tañgrı uçmaḳdan anı viribidi

Ol behişt almasınuñ yā pür-uşul
Kudretile yarı sen yarısı ol
Kullara didüm anı götürdiler
Kaçır içinde hōř yire götürdiler
Anı ben cerrāhlara ışmarladum
'Işk ıla tımār idüñ dün gün didüm

1310 Varķa 'ışkına getürdüm ben anı
Ol zaħımlardan oña bāřed teni
Didi Gülřāh-ı nigārın çün baña
Beñzedürsin ben daħı her gün aña
Varķa 'ışkına virem şerbet içe
Varısa kışmet şağala göz aç
Didi yā taya kanı getir kadeh
İlt aña şerbet içür olsun feraħ
Taya doldurdı kadeh aldı gelür
Varķa yaşduğa başın urmiş olur

1315 Taya virdi şerbeti ol nüş ider
řāz oluban kayğı gönünden gider
Çünki ol şerbet aña dā'im gelür
Varduğınca Varķa her gün hōř olur
Kıldılar tımār aña kırk gün tamām
Ol cerāhatlar kamu bitdi tamām
Varķa Gülřāhı bilür kim bundadır
Ola ki Varķa anuñla zindedür
Varķanuñ oldu vücüdi hōř řafā
Geldi řıħhat girdi ol cevr ü cefā

1320 Hem Melik Muħsin sarāyıdur sarāy
Varķa kıldı kendüye tedbır ü rāy

Kim yüzügi Varķaya virmek gerek
Tā ki Gülşāha haber urmaķ gerek
Geldi ol ıaya getürdi şerbeti
İçdi anı Varķa buldı rāhatı
Didi yā maħdūme ıaya ğam-gūsār
Ĥācetüm vardur ķatuñda yā nigār
Luıf idüp bu minnetüm kııl sen revā
Ĥaķ zamāne şerrini senden şava

1325 Tañgrı ķamu ĥācetüñ kıılsun ķabul
ıaya eydür söyle ne ĥācetdür ol
Söyle maķşūduñ nedür ben bileyim
Ger elümden gelürise kıılayım
Varķa eydür yüzüğüm Gülşāha vir
Kim ķatuñda ĥācetüm ancaķ bu bir
ıaya eydür tañdur iy nā-merd merd
Çoğdı kim ğitdi senden zaħm u derd
Kendü luıfından Melik Muħsin saña
Eylük itdi bu mıdır ‘ivaż añā

1330 Bunca dürlü ni’metin yirsen anuñ
Tendürüst oldu şafā buldı cānuñ
Eylüğine bu mıdur anuñ ‘ivaż
Kim olasın ĥā’in iy şāħib-ğaraż
Söyleme kim duymasun şāħ-ı cihān
Varķa ğördi ıaya oldu bed-gumān
El uruban şeşdi belinden ķuşaķ
Didi ıaya bu ğümān bizden ırak
Ol ķuşağı ıaya öñinde ķodı
Didi ıaya al senüñ olsun didi

1335 Hāşā benden kim ola cāna dağal
Bilmezem ben hūd nicedür ol ‘amel

Bu yüzügi yolda bir kişi baña

Virdi al bunı ilet didi aña

Ben bunı alup gelürdüm nā-gehān

Yolda uğradı kazā-yı āsumān

Hūd baña olmaz ki ben anda varam

Bu kuşağı al saña bağışlaram

Bu yüzügi sen ilet aña degin

Ol bu yüzügi bilür göricegin

1340 Ol bu yüzügi nigārīn çün göre

Şek degül kim ol saña nesne vire

Ṭaya eydür eyle tut kim iltürem

Gel eyit kim bunı ben nice virem

Varķa eydür ne içer Gölşāh eyit

Ṭaya eydür şir ü ħurmā iy yigit

Ṭoṭtolu işbu ķadeħle günde bir

Şir ü ħurmā içer ol māh-ı münir

Varķa eydür kim bu kez ħoř oldu ħāl

Bu yüzügi sen ķadeħ içine řāl

1345 Şir ü ħurmā oldurup yanında ķo

Çünkü ie anı evvel müřg-bū

Ol ķadeħden çıkara göre anı

Eyde aya bu yüzük ħaşmı ķanı

Sen eyitgil bilmezem ben yā nigār

Meger ol şayru yigit kim bunda var

Barmağından şerbet içerken meger

Bu ķadeħ içine düşmiş bī- ħaber

Şād ola Gülşāh anı çünkim göre
Şek degül ol saña çok nesne vire

1350 Ol yüzügi Varqadan taya alur
Çıkdı Gülşāh-ı nigārīne gelür
Geldi tırdı k dehe saldı anı
Şır ü hırmā içine qor mercānı
Viridi Gülşāhuñ eline kıldı nüş
Şır ü hırmādan kadeh kim oldu boş
Gördi Gülşāh ol yüzügi kıldı āh
Düşdi tahtından yire ol yüzi mäh
‘Işk şikār ider anuñ ‘aqlını
Maıv eyler ‘ışk ‘aqlın naqlını

1355 Şaçdılar ol gül yüze gül şuyını
‘Aklı geldi başına şordı anı
Bu yüzüğüñ haşımı niredür’ayān
Eytdi virgil qandadur bellü beyān
Didi taya yüzüg[üñ] haşımı qanı
Tiz getür bunda göreyin ben anı
Taya eydür yā nigārīn bilmezem
Tañrı için kıлмаğıl cevr ü sitem
Şöyle kim her gün buyurursın baña
Al bu şerbeti ilet diyü aña

1360 Şerbet içerken meger kim bu anuñ
Barmağından düşdi ol bī-çārenüñ
Bilmezem ben yā nigārīn görmedüm
Qaşdıla bunu elüñe virmedüm
Didi Gülşāh-ı nigār ol dem aña
Dōst vaşlı qoıusı geldi baña

İy mübârek yüzlü ʔaya hîç sen
Kıygu yime kim saña kurbân ben
Ne hatâ kılduñ baña yokdur ‘itâb
Belki hep işüñ şevâb-ender-şevâb

1365 Ol yigide var eyit ʔaşra çıka
Kıaşr öñinde ʔura yukaru baqa
Ne yigitdür tâ ki ben anı görem
Kanda buldı bu yüzügi bir şoram
ʔaya ol dem Varķaya geldi giriü
Didi bir kıaşr öñine çıkdur örü
Ol yüzük aşüfte eyledi anı
Ne kıışisin ʔaşra çık görsün seni
Varķa külli tendürüst olmışıdı
Eti cânı hōş şafâ bulmışıdı

1370 Kıaşr öñine çıkdı ʔurdı pehlevân
Ol nigârîn anı gördi nâ-gehân
Varķanuñ Gülşâh çün gördi yüzün
‘Aklı gitdi diremedi kendüzin
Şaldı nazar-gâhdan hūyişiten
Varķaya kıldı fidâ ol cân u ten
Varķa geldi cest anı kıapdı tîz
Kodi arkuncaķ [vü] yire baķdı kıız
Aldı Gülşâhuñ başını dizine
Urdı kendü yüzün anuñ yüzine

1375 Ol irem bâğı gülli hūb bayıldı
Cân telsîm kıılmağa diş bileği
Oldı ol dem ol daħı ‘aklı bî-hūş
Cânı dâ’im ‘aşıkuñ bî-hūş u hōş

Tayalar hep çevre halka oldılar
Üstlerine perde tutup tırdılar
Tiz getürdiler gül-âbdan içdiler
Ol nigāruñ yüzine hem saçdılar
‘Aklı yine geldi başına anuñ
Gördi şol sâ‘at yüzini Varķanuñ

1380 Varķaya gül şuyın saçınca bular
Düşdi uşşı gitdi yine ol nigār
Şaçdılar gül şuyın ol ‘ışk esrügi
Gözin açdı bir zamān durdı ögr
Varķa Gülşāhuñ yine yüzün görür
Āh ider ‘aklı gider uşşı varur
Bunu ‘aqla getürince ol düşer
Ol durınca hōd bunuñ ‘aklı şaşar
Ol iki ‘ışk esrügi sözün meger
Didiler sulţāna çün irdi haber

1385 Geldi Gülşāhuñ kıatına kendüzi
Yā nigārın diyüben söyler sözi
Bu nicesi hālidi āhir saña
Ne kişidür bu yigit digil baña
Didi şāha budur ol bedr-i münir
Varķa kim kıldı beni ‘ışk-ı esir
Budur ol cānum içinde cān olan
‘İşkü gönüm tahtına sulţān olan
Budur āhir gönüm ārāmı benüm
Budur āhir ol dil-ārāmum benüm

1390 Varķa bu yigitdür iy şāh-ı cihān
Olmasun bunsuz tenüm içinde cān

Pādişāh şād oldı şükr itdi delim
Varqa içün gönli sevindi ‘azīm
Şāh buyurdı bunları götürdiler
İçerü taht üstine götürdiler
Kendü karşı kürsī üzre oturur
H’ān-sālār h’ānı ilerü götürür
Yaydılar götürdiler ni‘metleri
Sākīler içürdiler şerbetleri

1395 Didi Gülşāha Melik Muhsin ki ben
Yā nigārīn Varqadan gey utluvan
Gizledi adını eytmedi baña
Kāşıram hizmet kılmadum aña
Didi kim ben tācirem Yahyā adum
Ben anuñ gönline hizmet kılmadum
Eytdi şāha sizden utanmış da
Anuñ-içün adnı dimemiş ola
Şāh eyitdi şāz oldum yā nigār
Cānum iki nesneden kıldı qarār

1400 Varqa vaşlı oldı bugün iy şanem
Bir dahı zārīlğuñdan sākinem
Şükr ü minnet Tañgrıya ikiñüzi
Varqayla vaşl gördüm ben sizi
Siz biri biriñüzile hōş oluñ
Şāz u hurrem yiñ içüñ ‘işret kıluñ
Māl u mülk esbāb u cümle raht u baht
Pādişāhlık sizüñ olsun tāt u taht
Ben kapuñuzda duram kıllar gibi
Şāh olup siz oturuñ begler gibi

- 1405 Rāzīyam k̄ul gibi karşı tırmağa
Kāni‘am dīdāruñuzı görmege
Varķa [vü] Gülşāh ol iki māh-liķā
Pādişāha kıldılar bunlar du‘ā
Ol gün anda zevķ u ‘işret kıldılar
Şāz u hurrem ‘ıyşe meşgūl oldılar
Aḥşam oldu yatdı bunlar birbirin
Pādişāh her dem şorardı ḥāllerin
Bunlaruñla Şāh Muḥsin ol zamān
İtdi şöḫbet ol örü tırdı revān
- 1410 Didi beni bir kemīne k̄ul bilüñ
Ben giderem zevķe siz meşgūl oluñ
‘İzzet idüp şāha örü tırdılar
Pādişāh çıķdı bunlar oturdılar
Varıdı içinde kaşruñ bir maķām
Hem bezemişler müşebbekler tamām
Çıķdı şāh kaşrından ol eve girür
Tā ki bunlar n’eyleye baķar görür
İmtihān eyler bularuñ ‘ışķını
Kim mecāzī yā ḥaķīķ ī mi anı
- 1415 Varķa vü Gülşāh gāfildür bular
Birbirinüñ boynına k̄olın t̄olar
Luṭfila birbirini t̄oyladılar
Ol bunı vü bu anı yıyladılar
Koçuşuban ol iki bedr-i münīr
Söyleşürler şöyle kim müşg ü ‘abīr
Birbirini yiyleyüp ser-ḥōş olur
Gāh gelür ‘aķlı vü gāh bī-ḥūş olur

- Urdılar ol iki mäh-rû yüz yüze
Ser-güzeştlerin getürdiler söze
- 1420 Varğa tayusu sözini söyledi
Kendü varup anda ne kim eyledi
Her ne hîle kılduğın aña Hilâl
Yüzügi virdüğini ol kız ‘ıyâl
Ata binüp Şām iline gitdügin
Kırk harāmīler ile hem n’itdügil
Ser-güzeştin hasretin ne kim varın
Didi Gülşāha kamu birin birin
Varğa çünkim sözini kıldı tamām
Bu kezin Gülşāh başladı kelām
- 1425 Didi anası atası fi‘lini
Kim nice aldı Melik Muḥsin bunı
Kendü bundan nicesi buldı amān
Eydivirdi Varğaya ol gülsitān
Didi kamu ser-güzeştin ne ki var
Sözini kıldı tamām ol hōş nigār
Varğa söyler şāhuñ ol erligini
Pāk-dāmen ḥayr severligini
Ol mürüvvet luṭf u iḥsān u kerem
Adı Muḥsin kendü şāh-ı muḥterem
- 1430 Varğa vü Gülşāh anuñ iḥsānına
Şākir olup tutdı minnet cānına
Varğa her dem şāhuñ ol erligini
Söyleridi ol arı dirligini
Pādişāhuñ luṭfına şād oldılar
Yād idüp adın du‘ālar kıldılar

Şaldılar taht üzre hōş zībā döşek
Atlas u kemhā [vü] gāh dībā döşek

Ol döşeklerüñ içine taldılar
İkisi dahı yalıncağ oldılar

1435 Koçuşuban yatdı ol hūr u melek
Nefsi terk iden melekdür tıtma şek

‘Işk u sevi nefis odınuñ sūzunı
Söyündürüben yile viridi tozunı

‘Işk buları şöyle hayrān eylemiş
Küllī başdan ayağa cān eylemiş

Hīç şehvet kalmamış ol ortada

‘Işk yol virmeye nefis-i mürtede

Yol bulmamış bulara nefis-i şüm

Başdan ayağa yanar kāfūr u mūm

1440 Ol gice anda Melik Muhsin meger
Uymaz bunları gözler tā seher

Gördi bunlaruñ vücūdı pākimiş

Hīç şādır olmamış nefsanī iş

Göñli içinde Melik Muhsin hemīn

Ƙıldı bunlara du‘ā vü āferīn

Çün şabāh oldı ikisi tırdılar

Ol harīr atlas döşegi dürdiler

Yüzlerin yuyubanı taht üstine

Geçüben oturdı ikisi yine

1445 Çıkdı evden ol Melik Muhsin revān
Geldi girdi kaşr içinde ol zaman

Viridi luţfila Melik Muhsin selām

Varğa Gülşāh ol iki bedr-i tamām

Aldılar şāhuñ selāmın medh-ile
Hōş du‘ā kıldılar ikisi bile
Geçdi kürsī üstine kıldı karar
Yaşşulıqla bunlaruñ gönlin şorar
Didi garībler n’itedür hālīñüz
Fūrkat odına yanup yaqıldıñuz

1450 Varqa vü Gülşāh ikisi baş qodı
Pādişāha hōş du‘ālar okıdı
Şāh buyurdı Varqaya hil‘at virüñ
Ata binüp bile hammāma varuñ
Aldılar hammāma yudılar arı
Varqaya geydürdiler hil‘atleri
Varqayı bindürdi ol qavm atına
Bunlaruñla vardı sultān qatına
Şāh buyurdı tahta çık otur yine
Çıqdı Gülşāhuñ oturdı yanına

1455 Sofra geldi dökdi hān-sālār h-ān
İşleri buyıdı kırk gün toy düğün
Pādişāh ol halvet evde kırk gice
Gözledi hīç uyumadı zerrece
Görmedi bunlaruñ işinde dağal
Yoğ-ıdı bularda nefsanī ‘amel
Bu kezin küllī şınamağı qodı
Bunlaruñ ‘ışkına ikrār eyledi
Varqa vü Gülşāh ol ikisi bile
Hōş geçerleridi arılık ile

1460 Söz öküşdür çün ol iki görkebay
Gice gündüz bile oldu altı ay

Varğa eydür imdi iy bedr-i münir
Vaqtoldı giderem destür vir

Varğa hāla kim bu sözi söyledi
Ağladı Gülşāh feryād eyledi

Eytdi yā Varğa bunı dime dahı
Fürkat-ile top cānum yaqduñ aḥī

Varğaya dir beni koyup gitmegil
İy cānum cānı beni terk itmegil

1465 Kalmadı şabrum dahı iy cān u dil

Gitme bu gözüm yaşına raḥm kıl

Varğa Gülşāhuñ ḥātırı-çün dahı

Ḥōş görür [bir]birini bir ay dahı

Taḥḡrı içün kılma bī-çāre beni

Eyleme ‘ālemde āvāre beni

Varğa Gülşāhuñ şakinur ḥātırın

Ḥōş görür iy dahı biri birin

Varğa her gün ayrılık daḡın anar

Gözlerinden aqıdur kıandan bīnar

Şİ‘R-İ VARĞA

1470 El-fiḡān bu ‘ışk elinden el-fiḡān

El-amān bu ‘ışk elinden el-amān

Yüregüm kanı gözümden şaçılur

Reng alur andan bu reng-i za‘ferān

Varlıgum şāhını yine kıldı māt

Māzīyān u terk ü āsūd u ziyan

Eydüridi ‘ışk ıla ol her zaman

El-amān ez-dāḡ u ḥasret el-amān

- Didi iy Gülşāh-ı nigārīn ‘aceb
Hātırūñ yavlaḵ müşevveş ne sebeb
- 1475 Varḵa eydür yā nigārīn n’idelüm
Biz bu işe nice tedbīr idelüm
- Dir yaluñuz sen misin ḥayrān u zār
Ḳanı bende var midur şabr u ḵarār
- Bu Melikden yoḵ cüdā olmañ senüñ
Şer‘ile şimdi ḥelālisin anuñ
- Eyle tut iḥsān idüp bu şāh bizi
Bir döşek içinde ḵor ikimüzi
- Ol mürüvvet ḵıluban maḥbübını
Ḳıldı iş[c]āz āḥir inşāfum ḵanı
- 1480 Ğirra olmaḡıl beşerdür ādemī
Bir ḵ arāra Tangrıdur kim yoḵ kemi
- Kim bile kim ḥātırına ne gele
Yüz şuyıla ḡitme kim yigrek ola
- Maşlahatdur kim sefer yatın ḵılam
Ḳavmümi görüp yine tizcek gelem
- Eytdi Gülşāh-ı nigārīn Varḵaya
Men ḵılmasun seni odur ḥayā
- İ‘tikādı dönmeğe bizden anuñ
Bil ki fāsiddür bu endīşeñ senüñ
- 1485 Varḵa eydür yā nigārīn sīm-ten
Bir nice gün vir baña destür sen
- Çāresüz elbette lāzımdur sefer
Girü gelem ger ḵorisa dād-ger
- Ger ‘ömür virürise Rabbü’l-enām
İrteki meclisde ḥatm ola kelām

EL-MECLİSÜ'S-SÂDİS

Ol bitürür cümle eksük işleri

Ol irürler menzile kalmışları

Ûul kaçan kim sürçe oldur dest-gır

İmdi Gülşāhı işitgil kim ne dir

1490 Didi kim yā Varķa sen kırķ gün daķı

Taņgrı yolından baņa küy iy saķı

Tā ki birķaç gün kim ol Ğanı

Luţf idüp ķabz eyleye benden cānı

Tā firāķuñ orcinuñ öñi olam

Vaşluñuñ bayramına ķurbān olam

Ķaldı kırķ gün daķı ol Gülşāh için

Ĥātırın yıķup gidemez n'eylesün

Ķün yitürdi Varķa kırķ günü tamām

Didi hergiz ķalmadı ayruk kelām

1495 Yā niĝārın el-vidā olsun saña

Ķalmadı 'özrüñ ĥelāl itgil baña

Ķün anı işitdi Gülşāh-ı niĝār

Ķalmadı cānında ārām u ķarār

Ol niĝārın āh ķıldı āteşin

Şaldı ol taĥtdan aşāĝa kendüzin

Düşdi uşşı gitdi ol şāķib-cemāl

Varķa anı ĝördi kim şa'b oldı ĥāl

Vurdı kendü yüzün anuñ yüzine

Toldurup ĥasret yaşını ĝözine

1500 Ķaşr içinde dek dururken nā-gehān

Bir ĝırıv ķopdı vü feryād ü fiĝān

Tayalar irüp şāha eyitdiler

Varķa vü Gülşāh elden gitdiler

Pādişāh geldi bularuñ katına
Didi yā Gülşāh saña n'oldı yine
Didi Gülşāh iy Melik Varqa gider
Bir k omasañ gitmege anı n'ider
Şāh eyitdi Varqaya iy şīr-i ner
Nedür eksüğüñ n' içündür bu sefer

1505 Tāc u taht u salţanat küllī saña
Gitmegi terk eyle hürmet kıl baña
Varqa eydür yā Melik cūd u kerem
Tap ola erlik i şāh-ı muhterem
Ol mürüvvet kim senüñ var iy seĥā
Ancılayın kılmaya Hātem 'atā
Erlik-ise bundan artuq olmaya
Bu seĥāyı hīç kimesne kılmaya
İmdi destūr olsun iy şāh-ı cihān
Kavmümi görüp yine gelem revān

1510 Pādişāh eydür ki iy şāhib-cemāl
Hātırıñdan geçmesün hergiz ĥayāl
Ol ki gönülden geçer terk it anı
Kim saña kurbān Melik Muĥsin cānı
Sen oĥul Gülşāh kız kardaş baña
Boşayayın kābin ideyin saña
Muştafā şer'iyile kıluñ murād
Varqa eydür şāha iy pāk-i'tikād
Yüz biñ ancadur saña ikrārımız
Olmaya aĥlākuña inkārımız

1515 İllā luţfuñdan gerek destūr ola
İy hemīşe devletüñ manşūr ola

Gitme diyü şâh nice kim men‘ ider
Pâdişāhuñ sözini ol def‘ ider
‘Ākıbet men‘ itmek aşşı kılmadı
Şâh nice kim didi sâkin olmadı
Didi bārī şabr kılgıl iy paşa
Bir iki gün evde hem azuq pişe
Şâh buyurdı yol yarağın düzdiler
Vaşl ümīdin birbirinden üzdiler

1520 Varqa Gülşāha eyitdi el-vidā‘

اصبرو في موضعت الاجتماع

Koçuşuban şöyle zārī kıldılar
Höd ne zārī derdile yağıldılar
Bunlaruñ zārılığından ol zamān
İñledi halk u zemīn ü āsumān
Şi‘re başladı yine evvel firāz
‘Ömr gitdi oldu [hem] firqate rāz

Şİ‘R-İ VARQA

Varqa eydür imdi iy hūrī-cemāl
Uş firāka degşürildi bu vişāl

1525 Cümle maħlūkuñ zevāli var velī
Bir qarār oldur ki yoq-durur zevāl
Ger diriyise benüm atam Hümām
Zulm ide miydi bize atañ Hilāl
N’ideyim ‘ahde vefā kılmadılar
Ben gelince bunları aldadı māl
Şimdi şâh ne aşşı elüm tutduğı
Çünkü ben oldum yetīm ü pāy-māl
Sen cihānda sağ ol iy bedr-i tamam

Ġam degül ben ġuŝŝadan olam melâl

1530 İlden ile zâr zâr aġladuġum
İy büt az az baña [sen] kılgıl viŝâl

Ŗİ'R-İ GÜLŖĖH

Döndi Gülşâh eydür iy şâhib-cemâl
Gerçi bunlar bizden aldılar vebal

Taňrı bilür bir kıluñı virmeyem
Ger virtürlerse baña dünyâca mâl

Bu cihânda hâliyâ kimse beni
Âdem oġlından diri çoçmaq muhâl

Senden artuq yâr u hem-ŝoġbet harâm
Âhiretde dünyede sensin helâl

1535 Ne ola arturmasañ bize firâk
Yâ ne kesmek şabr-ıla bizden viŝâl

İy dirîġâ hier elinden n'ideyin
Ben za'ife saġt u düŝvâr oldu hâl

Çâre nedür sen gelince yâ emîr
Yad u hier oldu baña mûnis hayâl

Varķaya eydür Melik Muġsin yine
Ŗalma Gülŝâhuñ beni zârîsına

Gitmegil bundan ki bir lahza seni
Görmezise 'âciz eyler ol beni

1540 Hâķ yolında gel sözüml kılgıl ķabül
Gitme bundan yoġsa mecnûn olur ol

Didi ŝâha vaşl yoķ dur bî-firâķ
Kim yaķın çarġ añsuzın kıllur irâķ

Varķa çün at üstine olur süvâr
Didi ŝâha yarıcın Perverdigâr

Şāhıla Gülşāhı çok esenledi
Yine görünce esen kaluñ didi

Bir kul aldı yaluñuz kendüyle
Kul ile Varķa revān oldu yola

1545 Çıkdı Gülşāh ol sarāyuñ üstine
Kim baķa ol köşk tamından dōstına

Ol nigārīn ol ķadar kıldı nazār
Kim görünmez oldu yārinden eser

Aşāğa indi vü hem zārī kıılır
Varķa ‘ışķından dutışmış yaķılır

Yā ilāhī luţf idüben yā Ğanī
‘Āşıkā gösterme zīnhār ol günü

Varķa bī-ķāre dahı hayrān u zār
Gideriken ķ arşu irdi bir süvār

1550 Varķaya eydür yigit hālūñ nedür
Şayrulıķ mı seni şöyle iñledür

Ğastayısañ söyle derdüñ bileyin
Ben Ğakīmem derde dermān kıılayın

Varķa eydür iy Ğakīm imdi benüm
Nabzumı tut gör nice olmış tenüm

Varķanuñ çün tutdı gördi bilegin
Bildirdi nedür Ğastalığın dileğın

Didi yigit istedüm ben sende çok
‘Āşık olmışsın dahı hīç renc yok

1555 Varķa eydür bildüñ imdi yā Ğakīm
Kıl ‘ilācın kim ola udum selīm

Ol Ğakīm eydür aña turma i yār
Kim mekir ola ‘ilāc ol vaşl-ı yār

Ol Һakīm eydür ki yok dur çäre hīç
Dōst vaşlıdur giru saña' ilīc

Varķa eydür kim bu işe çäre ne
Gitme dur ķaşdıla ma'şūk iline

Çäre yokdur 'ıŝķa hīç illā ki 'ıŝķ
'Āŝıķ a yokdur 'ilāc illā ki 'ıŝķ

1560 Ol Һakīm eydür ki Һaķ yārī kıla
Varķa eydür sen işüñe var hele

Sürdi atın ilerü ol nām-dār

Yazıda gördi ki bir hōŝ merĝ-zār

Atdan indi Varķa eydür yā ğulām

Uyķ u çok dandur baña oldı Һarām

Ben uyuyayım bu atı sen otar

Uyanıcaķ tiz girü getür yiter

Aldı ol ķul at elinde otarur

Varķa ol dem secdeye başın urur

Şİ'R-İ VARĶA*

1565 Zārī kılup eydür iy perverdigār
Tapdur imden girü cevr-i rūzigār

Günde biñ ölince bir kez öleyim

Bir ne olur biñ ölümdür intizār

Çünki yārüm vaşlı bākī olmadı

Olmasun bu 'ömr-i fānī pāy-dār

Bu firāķ içinde bārī cānum al

Ol güne mevķ ūf olsun vaşl-ı yār

Ne kılayım bu gönül ārām ider

Tā iki gözüm yaşı kıla ķarār

1570 Olmasun ansuz baña cān u cihan
Olmasun ansuz baña leyl ü nehār
Bu diyār içinde bārī hōş olam
Sinüme gele tura hem ol nigār
Bir gün ol ‘İsā-nefes eyyāmıla
Gel kılsa sinüme bir kez güzār
Turam eydem yā nigārum kıandasın
Tap firāk uñ beni yakdı zinhar
Sen bilürsin yā ilāhe’l-‘alemīn
Çünki oldur cān içinde nāzenīn

1575 Ben nice tutayın cānsuz teni
Luṭf idüp benden kabül eyle cānı
Ol yig ola kim teni elden kıoyam
Bu arada toprağa işmarlayam
Bunu eydüp ol arada cānını
Ḥāzrete işmarladı Varқа anı
Atı otardı gulām aldı gelür
Ol gelince Varқа ḥōd teslīm olur
‘İşkıla olmaķ dilerseñ aşınā
Rāzī olğıl zārıla gözyaşına

1580 Şem‘ gibi başuñuñ terkini ur
Tā olasın şem’a gibi küllī nūr
Gördi ol kul Varқа can işmarlamış
Eytdi eyvāh kim ne düşvār oldu iş
Ol dem el urdı yaķasına gulām
Tā etegine degin yırttı tamam
Varқа için ağlarıdı zār zār
Gördi karşıdan gelür iki süvār

- Vardı virdi ul selāmin alayu
Bir gelūñ yārīk ıluñ baña diyū
- 1585 H'ācem ldi defn idelūm biz anı
Bunlar eydūr ki eyit hocañ anı
- Ne olup ldi anı bir grelūm
Syle avālūñ ki yārī ılalum
- Ol ul eydūr yā yigitler iidūñ
'Āı idi h'ācem avālin bilūñ
- 'Iı gālīb kendū maqlūb olduın
Cān virūp aldı atun lūm taın
- oymadı 'ıına ol ma'ūınuñ
Oldı teslīm adı Varadur anuñ
- 1590 Ol yigitler Varanuñ ulı-ile
Dnūbenin geldiler uı bile
- Atdan inūp atlarını odılar
Varanuñ anda sinini azdılar
- ıldılar defn ol yigitler arslanın
opraqıla rtdiler nāzūk tenin
- Kemterīn yazıcısı 'ıun budur
'Āıını nā-murādın ldūrūr
- oñ ucu ma'ūuñ ii ol-durur
'Āıını nā-murādın ldūrūr
- 1595 'Āı oldur ki ıla terk-i murād
Ol-durur 'ayn-ı murād iy ho-nihād
- Ol yigitler bindi atlu atına
Geldi ol  ul ol yigitler atına
- Ol ul eydūr bir yaña virūñ haber
İy yigitler ancarū 'azm-i sefer

Didiler şehre varuruz yā gulām
Eytdi bi'llāh Varqadan iltūñ peyām
Ben bunuñ kabrini koyup gitmezem
Hōcamıdı ben bunı terk itmezem

1600 İllā Tañgrı-çün emānetdür size
Kılmañuz taqşır zīnhār bu söze
Al emanet çünki şehre varasız
Luţf idüp Gülşāh kaşrın göresiz
Pencere altına bir lahza varuñ
Bu sözi Gülşāha ol dem bildürüñ
Biriñüz tursun iler biriñüz girü
Anda ma'lūm idiñüz bu sözleri
Birbiriñüze bu sözi söyleñüz
Harf-ıla Gülşāha ma'lūm eyleñüz

1605 Eydüñüz ol nāzenīn Varqa kanı
Ol fülān yirde varup virdi cānı
Siz bu sözi bu kadar eydüñ tamām
Ol işitsün siz gidüñ andan revān
Ol yigitler bu sözi kıldı kabül
Varqanuñ kaldı sini üstinde kul
Ol yigitler çünki şehre irdiler
Geldiler ol kaşr öninde turdılar
Ol biri söyler birine kim işit
Ol biri eydür ne oldı yā yigit

1610 Didi kim ol Varqa āhir kalmadı
Dünyāsın degşürdi vü kaldı adı
Çün bu sözi itdiler miñnet haber
Bir haberdür kim yaqar cān u ciğer

Bu sözi Gülşāh işidüp kıldı āh
Didi kim gördüñ mi bu baht-ı siyah
N'ideyin imdi ne miskīn olmışam
Şāhumı añsuzda yavı kılmışam
Ağlayu vā-hasretā dir ol nigār
Düşdi tahtdan aşğa hayrān u zār

1615 İçine od düşdi ol bī-çārenüñ
Düşdi uşşı gitdi ol meh-pārenüñ
Tayalar ol gül yüze saçdı gül-āb
‘Aklı geldi kendüye kılar ‘iķāb
Urdı elin ol dem ol nāzik yüze
Dırnağıyla gül yüzün tā kim yüze
Ol yañak kim nāzük ü ra'nā vü ter
Tāze gülden belki hūb u tāze ter
Yā yigit şāhı diyüp yırtar yüzün
Zārı kıluban arar yüzün gözün

1620 Geh yüzün yırtar yolar gāh saçını
Şol saçı kim ‘āşık uñ müşg-i Çīni
Geh sarāy içinde galţān bulınur
Cān-ı şīrīn üzereesine düşdi şūr
Didiler şol dem şāha Gülşāh sözün
Gelmeziseñ öldürür ol kendüzün
Bu kezin geldi Melik Muhsin aña
Eytdi şāhum yine ne oldu saña
Didi şāha ne ola bundan beter
Kanı Varķa kalmadı ol şīr-i ner
Şāh eytdi işbu söz gerçek degül
Belki düşmān sözidür kıлма kabül

Eytdi Gülşāh iy Melik ilet beni
Ol arayı bir baña göster kanı
Ol arayı tā ki ben iy şehir-yār
Görmeyince hātırum kılmaz karar
Şāh buyurdu kim mahaffe düzdiler
Bindürüp Gülşāhı anda itleler
Gördiler Gülşāhıla atlandı şāh
Beglerle bindiler cümle sipāh

1630 Şeyh ü dānişmend ü faķīh ne ki var

Kimisi yayak yürür kimi süvār
İrdiler ol yire kim oldu bedīd
Ol yire kim Varķa olmuşdi şehīd
Varķanuñ geldi kuli zārī kıılır
Hācesinüñ hasretinden yakılır
Şāh öñinde yüzini urdu yire
Didi şāha Hāķ saña şağlık vire
Geçdi Varķa sen beķā ol dünyede
Her ki geldi dünyāya lā-şek gide

1635 Eytdi Gülşāh yā Melik Varķa benüm

Yārümidi hem ten içinde cānum
Vir baña destūr tā kim ben varam
Bu kılıla Varķanuñ sinin görem
Şöyle kim ‘avratlara ‘ādet-durur
Ağlayuban ölünüñ yasın urur
Varķa için ağlayayum bir zamān
Ben gelicek siz varasız bī-gümān
Bilmedi şāh ol ne sevdā başarur
Pādişāh eydür saña destūr-durur

1640 Sürdi Gülşāh ol kullıla ilerü
Beglerile pādişah kaldı girü

Varқанuñ çün irdi qabri üstine
İndi atdan geldi kendü qaşdına

Şİ'R-İ GÜLŞĀH

Eytdi kim iy 'āşık-ı pāk-i'tik ād
Bu işe olduñ baña sen üstād

'Işk yolında ben mi kıldum cāna pes
Çünkü kılduñ cān fidā iy hōş-nihād

İy dirīgā ben vücūda gelicek
Nā-murādımış baña devrānda ad

1645 Devr ü cevrinüñ elinden zīnhār
Hecr ü zecrinüñ elinden dād dād

Virmedi ben 'āşık-ı bī-çāreye
Vaşluña toyınca bu dünyā murād

Olmadum ārām bir dem dünyede
Olmadum ben ğuşşadan bir lahza şād

Tā kiçiden mūnis oldum ben sāna
Kılmadılar mı beşikde nām-zād

Maşlahat midur beni bunda qoyup
Sen gidesin q ilmayasın beni yad

1650 Yad qatında q oyuban gitme beni
İy bilişüm benden āhır olma yād

Bu cihāna çün bile urduq qadem
Ol cihānda yoldaş olalum behem

Yaluñuz bunda qoyup gitme beni
İy yigitler şāhı terk itme beni

- İy bu ‘âciz cānuma mūnis olan
İy baña gönül virüp göñül alan
Kendü luṭfindan sehāvet işledüñ
‘Işık umuz yolında cān bağışladıñ
- 1655 Fahr ola şimden girü ölmek baña
‘Ār ola sensüz diri kalmak baña
Bunu diyüp ağladı çok ol nigār
Tartdı bir hañçer bilinden āb-dār
Kıbzasın kabrinde kodi Varķanuñ
Gögsi üstinde kodi tigin anuñ
‘Işkuña yā Varķa diyüp kendüzin
Şaldı ol tīg üstine Gülşāh özin
Cism-i nāzük hañçeri tiz bī-amān
Kıldı Varķa ‘ışık ına teslīm-i cān
- 1660 Kemterīn yazıcısı ‘ışkuñ budur
Likin ‘ışık a cān virenler uşludur
‘Āşık ısan cānuña tutma dirīg
Tā ki şoñra dimeyesin iy dirīg
Cān fidā kıl kim bulasın tā ebed
‘Ömr-i bākī zindegānī bī-‘aded
Geçdi ol sultān-ı hūbān-ı cihān
Āh idüp kıldı Melik Muḥsin fiğān
Taķatı kalmadı kim ‘aqlın dire
Düşdi atından şolok sā‘at yire
- 1665 Şāh yaķ asın yırtuban zārī kılur
Ol ķamu beglerle yārī kılur
Atdan inüp cümlesi baş açdılar
Varķa vü Gülşāh için ağlaşdılar

Ol Һalāyık cümlesi sultān-ıla
Ağlaşuban cümle yas tutdı bile
Cem‘ oluban cümle begler geldiler
Yas için şāha naşḥat kıldılar
Eytdiler şabr eylegil iy pāk-dīn
Haḡ buyurđı kim یحب الصابرين

1670 Һabrini açdurdı sultān Varḡanuñ
Eytdi Gölşāhı sininde koñ anuñ
Ellerini birbirinüñ boynına
Geçürüñ koçuşduruñ örtüñ yine
Dayalar geldiler anı tutdılar
Her ki şāh buyurđı anı itdiler
İkisinüñ dahı bile tonları
Ḳodılar bir Һabr içinde bunları
Şāh buyurđı anda yapıdılar sarāy
Şāh-ıla begler Һ amu yoḡsul u bay

1675 Herbiri kendü-içün ev yapıdılar
Anda Һalur şāh seferi terk ider
Şehr halkı Һaldılar anda müdām
Herbiri kendü için tutdı maḡām
Ol iki anı vücūduñ türbesin
Ḳalka Һılurđı revā her ḡacetin
Bunlara yetmiş iki millet gelür
Her ne ḡacet kim diler maḡ bül olur
Her [kim] anda ḡacete gelüridi
Ev yapup anda muḡīm olurıdı

1680 Evler içi dürlü ni‘metler tolu
İki yıldan soñra şehr oldı ulu

Bunlaruñ ‘ışkına kıldı şehr-yār
Ol arada hātırı kıldı qarār

**MU‘CİZĀT-I HĀZRET-İ MUḤAMMED MUŞTAFĀ
‘ALEYHİ’Ş-ŞALĀTU VE’S-SELĀM**

İmdi işit bir ‘acāyib mu‘cizāt
Muştafādan ol resūl-i kā’ināt
Ol resūl-i Hāşimī fahr-ı cihān
Mağribe vardı ğazāya nā-gehān
Girü dönmişdi ğazādan Mustafā
Ol maķāma irdi ol şıdk u şafā

- 1685 Yolu anda uğradı anuñ meger
Muşticılar kıldılar şāha haber
Bindi şol sāt Melik beglerile
Karşu çık dılar kamu pīrlerile
Muştafānuñ hāzretine irdiler
Şāhıla begler yire yüz urdılar
Haķ resūlin aldılar getürdiler
Konduruban tapusunda turdılar
Kendü kaşırında resūli kondurur
Şāh buyurdu maţbahīler aş urur
- 1690 Pādişāh üç gün k onuķluk eyledi
Seyyidi aşhāb-ıla hem toyladı
Kıldı hizmet ‘ışkıla peygāmbere
Şordı peygāmber niye geydüñ kara
Muştafāya şāh ma‘lüm eyledi
Varķa vü Gülşāh sözini söyledi
‘Arza k ıldı bunlaruñ sözün tamām
Tañladı yavlaķ anı fahrü’l-enām

Didi peygāmb̄er ki yā ehl-i sa'īd
Ol iki 'āşık degül illā şehīd

1695 Yā Melik tūr imdi anda varalum

Anlaruñ kabrin ziyāret k ılalum

Turdı peygāmb̄er kamu aşhābıla

Beglerle ol Melik Muhsin bile

Haq resūli hizmetinde geldiler

Bunlaruñ kabrin ziyāret kıldılar

Yā resūlallāh didi aşhāblar

Kim du'ā kılsañ diri olsa bular

Haq resūli didi kim yā müslimīn

Ancağıdı bunlaruñ 'ömri hemīn

1700 Siz gelüñ imdi şehāvet işleñüz

'Ömriñüzden neyise bağışlañuz

Tā ki ben k ılam du'ā bunlar tura

Kabr içinden taşra çık up otura

Didi şiddik ol zamān yā Muştafā

Görklü yüzüñden tutar 'ālem şafā

Uş senüñ 'ışkuña iy kān-ı kerem

'Ömrümüñ on yılını bağışlaram

Bunlara virdi 'Ömer 'Oşmān dahı

Herbiri 'ömrinden on yıl iy aht

Tañgrı arslanı 'Alī eydür benüm

Haq resūline fidā olsun cānum

Bākī 'ömrümden baña işbu yeter

Kim bakup görem buları bir nazār

Yā resūlallāh göricek bunları

Bunlaruñ olsun kalan 'ömrüm varı

Ḥaḳ resūle virbidi Cebrā'īli
Kim seḥāvet gösterür baña 'Alī
'İzzetüm ḥaḳ ḳ ı bularuñ 'ömrini
Bunlara bağışladum yine anı

1710 Ol ikisine daḥı kırk yıl tamām
Virdüm 'ömr ilet ḥabībüme peyām

Kim ḥabībüm bunlara ḳılsun du'ā
Ben icābet eyleyem ḳılam reva

Geldi Cebrā'ıl getürdi Ḥaḳ sözün

Ṭutdı dergāha resül ol dem yüzün

Ḥōş du'ā ḳ ıldı didi yā Rabbenā

Sen bağışla bunlaruñ 'ömrin yine

Andağılar ḳamusı āmīn didi

Taḅgrı luṭfindan icābet eyledi

1715 Ḳudretile sin yarıldı gördiler

Ḳoçuşuban ikisi ḥōş ṭurdılar

Ṭurdılar silkindiler ṭopraḳların

Gördi bunlar ol nebīler serverin

Ḥōş şalāvāt virdiler peygāmbere

İkisi daḥı yüzün urdı yire

Baş getürüben şehādet ḳ ıldılar

Muṣṭafānuñ ḳarşusunda ṭurdılar

Gördi bunlaruñ Melik Muḥsin yüzün

Şükr idüben seyyide söyler sözün

1720 Didi kim yā Taḅgrınuñ peygāmbere

Kābin eyle birbirine bunları

Varḳaya Gülşāhı virüp Muṣṭafā

Kābin itdi ol resül-i bā-şafā

Bunları biri birine virdiler
Kırk yıl ikisi devrân sürdiler
‘Işk-ı insānī görürsin böyledür
Bir k ıyās it bunların ‘ışkı nedür
Bunlar ilkin dirliginde oldılar
Öluben anda murādın aldılar

1725 Sen dahı ger dirligüñde olasın
Lā-cerem gönlüñ murādın bulasın
Senlügüñden geçmeyince sen senüñ
Bulmayasın vaşlını ma‘şuk inuñ
Senligüñ gider hicāb olmuş saña
Sen anuñ yüzine ansuz bak saña
Gel dilersen Muştafānuñ yüzini
Göresin tut evliyānuñ sözünü
Evliyā vire saña āb-ı hayāt
İki cihānda bulasın sen necāt

1730 Evliyālar ulusu kütüb-ı cihān
Mevlānādur mest-i hazret bī-gümān
Yūsuf-ı Meddāh bī-çāre anuñ
‘Işkı yolında fidā eyle cānuñ
Tā ‘ivazı bir cāna biñ cān ola
Kalbinüñ kalbinde genc ü kān ola
Belki küllī nağ d iderler kalbuñı
Görmeyesin bī-nevālık dan buñı
Buñ yerinde ideler saña meded
İmdi getür beytine bunuñ ‘aded

1735 Biñ yedi yüz beyt ola bu dāstān
İçi tolu dürr cevāhir la’l ü kān

Varka vü Gülşâh sözini biz hele
Söyledük küllî tamâmet nazmıla
Başladuķ Sivâs şehrinde bunı
Kim rebî'ü'l-evvelüñ evvel günü
Hem rebî'ul-âhîr ilkinde tamam
Eyledük rûz-i düşenbih ve's-selâm
Yidi yüz kırķ üç yılındadır bu dem
Kim bunuñ târîhine urduķ ķadem

1740 Hıayrı artsun kim işidür bu sözi
Hıayrıla añarısıa hem ol bizi
Kim bu dervîşi du'âyıla aña
Raħmet itsün Tañgrı luşfindan aña
Yâ ilâhî cümle îmân ehline
Raħmet eyle baķma yavuz fi'line
Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
Muştafânuñ rûhına vir şalāvāt
Temmetü'l-kitâb
Bi-'avnillâhi'l-meliki'l-vehhâb

I. AYYUKÎ'NİN VARKA VE GÜLŞÂH MESNEVÎSİ'NİN METNİ

بنام خُداوند بالا و پست

که از هستیش هست شد هر چه هست

برآرنده طاق نیلوفری	فروزنده شمسۀ خاوری
نظام آور کار دُر یتیم	معطر کُن بادِ عنبر نسیم
نه اختر، برآرنده اختران	نه پیکر، نگارنده پیکران
خداوند بیچون پروردگار	جهاندار بخشنده کامکار
روم مصطفی را شفیع آورم	گر از خاک ره برنگیری سرم
علی روضة المصطفی الهاشمی	سلام من العالم الحاکم
سپهر رسالت مه اصفیا	شفیع اُمم خاتم انبیا
امام هدی دُر درج خلیل	کلید در گنج رب جلیل
مه هاشمی آفتاب قریش	شه آسمان قدر و سیاره جیش
سوی روضة سید المرسلین	هزاران درود از جهان آفرین
برآور اومیدی دارم بتو	الهی جو اومیدوارم بتو
زنم دم بدم در رضای تو دم	رهی پیشم آور که در هر قدم
صبوریم ده چون فرستیم رنج	در آموز شکرم چو بخشیم گنج
چو خاکم ز تقصیر من در گذر	ز شرم گنه آب رویم میر
که در رُسُخیزم کنی رستگار	توقع همین دارم ای کردگار

10

در ستایش سلطان محمود رحمه الله

که رایش بلندست و بختش جوان	دل پادشاهان شه خسروان
خدای جهانش نگه دار باذ	همیشه چنین دولتش یار باذ
بزرگی و قدرش بی اندازه باذ	گل دولتش سال و مه تازه باذ
نهذ بخت بر مشتری صدر اوی	کی تا آسمان بگذرد قدر اوی
دهند اختران بوسه بر پای اوی	نتابذ جهان گردن از رای اوی

20

زمین بر نتابد همی گنج اوی	30	گه جود ابر سخا گستری
گه فضل دریای پر گوهری		هزیر عَرین سُخره رزم اوست
بَهشت برین چاکر بزم اوست		نعیمست جایی کجا رام اوست
جحیمست جایی کی صمصام اوست		بهارست جایی کجا روی اوست
بَهشتست جایی کجا خوی اوست		چو جودش بُبارذ نبارذ اَمَل
چو تیغش بخندد بگریذ اجل		فلک پایه همتش را رَهیست
که در طلعتش فرّ شاهان شهیست		ثنا را جز او کس خریدار نیست
ثنا خود جز او را سزاوار نیست		بَرِ حلم او کوه را سنگ نیست
بَرِ طبع او باد را رنگ نیست		همیشه جهان بسته نام اوست
کز ایام او خوشتر ایام اوست		کرا ز امر ملک اندر آرام نیست
مبارک تر از نام او نام تیبست		همه مملکت همت و سنگ اوست
جهانی همه فضل و فرهنگ اوست		زمانه مزین بتاثیر اوست
ولایت معین بتدبیر اوست		سپهر برین بسته چهر اوست
جهان را همه رغبت مهر اوست		رخش لعل باد و دلش شاذ باد
همیشه جهان را جهان دار باد		همه ساله دل شاذ و خرم زیاد
از احوال ابن دهر بی غم زیاد		بذو تازه باذا دل دوستان
چو برگ گل سرخ در بوستان	40	همی تا بمحشر مبیناذا رنج
ز فرزند و مال وز ملک وز گنج		تو عیسوقیا گرت هوش است و رای
بخدمت بییوند بمدحت گرای		بدل مهر سلطان غازی بجوی
بجان مدح سلطان محمود گوی		ابوالقاسم آن شاه دین و دُول
شهنشاه عالم امیر ملل		نبیند جهان و نزاید سپهر
چنو راذ و فرزانه و خوب چهر		در اقبال و در فضل و در هر فنی
جهانیست در زیر پیراهنی		گه جود چون ابر با بخشش است
گه علم دریای پر دانش است		تن جود و آزادگی را سر است
سر فضل و فرهنگ را افسر است		

بهر علم فخر بنی آدم است
 کی با گنج و مالست و با هیبت است
 ز هر بذ خدایش نگه دار باذ
 نشانده بُدی عیدت آمد ببار
 نیکتست زو طرفه تر کس درخت
 درختی کی شاخش همه رامش است
 درختی کی بارش همه حکمت است
 که تا حشر اُرو نُگسِلد بوی و رنگ
 بهر بوی او در هزاران خُوشیست
 بَر شاه ازو یادگاری بُیر
 بهر برگِ گل بَر رقم نام تست
 نگردد زرامش زمانی جدا
 گل تازه کش اصل باشد سَخُن

50 گِه فضل آرایش عالم است
 گِه جود با شرم و با حشمت است
 خُدای جهان مرو را یار باذ
 نهالی کی در اوّل نو بهار
 بیباغ طرب در بفرخنده بخت
 درختی کی ببخش همه دانش است
 درختی کی برگش همه نزهت است
 گل پایدار اندرو بادرنگ
 بهر برگِ او هزاران گشیت
 کنون کامد این گلبن نو بَیر
 کی این دسته گل در ایام تست
 چُنان کن کنون تا بروز قضا
 از یرا که هرگز نگردد کُهن
 60

آغاز قصّه

سَخُن بهتر از گنج آراسته
 سَخُن بر تن مرد پیرایه بس
 کی نامزد دگر ز آسمان جز سَخُن
 سَخُن کوه را سوی هامون کشد
 سَخُن ره نُمایذ بسونِ بهشت
 که کس نیست گفته ازین پیشتر
 نگوید بذین وزن و انشی تمام
 گُسسئَه شد اندر میان داوری
 سَخُن راند خواهم بلفظ دری
 عروس از مشاطه بآیین شود
 جمال از خرد خواست خواهم همی

سَخُن بهتر از نعمت و خُواسته
 سَخُن مر سَخُن گوی را مایه بس
 ز دانا سَخُن بشنو و گوش کن
 سَخُن مرد را سر بگردون کشد
 سَخُن بر تو نیکو کند کار زشت
 بگفتم بشیرین سَخُن این سَمَر
 چنین قصّه یی را کس از خاص و عام
 من و حجره و توبه از شاعری
 مَن از بهر آن افسر سروری
 سَخُن بی شک از نظم رنگین شود
 سَخُن را بیاراست خواهم همی
 70

بنظم آورم سر گذشتی عجب
 چُنین خواندم این قصّه دل پذیر
 چو از مگّه پیغَنبر ابطحی
 بُگسترد او در عرب دین پاک
 ز دود از دل کافران کافری
 همّه حیّهای عرب سر بسر
 یکی حیّ بود اندران روزگار
 تو گفّتی ز بس نعمت و خُواسته
 بنی شَیبّه بُذ نام آن جایگاه
 بُدُو در دو سالار والامَیش
 دُو سالارو آن هر دُو از یک گُهر
 مَر آن هر دو سالار را بود نام
 مهین بود بر حسن و بر چابکی
 مر آن را کجا نام او بُذ هلال
 یکی سرو بُن بود آراسته
 یکی گُوهری بود پُر نام و ننگ
 مرو را پذیر نام گُل شَه نهاد
 چو دو سرو بوذند در بوستان
 یکی ماه عارض یکی لاله خَدّ
 بیکجای بوذند هر دُو بهم
 ز رَفَتِ قضا وَز گذشتِ سپهر
 دل هر دُو بر یکدگر گشت گرم
 چُنان شد دل آن دو نخل بَبر
 نه بی آن دل این همی کام یافت
 دل هر دو از کودکی شد تنباه

80

90

ز اخبار تازی و کُتُبِ عرب
 ز اخبار تازی و کُتُبِ جریر
 بیثُرب شد و کار دین شد قوی
 سر سرکشان اندر آمد بخاک
 بشمشیر و برهان پیغانبری
 سوی داد و دین آوریدند سر
 چو ارثنگ مانی بر نگ و نیگار
 یکی کشوری بود آراسته
 سپاهی درو صف درو کینه خُواه
 هنر ورز و بهروز و نیکو کُنیش
 برادر ز یک مام وَز یک پذیر
 یکی را هلیل و یکی را هُمام
 بر آمد زکی از گه کودکی
 یکی دُختری بود خورا مثال
 بتی چُون بهاری پر از خُواسته
 یکی گلُنی بود پر بوی وَرَنگ
 که خورشید رخ بود و خورانژاد
 گُرازان بکام و دل دوستان
 یکی سیم ساعد یکی سرو قَدّ
 کی این ابن عمّ بود و آن بنت عمّ
 هم از کودکیشان بیبوست مهر
 روا نشان پر از مهر و آرم و شرم
 کی نشکفتند ایچ از یکدگر
 نه بی این زمانی وی آرام یافت
 بدرمان و حیلّت نیامد براه

نشاندهنده پیش آموزگار
 کی تا هر دُو گشتند فرهنگ یاب
 بی اندازه فرهنگ آموختند
 بمهر آزدنی بر یکدگر
 دمی بر زدی سرد و بگریستی
 بناله دل از غم پیرداختی
 دل آن دُو آسیمه روزگار
 فراق از بر هر دُو بگریختی
 گه آن عذر خواهنده این شدی
 گه از جعد آن، این ربودی زره
 گه آن زلف پرتاب این گیرکش
 شزدنی سراسیمه و سست رای
 بمهر دل اندر، همی سوختند
 سیه بود روز و تبه بود خواب
 شذند از هنر آفتاب کمال
 چو خورشید گشتند اندر شرف
 سخن گوی گشتند و حاضر جواب
 که گه را بنیر و بکندی ز جای
 همی خون گریست از نهییش پلنگ
 بناوک دل شیر بشکافتی
 بنیر و گه از جای برداشتی
 ز دریا بر انگیختی تیره گرد
 دلش بود در عشق گل شه تپاه
 کی از کوزکی باز دل خسته بود
 بی گاه و گاه و بروز و بشب

100 چو ده سال پروردشان روزگار
 معلم بتعلیم شد در شتاب
 اگر چند در عشق می سوختند
 چو فارغ شزدنی ز تعلیم گر
 بسوی وی این گاه نگریستی
 گه آن سوی این دیده انداختی
 چو خالی شدی جای آموزگار
 بشوق وصال اندر آمیختی
 گه این از لب آن شکر چین شدی
 گه این شگر ناب آن خورد خوش
 گه این شکر ناب آن خورد خوش
 چو آموزگار آزدی باز جای
 110 برین سان همی دانش آموختند
 بر آن هر دُو بیچاره از رنج و تاب
 چو شد عمر هر دو ده و پنج سال
 چو گوهر شذند آن دُو اندر صدف
 هنر یاب گشتند و فرهنگ یاب
 چنان گشت ورقه ز فرهنگ ورای
 سوارى شجاع کی بهنگام جنگ
 بقوت سر پیل بر تافتی
 بشمشیر پولاد بگذاشتی
 شجاعی کی اندر مصاف نبرد
 120 ابا این همه هیبت و دستگاه
 شب و روز با مهر پیوسته بود
 بحی خود اندر میان عرب

بتی بوذ پر ظرف و پر حُسن و زیب

درفشان مهی بوذ بر زاد سرو

فگنده بلؤلوبر از لاله بند

پراگنده شمشاذ را در عبیر

سمن برگ او زیر مُشکین گره

ز عنبر نهاده بگل بز کُله

همه روی حُسن و همه موی میم

سیه نرگس ناوک انداز او

بحی بنی شیبه دَر کس نماند

شه ورَقه مسکین دل سوخته

بذآن هر دو زیبا بت کش خرام

ز دل دادن آن دو سرو سهی

چو هنگام بیداری و جای خواب

دل هر دو مسکین نگه داشتند

دل آن دو بیچاره دل شده

چو شب مایه قیر گون خواستی

از آرام گه آن دو نخل بیر

140 گه این بر گشادی بر آن راز خویش

گه عشق بر هر دو غم بیختی

دو غمشان گه عشق گشتی هزار

که در دیده شان نامذی هیچ خواب

چو بر سر نهادی فلک تاج زر

دو دل سوخته عاشق تیره رای

چو از شانزده سالشان بر گذشت

غم عشق در هر دو دل کار کرد

دو چشم از عتیب و دو زلف از نهیب

پراکنده بر ماه خون تَدرو

پراکنده بر سرو سیمین کمند

نهان کرده پولاد را در حریر

گره بر گره صد هزاران زره

ز سنبل علم بسته بر سنبله

همه زلف تاب و همه جعد جیم

بگسترده اندر عرب راز او

که او نامه عشق گل شه نخواند

بدل در ز عشق آتش افروخته

عجب شاذمانه دل باب و مام

ز احوالشان یافتند آگهی

ندیدند از ایشان ره ناصواب

ز هم شان جدا کرد نگذاشتند

همه روز بُودی چو آتش کده

فلک را بگوهر بیاراستی

برون آمدندی بر یک دگر

140 گه آن عرضه کردی برین ناز خویش

گه این زان و آن زین در آویختی

دو لبشان گه بوسه گشتی چهار

نرفتی میانشان سخن نا صواب

شه روم بر زنگ کردی حشر

شدندی بتیمارو غم باز جای

همه حال گیتی دگر گونه گشت

مر آن هر دو را زار [و] بیمار کرد

130

140

گُه سیمشان شد چو تارِ حریر
 که خمیده گشت آن دو سر و سهی
 بَرَنج پسر نا توانا بود
 ولکن ز جان بر تُو شیرین ترست
 بوصل دُو دل بند بشافتند
 بهر گوشه یی بزم بر ساختند
 کجا سور کردن همی خواستند
 بر او عود و عنبر همی سوختند
 کجا نعره از چرخ بگذاشتند
 همی رفت هر جایگه بی درنگ
 ز خاک سیه سوی چرخ اثیر
 چو مریخ می تافت در گاه بام
 که از هر سوپی غلغل و نعره خاست
 مصیبت شد آن شادی و ناز و نوش
 که بُد پیش شمشیر شان شیر زن
 همه دیو دیدار و آهن قَبای
 تو گفتی که بر رُسْتَه اند از زمین
 همه کینه و جنگ را ساخته
 ازین صعب تر چون بُوذ رُسْتَخیز
 کسی را همی زنده نگذاشتند
 شد از خون گردان زمین لاله گون
 که با کس نَبُذ ساز و آلات جنگ
 کی بتوان بریشان رَدَن ناگهان
 که در کین ز کس نامدیشان شُکوه
 کی بی ساز بودند آن اَنْجُمُنْ

گل لعلشان شد برنگ زریر
 بسوی پذیرشان شد این آگهی
 150 دل مام و باب ار چه کانا بود
 پسر مر ترا دشمن منگرس
 چو از حال ایشان خبر یافتند
 دل و جان از اندُه بپرداختند
 بنی شَیْبَه یک سر بیاراستند
 بهر جایگه آتش افروختند
 بشادی همی گردن افراشتند
 غریوین نای و آواز چنگ
 برآمد خروشین بَم و زیر
 می لعل رخشنده از سبز جام
 160 هنوز آلت عقد نا کرده راست
 بر آمد ز گردون و هامون خروش
 زمین شد پر از مرد شمشیر زن
 سپاهی همه سر کش و تیره رای
 ز بهر شبیخون و [۱] ز بهر کین
 همه تیغها از نیام آخْتَه
 شب تیره و زخم شمشیر تیز
 بگشتن همی گردن افراشتند
 براندند در خاک بر سَیْل خون
 نَجُست از بنی شَیْبَه کس نام و ننگ
 170 گُمّانی نبرد ایچ کس در جهان
 بدین روی غافل بُدند آن گروه
 بماندند آن شب همه مُمْتَحَن

هر برار چه چیره بُودَ روز جنگ
 چو بی ساز بودند بُگریختند
 چوزیشان عدو بی کرانی بَخست
 یکا یک بتاراج دادند روی
 یکی کشوری بود پُر خُواسته

چگونه کند جنگ بی یشک و جنگ
 تُهی دست آبا خصم ناویختند
 ز کین باز کردند کوتاه دست
 پراکنده گشت آن همه گفت و گوی
 بچنگ آوریند نا خُواسته

بردن گلشاه را از حی

ربوند گلشاه دل خسته را
 چو کردند از هر سو بی جُست و جوی
 بچُستش کردند دیری درنگ
 چو بسیار جُستند کم یافتند
 چو رفتند آن لشکر تیره رای
 بنی شیبَه گشته بر آن کُشتگان
 نه ز احوال بابک بُنش آگهی
 ز من بشنو اکنون گَه تاختن
 یکی حَی بُذ برسه منزل زمین
 سپاهی همه صَف دَر و جان سپر
 بریشان یکی مهتر شاه فُش

مرآن دل گسیل سرو نو رُسته را
 سوی خانه ی وَرَقَه دادند روی
 بدان تا مگر آورندش بچنگ
 برفتن همه روی برتافتند
 بیپروزی و خرمی باز جای
 دوان وَرَقَه هر سو چو دیوانگان
 نه ز احوال آن زاذ سرو سهی
 که آورد از بهر کین آختن
 مقام هزبران پر خاش [و] کین
 همه آهنین شخص ورؤیین جگر
 صف آشوب و گردن کش و کینه کش

180

بنسبت شریف و بمردی تمام
 بنی ضَبَه بُد نام آن شهر و حَی
 ربیع ابن عدنان ز گل شه خبر
 کی چونست دیدار و فرهنگ اوی
 ز بس کس که در تیره شب کشته بود
 فرستاده بُد پنج شش ره پیام
 که با مهر مَن مهر پیوسته کن
 بمن ده تو آن دل کُیل ماه را

ربیع ابن عدنان وَ ضَبی بنام
 کی مال بنی شیبَه کردند فی
 شنیده بُد از مردم با بصر
 قَدِ چابک و روی گل رنگ اوی
 بدلش اندرون رُسته بُدیخ مه
 سوی بابِ گلشاه فرخنده نام
 در کینه و داوری بسته کن
 پری چهره گلشاه دل خواه را

190

یکی پند بس مرخرذمند را
 اگر مرو را خویش و بن عم نیم
 درآمد بعهد و بیبوست مهر
 ز جوی تھی آب دریا مجوی!
 بمن گردد آراسته گاه تو
 شبیخون و جنگ مرا دار پای
 ز هرگونه پیغامها داده بود
 نه اندر خطا و نه اندر صواب
 چو شیری کی بر گور آشفته شد
 ز گلشاه وز ورقه پُر هنر
 که تا کی کنند عقد پیوستگی
 کی با یک دگرشان بیبوست مهر
 کی تا هر تو گی کرد خواهند سور
 سه منزل زمین کرد شان تاختن
 بکام دل خویشان شان بدید
 درآمد به شمشیر و بگشاد دست
 بدان کش هوا بُوذ بگرفت [و] بُرد
 بدیدار گلشاهش آمد نیاز
 بدیدار او در شگفتی بماند
 تنرو گرازان و یا زنده دید
 همه بر گل و لعل بشکفته دید
 بلی عشق خوبان نه کاریست خُرد
 نواز بدش و پیش خود در نشاند
 بدل در در خرمی باز کرد
 دلم بسته کردی تو در بند مهر

مکن جان فدا بهر فرزند را
 تو دانی که از ورقه من کم نیم
 شنیدم که با ورقه تیز چهر
 200 ز ورقه چه خیزد، چه آید از اوی؟
 چه در خورد ورقه است گلشاه تو
 ز قول من ار بگسیلی هوش و رای
 چُنین چند گه کس فرستاده بود
 ندیده بُذ از باب گل شه جواب
 از آن باشگونه دلش تفته شد
 همی بود خاموش پُرسان خیر
 نشسته بآرام و آهستگی
 چو آگه شد از حال گردان سپهر
 همی بود و بر درد گشته صبور
 210 در آن شب کشان عقد بُذ ساختن
 سحر گه بنزدیک ایشان رسید
 یکی بهره هشیار و یک بهره مست
 بتیغ بلاشان فرو کوفت خُرد
 چو برگشت و بر حی خود رفت باز
 مرآن دل گل ماه را پیش خواند
 یکی گلبن لمل روینده دید
 درفشان یکی ماه دو هفته دید
 دل و جان بیک نظرت او را سپر
 چو در طلعت و قامتش خیره ماند
 220 ز شادی یکی شعر آغاز کرد
 بدو گفت ایا لعبت خوب چهر

شعر گفتن ربیع ابن عدنان

دراز از تُو شد عمر کوتاه من
 نهذ بخت بر مشتری گاه من
 تُو شاه ظریفانی و ماه من
 چرا کندی اندر زرخ چاه من

ایا ماه گل چهر دل خُواه من
 اگر وصل من در خُور آید ترا
 منم شاه گردن کُشان جهان
 گُرم در چه غم نخواهی فگند

* * *

بیاریذ هین بَدَرهای گران
 دو صد تخت دیبا و عِقَد گهر
 نهاد آن همه پیش دل خُواه خویش
 بگفت این فدای یکی موی تست
 براه صبوری چرا ایستم
 که چون وَرَقه دارم فراوان و هَی
 روانش بعشق اندرون گرم دید
 بچاره رهند از بلا خویشتن
 بلند اختر و راذ و عالی نسب
 دلیری و جاه و سُواریت هست
 ترا از چه معنی توان کرد رد
 پرستار و مولای نام تُوَم
 هر آنچه تو فرمان دهی آن کنم
 یکی هفتَه ام داد باید زمان
 نباشد کسی جز تُو سالار من
 تُو دانم اندر جهان شوی خویش
 بَرُو بخت فَرخُنده تاوان کند
 بُیُذ شاذ و ایمن شد از کار اوی
 بَدام اندر آویخت از اُنْبهی

چنین گفت آنگه بفرمانبران
 بیاریذ پیشم کنون تاج زر
 همه هرچ گفت آوریند پیش
 بگفت این فدای یکی موی تست
 تُو دانی که از ورقه کم نیستم
 تو آگاهی ای زاذ سرو سهی
 چو گل شه دل شاه را نرم دید
 بمکر اندر آمد بت سیم تن
 چُنین گفت کی پادشاه عرب
 دل و دولت و کامکاریت هست
 چو سرو سهی تُو بدیدار و قد
 همی تازیم من بکام تُوَم
 بهر چت مُرادست فرمان کنم
 ولیکن مرا هست عذر زنان
 چو بگذشت یک هفته از کار من
 ترا جای رویم بگیوی خویش
 ترا هر که با ورقه همان کند
 ربیع ابن عدنان بگفتار اوی
 نبوذ آگه از مکر سرو سهی

230

240

ز گلشاه وز حیلت دلفروز
 بُبذ ایمن آن مهتر تیره روز
 زمان دانش و دل بشادی سپرد
 بیک هفته گفتا کس از غم نبرد
 مر آن خسته دل را هم اندر زمان
 فرستاد سوی سرای زنان
 همان شب چو بر ورقه بگذشت حال
 بری شد ز یار و جدا شد ز مال
 ز بس کس که در تیره شب کشته بود
 بنی شبیه از کشته پُریشته بود
 بدانجای گلشاه مسکین اسیر
 بدین جای و زرقه بدرد و زحیر
 همه شب بدان حال بگذاشتند
 همه نعره از چرخ برداشتند
 نیاسود آن شب کسی از خروش
 زن و مرد بودند بی مال و هوش
 ندانست کس هیچ کاحوال چیست
 شبیخون و خون ریختن کار کیست
 چو گیتی ببوشید سیمین زره
 گشاذ از دل چرخ گردان گره
 دلیران همه جمله گرد آمدند
 وز آمد شد دشمن آگه شدند
 بجستند گلشاه را سر بسر
 ندیدند ازو هیچ جایی اثر
 چو ورقه ز گل شه تُهی دید جای
 گهی کرد بر سر همی تیره خاک
 گهی زرد گل کِشت بر زعفران
 گهی کرد بر تن همی جامه چاک
 یکی شعر گفت آن دل آزرده مرد
 ز تیمار و هجران وز داغ و درد
 همی گفت ای لعبت دلستان
 کجا جویمت من بگرد جهان
 کجا جویمت من بگرد جهان

شعر گفتن ورقه در هجر گلشاه

کجا رفتی ای دل گُلِ یار من
 مگر سیر گشتی ز دیدار من
 نجستم بتا هرگز آزار تُو
 چرا جستی ای دوست آزار من
 چگونست بی من بُتا کار تُو
 که با جان رسید از عنا کار من
 ز من زارتر گردی اندر فراق
 اگر بشنوی ناله زار من
 بَر نُست زنهار جان و دلم
 نگه دار زنهار زنهار من

سخن گفتن ورقه با پدر و جواب دادن پدرش

بغریذ چون رعد نالان ز جای
 پسر رفت و عمر پسر شد بسر
 وگر نه شدم من، تُو بدرُوذ باش!
 نگر سر نتانی ز فرمان یاب
 که گاه دلیری و کین جُستن است
 کی امروز کین جستن از ناله به
 ز حیّ بنی ضبّه وز قوم اوی
 بیارم بشمشیر زُخشنده مرگ
 سپارم بتو سرو آزاد تُو
 بیوشیذ دست سلیح تمام
 بجنبیذ چون کوه رویین ز جای
 بُیرِ دَرِ حُسام و بکفِ دَرِ رمیح
 چو شیر ژیان سوی هامون شدند
 که بُذ باب گلشاه فرخنده روی
 روانش ببند بلا بسته بود
 سپاهی کی زیشان جهان خیره ماند
 نهادند سر سوی پرخاش [و] جنگ
 سراسر سوی کینه بشتافتند
 ز شیران گردن کش و سخت کوش
 همه شیر گیران پولاد تن
 ز بس نُوفه شیرمردان جنگ
 مقام ددو معدن اژدهاست
 نهادند یکسر بیپکار روی
 همی رزم را بزم پنداشتند
 سر از کبر برده بر چرخ و ماه

270
 چو از شعر فارغ شد آمد بیای
 بنزد پدر رفت گفت ای پدر
 مر این درد را چاره کن، زوذ باش!
 پدر گفت ای نازش جان یاب
 نه هنگام غم خوردن و شیوَنست
 هَلا! هین، بیوش از پی کین زره!
 که من بر نخواهم همی تافت روی
 که تا بر سرانشان من از خون تگرگ
 ستانم از آن سرکشان داد تُو
 چو گفت این پدر وَرقه شد شاذکام
 نشست از بر باره باذ پای
 پدر نیز پنهان شد اندر سلیح
 ز حیّ بنی شَبیه بیرون شدند
 280
 عم وَرقه آن مهتر نام جوی
 ز تیمار فرزند دل خسته بود
 سران [و] سواران حیّ را بخواند
 چُنین سرکشان از پی نام و ننگ
 جوانان حیّ چون خبر یافتند
 ز گردان و مردان پولاد پوش
 سپاه گران مایه شد انجمن
 ز [بس] مطرد و رایب خوب رنگ
 بنی شَبیه گفتی کی جای بلاست
 پریشان دلبران پرخاش جوی
 290
 همی نعره از چرخ بگذاشتند
 چو [شیر] دُرُم وَرقه پیش سیاه

زمین را همی در نُوشت از شتاب
بزیرش یکی بور تازی نژاد

دلش پر ز کین و دو چشمش پر آب
همی راند و شعری همی کرد یاذ

شعر گفتن ورقه

بگفت ای چراغ دل و جان من
بهجر اندرون کرد نتوان درنگ
نگارم شد و شد ز هجرش مرا
کنون کم قضا سوی او ره نمود
ز جان و ز خون معادی کنم
نیارم شبیخون، نسازم کمین
بتم گر بکام نهنگ اندرست
بخون ربیع ابن عدنان کنون

بت گل رخ [و] جان و جانان من
شود نرم از عشق پولاذ و سنگ
هم از دل نشاط و هم از روی رنگ
نگیرم دگر در صبوری درنگ
هوا تیره فام و زمین لاله رنگ
کزین هر دو بر مرد عارست و ننگ
برون آرم او را ز کام نهنگ
بشویم دل و جان بشمشیر جنگ

300

شدن لشکر بنی شبیه بحی بنی ضبیه

همی گفت چونین و چون تفته برق
چو یک نیمه از راه بگذاشتند
ربیع ابن عدنان شد آگه ز کار
بسجیذ و گرد آوریدش سپاه
شجاعان و گردن کش و شیر مرد
بمردی شده در عرب داستان
ربیع ابن عدنان امیر عرب
از آن پیش تا روی دادی براه
بگفت ای نگارین دل آرام من
بدان کز بنی شبیه آمد سپاه
چو شیر دُژم ورقه بیش اندرون
بدان تا ز تو بگلاند مرا
ز تو من بپرسم سخن راست گوی

همی راند و در خون دل گشته غرق
دلیران همه نعره برداشتند
کی آمد سپاه از پی کارزار
سپاهی بکردار ابر سپاه
بلا دیده و آزموده نبرد
همه گشته بر مرگ هم داستان
نهفته تن اندر سلیح و سلب
بنزدیک گل شه شد آن کینه خواه
مباد ایچ بی تو خوش ایام من
ز بهر تو بر من گرفتند راه
دل و دیده و دست شسته بخون
ز روی تو پنهان نشانند مرا
بمن به گرایذ دلت یا بنوی

310

بمن بازگوی ای بتِ دل ربای
 بمن بازگوی ای بتِ دل ربای
 بدانم حقیقت کی می چون شوم
 نترسم گرم عالمی دشمنست
 که بر من کنند اختران آفرین
 میندیش وز دشمنان کام جوی
 ز صد ورقه بر من گرمی تری
 پرستنده خاک پای توم
 بگفتار او از غم آزاد شد
 سوی یار دل، سوی بذخواه چشم
 برابر فتانند در نیم راه
 نکردند بر کینه جستن درنگ
 زمین را بلرزه در انداختند
 کی می جنگ با آرزو خواستند
 بگرد آسمان را بینباشتند
 بناوک همی دیده بردوختند
 ز کین کوس کینه فرو کوفتند
 ز بس شیهه ابرش و خنگ و بور
 ز زخم عمود و ز طعن سنان
 زمین را فلک درنوردد همی
 هوا گشت از گرد چون آبنوس
 بتفسید بر شیر مردان زره
 بغزید چون کرد آهنگ جنگ
 ز هیبت فرع بر زمین درفگند
 ز هامون بگردون برآورد گرد

اگر مر ترا سوی ورفست رای
 اگر مر ترا سوی ورفست رای
 کی تا من سوی جنگ بیرون شوم
 و گر مر ترا رای سوی منست
 چنان بگسلمشان ز روی زمین
 بنو گفت گلشاه کای نام جوی
 کی تو تا قیامت مرا مهتری 320
 شب و روز من در وفای توم
 ربیع ابن عدنان عجب شاذ شد
 همی راند چون موج دریا بخشم
 براندند ازین و از آن سو سپاه
 همان و همین ساخته ساز جنگ
 هم از گرد ره جنگ بر ساختند
 مصاف سپه را بیاراستند
 علم ها ز عیوق بگذاشتند
 بزوبین جان جوی دل سوختند
 صف از آتش تیغ برتافتند 330
 ز بس نعره و جنگ و آشوب و شور
 ز تف خذنگ و ترنگ کمان
 تو گفتی جهان نیست گردد همی
 زمین شد ز خون لعل چون سندروس
 چو از نور بگشاد گردون گره
 ربیع ابن عدنان چو شرزه پلنگ
 فرس را بمیدان کین در فگند
 بگردید اندر مصاف نبرد

فرس بوذ چون ابر، او چون هز بر
 340 بڏين سان همي گشت اندر مصاف
 يكي شعر گفت آن نبرده سوار

هز ايچ کس ديذ بر تيره ابر؟
 همي کرد لعب و همي جست لاف
 که چون بڏ شعر عجب، گوش دار

شعر گفتن ربیع ابن عدنان

همي گفت شاه سواران منم
 گه جنگ ثعبان پردل منم
 گه بزم مهتاب مجلس منم
 گه دوستي ابر رحمت منم
 بجاي جفا ز هر قاتل منم

سرور دل نامداران منم
 گه صلح خورشيد رخشان منم
 گه رزم سالار ميدان منم
 گه دشمني شير غزان منم
 بگاہ وفا تازه ريحان منم

* * *

بگفت اين و در گرد ميدان بگشت
 زرخشنده تيغ آتشي بر فروخت
 بگفت اي دليران و گردان رزم
 350 کي جويذ همي حميت و نام و ننگ

زمين را بسم فرس در نوشت
 کي از تف آن پشت ماهي بسوخت
 سران و شجاعان و مردان رزم
 که آيد همي سوي ميدان جنگ
 زمن جست بايدش درمان خویش
 کُنْدش آرزو جنگ و پيکار شير
 ز کين جوي خود کينه جوييد، هين!

هر آنکس کي سير آمد از جان خویش
 چو روباه از جان خود گشت سير
 آلا سوي پر خاش پوييد، هين!

نشستند هر دو ز کين جگر
 که بودند هر دو دليران جنگ
 درآمد يکي تيغ زد بر سرش
 در آمد بفرق و فرو شد بزین

چو دُو ببر آشفته بر يک دگر
 شد اندر ميانشان زماني درنگ
 ربیع ابن عدنان بحمله برش
 سر تيغ آن شه سواری گزين

همي کرد بر گرد ميدان طواف
 ربیع ابن عدنان سرکش منم
 زمين را بسم فرس در نوشت
 زماني بشمشير بازی کنيم

360 بنو نيمه بگند اندر مصاف
 همي گفت سوزنده آتش منم
 بگفت اين و در گرد ميدان بگشت
 بيابيد تا رزم سازی کنيم

شجاعی کجا باشد اندر خورم
 صف آشوب و گردن کش و شیر مرد
 که جز با دل و جان نکردی شمار
 چو دُو کوکب آتشین کرده چشم
 گه این حمله بُرد و گه آن جُست کین
 یکی تیغ زد بر میان سوار
 بیفزود اندر دل خلق بیم
 همی گفت او، کی سوار عرب
 که ناید همی هیچ کس پیش من
 کجا خسته گردید می رایگان
 نخواهم کی آید مگر مردِ مرد
 نکرد ایچ بر کینه جستن درنگ
 بیک زخم بگسست از تن سرش
 همی آمدند از پس یک دگر
 میان صف از کشته پُر پُشته شد
 که از کس گه کینه نمود پُشت
 چو دیدند در جنگ آهنگ اوی
 از آن تیر و شمشیر [و] عالی رکیب
 ربیع صف آشوب چون پیل مست
 سران بنی شیبه گفتا کجاست
 که من میر و سالار این کشورم
 کی می کشته کردند چون ابلهان
 نخواهم ازین بَدَدلان حقیر
 کجا بابکش؟ گو بکنگ من آی!
 نیاید ز پیران هنر جای گیر

یکی مرد خواهم کی آید برم
 سواری دگر اسب زد در نبرد
 یکی نیزه در دست پیچان چو مار
 بگردار برق اندر آمد بخشم
 بگشت این بر آن نیز و آن هم برین
 ربیع ابن عدنان چو برق بهار
 بیک زخم شمشیر گردش دُو نیم 370
 ربیع ابن عدنان بلهو و طرب
 کجایند گردان لشکر شکن
 چه خواهی می زین فرومایگان
 بر من چو کردم نشاط نبرد
 یکی سروری دیگر آمد بکنگ
 هنوز اوز ره نارسیده برش
 سواران و گردان آهن جگر
 هر آن کس کی آمد همی کشته شد
 چهل مرد از آن نامداران بگشت
 دگر کس نیامد سوی جنگ اوی 380
 بجان دلیران درآمد نهیب
 چو گردان ز جنگش کشیدند دست
 بغریذ، گفتمی دمان آژدهاست،
 نخواهم بجز میر کآید برم
 چه خیز نمر ازین چنین گم رهان
 مرا میرباید که هستم امیر
 کجا ورقه آن عاشق تیره رای؟
 نخواهم پذیر را کی میراست و پیر

کی امروز پیدا شود مرد مرد
 جوان را بکین بیش باشد توان
 سوی جنگ مردان گراید کنون
 بمرگش دل خویش بی غم کنم
 بجز من کسی نیست سالار اوی
 بجز من نباشد کسی شوی اوی
 سزا را سزا رفت، چونین سزید
 نباید، کی نه در خور چهر اوست
 که در جنگ هم رنج و هم راحتست
 بیذ بر دلش نو غمان کهن
 بَجَسْت او ز جا، کین جانان بجست
 ز دیده برخ اشک خونین براند
 زبان برگشاذ و میان را ببست
 بکینه نهاد او سوی رزم روی
 پذیر جَست، دست و عنانش گرفت
 زمانی ترا کرد باید درنگ
 بکام دل خود رسانم ترا
 نشست آن سواری مبارز رُبای
 حمایل یکی تیغ تازک شکاف
 بگرد ربیع آن شه کینه ور
 شجاع جهان افتخار عرب:
 بکینه بیوی و بمردی گرای
 اگر مر مرا خواستی، یافتی!
 بخوابانمش مرگ برره گذر
 که خواهد بُدش زندگانی بسی.

نخواهم بجز ورقه را هم نبرد
 390 جوانم من و نیز هست او جوان
 بگویند تا پیشم آید کنون
 کی تا عاشقی از دلش کم کنم
 کجا هست گلشاه بیزار اوی
 نخواهم که ببند کسی روی اوی
 گُزیدم من او را، مرا او گزید
 کنون ورقه گر بسته مهر اوست
 بجنگ من آید گرش حمیت است
 چو بشنید ورقه از او این سَخُن
 بآب وفا روی هجران بشست
 400 بجانش بر از مهر طاقت نماند
 ز جای اندرون همچو آتش بجست
 نشست از بر باره رزمجوی
 چوزی معرکه کرد رای، ای شگفت!
 بگفتش ترا نیست هنگام جنگ
 کی من هم کنون زُو رهانم ترا
 بگفت این و بر باره باذپای
 برون زد فرس از میان مصاف
 بنیزه بگردید چون شیر نر
 بگفت آن شه [وشه] سوار عرب
 410 الا ای ربیع ابن عدنان بیای
 کی ناگه سوی مرگ بشتافتی
 چو مَر مار را عمر آید بسر
 نجوید نبرد مرا آن کسی

زحیمت یکی حمله بردش درشت
 دو تا گذشته پیری جهان دیزه دیز
 بسر بر خزی سیز، چون سیز بیذ
 که آتش همی از سنانش بجست
 همی قر و زور جوانی نمود
 یکی نعره یی از جگر بر کشید
 گذشته بسی بر سرت گرم و سرد
 که گیتی بمرگ تو آبستن است
 وزین آمدن بر پی چیستی؟
 تو خود نامه عمر بنوخته ای!
 همی خنده آمد بگاہ نبرد
 کند شیر آهنگ روباه لنگ؟
 کی من چون برویت هم بنگرم
 عقاب دُرَم کی چو کرکس بود؟
 زحیمت یکی نعره یی برکشید
 کی باشی تو اندر میان عرب
 تو با خود برابر نداری مرا؟
 بپیری مرا سرزنش چون کنی؟
 بدرَم جهان گاه آشوب [و] شور
 نیندیشم از چون تُو سیصد جوان
 مرا چون تو صد بنده بودست و هست
 چه بیهوده گویی؟ بیپیکار کوش!
 تو از لنگ اشتر لگد راست خواه
 بغریذ وز دل بیالوذ صبر
 بشمشیر و نیزه برآویختند

هُمَام جهان دیزه گورِ پِشت
 ربیع ابن عدنان بذو بنگریذ
 رخی چون گل سرخ و مویی سپید
 یکی نیزه چون مار از قم بدست
 آبا این همه ضعف و پیری که بود
 ربیع ابن عدنان چو او را بدید
 420 بگفت ای جهان دیزه سال خورد
 ترا چه گه جنگ و کین جستن است
 بگو ای خرف گشته تو کیستی
 ترا چه کشم من؟ که خود کشته ای!
 مرا [از] آن جوانان مردان مرد
 چه گونه کنم با تو من رای جنگ؟
 تُو بر گرد تا دیگر آید بَرَم
 ترا باذ شمشیر من بس بود
 چوزو بابک ورقه چونین شنید
 بذو گفت: ای نا کسر و بی ادب
 430 که چونین سخن گفت یاری مرا
 بغمری همی قصد جیحون کنی!
 بتن پیرم ای سگ، ولیکن بزور
 چو بر کینه جستن ببندم میان
 ز پیری بمن برنیاید شکست
 فزون زین لباس جفا را میوش
 بجز پیری از من چه آمد گناه؟
 بگفت این و چون تندر از تیره ابر
 چو دود و چو آتش درآمیختند

بنیزه همی دیدزه بردوختند	
440 برآمد یکی تیره گرد از نبرد	یکی داشت نیزه، یکی داشت تیغ
یکی داشت نیزه، یکی داشت تیغ	بگشتند ازین حال پیر و جوان
بگشتند ازین حال پیر و جوان	نه این گشت چپرو نه آن گشت چپیر
نه این گشت چپرو نه آن گشت چپیر	همام آنک باهوش و تدبیر بود
همام آنک باهوش و تدبیر بود	حصاری کی دیوار او شد کُهن
حصاری کی دیوار او شد کُهن	چو بسیار گشت این بر آن آن بر این
چو بسیار گشت این بر آن آن بر این	عنان تکاور بمرکب سپرد
عنان تکاور بمرکب سپرد	بزد نیزه بی بر کمرگاه اوی
بزد نیزه بی بر کمرگاه اوی	ربیع ابن عدنان چو شیر دُرُم
ربیع ابن عدنان چو شیر دُرُم	450 بگفت: ای کهن گشته پیر نژند
450 بگفت: ای کهن گشته پیر نژند	هم اکنون شجاعت بیاموزمت
هم اکنون شجاعت بیاموزمت	بگفت این واز کین دل حمله کرد
بگفت این واز کین دل حمله کرد	یکی ضربتی زد شگفتی عظیم
یکی ضربتی زد شگفتی عظیم	چو پیر جهان‌دیده شد سرنگون
چو پیر جهان‌دیده شد سرنگون	ز قوم بنی شیبیه بر شد خروش
ز قوم بنی شیبیه بر شد خروش	فشاندند بر سر همه تیره خاک
فشاندند بر سر همه تیره خاک	گسست از تن ورقه آرام و هوش
گسست از تن ورقه آرام و هوش	ز سستی نجیبیذ رگ در تنش
ز سستی نجیبیذ رگ در تنش	چو بازی هُش آمد دگر ره ز پای
چو بازی هُش آمد دگر ره ز پای	460 سه ره گشت بی هوش و آمد بهوش
460 سه ره گشت بی هوش و آمد بهوش	بگفتا: کی یکبارگی سوختم
بگفتا: کی یکبارگی سوختم	مرا خود دل از عاشقی خسته بود
مرا خود دل از عاشقی خسته بود	دل خسته ام باز شد خسته تر
دل خسته ام باز شد خسته تر	

بُذ از هجر بر پای من پای بند
بعشق اندرون صبر کردن رواست
بدارای و نیروده دادگر
اگر باز کردم ازین جایگاه
بگفت این و جستش چو شیری ز جای
بپوشید خفتان و از بر زره
470 بَبَر در یکی تیغ مرد آزمای
بذین سان همی رفت فرخ پسر
نگو سار خود را بر و برفکند
گرفت او سر بایک از خون و خاک
نهاده ز مهر دلش بر کنار
بمالیز بر روی او روی خویش
زمین را ز خون آبه گل زار کرد
بدل در در درد و غم باز کرد

شعر گفتن ورقه در مرگ پدر

دریغ ای پدر دیده شیر مرد
چنین است کار سرای سپنج
شدی کشته ناگه بدست سگی
480 اُر کین تُو بازخواهم چنانک
چنان کوبر آورد گرد ز سرت
کی رفتی ز دنیا پر از داغ و درد
چنین بود خواهد جهان گرد گرد
که او را نه زن خواند شاید نه مرد
کی گزید برو گنبد لاژورد
بر آرم ز فرقتش بشمشیر گرد

* * *

بگفت این واز درد بگریست زار
چو بسیار بگریست [و] زاری نمود
برفت او و بر بارگی برنشست
بحملة درآمد بسوی ربیع
ز خون کرد روی زمین لاله زار
بگفتا کنون بانگ و زاری چه سود؟
سوی کینه راند اسب چون پیل مست
بگفتش ربیع: ای سوار بدیع

بر شیر نر بچرا آمذی!
 نخواهم کی آیدت از من غمی
 بدستم بذره نسنجی همی
 مگر با غم عشق پیوسته ای؟
 همانا ثوی ورقه ابن الهمام.
 شدستی دلاواره آسیمه سر.
 کی برهانمت هم کنون زین بلا.
 برین روی زاری سگالی همی
 بذین تیغ پولاذ پرخاش خر.
 دل اندر غم عشق او بسته ای،
 نبینی تو تا زنده ای روی اوی.
 منم یار او و سزاوار اوی.
 غم بابک و عشق آن سرو بُن
 بنالید و دردش بی اندازه شد.
 نیورد گردون چو تو سنگ دل
 بر آن پیر فرتوت دیده جهان
 جهان را ز نامش بپرداختی
 و یا سوی مرگ را راه نیست؟
 گمانت کز آمد بان گمان
 بکینش زبان را بیارستم
 نشاط و سرور تو ماتم کنم
 ز خون تو این دشت گلگون کنم،
 بگزر گران گردنت بشکنم.
 ز خون سپاه تو دریا کنم
 ببیشه هزبرو بدریا نهنگ

چه مردی و پیشم چرا آمذی؟
 کی بر تو مرا رحمت آید همی
 سوی مرگ رفتن بسیجی همی
 سراسیمه رایبی و دل خسته ای.
 490 چه مردی؟ هلا زوذ بر گوی نام.
 کی از هجر گلشاه و مرگ پذیر
 اگر ورقه ای، حمله آور، هلا!
 کی از بهر بابک بنالی همی
 رسانم ترا هم اکنون زی پذیر
 ور از بهر گلشاه دل خسته ای،
 هم اکنون سرت را برم سوی اوی
 نه ای تو سزاوار دیدار اوی
 چو بشنید ورقه ازو این سخن
 دگر باره اندر دلش تازه شد
 500 بگفت: ای فرومایه مُسْتَحِل
 نبخشودی ای شوم نامهربان
 که بر جان او بر، کمین ساختی
 چه گفتی ورا هیچ کین خواه نیست
 ترا اگر چنین بود در دل گمان
 کی من از پی کین او خاستم
 کنون از عرب نام تو کم کنم
 ز بی آن کی بر تو شیخون کنم،
 بشمشیر جان از تنت برکنم
 جهان را، چو من تیغ پیدا کنم،
 510 بنالند چون نیزه گیرم بچنگ

آلا با من ای شیر جنگی بگرد
 نباید مرا با تو زین بیش لاف
 ربیع ابن عدنان ز گفتار او
 بگفت: ای فرومایه بی وفا
 نگویی مرا تا تو اندر عرب
 کی پیشم دلیری نمایی همی
 محالست با من ترا گفت و گوی
 بگفت این و مانند ابر بهار
 برآویختند آن دو میر عرب
 دو میر شجاع و دو پیل نبرد
 بیکجای هر دو برآویختند
 سپردند هر دو بمرکب عنان
 بگشتند چندان بخشم و ستیز
 فگندند نیزه، کشیدند تیغ

520

ز بس ضرب شمشیر ز هر آب دار
 بجز قبضه درقه در دستشان
 ربیع ابن عدنان بگردار میغ
 ز شمشیر او و رقه ابن الهمام
 بشمشیر شمشیر او را گرفت

530

بماندند بی نیزه و تیغ تیز
 چو از تیغ و نیزه ندیدند کام
 نشدشان بچنگ اندرون رای سست
 بگرز گران آوریدند رای
 بگرز آزمودند چندان نبرد
 نکردند گرز گران را یله

کی خواهیم ز فرقت برآورد گرد
 کی جای نبردست و جای مصاف.
 برآشفت و آمد بییکار او
 چه گویی تو در روی مردان جفا
 چه کردستی از کارهای عجب
 بر شیر سگ را ستایی همی
 بیا تا بمیدان درآریم گوی
 برو حمله کرد آن دلاور سوار
 دو فرخنده نام و دو عالی نسب
 دوشیر صف آشوب و دو مرد مرد
 بنیزه همی صاعقه بیختند
 ببیش آوریدند نوک سنان
 که شد نیزه هر توان ریز ریز
 چو دو برق رُخشنده از تیره میغ
 بشد تیغ در دستشان پاره پار
 نماندونه کس داد ز آن سان نشان
 فراز سر ورقه بگذار د تیغ
 بترسید و پیش آوریدش خُسام
 بذو نیمه شد هر دو تیغ ای شگفت!
 کسی کرد بی تیغ [و] نیزه ستیز؟
 ربیع و همان ورقه ابن الهمام
 بگرز گران دست بردند چست
 فشرندند هر دو بپرخاش پای
 کی گل رنگ رخسارشان گشت زرد
 جز آنکه که شد دست پر آبله

همی جنگ نو از آراستند	دگر باره شمشیرها خواستند
چوبی نیزه و تیغ دیدندشان	دُو تیغ و دُو رمح آوریدندشان
بکینه بگشتند چون تند باد	بمیدان در، آن هر دُو خسرو نژاد
یکی حمله کرد آن سگ شوخ چشم	ربیع ابن عدنان بر آورد خشم
که از درد آزرده شد جان اوی	540 سر نیزه بگذارد بر ران اوی
رخ ورقه از درد دل بر فروخت	اَبَر پهلوی اسپ رانش بدوخت
پیاده بر آن خستگی حمله بُرد	پیاده شد از اسپ، اسپش بمرد
کی بر دوخت بازو بپهلوش بر	یکی نیزه پی زد ببازوش بر
ز بازوی خود نوک نیزه بکند	ولیکن بجانش نیامد گزند
همین خسته گشت و همان خسته شد	تن هر دُو در بند غم بسته شد
بیاورد زی و رَقَه ابن الهمام	غلامش یکی باره تیز گام
باسپ تک آور در آورد پای	هم اندر زمان و رَقَه نیک رای
زهر دو چو دو سیل خون شد روان	بگشتند آن هر دو فرخ جوان
ز خونشان دل خاک آلوده شد	ز بس خون کی از هر دو پالوده شد
تن هر دو از رنج سستی گرفت	550 دل هر دو از درد مُستی گرفت
بر آن هر دو آزاده شد کار زار	ز سستی بماندند از کارزار
همان زین بترسید و هم این از آن	یکی خسته بازو یکی خسته ران
همی تیره کردند ایام خویش	دو عاشق ز بهر دلارام خویش
همی کرد هر یک ز گلشاه یاذ	همی بر زدند از جگر سرد باد
ز هجران گلشاه فرخنده نام	چنان بُد دل و رَقَه ابن الهمام
ولیکن بُداز صبر [و] مردی خموش	کی هزمان همی مغرَش آمد بجوش
دلش ایمن آخر بداز کار اوی	ربیع ارچه بُد عاشق زار اوی
دلارام گل رخ بدش جان اوی	کی دَرَحی او بود و درخان اوی
تن از وی بحیله رها کرده بود	کی گلشاه با او وفا کرده بود
بشیرین زبانی ازو جسته بود	560 بمکر و بیچاره دلش بسته بود

جهان بر دلش تنگ چون حلقه بود
کی با وی بیکجای خو کرده بود
هم از کودکی مهرشان بستّه بود
ربیع ابن عدنان ز بس ابلهی
کی بر وی بحیلت نهادست بند

* * *

ولی [جانش پیوسته ورقه بود]
دل هر دو در عشق پرورده بود
وفا در دل هر دوان رسته بود
نبوذ آگه از مکر سروسهی
بتیمار هجران و بیم گزند.

کنون بشنو ای خالص آزاد مرد
ربیع ابن عدنان چو از پیش اوی

کی گلشاه دلخواه با او چه کرد

سوی کینه ورقه آورد روی

پوشید گلشاه دست سلیح

ببر در حُسام و بکف در رمیح

یکی خَرّ کوفی بسر در بیست

بجست از بر بارگی برنشست

بسان غلامان تن خویشتن

بیاراست آن لعبت سیم تن

نهان از کنیزان و پیوستگان

نهان از غلامان و دریستگان

ز حیّ بنی ضبّه آمد بدر

بتیره شب آمد بوقت سحر

ببسته برسم عرب روی خویش

بدستار پوشیده گیسوی خویش

چو شد یار با باره گام زن

براند اسب گرم آن دلارام زن

همی راند تا سوی لشکر رسید

ز گرد دو لشکر هوا تیره دید

دو عاشق بر آن سان چو دو کوه روی

گرازان و روی آوردیده بروی

دل هر دو از مهر پرداخته

همین و همان جنگ را ساخته

نگه کرد گلشاه سوی نبرد

بدید آن دو گردن کش شیر مرد

یکی بُد ربیع ابن عدنان بنام

دگر ورقه بُد نام ابن الهمام

برابر شده هر دو با یک دگر

یکی کینه دار و یکی کینه ور

تن ورقه با خاک پیوسته دید

بزخم بلا ران او خسته دید

تو گفتی کی آتش بر افروختند

مر آن گل رخان را درو سوختند

ز دل سوی دیده برآورد خون

ز مرکب همی خواست شد سرنگون

ولیکن بجلدی تن خویشتن

نگه داشت آن لعبت سیم تن

570

580

بسوی ربیع ابن عدنان نگاه

زبازوش روان گشته سیل خون

دلارام را مهر و رقه فروذ

چو آمد به پیش سپاه ربیع

که اندر حیَل بود سخت اوستاد

نهاد آن دلارام پر کین و خشم

از آن دو بمردی کی افزون بود

نمودند هر دو همی دَسْت بُرد

گه این حمله آورد، گه آن حمله بر

وگر چند در عشق بسته بزند

همی تازه کردند آیین جنگ

زمین و هوارا بپوشید گرد

همی خون فگند این و آن از دهان

شده در غم عشق و رقه صبور

زحمیت مر او را بر افروخت چهر

بجست اسپ چون مرغ پَران زجای

خطا کرد ناگه در آمد بسر

بدل و رقه گفت: از قضا کس نَرَسْت!

ربیع اندر آمد چو کوه صفا

بگفت: آه نومید گشتم زبخت!

چو شیری دُرَم بین کی بروی نشست

کشیدش یکی خنجر آب گون

بَرَد سر بنزدیک آن دلبرش

چو دیدش کی یک باره برگشت بخت

بحق خداوند جَبَّار و فرد

دگر باره کرد آن دلفروز ماه

زمین دید از خون او لاله گون

غم و رقه بر جانش خوشتر بیود

فرس پیش راند آن نگار بدیع

ز بهر نظاره بجا ایستاد

بسوی ربیع و سوی و رقه چشم 590

که تا جنگ آن هر دوان چون بود

بمیدان رزم اندر آن هر دو گرد

چُو دُو شیر آشفته بر یک دگر

اگر چند از جنگ خسته بُدند

ز کین دل و حمیت نام و ننگ

همی از سُم مرکبان نبرد

ز بس ماندگی مرکب هر دوان

همی کرد گلشه نظاره ز دور

بجوشید اندر دل و رقه مهر

بزد بانگ بر مرکب باذ پای 600

زبس تیزی آن باره ره سپر

سرو گردن اسپ بر هم شکست

بیفتاد مسکین ستان بر قفا

بلرزید و رقه چو برگ درخت

ربیع دلاور ز زین در بجست

چو شُد و رقه اندر کف او زبون

بدان تا بخنجر ببرد سرش

سر دست او و رقه بگرفت سخت

بگفتا برین دل میفزای درد

یکی روی گلشاه مارا نمای

ببر نزد آن زاذ سرو بلند

بپیش وی آنگاه قربان کنم

توام کُش چو بُکشند مرا عشق اوی

بگفت: آمد پیش کاری بدیع

چرا قصد کردی بسوی جدال؟

شذی کُند رای و شذی کُند ویر

کنم آنچت اکنون مرادو هواس

بپایان برم عمر کوتاه نُو

دو دستش پس پشت محکم ببست

پیاده کشیدش بمیدان جنگ

سوی دیده خون دلش بردوید

بکینه درآمد چو یک پاره ابر

درآمد یکی نعره یی برکشید

ز رخ پرده بگشاذ و بنمود ماه

بلشکر نمود آن دو مشکین کمند

همه روی میدان پر از نور گشت

پر از لاله شد سنگ و از مشک خاک

از آن قد و بالا و گیسوی اوی

چگونه پدید آمد این طرفه ماه!

ببُد خیره و سوی او بنگریذ

ز مهر دل آمد بیدار اوی

چو چشمش بر افتاد بر چهر اوی

چرا آمدی؟ زوذ حجت بیار.

زهجران من زار و مسکین شذی

610 از آن پیش تا کم در آری ز پای

کنونم مگُش، دست و پایم ببند

بیدار آن ماه مهمان کنم

چو یک بار دیگر ببینمش روی

چو بشنید گفتار ورقه ربیع

بنو گفت: ای بی وفا بذ سگال

کنون کو فتادی بچنگ اسیر

بسو گند بستی دلم را؟ رواست

برم من تو را سوی گلشاه نُو

بگفت این و از سینه او بجست

620 فگندش بگردن درون پالهنگ

چو گلشاه ویرا بمیدان بدید

نماند ایچ بر جاننش آرام و صبر

چو جانان مرو را بدان سان بدید

بذیشان چو تنگ اندر آمد ز راه

عمامه خز از سر بیرون فگند

چو پرده زرخسار او دور گشت

از آن موی خوشبوی و آن روی پاک

دو لشکر عجب مانده از روی اوی

بگفتند و یحک! از ابر سیاه

630 ربیع این عدنان چو اورا بدید

گمانی چنان بُرد کان ماه روی

بتفسیذ اندر دلش مهر اوی

فرس او راند، گفت: ای نگار

مگر بی من ای دوست غمگین شذی

کی من بی تو ای دوست چونان بُدم

نبایستت آمد همی سوی من

که من زی تو با ورقه آیم همی

بپیش تو خواهمش گردن زدن

ز گفتار او ورقه شد سوگوار

گُمان برد مسکین مگر با ربیع 640

بگفت ار کنون کشته کردم رواست

همی راند گلشاه با مهر و رنگ

بذآن سان کی من زی تو آیم همی

چو از ره رسیدش بر هر دو تنگ

یکی نیزه زد آن ستوه هنر

سنانش گذاریذ از سون پشت

بزیر آمد و دست ورقه گشاد

چو ورقه ز گلشاه چونان بدید

دو رخسارش از خرمی بر فروخت

بنی شبیه و قوم او از نشاط 650

روان از همه غم پیرداختند

همه یک بیک نمره برداشتند

همه ضببان را ز تیمار و غم

شدند از عنا همچو دل بردگان

هلال آن کجا باب گلشاه بود

ز تیمار فرزند دل خسته بود

چو دختر بنو باشد باز دانش خدای

روان را چو از بند غم جسته دید

همه لشکر از شوق کردند باز

تو گفتی کی در بند و زندان بُدم

و گر چند نشکیمی از روی من

ز کینه دلش را بخایم همی

کی تا من ز تُو برخورم تو زمن.

بگفتا که هم جان شد و هم نگار

بپیوست مهر آن نگار بدیع

که کشتن مرا راحت از هر بلاست

سمند صف آشوب را نرم و تنگ

ز دل مهربانی نمایم همی

نکرد ایچ بر جایگه بر درنگ

ربیع فرومایه را بر جگر

بر آن سان بزاری مر اورا بکشت

سوی لشکر خویش رفتند شاد.

ز شادی تو گفتی همی بر پریذ

بتیر طرب چشم غم را بذوخت

کشیدند از دل بشادی بساط

ز شادی همه دل بر انداختند

بر اعداد همه گردن افراشتند

سپه شد جهان و نگون شد علم

چو آسیمه ساران و پژمردگان

دلاور، بذوروز گم راه بود

کی بخت از برش ناگهان جسته بود

شده دولتش باز آمد بجای

دل خویش با بخت پیوسته دید

بدل بر در شادکامی و ناز

ربیع جهان سوز چون کشته شد
 دو فرزند بُد مرو را جنگ جوی
 چو بر بابشان دولت آمد بسر
 بر بابک آمد، گرسنش بزار
 چه گفتش؟ بگفت: ای گرامی پدر
 دریغا کی بر دست بی مایگان
 ولیکن بکین تو من هم کنون
 بگفت این و از کینه دل غلام

همه دولتش جمله برگشته شد
 دلیر و صف آشوب و فرهنگ جوی
 بکینه برون راند مهتر پسر
 پر از خون دل کرده روی و کنار
 ایا شاه صف دار آهن جگر
 بناگاه کشته شدی رایگان
 کنم روی این دشت دریای خون.
 بغزید مانند رعد از غمام

جنگ کردن پسر ربیع با گلشاه

براند اسپ تازی بکردار باذ
 همی گفت: امروز روز منست
 ایا شه سواران بیایید هین
 چو من از پی کین ببستم کمر
 بیایید و پویید سوی نبرد
 چو شد ورقه آگه ز گفتار اوی
 جراححت بیا کند و ران را بُبست
 دل و جان گلشاه شد ناشکیب
 که با آن همه سستی و خستگی
 سراسیمه شد ماند از وی شگفت
 بگفتش بمردی چه نازی همی
 من اینک همی پیش روی تو
 چرا غم بغم برفزایی همی
 گرت با خرد هست پیوستگی
 تو بنشین کی اکنون بجای تو من
 رسانم و را هم کنون زی پدر

بیامد میان مصاف ایستاد
 نترسم گرم دشمن آهر منست
 بیایید و بخت آزمایید هین
 بدرم من آهن دلان را جگر
 مباحثید، پاشید بر ماه گرد
 نیت کرد رفتن بییکار اوی
 بجست از بر خنگ جنگی نشست
 ز رفتن بجان اندر آمد نهیب
 همی کرد با کینه پیوستگی
 بزذ چنگ دست و عنانش گرفت
 ببیهوده چون جنگ سازی همی؟
 همت یار و هم مهرجوی تو
 ببیهوده رنج آزمایی همی؟
 چگونه کنی جنگ باخستگی؟
 شوم سوی میدان برای تو من
 که نزد پدر بهتر آید پسر

جهان بر دل دشمنان تنگ کرد
 ز کینه بر آمیخت شمشیر تیز
 کی مرگ از نهییش نگردها
 زحل را در آرد بخم کمند.
 فرس جست زیرش چو مرغ از قفس
 بنیزه بگردید گرد غلام
 بگردید گردش چو غزان هزیر
 بجان اندرش آتش افروخته
 بگشتند با یک دگر هر دو تن
 که از بند غم گشته باشد رها
 سر نیزه بگذاشت از سون پشت
 سران و شجاعان و مردم گشان
 کی تا بند او بگسلانم زهم
 بجوشید از کینه آن سرو بُن
 که گشتند ز آن نعره گردان خجل
 که پیل از نهییش فتادی بسر
 سر نیزه از سنگ بگذاشتی
 گرفت از کمین را بر آن ماه بر
 چو دُو شیر آشفته بر ساده دشت
 دل هر دُو بر مرگ آشفته شد
 بتنها درون دل گدازنده شد
 بسرها درون مغز جوشیده شد
 زره شان بتن بر بصد پاره شد
 رخ هر دُو از نور بی نور شد
 نشاط و بلا در هم آمیختند

بگفت این و از کینه آهنگ کرد
 فگند اسپ را در میان بریز
 بگفت اینک آمد یکی ازدها
 زمین را بدرّذ بنعل سمند
 بگفت این وزذ بانگ را بر فرس
 فرو کرد شمشیر را در نیام
 غلام اندر آمد بکردار ابر
 690 ز قتل پذیر بُد دلش سوخته
 دو ببر بر آشفته تیغ زن
 در آمد کنیزک چو تند ازدها
 بسینه برش طعنهی زذ درشت
 بگفت: ای دلیران و گردن کشان
 کی آید دگر پیش پیل دُرّم
 چو کهتر برادر شنید این سخن
 یکی نعره زد کوزک شیر دل
 چنان شیردل بوذ کهتر پسر
 700 بگردن کشان بر سر افراشتی
 یکی حمله کرد او بگلشاه بر
 برو نیز گلشاه دلبر بگشت
 زمین از تف تیغشان تفته شد
 بکفها درون تیغ یا زنده شد
 رخ ماه بر چرخ پوشیده شد
 ستور از تک و پویه بیچاره شد
 ز حمله ذل هر دُو رنجور شد
 چو ایشان بکینه برآویختند

بجمله بنزدیک گلشاه شاد	غلام دلاور در آمد چو باد	
بیک طعنه بفرگند خود از سرش	بزد نیزه بی، آمد اندر برش	710
پدید آمد آن ورد [و] سیماب اوی	برهنه شد آن مشک پرتاب اوی	
هوا گشت عطار از بوی اوی	زمین گشت گلنار از روی اوی	
بدام بلا جان او بسته شد	بسا کس کی آن روز دل خسته شد	
از آن هر دو لشکر بیالود صبر	چو پیدا شد آن ماه از زیر ابر	
بسر بفرگند آستین زره	دل دختر از درد شد پر گره	
شدش سست از خیرگی دست و پای	خجل گشت و ز شرم گم کردی رای	
بدلش اندرون فرش غم گسترید	غلام دلاور چو او را بدید	
چو شمعی شد از آتش افروخته	دلش از غم عشق شد سوخته	
بیکبارگی سست و بیچاره گشت	بعشق آن پسر از پدر در گذشت	
سبک نامه شیرمردی بخواند	چو دختر چنان سر برهنه بماند	720
بر آورد آن دخت نسرين سرین	بزد نیزه و خود را از زمین	
تو گفتی کی مه بر سر افسر نهاد	مر آن خود را زود بر سر نهاد	
پسر بود در شیر مردی تمام	زحمیت بگردید گرد غلام	
شجاع و دلیر و جوانمرد بود	بتی بود کودک، ولی مرد بود	
بگردید اندر مصاف نبرد	کنیزک ز حمیت برو حمله کرد	
بُزد نیزه آن لعبت کینه خواه	چو سوی غلام اندر آمد ز راه	
بقوت همه نیزه بر هم شکست	پسر نیزه او گرفتش بدست	
بکار غلام اندرون خیره ماند	چو دختر بنو کامه دل براند	
منم نامور غالب ابن ربیع	پسر گفت: ای دل ربای بدیع	
که نخچیر بیچاره پیش پلنگ	تو پیشم چنانی بمیدان جنگ	730
بیک سونه ابن کینه و گفت [و] گوی	کنون ای پری چهره خوب روی	
مرا جفت نی و ترا یار نیست	مرا با تو امروز پیکار نیست	
پدرم از بلای تو سرگشته شد	برادرم بر دست تو کشته شد	

ز جنگت مرا دست کوتاه گشت
 مرا در جهان چهرت ای دوست بس
 ز جنگت مرا دست کوتاه گشت
 مرا در جهان چهرت ای دوست بس
 بپایی و با بنده صحبت کنی
 مرا در جهان چهرت ای دوست بس
 بپایی و با بنده صحبت کنی
 دلم بسته عهد و پیمان تُست
 شنیدی، کنون پاسخم باز ده.
 از آن عشق و ناله زار او ی
 آبا کوزکی سخت نا زیرکی
 که اندر دلت شاذ کامی کمست
 چه جای عروسی و دامادئست؟
 ترا چه گه لهُو و زن کردن است؟
 که با بخت بَد مر تُرا زور نیست
 ترا نیز جان داد باید بیاد
 بر آشفت از خشم [و] کینه گرفت
 بود، نشنود از خردمند پند
 ره مرگ او کی توان کرد پاک؟
 بر آهیخت شمشیر نیز از کمین
 بگفتا: منم سیدِ غرب و شرق
 سرت از سر تیغ من رسته نیست
 بجز گور بی شک ترا شوی نیست
 از آورد گیتی پر از گرد کرد
 همی رفت با تیغ تیزش اجل

کنون کین دل از مهر گم راه گشت
 نجویم ز تو کینه هیچ کس
 کنون کین دل از مهر گم راه گشت
 نجویم ز تو کینه هیچ کس
 کنون گر بمهرم تو رغبت کنی
 کنون ز تو کینه هیچ کس
 کنون گر بمهرم تو رغبت کنی
 تن و جان و مال همه آن تست
 تو اکنون ازین بند بُگبیل گره
 بخندید دختر ز گفتار او ی
 بگفتش: هنوز ای پسر کوزکی
 ترا جای نالین و ماتمست
 گه کینه و جای بیدادئست
 همه خان و مان تو پر شیون است
 عروس تو امروز جز گور نیست
 پدُرت اندرین آرزو جان بداد
 ز گفتار گلشاه کودک بتفت
 بگفتا: کسی کو سزاوار بند
 کسی را کی خواهد همی شد هلاک
 بگفت این زد نیزه را بر زمین
 یکی تیغ بران چو سوزنده برق
 اگر با منت مهر پیوسته نیست
 اگر با منت دوستی روی نیست
 بگفت این و در گردش آورد گرد
 بر آورد تیغ و گشادش بغل

740

750

چو بر مرگ گلشاهش آمد هوا

فراز سر آن بت سیم بر

سر تیغ تیز از وی اندر گذشت

فرو هشت تیغش بسوی سمند

ستور کنیزک در آمد ز پای

760 بجست از زمین پس بکردار میغ

بزد تیغ بر دست اسپ پسر

غلام از دلیری ز زین در بجست

غلام دل آشوب شمشیر زن

بیفگند شمشیر و نیزه ز چنگ

بزد در کمرگاه دختر دو دست

کنیزک چو آگاه گشت از هنرش

برین حال دو دشمن کینه خواه

بگشتند و زور آموذند دیر

پسر سخت [نیرو] بُد و زورمند

770 دلاور بُد و جلد [و] زور آزمای

ز دختر فراز و فزون بُد بزور

زن ار با مثل شیر پیل افگنست

بزد دست کوذک بکردار دود

فرو هشت شمشیر تیز از هوا

کنیزک ز تیغش بزدید سر

ز مکر کنیزک پسر خیره گشت

سر و گردن اسپ در بر فگند

جدا گشت از اسپ آن دل ربای

ببزد پسر رفت و بگذار د تیغ

قلم کرد و اسپ اندر آمد بسر

از آن پیشتر کاسپ او گشت پست

در آمد بکینه سوی شیرزن

بر دختر آمد چو غُران پلنگ

کشیدش سُوی خویش چُون پیل مست

ببزد دست و بگرفت بند کمرش

بگشتی بگشتند یک چند گاه

نه آن گشت چیره نه این گشت چیر

بتن بُد مانند سرو بلند

بنیزه بکندی کُهی را ز جای

بُود شیر را زور افزون ز گور

بآخر چنان دان کی زن هم زنست

بقوت ورا از زمین در رُبود

گرفتار شدن گلشاه

نهاد از طرب روی سوی سپاه

همه حمله کردند چون تند باد

شدند از طرب شادمان و دنان

چو سر گشته‌یی زار و بیچاره شد

شجاعان و نام آوران عرب

چو در بند او شد درفشنده ماه

سپاه بنی ضبّه گشتند شاد

گرفتند مر هر دو را در میان

چو ورقه چنان دید غم خواره شد

بگفت: ای سران و مهان عرب

بکوشید با من ز بهر خدای
 بجنگ اندرون پای داری کنیز
 دل دشمنان زیر گاز آورم
 خروشید و بدرید بر تن سلب
 بکوشید ایام داران بجنگ
 ز کینه بر اعدا گرفتند راه
 مر آن قوم را جمله دریافتند
 بسا دیده کز تیر بردوختند
 نپوشید، کونه نکرند چنگ
 دو لشکر زهم بازگشتند زوذ
 ببستند و بردند آن ماه را
 دل ورقه شد جفت گرم و گداز
 بهست از چنین زار زنده بدن
 نگر تا چه کرد آن سوار عرب
 شباهنگ بر چرخ گردان بگشت
 سوی لشکر دشمنان رخ نهاد
 همی رفت تنها بخشم و ستیز
 که بس مانده بودند از رنج و تاب
 همی شد میان سپه نرم نرم
 بنیره شب اندر همی کرد راه
 نه از هیچ جازاری او شنید
 دل و جانش لرزنده چون بیذ گشت
 همی تافت از وی چو از ماه نور
 باومید دیدار آن دل ربای
 بدرگاه خیمه درون بنگریذ

بجویذ روی و بیایذ رای
 مرا اندرین کار یاری کنیز 780
 مگر یار گم بوزه باز آورم
 سبک باب گلشاه فرخ نسب
 بگفت: از پی حمیت و نام و ننگ
 چو گفت این ابا ورقه و با سپاه
 بحمله درون زود بشتافتند
 بساجان کی اندر بلا سوختند
 همی تا جهان جامه دوز رنگ
 چو گیتی بپوشید شعر کبوز
 ربوندند گلشاه دل خواه را
 چو دو لشکر از کینه بازگشتند باز 790
 بگفتا که: در جنگ کشته شدن
 بگفتار با خلق بگشاد لب
 همی بود تا شب بسی در گذشت
 برون آمد از خیمه چون تند باد
 ابا درقه و دشنه و تیغ تیز
 سپه بُد سر اندر کشیده بخواب
 چو آتش دل ورقه تفسیده گرم
 همی کرد با خیمها در نگاه
 ز دلبرش جایی نشانی ندید
 چو از دیدن دوست نومید گشت 800
 یکی خیمه بی دید عالی ز دور
 سبک ورقه زی خیمه افگند رای
 چو از دور نزدیک خیمه رسید

بیبغوله خیمه گلشاه را

دو گیسوش بر چوب بسته چو سنگ

پس پشت او دستها بسته سخت

همه مشک پُر چنبرش زیر تاب

گل لعل فامش نهان زیر ابر

غلام از بر تخت، دل پر ستیز

تُهی کرده بُد خیمه از کهتران 810

نَبُد جز غلام اندر آن خیمه کس

یکی نوبتی بر در خیمه بر

نهاده بر آن تخت پیش غلام

بدست اندرش ساغری پر شراب

غلام از بر تخت بذ نیم مست

فگنده بدیدار گلشاه چشم

بگلشاه گفتی همی هر زمان

بکشتی تو مر بابکم را بقهر

بِر اذرم را نیز کشتی بچنگ

گناه ترا جمله کردم عَفُو. 820

من از ورقه تو بچه کمترم

ببندم کنون لاجرم بسته‌ای

هم اکنون من این باده لعل فام

همه کین دیرینه پیدا کنم

بپیش تو اندر بقهر و ستم

سحرگاه باشذ کی آیم بچنگ

بپیش تو آرمش بسته دو دست

پس آنکه ببرم سرش از قفا

بدیدش مر آن دل گُسل ماه را

ببسته چنان چوب بر رشته چنگ

غلام از بر تخت و او زیر تخت

همه نرگس دلبرش زیر آب

دل مهربانش نهان زیر صبر

نهاده ز پیش اندرون تیغ تیز

ز پیوستگان و هم از مهتران

هم او بُوذ تنها و گلشاه و بس

ببسته بکردار مرغی بپر

یکی قطره میزی می لعل فام

برنگ گل سرخ و بوی گلاب

یکی تیغ پیش و پیاله بدست

رخی پر زرشک [و] دلی پر زخشم

زکین جگر: کای فلان و فلان

بمن بر همه نوش کردی چو زهر

ایا سنگ دل شوخ بی نام و ننگ

نداری همی مر مرا هم گُفو؟

که ما را نخواهی، نیایی برم

دل خویش با مرگ پیوسته‌ای

خورم، چون بخوردم بگیرم حُسام

بگیرمت با قهر و رسوا کنم

چنان چون سزد با تو باشم بهم

شوم ورقه را زنده آرم بچنگ

گُمش از غم و رنج و تیمار مست

کزو وز تو دارم فراوان جفا.

همی راند گلشاه از دیزه آب
 سر از پیش خود بر نیاورد هیچ
 نه از کبر خاموش گشت ای عجب!
 نشست او زمانی و تیزی نکرد
 ز کار فلک هیچ آگه نبود
 بسیجید از بهر نا مردمی
 بناپاکی آلوده گرداندش
 دل و رقه مر کینه را کرد ساز
 بخیمه درون جست عیاروار
 بر آورد و بگذارد هندی حسام
 کز آن زخم آگه نشد لشکرش

رهاییی یافتن گلشاه

ز جانش گل شاذ کامی دمید
 برون شد بدر ورقه و سرو بُن
 ندانست کس کآن دوتن چون شدند
 بلشکر رسیدند هر دو چو دود
 همه لشکر از کارش آگاه شد
 بکینه تبه کرد مر شاه را
 شکفته شد و گشت ایمن ز جنگ
 بیافتاد از آن کار سهمی عجب
 تو گفتی کی مه راه کردست گم
 جهان را همه شادی آموختند
 بماند اندر آن کار جمله عجب
 بنی شبیه و قومش را چه بود!
 ز جایی رسیدندشان بمدد؟

همی گفت چونین و بر کف شراب
 روانش پر از درد و دل پر ز پیچ 830
 نه با وی بگفتار بگشاذ لب
 غلام فرومایه کآن می بخورد
 پس از آنگاه از تخت برخاست زود
 بنزدیک او رفت با خرّمی
 بدان روی تا مهر بستاندش
 بگلشاه چون دست کردش دراز
 نماندش صبوری، نماندش قرار
 بیک جستن آمد بنزد غلام
 بیک زخم بگسست از تن سرش

چو گلشاه رخسار ورقه بدید 840
 نگفتند از بیم لشکر سَخُن
 نهان از پس خیمه بیرون شدند
 سبک راه بی ره گرفتند زود
 سوی خیمه باب گلشاه شد
 کی شد ورقه آورد گلشاه را
 رخ باب گلشاه چون لاله رنگ
 میان سپاه اندر آن تیره شب
 ز غریزن کوس و رویینه خُم
 همه شمعهها را برافروختند
 سپاه بنی ضبّه در نیم شب 850
 همه یک دگر را بگفتند زود
 مگر لشکری بی حد و بی عدد

نگه کرد باید مددشان ز کیست

بباید تا سوی مهتر شویم

نباید کی سازند بر ما کمین

چو این رای کردند، یکسر شدند

چوزی خیمشان بخت بُد ره نمود

سر غالب از تن گسسته بتیغ

ز گل شه ندیدند جایی اثر

همه خیره گشتند و غمگین شدند 860

ز تیمار وز غم غریوان شدند

سپاه بنی شبیه برخاستند

ز بهر ای پرخاش، وز گفت و گوی

همه شب بر آن جای مردی نماند

چو پیدا شد از کوه زرین درفش

سپاه بنی شبیه ز اعدای خویش

چو از کار دشمن خبر یافتند

بنی شبیه یک سر بیاراستند

چو با حیّ خود جمله باز آمدند

ولیکن دل و رَفَه از مرگ باب 870

از آن انده و درد بر جان اوی

از آن دردو سهمش دل افگار شد

چو بهتر شد از رنج نالندگی

نگشت از دلش عشق گلشاه کم

نیارست می خُواستش بزنی

همه مال او برده بودند پاک

همی گفت بی مال و بی خُواسته

و یا این نشاط و طربشان ز چیست

مرو را برین شغل رهبر شویم

بسازند رزم و بجویند کین.

سوی خیمه و جای مهتر شدند

همه خیمه دیدند پُر موج خون

برون جسته آن ماه رخشان زمیغ

ز غالب جدا کرده دیدند سر

سراسیمه و زار و مسکین شدند

غریوان همه ز انده جان شدند

همه جنگ را تن بیاراستند

بحیّ بنی ضبّه داغند روی

ز لشکر سوارئ و گردی نماند

ز گیتی بر آهیخت شعری بنفش

ندیدند یک مرد بر جای خویش

سوی حیّ خود روی برتافتند

برامش نشستند و می خواستند

همه می ده و بزم ساز آمدند

ببر درهمی خون شد از درد و تاب

شد افزون کی آزرده بد ران اوی

بیفتاد از پای و بیمار شد

دلش کرد مر عشق را بندگی

نه بر جان گلشاه کم گشت غم

که بر مال خویشش بُد ایمنی

همش کرده بودند قصد هلاک

چگونه شود کارم آراسته

بترسم که گلشاه را گر ز غم
 سر اندر نیارذ بگفتار من
 کی بی خُواسته دل نیابذ طرب
 880 همی بوذ بر درد هجران خموش
 بمردی تو گر بیشی از رُوستم
 درم دار هموار باشد عزیز
 یکی بنده بُذ ورقه را سعد نام
 کی از خُرَدگیش آوریده بُذند
 بَر ورقه نزدیک تر بُذ ز جان
 چو از حال او یافتش آگهی
 که کارش تبا هست و دستش تهی

صفت غلام ورقه و دستوری خواستن از وی بچاره ساختن

بگفت ای همه دانش و دین و داذ
 برین گونه من دید نتوانمت
 شوم دل بیرخاش [و] جنگ آورم
 890 اگر نام خویش از جهان کم کنم
 اگر داری این شغل از من دریغ
 فرو ماند ورقه زگفتار اوی
 خداوند او ورقه تیز مهر
 خردمند و با عقل و فهم و تمیز
 شده بوذ آن بنده سوی سفر
 بر آمد برین کار بر یک دو ماه
 دل ورقه بذ جفت تیمار و غم
 نه گلشاه را مانده بُذ هوش و رای
 بدین حال هر دُو همی سوختند
 900 شده نامشان در عرب داستان
 بخواهم، بکف آیدم درد و غم
 نیندیشذ از ناله زار من
 نه بی سیم هرگز رسذ لب بلب
 اگرچه همی مغزش آمد بجوش
 نگیری تو نام از نداری درم
 نیرزی پیشیز ار نداری پیشیز
 بدانش تمام و بمردی تمام
 بیک جایشان پروریده بُذند
 که بس باوفا بوذ و بس مهربان
 که کارش تبا هست و دستش تهی

کزو گشت گیتی پر از گفت و گوی
 خلاق شدند آرزومند اوی
 بیبوست با دیدها چهر اوی
 همی دل بمهرش بیاراستند
 که بوذند با مال و جاه و طرب
 چو با مهر گلشاهشان دل ببست
 که از مال نیکو توان کرد حال
 ستوران مه نعل رزم آزمای
 ز عقد یواقیت و زر و درم
 ز زر بدرها و ز برگ و رمه
 سزاوار آن دل گنیل مه شوند
 رسولان و خواهندگان را بدید
 همی آمد از راه دیده بُرون
 زناله چو نای و زمویه چو موی
 گل لعل او زرگری پیشه کرد

صفت خواندن ورقه مادر گلشاه [را] و زاری کردن

سبک مام گلشاه را پیش خواند
 بدین عاشق خسته دل رحمت آر
 شدم بسته مهر فرزند تو
 چو من بندهیی تان نباید همی؟
 ز تو خاله فریاذ خواهم همی
 که گلشاه دارد دل و جان من
 گرفتار گردی بخون رهی
 ببخشای کز غم برنج اندرم
 بیر، گو مبر از من آرام من

چنان گشت گلشاه را روی و موی
 بر افتاد برهر دلی بند اوی
 شده رسته با جانها مهر اوی
 بسی کس ورا بزنی خواستند
 بزرگان و گردن کشان عرب
 آبا خواسته پیش کردند دست
 همه جملگی عرضه کردند مال
 نجیبان که پیکر و باذ پای
 ضیاع و عقار و غلام و خدم
 همه عرضه کردند بروی همه
 بدان تا مگر یار گلشه شوند
 چو در گوش ورقه خیر در رسید
 ز تیمار دل در برش گشت خون
 شده شخصش از مهر آن مهرجوی
 ز بس کز غم یار اندیشه کرد

910

چو از دست هجران دلش خیره ماند
 بدو گفت: ای مادرم، زینهار!
 کی بر جان من سخت شد بند تو
 بمن بر ترا رحم ناید همی؟
 کنون من ز عم دادخواهم همی
 شما نیک دانید سامان من
 ببیگانگانش مده، گر دهی
 تو دانی کی با تو زیک گوهرم
 سوی باب گلشاه پیغام من

920

روان ورا خیره مازار تُو	حق بابکم را نگه دار تُو	
مکن دورم از روی فرزند خویش	مرا شاذ گردان بپیوند خویش	
که با تو ز یک اصل و یک گوهرم	بذین کار دانی کی من حق ترم	
ز نرگس بیاریذ بر شنبلیذ.	بگفت این و خون از دلش بردمیز	
یکی آتش از جان او بر فروخت	دل مام گلشاه بر وی بسوخت	930
سخنهای ورقه برو کرد یاد	سوی شوی خویش اندر آمد چو باد	
وز آن زاری و شیون زار اوی	از آن ناله عشق و تیمار اوی	
که این با فغانست و آن با خروش	بگفتش ز هر دُو گست است هوش	
بیک جای بینم همی جایشان	بپیوسته بینم همی رایشان	
نه این ز آن نه آن زین شکبید همی	غم عشقتشان در فریبذ همی	
کی هم تیز مهرند و هم خوب چهر	نخسبند هر روز و هر شب زمهر	
کی هر دو بیک جای باشند جفت.	چنان رایشان است کاندر نهفت	
چنین رای بیهوده گفتا مزن	عم ورقه خیره شد از گفت زن	
تمامی ندارد حق دخترم	کی من چون برقه همی بنگرم	
خداوند مال و جمال و نسب	فراوان کس از حیهای عرب	940
جهانی پر از مال آورده اند	بپیوستگی رای ما را کرده اند	
ز اسبان و از بدر های گران	چی از بختگان و چه از بُختیان	
ولیکن به دستش بجز باد نیست	مرا بهتر از روقه داماد نیست	
گلی نیست کیش گرد او خار نیست	تُهی دست را از کسی بار نیست	
مرا در جهان جز بدو نیست رای	اگر حق فرزندم آرد بجای	
که او با من و من بدو در خورم	دهم من بدو بزنی دخترم	
سوی ورقه آتش افروخته	بشد مام گلشاه دل سوخته	
بگردید بر ورقه یک باره حال	بدانش بورقه پیام هلال	
کنون این سخن را چه چیزبست روی	چنین گفت ای مادر مهر جوی	
تو دانی که تاراج شد مال من	تو آگه تری از من و حال من	950

فغان زین ستم کار گردان سپهر
 بذین سوخته دل یکی رحمت آر.
 سراسیمه برگشت سوی هلال
 آبا تیره خاک آشنایی کنند
 بر آن هر دو دل خسته گریان شوی.
 بگفتش کی: آری، سزاوار هست
 کی هر دو ز یک اصل و یک گوهرند
 نبینم ازو مهربان تر کسی
 دلم نامه هجر او خوانده بود
 برون آوریدش ز کام نهنگ
 نگردانم از یکدیگرشان جدا
 نباشد بجز ورقه کس شوی اوی
 ترا رفت باید به نزدیک خال
 بنو هست [پذیرام گاه] یمن
 همه کار او هست آراسته
 سپارذ همه مال و ملکیت بنوی
 به گیتی درش هیچ فرزند نیست
 شود شادمانه بدیزار یار
 ز شادی سوی ورقه بنهادر روی
 کی عم کارها بر مراد تو کرد
 همی رفت باید بوی سفر
 چراغ عرب نامدار زمن
 شوی یار با یار [و] با خواسته
 دل و جان غمگینش بی عم ببود
 بجز راستی ره نجوید همی

مرا مال رفتست و ماندست مهر
 تو ای خاله بر من نخور زینهار
 چو شد مام گلشاه آگه ز حال
 کی گر یک ز دیگر جذایی کنند
 نباید کی فردا پشیمان شوی
 هلال از غمش دست بر زد بدست
 کی با یکدیگر هر دو اندر خوردند
 بجای من او مهر دارد بسی
 بدانگه کی گلشاه در مانده بود
 بجنگ اندرون ورقه تیز چنگ 960
 اگر آرد گردانم آسیا
 جهان گر شود فتنه روی اوی
 ولیکن بگویش که از بهر مال
 کجا خال تو هست شاه یمن
 همش تاج و تخت [است] و هم خواسته
 بلاشک چو من ورقه را دید روی
 کی و یرا کس از نسل [و] پیوند نیست
 از او کار ورقه شود آب دار
 شدش شادمان زن بگفتار اوی
 بگفت ای پسر رستی از از رنج و درد 970
 ولیکن تو را ای نیازی پسر
 بر خال خود شهریار یمن
 کی گردد بنو کارت آراسته
 زگفتار زن ورقه خرم ببود
 شد آگه کی او راست گوید همی

همی خورد شاذ و همی راند کام
کبڈُ خال او ، بخرد و نیک بخت
بسیجیذ و سازیذ کار سفر
همی بی وی از وی برآمد خروش
سرشکش چو خون گشت دم زمهریر

امیر یمن بود مُنذر بنام
اَبَر ورقه بر مهربان بود سخت
هم اندر زمان ورقه پر هنر
بچشمش ز خون دل آورد جوش
پراکند بر ارغوان بر ، زریر

980

پیمان بستن ورقه و گلشاه

جگر سوخته دل گرفته بمشت
بباریذ خون آبه بر روی زرد
قضامان جدا کرد خواهد زهم
اسیر تو و خاک پای توم
مرا جایگه بهتر از خاک نیست
مئر دل زمهر من ای خوب چهر
بسان گنه کار در دوزخم.
فرو ریخت از چشم لؤلوی تر
بنالیز آن سر و تن سیم بُن
ز نامت مبادا جدا نام من
ببند وفا جان من بستۀ باد
ز چرخ فلک بی وفایی مباد
مجویم ، و گر جویی از خاک جوی
ز مژگان بباریذ سیل روان
تن خود بسو گند و پیمان بُبست
و گر بینم از هیچ کس جز تو کام
بدست بذ اندیش مانم اسیر
از آن پس کجا گشته باشم هلاک.
به یک ره برآمد ز هر دو خروش

بشد سوی کانه دو تا کرده پشت
بنالیز پیش وی از داغ و درد
بزاری چنین گفت : ای بنت عم
همی تازیم در وفای توم
گر از مهر من بر دلت باک نیست
و گر با منت هست پیوند مهر
کی من بی [تو] چون ماهی بر شخم
بگفت این سخن را و بر تخت زر
چو گلشه ز ورقه شنید این سخن
چنین گفت کای زهنت کام من
بمهرم دل و جانت پیوسته باذ
میان من و تو جذابی مباد
گر از روی من می بتابی تو روی
بگفت این سخن را و بر ارغوان
گرفت آنگهی دست ورقه بدست
کی گر بی تو هرگز بوم شاذ کام
وگر با شگونه شود چرخ پیر
کنم مسکن خویشتن تیره خاک
بگفت این و از هر دو ببرید هوش

990

1000 بیستند پیمان و عهد و وفا
 بورقه چنین گفت گلشه کی خیز
 بسوگند مر هر دران بسته کن
 کی بر تو دگر کس بدل ناورند
 بذو گفت ورقه ز گفتار تو
 سوی باب گلشاه شد برده دل
 آبا هر دو پیمان بیست استوار
 کزیشان کسی پیش نارد جفا
 سوی مامک و بابکم شو تو نیز
 دل هر دو با عهد پیوسته کن
 بجز راه عهد و وفا نسپزند
 نتابم سر از مهر و دیدار تو
 سراسیمه و زار و آزرده دل
 ز بهر سفر را بسیجید کار

رفتن ورقه بیمن

1010 چو از مسکن خویش دل را بنافت
 بگل شه سبک مادر تیز مهر
 مر آن خسته دل را تو بدروذ کن
 سراسیمه گلشاه دل گشته ریش
 ز خیمه تن خویش بیرون فگند
 بذو نرگس از درد گستردم
 ز پیشش بغلتید بر تیره خاک
 بفندق همی کند از ماه مشک
 همی گفت فریاد ازین تیره بخت
 ز هجران بر آتش فگند این تنم
 بزاری سوی آسمان کرد سر
 تو دانی که بی صبر و بی طاقتم
 گرفت آن سهی سرو را در کنار
 به گلشه چنین گفت بدروذ باش
 همی بایدم زار زایدن شدن
 همی گفت از غم شده های های
 یکی خاتم آورد و یگی زره
 به بدروذ کردن بگال شه شتافت
 چنین گفت بر خیز ایا خوب چهر
 بخوی خودش زود خوشنود کن
 خروشان بیامد بر یار خویش
 پر اشید بر سرو مشکین کمند
 بسر و سهی اندر آورد خم
 بمالید بر خاک رخسار پاک
 می افگند آن سرو بر خاک خشک
 کی افگند بر جان من بند سخت
 ندانم چه خواهد همی زین دلم
 همی گفت ای داور دادگر
 توده سیدی زین بلا راحتم
 ببوسید رخسار آن نو بهار
 ازین خسته دل تو خوشنود باش
 ندانم که چون باشدم آمدن
 همی راند بیجانه بر کهربای
 نگین پر نگار وزره پر گره

بگل شاه داد از پی یادگار
 نشست از بر باره راهوار
 همی شد بره ورقه زاری کنان
 خروشیذ گلشاه گیسو کنان
 چو یک چند باره ببیموذ دشت
 جگر خسته گلشاه از او باز گشت
 بره در شده بارگی پوی پوی
 برو ورقه نالنده و موی موی
 شب و روز کردش برفتن شتاب
 چو مد هوش بی عقل و بی خورد و خواب
 دلش گشته زار و تنش گشته نرم
 هر آن کس کی پرسیدی از وی خبر
 1030
 ندادی از اندیشه کس را جواب
 گمان بر دهر کس که بُد کو مگر
 بر آن راه اسپ تکاور چو ابر
 چو آمد به نزدیک شهر یمن
 ز پیش آمدش کاروان عظیم
 از آن کاروان باز جستش خبر
 بپرسید اندر یمن کار چیست
 بگفتند ایا نام گستر سوار
 کجا شاه بحرین و شاه عدن
 بگرد یمن در گرفته سپاه
 1040
 سران یمن را ببردند اسیر
 صدوشصت سرهنگ اورا بجنگ
 تبه گشته و کشته نیست حد
 نماند از دلیران در آن شهر کس
 گرفتند شهر یمن را حصار
 دل ورقه از گفتشان خیره شد
 بگفتا : به شهر یمن در بشب
 بگفتند : شب وقت مردان بُوذ
 بخواب
 خروشیذ گلشاه گیسو کنان
 جگر خسته گلشاه از او باز گشت
 برو ورقه نالنده و موی موی
 چو مد هوش بی عقل و بی خورد و خواب
 همی راند از دیدگان آب گرم
 کجا آمدی پیش بر رهگذر
 نگفتی سخن از خطا و صواب
 ز مادر چنان گنگ زانست و کر
 همی راند و زدل برون کرد [ه] صبر
 پر از مهر جان و پر از رنج تن
 پر از جامه و دیبه و زر و سیم
 ز راه وز شاه وز شهر و حشر
 خذاوند و سرهنگ و سالار کیست؟
 حدیث یمن سخت زارست زار
 بجنگ آمدستند سوی یمن
 سیاهی بسان غمام سیاه
 آبا مُنذر آن خسرو شیر گیر
 گرفتند مردان فرهنگ [و] سنگ
 دلیران آهن دل و سرو قد
 وزیر امیر یمن ماند و بس
 شب و روزشان نیست جز کارزار.
 جهان پیش چشمش ز غم تیره شد
 توان رفت بی غلغل و بی شغب؟
 بدو در بشب رفتن آسان بُوذ

بزغ بست بر جان ورقه غمام
 براند اسپ گرم آن شه صف شکن
 1050
 همی بود تا قیر گون بُد سپهر
 سبک باره را ورقه هوشمند
 هم اندر شب تیره نزد وزیر
 چو دستور شاه از وی آگاه شد
 از آن پس کی تقدیم کردش بسی
 پیرسیدش از راه وز کار و حال
 ز گشت سپهر وز راز نهفت
 چو کرد این حکایت وزیر اندر اوی
 وزیر خردمند گفت : ای پسر
 1060
 ملک آرزو مند روی تو بود
 کنون آمدی کو گرفتار شد
 چه سوَدست اکنون ازین آمدن
 بدستور ورقه چنین کرد یاد :
 نبادت نومید بوذن ز بخت
 بمن ده تو اکنون سوار [ی] هزار
 بمن باز هل جستن نام و ننگ
 تو فردا خمش باش و بُگسِل سَخُن
 که تا من جهان را به کوپال خویش
 که تا من جهان را به کوپال خویش
 ببُذ شاذ دُستور شاه یمن
 1070
 گریذ از میان شان سواری هزار
 همه جان سپارو همه کینه کش
 ز حمیت همه جنگ را ساخته
 بزذ بانگ بر باره تیز کام
 رسید از ره اندر بشهر یمن
 پدیدار بُد ماه [و] گم بود مهر
 بحیلت به شهر یمن در فگند
 شد آن صف شکن مهتر گُرد گیر
 ز مهر دل او را نکو خواه شد
 ندید اندر آن خیل چون او کسی
 از احوال گلشاه نیکو خصال
 همه سر به سر پیش او باز گفت.
 عجب ماند، شد بی دل و زرد روی
 ببی وقتی کردی نشاط سفر
 شب و روز در گفت و گوی تو بود
 ببند اندرون جفت تیمار شد
 که شوریده گشتست کار یمن
 کی ای مهتر راذ فرّخ نژاد
 که آخر گشاده شوذ کار سخت
 همه نام بُردار در کارزار
 که تا تازه گردانم ایام جنگ
 بکار من اندر تو نظاره کن
 بکار من اندر تو نظاره کن
 بکوبم بکین جستن خال خویش.
 بیاورد گردان لشکر شکن
 همه در خور کینه و کارزار
 همه جنگ جوی و همه شیر فش
 دل هر یک از مهر پرداخته

چُو بر زد سر از چرخ رخشنده شید

جهان گشت چون پرنیان سپید

دل ورقه زی جنگ آهنگ کرد

روانش همی رغبت جنگ کرد

بساعت در شهر بگشاذ شاذ

ز شهر یمن روی بیرون نهاد

بیرون رفتن ورقه از شهر یمن بجنگ کرن

بگرد وی اندر سواری هزار

خروشان بکردار موج بحار

همه تیغها از نیام آخته

ز حمیت همه جنگ را ساخته

ز دولت همه کامها یافته

ز محنت همه روی بر تافته

بذین سان سوی کینه دادند روی

بتن کان آهن بدل سنگ [و] روی

1080 یکی کنده بی کنه بودند ژرف

بنو اندر آبی بکردار برف

سپه سر به سر کنده بگذاشتند

بمردی همه گردن افراشتند

چو شیر دژ آگه بر آشوفتند

همی کوس کینه فرو کوفتند

چو رویینه نای اندر آمد بدم

در افتاد باذ صبا در علم

شهانشاه بحرین و شاه عدن

عجب داشتند ز آن سپاه یمن

همی هر دو گفتند با یک دگر:

شگفتی بذین مایه لشکر نگر!

کی بر ما دلیری همی چون کنند

همی جنگ از اندازه بیرون کنند!

نترسند از خنجر ما همی

وزین بی کران لشکر ما همی

سران [و] شها نشان اسیر منند

همه خسته تیغ و تیر منند

تن میرشان زیر بند منست

ببند اندرون مُستمنند منست

1090 رمه بی شبان سخت حیران بود

سپه بی ملک هم بذین سان بود

عجب کار کین هست اندک سپاه

همی جنگ جویند بی پادشاه

مگر شهریار نسو آورده اند

که از قوتش دل قوی کرده اند

و یا شان زجایی مُد آمدست

یکی لشکری بی عدد آمدست.

امیر عدن گفت: اینست راست

هر آن کو جزین داند از وی خطاست

وگر این سخن نایدت استوار

نگه کن بر آن شیر ابلق سوار

یکی بر سپه اسب تازد همی

چو شیر دژم سر فرازد همی

سُمش پشت ماهی بدرّذ همی
 ز شمشیر او مرگ بارذ همی
 تنش جامه رزم پوشذ همی
 گمانی برم من کی دوش آمدست
 ز کار شه خویش بی غم ترند
 تو گویی ملکشان گرفتار نیست
 بنیروی وی سر فرازذ همی
 وزین آذن مر ورا کام چیست؟
 عجب مانده ام نیز من زین سبب!
 عزیز مرا هم همسال مرا
 نهنگ نبردست و شیر شکار
 بیرم به تیغ بلا سرش را
 بگفتند از این سان فراوان سخن
 زکینه در آمد به پیش سپاه
 سیه کرد گردون ز بسیار گرد
 بکردند در زیر اسپش مصاف
 کی گه را بنیرو در آرد زپای
 که دریا ز بیمم شوذ خاره سنگ
 زحل را در آرم بخم کمند
 ز خون روی صحرا چو دریا کنم
 سوار عرب آفتاب کرام
 در آرم جهان زیر کویال خویش
 برویش مگر این بلا نامدی
 نگشتی گرفتار روباه پیر
 سوی جنگ و پیکار بشتافتم

یکی کو ستورش بپرّذ همی
 سر از آسمان بر گذارذ همی
 سرش ز آتش کین بجوشذ همی
 1100 ز سهمش جهان در خروش آمدست
 که آن لشکر امروز خرم ترند
 همه ایشان جز به پیکار نیست
 بدان شیر جنگی بنازذ همی
 ندانم همی من ورا نام چیست
 شهبان شاه بحرین گفت ای عجب!
 بمن گر سپاریذ خال مرا
 ولیک او بمثل این نبیره سوار
 اسیر آرم او را و لشگرش را
 شهبان شاه بحرین و آن عدن
 1110 کی ناگاه ورقه چو ابر سیاه
 بگردید اندر مصاف نبرد
 همی کرد در گرد میدان طواف
 بگفت آمد آن گرد رزم آزمای
 من آن آتش دل گزارم بجنگ
 من آنم کجا از سپهر بلند
 من آنم کی چون تیغ پیدا کنم
 منم نامور ورقه ابن الهمام
 من امروز از کینه خال خویش
 اگر پیشتر زین، من ایذر بُدی
 1120 چنان شاه گرد افکن شیر گیر
 ولکن کنون چون خبر یافتم

و یا چرخ را زیر پای آورم
 ز خونتان زمین همچو طوفان کنم
 در آید به صلح و نیویم بچنگ
 ازین داوری جمله بگسسته شد
 ببینید تیغ صف آرای من
 کنم سرنگون صدرگاه شما.
 بدیدار تیغ بلا جوی من؟
 گر آیند سی سی و صد سز رواست.
 ایا جنگ جویان گوینده لاف
 نبر آزمایید تا کیست مرد.
 بنیروی پیل و بسهم پلنگ
 آبا تیغ و رمح و کمان و کمند
 بگفت آمد آن صف درو کینه خواه
 کشیدی سر خویش در بند سخت
 که از لاف زن به یکی پیر زن
 سوی ننگ تا کی گرایی همی؟
 پدید آید اکنون کذاست مرد
 بکین جستن آهنگ میدان کنیم
 نجویم ازین پس وفای ترا.
 زحمیت یکی گرد ورقه بگشت
 بنیزه همی جُست بر وی ظفر
 بمردی ستند زو بمیدان جنگ
 سوار عرب ورقه شیر مرد
 ز کین دل آمد به بازوش بر
 چو بر ساخت آن زخم جاننش بسوخت

اگر خال خود را بجا[ی] آورم
 جهان بر شما تنگ زندان کنم
 مرا از شما گشت کوتاه چنگ
 وفا کرده و عهد پیوسته شد
 و گر سر بتابید از رای من
 بگیرم بشمشیر راه شما
 کی آید پذیره کنون سوی من
 اگر یک تن آید ز پیشم خطاست
 1130 همی گفت و می گشت اندر مصاف،
 بیایید سوی مصاف و نبرد
 در آمد سواری بمیدان جنگ
 نشست بر اسپی دوده سمند
 بنزدیک ورقه درآمد ز راه
 تو ای خیره سر مرد گم بوزه بخت
 اگر سروری لاف چندین مزین
 تن خویش تا کی ستایی همی؟
 بپاهین کی پیش آمدت هم نبرد
 بیا تا یکی رای جولان کنیم
 1140 کنون کامدم من جفای ترا
 بگفت این سخن و اندر آن سازه دشت
 یکی حمله آورد چون شیر نر
 سبک ورقه بگرفت رمحش بچنگ
 ابا نیزه او برو حمله کرد
 بزد نیزه بر مرد لشکر شکر
 دو بازوش بر هر دو پهلو بدوخت

پس آواز کردش بیانگی بلند
 سواران بحرین و آن عدن
 بمردی نبرد آزمایید هین
 سران را سر آرم بخمّ کمند.
 برون زد ستور از میدان سپاه
 بگفتار خود هیچ نگشاذ لب
 در آمد سر نیره بر درقه بر
 ندید ایچ شاذی از آن دست بُرد
 گرفتش کمر وز فرس در ربود
 ببالا بر آورد و زد بر زمین
 ز چنگ چنان کس بجان می نرست
 چهارم ز شمشیر سر کشته شد
 ز ششم بشمشیر بسند روان
 همی گشت تا دشت پر گشته گشت
 بشمشیر کم کرد شت و سه تن.
 ز هول سر نیزه و خنجرش
 کی خون شد بیر در دل مرد مرد
 همه پایشان سست گشت از رکیب
 تهی گشت از آن خیل جای نبرد
 که بر بود سهمش ز دلها طرب
 وز آن کارزارش همی کرد یاذ
 که من دست بردی نمایم عجب.
 بگفت: ای دلیران پر خاش جوی
 چراتان شد از جنگ کوتاه جنگ
 که از یک تن ایذون بترسیده ایذ

دگر باره زد بانگ را بر سمند
 کی ای شه سواران لشکر شکن
 همه یک بیک پسشم آید هین
 1150 کتا یک بیک اندر آرم ببند
 سوار دگر صف درو کینه خواه
 بگردید گردش بکین و غضب
 یکی نییزه انداخت بر ورقه بر
 سر نیزه مرد بشکست و خُرد
 در آمد بذو ورقه برسان دود
 میان مصاف اندر آن خشم و کین
 سرو گردن مرد برهم شکست
 سه دیگر مبارز همان کشته شد
 ز پنجم بنیزه جدا کرد جان
 1160 ز هفت و ز هشت و زنه در گذشت
 همی گشت تا از سپاه عدن
 نیارست دیگر کس آمد برش
 چنان هیبت افتاد رو در نبرد
 همه دیدن شان تیره گشت از نهیب
 نیارست کس کرد رای نبرد
 شد آگاه ورقه پناه عرب
 همی گشت در گرد میدان چو باد
 همی گفت ورقه به لفظ عرب
 بگفت این و سوی سپه داد روی
 1170 چه داریز بر جای چندین درنگ
 شما جنگ جویان کجا دیدن اید

نه واجب کند بر شما سرزنش

نیارد شدن سوی پیکار شیر

اسیر سر چنگ شاهین بُود

دریغا کتان مرد پنداشتم

ابا گرد گیران و نیزه زنان

تن خویش اندر میان سپاه

سپه را همه بر ریودش زجای

سپه را همه جمله بر هم فگند

بدیدندش اندر میان سپاه

سران را همی سر بریزد آشکار

نهادند سوی خداوند روی

بکف بر نهادند جان و روان

فگندند تن بر سپاه عدن

ز دشمن همی کینه جستند و بس

سواران گردن کش و نامدار

ز پنجه هزاران عدد بیش بود¹³¹

.....

بجست و بنازید از بخت خویش

بشد شاذ چون روی ورقه بدید

همی شکر کردش ز پیش خدای

بییاورد و بنشانند بر جای خویش

غلامی سیه دید با او بهم

شده غرقه در خاک و خون هر دو سر

ملک گفت ایا در خور آفرین

ولکن اگر شد چنین تان منش

که نخچیر اگر چند باشد دلیر

و گر چه دل گرد پر کین بُود

طمع بشما من جزین داشتم

کنون نزد من کمترید از زنان

بگفت این و افگند آن صف پناه

بیک حمله آن صف درو جان ربای

برمح و بشمشیر و گرز و کمند

سپاهش چو گردند زی او نگاه 1180

چو شیری کی گم کرده باشد شکار

همه لشکر ورقه جنگ جوی

چو دریای جوشان و سیل روان

همان خوار مایه سپاه یمن

دمان ورقه در پیش و لشکر ز پس

نُبد لشکر ورقه بیش از هزار

سُواری که آن بداندیش بود

.....

برهنه سر و پای از تخت خویش

سراسیمه از تخت بیرون دویذ

ز شاذی بخاک اندر آمد ز پای 1190

ورا از بلند اختر و رای خویش

بُبد ز شاذ وز دل بیالود غم

بدست وی اندر بریده دو سر

از آن هر دو سر خون چکان بر زمین

¹³¹ Bu beyit ile sonraki sayfanın başında yer alan beytin arasında anlam birliği bulunmadığından yola çıkarak bu beyitten sonra nüshada bir ya da daha fazla sayfa eksik olduğu kanısına varırız.

چه اند این دو سروین غلام آن کیست؟

از آن بذ سگالان رها چون شذی

همه قصه ورقه بذو باز گفت

بگفت این سر دشمنان تواند

سر میر بحرین و شاه عدن

بذین سان ز پیش تو آورده ام 1200

کنون هر چ خواهی بکن، کام نُست

چو گل گشت از گفت او خال اوی

هم اندر شب تیره لشکر بخواند

ز شهر یمن در شب تیره رنگ

به پیش اندرون ورقه شیر مرد

سحر گه بهنگام بانگ خروس

فگندند بر دشمنان خویشتن

میان سپاه در عیان شذ خیر

چو بی میر شذ لشکر دشمنان

چو شذ منهزم بی کرانه سپاه 1210

بتاراج دادند همواره روی

ز بس مال و بس بی کران خواسته

مظهر بشهر یمن در شذند

بیک هفته از خرّمی هیچ کس

ملک ورقه را مال بسیار داد

هزار اشتر ماده و سرخ موی

هزار اسپ گه پیکر باذ پای

ز دینار در تاج و تخت بلند

نه چندان بورقه بدادش زمال

بگو حال خود زود تا حال چیست؟

بُذی با بلا، بی بلا چون شذی؟

هم از آشکارا و هم از نهفت

گرفتار بخت جوان تواند

گسسته ز جان و بریده ز تن

بدین هر دو بی دین کمین کرده ام

هنر کز من آید همه نام نُست

مبارک شد ایام و احوال اوی

سران را همه پیش خود در نشانند

ببیرون شذو کرد آهنگ جنگ

همی راند [و] می جست مرد نبرد

بر آمد دم نای و آواز کوس

صف آشوب گردان لشکر شکن

که هر دو ملک را بریزند سر

بسوی هزیمت کشیدند عنان

سپاه یمنشان گرفتند راه

بلشکر گه دشمنان کینه جوی

همه کارشان گشت آراسته

ز مال و ز شاذی توانگر شذند

نیاسود، می باذه خوردند [و] بس

ستور ودرم داد و دینار داد

همه کوه کوهان هنجار جوی

قوی بال و مه نعل پولاذ خای

ز گاو و خر و استر و گوسفند

که گفتن توان، آن مبارک خصال

1220 که دانذ چه داد او بدان مهربان
 عجب شاذمان گشت از خال خویش
 تو گفتی مگر هست مال جهان
 همیشه دلش سوی گلشاه بود
 که از حد بیرون بُدش مال خویش
 بشهر یمن کرد چندین درنگ
 همیشه دلش سوی گلشاه بود
 کی شد رویش از درد چون باذرنگ

رفتن شاه شام به دیدن گلشاه

چنان بود گلشه ز هجران دوست
 شب و روز از آرام وز خواب و خُورد
 به بر وی همی غم بدرید پوست
 شب و روز از آرام وز خواب و خُورد
 فرو ماند دل خسته و روی زرد
 شب و روز از آرام وز خواب و خُورد
 شد اندر عرب سر بسر نامدار
 شب و روز از آرام وز خواب و خُورد
 که سجده همی کرد پیشش پری
 شب و روز از آرام وز خواب و خُورد
 که همتای او در جهان کس ندید
 شب و روز از آرام وز خواب و خُورد
 اصیل و بلند اختر و نیک نام
 شب و روز از آرام وز خواب و خُورد
 به عشق اندرش دل بفرسوده بود
 شب و روز از آرام وز خواب و خُورد
 چو بازار گانان بر آراست کار
 شب و روز از آرام وز خواب و خُورد
 بشد آن شه سرور آراسته
 شب و روز از آرام وز خواب و خُورد
 ز بهرای گلشاه آن مشک بوی
 شب و روز از آرام وز خواب و خُورد
 در آن جا بسی مال بگذاشتی
 شب و روز از آرام وز خواب و خُورد
 ابا هر کسی طبع ساز آمدی
 شب و روز از آرام وز خواب و خُورد
 بمی خوردن و بزم بنشاندی
 شب و روز از آرام وز خواب و خُورد
 ازین حیّ بر آن حیّ شذی با خیر
 شب و روز از آرام وز خواب و خُورد
 بسوی بنی شبیه داذی نشان
 شب و روز از آرام وز خواب و خُورد
 فروذ آمد و بارها گسترید
 شب و روز از آرام وز خواب و خُورد
 بخیمه درون رفت و بنشست شاذ
 شب و روز از آرام وز خواب و خُورد
 بکشت و گشاذ از سر بدره بند
 شب و روز از آرام وز خواب و خُورد
 بسی خیکهای می آورده بود
 شب و روز از آرام وز خواب و خُورد
 هر آنکس کجا دید بنواختن
 شب و روز از آرام وز خواب و خُورد

همه یک بیک را به مجلس نشانند
 ز میری و کارش نه آگاه بود
 که هست او خداوند و سالار شام
 یکی نامور مرد بازارگان
 تمامی ندیده بذی روی اوی
 دُرْم و آمدی شاذ بیرون شذی
 ورا عاشقان خاستندی بسی
 ز کارش همه خلق و خیره بماند
 بسی مال بخشید و اسپ و رمه
 مر آن پادشه را سراپرده بود
 که همسایه باب گلشاه بود
 بیرون آمد از خیمه چون مه ز ابر
 بدیش یکی سرو، بز سرو ماه
 همان دو عقیق شکر بار اوی
 همه سربسر دل کشی و خوشی
 همه زلف او بند و تاب و گره
 چو دیدش، بدل عاشقی گشت زار
 همی راند با شاه شام این سخن
 بمن بر گرامی زجان و تنست
 پذیر گفت: گلشاه فرخنده روی
 ز بهر ورا گفته آمد عجب؟
 اگر یار من گردد این خواب جفت
 کند خواسته کارت آراسته.
 آبا ورقه پیمان او بسته ام
 کی هر دو اصیل اندو هم گوهرند

بنی شبیه را سربسر پیش خواند
 هلال آن کجا باب گلشاه بود
 نشد آگه از کار وی خاص و عام
 گمان برد هر کس کی بود آن جوان
 هر آن کامذی میهمان سوی اوی
 کی از مال او خود چو قارون شذی
 1250 ز بس زر که بخشید بر هر کسی
 زر و سیم بر خلق بر می فشاند
 بنی شبیه و قوم او را همه
 بر آنجا که گلشاه دل برده بود
 شه شام خود ز آن نه آگاه بود
 ز ناگاه گلشاه بی هوش و صبر
 شه شام کردش سوی او نگاه
 بدید آن چو گل برگ رخسار اوی
 بتی دید پر ناز و زیب و کشی
 همه جعد او حلقه همچون زره
 1260 ندیده ورا گشته بُد بی قرار
 هلال آن کجا بابک سر و بن
 هلالش چنین گفت دخت منست
 بپرسید [و] گفتش که نامش بگوی
 ملک گفت این شعر ها در عرب
 پدر گفت آری. شه شام گفت
 جهانیت بخشم پر از خواسته
 پدر گفت نی عهد را بسته ام
 بیک جایگه هر دو اندر خوردند

دل از مهر با یک دگر داده اند.	بهم بوذه اند و بهم زاده اند	
ز گفتارم ار بخردی بر مگرد	شہ شام گفت ای خردمند مرد	1270
بہی روی و دل بند و یاقوت لب	بسی دلیرانند اندر عرب	
دہم حقّ او من ہمین جایگاہ	زنی دیگر از بہر ورقہ بخواہ	
ز ما این چنین فعل بذ نارواست	پذیر گفت پیمان شکستن خطاست	
بگفت این ہمہ گفتہا با عیال	بگفت و بشد باز خانہ ہلال	
کی خود دخترش را سزا بوذ جفت	بذو نیک مادر حدیثی نگفت	
چو بشنید از باب دختر جواب	شہ شام را کار نامذ صواب	
بچارہ شوذ بی غم آزاد مرد	بگفتا کی باید یکی چارہ کرد	
خرف زالکی عمر بیموذنگان	بخواندش یکی زال و گم بوذنگان	
وزو راز دل ہیچ ننفہت نیز	مرو را بسی مال پذیرفت چیز	
ز شویش نہان باش و ناآگاہ شو	بگفتش سوی مام گلشاہ شو	1280
حدیث من او را سراسر بگوی	دہمت اند کی سوزیان ، بر بروی	
دہی، بی گمان بر فلک برزنی	کی گر دخترت مر مرا بزنی	
ز خلق جہان جاہ افزون کنم	شما را من از مال قارون کنم	
یکی دُرچ یاقوت نادیدہ مرد	بذو داد یک بدرہ دینار زرد	
شد آن زال نزدیک جفت ہلال	مر آن زال را داد بسیار مال	
چنین گفت او را کہ ای جان مام	صفت کرد پیش وی از شاہ شام	
نخواہی کہ گردی بذو نیک بخت؟	جوانسیت زیبا ابا مال و رخت.	
دل از مهر ورقہ گسستہ کنی	توانگر شوی مهر بستہ کنی	
کی کس نیست جز وی سزاوار اوی	پسندی تو گلشاہ را یار اوی	
نخواہی ہمی گنج بی ہیچ رنج؟	شوی با زر و سیم و با مال و گنج	1290
بذو داد آنچ او بذو دادہ بوذ	بگفت این و آنچ فرستادہ بوذ	
ز پیش خود آن بی کران مال دیند	چو جفت ہلال آن چنان حال دیند	
چو سنگ سیہ سخت بُد نرم شد	دل مام گلشاہ از آن گرم شد	

درم کوه را سوی هامون کشد	درم مرد را سر بگردون کشد	
درم پیل را در کمند آورد	درم شیر را سوی بند آورد	
بیکباره از مهر ورقه بُریذ	دل زن سوی مرد شاهی کشید	
هلا زود زی میر شامی خرام	بدان زال گفت ای گران مایه مام	
همه حاجت تو بر من رواست	بگو آن کنم کیت مراد و هواست	
فدی باذ پیش تو فرزند من.	تو خواهی بُد از خلق پیوند من	
نهادش سوی خسرو شام روی	بشد زال [و] دل شاذ بر گشت ازوی	1300
بکرد آشکارا حدیث نهفت	همه گفتها را بدو باز گفت	
بدان پیرزن داد ناخواستنه	شه شام بی مُنتها خواسته	
ابا شاه شاهی پیوست مهر	بشد مام گلشاه آزاده چهر	
بگفت و نمودش بدو راه را	بخواند آن زمان باب گلشاه را	
دلش را گشاده کن از بند سخت	کی گر مال خواهی و دیهیم و تخت	
بدل مهر با شاه پیوسته کن	دل از ورقه و مهر او رسته کن	
بنزد همه کس گرامی شوی	کی گر بسته مهر شامی شوی	
مر آن عاشقی زار و گم راه را	بدو بزنی ده تو گلشاه را	
غم ورقه اندر دلش کم شود	ز شامی مگر شاذ و خرم شود	
کی هم مال دارست و هم خوب روی	نیابی تو داماد هرگز چُنوی	1310
کی باید کی ناید زمن ناصواب	هلال گزین داد زن را جواب	
کی از رای من سر متاب ای هلال	چنین داد پاسخ زن بدسگال	
شکسته شود با تو پیمان من	که گر بگسلی سر ز فرمان من	
شود کار ما از وی آراسته	جوانیست با مال و با خواسته	
نُبد روز و شبشان بجز گفت و گوی	بگفت این و با شوی بنهاد روی	
نه مر ورقه را بُد خبر در سفر	ازین کار گلشاه بد بی خبر	
ز مال فراوان و از خواسته	همه کار ورقه بُد آراسته	
بهین شد همی مرو را روزگار	ز بس زرّ و سیم وزبس کار و بار	

ز مردی بچنگ آورید و بچنگ
 بدست آوریده بُد او خواسته
 همی خواست آوردن او خال را
 هر آنکه کی گفتی زیار کهن
 مگر گردد آزاد از اندوه و غم
 چه دانست کایزد دگرگونه خواست
 چه سودست کوشش چو آمد قدر
 بآخر قضا زو برآورد گرد.
 که در آتش عاشقی تفته بود
 چو آراست بایست پیراستند
 بخواندند او را و بنشاختند
 سوی باب گلشاه، گفتا: بگوی
 باصل، ارب و وی [و] بمال و جمال؟
 کنی با من از مهر پیوستگی
 سپارم ترا من دل و جان و تن
 کی چونان همی دیدم راه صواب
 هلال خردمند گوینده گشت
 جوان گفت کز رای تو نگذرم
 ز من هر چ خواهی بیایی همه
 کنیزان شیرین لب و جعد موی
 بنزد من آید ستانند ثمن
 کنم من سپیدش گلیم سیاه
 نخستین بسوگند خود را ببند
 بداری تو این راز را در نهفت
 شود راست با مردمان کهن

که داند چه آورده بود او به چنگ
 1320 دو چندان که بُد عم از خواسته
 نهایت نبوذش مرین مال را
 نبودی مرو را بجز این سَخُن
 همی خواست کآید بدیزار عم
 گمانش چنان بُد که شد کار راست
 چو آمد قضا رفت ناگه بصر
 چه مانده ز کوشش کی ورقه نکرد
 شه شام را جان و دل رفته بود
 بفرمود تا بزم آراستند
 بحی در هر آن کس که بشناختند
 1330 بییش سران عرب کرد روی
 مرا بچه می رد کنی ای هلال
 چه باشد که با فضل و آهستگی
 کنی مر مرا بنده خویشتن
 هلال ایچ گونه ندادش جواب
 چو مردم ز مجلس پراکنده گشت
 بذو گفت چه دهی حق دخترم؟
 زر و سیم [و] اسپ و شتر با رمه
 غلامان خدمت گر و خوب روی
 اگر ورقه بی دل خسته تن
 1340 دهم مرو را ده کنیزک چو ماه
 هلالش بگفت: ای شه هوشمند
 که چون دختر من ترا بوذ جفت
 که گرورقه آگه شود زین سَخُن

جوان و آنکِ بوذ از شمار جوان
که تا زنده ایم این سخن پیش کس
پدر داد گلشاه دل خسته را

بخوردند سوگند های گران
نگوییم جایی که بودیم و بس
مر آن خسرو مهر پیوسته را

نوحه کردن گلشاه

خبر یافت گلشاه کآن مستحل
ز درد دل از وی برآمد خروش
چو بازی هُش آمد مه مشک سر
بفندق گُل از ماه رخشان بکند 1350
دوتا کرده آن سر و سیمین خویش
بزد دست و وز دست پیراهنش
بغلّتید بر خاک بیچاره وار
همی گفت کای داور داد ده
تو بُگیل هر [آن]سنگ دل برده را
گسسته کی کرد این دو دل بسته را؟
نخسوذ بر ما دو بخشوذنی
همی گفت چونین و میخواست مرگ
بنالیز و بر درد هجران بگفت

جدا کردش از ورقه برده دل
بیافتاد بر خاک و زو رفت هوش
بباریز از دیده خون جگر
بخاک اندر افکند مشکین کمند
چو زر کرده گل برگ رنگین خویش
بدریز برسیم پیکر تنش
بنالیز از درد و بگریست زار
همه از تو دادست بیداد نه
که بگسست از هم دودل برده را
کی دل خسته کرد این دو پیوسته را؟
بُبد هرچ میخواست و بُد بوذنی
همی خون چکانیز بر لاله برگ
دریغاشد از دستم آن نیک جفت

شعر گفتن گلشاه در هجر ورقه

آیا زهت و راحت جان من 1360
تو درمان جانی و درد دلی
گسستدم از تو ، نکردند رحم
ز درد دلم گشت رخساره زرد
ز بهر درم بغریبی مرا
تو بر جان خود بر ، مخور زینهار

دل و دیده و جان و جانان من
کجا رفتی ای درد و درمان من
برین خسته دو چشم گریان من
ز غم گوژ شد سر و بستان من
بدادند بی امر و فرمان من
که خوردند زنهار بر جان من

* * *

بگفت این و بر دوست بگریست زار

همی گفت ای دل گسل یار من

جز از تو مرا یاد هرگز مباد

چو آگاه شد مادر از کار اوی

ابر زشت گفتنش بگشاذ لب 1370

خبر یافتم من کی ورقه بمرد

بتابیز گلشه ز دیدار اوی

شد از نزد مادر بخیمه درا

همی گفت ای وای بر من کنون

بناکام باید شدن سوی شام

پدر نه و مادر و خال نی

ز ورقه نیابم ازین پس خبر

دریغا درختم نیامد ببر

دریغا ازین پس نبینم تورا

بسوی یمن چون برفتی، برفت 1380

ندانستم از شامم آید بلا

همی گفت و می راند از دیده خون

جدا مانده از مام وز باب و عم

همه جمله بروی فراموش کرد

کنار از مژه کرد دریا کنار

ز هجر تو شد تیره بازار من

دل هر دو در مهر عاجز مباد

نیورد در گفت گفتار اوی

بگفتا : بس ای شین و عار عرب!

تن پاک در خاک تاری سپرد

دل آزرده تر شد ز گفتار اوی

بنالیز آن گل رخ دلربا

که گشتم من این خسته دل را کنون

جدا گشتن از خواب و آرام و آرام و کام

شب و روز خوارا جز از خاک نی

نیابد ز من نیز ورقه اثر

شدم نا امید از نهال و ثمر

نبینی ازین پس کنونی مرا

ابا تو مرا جان دل باز گفت

بلا آمد و شد دلم مبتلا

بنالیز وز درد شد سرنگون

زناله شده زرد، وز درد و غم

گذارید چون کشت بی آب گشت

* * *

مرو را جهازی نگو ساختند

از ان گوهرانش یکی را ندید

کی گوهر بنزدیک او سنگ بود

خردمند گلشاه فرخنده را

بگفتا کی آزاد گشتی ز من

خزینه ز گوهر بپرداختند

نه دیدو نه نام یکی را شنید

ره خرمی بر دلش تنگ بود

یکی بنده بد خواند ان بنده را

ترا رفت باید به سوی یمن

1390 ببردن بر ورقه دل درم زره را و انگشتی را بهم
 بنو داد انگشتی با زره بگفتا ببر این بورقه بده
 بگو کز تو تین بذ مرا یادگار بذ این یادگارت مرا غمگسار
 از ان چرخ گردنده گوژ پشت بسی دیزه ام روزگار درشت
 گرم کرد باید ز گیتی بسیج نداند کسی مرگ را چاره هیچ
 شدم همچنان کامدم ز بهر خدای اگر بد بدم رست خلق از بدان
 مگو ای نبرده ز بهر خدای حدیث نکاح من و کد خدای
 تو جهد اندر ان کن مگر از یمن بیایی سبک بر سر گور من
 کی گر هیچ یابد ز کارم خبر بتنش اندرون پاره گردد جگر
 برفت آن غلام همایون یشب بر ورقه ان سرافراز عرب

بردن گلشاه بشام

1400 شه شاه از ان جایگه نیم شب برفتن گرایید بنگر عجب
 بیاورد رخت و برآویخت بار چو شد یار با ان نو آیین نگار
 برون برد گلشاه دلخواه را ببیمود بر مهر او راه را
 چو گلشاه دلخسته زی شام شد بنالیز زار و بی ارام شد
 نه با کس سخن گفت م نه بنگریست ز تیمار خود روز و شب می گریست
 چوشه رای کردی بر آن خوب روی ندیدی به جز زاری و بانگ و اوی
 بجانش همی اتش افروختی بر آتش دلش هر زمان سوختی
 شه شام روزی بر او کرد رای بخلوت بشد نزد ان دل ربای
 همی خواست با ماه پیوستنا وز آن گل رخان کام دل جُستنا
 چنان چون بود عادت مرد و زن که در جامه خسبند شاذان دو تن
 1410 بسی آتشین گوهر شاهوار بفرمود آوردن آن بختیار
 همه بر گرفت و بر آن نگار شد و ریختش جمله اندر کنار
 بنو دست را خواست کردن دراز بجست آن پری روی عاشق گداز
 یکی دشنه یی داشت او بر میان برآهیخت آن ماه کوچک دهان

بدل در همی خواست زد ای شگفت

بگفتش چه بُد! خویشتن چون کُشی؟

ورا گفت گلشاه کای شهریار

ولکن نخواهم بُدن یار کس

هر آن کو بخلوت کنذ رای من

شه شام در کار او خیره ماند

کی بروی چنان عاشقی بوذ زار 1420

بگفت ای صنم عشق دلداری تُو

من از تو بیدار کردم بسند

تو با من بخوبی سخن گوی بس

* * *

چو گلشه سوی شام شد مستمند

ز بهر حیل سرش ببرید زود

بخوابید در خیمه چون مردگان

برآورد با زن بیک جا خروش

همه اهل حیّ جمله گرد آمدند

بشد باب گلشاه گوری بکند

همه اهل حیّ راست پنداشتند 1430

همه جملگی زارو گریان شدند

دل خلق با درد پیوسته شد

شه شام در جست و دستش گرفت

همی دل ز مهر رهی چون کُشی؟

ندانم ترا در جهان هیچ یار

مرا در جهان یار و رَقست و بس

نبیند بجز در لحد جای من.

سخن هیچ با او نگفت و نراند

کی بی او نبوذش زمانی قرار.

پدیزست زین ناله ی زار تُو

نخواهم که آید بجانت گزند

کی از تو مرا دیدن روی بس

بیاورد بابش یکی گوسفند

بکرباس اندر بیچیز زود

شب تیره برداشت بانگ و فغان

که آو خ ز گلشاه ببرید هوش

سلبها دریند و گریان شدند

نهادش بگور اندرون گوسفند

سراسر همه نوحه برداشتند

چو ماهی ابر تابه بریان شدند

بریشان در خرّمی بسته شد

بازگشتن ورقه بحی بنی شبیه

کی چونست احوال سرو سهی

رسید از بر گلشه خوب روی

که نالنده گشتست ماه تمام

ز بس غم نیارست بوذن خموش

نَبُذ ورقه را ز آن حدیث آگهی

چو انگشتی و زره سوی اوی

چو بشنید پیغام او از غلام

دل ورقه آمد زانده بجوش

همی بر تنش بدریذ پوست
 ابا مال و با نعمت و خواسته
 هر آن کس کی بوذند از پیشگاه
 برفتند باوی سه منزل زمین
 وزو عذرها خواست خسرو بسی
 چو باذ صبا ورقه ره بر گرفت
 بحی بنی شبیه آمد فراز
 ز گلشاه گل عارض و سیم بر
 که گر از کسی باز پرسد نشان
 دل شاذ او را بغم بسپرند
 که تا چه خبر یابذ از دلبرش
 همی بر نیامدش زانده نفس
 ز دیدار عمّ، بر دلش غم رسید
 بدیدش دویذ از عنا سوی اوی
 همی گفت: نخلت نیامد ببر!
 که نیکو نبذ کار و احوال تو
 کی رنجت نیاورد اکنون برا!
 کی بی او مرا زنده بوذن خطاست
 مدار ایچ انده مدار ایچ غم
 قضای ورا داد باید رضا
 کسی را که تنها بماند ز دوست
 نشییش فراز و فرازش نشیب
 کی شیطان بفعلست و خورا بچهر
 زند مرد را ناگهان بر زمین
 ز دیو و ملک جنّ و انس ای پسر

بنالیز و بگریست از هجر دوست
 برون آمد از شهر آراسته
 شه شهریار و وزیر و سپاه
 ابا شاذی و خرّمی هم قرین 1440
 بخشودی او را بکردش گُسی
 چو آن شاه و لشکر ز نزدش برفت
 بر باب و آن بی کران عزّ و ناز
 نیارست پرسید کس را خبر
 بترسید از آن آنسر سر کشان
 مگر زو خبر ببذی گسترند
 طپان بوذ زین روی دل در برش
 بُذ او پیش [و] مال و غلامان ز پس
 چو از ره سوی خیمه ی عمّ رسید
 عمّش، باب گلشاه، چون روی اوی 1450
 برفت او بحیلت گرفتش ببر
 چه سوذست زین نعمت و مال تو
 چو سوذست این گنج تو مر مرا
 بپرسید ورقه کی گلشه کجاست
 بورقه عمش گفت کای جان عم
 که هرچ از خداوند باشد قضا
 شکیبایی و صبر کاری نکوست
 جهانیبست این پر فسون و فریب
 ندارد بُرُو بر خرذمند مهر
 بر آید چو ضرغام مرگ از کمین 1460
 نیابذ رهایی ازو جانور

زمرگست بر ما همه بند سخت	ایا ورقه بخرد نیک بخت
که رفت آن گران مایه گل در زمین	خداوند مزدت دهاذ اندرین
روان آن ستذ کو بذو باز داد	قرین تو گلشاه فرخ نژاد
بیفتاذ چون مرده بر روی خاک	چو گفتار او ورقه بشنید پاک
بهُش باز آمد یل سر افراز	زمانی زهُش رفت و آنگاه باز
رخش زرد شد راست چون زعفران	پراگند برزرد گل ارغوان
ز تیمار وز انده و داغ و درد	دگر باره بر زد یکی باذ سرد
سراسیمه همچون در آزرندگان	بیفتاذ بر جای چون مردگان
تو گفتی دلش خون شد اندر شکم	1470 بر آمدش هوش و فرو رفت دم
بیک ره بر آمد زهر کس خروش	بیک روز و یک شب نیامد بهوش
بجنیبذ و برزد یکی باذ سرد	زدند آب بر روی دل خسته مرد
سراسیمه برسان آشفنگان	نگه کرد هرسو چو دل خفتگان
ز گلشه بدانجا نشانی ندید	چو از عم خود مهربانی ندید
بنالید وز چشم خون می دویذ	بزد دست بر تن سلب را درید
بخاک اندر آلود رخسار پاک	بنالید و بر سر پراگند خاک
بمن بر بگریبذ و زاری کنید!	همی گفت: یا قوم یاری کنید
دلم جای عشق و تنم جای درد	که ماندم ز دل دارو ز آرام فرد
یکی شعر گفت از غم عشق یار	همی گفت وز دیدگان سیل بار
که شد ماه تابان من زیر تیغ	1480 بگفتا دریغا دریغا دریغ

شعر گفتن ورقه در هجر گلشاه

نهان گشت در زیر خاک نژند	دریغا که آن زاد سرو بلند
کی بر جانم آمد بر نخست کینه آر	ندانم همی زین بتر روزگار
ابا هیچ کس خوش مباش و مخند	تو ای تن در درد و غم برگشای
بدل بر در شادکامی ببند	تو ای ورقه از بهر جانان خویش
تو دل نیز بر مهر خوبان میند	کنون کآن دلارام رفت از برت

ایا نو شکفته گل بوستان

ز بارت کی چید و ز بیخت کی کند؟

بگریذ ای مردمان دست من

بریدم سوی گور آن مستمند

زاری کردن ورقه

چو این شعر ورقه ببردش بسر

بر آشفت وز غم درآمد بسر

ببرند آن زار دل برده را

مر آن نوگل زرد پژمرده را

نمودند آن گور کآن گوسفند

بنو اندرون بود بسته ببند

ندانست مسکین که در گور کیست 1490

ببر در گرفت و بزاری گریست

همی گفت ایا بر سر سر و ماه

نهفته شذی زیر خاک سیاه

ایا آفتاب درخشان دریغ

که پنهان شذی زیر تاریک میغ

ایا تازه گل برگ خوش بوی من

شذی شاذنا بوذہ از روی من

بمالیذ رخساره بر خاک گور

بباریذ از دینگان آب شور

نیاسوذ هیچ از فغان و خروش

گهی شذی ز هوش و گه آمد بهوش

شب و روز از ناله ناسوذ هیچ

یکی ساعت از درد نغنوذ هیچ

فرو ماند یکباره از خواب و خورد

تنش گشت زار و رخس گشت زرد

تنش گشت پر گرد و سر بر ز خاک

شذہ رویش از خون دیدہ مغاک

شب تیره چون نوحه آراستی 1500

زن از بستر شوی برخاستی

آبا او بهم زار و گریان شذی

برو بر دا خلق بریان شذی

ستاره بر او بر همی خون گریست

همی گفت کین خسته زار کیست

ز بس کز دو دیدہ براند آب و خون

گیارست بر کور بشنو کی چون!

غلامان و در بستگان و حشم

ستوران پر بار و طبل و علم

رسیدند اندر شب از ره فراز

همه یار با شاذکامی و ناز

خبرشان نبوذ از خداوند خویش

که دارد بنو بخت بدبند خویش

گشاذند بار و فکندند رخت

کشیدند خیمه نهادند تخت

بجستند پس مهتر خویش را

مر آن سید کشور خویش را

ورا از بر گور بریافتند

به نزدیک او جمله بشتافتند

- 1510 بدیند وی را بدان سان شده
 ز تیمار او جمله محزون شدند
 بسی پند دادند نشنید پند
 بگفتند یکسر کی: ای جان ما
 بفرمای ما را هر آنچه مراد
 بگفتا بجمله ازین جایگاه
 مرا مال بایست از بهر یار
 غلامی و اسبی و دستی سلیح
 گذارید از بهرم این جایگاه
 چو از کار او آگهی یافتند
 1520 چو آن مالها برگرفتند و رفت
 از آن بی کران مال و گنج و درم
 ز تیمار چون برگ لوزان شدند
 چه سوذ آن پشیمانی و درد و غم
 هلال از ندامت شده زرد روی
 که چندست از آن ناله زار چند
 بخواهش همی گفت ای در پاک
 دهم من تو ا خوب دلبر زنی
 نگاری کجا غمگسارت بود
 بعم گفت ورقه که ای بختیار
 1530 مرا خاک اینجای مونس بسست
 اگر می روا باشد او زیر خاک
 بگفت این و از وی بتابید روی
 ز بس ناله و زاری او شگفت
 همه اهل حی زو چو سر گشتگان
- جگر خسته و زار و گریان شده
 دل آزرده و دیدہ پر خون شدند
 کی بر جانش از عاشقی بود بند
 خداوند ما درد و درمان ما
 که تا ما کنیم اندر آن اجتهاد
 بسوی یمن باز گیرید راه.
 چو شد یار مالم نیاید بکار
 دو تا تیغ هندی و یگی رمیح
 شما باز گردید و گیرید راه
 بسوی یمن باز بشتافتند
 دل مامک و باب گلشه بگفت
 دل هر دو پر گشت از درد و غم
 وز آن کرده خود پشیمان شدند
 که اندر ازل رفته بود آن قلم
 بر ورقه آمد بگفتش بنوی
 مکن خویشتن را چنین دردمند
 مکن بیهذه خویشتن را هلاک
 پری چهره و شمع هر برزنی
 سزاوار و شایسته یارت بود.
 مرا تازیم زن نیاید بکار
 که در زیر او بس گرامی کسست
 چه باشد که من نیز باشم هلاک
 تنش گشته از مویه برسان موی
 دل هر کسی ناله اندر گرفت
 بخون در شده غرق چون گشتگان

آگاهی ورقه از مکر عمّ

یکی حور چهره پری پیکری
 بد از حال گلشاه او را خیر
 از آن راز آگاه بوذ سر بسر
 ببخشوذ بر ورقه تنگ دل
 ز بس ناله زار آن سنگ دل
 بدل گفت برهانم او را زبند
 که بس زار وارست و بس مستمند
 ز گلشاه او نیست او را خیر
 که اینجا نیابد ز گلشه اثر
 بگفتار با او زبان برگشاذ
 1540 بر ورقه آمد پری روی راذ
 چرا بر صبوری نکوشی همی
 بگفتا که چندین چه جوشی همی
 دلش را بگفتار رنجور کرد
 ز نزدیک خود ورقه اش دور کرد
 نخواهم که در هیچ زن بنگرم
 بگفتا هلا دور باش از برم
 ز گلشه نخواهی کی یابی نشان؟
 کنیزک بگفت ای سر سرکشان
 ترا ره نمایم برماه تو
 ترا مزده دارم ز گلشاه تو
 چو آشفتهگان زی کنیزک دویذ
 چو ورقه ازو نام گلشه شنید
 بکن کار من خوب، ای خوب روی!
 بگفتا چه گویی؟ دگر ره بگوی
 از آن دل گسیل ماه پدram من
 چه داری خبر ز آن دلارام من
 همه هر چ دانست او را بگفت
 کنیزک همه رازهای نهفت
 وز آن دل گسیل لعبت مشک خال
 از احوال شامی و حال هلال
 1550 وزان زرق و ز حال آن گوسفند
 پدیدار کردش بر آن مستمند
 بگفتش کز احوال آن سرو بُن
 نمی خواستم راند با تو سخن
 بدان تا دل از عشق بی غم کنی
 کنی صبر و زاری و غم کم کنی
 چو حال تو هر روز دیزم بتر
 ترا کردم آگه ز حال و خیر
 کنون سوی شامست گلشاه تو
 حقیقت نمودم بتو راه تو
 و گر استوارم نداری برین
 سر گور بگشای [و] نیکو ببین
 از آن مهربانی و کردار اوی
 عجب ماند ورقه ز گفتار اوی
 کجا دید راه سلامت ازوی
 پذیرفت بسیار منت ازوی

- گشاذ آن زمان ورقه مستمند
سر گور و دید اندرو گوسفند
- 1560 شد آگه کی بشکست پیمان اوی
عمش خورد زنهار بر جان اوی
- از آن گور برگشت مسکین خجل
بنزدیک عمّ آمد آن دل فکار
- بدادی نگار مرا تو بشوی
ز حال تو کردند آگه مرا
- بگفتند در تیره خاک نژند
در این خاک کرده نهان ای عجب
- ز گلشه چه داری تو اکنون خبر
بیا تا ببینی تو این گوسفند
- 1570 ازین کرده خود ترا شرم نیست؟
کسی را بنزد تو آرم نیست؟
- کی فرزند خود را تو بفروختی
بنگ اندرون دوده اندوختی
- تو گفתי مرا شو بنزدیک خال
چو رفتم بر خال خود ای عجب
- مرا خال بناخت و در بر گرفت
همه مال خالم مرا داد و گفت
- دگر پاره باز آی و دیگر ببر
بگیتی چنین کار هرگز کی کرد
- چه گویی تو پیش خداوند خویش
نگویم به کس من ز کردار تو
- 1580 بکرباس پیچیده آن گوسفند
فگندش به پیش عم آن مستمند
- سوی مام گلشاه رفت و بگفت
سخنها کی بودش سراسر نهفت
- از آن حیلّت و مکر [و] آن گوسفند
که بودند در خاک کرده ببند
- بگفتا نترسیدی از کردگار
کی کردی تو گلشاه را دل فکار

رفتن ورقه به شام

ز دیزه روان کرده دو جوی خون

بپوشید دستی سلیح و سلب

نشست از بر باره ره نورد

سوی شام از بهر آن مهر جوی

برخ برچکان از مژه آب گرم

ز دل دار خود کام ننیافته

بسه روز پوینده ده روزه راه

برو گشت کوتاه راه دراز

همه ره ز دزدان پر از کشته بود

ابی دزد و ره دار ممکن نبود

برو روز رخشنده تاریک شد

ازین راه داران بیهوگان

بپرخاش تن را بیاراستند

طلب کار و جویای خون آمدند

کشیده یکی خنجر آب دار

مرا باذ مال و ترا باذ جان

مده جان، بده مال، پندم پذیر!

ز چنگال مرگ ار حکیمی بجه

بیاسخش ورقه زبان برگشاد

ترا بهتر از مال من جان خویش

بنزد من از کوزکی کمتریذ

ستور و سلب با خسام و رمیح

که من شیر چنگم شما چون گراز

چه یک تن چه صد تن ببیشم بچنگ

بشایدش کشت از پی مزد را

بگفت این و آمد زپیشش برون

بگفتار با خلق نگشاد لب

ز خشم عم و بهر ننگ و نبرد

ز حی بنی شبیه بنهاد روی

گهی راند نرم و گهی راند گرم

دلش ژون دو زلف بتان تافته 1590

بذین سان همی رفت بیگاه و گاه

چو نزدیکی شام آمد فراز

در آن وقت گیتی دگر گشته بود

جهان از بذ خلق ایمن نبود

چو ورقه بر شهر نزدیک شد

ز دزدان چهل مرد گم بودگان

همه از کمین گاه برخاستند

همه پیش ورقه برون آمدند

یکی پیشش آمد از آن چل سوار

چنین گفت مر ورقه را کای جوان 1600

فروذ آی ز اسپ و ره خویش گیر

ستور و سلیحت همان جاذبه

چو در پیش ورقه چنین کرد یاد

بگفت ای فرو مایه تیره کیش

شما هر چهل ار چهل لشکریذ

همی خواست از وی تمامی سلیح

بذیشان چنین گفت آن سرفراز

چو در کینه یازم بشمشیر چنگ

ز دزدان نیندیشم و دزد را

سوی کینه و جنگ ما دست یاز	1610	بیا گر سلب خواهی و اسب ساز
کنم کند در جنگ چنگی شما		که من ساختم دل بجنگ شما
بر آن هر چهل مرد بر حمله کرد		بگفت این و از بهر ننگ و نبرد
چو زد تیغ با مرگ تسلیم کرد		بهر زخم مردی بدونیم کرد
همه کشور آرای و لشکر شکن		چهل مرد صلوک شمشیر زن
دمان در میان ورقه چون پیل مست		گشادند بر یک تن از کینه دست
برآورد از آن هر چهل رُستخیز		بنوک سر رمح و شمشیر تیز
دگر در هزیمت نمودند پشت		ز چل مرد صلوک سی را بکشت
بده جای افزون تنش خسته شد		چو با دشمن جنگ پیوسته شد
ز سستی جهان بر دلش تنگ شد		ز خونس دل خاک بیرنگ شد
شده بر زخونس نمد زین وزین	1620	همی رفت ازو خون چکان بر زمین
دلش ریش از عشق و تن از خُسام		بدان حال شد تا در شهر شام
درختی و دو چشمه آب دید		بدروازه شهر در بنگریذ
ز سستی کی بوذ از فرس درفتاد		سوی چشمه راند اسپ را همچو باد
بیفتاد و بنهاند دل را بمرگ		بدین حال در سایه بیذ برگ
چو شخصی کزو جان ز تن برپرد		جذا گشت ازو هوش و دور از خرد
بیای ایستاده فراز سرش		ستور ره انجام او رهبرش
کُند شوی گلشاه فرخنده نام		قضای خداوند را شاه شام
ابا باز و بت یوز و خیل و سپاه		همی آمد از دشت نخچیرگاه
یکی مرد مجروح سرگشته دید		چو از ره بنزدیک چشمه رسید
همه روی رنگ و همه موی بوی	1630	جوانی نکو قامت و خوب روی
فگنده بر آن خاک زار و تباه		ز سنبل دمیده خطی گرد ماه
ببیچیز مر شاه را دل ز غم		شده غرقه در خون ز سر تا قدم
همی جانش از مهر او برفروخت		برو بر دل شاه کشور بسوخت
ایا نسل نیکو بوذ فضل و اصل		جوانمردیی بوذ در شه ز نسل

مرو را از آن جایگه همچو دود
 بقصر شه او را بخادم سپرد
 خردمند و هشیار و بسیار دان
 بذو گفتش و مال بسیار داذ
 دلش دور کن از غم روزگار
 دل و دیزه و مغزش آمد بجوش
 چه نامی و از کجایی بگوی
 بخوشی بپرسیذ و کردش سلام
 که بودش بیدار آن بُت نیاز
 ندانذ که احوال آن شیر چیست
 بحیّ خزاعه درون بخردم
 بهر شهر و هر حیّ و هر جایگاه
 بمن باز خوردند دزدان شوم
 بختندم ای پادشاه زمین
 نبذ جز خداوند یارم کسی
 چو بسیار گشتند بگریختم
 چنین بوذ ای پادشه حال من
 بگفت ای دلارام فرخنده نام
 مفاجا زره سوی او تافتم
 سرشته تنش ز آفرین خدای
 مر آن گشته مجروح دل خسته را
 بدرمان تنش سوی راه آوریم
 ورا چند گه میزبانی کنی
 من این کار را خود بآیین کنم
 ببخشوذ باید ز بهر خدای

بفرمود تا بر گرفتند زود
 چو برداشتندش برفتند و بُرد
 کنیزک بذ او را یکی کاردان
 مرو را بدست پرستار داذ
 بگفتا بُرو بر همی بر بکار
 1640 چو مسکین تن ورقه آمد بهوش
 بگفت ای جوامرد فرخنده روی
 بر ورقه شد در زمان شاه شام
 نهان کرد نام خود آن سرفراز
 بدان تا کس او را ندانذ کی کیست
 بگفتش کی من نصر بن احمد
 بیازارگانی کنم قصد راه
 کنون چون رسیدم بدین حدّ و بوم
 بشمشیر کردند بر من کمین
 بدم یک تن و راه داران بسی
 1650 زمانی به کینه برآویختم
 ببردند گم بوذگان مال من
 بنزدیک گلشاه شد شاه شام
 بره بر یکی خسته دل یافتم
 جوانی نکو روی و فرخنده رای
 بیاوردم آن زار دل خسته را
 ز چاهش مگر سوی گاه آوریم
 سزد گر برو مهربانی کنی
 بذو گفت گلشاه چونین کنم
 کجا بر غریبان رنج آزمای

- 1660 کی گلشاه از ایزد پذیرفته بود
 کی هرگه کی آید غریبیش پیش
 مگر ورقه را دیده باشد براه
 پرستنده بی بود گلشاه را
 بدو گفت گلشاه روی جوان
 هر آنچه از تو خواهی ز بخت و سرشت
 نگر سر نتابی ز فرمان اوی
 شه شام رفتش بر ورقه شاذ
 همه آنده از دل ستردم ترا
 دو فرخ پرستار نام آورند
- 1670 یکی چند گه باش مهمان من
 که بر مُستمندی و مجروح وسست
 کنیزک ببیشش بخدمت میان
 بهر ساعتی چند ره سوی او
 بگفتی کی ای خسته سال و ماه
 بدو ورقه عاشق مبتلا
 رساناد کذبانوت را خدای
 کنیزک چوزی بانوی بانوان
 سبک باز دادیش گلشه جواب
 برآمد برین حال بر روز چند
- 1680 بفرسود در عشق ، صیرش نماند
 بگفتا بپرسم حدیثی تو را
 کنیزک بگفت آنچه گویی بگوی
 بگفتا در شهر در حدّ شام
 تو جایی خبر یافتستی ازوی؟
- بدانگه کجا ورقه زو رفته بود
 مرو را بداندش چون جان خویش
 و یا کرده باشد برویش نگاه
 که مانده بودی مر آن ماه را
 ز دل باش بر جان او مهربان
 ز تلخ و ز شیرین و از خوب و زشت
 بخدمت گری تازه کن جان اوی
 بگفت ای جوانمرد فرخ نژاد
 بدین هر دو خادم سپردم ترا
 بخدمت ترا روز و شب درخورند
 فدای تو باذ این تن و جان من
 از ایزد مرو تا نگریدی درست
 ببست آن پری چهره مهربان
 شذی و بدیدی نکو روی اوی
 ز من حاجتی و آرزویی بخواه
 دعا کردی و گفתי اندر دعا
 بهرچ آن ورا آرزویست و رای
 شذی یاد کردی حدیث جوان
 که ایزد کناذ این دعا مستجاب
 ابر ورقه برسخت ترگشت بند
 پرستار گلشاه را پیش خواند
 چو گفتم جوابی بده مر مرا
 هر آنچه آرزویست از من بجوی
 یکی خوب رویست گلشاه نام
 ویا هیچ دیدستی او را بروی؟

بدین آرزو در چه جویی همی!
 زن شاه شاهست و تاج منست
 سرشک از دو چشمش دویذن گرفت
 یکی را بذو دادم امروز سذ
 که تا چون بُوذ حال من در نهفت
 برین خسته دل برمشو تیره رای
 که جان مرا اندرین راحتست
 چنین گفت ورقه که ای خوب روی
 بگیری و نزدیک گلشه بری
 نداری همی هیچ شرم از خدای
 ز تو زشت ترمن ندیم جُوان
 کنم عرضه درپیش آن سرو بُن
 نیاساید از درد وز ناله هیچ
 گه و بیگه از بهر او غم خورد
 زورقه است اورا همه گفت و گوی
 نگوید جزین نام خود ای عجب
 بمیدان درافگن هلا زود گوی
 بگفت این کی گفتی دگر ره مگوی
 بیذ ورقه غمناک و بگریست زار
 زدلبر بدل بر حدیثان بگفت
 ازین گفته روشن تو کردیم رای
 که تا روز و شب شکر گویم ترا
 که وقتست تا عُمرش باشد تباه
 که گشتم از آن سنگدل تنگ دل
 که من آوریم ز نزدیک خال

کنیزک بگفتا چه گفتی همی!
 که این قصر گلشاه را مسکنست
 دل ورقه در بر طپیدن گرفت
 بهریک که از شاه شام او سیند
 ازین روی زاری همیکرد و گفت
 بگفت ای کنیزک ز بهر خدای 1690
 مرا نزدت امروز یک حاجتست
 کنیزک بگفتا چه حاجت؟ بگوی!
 چه باشد که این نغز انگشتی
 کنیزک بگفتا که ای تیره رای
 که می بدسگالی بدین خاندان
 مرا یارگی گی بُوذ که این سَخُن
 که او خود شب و روز از رنج و پیچ
 زورقه شب و روز یاذ آورد
 نیارذ ازو یاذ کردنش شوی
 ازین نام گوید همه روز و شب 1700
 تو دانی که ورقه کی باشد؟ بگوی
 بگفت این و از ورقه برتافت روی
 زگفتار آن مهربان پَرستار
 زشادی هم آنکه برخ بر شکفت
 بسجده درافتاد و گفت ای خدای
 درین کار صبری ده اکنون مرا
 ز عمّ من اکنون تو دادم بخواه
 کی بشکست عهد من آن سنگدل
 نیامد بکار آن زر و سیم و مال

زمین ز آب چشم وی آغشته بود	ز تیمار دل دار سرگشته بود	1710
زنالین او رخس بر فروخت	دل آن پرستار بر وی بسوخت	
برون رفت [و] از وی بتابید روی	نگفت این سخن هیچ در پیش او	
دگر ره پرستار را خواند پیش	چو سه روز از این حال بگذشت پیش	
بگفت ای کنیزک زبهر خدای	ز بهر کنیزک برآمد بپای	
رها کن رهی را ز محنت رها	سخن بشنو و حاجتم کن روا	
جز آن یک سخن کان طریق خطاست	بگفتش همه حاجت تو رواست	
بنزد من آرای بت دست گیر	چنین گفت ورقه یکی جام شیر	
نهفته کنم دروی انگشتی	کی بر تو سخن گفتن و داوری	
بنزدیک کذبانی خویش بر	چو شیر آرزو آیدش پیش بر	
ازین دو عرب ناشکیبا بود	که خورد عرب شیر و خرما بود	1720
ببیند به جام اندر انگشتی	مگر چون خورد شیر بی داوری	
ایا جان من بنده روی تو	همین است حاجت مرا سوی تو	
چه گوید که چون او فتادست این	کنیزک بگفتا چو بیند چنین	
ازین خسته دل باز بشنو جواب	بذو گفت ورقه کی گفתי صواب	
اگر با تو جوید ره داوری	چو کذبانوت بیند انگشتی	
همانا فتادست ازین میهمان	چنین گوی با بانوی بانوان	
فتادست از انگشتش انگشتی	که می شیر خوردست از لاغری	
کزین شاذ گردد دل سرو بن	برو آنچ گفتم تو فرمان بکن	
چه داند و یا تو چه دانی ورا	کنیزک بذو گفت مرترا	
بخود بر بیخشی ای مُستمند	نباید که برجانت آید گزند	1730
گریزنده از مردم بدکنش	کی کذبانوم هست والامنش	
همی رحمت آید کنون ای غریب	ولیکن مرا بر تو ای دل کنیب	

دین ورقه و گلشاه یکدگر را

سند خاتم و درفکندش بشیر

بگفت این و درماند در غم اسیر

سندا شیر گلشاه ، لختی بخورد
 چو دید آن بت دلبر مهرجوی
 بیفتاد برجای و بی هوش گشت
 بدل در جهان آفرین را بخواند
 از آن آب گلشه درآمد ز خواب
 که افکند؟ بر کوی بی داوری!
 همانا زانگشت این میهمان
 که کشتست از موبه مانند موی
 که خاتم بجز خاتم ورقه نیست
 برو سوی آن مرد اندوه گین
 که تا من ز خانه برآیم به بام
 کتا بررسذ کین جوان ورقه هست؟
 جز او را نمودن محالست روی
 برو کرد گفتار گلشاه یاد
 برآمد بیام آن بت سیم بر
 همی دید در عشق گشته تپاه
 همی جانش از دیده آمد برون
 یکی باذ سرد از جگر برکشید
 ز بالا درآمد بخاک اندرون
 مرآن ماه خوش روی پذیرام را
 درآمد سرش سوی خاک سیاه
 دل هر دو سوزان بُد اندر برا
 زهر دو بیک راه ببرید هوش
 دگر باره اندر خروش آمدند
 بدینند هر یکدگر دلبر

بکدبانوش برد با بیم و درد
 پدید آمد انگشتی اندر وی
 همه مغزش از مهر پر جوش گشت
 کنیزک ز کردار او خیره ماند
 بر خسار او بریگسترد آب
 بنو گفت در شیر انگشتی
 کنیزک بگفت ای شه بانوان 1740
 گه شیر خوردن فتاد اندروی
 بدل گفت گلشاه کایزد یکیست
 کنیز کش را داد فرمان که حین
 بگو کز در قصر بیرون خرام
 چنان بُد مراد مه رب پرست
 بگفتا نباشد که باشد جز اوی
 کنیزک سوی ورقه آمد چو باذ
 برون رفت از قصر ورقه بدر
 ز پنهان سوی ورقه کردش نگاه
 دو چشمش پر از آب ودلی پر ز خون 1750
 چو گلشاه رخسار ورقه بدید
 بگفت آه وز پای شد سرنگون
 چو ورقه بدید آن دلارام را
 بنالید وز درددل گفت آه
 بدید آن مرین را واین مرورا
 برآمد زهر دو بیک ره خروش
 زمانی برآمد بهوش آمدند
 کنیزک ببالا و ورقه به زیر

همان سوخته ورقه از در در	بزیر آمد از بام آن دلبرا	
همی خون شد اندر برم دل زغم	چنین گفت گلشاه کی ابن عم	1760
بدیدار تو کرد روشن خدای	کنون چشمم ای یار مهر آزمای	
بسجده ببیش جهان آفرین	بگفت این و بنهاد سر بر زمین	
برآورد، از وی چکان گشت هوش	بسجده درون بار دیگر خروش	
بلرزید و بر خود بیچیذ سخت	چنان دید ورقه که برگ درخت	
بیفتاد بر خاک تاری ز غم	برآمدش آه و فرو رفت دم	
فتاده، بر آن خاک گشته تباه	دودل خسته بر روی خاک سیاه	
گهی شد برین و گهی شد بر آن	کنیزک فروماند اندر زمان	
برون آمدند آن دو عاشق ز خواب	پراگند بر آن هردو آب	
براندند خون آبه بر روی زرد	دل هر دو مسکین رمیده ز درد	
دویدش بر ورقه مهر جوی	[سرآسیمه] گلشاه فرخنده روی	1770
بگوشم رساناد مرگ پذیر	بورقه بگفت: ایزد دادگر	
بذین سان جدا کرد مارا ز هم	که بر ما دو بیچاره کردش ستم	
اگر دست یابیم بر روزگار.	ولیکن بآخر شود خوب کار	
بنزدیک خود خواندش آن خوب روی	بگفت این و کس کرد گلشه بشوی	
مهی دید با لعبتی کش خرام	بنزدیک گلشاه شد شاه شام	
نهفته رخ هردو در خاک [و] کرد	چکان هر دو را خون ابر روی زرد	
چرا نالی و این جوان مرد کیست؟	بگلشه بگفت: ای صنم حال چیست	
که کردی برو مهربانی همی	بگفت: این جوان را ندانی همی؟	
دلم را بنو شانمان کرده ای.	مرو را بدست خود آورده ای	
بگفتا که ورقست ابن الهمام	بگفتا ندانم، تو بر گوی نام.	1780
زجان و دل خویش چون بگسلم	بنزدیک او یست جان و دلم	
بگلشاه گفت آنگهی شوی اوی:	مبادا مرا روی بی روی اوی.	
چرا نام خود راست با من نگفت؟	اگر این جوان مرترا بود جفت	

حق او سزاوار بشناختی
 نگه کردن حقّ آزرَم را.
 که ای دلیر لعبت نیک نام
 سوی مهر جستن یکی رای کن
 مرین خسته دل را تو بسته مکن
 بدل دار داد آن بت دل ربای
 یکی جای زیبا بپرداختند
 یکی جای نیکو بپرداختند
 ز پیشش بیک ذ[ره] نگذاشتند
 گشاذ از میان چرخ زرین کمر،
 بنزدیک آن هر دو ماه تمام
 نوازیدش و هَنَبَرِ خود نشاند
 چرا چون بدیدمت ز آغاز کار،
 نگه داشتی راز و اسرار خویش
 چنان چون بُبایست نخواستم.
 بدی خود نکردم من این راز را
 بکردند نوراهاهی کهن
 مدار ایچ و بنشین ابا ابن عم
 نشینید باز از پی ناز را
 بترسید کائده فزاینده ز من،
 شما غم گسارید با یکدگر.
 شما خوب دارید آیین و راه.
 بر عاشقان، گفت، بوذن خطاست.
 ز نزد دو بیچاره مستمند
 همی کرد دزدیده زان سونگاه

که تا من ورا خوب بنواختی
 بدو گفت: از حشمت و شرم را
 چنین گفت گلشاه را شاه شام:
 مرو را بر خویشان جای کن
 مرو را تو از خود گسسته مکن
 بگفت این شه شام و شد باز جای
 از آن جایگه هر دو برخاستند 1790
 بقصر اندرش جایگه ساختند
 چون جان عزیزش همی داشتند
 چو بنهاد خورشید افسر ز سر
 شه شام آمد بنزدیک شام
 مرآن خسته دل ورقه را پیش خواند
 بگفت: ای جگر خسته روزگار
 نکردی مرا آگه از کار خویش
 کی تا من حَقّت من هیچ نشناختم
 بگفت از پی حرمت و جاه را
 نشستند و راندند چندان سخن 1800
 شه شام گلشاه را گفت: غم
 گشایید هین پرده راز را
 وگرتان همی حشمت آید ز من،
 من اینک برون رفت خواهم ز در
 چون من رفته باشم بآرام گاه
 بگفت این سخن راو برپای خاست
 برون رفت با مکر و تلبیس و بند
 ببیغوله پی در نهان گشت شاه

<p>حدیثی بَد و ناسزایی روذ؟ که رخسید خورشید گیتی فروز چو این باوفا دید و آن آدمی، بشد ایمن از کار آن دلربای. بگلشاه و [ورقه] بگفتا: شما زدل یک دگر را گرامی کنیز، بکنجی نهان شد بمکر و فسون، نشستند وز دل زدوند غم زدیرینه غم دل پیرداختند بگفتند با یک دگر آشکار زنالین و هجر و غمخوارگی روان کرد چون سیل زیر قدم غم دل بگفتی بر آن مهر و ماه همه پاک بر گفت درپیش اوی همی دُر فشانند بر زعفران گسسته مبادا ز تو نام من جز از تو مبادا کسی یار من. گرامی روانم فدای تو باذ مَبْرَاز از مهر تو کام من تنم باذ شایسته چهر تو. کشیدش بزآب در طیلسان پس از یکدگر هر دو گشتند دور. شه شامشان داشت هر شب نگاه نیامد دگر نزدشان وقت خواب دل ورقه از عشق آشفته گشت</p>	<p>که تا درمیانشان خطایی روذ 1810 بدین حال می بوذ تا صبح روز نه زین و نه زآن دید نامردمی شه شام شد شاذمان باز جای از آغاز کآن شاه پر کیمیا بیک جایگه شاذمانی کنیز بگفت این و برگشت و رفت او برون چو او رفت گلشاه و ورقه بهم بهم هر دو عاشق سخن گفتند جفایی که دیدند از روزگار زتفّ دل [و] عشق [و] بیچارگی 1820 گهی گفت گلشاه وز دیده نم گهی ورقه در وی چو کردی نگاه هر آن رنج کامذ ز عشقش بروی گرسست آن برین و گرسست این برآن گهی گفت گلشاه: کای جان من ای مهرجوی وفادار من گهی ورقه گفتی که ای حورزاد بتو باذ فرخنده آیام من دلم باذ پیوسته مهر تو بدین حال بوذند تا آسمان 1830 ببوذند بر درد و هجران صبور برآمد بر این کارشان چندگاه چو زیشان ندیدش ره ناصواب چوپکچندبر حالشان برگذشت</p>
---	---

چو بسیار پایذ بنزدیک شاه.
 که ای دختر عم، به حقّ خدای
 شوم سیر وز عشرت خوی تو
 شب و روز از درد بگریستن
 شکوهم؛ فزون زین نگویم سخن
 که هست این جوان مرد فخرمهان
 یوم با تو یک جای ای سیم تن
 که از من نیاید ورا غم بدل
 تن خویش را باز یابم مگر.
 مکن زورکی چند آهنگ راه
 توانایی و قوت و رنگ روی
 از آن پس که در غم بفرسوده ای.
 ببذ ورقه آن جایگه چند روز
 بگلشاه گفت: ای دل افروز ماه
 همی شرم دارم من از شوی تو
 کجا اوز شامست من از عرب
 بجز من کس از عشق بیچاره نیست
 بنزد تو باز آیم از راه دور
 که خواهم گسست از نوم روزگار،
 بمن جز بذین چاره بیچاره نیست.
 ز هم باب و مادر بُدی مر مرا،
 ز تیمار کارش بجان آمدی.
 بتی دل گلسل دارد و خوب روی
 نجویذ بهر حال آزار اوی
 ایا جان من این نه کاریست خرد!

بترسید کز کار گردد تباہ
 گشادش زبان ورقه خوب رای
 که گر در همه عمر از روی تو
 اگر در بلا بایذم زیستن
 ولیکن ز شوی تو ای سروین
 نباید که آید مژو را گران
 1840 بود نیز کیش خوش نیاید که من
 وگر آگهی یابیای دل گسیل
 یکی روزکی چند باشم دگر
 بذو گفت گلشاه گی نیک خواه
 مگر زی تو باز آید ای مهرجوی
 که از رنج ره نیز ناسوده ای
 بفرمان آن لعبت دلفروز
 چو از رنج ره آمدش تن به راه
 نگردم همی سیر از روی تو
 چه خوئست با او مرا درنسب
 1850 برفتن مرا سوئ ره چاره نیست
 وگر در صبوری شوم همچو مور
 اگر چند آگاهم از انتظار
 ازین رفتن آخر مرا چاره نیست
 که گر شه برادر بُدی مر مرا
 چو این شغل بودی گران آمدی
 چگونه بود کار آنکس کی اوی
 نبیند جهان جز بدیدار اوی
 ببیگانه یی باید او را سپرد

ز گفتار او گشت گلشه نژند
مکن گفت چونین ایا ابن عم 1860
کی بفرود بر من فراق تو رنج
چو رفتی دگر باز نایی برم
ز منزل تو تا رفته باشی برون

بنالیز آن زاذ سرو بلند
برین بنت عَمَّت میفزای غم
مرا رفته گیر از سرای سپنج
که تا چند روز دگر ایذرم
بود منزل من بخاک اندرون.

بازگشتن ورقه از شام

بگفت این و دادش بشوهر خبر
بَر هر دو آمد سُبک شاه شام
بگلشاه گفت: ای دلارام و دوست
بگو تا بباشد بَرِت ابن عم
نشد هرگزم خود گرانی ازوی
بپاسخ چنین گفت گلشه بذوی
1870 شه شام گفت: این چه بیگانگیست؟
سرا آن اویست و جای آن اوست
بجبار داذار و پروردگار
که گر آیم زو گرانی بدل
نباید مرو را ازیدر شدن
چنین گفت ورقه بسالار شام
همه سال ملک از او آباد باز
تو از فضل باقی نمائی همی
ولیکن همی رفت باید مرا
شوم گور بابک زیارت کنم
1880 فراوان نباشم بدان جایگاه
ز گفتار او هر دو غمگین شدند
چو آگه شدند آن دو نخل بپر

کجا ورقه کردست قصد خبر
شده چشمش از غم چو چشم غمام
چرا رفت باید؟ که خان آن اوست!
که هرگز جدا تان ندارم زهم
نخواهم جز از زندگانی اوی
که او شرم گین است و آرم جوی
نه هشیاریست این که دیوانگیست
مراد آن اویست و رای آن اوست
باحمد پیام آور کردگار
وَر ایذون بدم زو گرانی بدل
بملک خود اندر بیاید بُدن.
که ای داد ده خسرو نیک نام
دلت جاودان از غم آزاد باز
بجز مهربانی نذانی همی
بذین جای بوذن نشاید مرا
و گر کرد باید عمارت کنم
چورفتم سبک باز گردم ز راه.
بره رفت او زرد و زرین شدند.
که ببریذ خواهند از یک دگر

تن هر دو از رنج سُستی گرفت
 سوی پُختِ توشه بیازید دست
 همی راند از دیدگان سیل آب
 همه توشه از آب دیده بیخت
 ز تیمار گلشاه ناسود هیچ
 که مر ورقه خسته دل را بگوی
 نشینید شاذ و گسارید غم
 ابا زرّ و سیم و ابا اسپ و ساز
 که امشب بباش ای سزاوار جفت
 که از عاشقی بُد دلش نا شکیب
 بشست آن شکر پاسخ و خوش جواب
 یکی تیغ هندی و یگی رمیح
 بگفت: این ببا یز بهر سفید
 هم از بهر خلقت سپرش بدوی
 نخفتند یک ساعت از درد و غم
 گهی بر زند از جگر سر باذ
 گهی این زبی طاقتی شد ز هوش
 ابر یک دگر زار بگریستند
 که این کردی از خون دیده سلب
 پدید آمد آن شمع گیتی فروز
 سر آسیمه، از مهر گم کرده رای
 که از ورقه بختش جدا خواست کرد
 بیفتاد بی هش بر آن سازه دشت
 چو دریای جوشان بر آورد جوش
 سر شمعشان باذ هجران بکشت

دل هر دو بیچاره مُستی گرفت
 جگر خسته گلشاه ایزد پرست
 همی پخت آن توشه را با شتاب
 غریوان بر آن سان وفادار دخت
 چو ورقه سوی راه کردش بسیج
 بگلشه چنین گفت فرخنده سوی
 که امروز باشد ابا تو بهم
 1890 گُسی گُنش فردا بصد عزّ و ناز
 بشد شاذ گلشاه و با ورقه گفت
 نشاندش بمهر دل آن ل فریب
 سرو پای ورقه بآب و گلاب
 بدانش یکی خوب دستی سلیح
 یکی خوب مر باستم زر
 غلامی نکو قدّ و پاکیزه روی
 نشستند یک روز و یک شب بهم
 گه از هجر و تیمار کردند یاذ
 گه آن بُد ز بیچارگی با خروش
 1900 بدین سختی و درد می زیستند
 گه آن از تف دل شذی خشک لب
 بدین حال بوندند تا بود روز
 چو بگذشت شب ورقه آمد بیای
 بر آمد ز گلشه یکی باذ سرد
 بپا آمد و حال بر روی بگشت
 دل هر دو مسکین بی صبر و هوش
 ز غم گشته مر هر دو را گوژ پشت

که آن گفت: ای بنده خشنود باش

همی گفت ای دوست سیرم ببین

بر آسود گوشت ز آزار من

ز گم گشتتم زود یابی خبر

بدار البقا افگم زود رخت

بر آفریننده روی تو

حق دوستی را بمن بر گذر

که از کشته خویش نا یدت ننگ

ستم دیده یار وفادار من

شدی سیر نا دیده از چهر من

کُشنده توی، جز شهیدم مگوی

بحال دل خویش آگه ترم

ز دیدار روی تو من زنده ام.

بر آمد خروشی که خون گشت سنگ

چو بیچارگی آن در مسکین بدید

قرین غم و ناله زار شد

بباریذ سیل ببذ زرد روی

که دو خسته دل را بیازرده ام

ابا مهر گلشه نیبوستمی

که در دوست بیگانه نگرستن

گرفت و بسوگند خود را بیست

طلاقتش دهم تا کنی بر زنی

نخواهم جداتان ز یک دیگر

که پاکست وز راستی گوهرم.

چنین گفت: کت یار باذا خدای

گه این گفت: ای دوست پروذ باش

بگلشنا بر ورقه بافرین

1910 که فرسوده کردی ل زار من

چوگردم تراغایب از چشم سر

چو بر من اجل بگسلذ بند سخت

برم مهر روی تو و خوی تو

تو ازحالم ار هیچ یابی خبر

زمانی بر آن خاک من کن درنگ

چنین گوی گی کشته زار من

ایا خسته بسته مهر من

بگو این وبر من بزاری بموی

که من از تو در مهر گم ره ترم

1920 چو رفتن بود مرگ را بنده ام

بگفت این و از هر دوان بی درنگ

شه شام از غم فرو پزمریذ

ابا آن دو عاشق بهم یار شد

همی بی مراد وی از چشم اوی

همی گفت کین جور من کرده ام

ایا کاشک زین غم برون جستمی

که اندر بلا به بود زیستن

بگفت این و پس دست ورقه بدست

که خواهی بگلشاه اگر همتی

1930 و گر این نخواهی بباش ایذ را

نشستن گه خود شمارا دهم

بپاسخ ورا ورقه نیک رای

تو کردی همه مر دمیها تمام
 ز گلشه مرا نام و دیدار بس
 تو بدروذ باش ای گران ما به مرد
 بگلشه نگه کرد و گفتش ز غم
 برون کرد پیراهنی یاذ گار
 پس آنگاه گفت ای دل و جان من
 که ما را بسی بُد نخواهد دَرَنگ
 1940 همه آرزوها شوذ در دلم
 همی مهر تو هر زمانی فزون
 بگفت این کردش نشاط سفر
 دل آزرده گلشه دویذ ای شگفت
 برخ بر نهاذ و بمالیز سخت
 شه شام با وی بسی جهد کرد
 بدو گفت ورقه که ای نیک رای
 بگفت این و پس روی دادش براه
 چو نومیز شد گلشه از روی یار
 چو بیچاره ورقه بره داذ روی
 1950 بشذ زار آن عاشق مُسْتَهام
 پس ورقه چندان همی بنگریذ
 همی راند ورقه چو آشفتگان
 چو یک روز ره را پیموذ پیش
 بطب و نجوم اندرون بُد تمام
 ((غُرَاب الیمانی)) بُد او را لقب
 همی خواست با ورقه راندن سَخُن
 ز گلشاه یاذ آمدش در زمان

جزایت بنیکی دهذاذ آنام
 هوا بی نجویم که نشنیز کس
 که بُد بوذنی و قضا کار کرد.
 تو بدروذ باش ای مرا بِنْتِ عَم
 بدو داد گفتا مرا یاذ دار
 مشو دور از عهدو پیمان من
 اجل بر تتم تیز کردست چنگ
 بمانذ چو رای از جهان بگسلم
 شوذ تا شوذ جانم از تن برون.
 نشست از بَر باره راه بَر
 بنزدیک ورقه و دستش گرفت
 بگفتا که فریاذ از بن تیره بخت!
 که ایذر بباش ای دل آزرده مرد
 مکافا دهاذت بنیکی خذای
 همی راند و می کرد از پس نگاه
 بباریز اشک و بنالیز زار
 گهی نال نال گهی موی موی
 شد اندرسرای و بر آمد بام
 که تا او ز چشمش بیذ ناپدید.
 چو مهر آزمايان ودل رفتگان
 پزشکی خردمند[ش] آمد به پیش
 جوان بوذ و پس ((باعلی)) او بنام
 چو رخساره ورقه دید، ای عجب
 که بر ورقه تو گشت رنج گُهن
 بیستش دم وسست گشتش زبان

بیفتاد وزوی جدا گشت هوش
 ببارید خون آبه رادر کنار
 که بَد کرد با ورقه ابن الهمام؟
 غلامش بگفتا ندارم خبر.
 در آمد از آن رنج [و] از تاب خواب
 ز هر گونه گفتارها کرد یاد
 همانا که خود آفتی دیده ای.
 مرا درد و غم کرد جانم حزین.
 که از غم نگرده چنین هیچ کس
 بیماری اندر زمانی نگر
 چو تو نیست داننده اندر عرب
 همی خود کنی بر تن خود ستم
 نه غم مر ترا برده دارد ز راه
 بگو تا ترا رنج و محنت ز کیست؟
 برآمد ز ورقه یکی باذ سرد
 در این کار اکنون کی داری بصر
 نباشد چُتو گرد گیتی طبیب.
 همانا شدی خسته مهر جوی
 بتدبیر و حیلت نگرده درست
 بده داروم چون خبر یافتی
 دل آزرده و خسته دارد چنین
 بنوحه یکی شعر آغاز کرد
 بدادم دل از دست و گشتم نژند

شعر گفتن ورقه

یکی چاره کن بر فراق حبیب

1960
 طپیده شدش دل بیر در ز جوش
 غلام از غم خواجه بگریست زار
 غراب یمانی بگفت: ای غلام
 همی از چه نالذ؟ بگوی ای پسر!
 پراگند بر روی او سرد آب
 غراب الیمانی زبان بر گشاد
 بورقه بگفت: از چه ترسیده ای؟
 بنو گفت: ای بخرد دوربین
 جوانمرد گفتش که ای ورقه بس!
 بنو ورقه گفتش که ای پر هنر
 غراب الیمانی بگفت: ای عجب
 ترا نیست علت نه درد و نه غم
 نه تب مر ترا کرده دارد تباه
 بگو تا تو را درد و علت ز چیست
 ز گفتار و کردار داننده مرد
 چنین گفت او را که ای پر هنر
 اگر به کنی مر مرا ای حبیب
 جوابش چنین داد کای خوب روی
 دلی کز غم عاشقی گشت سست
 بگفتا: سوی راستی تافتی
 بلی فرقتم بسته دارد چنین
 بگفت: این و برزد یکی باذ سرد
 بگفتا: دریغا شدم مستمند
 1980

ایا پر هنر راذ و دانا طبیب

گذازنده ام هم چو زرین قَضیب
چرا مر مرا محنت آمد نصیب؟
شود جانش با مرگ بی شک قریب
برین خسته مستمند غریب

که از هجر آن سرو سیمین صنم
نصیب بتم خوبی و چابکیست
کرا عشق و هجران بهم یار گشت
منم بسته عشق، رحمت کنیز

نگر تاتوانی مرا چاره کرد؟
که ای برده عشق از رُخت رنگ و آب
بنزدیک آن شوکت او بسته کرد
بباریز و بر خاک شد سرنگون
براند و سبک روی دانش براه
گسستیش هوش و بریدیش دم
ز پیش دلش صف کشیدی خیال
ز بالا بخاک آمدی پیکرش
دل اندر کفِ عشق آن حور عین
رخش گشت زرد و دَمش گشت سرد
بگفتا: بغم در بماندیم دیر!
گرفته دل خوشتن را بدست
گهی پر خروش و گهی با خروش
که بُد معدنِ آن بت مهرجوی
ز مهرت سیه گشت ایام من
سوی خاک بردم ز مهر تو دل
پس پُشت کردم سرای سپنج
بزان باز دادم که او داده بود
ز تو دور باذا بلای سپهر
بزی شاذمان ای چو سروسهی

چو گفت این، بگفتش که ای رانمرد
چنین داد داننده وی [را] جواب
گر از درد خواهی روان رسته کرد
زگفتار او ورقه از دیده خون
1990 چو با هُش بیامد از آن جایگاه
بروزی چنان بیست ره بیش و کم
چو از روی گلشاه حورا مثال
شدی لرز لرزان دل اندر برش
بذین حال رفتی دو منزل زمین
هوازی ز گلشه یکی یاد کرد
ز مرکب فرو گشت، آمد بزیر
همی گشت بر خاک برسان مست
که آمد بهوش و گهی شد ز هوش
سوی آن ره آمد ز بیجای اوی
2000 بنالیز و گفت ای دلارام من
دل خسته را ای گرانمایه دل
بپایان شد این درد و پالود رنج
روانی که در محنت افتاده بود
مرا بُرد زین گیتی ای دوست مهر
کنون کز تو گم گشت نام رهی

مبازا کس ای لعبت دلفروز
بگفت این و کردش یکی شعر یاز

چو من گم شده بخت و برگشته روز
حدیث جهان، گفت، باذست باذ!

شعر گفتن ورقه

کنم آه از این چرخ گردنده آه
تو بدروذ باش ای گرانمایه دُر
2010 مبازا بتو بر تبه عیش و عمر
دل سوخته در غم مهر تو
دریغا که از وصل تو مر مرا

که عیشم تبه کرد و روزم سیاه
که من تن سپردم بخاک سیاه
که هم عیش و هم عمر من شد تباه
همی برد خواهم بنزد اله
گسسته شد او میزد و کوتاه راه

مردن ورقه و خبر یافتن گلشاه

بگفت این و بگسستش از تن نفس
غامش بباریز از دیزه خون
که یاری کند مر مرا اندرین؟
چو شد روز وقت نماز دگر
بنزدیک شان رفت [و] گفت آن غلام
اگر تان دل واصل و دین هست پاک
سواران نهادند از ان راه روی
2020 یکی ماه دیدند بگداخته
شد از غم دل هر دو افروخته
هم اندر زمان شخص آن دُر پاک
حدیث وی و سرگذشتش تمام
چو آگاه گشتند کاحوال چیست
بر آن برده دل زار بگریستند
غلامک بگفتا بگو بیذ راست
بگفت آن یکی هست مارا مقام
غلامک بگفت: ای دو آزاد مرد

تو گفتی همان یک نفس بود و بس
بگفتا چه تدبیر دارم کنون!
که تنها ورا کرد نتوان دفین
سُواری دو پیدا شد از رهگذر
که ای اهل شامات و جمع کرام
سپارید این خسته دل را بخاک
سوی آن دل آزرده مهر جوی
آبر سوخته سیم زر تاخته
جگر خسته گشتند و دل سوخته
نهفتند اندر دل تیره خاک
همه بر رسیدند پاک از غلام
چو بودست وین خسته زار کیست
همیشه بتیمار او زیستند.
ایا قوم آرام گه تان کجاست؟
بَر قصر گلشاه فرخنده نام.
بباید شما را یکی کار کرد

شما هر دوان این سخن را بسید

2030 بگویید با عاشق سوگوار

کجا ورقه شد زین سپنجی سرای

سواران بگفتند فرمان بریم

بگفتند و رفتند از آن جایگاه

رسیدند با شهر هنگام شام

چو بر درگه قصر بگذاشتند

بگفتند هر دو بیانگ بلند

دها از ایزدت مزد ای نیک نام

سوی گوش گلشاه آمد خروش

سوی بام شد هم چو دیوانگان

2040 چه آواز بود این کزو چون تگرگ

اگر از پی جان من خاستید

مر آن خسته دل را کجا یافتید

اگر کینه تان بُد زمن، تو خسته

بگفت این و تا در خور آفرین

برو بر همه قصه کردند یاد

بگفتش بزاری دریغا دریغ

سبک معجر از سرش بیرون فکند

روانش همی با اجل راز کرد

همی گفت با خویشان آن نگار

چونزدیکی قصر گلشه رسید

مُحَسَّب ار ترا هست تیمار یار

بذین درد مزدت دهاذا خدای

بگوییم چون بر دَرَش بگذریم.

بدو روز کوتاه کردند راه

همان قصر گلشاه نادیده کام

ز آشوب یک نعره برداشتند

که ای خسته دل گلشه مُستمند

بگم گشتن ورقه ابن الهمام

در ز جگر مغزش آمد بجوش

چنین گفت ای قوم بیگانگان

ببارید بر جان من تیز مرگ

همه یافتید آنچه می خواستید

وزو از کجا روی بر تافتید

و گر خواستی سوختن، سوخته

ازین جایگه بر دو منزل زمین

چو بشنید برزد یکی سرد باد

که خورشید من رفت در تیره میغ

بناخن در آورد مُشکین کمند

بزاری یکی شعر آغاز کرد

یکی شعر تازی بزاری زار

شعر گفتن گلشاه

که عَزَّش عذابست و نازش نیاز

بپرورد در شانکامی و ناز

زیک دیگرانشان جدا کرد باز

2050 کزین پس ایا دل به دنیا مناز

دو سرو سهی را به یک بوستان

ابی آن که ز آن هر دو آمد گناه

ایا ورقه دوری تو از یار خویش
مرا گفته بودی که آیم برت
قضا تا در مرگ تو باز کرد
بنزد تو خواهم همی آمدن

شدم بی تو کوتاه عمری دراز
شدی از برم باز نایی تو باز
بخود بر در غم نکردم فراز
مرا هم بر جای خود جای ساز

سه روز و سه شب همچنان در عذاب
ز کارش چو آگاه شد شاه شام
بگفتش: چه بود ای دلارام من؟
بگفتش که ای خسرو دادگر
که آن ماه رخشان و آن دُر پاک
الا هم کنون ای گرامی رفیق
که تا خاک اورا بگیرم بیر
چو بشنید شاه این دلش بُد کباب
شہ شام مرحاشیت را بخواند

همی بود بی خور دوبیهوش و خواب
دویدش بر ماه بت کش خرام
بگو هین که تیره شد ایام من!
بگیتی چه باشد ازین زارتر
نهفته شد اندر دل تیره خاک
ببر مرمرای سوی گور صدیق
بیوسم من آن خاک را سربسر.
زدیده بباریز بر روی آب
سراسر سپه را همه برنشاند

2060

رفتن شاه شام با گلشاه بر سر گور ورقه

مر آن دوست را برد نزدیک دوست
همه خلق از شهر دادند روی
همی رفت گلشاه زاری کنان
چو زی گور ورقه رسیدش فراز
بزد دست بر بر سَلَب کرد چاک
بغلنید بر خاک چون بی هُشان
بنوحه ز بیجاده بگشاد بند
ز تَفّ دلش حلقه بر بر بسوخت
گه از دیدہ بر لاله بر ژاله راند
شد ازانده مهر آن مهر جوی

کجا دوست با دوست یکجا نکوست
سوی گور آن عاشق مهرجوی
خروشان و مویان و گیسو کنان
بجان دادن آمد مرو را نیاز
ز بالای عماری آمد بخاک
چو مظلوم در دست مردم گُشان
بکند از سر آن سروسیمین کمند
همی اندُهِش چشم شادی بذوخت
گه از زلف بر خاک عنبر فشاند
خروشنده نای و خراشیده روی

2070

نهاد از برش عارض لاله رنگ	بُشْدُ گور را در بر آورد تنگ
گل روی او گِل شد از آب [و] خاک	ز بس کاشک پالوذ بر تیره خاک
چه تدبیر بوذ آن کی آراستی	همی گفت: ای مایهٔ راستی
که نایی دگر باره مهمان من	چنین با تو کی بوذ پیمان من
کنم تازه گه گه بروی تو رای	2080 همی گفتی این: چون رَسَم باز جای
بخاک اندرون ساختی جایگاه	کنونی چه بوذت کی در نیم راه
حبیب اینک آمد بدیدار تو	اگر زد گره بخت بر کار تو
وفادار و زیبا خداوند من	بگفت: ای دلارام و دلبند من
نگردم، نخواهم غم دل نهفت.	همی تا بخاک اندرون با تو جفت
بیک جایگاه اندر آمیخت مشک	بگفت این سخن را و با خاک خشک
اجل کی گشاید دلم را زبند	همی گفت جورست از این جور چند
چه باید کنون زندگانی مرا	چه برخوردارست از جوانی مرا
که تا زنده ام بعداب اندرم	بچه فال زانم من از مادرم
نیوذست یک روز بی بند سخت	روان من مُدبِر شور بخت
ربوذش ز من چرخ عَدَارِ عُمر	2090 کسی کم بزو تازه بُذ عیش و عمر
بپرورد [و] پیوسته مان کرد مهر	از اوّل بیک جای مارا سپهر
دل خود نهادیم بر وصل بر،	چو پیوسته گشتیم با یک دگر،
شد آن یار دل دار من زیر گل.	ندیدیم از یک دگر کام دل
جهانِ جَهان گشت زندان من	کنون بی تو ای جان و جانان من
گُنارا بمحشر عذاب الیم	مکافات یابذ ز ربِّ کریم
دل ما دو بیچاره رنجور کرد	کی ما را ز یکدیگران دور کرد
بدادی، شدی ناگهان زیر خاک،	کنون چون تو در عهد من جان پاک
بیایم رخم بر رخت برنهم.	من اندر وفای تو جان را دهم
خروشان و مویان و زاری کنان	بذین سان بت گل رخ مهربان
زمین و زمان بُذ بُرو نوحه گر	2100 همی بوذ و می راند خون از جگر

هر آن کس کی اندر رسیدی ز راه
 ز برنا و پیر و ز مرد و ز زن
 همه لشکر شام و سالار شام
 ز آن ناله زار وز درد اوی
 چو جانش تهی گشت و مغزش تهی
 هوا زی دم اندر برش بسته شد
 نهاده از بر خاک روی آن نگار
 نمیزم مگردان کی آرزده ام
 بگفت این وازدهر بگسست مهر
 چو هُش از تنش ناپدیدار گشت
 ز دنیا برفت ان بت قندهار
 چنین است کار جهان سر به سر
 دو دلبر بر آن دلبری از جهان
 ندیده ز یک دیگران جز وفا
 بدانند جان از پی یک دگر

2110

ز زاری شذی بسته آن جایگاه
 بگردش درون ساخته انجمن
 ز غم گشته گریان چو گریان غمام
 همی خون چکانید هر کس بزوی
 نگو سار شد شاخ سروسهی
 روان از تنش پاک بگسسته شد
 بگفت آمزم سوی تو، هست بار؟
 غم و مهر دل با خود آورده ام
 ز ناگه بر آسود آن خوب چهر.
 بدو دیده آن خلق خون بار گشت
 بعقبی بر آن وفادار یار
 چنین بود خواهد، سخن مختصر!
 برفتند با حسرت و اندهان
 نرفته براه خطا و جفا
 چنین باشد آیین و اصل و گهر

شکوه شاعر

دریغا که بَد مهر گردان جهان
 نباید همی بست دل را در وی
 بسا مهر پیوسته و بسته دل
 بس او میزها را که در دل شکست
 اگر من بگویم که با من چه کرد
 بماند عجب هر کس از کار من
 مرا قصه زین طُرفه تر اوفتاد
 اگر زندگانی بُود، آن سَمَر
 چه کردند با من ز مکر و حیَل

2120

ندارد وفا با کسی جاودان
 که بس نابکارست و بس زشت روی
 که او کرد بی کام دل زیر گل
 بسی بندها کو گشاذ و ببست
 چه آورد پیشم ز داغ وز درد
 خورد تا بجاید تیمار من
 ولیکن نیارم گذشتن بیاد
 بگویم که چون بُد همه سر بسر
 کسانی کِشان بود دل پر دَغل

ز مرد و زن و پیر و بُرنا بهم
سپردم بیزدان من آن را تمام
ستاند ز هر ناکسی داد من

ز شهری و تُرک و [ز] بیش [وز] کم
که یزدان کند حکم روز قیام
رسد روز محشر بفریاد من

باقی قصه ورقه و گلشاه

کنون قصه گلشه و ورقه باز
که چون بود و آن شاه فرخ چه کرد
2130 چو گلشاه در هجر ورقه بمرد

زمن بشنو ای مهتر سرفراز
بجای دو عاشق بمرد او بدرد
روان گرامی بیزدان سپرد

غمین گشت شاه و بنالیز زار
همی کرد نوحه همی راند خون
همی گفت : ای دلیر دل ربای

بباریز از دیزه دُر در کنار
ز دیزه بر آن دورخ لاله گون
شدی ناگهان خسته دل زین سرای

مرا در غم و هجر بگذاشتی
کجا جویمت ای مه مهربان؟
دریغ آن قد و قامت و روی و موی

دل از مهر یک باره برداشتی
چه گویم؟ کجا رفتی ای دلستان؟
دریغ آن شد و آمد و گفت [و] گوی

دریغ آن همه مهربانی تو
تو رفتی من اندر غمت جاووزان
کجایی تو ای لعبت دل گسل

دریغ آن نشاط و جوانی تو
بماندم کنون ای بت مهربان
کجایی تو ای راحت جان و دل

2140 تو رفتی مرا در غم هجر خویش

رها کردی ای لعبت خوب کیش
که کردم بدین زودی از تو جدا
که با تو بمانم بسی روزگار

ندانستم ای همچو ماه سما
گمانم چنان بود ای نو بهار
اجل ناگهان آمد ای جان من

رُبودت دل آزرده از خان من
بُذی گفته یک روز ای ماه راز
رسیذی بکام دل ای مهربان

همانا تو با ورقه مهر باز
کنون آمدی نزد او شادمان
بنالیز بسیار آبر درد اوی

ببوسید آن دوزخ زرد اوی
کی ای مر مرا جملگی نیک خواه
از این ناله و درد اکنون چه سود؟

بفرمان بران گفت فرخنده شاه
برفت آن نگار من و کار بود

بمن هر دو بگذاشتند درد و غم
 بگفتار من هوش [و] را [ی] آورید
 میان را بیستند فرمان بران
 ز زیر زمین برگرفتند خاک
 دفین کرد او را بزیر زمین
 یکی گنبدِ سر سوی آسمان
 چنان چون ببايست آن پادشاه
 قبور شهیدانش کردند نام
 ز هر سو خلاق برو روی داد
 ز بهر زیارت بدان جایگاه
 که نامد بدان جای از خاص و عام
 بکردند با باغ و کاشانها
 شنندی زدیبه چکان آب شور
 مسلمان و به روز و پرهیزگار
 سوی گور آن هر دو خسته جگر
 بکردند آن جایگه را پناه
 نگر حکم ایزد که چون بود راست
 دل خلق بر آتش افروخته
 کی هرگز چنان کس دو عاشق ندید
 ز دل گشت بر مرگ هم داستان
 خبر شد بر احمد مُصطفا
 پینبر سپه بغزا برده بود
 که با فتح و با ناز هنباز گشت
 شنید ای عجب از دو عاشق خبر
 بگفتا: کسی زین عجب تر ندید!

دو عاشق رسیدند بی شک بهم
 شما آنچ گویم بجا [ی] آورید 2150
 بفرمان آن خسرو سروران
 زمین را بپولاد کردند چاک
 بدست خود آن خسرو بآفرین
 کشید از بر گور شاه جهان
 نهاد اندرو ورقه را نزد ماه
 مر آن گورها را بزرگان شام
 چو این آگهی در جهان اوفتاد
 همی آمدندی بیبی راه و راه
 نماند ایچ کس در همه شهر شام
 بسی کاخ ها و بسی خانها 2160
 بروزی درره خلق نزدیک گور
 بشام اندرون بُد ده و دو هزار
 جُهود و مسلمان برون شد بدر
 امیر و بزرگان شهر و سپاه
 بر آمد برین کار یک سال راست
 شد از مرگ آن هردو دل سوخته
 ازیشان بگیتی خبر گسترید
 هر آن کس کی بشنود از آن داستان
 از آن هردو آزاده پُر وفا
 بدان وقت کان هردو پڑمرده بود 2170
 ز جنگ چنان دل همی باز گشت
 چو پیغانبر آن فخر [و] زین بشر
 بیاران خود مُصطفا بنگرید

از ایذر همی رفت خواهم بشام

که آید سوی شام با من بهم؟

هم از معجز و هم ز تقدیر ربّ

سوی حُکم یزدان گرایید هین.

توی شمسه و سیّد انبیا

ایا شمع اسلام و تاج هدی

سَر ماست آنجا کجا پای تُست

ابا او صحابان و یاران اوی

سوی شهر شام اندر آمد ز راه

همه دشت و صحرا پر از خلق دید

جهود و مسلمان شده نوحه گر

که آمد محمّد علیه السّلام

دوان شد بنزد رسول خدای

بگفت : ای محمّد مرا دست گیر!

چه قومند وین ناله از بهر کیست؟

ز پیش نبی قصّه آغاز کرد

همی هر زمان حال بر وی بگشت.

نبی گفت : اینست مهر و صفا !

نخواهی کی آزاد گردی ز درد؟

شود زنده از قدرت ذوالجلال؟

ازین به ز شادی چه باشد دگر؟

جهودان کی هستند در شهر شام،

بیغانبیریم گواهی دهند،

کُنَد هر دو را زنده اندر زمان.

جواب جهودان همه بشنوم.

ایا جمع سادات و اهل کرام

کنون از شما ای خجسته اُمم

که خواهم کی چیزی ببیند عجب

سوی شام با من بیایید هین

سپه جمله گفتند ایا مُصطفا

کی این جان ما باذ پیشت فدی

بیاییم آنجا کجا رای تُست 2180

نهانند زی شام [ز] آنجای روی

پینبر ابا یاوران و سپاه

سوی دشت و صحرا یکی بنگریذ

بر آن هردو مسکین خسته جگر

خیر شد بساعت بر شاه شام

نکردش درنگ ایچ آمد بیای

دلش پر ز تیمار و جان پر زحیر

بگفتش محمّد کی احوال چیست

شه از غم در اندهان باز کرد

همی گفت پیش نبی سر گذشت 2190

چو شاه این سخن راند با مُصطفا

پس آنکه نبی گفت: ای راذ مرد

نخواهی کی آن هردو فرخ همال

شه شام گفت ای چراغ بشر

همی گفت اگر جملکی خاص و عام

ابا کردگار آشنایی دهند

کنم من دعا تا خدای جهان

ملک گفت تا نزد ایشان روم

نمودش بریشان همه خوب راه

بآب مژه شسته بودند تن

شنیدند آن قوم بیدانگر

ز راه خطا سوی ایمان شویم.

برفتش بگور دو مهر آزمای

همی کرد دعوت بیانگ بلند

بنالیز و ندر نماز ایستاد

نیاز دل خویش بر بی نیاز

خداوند افزونی و کاستی

بهر شغل در تو توانتری

رها کن دل بندگان از عذاب

پیام آورید از خدای جلیل

کی در دل میاور تو اکنون غمی

که مرگ و فنا سوی ایشان رسید

چگونه کنم زنده شان بیش از بیش(کذا)

که گر تو وفاداری مهرجویی

بقا هست داده ترا ذوالجلال

که هر بنده را خرمی از بقاست

بینی تو شان زنده در پیش خویش

بمانیم بی بیم و بی درد سر

که آخر تن آدمی مر گراست

نهاده نبی روی را بر زمین

بکردش محمد علیه السلام

بر آمد ز خاک آن دو یاقوت پاک

بسجده نهادند سر بر زمین

نبی گفت ایذون کن و رفت شاه

2200 جهودان ز تیمار آن هر دو تن

چو پیغام پیغانبر دادگر

بگفتند: یکسر مُسلمان شویم

عجب شازمان شد رسول خدای

چو خاک از بر گورشان بر فگند

ز پیش خداوند آن پاک زاد

همی کرد عرضه نبی در نماز

همی گفت ای داور راستی

تو زاسرار این قوم دانتری

تو کن دعوت بنده را مستجاب

2210 هم اندر زمان سوی او جبرئیل

که دارای جبار گوید همی

کجا عمر ایشان به پایان رسید

چوشان زندگانی نماندست بیش

کنون آن شه نیک دل را بگوی

ترا مانده است عمر می شست سال

بریشان دهی عمر یک نیمه راست

چو کردی وفا عمر را ای خدیش

که تا هر یکی بیست سال دگر

2220 پس از بیست سال ار بمیرم رواست

برفتش سبک جبرئیل امین

بپیش ملک او ز دعوت تمام

که بُد هر دو تن زنده در زیر خاک

همه خلق پیش جهان آفرین

ز بانگ و ز نعره کی خاموش گشت؟
در افتاد در هر کسی گفت و گوی
ز شادی همی جَست هر یک چو برق
مسلمان پاکیزه از خاص و عام
بشادی ببیش خود اندر نشاند
بپیوست با ورقه گلشاه را
پیانبر از آن جایگه باز گشت
بر آسود شه از چنین کارشان
شده ایمن از فعل دهر آمدند
کی بنشین بشاهی و می ران تو کام
بسی مال و نعمت بدرویش داد
در ناز باز و در غم فراز
ز اخبار تازی و کُتب عرب
ثنا بر محمد علیه السلام

ز شادی دل خُلق پر جوش گشت
چو دینند آن هر دو را زنده روی
همی تافت رخشان چو خورشید شرق
جهودان ز شادی شدند شاد کام
مر آن هر دو دل بُرده را پیش خواند
2230 چنانک آرزو بود مر شاه را
چو گلشاه با ورقه انباز گشت
شده خُلق شادان ز دیدارشان
شه شام و ورقه بشهر آمدند
بذو داد شاهی گزین شاه شام
شه شام آن گنجها را گشاد
نشستند از آن پس بشادی و ناز
چنین بود این قصه پر عجب
2238 ز عیوقی و اُمتان خاص و عام

EKLER

[Ayyukî'nin Eserinde Yer Alan Minyatürlerden Örnekler]

I. REBİ'NİN BENÎ ŞEYBE KABİLESİNE YAPTIĞI GECE BASKINI

II. REBİ'NİN BENÎ ŞEYBE KABİLESİNDEN BİR ASKERİ İKİYE
BÖLMESİ

**III. VARKA'NIN BABASININ ÖLDÜRÜLMESİ ÜZERİNE BAŞINDA AĞIT
YAKMASI**

IV. GÜLŞÂH'IN, REBİ İLE VARKA'NIN SAVAŞINI İZLEMESİ

**V. REBİ'NİN VARKA'YI ESİR ALIP ONUN BOYNU VE ELLERİNİ
ARKADAN BAĞLAMASI**

VI. VARKA'NIN BAHREYN VE ADEN ORDULARI İLE SAVAŞMASI

VII. VARKA'NIN, GÜLŞÂH'IN ZANNETTİĞİ ANCAK BİR KOYUNUN
GÖMÜLÜ OLDUĞU MEZARIN BAŞINDA AĞIT YAKMASI

VIII. VARKA'NIN KIRK HARAMİ İLE SAVAŞINDAN SONRA ONDAN FAZLA YERİNDEN YARALANDIĞI HALDE ŞAM ŞEHRİNİN KAPISINA KADAR GİTMESİ

**IX. ŞAM ŞAHININ VARKA'YI PINARIN BAŞINDA BULUP
HİZMETÇİLERİNDEN ONU SARAYINA GÖTÜRMELERİNE EMİR VERMESİ**

X. VARKA'NIN, GÜLŞÂH'IN HİZMETÇİSİ İLE KONUŞMASI

XI. ŞAM ŞAHININ, VARKA VE GÜLŐĖH'İ HASRET GİDERMELERİ İÇİN YALNIZ BIRAKMASI ANCAK HİLE YAPIP ONLARI GİZLİCE GÖZETLEMESİ

XII. VARKA'NIN, GÜLŞÂH'A ŞAM'DAN GİTMEK İSTEDİĞİNİ
SÖYLEMESİ

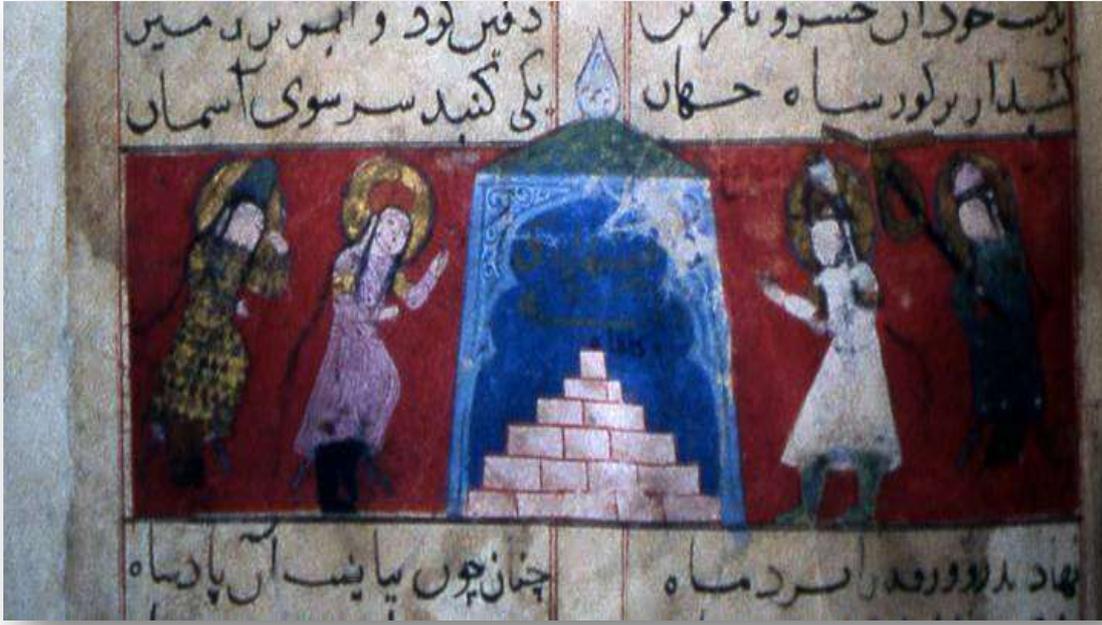
XIII. GÜLŞÂH'IN VARKA'NIN MEZARINA GİTMESİ

XIV. GÜLŞÂH'IN, VARKA'ININ MEZARININ BAŞINDA CAN VERMESİ

XV. VARKA VE GÜLŞÂH'IN MEZARININ BAŞINDA YÜKSEK BİR KUBBE YAPILMASI VE HERKESİN ONLARI ZİYARET ETMEYE GELMESİ

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Elham Nikoosokhan Sedghi		
Doğum Yeri ve Yılı	Tahran/1990		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi			
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	2004	2007	Baharan
Lisans	2009	2013	Allame Tabatabayi Üniversitesi
Yüksek Lisans	2013		Uludağ Üniversitesi
Doktora			
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.			
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayınlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):	elham_nikoo2010@yahoo.com		
	Tarih	07/07/2015	
	İmza		
	Adı Soyadı	Elham Nikoosokhan Sedghi	

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Elham Nikoosokhan Sedghi
Tez Adı	Ayyuki ile Yusuf-ı Meddahın Varlık ve Güçlük Mesnevelerinin Karşılaştırılması
Enstitü	Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Yrd. Doç. Dr. Sadettin Eğri
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☒ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 28.07.2015

İmza :

